DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Hüseyin Batuhan

İspanya'da Bir Şato

bir düşünürün hatıraları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hüseyin Batuhan

İspanya'da Bir Şato

Bir Düşünürün Hatıraları

Bulut

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İspanya'da Bir Şato

Bir Düşünürün Hatıraları

HÜSEYİN BATUHAN

ISBN: 975-8295-58-6
© Bulut Yayınları, 2001

Dizgi: Bulut Yayınları
Baskı öncesi hazırlık & Kapak: Tolga Yenişen

Baskı: Kitap Matbaacılık, Ocak 2002

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.
Caferağa Mah. Dr. İhsan Ünlüer Sk. 6/2
Kadıköy-İstanbul
Tel&Faks: (0 216) 330 59 24 - 414 21 75
E-Mail: bulutyayinlari@ttnet.net.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 5
ODTÜ'den Ayrılıyorum • 11
Şato'nun Hikâyesi • 19
İmar Müdürlüğü'ne Avanprojeyi Veriyorum • 31
Nihayet İmar İzni Çıkıyor • 43
Blokajsız Ev • 55
İnşaat Günlüğü • 95
Kaygılar ve Umutlar • 103
Zekiye Abla • 165
Geçmişle Hesaplaşma • 177
Yeni Evimle İlgili Kuşkular • 217
Leon Bey Devamlı Kadroya Alınıyor • 239
Fakülte İçinde Klikler • 273
Gene Evimle İlgilenmeye Başlıyorum • 329
Orta Doğu Teknik Üniversitesine Geçişim • 345
ODTÜ Serüveni Başlıyor • 359
Son Yıllar • 481
EK: HÜRRİYET Gazetesinde Çıkan Yazılara Cevabım• 513

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Herhalde edebiyat türleri arasında en güç olanı "hâtıra" yazımı.* Bunun başlıca nedeni, büsbütün özgür olmayışımız, zira hâtıralarınızda hayatınıza girmiş *gerçek* insanlardan bahsedeceksiniz, bu da size —tarih yazımında olduğunu gibi— *objektif* olmak gibi altından kalkılması bazan imkânsız bir görev yüklüyor. O insanlardan bazılarıyla yakın bir dostluk ilişkisi kurmuşsunuzdur, içlerinde daha çok antipati, hattâ nefret duyduklarınız da vardır. Üstelik bu insanlardan bir kısmı hayattadır, dolayısıyla onlar hakkındaki yargılarınızda ne kadar objektif olmaya çalışırsanız çalışın, (sizden hep övgü bekledikleri için) bir parça eleştiri içeren yargılarınızdan bile alınıp güceneceklerdir. Sizi bilmem ama, ben özellikle yakın dostlarımı kırmak istemem, ne var ki bu duygu "objektif" olma arzusunu köstekleyecektir.

Gerçek şu ki, en yakın dostluk ilişkileri kurduğunuz insanların bile her şeylerini beğenmeyiz, onlarda bir sürü kusur buluruz, ama bu kusurlarını (daha doğrusu bize kusur gibi gelen yönlerini) yüzlerine vurma-

* Bazıları 'anı' gibi "öztürkçe" bir sözcük dururken niçin buram buram Arapça kokan 'hâtıra' deyimini kullandığımı merak edebilirler. Bir insanın yazılarında kullandığı sözcükler her şeyden önce onun 'dil zevki'ni yansıtır, oysa bildiğimiz gibi zevkler duygusal hayatımızın bir parçasıdır. Kaldı ki, 'anmak'tan gelen 'anı' sözcüğünün 'hatırlamak'tan gelen 'hâtıra'nın yerini tutmayacağı da bence kesin. İngilizler bile çoğu zaman, Fransızca 'Memoirs' sözcüğünü kullanmak zorunda kalıyorlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yız, zira biliriz ki, insanlar kendilerini beğenirler ve her eleştiri onlara bir beğenilmeme belirtisi gibi gelir. Bu nedenle dostluğunuzun devamını istiyorsanız, dostlarınızı açıkça eleştirmekten uzak durmak zorundasınız, yoksa hikâyedeki "Kör Kadı" gibi davranırsanız, kendinizi yalnızlığa mahkûm edersiniz. Kişisel ilişkiler sizi ister istemez belli bir iki yüzlülüğe iteler.

İşte hâtıra yazımında karşılaşacağınız en önemli engel gene eşinizi dostunuzu kırıp gücendirmeden bu ikiyüzlülükten nasıl kurtulacağınız sorunudur. Kişinin hayat hikâyesini yazarken tıpkı bir tarihçi gibi davranması, dolayısıyla hayatta ilişki kurduğu her kişiyi —gözünün yaşına bakmadan— olduğu gibi yansıtması gerekir. Yalnız 'olduğu gibi' deyimini bilimsel bir objektiflik çabası gibi yorumlamamak gerekir, zira bu anlamda objektiflik yalnız hâtıra yazımında değil, bildiğimiz tarih yazımında da mümkün değildir. Bunun da başlıca nedeni burada işe büyük ölçüde "değer yargıları"nın karışmasıdır. Siz çevrenizdeki insanlar hakkında ne kadar objektif olmaya çalışırsanız çalışın, dünyayı kendi bakış açınızdan göreceğinize göre, kendinizden kurtulmanız, dolayısıyla objektif olmanız mümkün değil. Bütün yargılarınızda ister istemez kendinizi, yani kendi duygu, düşünce ve davranışlarınızı standart veya ölçüt olarak alacaksınız, dolayısıyla *Raşomon-etkisi* dediğim şeyden kurtulmanız mümkün değil. Evet, hâtıralarınızı yazarken, artık gerçek hayatta olduğu gibi, bazan ikiyüzlülük etmenize gerek kalmıyor, daha doğrusu insanları incitme kaygısını bir yana bırakıp onları gördüğünüz gibi anlatmanız, yani onlar hakkında gerçek duygu ve düşüncelerinizi hiç çekinmeden dile getirmeniz gerekiyor, ama böyle davranmak sanıldığı kadar kolay değil, zira tanıdık ve dostlarınız arasında hâlâ hayatta olanlar onlar hakkında başka türlü düşünmüş olduğunuzu hiçbir zaman affetmeyeceklerdir.

Ben bu hâtıraları 1980 yılında yazdığım halde yukarda dile getirdiğim sorulara tatmin edici bir cevap bulamadığım için, yayımlanmalarını bugüne kadar geciktirdim. O halde şimdi niye yayımlıyorum? Bütün bu hâtıraları da kendimle birlikte mezara götürmem daha doğru, en azından daha insanca olmaz mıydı?

Doğrusu bu soruya bugün de bir cevap verebilmiş değilim. Ama, herhalde, arkada bir iz bırakmak, bu şekilde, küçük de olsa, ölümsüzlükten bir pay alma arzu ve umudunun bu kararda etkili olması mümkün. Bu konudaki duygu ve düşüncelerimi istediğim gibi tahlil edebilmiş değilim, ama korkarım, ruhun ölümsüzlüğü gibi masallarla alay eden her sanatçının, filozofun, bilim adamının, hattâ kâşif ve mucidin de yaratma serüveninde bu tür bir "iz bırakma" arzusunun yattığını sanıyorum. Bu arzu bana bir bakıma çocukça, hattâ bazan gülünç bir heves gibi görünü-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yor; zira biliyorum ki, bugün bize en ünlü gibi gözüken insanların bile adları bir süre sonra unutulacak. O halde?

Hâtıra yazmanın aslında gülünç olan bir başka yanı daha var: Kendini adam yerine koymak! Hadi, diyelim, Sezar, Napolyon, Atatürk, Churchill, de Gaulle gibi gerçekten tarihi yapmış olan adamlar onu ayrıca yazmayı da görev bilmişler, ama sen kim oluyorsun? Senin gibi kitipiyoz bir felsefecinin yazacaklarının ne gibi kıymeti harbiyesi olabilir?

Bu soruya cevap vermekte de bir hayli zorlandığımı itiraf etmeliyim. Ben ne Bach'ım, ne Mozart, ne de Beethoven; eserleri günün hemen her dakikasında, dünyanın hemen her ülkesinde çalınan ve binlerce insan tarafından büyük bir heyecanla dinlenen bu insanlara özenmem söz konusu değil elbet, o halde ne bekliyorum? Yazdıklarım yayımlanmaya değer mi, ondan bile pek emin değilim, ama belki, diyorum, belki bunları okuyan bir kaç kişi, onlardan kendi hayatına yön verecek bir iki ipucu çıkarabilir. Belki de bu işi sadece içimi dökme arzusuyla yapıyor olabilirim. Her sanat alanında bu arzunun belli bir payı olduğu söylenemez mi? Ama benim durumumda işe biraz ahlâkî bir faktör de karışıyor gibi. Daha iyi bir karşılık bulamadığım için, buna içinde yaşadığım topluma ve döneme tanıklık etme arzusu diyeceğim. Bu oldukça iddialı bir arzu olsa gerek, zira işin içine şikâyet, eleştiri, hattâ suçlama faktörleri karışıyor. İçini dökme ihtiyacı genellikle insanın içinde yaşadığı şartlardan hoşnut olmamasından kaynaklanır. Hoşnutsuzluk ise ister istemez eleştiriyi, eleştiri de genellikle suçlamayı birlikte getir.

Son on yılların Türkiyesinde yaşayan biraz duygulu ve düşünceli bir insanın gördüğü durumdan şikâyetçi olmaması mümkün değildir. Hele bizim gibi, daha önce "Atatürk Dönemi"ni yaşamış olan insanlar için bugünkü tablo tek sözcükle yürekler acısı! "Melâli tanımayan nesle aşina değiliz" diyor şair. Biz de Atatürk dönemini yaşamamış kuşaklara aşina değiliz, zira onlar bugün neden bu kadar "karamsar" olduğumuzu anlayamazlar. Bazı toplumlar bir "Altın çağı" mitosu *uydurmak* ihtiyacı duymuş olduklarına göre, yaşadıkları zamanın dayanılmazlığını bu şekilde biraz olsun hafifletmeğe çalışmış olmalılar. Ama benim kuşağım Türkiye'nin "Altın çağı" diyebileceğimiz Atatürk dönemini doğrudan doğruya yaşamış olduğu için, bugün içinde bulunduğumuz durumu yalnız son derece karmaşık ve çalkantılı değil, aynı zamanda son derece karanlık görme eğiliminde. O dönemin Türkiyesi belki "açtı," ama bugünkü gibi "açgözlü" değildi; mutlu, hattâ Atatürk'ün genç kafalarımızda yakmış olduğu çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ateşiyle tutuştuğumuz için, geleceğimizden umutluyduk. Oysa bugünün Türkiyesi, her türlü ahlâksızlığın ortalıkta pervasızca kol gezdiği, her türlü boş inançların kafaları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tutsak ettiği, sevgi, saygı, güven gibi duyguların yerlerini nefret, hınç ve kuşkuya terk ettiği bir toplum görüntüsünde.

Ben bu hâtıralarımda gazetelerin her gün bin bir yönünü gözler önüne serdiği bu gayya kuyusundan değil, kendi küçük çevremde karşılaştığım insanlardan, onların mizaç, karakter ve davranışlarından söz edeceğim. Yaşadığım dönemin daha çok "üniversite çevresi" diyebileceğim kesitine tanıklık edebilirsem, gene de tarihe karşı görevimi yerine getirmiş olacağımı düşünüyorum. Gerçek şu ki, benim yaptığım sadece çevremle ilgili yaşantılarımı dile getirmekten ibaret. İnsan bugünkü yaşamını özlediği (ideal) bir yaşamla karşılaştırarak basıyor yaygarayı: "Neden her şey bizim istediğimiz ve özlediğimiz gibi değil?" diye kızıyor, öfkeleniyor, eleştiriyor, suçluyor, yargılıyor. Bu yargılamalardan yalnız tanıdıklarımız değil, en yakınlarımız, hattâ bazan en çok sevdiğimiz insanlar da payını alıyor. Görüleceği gibi, ben bu kitapta bazan en yakınlarımı da acımasızca eleştiriyorum, ama biraz da felsefeciliğimden olacak, onları iğnelerken çuvaldızı kendime batırmaktan da geri durmuyorum. Ne var ki, bu konuda ne kadar yan tutmamaya çalışırsanız çalışın, siz sizsiniz, dolayısıyla dünyayı kendi bakış açınızdan görüp değerlendirmemeniz mümkün değil. Her eleştiri sizin gördüklerinizde, duyduklarınızda ve okuduklarınızda hoşunuza gitmeyen yönleri vurgulamak isteyişinizden kaynaklanmıyor mu? Sonuçta sizin bütün derdiniz şu: "Niçin her şey benim hoşlandığım ve istediğim gibi değil?"

Sorunun cevabı aslında çok basit: başkaları sizden *başka* da, ondan. Sartre bir yerde "Cehennem başkalarıdır!" (L'enfter, c'est les autres!) diyordu. Demek ki, hoşnutsuzluğumuzdan, dolayısıyla mutsuzluğumuzdan başkalarını sorumlu tutmak gibi bir huyumuz var! Kendimizi başkalarının yerine koyarak bu huyumuzdan vaz geçemez miyiz? Çok şüpheli, zira ne yaparsak yapalım, kendimizi başkalarının yerine koymak pek mümkün görünmüyor, ama bu tür bir ihtiyaç duymak bile belki eleştirilerimizde biraz daha ölçülü ve insaflı olmamıza yardım edebilir.

Bu hâtıraları okuyanlar onu yazan kişinin bazan çekilmez bir ukala olduğunu ve bu yüzden başına gereksiz işler açtığını görmekte gecikmeyeceklerdir. Aslında bunları şimdi, aradan bunca yıl geçtikten sonra, ben de görebiliyorum, zira şu anda ben artık bir *aktör* değil, bir seyirci durumundayım. Daha önce aklıma gelmemişti, ama belki de hâtıra yazmanın yazana hayat sahnesinde sonradan kendi kendini seyretmek fırsatını vermek gibi bir faydası var. "Sahneden çekilmiş bir insana bunun ne gibi bir yararı olabilir?" sorusuna şu soruyla cevap vereceğim: Bir insan tiyatroya ne amaçla gider? Kendi hayatına başkasının yazdığı bir dram veya komedi gözüyle bakabilmenin insana en azından belli bir bilgelik kazan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dırması mümkün. Popper "yanılmalardan ders alma"ya bilimsel gelişmenin sırrı gözüyle bakıyordu. Bir insan bin bir tesadüfün işe karıştığı kendi kişisel hayatına vaktiyle oynanmış bir tiyatro oyunu gözüyle dönüp baktığında, bazan ne kadar beceriksiz bir aktör olduğunu görüp hayıflanıyor ve çoğu zaman "şimdiki aklım olsaydı, oyunu böyle oynamazdım" diye düşünüyor. Demek, hâtıra yazmanın insana bir "özeleştiri" yapma fırsatı vermek gibi bir yararı da var, ama ne yazık ki, herkes hayatını sadece bir defa oynamak şansına sahip, zira hayat sahnesinde provaya yer yok, bu nedenle kendi yanılmalarımızdan ders almamız mümkün değil, ama onlardan başkaları yararlanamaz mı?

Galiba hâtıra yazanları harekete geçiren de en çok başkalarının bizim yanılmalarımızdan ders alabilecekleri umudu. Ancak bir yandan da bazı dostlarımızın bu hâtıralarda kendilerinin pek hoşlanmayacakları bir yansımasını bulacakları kaygısı elinizi kolunuzu bağlıyor. "Acaba X'e karşı haksızlık mı ettim?" düşüncesinin bazan sizi bu işten tümüyle vaz geçmeye bile zorladığı oluyor. Gerçek duygu ve düşüncelerinizi dile getirmezseniz, doğruya ihanet etmiş olacaksınız, içinizden geldiği gibi yazarsanız birçok kişiyi kırmak ihtimaliniz var. Her hâtıra yazmaya kalkışanın bu tür bir dilemma ile karşılaşması kaçınılmaz gibi. Ancak bütün bu tür kaygılara rağmen bu hâtıraları yayımlamaya karar verdiğime göre işi oluruna bırakmaktan başka yapacak bir şey yok. Eşim, dostum hakkında bu hâtıraları yazarken çizdiğim tablo o zamanki duygu, düşünce ve değerlendirmelerimi dile getirdiği için, sonradan —daha çok ikiyüzlülük etmemek kaygısıyla— onda herhangi bir rötuş yapmaya kalkışmadım. Aynı şeyleri bugün yazsaydım belki bazı çizgileri daha yumuşatırdım, ama temelde fazla bir şey değişeceğini sanmıyorum. Uzunca bir süre boyunca duyarlılığınızın, eşiniz ve dostunuzdan çekmiş olduğu fotoğraflar sonunda konturları oldukça belirli bir portre oluşturuyor ve belleğiniz bu portreyi bir defa kaydettikten sonra, onda sonradan isteseniz de fazla bir değişiklik yapamıyorsunuz.

İnsanları ne kadar seversek sevelim, onlar hakkında çizdiğimiz portrelerin gene de bazı kusurları oluyor. Bu kusurları onlar hakkındaki eleştirilerimizde dile getiriyoruz. Yalnız bir insanı eleştirmek o insana karşı bir sevgisizlik belirtisi gibi görünse de o kişiyi sevmediğimiz anlamına gelmez herhalde. Biz sevdiklerimizi bütün kusurları, daha doğrusu, bize kusur gibi gelen yönleriyle severiz, bu da çok doğal, zira dünyada hiçbir insan başkalarının gözünde kusursuz değildir. Bu nedenle, eleştirilerimden alınacaklarını düşündüğüm dostlarımın kendilerine şu soruyu yöneltmelerini rica edeceğim: "Sen hâtıralarını yazsaydın, Hüseyin Batuhan hakkında nasıl bir portre çizerdin?" Eminim, hiçbirimizin bir başkası hak-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kındaki değerlendirmeleri onun tümüyle onaylayacağı türden değildir. Gerçek şu ki, bir başkasının bizi, bizim kendimizi aynada gördüğümüz gibi görmesi mümkün değil.

Bu gerçeğe rağmen, bu hâtıralarda rol alan tanıdık ve dostlarımı asıl adlarıyla çağırmamaya özen gösterdim; bu şekilde amacımın onları "teşhir etmek" olmadığını anlatmaya çalıştım. Takma bir ad altında da olsa, herkes kendini teşhis etmekte güçlük çekmeyecektir, ama onları her türlü dedikodudan kurtarmak amacıyla başvurmak zorunda kaldığım bu çareye rağmen, haklarında tümüyle övücü bir tablo çizmediğim için beni affetmeyeceklerdir. Ne yazık ki, samimî olmak arzusunun da buna benzer sakıncaları var. Ama onlardan af dileyecek yerde, beni anlamalarını rica edeceğim. Bunun da en pratik yolu, onların kendi dostları hakkında neler düşündüklerini hatırlamaya çalışmalarıdır. Şüphesiz, herkesin oturup hâtıralarını yazması şart değil, ama bu hâtıralardan ötürü beni kınama eğiliminde olanların şöyle bir düşünce deneyi yapmalarını salık veririm: "Acaba ben hâtıralarımı yazsaydım, dostlarım hakkında neler yazardım?" Amerikan mahkemelerinde tanıklara yemin ettirilirken, "doğruyu, sadece doğruyu, bütün doğruyu söylemeleri" istenir. Zamanına tanıklık etmek isteyen herkes için de bu şartlar geçerli. Kişi doğru bildiğini söyleyecek, ama doğru bildiklerinin sadece bir bölümünü değil, bütününü söyleyecek. Korkarım, hâtıra yazan kişinin en çok zorlandığı şey de "bütün" doğru bildiğini söyleyebilmesi!

Az kalsın unutuyordum: Hâtıralar genellikle "doğal" zaman sırasını takip eder, oysa benimki biraz farklı, zira ben işe neredeyse tersinden başlıyorum. Okuyucunun bunu fark edeceğini biliyorum, ama ne olur ne olmaz diye onu bu konuda uyarmayı gerekli gördüm.

Bir de bu kitaba niye "İspanya'da Bir Şato" adını taktığımı merak edenler çıkabilir, bu gibilerini meraktan kurtarmak için kısa bir açıklama yapmam gerekiyor. Fransızcada "Construire des chateaux en Espagne" (İspanya'da Şatolar Kurmak) deyimi "hayâl kurmak", "kendini olmayacak düşlere kaptırmak" anlamına gelir. Ben de bu nedenle, Heybeliada'da küçük bir ev yaptırma hevesini ana tema yaparak, hayatım boyunca uğradığım düş kırıklıklarını dile getirmeye çalıştım. Türkiye gibi henüz uygarlaşamamış bir toplumda düş kırıklıklarına uğramak aslında herkesin kaderidir, ama benim gibi kafa yapısı bakımından "Batılı" olmaya çalışan insanlar için bu daha geçerli. Bizim millet "şartlara uygun" davranmayı çabuk öğrendiği için, benim kadar düş kırıklığına uğramaz. Bazan kızıp da ağabeyimin yanında yüksek sesle "Ben Türk değilim" diye söylendiğim bile olmuştur. Hukukçu olan ağabeyim, "Ulan sus, bir duyan olursa, en az bir yıl yersin" diye beni uyarmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ODTÜ'DEN AYRILIYORUM

Ben bu hâtıraları yazmayı her nedense, 8.6.1980 günü bırakmışım. O gün bugün aradan tam 21 yıl geçmiş. Bu çok uzun bir zaman aralığı, nitekim o zaman yazdıklarımı bir daha okuyunca pek çok ayrıntıyı unutmuş olduğumu fark ettim. İnsanın belleği de zamanla yaşlanıyor ve geçmiş hayatınızı bir sis perdesi ardından görür gibi oluyorsunuz. O zamanki hayatınızdaki birçok ayrıntıyı unutuyor, ancak herhalde sizce çok önemli olan birkaç olayı hatırlayabiliyorsunuz.

Leon beyle aramızda geçen son olaydan sonra neler oldu, artık tam açıklıkla hatırlamıyorum. Aklımda kalan, bu olayın bende büyük bir düş kırıklığına yol açtığı idi, emekliliğimi istememin de belki en önemli nedeni bu düş kırıklığı olmuştu: Dostluk denen ilişkiden çok fazla şey beklediğimi anlamıştım. Gerçi Leon bey her fırsatta her şeyini bana borçlu olduğunu tekrarlayıp duruyor ve bunu salt iyilik bilirliğini kanıtlamak için yapıyordu; bunda her şeye rağmen dostluğumuzun devamını istediği de açıkça seziliyordu, ama kendi idealleri uğruna gerekirse dostluğu da feda edebileceğini açıkça göstermişti. İşte ben bunu "gerçek" dostluğa sığdıramıyordum, zira bence insan dostluğu başka hiçbir şeye feda etmemeliydi. Bugün bunun ne kadar duygusal bir yaklaşım olduğunun farkındayım. Aslında dostluk dediğimiz ilişki iki insanın benzer duygu, düşünce ve özlemleri paylaşmasının bir sonucudur, dolayısıyla bunlardan herhangi birinde aksama olması bu ilişkiyi tehlikeye düşürebilir. İşin garibi, Leon beyle dostluğumuzun bozulmasında ciddî bir düşünme veya özlem ayrılığı olmayışıydı. Mantık reformunu birlikte başlatmış ve bu ideali gerçekleştirmek için tam bir iş birliği yapmıştık. Ne var ki, olaylar aramızda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

önemli bir karakter ayrımı olduğunu ortaya çıkaracaktı. Ben işin başından beri Rıza Kardaş'ın modern mantığı sulandırmak konusundaki girişimlerine karşıydım ve hiçbir şekilde ödün verilmemesinden yanaydım. Leon bey ise bu dâvâyı yürütmek için daha bir esnek davranmak gerektiğini düşünüyordu. Belki ben daha çok "Kantçı" bir ahlâk anlayışına göre davranıyordum, Leon bey ise "Machiavellici" diyebileceğim bir tutumdan yanaydı, bu nedenle gerektiğinde nehri geçerken ayıya dayı diyebilmeliydi. Ancak beni asıl hayâl kırıklığına uğratan, Öner'in kitabı konusunda sergilediği —estetik duygularımı bile rencide eden— garip tutumdu, zira benim tanıdığım Leon beyin bu adamın yazdığı bölümü beğenmesi mümkün değildi (bugün de aynı inancı taşıyorum), dolayısıyla benim eleştirilerime karşı onu *inatla* savunmasını siyasî oportünizmine yoruyordum. Leon beyin politikacılar arasında en çok beğendiği kişi Ecevit'ti, oysa ben bu tür oportünist- Machiavellici bir düşünceyle Erbakan gibi birisiyle koalisyon kurduğu için Ecevit'i bağışlayamıyordum; hele başka bir partiden 11 milletvekilini her birine bir bakanlık vaat ederek ayartmış olmasını bugün de onaylamam mümkün değil. Ama, dediğim gibi, Leon bey bana göre çok daha gerçekçi bir politika izlenmesinden yana idi ve yine mantık kitabının yazılması konusunda da bu tür bir politika izlenmesini istiyordu.

Şimdi düşünüyorum da: İnsan bazan ne olmaz düşlere kaptırıyor kendisini! Ben hayatımda başka hiçbir insana karşı Leon beye duyduğum türden dostça duygular duymamışımdır. Bunda onun dehâsına karşı duyduğum hayranlığın büyük payı olduğu şüphe götürmez, hattâ bu duygumun onu bana bağlamakta da büyük payı olduğundan eminim. Ne var ki, insan bu arada içten bir dostlukla bağlandığı kişinin sizden farklı yönlerini ya göremiyor, ya da görmezden geliyor. İşin başından beri ben Leon beyle aramızda bazı önemli farklılıklar bulunduğunu biliyordum. Örneğin o klasik müziğe karşı tümüyle duyarsızdı, ben ise bu müziği neredeyse bir aydın kişinin onsuz edemeyeceği mânevî bir zenginlik kaynağı gibi görüyordum. (Avusturyalı orkestra şefi Nicolaus Harnoncourt bir televizyon söyleşisinde aynen şöyle demişti: "Ben klasik müzikten anlamayan, onun derinliklerine giremeyen bir insana "insan" gözüyle bakmam!"). Ama demek ki, bazı insanlar entelektüel yetenekleri ve ahlâkî duyarlılıkları açısından ne derece gelişmiş olurlarsa olsunlar, estetik duyarlılıklarının hiç değilse bir yönü bakımından tümüyle eksikli kalabiliyorlar. Leon beyin klasik müzik karşısındaki bu mutlak duyarsızlığını başlangıçta çok yadırgadığımı, hattâ hayretle karşıladığımı hatırlıyorum, ancak bir kolu veya bir bacağı olmayan insanları nasıl anlayış, hattâ acıma duygusuyla karşılıyorsak, Leon beyin de bu konudaki eksikliğini yaradılışından gelen bir kusur sayıyor, dolayısıyla onun dostluğumuzu et-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kilememesi gerektiğini düşünüyordum. Kaldı ki, sevgimizi sadece bize her bakımdan benzeyen kişilere vakfetmek bencillik değildir de nedir?

Buna rağmen günlük ahlâk açısından kusursuz bir insan olan Leon beyin politika konusundaki tutumu midemi bulandırmıştı. Gerektiğinde ödün verme deyimiyle dile getirebileceğim bu politik tutumu bugün de onaylamadığımı itiraf etmeliyim. Ama bunda haklı olduğumu da iddia edemeyeceğim. Anladığım kadarıyla, politik tutumlarımız da temelde bir zevk sorunu; yani iş sonunda genetik yapımıza dayanıyor. Buna göre, Leon beyi bu konuda benim gibi düşünmüyor diye kınamaya hakkım yok, ama bugün böyle düşünmem o günler Leon beye kızmamı engellemedi, hattâ belki de bir an önce emekli olmayı istememde önemli bir rol oynadı.

Hareketlerimizin, dolayısıyla kararlarımızın gerçek motiflerini belki hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Bunun bir nedeni de işe her zaman birden çok motifin karışması. Emekli olmayı istememde birçok motif işe karışmış olmalı. Bunlardan en çok hatırlayabildiklerim şunlar: Rektör İsmet Ordemir'in getirdiği yeni uygulamaya göre, Leon beyin de benim de lojmanlardan çıkmamız gerekiyordu. Son zamanlarda öğrenci hareketleri nedeniyle üniversite çalışamaz duruma düşmüştü. Hele 8.5 ay süren uzun boykot bendeki öğretim arzusunu büsbütün öldürmüş gibiydi. Leon beyle aramızdaki giderilemeyen anlaşmazlık da işe karışınca... İstanbul'a, eski evimize dönmeye karar verdim. Feneryolu'ndaki dairemize hiç dokunmamıştık; bir aylık yaz tatilimizi de hep orada geçiriyorduk. Az kalsın unutuyordum: Harun bana lojmandan çıkıp tekrar şehirde ev aramaya kalktığım takdirde gene Kavaklıdere yakınlarında tutacağım bir daireye en azından on bin lira kira ödemem gerekeceğini birçok defa hatırlatmıştı. O günlerde elime ayda net 12 bin lira kadar bir para geçtiğine göre maaşımın neredeyse tümünü kiraya vermem gerekiyordu. Daha ucuza da bir yer bulmak mümkündü belki, ama benim kampüsteki o güzelim lojmanda —hem de ayda sadece 1.400 liraya— beş yıl oturduktan sonra Ankara'nın tanımadığım bir semtinde kiralık bir yer aramaya pek niyetim yoktu. Eldeki eşyalarla yeni bir daireye yerleşmemin bana çıkaracağı zorluklar da gözümde büyüyordu. Hava kirliliğinin son yıllarda tehlikeli boyutlar almış olduğu Ankara şehri, bana iyice antipatik görünmeye başlamıştı. Hele kaba ve hoyrat öğrencilerin doluştuğu otobüslerle üniversiteye gidip gelme zorunluluğu gözümde iyice büyüyordu. Bu gibi yolculuklarda öğrencilerin kabalığı ve saygısızlığı sinirlenmeme, hattâ çoğu zaman kafamda onlarla kavga etmeme yol açıyordu. Bu ve buna benzer daha birçok nedenle emekliliğimi istememin gene en akıllıca seçim olacağına karar verdim. Bu karara eşimin de çok sevineceğini düşünmüş olabilirim, zira öğrencilerle jandarma arasındaki silâhlı çatış-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mayı yakından yaşamış bir insan olarak eşim beni tehlikede görüyordu, dolayısıyla İstanbul'a evimize dönmemizi sevinçle karşılayacaktı.

Dediğim gibi, insan yaşamsal önemi büyük kararlar alırken işe — kimi bilinçli, kimi bilinç altı— bir sürü faktör karışıyor. Gerçi 58 yaşındaki birisinin emekliliğini istemesi Türkiye'de pek görülmüş veya işitilmiş bir şey değildi, ama bütün risklerine rağmen ben sonunda buna karar verdim ve kararımı ilkin Leon beye, sonra da öteki tanıdıklara bildirdim. Bu karar karşısında hemen herkesin tepkisi olumsuz oldu. En azından bana öyle geldi. Beni çok sevenlerin bu kararıma içtenlikle üzüldüklerinden eminim. Özellikle sekreterimiz Melda hanım bunu uzun süre geçici bir kapris gibi yorumlamak istedi, ama benim kararlı olduğumu belli eden her sözüm ve davranışım karşısında kaygı ve üzüntüsünü saklayamadı. O zaten bölüm başkanlığından ayrıldığım için çok üzülmüştü, zira bana gerçek bir ağabey, hattâ hami gözüyle bakıyordu. Kaldı ki, memur durumunda olan herkes uzun bir süre birlikte çalıştığı, alıştığı, hele biraz sevgi ve saygı duyduğu "amir"inden doğal olarak ayrılmak istemez, zira onun yerine geçecek olan kişiden aynı anlayışı, hoşgörüyü, hattâ yakınlığı göreceği belli değildir. Nitekim, benim yerime Sabahat hanım bölüm başkanı olunca Melda hanımın da huzuru kaçmıştı ve o bu hoşnutsuzluğunu bana bazan dolaylı biçimde, bazan de açıkça söylüyordu. Şimdi bölümden büsbütün ayrılmam ona sevdiği ve saydığı bir büyüğünü ikinci defa kaybetmek gibi geliyordu. Ancak, bölümde ve son yıllarda genellikle üniversitede yaşanan olaylardan sonra bana hak veriyordu, hattâ "Sürem dolar dolmaz ben de emekliliğimi isteyeceğim" diyerek üniversiteden ayrılmak isteyişimi anlayışla karşıladığını belli ediyordu. Gerek üniversitenin son yıllardaki çalkantılı durumu, gerekse bizim bölümde tanık olduğu iğrençlikler onu da iyice tedirgin etmiş olmalı ki, bir gün bana "ayrılmanıza gönlüm hiç razı değil, ama yine de iyi ediyorsunuz. Elimde olsa ben de bir gün bile durmam" demişti. Melda hanım gerek doğal sempatikliği, gerekse bölümde herkese karşı gösterdiği dostça yaklaşımıyla kendini çevresine sevdirmiş bir insandı. Onun bölümde kendisini tek sevdiremediği, dolayısıyla tek sevmediği, hattâ düpedüz nefret ettiği insan C.Y. beydi. Bu adam yalnız Bölüm Başkanı'yken sergilediği kaba, haşin, mütehakkim davranışıyla Melda hanımı kendinden soğutmakla kalmamış, Leon beyle bana karşı tutumuyla da onun nefretini üzerine çekmişti. Hele Ülker'in sınav günü sergilediği davranış bu nefretini daha artırmış olmalı ki, "Sabatikal iznini aldığı halde hâlâ bir hayalet gibi buralarda dolaşıyor. İnanın Hüseyin bey, kendisiyle koridorda karşılaşacağım diye ödüm kopuyor. Bu adamdan bir türlü kurtulamadık gitti" diye yakındığını hatırlıyorum.

Meslektaşlarım arasında bu kararıma en çok üzülen sanırım Pınar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hanım oldu. Önce buna inanmak istemedi, ama kararımda ciddî olduğumu anlayınca beni bu sevdâdan vazgeçirmek için akla gelebilecek her yolu denedi. İyi kalpli Pınar hanım, bana karşı sevgisi ve bağlılığını her fırsatta belli eden, içi dışı bir, dürüst, güvenilir, alçakgönüllü kişiliği ve her zamanki güler yüzlülüğü ile bölümde Melda hanım kadar sempatimi uyandıran bir insandı. Melda hanım ile onu bana bağlayan önemli bir faktör de daima onları korumaya hazır bir insan olduğumu bilmeleriydi. Ben gidince bu anlamda yalnız kalacakları kaygısı da onları bir hayli tedirgin etmiş olmalı. Bu gibi dostluk ilişkilerini düşündükçe kararımın çok bencil olduğunu anlıyor, hattâ buna hakkım olup olmadığını kendime soruyordum. Ama insan sonunda gene kendi mutluluğunun gereklerine boyun eğiyor.

Haber bölümde duyulunca arkadaşların tepkileri her birinin bana karşı tavırlarını bir defa daha su yüzüne çıkardı. Bölümde beni sevmeyen bir kaç kişi olduğunu biliyordum. Ayrılmam şüphesiz bu gibilerini sevindirecekti. Yalnız bunlar hiç değilse sevindiklerini belli etmekten kaçınmak nezaketini göstereceklerdi, hattâ bunlar arasında en diplomatı olan Y. K. bana koridorda rastlayınca, "Ne o, üstat? Duyduğuma göre, bizi terk ediyormuşsunuz, yapmayın Allah aşkına, bunu da şimdi nereden çıkardınız? Hem de en verimli çağınızda?" diye üzüntüsünü belli etmeğe çalışmıştı. Aslında onun benden nefret ettiğini sanmıyorum, ama her zaman C. Y. ile işbirliği ettiği de gözümden kaçmamıştı. Hele C. Y.'nin Doçentlik Jürisi'ne beni almamak için çevirdiği dolapları affedemiyordum. Bir defa bu konu açıldığında Y. K. bey bana "Hüseyin beyi Jüri'ye alırsanız, beni kesinlikle doçent yapmaz dedi, ben de daha tarafsız bir jüri ayarlamak zorunda kaldım" diyerek suçunu affettirmeye çalışmıştı, ama yönetmelikleri bile fütursuzca çiğneyebilen bu kişiye karşı güven duymam imkânsızdı. Hattâ Ülker'in sınavını baltalama konusunda C. Y.'yi onun teşvik etmiş olması bile mümkündü, en azından onu bu girişimden vaz geçirmediğini sanıyorum. Ama bu da bir "sanı"dan ibaret, zira Y. K.'nın her fırsatta "éminence grise" rolü oynamaya yatkın, hattâ hevesli biri olduğuna inanıyordum. Aslında bazı insanların gerçek kişilik ve karakterlerini belki hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ne var ki, Y. K.'nın sağlam bir pabuç olmadığından emindim, bu nedenle o gün koridorda benim ayrılma arzum karşısında gösterdiği tepki bana yapmacıklı gelmişti.

Ne anlatıyordum? İnsan eski günleri anarken bazan böyle ipin ucunu kaçırıyor. Şimdi de öyle oldu, hâtıralar iç içe geçti. Ha, evet, yakında ayrılacağım haberi etrafa yayılınca, karşılaştığım herkes —beni sevsin sevmesin— bu haberden duyduğu üzüntüyü dile getiren bir iki lâf etmeden geçemiyordu, bu da doğrusu hoşuma gidiyordu, zira hiç değilse arkamdan "İyi ki def oldu gitti" diyen pek fazla olmayacaktı. Gene de

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

asistan profesörlerden Selma hanım beni odasına çağırıp "Bölümdeki arkadaşlar size bir armağan almak için para topluyorlar, acaba nasıl bir hediye almamı istersiniz, bir sorayım dedim" dedi. Çok şaşırmıştım, zira hem böyle bir şey beklemiyordum, hem de bu tür merasimlerden hiç hoşlanmam. Önce Selma hanıma bundan vazgeçmelerini rica ettim, ama beni dinlemedi, yalnız alacakları hediyenin de işime yarar bir şey olmasını istediklerini söyledi. Baktım ki daha fazla ısrar etmek kabalık olacak, "Peki" dedim, "bana ucuz tarafından bir tükenmez kalem alın; hiçbir zaman adam gibi yazan bir tükenmez kalemim olmadı. Hem böylece sık sık sizleri hatırlamış olurum!" Selma hanım bu teklifimi "Aaa, tükenmez kalem de hediye olur mu?" diye elinin tersiyle geri çevirdi. Ben ne dedimse de kabul ettiremedim, sonunda "Siz neyi uygun görürseniz, onu alın öyleyse, ama lütfen pahalı bir şey olmasın, yoksa çok üzülürüm" diyerek konuyu kapattım. Sonunda bana gümüş kaplama bir şekerlik alacaklar ve bunu bana ayrılmam vesilesiyle düzenledikleri çaylı, pastalı bir törende vereceklerdi.

Ben işe yarar bir tükenmez kalem beklerken, bana çok pahalı, ama hiçbir işe yaramaz bir şekerlik hediye etmiş olmaları canımı sıkmıştı, üstelik ben kıymetli madenden yapılmış, gösterişten başka bir işe yaramayan eşyadan oldum olası nefret ederim, ama bu gibi durumlarda insan bu tür düşüncelerini de açığa vuramıyor. Ben de bu kadar masrafa girerek beni utandırmış olduklarını söyleyerek bu güzel hediyeyi kabul etmek zorunda kalacaktım. O törende bir ayrılış konuşması yaptığımı hatırlar gibiyim, ama neler söylediğimi hiç mi hiç hatırlamıyorum. Galiba bir de öğretim üyelerinin en yaşlısı olan bayan Sheila O'Callagan da bölüm adına konuşmuştu, ama onun söylediklerinden de hiçbir şey hatırlamıyorum. Bu tür törenlerde hep yapmacık bir hava sezmişimdir, ama bu tören artık kesinlikle Ortadoğu'dan ayrılmakta olduğumu pekiştirdiği için ben de belli bir hüzün doğurmuştu. O sıralarda "Acaba doğru mu yapıyorum?" kuşkusuna birçok defa kapılmış olduğumu da hatırlıyorum. Öyle ya, bu ayrılma hayatımdaki belki en önemli dönüm noktasını oluşturuyordu. Gerçi İstanbul'da tekrar Boğaziçi Üniversitesi'ne girmem ihtimali vardı, ama bu oldukça zayıf bir ihtimaldi, nitekim Erdal beyin bir sözü üzerine artık akademik yaşama tümüyle veda etmem gerektiğini anlayacaktım.

Son dönemde Leon beyle aramız iyice düzelmişe benziyordu. Bu arada onun da hayatında önemli bir gelişme oldu: "Profesörlüğe terfi etti!" Aslında o bu unvana daha doktorasını bitirdiği gün hak kazanmıştı, ama ne yazık ki insanlara unvanlar liyâkatlarına göre değil, bazı yönetmeliklerin kurallarını yerine getirip getirmediklerine bakarak veriliyor. Fakat, gene de profesör olmak için benim ayrılmamı beklememiş olmasın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dan biraz alınmış olduğumu hatırlıyorum. Bu gibi konularda onun ne derece duyarlı ve düşünceli olduğunu biliyordum, nitekim o da beş yıllık doçentlik süresini doldurali çok zaman olduğu halde, salt bana saygısından ötürü bu konuda herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçınmış olmalıydı. Ben de her nedense onu bölüm başkanlığım esnasında buna yüreklendirmemiştim. Onun da unvana benden de az önem verdiğinden eminim, ama o bu konuda benden çok daha gerçekçiydi, dolayısıyla, yönetmeliklerin ona verdiği bu haktan yararlanmak isteyebilirdi. Ben ayrılmadan profesör olmayı kabul etmesini de işi Raşel hanımın zorlamış olmasına yoruyorum. Herhalde maaşının biraz daha artacağı, böylece geçim şartlarının biraz daha düzeleceği düşüncesi de Leon beyi buna zorlamış olmalı, zira hele lojmandan çıkıp kampüsün dışında bir daire kiraladıktan sonra bir doçent maaşıyla geçinmek onlar için de güçleşmişti, dolayısıyla Leon beyi benim ayrılmamı beklemeden profesörlüğü kabul ettiği için kınamaya hiçbir hakkım olmadığını anlamış, hattâ böyle bir şeyi düşünebildiğim için kendimi kınamıştım. Hele hiç de lâyık olmayan kişilerin kolayca profesör olduğu bir ülkede benim onun bu unvanı — o da gecikmeyle— elde etmiş olmasından alınmış olmamın akıl alır bir yanı olmadığı gün gibi açıktı; hattâ benim bu konuda onu daha önce uyarmam ve teşvik etmem gerekmez miydi? Ama her nedense ben ondan bu inceliği beklemiş olmalıyım.

Bu profesörlük işi bana Semiha'nın Orta Doğu'da bizi ilk ziyaret ettiği günü hatırlatmıştı. Sanırım bu üniversiteye gelişimizin ilk günlerinden biriydi. Semiha koridorda odama doğru yürürken Leon beyin kapısındaki "Asistan Profesör" etiketine gözü ilişmiş ve bunu okur okumaz, alaylı tonda "Profesör" diyerek hayretini dile getirmişti. Bazan bir tek sözcük bile bir insanın duygu ve düşüncelerini bir sayfa yazıyla anlatılmayacak kadar veciz bir şekilde dile getirebilir. Öyle ya, Leon bey bir kaç ay öncesine kadar İstanbul'daki bölümde sadece bir asistan parçasıydı. Buraya gelir gelmez ise profesör oluvermişti. Semiha'nın "profesör" sözünü vurgulayış biçimi ile o an yüzünün aldığı ifadeden onun Leon beye bu unvanın verilmesinde bir şeyler dönmüş olduğu kuşkusuna kapıldığı belli oluyordu. Öyle olmasa bile bundan hiç de hoşlanmamış olduğu açıktı. O zaten —özellikle Leon beyin dersinde geçen tartışmadan sonra— ona "numarasını" vermişti. Ne yalan söyleyeyim, Semiha'nın "Profesör" diye şaşkınlığını açığa vurduğu an Sacit beyin Leon beyi basit bir mantık uzmanı olarak görmesinde, hattâ ağabeyime onun hiçbir zaman doçent olamayacağını imâ etmesinde Semiha'nın etkisi olmuş olabileceğini düşündüm. Ancak kafamdan bir şimşek hızıyla gelip geçen bu düşünceyi bir an önce unutmak istercesine, ona Ortadoğu'nun unvanlar konusunda ABD'yi taklit ettiğini, orada doktorasını aldıktan sonra öğre-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tim kadrosuna geçmiş olan herkesin "Asistan Profesör" (bir tür "profesör yardımcısı") unvanının verildiğini, bizim ise Alman sistemini uyguladığımızı açıklamak zorunda kaldım. Ayrıca ABD'de mastır öğrencilerine bile "instructor" adı altında ders verdirildiğini, gene de uygulanan sistemler arasında bazı ayrımlar bulunduğunu hatırlattım. Nitekim biz sözüm ona Alman sistemini uyguluyorduk, ama Almanya'da bir insan doçent olur olmaz hiç doçentlik yapmadan profesör olarak bir başka üniversiteden "dâvet" alabildiği halde, bizde profesör olabilmek için her nedense en az beş yıl *fiilen* doçentlik yapmak şartı konulmuştu. Ne var ki, Almanya'da doçentliğini belli bir üniversitede vermiş olan bir kimse hiçbir zaman aynı üniversitede profesör olamazdı, mutlaka bir başka üniversite tarafından *çağrılması* gerekirdi. Bu vesileyle Semiha'ya Heidelberg Üniversitesi'nden örnekler verdiğimi hatırlıyorum. Nitekim asistan Dieter Henrich ben oradayken doçentlik sınavını vermiş ve hemen ardından Marburg Üniversitesi tarafından "profesör" olarak çağrılmıştı. Almanlar bu sistemi akademik kariyere atılacakları, elden geldiğince objektif bir biçimde değerlendirmek için gerekli görmüş olmalılardı. Onlara göre, bir adamın *bilimsel* değeri eserlerinden belli olur, dolayısıyla şimdiye kadar yazdıklarıyla yeteneklerini kanıtlamış olan bir insanı hemen profesör olarak atamakta bir sakınca görmüyor, bizde olduğu gibi onu beş yıl doçentlikle bekletmeyi anlamsız buluyorlardı. Buna karşılık, Almanya'da 20 yıldan fazla doçent olarak çalışanlar da vardı: Bunlar her hangi bir üniversitenin profesör olarak çağırılmaya lâyık görmedikleri veya bulundukları üniversiteden ayrılmak istemeyen, dolayısıyla profesörlük tekliflerini geri çeviren insanlardı. Nitekim Heidelberg'te o yıllarda bu yolu seçmiş olan Giess adında çok ünlü bir doçent vardı. Birçok kişiden "bu adamın bilmediği şey yok" diye söz edildiğini duymuştum; belki de asıl konusunda yoğunlaşmadığı için profesör olarak çağırılmamıştı veya çeşitli nedenlerle Heidelberg'ten ayrılmak istememişti. Fransa'da ise "profesör" unvanı ayrım göstermeden hem lise hem de üniversite hocalarına veriliyor. Lise hocaları arasında devlet doktorası yapmış olup da eserleri ile adlarını duyuranlar herhangi bir üniversite kürsüsüne çağırılıyordu.

Semiha'yı rahatlatmak için bir kaç dakikada bunları anlatmak ihtiyacını duymuştum; gene de Leon beyi "asistan profesör" unvanına lâyık gördüğü çok şüpheli idi. Ama bu defa ona Leon beyi doğrudan doğruya profesörlüğe lâyık gördüğümü söylemek densizliğini göstermeyecektim. Demek artık daha politik davranmayı öğreniyordum. Bizi ziyarete gelmiş olan eski bir meslektaşımı şu veya bu şekilde rencide etmemek için her sözüme, hattâ her jestime dikkat etmem gerekiyordu. Bu tavrımın olumlu bir sonuç vermiş olması bile mümkün. Zira o gün, Semiha'nın Leon beye karşı biraz daha samimî davrandığını sezer gibi olmuştum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ŞATO'NUN HİKÂYESİ

Gördüğünüz gibi, insan bazan çelişkili duyguları bir arada yaşayabiliyor; nitekim, bunca zaman önce Leon beyi profesörlüğe lâyık görmüş olan ben, şimdi tutmuş profesör olmak için benim ayrılmamı beklemedi diye onu kınıyorum! Bazan ben bile kendimi anlamakta güçlük çekiyorum. Şu insan anlaşılması ne kadar güç bir yaratık! Herhalde insanı en çok mutsuz eden şey beklentilerinin gerçekleşmemesi, böyle bir durumla karşılaşınca da hemen başlıyor onu bunu suçlamaya. Oysa aslında herkes aynı durumda, yani herkesin hayattan belli bazı beklentileri var ve bunlardan herhangi biri gerçekleşmeyince herkes çevresinde bir "sorumlu," hattâ suçlu aramaya başlıyor. Düşünemiyoruz ki, ortada ne bir suçlu var, ne de bir sorumlu; zira düş kırıklıklarımızın asıl nedeni başkalarıyla beklentilerimizin aynı olmaması; ayrı ayrı insanlar olduğumuza göre, beklentilerimizin de aynı olması mümkün değil, ama insanoğlu bu basit gerçeği kabullenmek istemiyor gene de. Zavallı Necmi, İstanbul'da birlikte bir kürsü kurmamız için nasıl çırpınmıştı, ama biz ona güvenmediğimiz için bu beklentisini boşa çıkarmıştık. Ben ise Leon beyle beklentilerimizin aynı —hiç değilse benzer— olduğuna inanmıştım ve bu inancımın da yanlış bir varsayıma dayandığını görerek büyük bir düş kırıklığına uğrayacak, bu nedenle de sonunda akademik yaşamdan ayrılmaya karar verecektim. Gerçi Leon bey de buna çok üzülecekti, zira benim gibi ona her zaman destek olmuş bir kişinin onu bırakıp gitmesi onu büyük bir yalnızlığa itecekti, ama o da bir yerde kendi kişiliğinin gereksinimlerine

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

uymak zorunda olduğu için, bu durumu kabul etmek zorundaydı. Dayısının bazı sözlerinden de çıkarabildiğim kadarıyla, Leon bey davrandığı gibi davranmakla hiçbir hatâ işlememiş olduğu, hattâ bu konuda benim yanlış davranmış olduğum kanısında idi. Ne yazık ki, hareket ve kararsızlığımızı güçlü duyguların etkilediği durumlarda "kim haklı?" sorusuna yansız bir cevap vermek mümkün değil. Belki bir tarafın sonradan *yanılmış* olduğunu kabul edip pişmanlık duyması mümkün, ama ben bugüne kadar Leon beyin böyle bir itirafına muhatap olmadığım gibi, ben de ona böyle bir itirafta bulunmuş değilim.

Yalnız ortada yadsınması mümkün olmayan bir gerçek var, (belki de sadece ben öyle sanıyorum) o da, ben Orta Doğu'dan ayrıldıktan sonra "mantık reformu"nun arkasını bırakmış olduğu! Benden sonra Öner'le birlikte yazdıkları kitap yıllarca liselerde okutulmuş (belki hâlâ da okutuluyor), ayrıca —duyduğum doğruysa — bir daha öğretmenlerle "modern mantık" kursu da yapılmamış. Bu kitabın "modern mantık"la ilgili bölümünü kurs görmemiş öğretmenlerin okutalabileceğine ben pek ihtimal vermiyorum. Gene duyduğuma göre, öğretmenlerin çoğu sadece klâsik mantık bölümünü okutuyorlarmış. Gerçek durumun ne olduğunu ne ben araştırdım, ne de bu konuda Leon bey bana herhangi bir açıklamada bulundu. Kitabın yazılışı safhasında neredeyse bütün hayatı buna bağlıymış gibi davranmış olan Leon bey kitap çıktıktan sonra bu konu onu artık pek ilgilendirmiyormuş gibi davranacaktı. Günahını almak istemem, ama onun bu tutumunu bugüne kadar anlayabilmiş, dolayısıyla affedebilmiş değilim. Klâsik mantığın kitaba eklenmesiyle mantık reformunun garanti altına alınmış olduğunu düşündüğünden mi, yoksa Türkiye'de eğitim konusunda hiçbir reform yapılamayacağını anlamış olduğundan mı, bilemem, işin peşini bırakmış bir hali vardı. Belki o zamana kadar verdiği mücadele onu yormuş da olabilir. Ancak, bana verdiği sözün aksine, "telif hakkını" almaya devam ettiğini duyduğum zaman midemin bulandığını itiraf etmeliyim.

Şimdi bütün bunlar bana çok uzak bir geçmişte olup bitmiş, dolayısıyla unutulmaya yüz tutmuş şeyler gibi görünüyor. Bunları hatırladıkça eskisi gibi derin bir üzüntü duymuyorum artık. Gerçi üniversiteden ayrılmaya karar verdiğim günlerde de geleceğin nelere gebe olduğunu bilmediğim için bir hayli tedirgin olduğumu hatırlıyorum. Ancak Heybeliada'daki arsamızda küçük bir ev yaptırıp kendimi okumaya ve yazmaya vereceğim, ama burada yıllardır yazmak fırsatını bulamadığım birkaç kitap yazıp yayınlayabileceğim düşüncesi, daha doğrusu, umudu her türlü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karamsar düşünceyi kafamdan atmama yardımcı oldu. Ders verme yükünün üstümden kalkması, ayrıca bana altı yıla yakın zaman kaybettirmiş olan "bölüm başkanlığı" gibi angaryalardan kurtulmuş olmam bundan böyle bana bütün zamanımı kendim için harcamak fırsatını verecekti. Bu tür düşüncelerle üniversiteden ayrılmakla aslında akıllıca bir iş yaptığım sonucunu bile çıkardığım olmuştu, ama emeklilik işlerimin yapılmakta olduğu günlerde kalmakta olduğum misafir lojmanında karşılaştığım bir İngiliz profesörün anlattığı bir olay midemi bulandırmıştı: Yakından tanıdığı bir meslektaşı kaç zamandır yazmayı düşündüğü, fakat derslerden başını kaldırıp da bir türlü yazamadığı eserleri kaleme almak üzere benim gibi erken yaşta emekliliğini almış, ama aradan yıllar geçtiği halde bu projesini bir türlü gerçekleştirememiş. İngiliz profesör bana bunları anlatırken yaramaz bir çocuk gibi kıs kıs gülerek, "Korkarım, sizin akıbetiniz de onunkine benzeyecek" demeğe getiriyordu. Tembel yaratılışlı bir insan olmam bu ihtimali daha da kuvvetlendirdiği için, İngiliz profesörün anlattıklarından ciddî şekilde kaygılandığımı hatırlıyorum. O güne kadar birçok kitaba başlamış, ama yarım bırakmıştım; bunu hatırlayınca kaygım daha da arttı. Ne var ki, ok yaydan çıkmış, dönüşü olmayan bir yola girmiştim. Gerçi daha olmazsa Boğaziçi Üniversitesi-'ne geçerim diye düşünüyordum, ama bunun bir düş olarak kalma ihtimali de vardı; nitekim, daha önce de anlattığım gibi, bu üniversiteye girmeye teşebbüs etmenin bile bir işe yaramayacağını bana Erdal bey açıkça söyleyecekti ve ben böylece emekliler ordusuna katılacaktım.

Emekliliğin son işlemini emekli ikramiyesi oluşturuyordu. Tam 712 bin lira ikramiye alacağımı öğrenince şaşırmış, bunun "çok para" olduğunu söylemiştim. O zaman muhasebe müdürünün, "Aldığı ikramiyeyi çok bulan bir sizsiniz" diye hayretini gizleyemediğini hatırlıyorum. Doğrusu o güne kadar aldığı parayı çok bulan bir başkasına rastlamamıştım. Hattâ bir ara maaşlarımızın artırılmasını protesto için Rektör Kurdaş'a mektup yazan da ben değil miydim? Birçokları beni bu yüzden kınamış, hattâ bir iki kişi de yolda karşılaşınca başını öte yana çevirmişti. İkramiye konusunda da muhasebe müdürünü şaşırtan çıkışım onda anormal bir yanım olduğu izlenimini uyandırmış olmalı. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde verdiğim derslerden tek kuruş almadığımı duyduğunda Rektör Tarık Somer de Anayasa'da "angarya yasaktır" diye bir madde olduğunu göstermek gereğini duymamış mıydı? Herhalde anormal bir yanım olmalıydı, ama ben bu tür davranışlarımı yüce ruhlu bir insan olmama vermeye eğilimliydim. Acaba gerçekten de böyle bir şey var mı, yoksa

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bütün sorun bir insanın duyduğu ihtiyaçların farklı olmasından mı kaynaklanıyor? Nitekim, Leon bey gelir konusu üzerindeki tartışmalarımızda ısrarla herkesin aynı parayı alması gerektiği tezini savunduğu halde, az da olsa Dil Tarih'ten ek ders ücreti almış, hem de telif hakkı almayacağına bana söz verdiği halde bu sözünde durmamıştı, zira aldığı parayla geçinemiyordu veya belli bir yaşama standardının altına düşmeyi daha çok da sağlık nedeniyle göze alamıyordu. Ben ise bugüne kadar hiçbir maddî sıkıntı çekmemiştim, dolayısıyla para faktörü benim hayatımda hiçbir zaman ön plâna çıkmamıştı. Gerçi aldığım maaş her zaman ihtiyaçlarımı karşılamıştı, ama bunu son derece tutumlu bir insan olmama borçlu olduğumun da bilincindeydim. Bizim Semiha bunu pintiliğime yorduğu için, bana "Harpagon" adını bile takmıştı. Ama asıl önemli olan mutluluk olsa gerek; ben aldığım parayla ele güne muhtaç olmadan geçinebiliyor, hattâ kendimi kitap ve plak almak gibi lükslerden bile yoksun bırakmıyorum. Belki bir terliği otuz yıl giymek veya her şeyin en ucuzunu arayıp bulmak gibi yeteneklerim buna imkân veriyordu, ama para peşinden koşmamanın insana özgürlüğe benzer bir rahatlık kazandırdığı bence şüphe götürmez. Bu nedenle paraya fazla değer verenlere, hele para kazanmayı yaşamlarının ana hedefi yapanlara karşı küçümseme ile karışık bir acıma duymuşumdur. Özellikle tüccarlar ve bu arada bütün zenginler benim gözümde acınacak insanlardı, dünyada ardından koşulmaya değer bunca nimet dururken, bunların zaman ve enerjilerini para kazanmaya harcamalarına gerçek bir savurganlık gözüyle bakıyordum, zira bence insanı insan yapan asıl değerler, bilgi ve sanat, çok az parayla elde edilebilir nimetlerdi. Şimdi düşünüyorum da, bu bile Aristoteles'in bir sözünü tam anlamamış olduğumu gösteriyor: "Herkes mutlu olmak ister, ama herkes mutluluğu başka şeyde arar!" Öyle ya, bol para kazanıp onu istediği gibi harcamak, hattâ bazan düpedüz savurmak bile bir mutluluk kaynağı değil mi bazı insanlar için? İnsanoğlu öylesine *egosantrik* bir yaratık ki, herkesin kendisi gibi mutlu olmasını bekliyor, bu beklentisinin gerçekleşmediğini görünce de sinirleniyor, hattâ bazı din ve ideolojilerde görüldüğü gibi, onu kendi arzuladığı gibi mutlu olmaya zorluyor.

Neyse, şimdi felsefeyi bırakalım da, asıl konumuza dönelim: Emekli ikramiyemi aldıktan sonra artık bir an önce Feneryolu'ndaki evimize dönmem gerekiyordu. Oraya döner dönmez de, kolları sıvayıp, Adada bir ev yaptırmak için gerekli formalitelerle uğraşmak zorundaydım, bu da *son derece tatsız* bir işti. Gerek o zamana kadarki kendi deneyimle-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rim, gerek başkalarından duyduklarım bu konuda beni bir hayli tedirgin etmişti; özellikle Almanya dönüşü oradan getirdiğim eşyayı gümrükten çıkarmak için tam bir yıl boyunca neler çektiğimi hatırladıkça İmar Müdürlüğü'nde başıma gelecekler iyice gözümde büyüyecekti. Hele tapuda ve imar müdürlüklerinde rüşvet vermeden hiçbir iş yaptırılamadığı dedikodusu midemi iyice bulandırmıştı, zira ben o zamana kadar hayatımda bir defa olsun rüşvet vermemiştim, üstelik "namuslu" bir insan olarak veremezdim de. Neden sonra öğrendim ki, devlet dairelerinde bu gibi işler "iş takipçileri" denen uzman kişiler tarafından yapılırmış, belli bir ücret karşılığında tuttuğunuz bu kişiler de gereken memurlara gereken rüşveti vererek bu işi hallederlermiş.

Fakat her nedense ben bütün işlerimi kendim takip etmem gerektiği varsayımıyla hareket edecektim, bu yüzden de başıma gelmeyen kalmayacaktı. Gariptir, gümrükteki işimi en sonunda gümrük komisyoncusu olan ve tesadüfen karşılaştığım, liseden arkadaşım Fikret'in hallettiğini tamamen unutmuş veya İmar Müdürlüğü'nde bunun mümkün olmadığını düşünmüş olmalıyım ki, ruhsat, hattâ oturma izni alıncaya kadar bu konuda başkasının yardımına başvurmak hiç aklıma gelmedi. Biz aydınlar devlet dairelerinde işlerin hep kurallara uygun olarak yürütüldüğünü varsayacak kadar saf olduğumuzdan mıdır, nedir, bende bu kurallara uyulduğu takdirde işlerin yolunda gideceği, rüşveti de ancak yolsuzluk yapmak isteyenlerin vermek zorunda kalacağı kanısı vardı. Bir devlet memurunun dürüst hareket eden bir iş sahibinden rüşvet isteyebileceğini düşünemiyordum. Aslında hiçbir devlet memuru hiç kimseden açıkça rüşvet istemiyordu, ama size durmadan güçlükler çıkararak sizi rüşvet teklif etmeye mecbur ediyor veya bir başkası aracılığıyla teklif ettiriyordu. Benim projemi temize çeken mimar Polat bey de imar izni alma işinde bana yardımcı olamayacağını söylerken şu gerekçeyi göstermişti: "Vallahi, Hüseyin bey, maalesef bazı mimar arkadaşlar memurlarla öylesine yüz göz olmuşlar ki, her işlerini parayla gördürmeyi alışkanlık haline getirmişler. Ama ben rüşvet veremiyorum, onun için kusura bakmayın, bu iş size düşüyor. Hem sizin ne de olsa bir titriniz var, kolay kolay sizden rüşvet isteyemezler, kaldı ki, biz projeyi İmar Yönetmeliği'nin bütün kurallarına uyacak şekilde çizdik. Bu nedenle, sanmam ki size herhangi bir güçlük çıkarsınlar".

İşte bu sözler kuşkularımı dağıtmaya yetmiş olmalı ki proje hazır olur olmaz, büyük bir iyimserlikle Saraçhane başındaki yeni Belediye Sarayı'ndan içeri girmiş, dördüncü katta olduğunu öğrendiğim İmar Mü-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dürlüğü'nün yolunu tutmuştum. Orada bana Adalar'a bakan Yıldız Üstünel adındaki hanıma başvurmam gerektiği söylenince aşağı yukarı yirmi kişinin çalıştığı bir odada, arka taraflardaki bir masada bir projeyi incelemekte olan genç hanımın yanına gittim ve "Çok affedersiniz, sizi bir dakika rahatsız edebilir miyim?" diye söze başladım. Yıldız hanım başını kaldırıp gayet nazik bir şekilde yüzüme bakınca, ağzımdan "Efendim, bendeniz Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden emekli, profesör Hüseyin Batuhan" sözleri döküldü. Bunun üzerine Yıldız hanım hemen yerinden kalktı ve bana yanındaki boş sandalyeyi göstererek "Şöyle buyurmaz mısınız, hocam, size nasıl yardımcı olabilirim?" dedi. Yalnız hiç beklemediğim bu nazik davranıştan mı utandım, yoksa kendimi "profesör" diye takdim etmiş olmamdan mı; "Ama sizi rahatsız etmiş olmayayım?" gibi daha çok o anda duyduğum sıkıntıyı kamufle etmek için bir şeyler geveledi̇ğimi hatırlıyorum. O ise "Rica ederim, buyurun, rahatsız etmek de ne demek, sizin gibilere hizmet etmek bizim için zevktir" dedi. İçimden gene "bu profesör lâfı da nereden çıktı?" diye söyleniyor, bu arada kendimi haklı göstermek için ODTÜ'de unvanımızın "asosye profesör" olduğu bahanesine sarılıyordum. Oysa ben bal gibi bir doçenttim, dolayısıyla kendimi Yıldız hanıma "doçent" diye takdim etmem gerekirdi. Bu arada "Sen o kadar ısrarlara rağmen profesör olmayı reddeder misin, al işte" diye kendime çıkıştığımı da hatırlıyorum. O anda neredeyse 60'ına merdiven dayamış bir insan olarak hâlâ doçent olduğumu itiraf etmekten mi utanmıştım, yoksa "profesör" titrinin bir devlet memuru üzerinde olumlu bir etkisi olacağını mı düşünmüştüm veya bu duygu ve düşüncelerin hepsini bir arada mı yaşamıştım, ancak o gün Yıldız hanımın yanında oturduğum sürece düpedüz yalan söylemiş olmanın verdiği sıkıntı peşimi bırakmayacaktı.

Kolayca tahmin edebileceğiniz gibi, bir iki saniye içinde kafamdan geçen bu düşüncelerden Yıldız hanımın haberi yoktu ve ben daha gösterdiği sandalyede otururken, "Demek ODTÜ'den emeklisiniz? Ben de İTÜ'den mezunum! Orada ne okutuyordunuz, sorması ayıp değilse?" diye sordu. Bu dostça yaklaşım beni biraz rahatlatmıştı, üstelik ne kadar da kibar bir insandı, biraz utangaç bir hali olması onu daha da sempatik gösteriyordu. Bu derece sevimli, üstelik kibar bir memura rastlamış olmaktan dolayı çok şanslıydım, ayrıca içimde işlerin sandığımdan da kolay olacağı umudu uyanacaktı. "Ben orada felsefe okutuyordum, ama eskiden beri mimarlığa karşı nedense büyük bir heves duymuşumdur. Sizin anlayacağınız, ben de *amatör* bir mimarım, hattâ şimdi size getirdi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğim projeyi bütün ayrıntılarına kadar ben çizdim, ama mimar Polat bey hem benim projemi temize çekti, hem de evin bütün mukavemet hesaplarını yaptı!"

Bunları söylerken, projeyi de Yıldız hanımın önüne seriyordum. Profesörlük konusundaki gafımı da unutmuş, karşımdaki anlayışlı, üstelik öteki memurlar gibi insana tepeden bakmayan ve bana "hocam" diye hitap etmek nezaketini gösteren bir muhatap oluşu beni iyice rahatlatmıştı. Yıldız hanım "Gerçekten de bu projeyi siz mi çizdiniz? Hârika, bir mimar bile bu kadarını yapamaz. Siz amatör değil, basbayağı mimarsınız" deyince, biraz kendimi methetmenin yakışıksız düşmeyeceğini düşündüm. "Eh, pek fena olmamış, değil mi? ODTÜ'deki mimar arkadaşlar da çok beğendiler!" Yıldız hanım "Vallahi, hayret..." diye söze başlayınca, "Yalnız unutmayın, ben bu plân üzerinde beş yıla yakın çalıştım! Ne derler, usta bir marangoz bir çiviyi bir vuruşta çakar, bir acemi ise en az beş vuruşta, üstelik çoğu zaman çiviyi eğri çakar" dedim. Yıldız hanım gülümseyerek, "Demek beş yıl uğraştınız" diye söze karıştı, "ama çok sağlam bir mimarlık zevkiniz olduğu derhal anlaşılıyor! Keşke beş yıl mimarlık okuyan herkes böyle bir şey çizebilse". "Yalnız bir şeyi unutuyorsunuz" diye sözünü kestim, "ben bütün ömrüm boyunca bir tek plân çizdim, o da bu gördüğünüz plân. En basit, dolayısıyla en ucuz çözümü buluncaya kadar yüzlerce plân çizdim. Bunları size göstersem, bana gülersiniz. Üstelik bu benim düşlediğim, içinde kendimin yaşayacağı bir evin plânı. Arsamızın bütün özelliklerini ve ne istediğimi çok iyi bildiğim için sonunda oldukça güzel bir plân çıktı ortaya, ama eminim bir başkası benden bir ev plânı çizmemi istese, beceremem gibi geliyor bana. Bir de şu var: Eşimle ben neredeyse dört yıl kadar Heidelberg'te kaldığımız için Orta Avrupa mimarîsi beni çok etkilemiştir. Zaten, dikkat ederseniz, bu çizdiğim plân da bir İsviçre şalesini veya Bavyera villâsını hatırlatıyor. Az kalsın unutuyordum: Ben bir ara eski Japon mimarîsine de merak saldım, ODTÜ kitaplığında bu mimarîye ait kaç kitap veya dergi varsa, hepsini inceledim, hattâ belki güleceksiniz, ama salt tahtadan bir ev projesi de çizdim, ama ODTÜ'deki mimar arkadaşlar bizde ahşap eve izin verilmediğini söyleyince bu sevdâdan vazgeçtim. Yoksa bence eski Japon mimarîsinin üstüne yoktur, hele o bahçe düzenlemesi..."

Ben bunları söylerken, Yıldız hanımın durgunlaştığını, hattâ biraz canı sıkılmış bir hal aldığını fark ettim. Gevezeliklerimle onu asıl işinden alıkoyduğumu düşünerek, "Çok affedersiniz, Yıldız hanım" dedim, "ga-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

liba sizi işinizden alıkoydum." O, bir uykudan uyanır gibi, "Hayır, hocam, o değil. Şimdi projenize bakarken birden aklıma geldi, nasılsa size daha önce söylemeyi unutmuşum: Bizde maalesef sit alanlarında *beşik* çatıya müsaade edilmiyor, onun için evinize *kırma* çatı yapmak zorundasınız" dedi. Bu hiç beklemediğim engel karşısında şaşırmıştım. "Ama nasıl olur, benim bildiğim çatı *meyli* yönetmelik konusudur, ama çatı *formu*, bunu ilk defa sizden duyuyorum!" Yıldız hanım "Maalesef yönetmelik öyle... Ama isterseniz bir defa Müdür beye çıkın, belki sizin için bir şey yapar, hattâ ben de bu konuda yardımcı olmaya çalışırım, bakarsınız..."

Daha başında işin sarpa sardığını görmek canımı sıkmıştı, ama Yıldız hanım gibi bir koruyucu meleğim olduğunu düşünerek iyimserliğimi yitirmemeğe karar verdim. Yıldız hanım "Önümüzdeki çarşamba günü kurul toplantısı var, toplantı genellikle beşe doğru biter, siz o saatlerde burada olursanız, ben müdür beye durumu açıklarım, belki size bir kolaylık gösterir" demesi iyimserliğimi daha da artırdı. Yıldız hanımın dediği gün ben saat dörtte toplantı salonunun kapısındaydım, zira toplantının o gün daha erken bitmesi bile mümkündü. Ancak, aksilik, o gün toplantı altıyı çeyrek geçe bitti. Orada iki saatten fazla beklerken aklımdan geçen düşünceleri anlatarak zamanınızı almak istemem, ancak bu süre içinde durmadan müdür beyle tartışma stratejileri geliştirdiğimi tahmin edebilirsiniz. Müdür beyin kimliği hakkında hiçbir önbilgim olmadığından bazan onunla iki kültürlü insan gibi konuşacağımı düşünüyordum, ama bazan bu konuşma ağız kavgasına dönüşüyordu. Bu gibi anlarda sinirlerimin iyice gerildiğini, karşımdakine hakaret etmemek için kendimi zor tuttuğumu hatırlıyorum. Sonra da kendi kendime, "Ne diye sinirleniyorsun, belki de anlayışlı biridir?" diyerek rahatlamaya çalışıyordum. Huyum kurusun, ben çoğu zaman insanlarla kafamda kavga ederim ve bu beni gerçekten kavga etmiş kadar yorar. O gün toplantı odasının dışında beklerken kafamda geçen çeşitli tartışma sahneleri de beni eni konu yormuştu, ama gene de Yıldız hanımın bir ara "Müdür bey oldukça anlayışlı bir adamdır" dediğini hatırlayarak, annemin çocukluğumda sık sık tekrarladığı "Nerede kavga, Hüseyin orada" sözünün artık altmışına merdiven dayamış olan bugünkü Hüseyin için geçerli olmayacağını düşünüyordum. Ama müdür beyin karşısında soğuk kanlı görünmeye çalışmalıydım.

Nihayet kapı açıldı ve içerdekiler, bir kısmının elinde dosyalar olduğu halde, çıkmaya başladılar. İçeride ciddî bazı tartışmaların geçmiş ol-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

duğu yüzlerinden belli oluyordu. Ben bu arada kapıdan içeriye bir göz atınca, Müdür beyin hâlâ masa üzerinde yayılmış bir proje üzerinde ayakta duran iki memurla konuştuğunu gördüm ve geri çekildim. Yıldız hanım da elinde tomar tomar dosya olduğu halde orada duruyordu. Kapıda benim beklediğimi görünce içeri girmemi işaret etti. Müdür beyi rahatsız etmekten çekindiğim için bir an tereddüt geçirdim, ama Yıldız hanım tekrar girmemi işaret edince, ister istemez girdim ve Müdür beyin projeden kafasını kaldırmasını bekledim. İyice heyecanlanmıştım. Müdür bey bir an başını kaldırıp şimdi karşısında hiç tanımadığı birini görünce, son derece canı sıkılmış bir şekilde, "Siz burada ne arıyorsunuz?" der gibi yüzüme baktı. Ben "Çok affedersiniz, efendim..." diye söze başlamıştım ki, Yıldız hanım imdadıma yetişti, büyük bir hızla, "Sayın Prof. Hüseyin Batuhan'ın bir maruzatı var, efendim, gerçi ben kendisine durumu anlatmıştım, ama gene de bir defa da sizi görmesini ben istedim." Bu arada müdür bey gayet soğuk bir sesle, "Buyurun efendim, sizi dinliyorum" dedi, ama "Bu adam da şimdi nereden çıktı?" der gibi bir hali vardı, hattâ beni başına sardığı için Yıldız hanıma da sitemkâr bir bakış fırlattığı gözümden kaçmadı. "Profesör" titrimden de hiç etkilenmemiş olduğu açıkça görülüyordu, zira beni ne oturmaya dâvet etmiş, ne de yüzünde bir sempati gülümsemesi belirmişti, hattâ, "Buyurun, efendim, sizi dinliyorum" dediği zaman bile ses tonundan, "Ne söyleyeceksen söyle de, başımdan defol git, gördüğün gibi çalışıyoruz" demek istediği anlaşılıyordu. Nitekim Yıldız hanımın da utancından yüzü hafifçe kızarmıştı. "Efendim, ben Heybeliada'da bir ev yaptırmak istiyorum, ama Yıldız hanımın dediğine göre, burada *beşik* çatıya izin verilmiyormuş, oysa ben..." Müdür bey sözümü keserek, "Evet, efendim, sit alanlarında beşik çatıya müsaade etmiyoruz" dedi. Ben, burada hemen atılarak, "Ama neden?" diye soracak oldum. O "Yönetmelik öyle istiyor da, ondan" diye kestirip attı, "bildiğiniz gibi, yönetmeliğin dışına çıkamayız!" Ben ise, huyum kurusun, ukalalık etmeden duramam, "İyi, ama bunun bir gerekçesi vardır herhalde! Lütfen bunu bana açıklar mısınız" demeye kalkınca, Müdür bey bu ukalalığıma sinirlendiğini saklamaya gerek görmeden, "Beyefendi, ben size bu konuda gerekçe göstermeye mecbur değilim. Bizim burada görevimiz sadece yönetmelikleri uygulamak..." diye kestirip attı. Fakat ben aşağıdan alacak yerde, adama ders vermeğe kalkmaz mıyım? Yıldız hanımın da bin kere pişman olduğu her halinden belliydi. Beni ne diye Müdür beyin karşısına çıkarmıştı? "İyi ama, Müdür bey" diye tartışmayı sürdürdüm, "bildiğiniz gibi bir bina bir bütündür, çatı biçimi de

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

binanın enine, boyuna, yüksekliğine, kullanılış amacına göre değişir." Müdür bey, iyice sinirlenerek, "Yönetmeliği ben yapmadım ki, beyefendi (bu beyefendi sözünü küçümser bir ifadeyle söylediği açıktı), siz en iyisi bunları yönetmeliği yapanlara anlatın" dedi. Ancak, ukala ukalalığından kolay vazgeçer mi? "Ben yaptığım evin güzel olmasını istediğim için böyle konuşuyorum. Altı metre eninde, 15 metre uzunluğunda bir kırma çatı yaptınız mı, tam bir tabutu andırıyor" diye sözüme devam edince, Müdür bey, "İyi bir mimar kırma çatıyla da pekâlâ güzel bir ev çıkarabilir, öyle değil mi?" diyecek oldu. Ben, fırsatı ganimet bilip, "Efendim, bunu da denedim, hattâ mimarım Polat bey evin kırma çatılı bir maketini de yaptı, ama bir şeye benzemedi. Müdür bey, beni ikna edemeyeceğini anlayınca, "Valla, benim bu konuda yapabileceğim bir şey yok, maalesef, zira yönetmelikle elimiz kolumuz bağlı. Onun için ne desem boş!" dedi. Birazcık olsun yumuşamış gibi göründü bana, bunu fırsat bilerek, "Sonra, efendim, ona dikkat ettim, Adalarda eskiden yapılmış olan evlerin kimi beşik çatı, kimi kırma çatı, şimdi beşik çatıya neden izin verilmiyor, bir türlü anlayamıyorum," diye içimi dökecek oldum, ama Müdür beyin cevabı hazırdı: "Bunun nedenini yönetmeliği yapanlara sormalı. Benim bildiğim en az yirmi yıldır sit alanlarında beşik çatıya müsaade edilmiyor. Çok üzgünüm, ama benim de bu konuda size yardımcı olmam mümkün değil, bu nedenle..." Açıkça, "Bir an önce başımdan giderseniz, memnun olurum" demek istiyordu, ama bir "profesör"ün yüzüne karşı bunu açıkça söylemesi de beklenemezdi.

Dil üzerinde uzun boylu durup düşünmüş bir insan olarak insanların ses nüansları ve yüz ifadeleriyle sözcüklerle ifâde ettiklerinden çok daha fazla şeyler söyleyebildiklerini fark etmiştim. Benim dayanılmaz ukalâlıklarım karşısında müdür bey yüzüme karşı açıkça söyleyemediklerini "beyefendi" gibi sözcükleri usturuplu bir biçimde kullanarak veya ses tonunu uygun bir biçimde değiştirerek ifade etmeyi başarmıştı. İnsanların "Defol karşımdan" diyecek yerde, "Kusura bakmayın, size daha fazla yardımcı olamayacağım" gibi lâflar etmeleri uygarlığın onlara kazandırmış olduğu bir incelik, şüphesiz... Aslında ben de aynı taktiği kullanmış, müdür beyin yönetmeliklere körü körüne bağlanmış, mimarlık kültüründen yoksun bir kişi olduğunu dolambaçlı bir şekilde anlatmağa çalışmıştım. Hattâ onun "yönetmeliklerle elinin kolunun bağlı olduğu-"nu söylediği zaman içimden "Sen onu başkasına anlat. Kim bilir rüşvet alınca ne dolaplar çeviriyorsundur?" dediğimi hatırlıyorum. Oysa adam hakkında hiç mi hiç bilgim yoktu, ama "İmar müdürlüğünde para yedir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

meden hiçbir işini yaptıramazsın" diye bir dedikodu kulağıma çalınalı beri karşılaştığım her görevlinin potansiyel bir "yiyici" olduğunu düşünüyordum. Acaba İmar Müdürü de bunlardan biri miydi? Gerçi bana hiç yüz vermemiş, hattâ bir profesör olarak kendisine tanıtılmanın da onun üzerinde en küçük olumlu bir etkisi olmamıştı. Kaldı ki, o beni rüşvet karşılığında kendisine özel bir muamele yapılmasını isteyen biri sanmış ve kendisi son derece dürüst bir insan olduğu için bunu önlemek istemiş olabilirdi. Bana karşı beklediğim kadar nazikçe davranmamış olmasını da buna yormak mümkün, ama ben kendimi son derece dürüst bir insan diye tanıdığım için, onun bu yorumunun kesinlikle yanlış olduğunu düşünüyordum.

Müdür beyle konuşmanın hiçbir yarar sağlamadığını görmek Yıldız hanımı benden de çok tedirgin etmişe benziyordu, zira izin isteyip müdürün odasından çıkar çıkmaz bana şöyle dedi, "Hüseyin bey, siz en iyisi bir de Anıtlar Kurulu'na başvurun, bunu daha önce de düşünmemiş olduğum için üzgünüm, zira bu gibi durumlarda son karar Anıtlar Kurulu'na aittir. Eğer kuvvetli bir gerekçeyle oraya başvurursanız, belki sizin beşik çatı yapmanıza izin verirler. Yanlış hatırlamıyorsam, kurul bir kaç kişiye böyle izin verdi, zira orası yönetmeliklerle bağlı değil. Aslında Müdür beyin burada fazla yapacak bir şeyi yok, keşke daha önce aklıma gelseydi, sizi de boş yere buralara kadar getirmezdim. Ha, onu soracaktım: Anıtlar Kurulunda herhangi bir tanıdığınız var mı? Mâlum bizde tanıdık olmayınca..."

Daha Müdür beyin odasından çıkarken saçma sapan sözlerimle Yıldız hanımı da güç duruma düşürmüş olduğumdan ötürü kendime kızıyor, hem de bana yardımcı olmak için gösterdiği samimî ilgiden ötürü ona karşı büyük bir minnet duyuyordum. Nitekim, işimin kısa yoldan olamayacağını anlar anlamaz bana uzun yolu göstermişti. Oysa Müdür bey de Yıldız hanım gibi iyi kalpli bir insan olsaydı hiç lâfı uzatmadan bana bu yolu gösterirdi, ama belki benim ukalalıklarıma iyice kızmış olduğundan, bana bu işin başka bir yolu da olduğunu imâ bile etmedi veya yönetmeliğin kurallarını "kutsal" bildiği için onlara uymaktan başka yapacak bir şey olmadığını düşünüyordu. Belki —daha önce de aklımdan geçtiği gibi— o da rüşvetçinin biriydi. Ama tutup Yıldız hanıma "Yoksa bu adam benden rüşvet mi istiyor?" da diyemezdim, zira böyle bir "suizan" belirtmekle onu da töhmet altına atmış olurdum. Yıldız hanıma, "Hayır, maalesef, kimseyi tanımıyorum, zaten tanısam da..." deyince, Yıldız hanım, "Ama Anıtlar Kurulu'nun başkanı Orhan Alsaç bey, onu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tanımanız gerekir" diye hayret etti. Ben "Yoksa, bizim Orhan Alsaç olmasın?" dedim, "hani bizde İnşaat İşleri Genel Müdürü?" Yıldız hanım, "Evet, tâ kendisi" dedi, "Bir Ankara'ya gidip, onu görseniz, eminim sizin arzunuzu geri çevirmeyecektir! Yalnız, duyduğuma göre, o Orta Doğu'dan ayrılmış, şimdi Gazi Üniversitesi'nde Mimarlık Fakültesi'nin dekanı mı neymiş. Vaktiyle İTÜ'de benim hocamdı. Çok iyi bir insandır" deyince, "Tevekkeli değil, ben de onu son zamanlarda ODTÜ'de görmüyordum. Demek tekrar öğretim üyeliğine döndü?" dedim. Yıldız hanım, "Evet, arada bir Kurul toplantılarına başkanlık etmek için İstanbul'a da geliyor, ama genellikle başı çok kalabalık oluyor, en iyisi sizin onu Ankara'ya gidip görmeniz bence, bir çatı biçimi için sizi reddedeceğini hiç sanmıyorum. Size gelinceye kadar kaç kişi Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan daha neler çıkardı, ama gene de biraz uğraşmanız gerekecek, maalesef, zira Kurula binlerce müracaat var, bildiğim kadarıyla" dedi.

Bunları konuşurken Yıldız hanımın odasına gelmiştik. Ayrılmak üzere elini uzatırken, "İzninizle, hocam" dedi, "size başka türlü yardımcı olamadığım için üzgünüm, ama Orhan beyi ihmal etmeyin, lütfen!" "Ben de zaten Ankara'daki arkadaşları ziyaret etmek istiyordum, bu vesile ile Orhan beyi de ararım. İnşallah o da yönetmelikten dem vurup işi yokuşa sürmez" diyerek kendisine bir defa daha teşekkür ettim ve asansöre doğru yürüdüm. Asansöre girdiğimde bayağı yorulmuş olduğumun farkına vardım; herhalde bu işlerin acemisi olduğum için gereğinden fazla sinir enerjisi harcamıştım. Gerçi bu işin çözümünün sonunda Orhan bey gibi sevdiğim ve dostluğunu kazandığımı sandığım bir insana kalmış olması beni rahatlatmıştı, ama gene de böyle bir pürüzle karşılaşmış olmam çok canımı sıkmıştı. Gerçi daha önce de anlattığım gibi, Orhan bey bana her kolaylığı gösterecek, hattâ İmar Yönetmeliği'ndeki çatı biçimi ile ilgili maddeyi kaldırtacaktı, ama ben bu yüzden iki defa Ankara'ya gidip gelecek, Anıtlar Kurulu'ndan kararın çıkması için de bir yıla yakın bekleyecektim. Zira sırada bekleyen yüzlerce dosya vardı ve bunların sırasının bozulup da benim müracaatımı araya sokmasını ondan isteyemezdim. Bu yüzden işim bir yıl gecikecekti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İMAR MÜDÜRLÜĞÜ'NE AVANPROJEYİ VERİYORUM

Söylemeyi unuttum: Anıtlar Kurulu'ndan kararın çıkmasının uzayabileceğini düşünerek biz —Polat beyin tavsiyesi üzerine— içeriye bir avanproje vermiş bulunuyorduk. Daha sonra beklediğimiz karar çıkar çıkmaz asıl projeyi verecektik. İnşaat başladıktan sonra bile bir değişiklik projesi verilebilirmiş, böylece fazla zaman kaybını önleyebilecektik. Ne var ki, bu avanprojeyi geçirmek bile sanıldığı kadar kolay olmayacaktı. Karşılaştığımız en büyük güçlük de evin sığınağı ile ilgiliydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılmış olan İmar Yönetmeliği'nde her binaya bir sığınak yapılması şart konmuştu ve yeni gelen bir projede ilkönce ölçüleri binanın büyüklüğüne göre saptanmış olan bir sığınağa yer verilmiş olup olmadığına bakılıyor, eğer bu yapılmamışsa, proje hemen reddediliyormuş. Üstelik sığınağın binada oturan herkesin kolaylıkla ulaşabileceği bir yerde —tercihan binaların bodrum katında— yapılması da şart. İçerden bir kapısı olacak, ama dışarıya penceresi olmayacakmış, olsa bile bu pencerenin bilmem kaç milimetre saçdan yapılmış bir kapağı olması gerekiyormuş.

Ben evin plânını çizerken elden geldiği kadar yer kaybetmemeye dikkat etmiştim. Arka tarafı yere oturan tek katlı evimin altında —arazi meylinden yararlanarak— 50 metre^2 büyüklüğünde bir bodrum katı çıkıyordu; ancak içerden merdiven yapacak olsam, hem oraya bir sığınak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sığdırmak zorlaşıyor, hem de oldukça büyük bir alan merdiven boşluğuna gidiyordu. Bu nedenle ben alt katı sadece ayrı bir giriş kapısı olan bağımsız bir daire olarak düşünmüştüm. Mimarım Polat bey buna itiraz etmişti. "Hocam iyi de, çizdiğiniz plânın burasına mutlaka takılırlar, zira üst kattan da bodruma binanın içinden bir geçiş olması şart. Nitekim, çokkatlı apartmanlarda da bu şart aranıyor. Alarm verildiğinde herkes sığınağa inebilmeli, oysa sizin plânınızda sadece bodrum katında oturanlar sığınaktan yararlanabiliyor!" Elbet, bunda haklıydı, ama artık atom bombasının bile kullanıldığı bugünün bir savaşında bodrumda adından başka hiçbir sığınaklık niteliği olmayan bir yerin binada oturanlara mezar olacağı da apaçık değil miydi! Polat bey "Çok haklısınız hocam" dedi, "biz mimarlar da bunun tümüyle saçma ve yararsız olduğunu biliyoruz, ama gelin de bu adamlara anlatın! Belki inanmayacaksınız, ama burada görevli arkadaşlar da bunun böyle olduğunu biliyorlar, zira onların da çoğu bizim gibi mimar, ama o yönetmelik yok mu, o yönetmelik, onun bir santim dışına çıkamıyorlar. Bugün Türkiye'de sığınak diye gösterilen hiçbir yerin sığınaklıkla uzaktan yakından bir ilgisi yok. Ben bir ara İsviçre'de bulundum, orada bizde olduğu gibi, sığınak yapma mecburiyeti de yok, ama yapılanlar öyle ki atom bombası bile zor işler. Sonra hepsinin tuvaleti, küçük bir mutfağı, yatacak yerleri var. Ayrıca havalandırma sistemleri, falan. İçeride bir aile hiç dışarı çıkmadan bir ay kalabiliyor. Bizim işimiz gücümüz hep kendimizi kandırmak". Bütün anlattıkları doğruydu, ama benim sorunuma bir çözüm getirmiyordu. "İyi de, biz ne yapabiliriz?" diye sorduğumda, Polat bey, "Vallahi bilmem ki" dedi. "İsterseniz durumu bir müdür yardımcısı Metin Brangar'la görüşün, belki o size bir yol gösterir."

Heyhat, Metin Brangar'la görüşmem İmar Müdürü'yle görüşmemden daha olumsuz geçti. Bu defa onun da başı kalabalıktı, ben odasına girdiğimde memurların getirdiği kalın kalın projeleri gözden geçiriyor, yapılması gerekli değişiklikleri belirtiyor, bazan de gelen mimarlarla tartışıyordu. Bunlardan bazılarına küçük adlarıyla hitap ederek, Yönetmelik'ten haberi yokmuş gibi davrandıkları için onları haşladığı bile oluyordu. kendi arkadaşlarına bile yüz vermeyen bu insan kim bilir benim arzumu nasıl karşılayacaktı. Elimde proje bir kenarda bekledikten sonra bir ara odanın boşalmasından yararlanarak masasına yaklaştım. "Siz de ne istiyorsunuz?" der gibi sinirli bir tavırla yüzüme baktı. Ben hemen projemi önüne açarak, "Efendim, ben Heybeliada'da şöyle bir ev yaptırmak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

istiyorum, ama çözemediğimiz bir problem var, arkadaşınız Polat bey bir de size danışmamı söyledi, ben de sizi bunun için rahatsız ediyorum" dedim. Gene soğuk bir tavırla projeyi gözden geçirmeye koyuldu. Ben de hemen söze başladım: "Efendim, gördüğünüz gibi, bu bir buçuk katlı küçük bir ev, ama yönetmelik uyarınca, bir de sığınak yapmamız gerekiyormuş." Metin bey, projedeki sığınağı göstererek, "İyi ya siz de yapmışsınız" deyince, ben "Yalnız, efendim, galiba sığınağa her iki kattan geçilebilmeliymiş, oysa biz.." diye söze başlamıştım ki, Metin bey, "Elbette" diye sözümü kesti, bunun için ya içerden, ya da dışarıdan merdiven yapmak gerekir, Polat bunu bilmiyor mu?" Sonra projeyi tekrar katlayıp bana uzattı. Ben bu arada, "Ama, efendim, bu küçücük bir ev gördüğünüz gibi.." diyecek oldum. Metin bey "Küçücük, müçücük, her iki kattan sığınağa girilebilmesi şart, yönetmelik öyle emrediyor" diye sözümü kesti. Aksilik, o sırada Metin beyle sıkı fıkı oldukları her hallerinden belli olan iki kişi içeri girmez mi? Metin bey, hemen yerinden kalkıp, "Şöyle buyurun" diye onları selâmladı. Benim üzgün ve şaşkın kendisine baktığımı görünce de anlaşılan beni teselli etmek gereğini duymuş olmalı. "Polat'a benden selâm söyleyin, size doğru dürüst bir proje çizsin" dedi, "hem o İmar Yönetmeliği'ni benden iyi bilir."

Ona "bu projeyi o çizmedi, ben çizdim" nasıl diyebilirdim? Hem, desem de bunun ne yararı olurdu? O zaman "Efendim, bilmediğiniz işlere burnunuzu sokmayın, lütfen" diye beni azarlayabilirdi veya "Polat böyle saçma bir iş için beni nasıl rahatsız eder?" diye kızabilirdi. Ben gülya ona, bu evde tek başımıza oturacağımızı, gerektiğinde aşağı kata dışarıdan inebileceğimizi söyleyerek onu içeriden veya dışarıdan bir merdiven yapmağa gerek olmadığına ikna edeceğimi ummuştum, ancak o iki tanıdığının birden içeri girmesi bütün bunları anlatmama fırsat bırakmadı. Aslında Metin bey beni sepetlemekte haklıydı; zira ona kim bilir her gün buna benzer kaç "olmayacak" teklif geliyordu. Yalnız eş dostunun değil, piyasada çalışan mimar arkadaşlarının da ondan benzer istekleri olmalıydı. Bu tür isteklere sürekli maruz kalmış olmak onu bu konuda sert davranmaya zorlamış olabilirdi. Gerçi hayli canım sıkılmıştı, ama her işte dürüstlükten yana bir insan olduğumdan, herhangi bir devlet memurundan bana özel muamele yapmasını istemeye, hattâ beklemeye hakkım olmadığını da biliyordum.

Sonucu Polat beye ilettiğimde o her zamanki sempatik gülümsemesiyle "Metinin aksi bir zamanına gelmiş herhalde, yoksa o öyle katı birisi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

değildir. Hele başta ona ODTÜ'den emekli bir öğretim üyesi olduğunuzu söylemiş olsaydınız, sizi hemen böyle başından savmazdı," dedi. "Neyse, olan olmuş artık, ama ben gene de tümüyle umudumu kesmiş değilim. Kaldı ki, sizin teklifiniz son derece makul bence. Şimdi o küçücük yere üst kattan bir merdiven indirmeye kalksak, hem çirkin olur, hem de dünyanın masrafı açılır başınıza. Herhalde bir çare bulunur, öyle hemen pes etmemek şart bence. Biz buna benzer daha neler gördük. Hiç sanmam ki, Türkiye'de Yönetmelik hükümlerine harfi harfine uyan bir tek bina yapılmış olsun. Gerçi projelerin çoğu kurallara uygun yapılır, ama ben şimdiye kadar bunlara uyan tek kişiye rastlamadım. Bir kere herkes projenin öngördüğü sınırların dışına taşar; hattâ fazla kat çıkar. Sizinki bunların yanında anmağa bile değmez. Onun için ben Metin'in bu konuda size güçlük çıkaracağını hiç sanmam. Ama aradan belli bir süre geçsin önce, size söylediklerini bir unutsun, ondan sonrası kolay."

Bu olaydan kısa bir süre sonra ziyaretimize gelen bizim Selâhattin Çiller'e her nedense İmar Müdürlüğü'nde başımdan geçenleri —şikâyet yollu— anlatınca Selâhattin Müdür muavininin adını sordu, isminin "Metin" olduğunu söylediğimde, "Haa, bizim Metin Brangar öyleyse" diye sevindi ve hemen beni teselli etmeye koyuldu: "Abi, sen hiç merak etme," dedi, "Metin Darüşşafaka'dan arkadaşımdır, bir gün birlikte gideriz, durumu anlatırız; ne var abi bunda, ondan fazla bir şey istemiyorsun ki zaten. Boş yere bir merdiven yapılmasın, hepsi o kadar. Hem böylece evi çirkinleştirmemiş olursunuz, fena mı? Metin iyi çocuktur, abi, eminim size güçlük çıkarmaz."

Selâhattin'in bu sözleri beni bayağı rahatlattı. Zaten Metin beye kendimi tanıtmamakla hatâ etmiştim, ama bir de yakın arkadaşıyla birlikte gidip de ona derdimi anlatırsam işler yoluna girebilirdi. Nitekim odasına damladığımızda daha önceki Metin beyden bir hayli farklı bir insan bizi karşıladı. Önce Selâhattin'le sarılıp öpüştüler, sonra Selâhattin beni Metin beye takdim etti, ODTÜ'den yeni emekli olduğumu, Heybeliada'da bir ev yaptırmak istediğimi ona açıkladı. Metin bey söylenenleri dikkatle dinledikten sonra, bana "Siz daha önce de bir defa bana gelmemiş miydiniz?" diye sordu. Demek her gün odasına yüzlerce insan girdiği halde beni unutmamıştı. "Ben o gün sizinle pek meşgul olamadım, kusura bakmayın, arkadaşlar gelmişti de." Sonra tekrar projeye eğilerek, "Gerçekten de bu kadar küçük bir yere bir kapı açmak anlamsız" dedi, sonra bana dönerek, "Sayın hocam, bana sorarsanız burada sığınak yapmak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

da anlamsız" diye devam etti, "böyle bir sığınak neye yarar ki? Ama gel de yukarıdakilere anlat! Bir sığınak tutturmuşlar, oysa biz yakından biliyoruz ki, projede sığınak diye görünen yerleri herkes —oturma izni alır almaz— başka bir amaçla kullanıyor, apartmanlarda ise çoğu zaman kapıcı dairesine çeviriyorlar." Metin bey bu vesile ile bizdeki imar yolsuzluklarının çeşitli örneklerine değinerek içini döktü. En sonunda bana "Siz en iyisi, Polat'a söyleyin, projeye hiç dokunmasın" dedi, "buna benzer daha nelere göz yummadık!" Selâhattin, hemen atılarak, "Metinciğim, bu plânı zaten ağabeyimiz yaptı". Başladı gene beni methetmeye. Metin bey, "Bravo doğrusu, çok güzel bir plân yapmışsınız, ben de tebrik ederim" dedi ve "Keşke bize gelen bütün plânlar bu kadar güzel olsa" diye de ekledi.

Hem işim olmuş, hem de bir sürü övgüye mahzar olmuştum, bu nedenle sevinçliydim. Metin beyden izin alıp dışarı çıktığımızda Selâhattin son derece neşeli, "Ben sana demedim mi, abi" dedi, "Metin efendi çocuktur, herhalde ilk gittiğinizde sizi adada villâ yaptırmak isteyen bir hacı ağa sandı, yoksa..." Ben "Hacı ağaya çok da benzerim" deyince Selâhattin ile İmar Müdürlüğü koridorlarında bir hayli gülmüştük. Yalnız bu vesile ile millî hasletlerimizden birini daha yakından tanımış oluyordum: Devlet dairelerine —hangisine olursa olsun— bir işi düşen insanın yapacağı ilk iş, o dairede tanıdığı olan birini arayıp bulmak olmalıydı. Gerçi bu yöntemin ne kadar etkili olduğunu gümrükte gözlerimle görmüştüm ama *bütün* devlet dairelerinde geçerli olduğunu anlamamıştım, bu olaydan sonra da anlamayacak, bu yüzden aylarca devlet dairelerinde sürünecektim. Psikolojide zekânın bir tanımı da, yeni şartlara ayak uydurmasını bilmektir, ne var ki, ben oldukça zeki bir insan olduğum halde, pratik sorunlar karşısında hep tam bir aptal gibi davranacaktım. Bunda iki şeyin etkili olduğunu sanıyorum: Ben kendim oldukça dürüst bir insanımdır (*tam dürüst* insan olduğunu sanmadığım için burada 'oldukça' sözcüğünü kullanıyorum), bu bir; herkesi de en az benim kadar dürüst bilirim, etti iki... Eğer ilk gün Metin bey beni ters yüzü çevirdiyse, bu mutlaka yönetmeliklere uymak arzusundan kaynaklanıyordu, dolayısıyla ondan aksini beklemek dürüstlüğe sığmazdı. Benim o sırada yönetmeliği yersiz, hattâ anlamsız bulmam bu yönetmelik maddesinin işime gelmemesinden kaynaklanmış olabilirdi, dolayısıyla Metin beye kızmaya hakkım olmadığını düşünmem doğaldı. Şimdi başlangıçta isteğimi geri çeviren aynı Metin bey eski bir arkadaşıyla çıkıp geldiğim için bu defa —o da benim gibi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yönetmeliğin anlamsızlığını bahane ederek— yüz seksen derecelik bir dönüş yapmıştı. Acaba arkadaşlık ilişkisinden yararlanarak onu buna zorlamış olmam doğru bir davranış mıydı?

Biz Selâhattin'le koridorda neşeyle gülüşürken benim kafamda yıldırım hızıyla bu düşünceler geçiyordu. Serde biraz filozofluk olması insanı bu gibi konulara ne de olsa biraz daha düşünceli ve çekingen yapıyor. Sanırım insanlar bu bakımdan çok daha rahat ve kaygısızlar; hele işleri olunca her türlü ahlâkî kaygıyı unutuveriyorlar; ama ben 'sıradan' bir adam değildim, dolayısıyla olaylara *sub speciae aeternitatis*, yani burada *kamu çıkarları* açısından bakmam gerekirdi. İnsan doğal olarak her davranışında kendi mutluluğunu düşünür, oysa ahlâk önce toplumun mutluluğunu düşünmemizi emreder. Ama ne yazık ki, çoğu zaman bu tür bir davranış kişisel mutluluğumuzdan fedakârlık etmemizi gerektirir. Kişisel mutluluğu uğruna toplumun mutluluğunu çiğneyebilen kişilere ahlâksız damgasını yapıştırmamızın nedeni bu olsa gerek. Acaba biz o gün Metin beyi —belki de farkında olmadan— ahlâka aykırı bir davranışa mı itelemiştik?

İşe rüşveti karıştırmamış olmak bana bu konuda duyduğum kaygı ve kuşkuları kısa zamanda unutturacaktı. Yalnız her devlet memuru ile karşılaştığımda ahlâk problemi yeniden gündeme gelecekti. Rüşvetin daha yumuşak bir biçimi olan bahşiş sorunu bile özellikle katı ahlâkî ilkeleri olan bir insana zor anlar yaşatacak kadar ciddî bir sorundu. O sıralarda avukatlık yapan ağabeyimin en çok şikâyet ettiği konu da bu bahşiş konusu idi, zira onun anlattığına göre, Adliyede küçük memur ve hademelere bahşiş dağıtmadan iş yapmak mümkün değilmiş. Devletten maaş alan bir insana ayrıca bahşiş vermek onun ağrına gittiği için, "Bir türlü bitmeyen birkaç dâvâ olmasa bu işi hemen bırakacağım" diye şikâyet edişine kaç defa tanık olmuşumdur. Bazı dâvâların "bir türlü bitmemesi-"ne de çok muhtemelen rüşvet vermemesi neden oluyordu. Koskoca hâkimlerin bile bazan rüşvete tenezzül etmesi onun düpedüz midesini bulandırıyordu, ama ahlâkî açıdan kusursuz olması gerektiğine inandığı Adliyede bahşiş de neymiş, rüşvetsiz iş yapılamaması onu avukatlıktan iyice soğutmuştu.

İmar Müdürlüğü'nde de durumun daha iç açıcı olmadığını çeşitli ağızlardan duymak beni enikonu kaygılandırmıştı, ama işin içinden rüşvetsiz, hattâ bahşişsiz çıkmaya kararlıydım. Bunun için de İmar Yönetmeliği'ne harfi harfine uymam şarttı, yoksa başkalarından dürüst dav-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ranmalarını beklemeye hakkım olamazdı. Hiçbir memura benden rüşvet isteme fırsatı vermemeliydim. Gerçi yönetmeliğin bir maddesini daha şimdiden çiğnemiştim, ama bunu yaparken ahlâkî açıdan kendimi haklı gösterebileceğim bazı gerekçeler vardı elimde, nitekim Metin bey de bunların geçerli olduğunu kabul ettiği için bir yerde yönetmeliğin çiğnenmesine göz yummuştu, bunu yaparken de rüşvet almak gibi bencil bir motifle hareket etmemişti.

Aslında ben projede bir başka değişiklik daha yapılmasını istiyordum. Eğer imar izni için 1979'da değil de, 1978'de başvurmuş olsaydım, 8 metre genişliğinde ve 20 metre derinliğinde bir ev yaptırabilecektim, hattâ ODTÜ'de yaptığım projelerin çoğu bu boyutlara göre çizilmişti, zira o zamanki yönetmelik buna izin veriyordu. Oysa 1979'da çıkan yeni yönetmelik komşu mesafesini 4 metreye çıkarıyor, evin derinliğini de 15 metreye indiriyordu. Buna göre, 657 metre^2 olan arsama 6x15=90 metre^2 büyüklüğünde bir ev ancak yaptırabiliyordum. O zamanlar 90 metre^2'lik bir ev bana çok küçük göründüğü için çok canım sıkılmıştı. Bu boyutlarda bir eve iki yatak odası sığdırmak hemen hemen imkânsızdı, zira arka tarafta yapılması gereken bu odalar için toplam 60 cm. tutan duvar kalınlıkları çıktıktan sonra 540 cm. bir genişlik kalıyordu ki, bunu ikiye böldünüz mü, 270 cm. genişliğinde 450 cm. uzunluğunda iki oda ancak yapılabilirdi, oysa biz Feneryolu'nda yatak odalarının dar olmasından bunalmıştık, biraz daha geniş odalar istiyorduk. Ama beni asıl düşündüren bir başka sakınca vardı: Her bir odanın, en az 80 cm. genişliğinde bir kapısı olacaktı, bu da bu odalara bitişik olacak banyoya ayrılacak alanın çok küçülmesine neden oluyordu. Gerçi yatak odasına bitişik duvara 170 cm. uzunluğunda bir banyo küveti konulabilirdi, ama bu defa da mutfağı çok küçük tutmak gerekecekti. Sorunu biraz tatmin edici bir biçimde çözebilmek için iki yol vardı: Ya evin eni en az 640 cm. olmalıydı, ya da tek bir yatak odası yaptırıp, kayın biraderimin oturma odasında yatmasına razı olmalıydı. Bu sorunu çözse çözse Yıldız hanım çözebilirdi.

Sığınağa giriş sorunu anlattığım gibi çözüldükten sonra ilk işim İmar Müdürlüğü'ne tekrar gidip Yıldız hanımı aramak oldu. Masasına yaklaştığımı görünce, hemen yerinden doğrulup, güler bir yüzle önce hatırımı sordu. Ben "Gene sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim" diye söze başladım. "Metin bey, çok şükür, şu sığınak işinde güçlük çıkarmadı. Benim bu arada bir başka şey aklıma geldi". Yıldız hanım anlamlı bir gülümse-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

me ile yüzüme baktı: "Acaba diyorum, şu komşu mesafesi dört metreden 380 cm.'e indirilemez mi?" Yüzünün daha ciddî bir hal aldığını görünce onun yönetmeliğe çok bağlı olduğunu da bildiğim için hemen şu gerekçeyi öne sürdüm: "Bildiğiniz gibi, arsamızın yola bakan tarafındaki genişliği 18 metre, evi yoldan en az beş metre geri çekmek de şart olduğuna göre, ben istersem arsama en az dokuz metre genişliğinde bir ev yaptırabilirim. Ama ben evin yoldan en az 15 metre içerde olmasını istiyorum, zira böylece evi komşu evle aynı sıraya yerleştirmiş olurum, hem de.." Yıldız hanım sözümü keserek, "Ben sizin yerinizde olsam, evi bu kadar geriye almam, o zaman istediğiniz genişlikte bir ev yaptırabilirsiniz, fena mı?" dedi. Yeni yönetmeliğin kurallarına aykırı bir iş yapmaktan çekindiği besbelliydi. "İyi de" diye hemen sözünü kestim, "bir kere şehircilikte binaların aynı sırada olması şarttır, sizin de çok iyi bildiğiniz gibi, kaldı ki ben evin yolun gürültüsünden ve tozundan olabildiğince uzak olmasını tercih ederim. Hem ev ne kadar yukarda olursa, manzaraya hâkimiyeti de artıyor. Bu nedenle.." Yıldız hanım, "Evet, haklısınız, dedi. Siz gene evi 6.40 m. genişliğinde yapın isterseniz, "Tecvizi hatâ"ya girer, ama biz size resmen bu müsaadeyi veremeyiz, ne yazık ki, her şeyin plân üzerinde yönetmeliğe uygun olması şart, bildiğiniz gibi." Canım iyice sıkılmıştı. Besbelli ki Yıldız hanım hiçbir sorumluluk yüklenmek istemiyor, ama bana da yol göstermek istiyordu. "Tecvizi hatâ" aslında istemeyerek yapılan bir inşaat hatâsının —belli sınırları aşmamak şartıyla— affedilmesi demektir. Yalnız, altı metre genişliğinde olması gereken bir binanın 40 cm. daha geniş tutulmasının bilmeden yapılması da mümkün değildi. İstenirse bir inşaatta bir santim fazlalık olmayabilirdi. (Nitekim benim evimin genişliği sonunda 599 cm. olacaktı!) herhalde bile bile yapılan hatâları kitabına uydurmak için bu "tecvizi hatâ" kavramını biz icat etmiştik ve sıra oturma izni almaya gelince bu izni veren memurlar bu haktan yararlanarak inşaat sahibinden istedikleri kadar "rüşvet" alabiliyorlardı. Ben hiçbir şekilde böyle bir riske giremezdim, bu nedenle Yıldız hanıma, "Herhalde gene en doğrusu yönetmelik kurallarına uymak" dedim, ileride başıma olmayacak işler açacak yerde, tek bir yatak odası yaparım, olur biter, öyle değil mi?" Yıldız hanımın neşesi yerine gelmiş bir yüz ifadesiyle, "Bence de daha iyi olur" dedi, "size daha başka bir kolaylık yapamadığım için çok üzgünüm, ama ileride ne size bir lâf gelsin isterim, ne bana... öyle değil mi?" "Çok haklısınız, Yıldız hanım dedim, varsın kayın biraderim oturma odasında yatsın, n'a-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

palım? Kusura bakmayın, sizin de boş yere vaktinizi aldım." Elini sıkıp ayrılırken Yıldız hanım, "Gene bir probleminiz olursa, bana gelmekten çekinmeyin, lütfen" demeyi ihmal etmedi. Nezaketi mutlak bir dürüstlükte birlikte yürütebilen bu sempatik hanıma şükran duymamam mümkün değildi.

Eve dönerken kendime kızdığımı hatırlıyorum. Avanprojede tek bir yatak odası gösterdiğim halde, bu iki yatak odası sevdâsı da nereden çıkmıştı? Yoksa arsamdan elden geldiğince fazla yararlanmak istiyordum da, iki yatak odasını bahane mi etmiştim. O zamanlar aklımdan geçenleri şimdi ayrıntılarıyla hatırlamam elbet mümkün değil, ancak bir yıl önceki yönetmelik 160 metre² bir ev yapmama müsaade ettiği halde, yeni yönetmeliğin bunu 90 metre²'ye indirmiş olmasını devletin bana attığı bir kazık gibi yorumlamış, buna dayanarak "ne koparabilirsem kârdır" düşüncesiyle davranmış olabilirim. Devletin yönetmeliği hangi gerekçelerle değiştirmiş olduğunu bilmiyordum, ama her değişikliğin kamu yararı düşünülerek yapılmış olması ihtimali çok büyük, dolayısıyla benim gibi her zaman kamu yararını gözetmiş olan bir insanın yönetmelik kurallarına aynen uyması gerekmez miydi? Demek ben de toplumda esen genel havaya kendimi kaptırmıştım, yoksa evimi 6 metre² kadar büyütmenin yollarını aramış olmam başka nasıl yorumlanabilirdi? Yıldız hanımdan bir ayrıcalık isteyerek kendimi rezil etmiştim aslında, ama o her zamanki nezaketiyle bana karşı anlayışlı, hoşgörülü davranmaktan geri kalmamıştı. Hemen herkesin hiç de hak etmediği bir şeyler koparmak için bin bir dalâvere çevirdiği bir toplumda ben, kendisini yüzde yüz dürüst birisi sanan Hüseyin Batuhan, gerçekten de dürüst olan bir memurun bana gösterdiği yakınlıktan yararlanarak ondan taviz koparmaya kalkmıştım. Ne utanılacak şey! Tevekkeli değil, annem rahmetli ikide bir "oğlum, insan haram süt emmiştir," derdi.

Sonradan Yıldız hanımın istediğim tavizi vermemiş olduğuna sevindiğimi hatırlıyorum, zira elimdeki para 90 metre²'lik eve zar zor yetecekti. Eğer evin cephesi 6.40 m olsaydı, alt kattan da 4 metre² kadar kazanmış oluyordum, böylece toplam 10 metre² için müteahhide 100 bin lira kadar fazla para ödemem gerekecekti, oysa bu "fazla para"yı ödeyecek durumda değildim. Aç gözlülükten mi nedir, insan çoğu zaman işin başında gereksiz heveslere kapılıyor. Nitekim bana 90 metre²'lik bir ev çok küçük görünmüştü, oysa ev yapılıp da içine girdikten sonra bunun ne kadar yanlış bir şey olduğunu kısa zamanda anladım. 25 metre² koca-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

man bir oturma odamız, gene aynı büyüklükte bir yatak odamız vardı; mutfak, banyo ve yemek köşesi de 30 metre²'ye yakın bir yer tutuyordu. Bu evde hiçbir koridor olmadığı, mutfak da açık mutfak olduğu ve giriş holü diye ayrı bir bölme de bulunmadığı için, bizim gibi çocuksuz, üç kişilik bir aileye bol bol yetiyordu. Yıldız hanımı boş yere rahatsız etmiştim. Bu küçük evi olduğundan da geniş gösteren bir başka yanı da açık tavanlı oluşuydu. Tavanı yan duvarlarda 2.35 metre yüksekliğinde olmasına karşılık, tam ortada ana kirişin olduğu yerde, 3 metreye yükselmesi insana bir genişlik ve ferahlık duygusu veriyordu. Bu duyguyu daha da artıran bir faktör, evin hemen her duvarında geniş pencereler bulunmasıydı. Genellikle yatak odasının kapısı hep açık durduğu için evin her noktasından her yanını, dolayısıyla evi üç yanından kuşatan çam ormanını görmek mümkündü. Sözün kısası, amatör bir mimar olmama rağmen, çok güzel bir plân çizmeyi başarmıştım; nitekim meslekten mimarlar da dahil, evime kim geldiyse "Aman, ne kadar hoş bir ev" demekten kendini alamamıştır. O zaman koltuklarımı kabartarak, anlamlı bir tonla "mimarı Hüseyin Batuhan da ondan" diyerek gülümserdim. Beni yeni tanıyan ziyaretçilerim de, "Yani bu evi siz mi yaptınız?" diye şaşkınlıklarını açığa vurdular mı, keyfime diyecek olmazdı.

Kendimi methetmesini hiç sevmem, ama gerçekten de her bakımdan güzel bir ev yapmıştım, bundan emindim, evimi gören herkesin hayran kalması, hele bazı dostlarımın "Heybeli'nin en güzel evi" gibi övücü sözler söylemeleri bu inancımı pekiştiriyordu. Ama bu evi yaptığıma bin defa pişman olduğum anlarım da olmadı değil. Hattâ İmar Müdürlüğü'ne her gün gelip gitmekten o kadar usanmıştım ki, oldukça sempatik görünüşlü bir hanım şef karşısında içimi şu sözlerle boşalttığımı hatırlıyorum: "Bir insanın Türkiye'de doğup büyümesi şüphesiz büyük bir şanssızlık. Örneğin İsviçre'de doğmuş olabilirdim. Nitekim Heidelberg'te üç yıldan fazla kaldım ve orada uygar bir ülkenin nasıl bir şey olduğunu gördüm. İstesem Almanya'da sürekli kalabilirdim, ama Türkiye diye tutturup geri döndüm. Aptallık elbet! Hele bir insanın Adada ev yaptırmaya kalkması düpedüz çılgınlık! Öyle değil mi?" Şef hanım gayet sakin bir sesle, "Hayır, değil" dedi: "Sizin şu anda içinde bulunduğunuz psikolojik durumu çok iyi anlıyorum, ama gene de biraz sabırlı olmanız gerekiyor." Ben hemen atılarak içimi dökmeye başlıyorum: "Tam dört gündür buralarda bir aşağı bir yukarı dolanıp duruyorum, hanım efendi, sırf dosyamın nerede olduğu bulunamadığı için! Birisi "gidin, evraktan ara-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yın!" diyor, gidiyorum orada bir süre bekledikten sonra ilgili memur numaramı alıp başlıyor aramaya. Ne zaman sonra, 'Bizde bu numarada kayıtlı bir dosya yok efendim!' deyip benden sonra gelenin dosyasını aramaya koyuluyor. Yukarı çıkıyorum, orada da bir kuyruk, neden sonra bir bayan memura derdimi anlatıyorum, 'Bu adam da nereden çıktı?' der gibi yüzüme bakıp elimden dosya numarası yazılı kâğıdı alıp kayboluyor, neden sonra döndüğünde, asık bir suratla: 'Bizde böyle bir dosya yok efendim!' deyip, beni başından savıyor." Şef hanım gene nazik bir ifadeyle, "Maalesef böyle aksilikler oluyor" diyor. Mimarımın bana iş takibiyle kendim uğraşırsam daha çabuk sonuç alacağımı söylediğini hatırlattıktan sonra, "Eğer böyle olacağını bilseydim, bu işe hiç girmezdim," diye yakınıyorum. "Canımı en çok sıkan da, ne biliyor musunuz: Hiçbir memurunuz gülümsemiyor! Sizin dışınızda tek bir yüzü gülen memura rastlamadım diyebilirim." Bu sözüm üzerine Şef hanım hafifçe kızararak, "Vallahi efendim, hepsinin bir problemi var herhalde, bir de galiba güler yüz gösterirlerse iş sahibi kendilerinden olmayacak şeyler ister diye mi korkuyorlar, orasını bilemem, ama pek güler yüzlü bir millet olduğumuz söylenemez her halde." Ben bundan cesaret alarak, Almanya'daki insanların davranışlarından söz edip kendisinden izin istiyorum. Şef hanım, "Güle güle beyefendi, herhangi bir probleminiz olursa, lütfen bana gelmekten çekinmeyin, elimden geldiği kadar yardımcı olmaya çalışırım... İzninizle size bir tavsiyede bulunabilir miyim? Buralarda bir hayli yoruldunuz, ama Heybeli'deki eviniz bittikten sonra, orada, eminim, çok güzel günler geçirecek, belki de bugünkü üzüntülerinizi büsbütün unutacaksınız. Türkiye'de yaşamak bir bakıma şanssızlık, ama sizin Heybeliada gibi bir yerde, üstelik tam orman kenarında, kendi elinizle çizdiğiniz güzel bir evde oturabilmeniz bence çok büyük şans, bunun değerini bilmelisiniz."

Bu Şef hanıma büsbütün kanım kaynamıştı. Okuma yazması olmayan annemin bile eşim Turan'a "Nezakete susadım, evlâdım" dediğini hatırlıyorum. Bana karşı bu kadar nazik davranan bu genç ve güler yüzlü hanımın hararetle elimi sıkarken, "Her şey için çok teşekkürler! Evim bitince ziyaretime gelebilirseniz, çok sevinirim. Eşimin de sizi seveceğinden eminim" sözleri ağzımdan döküldü. Acaba fazla mı senlibenli olmuştum diye kaygılanmaya kalmadı, Şef hanım, "İnşallah, beyefendi, hele siz kazasız belâsız şu evi bir bitirin" dedi ve beni kapıya kadar geçirdi. Bir devlet dairesinde beni hiç tanımayan bir memurdan ilk defa böyle

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir iltifat görüyordum, bu bana İmar Müdürlüğü'nde çektiklerimi hiç değilse bir süre unutturacaktı. Bu vesile ile çok utanılacak bir şey yaptığımı da itiraf etmek zorundayım: Evim bittikten sonra ben o iyi kalpli, güler yüzlü hanımı büsbütün unutacaktım! "İnsan haram süt emmiştir, oğlum, sen beni dinle" diyen annem ne kadar da haklıymış! Ne yazık ki, bu sempatik hanımın "hele siz kazasız belâsız bir şu evi bitirin" temennisi gerçekleşinceye kadar ben daha uzun süre İmar Müdürlüklerinde oradan oraya koşturacak ve bu arada bir başka güler yüzlü memura rastlamayacaktım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

NİHAYET İMAR İZNİ ÇIKIYOR

Ancak ayrıntılarını yavaş yavaş benim bile unuttuğum bu serüvenin hikâyesiyle okuyucunun sabrını daha fazla zorlamak istemediğim için, bu serüvenin bazan beni canımdan bezdirdiğini söylemekle yetineceğim. İmar izni çıktıktan sonra işkencenin ikinci perdesi başlayacaktı: İnşaatın her aşaması ve müteahhidinden inşaatta rol alan en küçük işçisine varıncaya kadar herkes, belki bir tek istisnasıyla *herkes*, bana bazan dayanılmayacak kadar sinir yıpratıcı sorunlar çıkartacaktı. Sabri bana Hasan Biçer'i "son derece dürüst bir müteahhit" diye takdim etmiş, son defa Burgaz'da evini yaptığı bay Jozef de onu pekiştiren sözler söylemişti, ben de bu sözlere dayanarak "hiç değilse müteahhitten yana şanslıyım" diye seviniyordum. Başlangıçtaki tutumu Hasan Biçer'in gerçekten de "güvenilir" bir kişi olduğu izlenimini uyandırıyordu. Kendisine okuyup imzalaması için verdiğim sözleşme üzerine hiçbir sorun çıkarmamış, hemen imzalayıp bana iade etmişti.

Aslında ben bu sözleşmeyi okuduğum Almanca inşaat kitap ve dergilerindeki şartları göz önünde bulundurarak yazmıştım. Özellikle izolasyon konusuna çok önem veriyordum, zira bodrum katı yarı yarıya toprağa gömüldüğü için buranın çok iyi izole edilmesi gerekiyordu, bunun için de en az üç kat muşamba kullanılacaktı; sözleşmede daha buna benzer, sonradan Türkiye'de kimsenin kulak asmadığı şartlar yer alıyordu. Ayrıca konuşmadığımız halde fosseptiği de müteahhide yüklüyordum. Hasan bey bunlardan hiçbirisine itiraz etmediği için, ben bundan bütün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

istediklerimi yapacağı sonucunu çıkaracaktım, onun kendi bildiğini okuyabileceği ihtimali aklımın ucundan bile geçmezdi. Sonra imar izni çıkar çıkmaz işe başlaması, inşaatta kullanılacak ytongları vakit geçirmeden ısmarlamış olması ve buna benzer başka davranışları ona karşı duyduğum güven duygusunu iyice pekiştirmişti. Daima yüzünde biraz alaylı bir gülümseme olması da onu daha sempatik gösteriyordu. Bütün bunlar bende işlerin yolunda gideceği kanısını uyandırdığı için mutluydum. Ne yazık ki işler ilerledikçe bir düş dünyasında yaşamış olduğumu görecektim.

İlk düş kırıklığım "hafriyat"la birlikte başlayacaktı. Ben daha önce "Wir bauen unser Haus selbst" (Evimizi kendimiz yapıyoruz) başlıklı — evlerini kendi yapacaklar için yazılmış— olan bir kitap satın alınış ve ilk satırından son satırına kadar bu kitabı dikkatle incelemiştim. "Keşke ben de evimi kendim yapabilsem" diye hayıflandığım çok olmuştu, ama ne bizde hazır ev malzemesi satılıyordu, ne ben böyle bir işe girişecek fiziksel güce sahiptim, ama her aşamada inşaatın başında bulunarak her şeyin kurallara uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığına nezaret edecektim. Ama, dediğim gibi, beni daha işin başında bir sürpriz bekliyordu. "Hafriyat gibi basit bir işte ne gibi bir sürpriz olabilir?" diye sorabilirsiniz. Haklısınız. O Almanca kitapta okuduğuma göre önce evin oturacağı dört köşeden her birine bir kazık çakılacak, bunlar arasında bir ip gerilerek evin oturtulacağı alan tespit edilecekti. Ondan sonra bunun en az 1 metre gerisinden bir ikinci ip gerilecek, böylece "hafriyat" yapılacak alan saptanacaktı.

Şimdi beni bekleyen "sürpriz"e geliyorum. Bana Hasan bey daha önce evin kaba inşaatını kardeşi Mehmet Biçer'e verdiğini söylemişti, elbet hafriyatı da o yapacaktı, ama bana hiç haber vermeden hafriyata başlanmış olacağını düşünemezdim, bu nedenle elimde o kitap olduğu halde hafriyat kazıklarını çakmak üzere arsaya geldiğimde ne görsem beğenirsiniz? Dört köşeye uyduruk dört kazık çakılıp bunlar arasına ip mip gerilmeden hafriyata başlanmamış mı? İki işçi de toprağı kazıp duruyor, ama Mehmet Biçer görünürlerde yok. Onlara "İşte bu kazıkların arasını kazıp toprağı ön tarafa yığın" demiş ve gitmiş. Ben işçilere "Bir dakika durun, bakalım" deyince canları sıkılmış bir edâyla yüzüme bakıyorlar, onlara kendimi tanıttıktan sonra, "Bu ne bu böyle?" diye soruyorum. "Mehmet kalfa bize burayı kazın dedi, biz de kazıyoruz, gördüğünüz gibi" diyorlar. Ben neredeyse hayretimden dilimi yutmuş, "İyi de nereyi kazacağınızı söylemedi mi? diye çıkışıyorum, baksanıza, ön taraf-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ta komşu sınırına yaklaşmışsınız, oysa bizim evin komşu sınırına paralel olması gerekiyor, biliyorsunuz?" İşçilerden yaşlı olanı, "Vallahi beyefendi" dedi, ben de bu işte bir yanlışlık olduğunu biliyorum, hattâ Mehmet beye "kazdığımız yerin komşu sınırına paralel olması gerekmez mi?" diye soracak oldum, bana 'Sen şimdi ukalâlığı bırak da benim dediğimi yap!' dedi. Hattâ 'bir ip gerelim' diyecek oldum, ona da gerek olmadığını" söyledi. İyice sinirlenmiştim; Hasan beyin oğlu Hüsnü'nün bana "birinci sınıf bir kalfa" diye takdim ettiği bu adam nasıl olur da bu kadar basit bir gerçeği bilemezdi? İçgüdüsel bir hareketle metreyi çıkartıp ön tarafın komşu sınırına olan mesafesini ölçtüğümde üç metre gelmez mi? Buna karşılık arka taraftan mesafe dört metre geliyordu. Kazılan yerin genişliğini ölçtüğümde 6.5 metre geldi, oysa duvarların örülmesi ve sıva yapılabilmesi için her yandan en az 75 cm'lik bir boşluk bırakılmış olması gerekirdi. Oysa bizim büyük kalfa bunu da unutmuştu. Olacak şey değildi. Ölçüler bittikten sonra yaşlı işçiye dönüp, "Gördüğünüz gibi, benim mutlaka Mehmet beyle konuşmam lâzım! Siz en iyisi şimdi işi bırakın" dedim. İşçi hemen itiraz etti: "Ama bizim yevmiye ne olacak? İşi bırakırsak Mehmet kalfa bize bir kuruş vermez." Haklıydı. "Peki o zaman devam edin" dedim, "ama bunun düzeltilmesi şart. Ben yarın sabahtan buraya geleceğim, lütfen kendisine söyleyin, ben gelmeden işe devam etmesin!"

İşçiler, "Siz bilirsiniz" deyip kazmaya devam ettiler. Genci kazıyor, biraz yaşlısı ise çıkan toprağı ön tarafa yığıyordu, daha şimdiden orada yüksekçe bir tümsek oluşmuştu, yarın geldiğimde toprağı arsanın daha ön tarafına boşaltmalarını tembih etmeyi unutmamalıydım. O gün büyük bir hayâl kırıklığına uğramıştım, eve dönerken kafamda hep bu sorunu en kolay biçimde nasıl çözebileceğimi düşündüm durdum. Gerçi anlaşmamıza göre mimarım Polat beyin inşaatı arada bir kontrol etmesi gerekiyordu, ama benden plânlar için oldukça düşük bir ücret aldığı için daha işin başlangıcında ona böyle bir külfet yüklemem doğru olmazdı. Derken birden aklıma bizim Mustafa geldi. Mustafa, Behruz beyin yanında yıllarca inşaat kontrolörü olarak çalışmış bir kişi olduğu için bu işlerden çok iyi anlardı. Onu Mehmet Biçer'e "mimar"ım diye takdim edersem, Mustafa'nın isteklerini kolaylıkla yerine getirme ihtimali vardı. Bu nedenle o gün trene binip Cevizli'nin yolunu tuttum, ertesi günü arsaya onunla birlikte gidecektim. Cevizli'deki atölyede Mustafa'ya durumu anlattığımda onun bile ağzı bir karış açık kaldı: "Abi, anlattıkların doğruysa, geri zekâlı biriyle karşı karşıyayız demektir, bu gibilerine lâf anlatmak da

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

deveye hendek atlatmaktan zordur" dedi, "ama bir deneyeceğiz, başka çaremiz yok çünkü." Mustafa ertesi sabah başına gelecekleri sezmiş gibi durgunlaşmıştı.

Ondan ayrılıp trenle eve dönerken beni de bir düşünce almıştı, zira daha işin başında bu derece aptalca bir davranış sergilemiş olan bir adam, kim bilir başıma daha ne işler açacaktı. Hasan Biçer iyi bir "müteahhit" olabilirdi, ama geri zekâlı kardeşini başıma sarmakla bana çok kötü bir oyun oynadığı da meydanda idi. Evin bitmesine az kala Hasan beyi bir iş için evinde ziyaret ettiğimde, bana aynen şöyle söylediğini hiç unutmam: "Benim kardeşim gâvur parasıyla beş para etmez, hocam. Siz bakmayın, işsiz ve parasız kaldı diye ben ona sizin işi vermek zorunda kaldım, yoksa hiçbir işten anlamaz, anladığına da itina göstermez." O zaman içimden "Ah Hasan bey ah, bunları bana neden daha önce söylemediniz?" demek geçti, ama her şey olup bittikten sonra, ona tarizde bulunmanın bir yararı olmayacaktı, bu nedenle o gün Hasan beye "Çok haklısınız, Hasan bey, kardeşiniz gerçekten de işe yaramaz birisi, ama oldu bir kere, şimdi ne desek boş" diye gönlünü almayı daha uygun gördüm.

Ertesi gün Mustafa ile Bostancı'da sekiz vapurunda buluştuğumuzda neşesi yerine gelmiş görünüyordu: "Demek, senin kalfa daha hafriyat yapmasını bile bilmiyor ha?" diye bana takıldıktan sonra, "Benim de atölyedekilerle başım dertte, abi, diye yakınmaya başladı. Hani Halil usta var ya, adı usta güya, ama bugüne kadar bir işi doğru dürüst yaptığını görmedim. Nasıl bu yaşa kadar gelmiş, şaşıyorum" diye dert yandı ve bütün yol boyunca bana ustaların yaptığı hatâları anlattı durdu. Sonunda da "Bizde her eline rendeyi veya testereyi alan usta oldum sanıyor, ama nerede? İşte size de kalfalıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan birisini kalfa diye yutturmuşlar," dedi. Vapurdan inip de arsaya yaklaştıkça Mustafa'nın da durgunlaşır gibi olduğunu fark ettim. Herhalde kendini bir şey sanan bir "kafasız"la nasıl konuşacağını düşünüyor olmalıydı.

Arsaya vardığımızda o iki işçi kazmaya devam ediyorlar, Mehmet kalfa da elinde bir değnek, onlara bir şeyler anlatıyordu. Bizim geldiğimizi görünce susup yaklaşmamızı bekledi. Elinde sopayla duruşunda kavgaya hazır bir horoz havası seziliyordu. Ben havayı yumuşatmak için, daha uzaktan, "Günaydın, Mehmet usta" diye seslendim, biraz daha yaklaşınca da, "Mimar Mustafa Kosif, Mehmet kalfa" diye ikisini tanıştırdım. Mustafa hafif gülümseyerek, "Kolay gelsin" diyerek Mehmet kalfanın elini sıktı, ama yüzü hiç gülmüyordu. Mustafa etrafı şöyle bir süzdükten sonra, "Hüseyin abinin bir şikâyeti var, evi komşu evine fazla mı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yaklaştırmışsınız, ne?" dedikten sonra, evin sağ noktasını işaret ederek "Evet, burası çok yaklaşmış" diyecek oldu, bunun üzerine Mehmet kalfa "ne olmuş yaklaşmışsa?" diye diklendi. Ev böyle kurulursa, deniz manzarası daha güzel görünüyor, fena mı?" Mustafa, "İyi düşünmüşsünüz" diyerek onu biraz yumuşatmaya çalıştı, "ama İmar buna müsaade etmez, hem komşu sınırına fazla yaklaşmışsınız, hem de iki ev birbirine paralel durmuyor." Mustafa elimden projeyi alıp açtı. "Hem plâna bakarsanız.." diyecek oldu. Mehmet kalfa sesini yükselterek "Sen boş ver şimdi plânı, bugüne kadar ben belki yüz tene ev yaptım, hiçbir mimar bana, 'bu olmaz' demedi, şimdi bir evin nasıl yapılacağını senden mi öğreneceğim?" diye dikleşti. Mustafa gene ses tonunu yükseltmeden "Vallahi, kimden öğrenirseniz öğrenin, orası beni ilgilendirmez" diye sürdürdü konuşmasını, "ama, benim bildiğim, size burada plâna aykırı ev yaptırmazlar." Mehmet kalfa "Hem komşu sınırına fazla yaklaşmadım ki" diyecek oldu. "Bakın gene en az üç metre mesafe bırakmışım." Bunun üzerine Mustafa "İyi ya işte" dedi, "komşu mesafesi dört metreye çıkarıldı, biliyorsunuz". Mehmet kalfa, şaşırmış, "Ne zaman?" diye sordu. Mustafa, biraz daha gevşemiş, "Bir yıldan fazla oldu. Ben zaten sizin yeni yönetmelikten haberiniz olmadığını tahmin etmiştim" dedi. Öteki bir an öylece durakaldı, bunun üzerine Mustafa, "Kaldı ki komşu mesafesi üç metre olsa bile, iki evin de birbirine paralel olması şart, biliyorsunuz" diyecek oldu, bunun üzerine Mehmet kalfa eski kavgacı tavrını takınarak, "Yok öyle bir şey" diye diklendi, "ben şimdiye kadar kaç ev yaptıysam..." Mustafa onun sözünü kesti: "O sizin dediğiniz çok geniş arsalar için geçerli, ama iki ev birbirine yakın olunca.." Bu defa Mehmet kalfa onun sözünü kesti: "Atma debreli Recep, din kardeşiyiz." Mustafa gene soğukkanlılığını muhafazaya çalışarak, "Ben yönetmeliğin yalancısıyım" dedi, "besbelli ki İmar Yönetmeliği'ni bir defa olsun okumamışsınız, zaten okumuş olsaydınız...." Bu son söz Mehmet kalfanın iyice kafasını attırmış olmalıydı, Mustafa'ya karşı saldırgan bir tavır takınarak, "Sen *mimar* oldum diye kendini bir şey mi oldun sanıyorsun, ukala herif," diye kükredi, "tam 35 yıldır kalfalık ediyorum, senin gibi nice mimarlar gördüm, hiçbiri benim elime su bile dökemez, anladın mı?" Hıncını alamamış, bu defa bana dönerek, "Bu zibidiyi de nereden getirdin başıma, hoca?" deyince, Mustafa sinirlenmesini güçlükle zaptettiği belli olan bir sesle, "dur, yavaş ol biraz" diyecek oldu, ama Mustafa'nın bu soğukkanlı tavrı onu daha da kızdırmış olmalı ki, "Bana bak, zibidi, çekil git şuradan, yoksa seni ayaklarımın altına alırsam.." diye elindeki sopayı da

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mustafa'ya kaldırdı. Al başına belâyı! Şimdi ister misiniz bu geri zekâlı Mustafa ile kavgaya tutuşsun? Mustafa hem ondan genç, hem de güçlü kuvvetli biriydi, dolayısıyla ona bulaşacak olsa, onu iyice benzeteceğine şüphe yoktu. Kavga çıkacağını sezince iki işçi de işlerini bırakmışlar, bize bakıyorlardı. Ben Mehmet kalfanın hır çıkarmak isteyeceğini anlar anlamaz, araya girip onu yatıştırmaya çalıştım: "Niye bu kadar sinirlendiğini anlayamadım, Mehmet kalfa, Mustafa sana fena bir şey demedi ki! Yönetmeliğe aykırı bir şey yapmanı istemiyor, o kadar. Elbet bunu ben de istemem, sen de istemezsin. Sen şimdi ne yapmak gerekiyorsa onu yap, olsun bitsin, ne var şimdi durup dururken kavga çıkaracak?" Mustafa'ya dönerek, "Sen de Mehmet kalfanın kusuruna bakma, lütfen, nasılsa bir an kendini kaybetti. Bazan olur böyle şeyler" dedim, "sen en iyisi Mehmet kalfaya ne yapacağını söyle, olsun bitsin." Mustafa heyecanını gizlemeye çalışarak, "Ben ne diyeyim, Hüseyin abi, dedi, önce yönetmeliğe uygun ip çekip evin konulacağı yerdeki toprak atılacak, sonra da temel kazılacak, iş bu kadar basit." Mehmet kalfanın gene aksi bir şey söyleyeceğini fark edip Mehmet kalfaya, "Bakın dostum" diye söze başladım, "sizin iyi bir kalfa olduğunuzdan ve bu işleri iyi bildiğinizden kimsenin şüphesi yok (içimden tam tersini düşünüyordum), ama yönetmeliğe uymamız şart, yoksa hepimizin başı derde girer. Onun için sen planı aynen uygulamaya bak. Önce, Mustafa'nın dediği gibi bir ip çek..." Mehmet kalfa hemen kendini haklı göstermek istedi: "O gün yanımda ip getirmeyi unutmuşum da ondan, yoksa o kadarını ben de bilirim elbet." Ben, onu iyice yatıştırmak amacıyla, "Tamam işte" dedim. "Yalnız işçilere söyle, ileride sıva yapmak için gerekli olan boşluğu bırakmayı unutmasınlar!" Mehmet kalfa, bu sefer beni yatıştırmaya kalktı: "Sen orasını bana bırak hocam, göreceksin bak, her şey senin istediğin gibi olacak, sen hiç merak etme".

Sonuçta işi tatlıya bağlamıştık, ama Mustafa da ben de o beş dakika içinde en az bir kilo kaybetmiş olmalıydık. Mustafa gene centilmenliği elden bırakmadı. Mehmet kalfaya, "Hadi, hoşça kalın!" orada çalışan iki işçiye de "İyi işler" diyerek arsadan yola inmeye koyuldu, bir taraftan da kolundaki saate bakıyordu. Zavallı Mustafa'yı kendi işinden alıkoyup bu işe bulaştırdığım için kendime kızıyordum, ama o gelip de bir mimar ağzıyla durumu Mehmet kalfaya anlatmasaydı, neler olurdu, Allah bilir. Mustafa'yı vapura geçirmek üzere yola çıktığımızda alçak bir sesle, "Gördün işte, tam bir geri zekâlı! Üstelik ne kadar da saldırgan! Neredeyse seni dövmeye kalktı, pes vallahi." Mustafa kızgın ve gergin olduğunu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gizlemekte zorlanarak, "Bunlar böyledir abi" dedi, "hem bir şeyden anlamazlar, hem de kendilerini bir şey sanırlar. Ben bunun gibilerini çok gördüm, ama bu kadar aptal ve küstahına ilk defa rastlıyorum." Düşünceli bir hal aldığımı da görünce şöyle devam etti: "Aman abi, bunları bir saniye boş bırakmaya gelmez ha! Her an başlarında duracaksın!" Ben biraz da alaylı bir tonda, "Yandık, desene" dedim. Mustafa "Vallahi, bilmem ama, bu Mehmet kalfa mı, ne karın ağrısı ise, size kan kusturacağa benzer" diye üzüntüsünü belirtti.

Mustafa'nın kehâneti ne yazık ki doğru çıkacak, Mehmet Biçer bana gerçekten de kan kusturacaktı. Ve ben bunun sebeplerini neden sonra öğrenecektim. Meğer Hasan Biçer kaba inşaatı kardeşine, o zamanki rayiçle, götürü vermişmiş, o da bu işten elden geldiğince fazla para kazanabilmek için akla gelebilecek her yola başvuracaktı. Oysa ben onu ev bitene kadar hep Hasan Biçer'in aylıklı kalfası sanıyordum. Sonradan anladım ki, hafriyat için ip almaması bile masraftan kaçınma arzusundan kaynaklanıyormuş. Nitekim, 35 yıldır kalfa olmakla ikide bir övünen bu adam salt kurnazlığından ötürü sözleşmede yer alan hiçbir şartı yerine getirmeyecekti. Bir defa bütün ısrarlara rağmen hafriyat alanını genişletmeyecek, evin ön tarafından beş metre geriye kadar temel çukuru açmayacak, meyilin iyice arttığı arka tarafta yarım yamalak bir çukur açacak, zeminin yeterince sert olduğunu bahane ederek alt katta blokaj yapmayıp zemine ince bir beton dökmekle yetinecek, gene sözleşmede önemle üzerinde durulan izolasyon için, üç kattan vazgeçtik, bir kat bile muşamba kullanmayacaktı. Birinci katın duvarları betonarme olacaktı, ama bunun için yapılan kalıpları yeterince kuvvetli payandalarla toprağa tespit etmediği için kalıplara dökülen beton harç kalıbı patlatıp son derece biçimsiz bir hal alacaktı. Ve bütün bunları hep iş bittikten sonra öğrenecektim. Sizin anlayacağınız, benim geri zekâlı sandığım bu adam aslında kurnaz biriymiş de benim haberim yokmuş. Sizin anlayacağınız, asıl aptal benmişim.

Aslında ben kendimi hep oldukça zeki bir insan diye bilmişimdir, ama pratik zekâları bizden yüksek olanlar karşısında bizim gibiler aptal olarak kalmağa mahkûm. Galiba pratik anlamda aptallık dürüst olmanın da özürü. Ben Hasan Biçer'le o sözleşmeyi hazırlarken —Sabri'nin H. Biçer'i bana namuslu bir müteahhit olarak tanıtmasının da etkisiyle— her şeyin bu sözleşmeye uygun yapılacağından emin gibiydim. H. Biçer'le kardeşi arasındaki ilişkinin mahiyetini iyi bilmeyişim, daha doğrusu bunu öğrenmek gereğini duymamış olmam aptallığımın ilk belirtisi idi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

H. Biçer "dürüst" bir adam olduğuna, kardeşi M. Biçer de onun "aylıklı" memuru olduğuna göre, her şeyin yolunda gitmemesi için bir neden kalmıyordu. Mehmet Biçer'in hafriyat konusundaki davranışı da bende herhangi bir kuşku uyandırmayacaktı, tâ Hasan Biçer benden aldığı 450 bin lirayı inkâr edinceye kadar. Ama bu çok sonrasına ait bir hikâye. Oraya gelinceye kadar Mehmet Biçer'in daha pek çok geri zekâlılığına tanık olacaktım. Evet, Mustafa birkaç dakikada bu adamın nasıl bir üçkâğıtçı olduğunu sezmiş olmalı ki, bana o gün aşağı inerken bu adamın bana daha çok kan kurutacağını haber vermişti.

Sonunda hafriyat bitti ("bitti" burada "Mehmet Biçer'in istediği gibi bitti" anlamına geliyor) ve sıra geldi temel pabuçlarının yapımına. Daha hafriyat işinde su koyuveren Mehmet kalfanın bu işi de yüzüne gözüne bulaştırabileceğini düşündüğüm için, temel pabuçlarında kullanılan demir çubuklarının kalınlığı ve miktarı konusunda çok dikkatli olmam gerekiyordu. Bu hususta mimar Polat beyin çizimlerine tıpı tıpına uyulmasını mutlaka sağlamalıydım. Bunun için de her an ustaların başında bulunmam gerekiyordu. Bu nedenle hafriyatın bittiği günün ertesi günü erkenden arsaya geldim; ama ortada ne Mehmet kalfa vardı, ne de demir işlerini yapacak olanlar. Öğlene kadar kimse gelmeyince ister istemez eve döndüm. Bu durum iki üç defa tekerrür edince Hasan beyi telefonla arayıp sebebini sordum; o, hiçbir şey olmamış gibi, "Demirciler buradaki inşaatımda çalışıyorlar, işleri biter bitmez oraya göndereceğim, sen hiç merak etme, hocam..." dedi, sonra da "herhalde önümüzdeki cumaya orada olurlar" diye ekledi. Oysa demir işçilerinin gelmesini daha uzun süre bekleyecektim. Hafriyat biter bitmez demir işine başlanacağını düşünmem tam bir *hüsnü kuruntu* idi; ama Hasan beyin sözüne güvenmem ise bizdeki inşaat işleri konusunda ne kadar acemi, hattâ saf olduğumu gösteriyordu. Ancak uzun deneme ve düş kırıklıklarından sonra bizde müteahhit, kalfa ve ustaların sözüne hiçbir zaman *güvenilemeyeceğini* öğrenecektim. Hafriyat işinin çabucak bitmesi de bu işi Heybelide oturan ve karnını doyurmak için her işi yapmaya hazır olan garibanların yüklenmiş olmasından kaynaklanıyordu, yoksa ötekilerin hemen hemen hiçbir zaman söz verdikleri bir işi dedikleri zamanda yapmadıklarına tanık olacaktım.

Bir süre sonra tekrar arsaya geldiğimde demircileri pabuç demirlerini bağlar bularak sevindim, ancak Mehmet kalfa görünürlerde yoktu. Ustalara "Kolay gelsin" dedikten sonra kendimi tanıttım. Güler yüzle selâmımı aldılar. Yalnız yaptıkları işe şöyle bir göz attığımda, kalın demir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leri birbirine bağlayan etriye kuşaklarının fazla aralıklı olduğu dikkatimi çekti. Ustalara, "Bunların 25 santim aralıkla bağlanması gerekmiyor mu?" diye sorunca içlerinden en yaşlısı, "Biz de öyle biliyoruz, ama Mehmet kalfa kırk santim arayla takmamızı söyledi, biz de gördüğünüz gibi..." dedi. Bu defa ben "Ama, sizin plânda ne gösteriliyorsa, onu yapmanız gerekmez mi?" diye çıkıştım, aynı usta, aşağıdan alarak, "Haklısınız, beyefendi" dedi, "ama biz ne de olsa emir kuluyuz, kalfa ne derse onu yapıyoruz."

Kızdığımı belli etmemeğe çalışarak, "Bütün sorumluluk bana ait, dedim. Siz gene etriyeleri 25 santim aralıklarla takın, lütfen!" Usta, "Siz nasıl isterseniz" dedi, "bize göre hava hoş, ama bir iş yapılınca doğru dürüst yapılmalı." Sonra ötekilere dönerek, "Etriye demirlerini beyefendinin istediği gibi takın" diye buyurdu, onlar da itiraz etmeden işe koyuldular. Mırın kırın etmediklerine sevinerek yüksekçe bir yere oturup onları seyretmeye koyuldum.

Dünyada insana en çok zevk veren bir şey de bir işi severek yapan insanları seyretmektir. Hele işini "ustaca" yapanları seyretmenin tadına doyum olmaz. Burada iş yapan ustalar da hem hızlı, hem şevkle çalışıyorlardı. Bu gibi işler genellikle götürü usulle yapıldığı için işi elden geldiğince çabuk bitirmek, bunun için de çok hızlı çalışmak gerekiyordu. Virtüyözlük insana daima ayrı bir zevk verir, zira bir âleti bazan baş döndürücü bir hızla çalarken temiz ses çıkarmak büyük ustalık ister. Karşımdaki bu insanların da işlerini büyük ustalıkla yapmaları beni iyice sarmış olmalı ki, Mehmet kalfanın gelişini ancak ustaların yanı başında bittiği an fark ettim. Beni gördüğüne bozulur gibi olduysa da, "Bakıyorum bugün bayağı erkencisiniz" sözleriyle kamufle etmeğe çalıştı. "Ee, görmeyeli nasılsınız?" Sonra gelip yanıma oturdu. Ustaları göstererek, "Nasıl çalışıyorlar değil mi?" dedi, "hele bu Dursun ustanın üstüne kalıpçı yoktur." Ben tam etriye demirlerinin sık bağlandığını görmesini nasıl engelleyebileceğimi düşünürken, Mehmet kalfanın oturduğu yerden aşağı atlayarak Dursun ustaya şöyle bağırdığını duydum: "Dursun usta, ne bu böyle? Etriye demirlerini niye bu kadar sık bağladınız? Ben size dememiş miydim?" Dursun usta, "Evet demiştiniz, ama beyefendi böyle istedi" diye beni gösterdi. Mehmet kalfanın hırsla "Sana da ne oluyor?" der gibi haşin bir bakışla bana dönmesi üzerine, daima yanımda bulundurduğum projenin ilgili sayfasını göstererek, sesimi yükseltmeden ben, "Herhalde Mehmet kalfa projeyi görmedi," dedim, "bakın burada, etriye demirleri 25 santimde bir geçiyor!" Mehmet kalfa bayağı sinirlenerek, "Sen o mi-

mar bozuntusuna ne bakıyorsun" diye kükredi; "bu işleri mimar mı bilir, yoksa her gün bu işlerin içinde yoğrulan kalfa mı? Senin evin tek katlı, üstelik ytong, tavanı da tahta, bunun üzerine ne kadar ağırlık binecek ki? Bana kalsa temelde betonarme pabuca bile gerek yok, ne diye bir sürü demiri buraya gömüyoruz ki?"

Bütün inşaat boyunca Mehmet kalfa buna benzer gerekçeler öne sürerek kendi kafası doğrultusuna gidecekti. Burada okumuşla okumamış, eskilerin deyimiyle okumuşlarla "alaylı"lar arasındaki fark ortaya çıkıyordu. Mehmet kalfa hiçbir formel eğitim görmemiş, bu işte alaydan yetişme biriydi. Galiba ağabeyi ile Almanya'da kısa bir süre inşaatlarda çalışmışlar, çok muhtemel orada da sadece beton karma ve dökme işlerinde kullanılmışlar. Belki köylerinde de bir evin nasıl yapıldığını görmüşlerdi, ama köy eviyle şehir evi bir olur mu? Üstelik Mehmet kalfa toprak kayması ve deprem olasılığını aklından bile geçirmiyor olmalıydı. Oysa İstanbul bir deprem fayı üzerinde bulunduğu için binalarda mukavemet hesaplarına önem verilmesi çok doğaldı. Nitekim, Polat bey de bir ara bana projede önce mukavemet hesaplarının dikkatle incelendiğini, kullanılacak demirin kalınlığı, betonun dozajı gibi konularda taviz verilmediğini söyledikten sonra, "Ne yazık ki bizim projede gösterdiklerimizi uygulayan müteahhit yok gibidir" diye yakınmıştı.

Bizdeki gibi hemen hepsi alaydan yetişmiş müteahhit ve kalfalar her şeyin en iyisini bildikleri için bir sürü demiri yere gömmenin düpedüz aptallık olacağı kanısında idiler. Elbet "işlerine öyle geldiği için" demirden ve çimentodan çaldıkları akıllarının ucundan bile geçmiyor. Ben şimdi bir şimşek hızıyla aklımdan geçen bütün bu düşünceleri Mehmet kalfaya söyleyecek olsam, iyice sinirlenip Mustafa gibi beni dövmeye bile kalkabilirdi. Bu nedenle onun sorusuna kaçamak bir cevap vermem daha akıllıca olacaktı. Ben de, "Belki haklısın, Mehmet kalfa" diye aşağıdan aldım, "Allah göstermesin, büyük bir deprem olsa, olur ya, ev çöküverir. Gerçi ev küçük, ama bodrum katının duvarları da beton olacak, biliyorsun, eğer etriyeler yeteri kadar sık olmazsa, onlara bağlanacak olan filizler seyrek olur, hele bir de harca yeterince çimento karıştırılmazsa... Biliyorsun, bizde işçiler her işi göz kararı yapmaya alışıktır. Senin olmadığın bir gün.." Mehmet kalfa, biraz yumuşamış, sözümü kesti, "Aman abi, ne diyorsun, beton dökülürken benim burada olmamam mümkün mü? O imkânsız bir defa. Hem ben arkamdan kimseye lâf söyletmem. Allah inandırsın, 35 yıldır bu işi yapıyorum, en az elli ev yapmışımdır şimdiye kadar, ama bir kişi çıkıp da, şu olmadı Mehmet kalfa, dememiş-

tir bugüne kadar. Bir işi üzerine aldın mı adam gibi yapacaksın, ben onu bilirim. Sen de müsterih ol, Hüseyin abi, bir ev bitsin, göreceksin, haklı mıymışım."

Onu bu kadar kolay yumuşatabileceğimi hiç ummadığım için şaşırmıştım, ama bunu belli etmemek için, "Ondan eminim, Mehmet kalfa" dedim, "zaten Hüsnü de sizin methinizi yapmamış olsaydı, belki bu işi Hasan beye vermezdim, onun için.." Mehmet kalfa, bu defa ustalara dönerek, "Bana bakın, çocuklar" dedi, "bundan böyle hoca ne derse, öyle yapın, tamam mı?" Ustalar mânalı gülümseyişlerini gizlemeye çalışarak, "olur" anlamında başlarını salladılar, Mehmet kalfa da önemli bir iş başarmış gibi, nikotinden sararmış dişlerini göstererek sırıttı. Nedense ben bu sırıtmada "Hadi, bu sefer senin dediğin olsun" der gibi bir anlam sezdimse de, Mustafa'ya karşı tavrından ötürü ona hep bir üç kâğıtçı gözüyle baktığım için kendimden utandım. Belki bu adam aşağılık duygusundan ötürü öyle davranmıştı. Belki de iyi kalpli biriydi, hattâ gerçekten de fazla demir kullanılmasını bir savurganlık gibi gördüğü için ustalara öyle demişti. Bir felsefeci olarak onu hemen yargılamamam gerekmez miydi? Ben bunları düşünürken Mehmet kalfa yanıma gelip oturmuş, cebinden çıkardığı tabakayı bana uzatıyordu. Bunun bir barışma isteğini sembolize ettiğini derhal fark ettim ve uzattığı tabakadan bir sigara aldım. "Sağol, Mehmet kalfa, tam benim de canım bir sigara istediği sırada.." Hemen uzattığı çakmaktan sigaramı yakarken, bir defa daha, "Sağol" dedim ve ekledim: "Bugün de hava tam yaz havası öyle değil mi?" Mehmet kalfa, o zaman "Ne yalan söyleyeyim, Hüseyin bey, size gıpta ediyorum" diye söze başladı. "Çok güzel bir arsanız var, nazar değmesin, etraf her yer çamlık, bunun üzerine bir de güzel villâ kondurdunuz mu, deme gitsin." Ben hemen lâfı ağzından kaptım: "Evin güzel olup olmaması size bağlı, Mehmet kalfa, ona göre!" Mehmet kalfa, iyice coşmuş: "Sen orasını bana bırak, hocam, ben bir ev yapayım, görsünler bakalım ev nasıl oluyormuş! Kaç kişiye ev yaptıysam, hepsi bayıldılar! Evvel Allah." Ben fırsat bu fırsat, gene sözünü kestim: "İnşallah dediğin olur, ama senden ricam, proje ne diyorsa onu yap, tamam mı?" Mehmet kalfa, "Sen orasını hiç merak etme, hoca, her şey milimi milimine senin istediğin gibi olacak." Bu söz üzerine, ayağa kalkarak, "Şimdilik bana müsaade. Bakalım bizim Burgaz'daki ustalar ne yapıyor, bir de onları kolaçan edeyim." Sonra ustalara dönerek, "Hadin çocuklar, ben gidiyorum" diye seslendi. "Yarına kadar bu iş bitecek, ona göre!" Tekrar "Bana müsaade" deyip, bir yandan da saatine bakarak, hızlı adımlarla iskele-

ye doğru yollandı.

İşin böyle beklenmedik biçimde tatlıya bağlanmış olmasına hem şaşırmış, hem sevinmiştim. Hattâ kısa bir süre önce Mustafa'yı dövmeye kalkacak kadar kaba davranmış olan bu adama neredeyse kanım kaynamaya başlamıştı. Onda sanırım, sirk soytarılarında rastlanan sevimlilik vardı. Belki de Türkiye'deki yaşama şartlarının belirsizliği onu her kılığa girmeye zorlamış, bu da onu yerine ve adamına göre sert, haşin veya yumuşak davranmaya alıştırmıştı. İkide bir "otuz beş yıllık kalfa" olduğunu tekrarlaması ve her fırsatta kendini övmesi bilinçaltı bir aşağılık duygusundan da kaynaklanmış olabilir. Ağabeysinin hamallıktan inşaat müteahhitliğine yükselip büyük paralar kazanmasına karşılık, onun bugüne kadar ancak kalfa statüsüne yükselebilmiş olması bu aşağılık duygusunun yerleşmesinde rol oynamış olabilir. Muhtemelen ona en çok iş veren de Hasan Biçer'di. Bütün bunlar gene de onun kendi başına müteahhitlik sorumluluğunu yüklenecek kadar zeki ve yetenekli olmadığını gösteriyordu. İleride bir gün Hasan beyin onun hakkında "beş para etmez" değerlendirmesini yaparken de bunu kastetmiş olması mümkün. Ben onun inşaat konusundaki bilgi ve yetenekleri hakkında henüz bir şey bilmiyordum. Hasan bey onu inşaatının kalfası olarak seçtiğine göre, büsbütün cahil olamazdı, bu nedenle onu idare etmekten başka yapılacak bir şey yoktu.

BLOKAJSIZ EV

Birkaç gün sonra arsaya geldiğimde temel pabuçları bitmiş, hattâ yerlerine yerleştirilmişti. Duvarlar için gerekli filizler de takılmış bulunuyordu. Benden önce inşaata gelmiş olan Mehmet kalfaya blokaj için gerekli taşları ısmarlayıp ısmarlamadığını sorduğumda, "Kolay hocam, daha olmazsa, etraftan toplarız, sen orasını merak etme" demişti. Çok önemsiz bir şeymiş gibi, sorumu geçiştirmeye çalışması midemi bulandırmıştı, zira o Almanca kitaptan okuduğuma göre blokaj çok ciddîye alınması gereken bir konuydu. Kullanılacak taşların kırma olması, iyi bir izolasyon sağlanabilmesi için dikkatle döşenmesi, dökülecek betonun tutması için bu taşların köşeli olması, vb. şarttı, oysa Mehmet kalfanın "civarda" bu nitelikte taş bulması imkânsızdı. Hele bir ara onun "Hem blokaj yapılmasa da olur, zemin zaten beton gibi sert" demiş olması kuşku ve kaygılarımı artırmıştı, zira okuduğum kitapta blokajın şart olduğu belirtildiği gibi, nasıl yapılacağı da şekiller yardımıyla gösteriliyordu. "Aman Mehmet kalfa, şu blokaj işini ihmal etme, gerekirse taşın parasını fazladan ben veririm, ama olunca tam olsun" diye yalvardım, o gene bir ağabey edâsıyla sağ elini omuzuma koyarak "Sen orasını hiç dert etme, hoca, ben ne gerekiyorsa yapacağım, bana güven," dedi. Bunu o kadar içtenlikle söylemişti ki, ona inanmamak saygısızlık olurdu, bu nedenle "Senin her şeyi en mükemmel biçimde yapacağından eminim, Mehmet kalfa" diyerek ondan bir an şüphe etmiş olmamı affettirmeğe çalıştım.

Yalnız Mehmet kalfayı değil, öteki ustaları da arada bir "pohpohla-

mak" zorunda kaldığımda bunun "ahlâksızca" bir davranış olup olmadığını hep kendime sormuşumdur. Bir insanı pohpohlamak ona istediğini yaptırmak için başvurulan bir taktik olup insan çoğu zaman istediğinin yapılmayacağı kaygısına kapılarak bu taktiğe baş vurur, dolayısıyla işe ister istemez belli bir güvensizlik karışır, üstelik çoğu zaman iki taraf da bunun böyle olduğunu bilir. Bir adama güvenmediğiniz halde, ona "Sana güveniyorum" demek ikiyüzlülük değil de nedir? Ama günlük hayatta da insan bu türlü diplomatik taktikler kullanmadan edemiyor. Belki de herkesin ünlü hikâyede olduğu gibi "Merhaba, kör kadı" diyecek kadar tok sözlü olması toplumsal yaşamı imkânsız kılardı. Bu anlamda küçük yalanları ahlâk kategorisinin dışında tutmak kaçınılmaz görünüyor.

O gün Mehmet kalfadan söz almış olmanın verdiği rehavetle eve döndüğümü hatırlıyorum. Yalnız blokaj işinin ne zaman biteceğini sormayı da ihmal etmemiştim. Bu arada gene Mustafa'nın atölyesinde yeni keşfetmiş olduğum hobime devam edecektim. O gün Mehmet kalfa ben ayrılırken "Üç... dört güne kalmaz, beton işi biter" demişti. Az kalsın söylemeyi unutuyordum: Beton dökmek için suya ihtiyaç vardı, oysa şantiye suyu bağlanması için Sular İdaresi'ne yapmış olduğum müracaata henüz cevap gelmemişti, ne zaman geleceği de belli değildi, dolayısıyla cevap gelinceye kadar komşulardan bir yerden su sağlamamız gerekiyordu. İlkin aklıma yanımızdaki komşudan su istemek geldi, doğal olarak. Ev sahipleri daha yazlık için gelmemiş oldukları için kapıcıları Saim efendiye durumu arz ettim, ama beklediğimin tersine Saim efendi bana üzüntülü bir yüzle "Maalesef bizim patron nereden duymuşsa, burada inşaat yapılacağını duymuş. Telefonda bana, "sakın su isterlerse verme, diye sıkı sıkıya tembih etti" dedi. Bu hiç beklemediğim bir şeydi, zira beton dökmek için gitse gitse bir iki ton su giderdi, isterse onun parasını verebilirdim, kaldı ki çok zengin biri olduğu söylenen bu zat yazın gelen geçenin su içebilmesi için bahçesinden ucunda bir musluk bulunan bir hortum sarkıtmıştı. Bütün bunları Saim efendiye hatırlattığımda o "Vallahi ben de anlamadım, bey" diye yakındı, "sizin dediğiniz ğibi, bir iki ton suyun lâfı mı olur. Hem komşu olacaksınız, ilerde... İsterseniz, kendisine telefon edip durumu anlatın, bakarsınız belki de..." "Yok, yok, telefon edip elin adamına yüzsuyu dökemem, Saim efendi" dedim, "Hem size, sakın su vermeyin, dediğine göre, demek bir bildiği var!"

İyi de, bildiği ne olabilirdi? Bu soruya cevap vermek için birçok senaryo kurduğumu hatırlıyorum; bunlardan en akla yakın bulduğum

şuydu: Evin sol tarafına bir inşaat yapılması "patron"un çok canını sıkmış olmalıydı, zira böylece o tarafa doğru orman manzarası büyük ölçüde kapanmış olacaktı! Doğrusu bu durumla ben karşılaşsaydım, benim de canım sıkılırdı. Nitekim karşımıza tam dört katlı, üstelik son derece biçimsiz bir apartman kondurarak deniz manzaramızı kapattığı için ben de Ragıp beyi bir kaşık suda boğabilirdim, hattâ ilk fırsatta kaçak olarak inşa ettiği ikinci katı yıktırmak için Belediye'ye müracaat etmeği kafama koymuştum. Beni asıl kızdıran bu iki katın *kaçak* yapılmış olmasıydı, oysa ben kendi arsama, yönetmeliğe uygun olarak, sadece bir katlı bir ev yaptıracaktım, üstelik komşumun orman manzarasını da pek fazla kapatmış olmayacaktım. Kendi arsasına ev yaptıran bir insana kızmanın âlemi neydi? Benimle aynı adı taşıyan bu patronu tanıdıkça yalnızca bu senaryonun geçerli olduğunu anlamakla kalmayacak, onun İngiliz filozofu Piskopos Butler'in sözünü ettiği kötü kalpli (vicious) insanlar sınıfına girdiğini de çeşitli örneklerle görecektim.

Su alabileceğim bir ikinci yer —evinin son iki katını yıktırmayı kurduğum— Ragıp beyin karşımıza düşen eviydi. Gerçi aradan yol geçtiği için buradan su almak çok daha zor olacaktı, ama bidonlarla inşaata su taşımaktan daha kolaydı. Bu defa onların kapıcısı Şakir efendiyi bulup Ragıp beye telefon etmesini, yandaki komşusunun su vermemesi nedeniyle çarnaçar kendilerine başvurduğumuzu söylemesini rica ettim. Şakir efendi beş on dakika sonra yanıma gelip, Ragıp beyin selâm söylediğini, istediğimiz kadar su alabileceğimizi bildirdiğini haber verdi. Doğrusu onun da bizi reddedebileceğine pek ihtimal vermemiştim, zira onu vaktiyle kayınpederim Eskişehir'den getirip şirkete muhasebeci yapmıştı, üstelik her yıl temettü almak için şirkete gittiğimizde onu da ziyaret ettiğimiz için aramızda ne de olsa eski bir tanışıklık vardı. Su sorununu da böylece çözebilmiş olmama rağmen, daha yüzünü görmemiş olduğum komşuma karşı derin bir antipati duyduğumu fark ettim, bu da hiç hoş olmayan bir duyguydu. Lâf lâfı açtı, derken söylemeyi unuttum: O gün arsadan ayrılırken ilk işim aşağıdan gereken uzunlukta bir hortum satın almak oldu. İlerde bu hortumu bahçeyi sulamak işinde kullanabilirdim. Hortumu alıp gelince henüz ustaların başından ayrılmamış olan Mehmet kalfaya, "Suyu karşı komşudan alacağız" dedim, "zamanı gelince Şakir efendiye söylersiniz, o her şeyi biliyor. Hadi, tekrar hoşça kalın!" Mehmet kalfa, gene neşeli bir tavırla "Sağ olun, hocam" dedi, "bence üç dört gün gelmeseniz olur, biz bu arada betonu döker, sonra gerekirse haber veririz." Giderken bir defa daha onu pohpohlamak ihtiyacını duydum:

"Aslan Mehmet kalfa, hadi göreyim seni."

Amatör marangozluk beni iyice sarmış olmalı ki, "İnşaat nasıl gidiyor?" diye tekrar arsaya uğradığımda aradan bir hayli zaman geçmiş bulunuyordu. Ve ustalar altkat tavanının demirlerini döşemekle meşguldüler. Bu arada duvarların betonunu da dökmüş bulunuyorlardı. Yalnız etrafı dolaşırken sağ yanda betonun kalıpları patlatıp orada neredeyse yetmiş santim kalınlığında bir genişleme meydana getirdiği derhal göze çarpıyordu. Bu anormal görünüş karşısında neredeyse paniğe kapılıp ustabaşına bağırdığımı hatırlıyorum: "Usta, bu ne böyle?" Usta, canı sıkılmış bir ifadeyle işini bırakıp yanıma geldi: "Valla, herhalde kalıplar iyi payandalanmadığı için beton kalıbı patlatmış. Ben de gördüm." Ben hâlâ şaşkın, "Peki, ne olacak şimdi bu? Aksi gibi, tam da üstkat giriş kapısının olacağı yerde" diye mırıldandım. Usta, "Vallahi bilmem ki" der gibi ellerini yana açarak sustu. Ben, "Şu işe bak! Bütün aksilikler de hep beni bulur" diye dövünmeye başlayınca usta beni teselli edecek bir iki söz söyleme ihtiyacını duydu: "Dert etmeyin beyefendi, daha olmazsa betonun taşan kısmını kırarlar, olur biter." O bunu söylerken Mehmet kalfanın telâşla geldiği görüldü. İkimiz de sessiz onun yaklaşmasını bekledik. Bizi orada öyle dururken görünce Mehmet kalfanın da suratı suç işlemiş bir yaramaz çocuk görünümü aldı. Ben içimde kabaran öfkeyi bastırmaya çalışarak, "Bu ne bu böyle, Mehmet usta?" diye söylenmeye başlamıştım ki, Mehmet usta savunmaya geçti: "Kabahat kalıpçılarda, hocam, ben de görünce çok kızdım, ama iş işten geçtikten sonra." Ben bu defa hiddetimi belli etmekten çekinmeyerek, "Siz bunca zaman Almanya'da inşaat işlerinde çalıştınız" diye söylenmeye başladım, "hiç orada böyle bir rezalete rastladınız mı?" Mehmet usta, "Hayır, ama, orası Almanya, burası Türkiye" demez mi? Birçok vesileyle duyacağım bu gerekçe iyiden sinirime dokunmuştu. "İyi, ama Mehmet usta (her nedense ona usta diye hitap etmeğe başlamıştım), bu inşaatın kalfası sizsiniz, dolayısıyla her şeyden siz sorumlusunuz, öyle değil mi? Ben size güvendiğim için ayrıca bir kontrol mimarı tutmaya gerek görmedim, yoksa.." deyince, Mehmet usta bu defa nedense aşağıdan almayı tercih etti: "Haklısınız, hocam, bizde işçilerin başından bir dakika ayrılmaya gelmiyor. Onlar kalıpları çakarken ben bir ara karnımı doyurmaya aşağıya inmiştim, herhalde o zaman... Neyse, siz gene de canınızı sıkmayın, biz nasıl olsa orayı düzeltiriz, rahat olun." Gene sirk soytarısı numarasına başlamış gibiydi, ben de onu daha fazla sıkboğaz etmenin bir yararı olmayacağını düşünerek, "Peki, ama, söz, tamam mı?" deyince, "Sen orasını bana

bırak, diye sırıttı, ben sana öyle bir ev yapacağım ki, görenin ağzı açık kalacak! Anlaştık mı?" Elimi sıkmak üzere elini uzatırken, "Tamam, anlaştık" dedim, "ama bundan böyle ustalara göz kulak ol lütfen, yanlış bir iş yapmasınlar!" Mehmet usta elimi yakalamış pazarlık eden insanlar gibi sallarken, "Söz, dedi, bundan böyle hiçbir yanlışlık olmayacak!" Kuşkularım büsbütün yok olmamıştı, ama gene de biraz rahatlamıştım.

Biz pazarlık ederken demirci ustası işine dönmüş, çalışmaya başlamıştı, ama yüzünde anlamlı bir tebessüm olduğu da gözümden kaçmamıştı. "Sakın dediklerine inanma" der gibi bir hali vardı. Mehmet usta, "Hocam, bana müsaade, bildiğiniz gibi, Burgaz'daki inşaata da ben bakıyorum, oradakileri de uzun süre başıboş bırakmaya gelmiyor, onun için..." Elimi sıktıktan sonra demirci ustasına seslendi: "Dursun usta, sizin iş bitince bana haber vermeyi unutma, daha beton dökülecek, bildiğin gibi!" Dursun usta başıyla "tamam" der gibi bir işaret yapıp işine koyuldu.

Mehmet usta geldiği gibi kayboldu. Ben bir süre kalıbın şiştiği yere bakarak "Bu nasıl düzelir?" diye düşünüyordum ki, Dursun ustanın bana doğru geldiğini gördüm. Sır verir gibi, "Hocam, sakın siz o herifin dediklerine bakmayın" diye söze başladı. Bu Mehmet usta dediğiniz adam hiçbir işten anlamaz, ama herkese kendini usta diye satmaya çalışır. Tam bir üçkâğıtçıdır. Siz gene benden duymuş olmayın, ama ben kalıplar yapılırken buradaydım, ne kadar Mehmet kalfa, bu uyduruk payandalarla bu kalıp tutmaz! dedimse de seninki, "hadi oradan ukala, bana akıl öğretmeye kalkma, ben bilirim işimi" diye dayattı ve sonunda gördüğünüz gibi, kalıplar patladı. Bir de gelmiş, utanmadan size, ben yemeğe gittiğimde, olan oldu, diye yalan söylüyor. Herkes bu adamdan illallah! demiştir, ama Hasan Biçer'in hatırı için nazını çekiyoruz, yoksa... Aman hocam, gözünü seveyim, gene siz bunları benden duymamış olun! Ben sadece sizi uyarmak istediğim için söylüyorum bunları, onun için..."

Kuşkularımı pekiştiren bu sözleri duyup da karamsarlığa kapılmamak mümkün değildi. Dursun ustaya "Sağ olun, Dursun usta, beni uyardığınız için size ne kadar teşekkür etsem azdır, ama şu veya bu şekilde bu adamı idare etmekten başka çare yok, öyle değil mi?" Dursun usta, "Maalesef, öyle" dedi, "ama siz gene tetikte olun, her dediğine kanmayın! Benden söylemesi!" Dursun ustaya tekrar teşekkür ederek, demir ve beton dökme işinin tahminen ne zaman biteceğini sordum. "Bizim bu iş herhalde yarın akşama kadar biter, ama beton işi ne zaman biter, bu Mehmet ustanın keyfine kalmış. Ama herhalde betonun kuruması ve kalıpların sökülmesi gene en azından on gün alır. O da bu arada yağmur

yağmazsa. Benim tahminime göre, on gün geçmeden buraya gelmeniz boşuna!"

Beni asıl kaygılandıran blokajın usulüne göre yapılıp yapılmaması idi, zira bu üçkâğıtçının fazladan para ödememek için kırılmış taş getirmeyip —bir ara ağzından kaçırdığı gibi— blokajı civardan toplanacak taşlarla yaptırması ihtimali vardı, dolayısıyla blokaj yapılırken ben de mutlaka işin başında olmalıydım. Dursun usta da bu kaygımı sezmiş olmalı ki, "Aman hocam" dedi "Mehmet ustaya, daha doğrusu Hasan Biçer'e telefon edin, blokajı siz yokken yapmasınlar, bakarsınız..." Ama, ne yazık ki, ben tekrar "yeni aşkım" marangozluğa dönünce Dursun ustanın tavsiyesini tümüyle unutacaktım.

Ben on gün kadar sonra inşaata geldiğimde, bütün kalıplar sökülmüş, hattâ taban betonu dökülmüş bulunuyordu. Gariptir, işlerin bu kadar çabuk bitmiş olmasına sevinmiş, artık dalgınlığımdan mı, yoksa aptallığımdan mı, blokajın nasıl yapılmış olduğunu sormak aklıma gelmemişti. Hiçbir blokaj yapılmadığını, kalınlığı sekiz santimi bile bulmayan bir betonun doğrudan doğruya toprak üzerine dökülmüş olduğunu eve girdikten bir yıl kadar sonra, o da ayrıntılarını ilerde anlatacağım bir tesadüf eseri öğrenecektim. O zaman Mehmet ustanın sirk soytarılarını hatırlatan dış görünüşü altında tam bir üçkâğıtçının gizli olduğunu anlayacaktım, ama iş işten çoktan geçmiş olacaktı. İnsan bir başka insanın bu derece "düzenbaz" (başka bir deyişle, kendisinin bu derece "aptal") olabileceğine ihtimal vermiyor. Dürüstlüğün belli bir aptallıkla birlikte gittiğini daha önce de bir defa söylediğimi hatırlıyorum; ne yazık ki bunu bilmek de pratikte pek bir işe yaramıyor, zira siz ne kadar kurnaz olmaya çalışırsanız çalışın, hiçbir zaman "profesyonel" kurnazlıkla başa çıkamıyorsunuz. "Üçkâğıtçılık" da kendine göre bir virtüyözlük işi ne de olsa...

Ben ortada etrafı kolaçan ederken Mehmet kalfanın telâşlı telâşlı geldiğini gördüm. Büyük bir iş başarmış bir kişinin kendini beğenmişliği ile yüzünde otuz iki dişini birden sergileyen bir gülümseme olduğu halde, bana doğru geldi. "Nasıl buldunuz, hocam, kaymak gibi olmuş değil mi?" derken elimi kırarcasına sıktı ve hemen ekledi: "Çok güzel olmuş değil mi?" Ben "evet" makamında başımı sallayıp "Yalnız bu şişkinlikler n'olacak böyle?" diye kaygımı dile getirdim. O, hep o soytarı havasıyla bir elini de omuzuma vurarak, "Sen hiç merak etme, hocam, bak göreceksin" dedi, "orada hiçbir şişkinlik kalmayacak, bana güven!" Bodrum katının oldukça kısa bir zamanda bitmiş olduğuna sevindiğimden mi, nedir, "Hani blokaj yapılırken beni çağıracaktınız?" diye sormayı da akıl

edemedim. "Yalnız, bir şey var hocam" diye devam etti, "biliyorsunuz, İmar Yönetmeliği'ne göre, birinci kata başlamadan önce fosseptiğin yaptırılması gerekiyor. Siz bu arada onu da yaptırıverin de, betonlar kuruyana kadar, sonra boş yere vakit kaybetmeyelim." Ben "fosseptik ev bittikten sonra yapılsa olmaz mı?" diyecek oldum, Mehmet usta, "Maalesef, fosseptik yapılmadan İmar ikinci inşaat iznini vermiyor" dedi, bunu söylerken de biraz ciddîleştiğini fark ettim. Demek ikinci bir inşaat izni almam gerekecekti ve ben bir defa daha İmar Müdürlüğü'nde bir aşağı bir yukarı koşturup duracaktım. Canım iyice sıkılmıştı, zira bu izni almak için İmar Müdürlüğü'nden bir heyet gelip önce inşaatın usulüne uygun yapılıp yapılmadığını kontrol edecek, her tarafı ölçüp biçecek, gelecekler belki rüşvet almak için bir kusur arayıp bulacaklar, falan, filân, herhalde başım gene derde girecekti. Bu ikinci izin işi de nereden çıkmıştı şimdi durup dururken? Bir defa daha o İmar Müdürlüğü'ne gidip oradan oraya koşturmak bana korkulu bir rüya gibi geliyordu; hele o ellerinde bir sürü evrak, kapı önlerinde bekleşen insanları düşündükçe. Her nedense bu insanların yüzünde hep bir kaygı bulutu dolaşırdı. Profesyonel iş takipçileri ile mimarları daha rahat görünmelerinden anlayabilirsiniz; bunlar itilip kakılmaya alışmış oldukları için büyük bir sabırla sıralarının gelmesini beklerlerdi. "Ya gene bir sürü aksilik çıkarırlarsa?" diye kaygılanmaktan kendimi alamıyordum. Mehmet usta içimden geçenleri anlamış gibi, "Dert etmeyin hocam" dedi. "Bu ikinci izni almak o kadar zor değildir. Önce bir iki vergi ödersiniz, ondan sonrası kolay..."

Mehmet ustanın "ondan sonrası kolay" dediği olay en az gene üç dört günümü alacaktı. Vergi ödemek için bile tam bir gün uğraşmak gerekecekti. En sonunda bana heyetin geleceği günü bildirdiler ve o gün vapurdan alıp inşaat mahalline götürmemi tembih ettiler. İyi de, onları nasıl tanıyacaktım? Belki bazılarına garip gelebilir, ama insan vapurdan çıkanları gözden geçirirken, kimlerin heyetten olduğunu kestirmekte fazla güçlük çekmiyor nedense; artık elindeki çantalardan mı veya bir grup oluşturduklarından mı, bilmiyorum, onları vapurdan çıkarken hemen tanımış ve kendimi onlara tanıttıktan sonra, "Arabalara kadar birkaç yüz metre yürüyeceksiniz, ama artık kusura bakmazsınız" diyerek, onlarla yakınlık kurmayı denemiştim. İçlerinden herhalde şef olanı, "Önemi yok, beyefendi, biz yürümeye alışığız" dedikten sonra arkadaşlarına dönüp onlarla konuşmaya başladı. Ne yolda, ne arabada benimle bir tek lâf etmeyişleri dikkatimi çekti. Bunu iş sahibiyle fazla yüz göz olmamak için mi yapıyorlardı, yoksa kendilerini pahalıya satmak için mi, bilmiyorum,

ama arsanın önünde arabadan indiğimizde gene o şef olan, "Ooo, çok güzel bir yermiş, tam da ormanın kenarında..." demekten kendini alamadı. Herhalde içlerinde tek mimar olan o olmalıydı, ben arabacının parasını öderken, onlar hızla inşaatın yanına çıkıp inşaatı ölçmeye başladılar. Özellikle komşu mesafesini ölçmeye önem verdikleri görülüyordu. Ben uzaktan, "Arabayı yollayayım mı, yoksa sizi beklesin mi?" diye seslendim, gene o mimar olan, "Lütfen, beklese iyi olur," dedi ve ötekilerle ölçme işine katıldı. Arabacıya beklemesini tembih ettikten sonra heyetin yanına gittim. Gereken ölçüleri yaptıktan sonra getirdikleri kâğıda bir şeyler yazdılar, en sonunda gene mimar olanı evrakı bana uzatarak, "Şuraya bir imza rica edebilir miyim?" dedi. Gösterdiği yeri imzalayıp evrakı iade ettim. Ben utanarak "Sizi yemeğe dâvet edebilir miyim?" demeğe hazırlanırken gene mimar olanı, "Bize müsaade, beyefendi, biz daha Burgaz'a, oradan da Kınalı'ya gideceğiz! Bugün işimiz çok" dedi. "Hadi hoşça kalın! İnşallah eviniz biran önce biter de, güle güle oturursunuz!" Heyet başkanı tahmin ettiğimden de kibar bir adammış, üstelik hiç de rüşvetçi bir tipe benzemiyordu. Ancak ötekilerin yüzünde garip bir gülümseme görür gibi oldum. Ben arabacıya dönüş ücretini —biraz da bahşiş ekleyerek— verirken onlar arabaya binmiş bulunuyorlardı. Her iş beş on dakika içinde olup bitmişti ve ben adamların haklarında kötü şeyler düşünmüş olduğum için kendime iyice kızmış bulunuyordum, ama kuşkum iyice kaybolmamış olmalı ki, "Adamlara kendini emekli doçent Hüseyin Batuhan diye tanıttıktan sonra, bir de rüşvet istemelerini mi bekliyordun?" diye mırıldandığımı hatırlıyorum. Hem bütün devlet memurlarını töhmet altında bırakmaya ne hakkım vardı? Belki de müteahhit makulesi onlar hakkında bu dedikoduyu çıkarmışlardı, olamaz mı?

Her ne hal ise, bu iş de tahmin ettiğimden çok daha kısa zamanda olup bitmişti; şimdi asıl önemli olan Hasan Biçer'e bir an önce fosseptiği yaptırtabilmekti. Vakit geçirmeden ona gidip izin çıktığını müjdeleyip işe başlamasını sağlamak gerekiyordu.

O gün vapura atlayıp Burgaz'a giderken Biçer'in bu fosseptik işine itiraz edebileceğini düşünerek huzursuzlandığımı hatırlıyorum. Gerçi ben sözleşmeye fosseptiği de sokuşturmuştum, ama daha önce bunu onunla hiç konuşmamıştık, dolayısıyla itiraz edebilirdi. Nitekim, evinin altındaki yazıhanesinde onunla karşılaştığımızda, ona "Gözünüz aydın, Hasan bey, heyet biraz önce inşaatı inceleyip gereken raporu verdi, artık işin gerisi sana kalıyor, şu fosseptiği biran önce bitir de..." dememe kalmadı, Hasan bey koltuğunda doğrularak, "Ne fosseptiği, hocam" diye diklendi,

"fosseptik de nereden çıktı?" Ben, soğukkanlılığımı korumaya çalışarak, "Anlaşmamıza göre fosseptik de size ait, biliyorsunuz, yoksa sözleşmeyi okumadınız mı?" diyecek oldum. Hasan bey, "Allah seni inandırsın ki, ben sözleşmeyi hiç okumadan imzaladım, hocam" demez mi? Bunun üzerine ona iyi bir ders vermeye kalkıştım: "Hiç öyle şey olur mu, Hasan bey, biz bu sözleşmeyi boşuna mı yaptık? Güya ben de sizin sözleşmeyi iyice inceleyip öyle imzaladığınızı sanıyordum. Ne olacak şimdi?" Hasan bey, gülümseyerek "Sevgili hocam" diye söze başladı, "inanın ki ben o sözleşmeyi okumadım. Belki bunda hatâ ettim, ama biz inşaatı alırken hiçbir zaman fosseptiği hesaba katmayız, onu yaptırmak ev sahibine aittir de, ondan. Zaten senin ev 150 metre^2 topluyor, metre karesi sekiz bin liradan anlaşmadık mı, hesap edersen 1.200.000 lira bulursun. İnanmazsan bir hesap et..." Şöyle bir aklımdan hesap edince, Hasan beyin haklı olduğunu anladım. Bu defa fena halde yakalanmıştım, ama bozuntuya vermemek için, "Keşke gene de bir sözleşmeyi okusaydın. Neyse, herhalde bir anlaşmazlık oldu, ben her şeyi sen yapacaksın sanıyordum, ama dediğin gibi hesapta bir yanlış var. Peki, fosseptiği gene sen yaptır, ben sana parasını öderim." Hasan bey, aşağıdan alarak, "Ne olur bu işi bana yükleme, gözünü seveyim" diye yalvardı. "Sen nasıl olsa orada birini bulur bu işi yaptırırsın, benim bu gibi küçük işlerle uğraşacak vaktim yok, burada üç inşaatı birden yürütmeye çalışıyorum. Hem ben sizin adada ilk defa inşaat yaptırıyorum, orada inan olsun, tek bir tanıdığım yok. Zaten Mehmet de buradan usta götürüyor oraya, onu için..." Hasan Biçer'e "Peki" dedim, "sence kaça yaparlar 2x3x3 metre boyutlarında bir fosseptiği?" "Eti budu ne, hocam dedi. Olsun olsun da metre^2'si iki panganot olsun. Senin anlayacağın 36, bilemedin, 40 bin liraya çıkar bu iş..."

Gerçi bu ekstra para benim bütçemi bir hayli zorlayacaktı, ama yapabileceğim başka bir şey yoktu. Lâfı uzatmayayım, Heybeli'ye döner dönmez bu işi yapacak birini arayacaktım. O gün gene de işim yaver gitti sayılır, zira kısa zamanda Yakup ustayı bulup onunla Hasan beyin dediği gibi 36 bin lira üzerinden anlaştık. O sonra fosseptik çukurunu 10 bin liraya açacak olan birini bulacaktı. Ondan sonra Yakup usta gerekli demir, kum ve çimentoyu temin edip arsaya getirdi ve iki genç oğluyla birlikte fosseptiğin duvar kalıplarını yaptı. O da önce "Tabana beton atılmazsa daha iyi olur" demişti, "zira gelecek pis suyun büyük bir kısmını toprak çeker, böylece ikide bir dünyanın parasını verip fosseptiği boşaltmak zorunda kalmazsın." Ama ben işin Alman usullerine göre yapılma-

sını istediğim için "Olmaz, Yakup usta" diye onun teklifini reddettiğimi hatırlıyorum: "Olmaz, çünkü fosseptikten dışarıya su sızmaması şart. Nitekim bizdeki İmar Yönetmeliği de fosseptiğin her türlü sızıntıyı önleyecek şekilde yapılmasını şart koşmuş. Bu nedenle sonradan gerek duvarlara, gerek tabana sikalı bir sıva çekmeniz gerekiyor, ona göre..." Yakup usta, "Sen bize nasıl yapılsın dersen, biz öyle yaparız. Ama burada kime fosseptik yaptıysak, tabanını betonsuz yaptık, hattâ toprak suyu çeksin diye duvarlara bile yer yer delikler açtık, ama mâdem ki siz..." demeğe kalmadı, büyük oğlu atılıp "Boşa konuşuyorsun baba" diye babasını azarlamaya başladı: "Karşında koca bir profesör duruyor, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde bunca yıl hocalık etmiş, bu işin doğrusunu o mu bilir, sen mi?" Ekrem'in bu çıkışı beni şaşırtmıştı. İster misin şimdi baba oğul kavgaya tutuşsunlar? Kaygılanmaya başlamıştım ki, son derece otoriter bir insan izlenimi uyandıran Yakup usta, aşağıdan alan yumuşak bir sesle "Ben de bir şey demedim, oğlum, ilerde vidanjöre dünyanın parasını vereceğine..." diye söze başlamıştı ki, Ekrem gene aynı sert tonda babasına çıkışmaya devam etti: "Sen hoca ne istiyorsa öyle yap, ona akıl öğretmeye kalkma! O senin gibi alayda yetişmedi, bak elinde kitapla dolaşıyor!" Bu esnada kardeşlerin küçüğü Sönmez utanmış bir tavırla yere bakıyordu. Ekrem bana dönerek, "Siz hiç merak etmeyin hocam" dedi, "fosseptik sizin istediğiniz gibi olacak, siz babama bakmayın, o konuşur o!"

Oğlunun bu çıkışı karşısında sinmiş gibi duran Yakup ustayı teselli etmek için, "Beni düşündüğünüz için size ne kadar teşekkür etsem azdır, Yakup usta" dedim. "Ekrem belki de beni inşaat mühendisi filân sanıyor, oysa ben Ortadoğu'da felsefe hocasıydım. Gerçi ben sonradan inşaat konusunda kitap ve dergilerden bir şeyler öğrendim, hattâ evin plânını da kendim çizdim, ama sizin pratik bilginiz yanında benimkisi solda sıfır kalır." Ekrem'e dönerek, "Bak Ekremciğim" diye devam ettim, "ben bundan iki üç yıl önce Heybeli'ye geldiğimde bu adada en iyi kalfa kimdir? diye kime sorduysam bana hep Yakup usta! dediler; hattâ ben babanı yukarılarda bir yerde inşaatta görüp o günkü inşaat fiyatlarını sorduğumda, "Vallahi beyefendi, bugün en iyi inşaatın metre karesi, yerine göre 1.500, bilemediniz iki bin liraya çıkar! demişti." Burada Yakup ustaya dönüp, "Bilmem hatırlar mısın, Yakup usta, bir balkonun korkuluğunu yapıyordunuz?" Yakup usta, "Vallahi pek hatırlayamayacağım hocam" deyince, "Öyle ya, nereden hatırlayacaksın, aradan en az üç yıl geçti. Ama, ne yazık ki evimi sana yaptırmak kısmet değilmiş! Bir arka-

daş Burgaz'daki Hasan beyi öylesine methetti ki." Bunları anlatırken Sönmez'in yüzünde memnuniyetini belli eden utangaç bir gülümseme belirmiş ve bir süre bir maske gibi orada kalmıştı. Ekrem, "Neyse hocam, biz gene işimize bakalım" dedi. "Her yer beton oluyor, üzerine sikalı sıva sürülüyor, tamam mı?" "Tamam" dedim, "yalnız fosseptiğin ortasında tuğladan bir duvar olacak, unutmayın!" Ekrem, sanki asıl kalfa o imiş gibi, "Sen orasını hiç merak etme hocam" dedi. "Havalar iyi gider, hele yağmur yağmazsa, sizin fosseptik en geç on gün sonra hazırdır!" Babasına dönüp "Öyle değil mi baba?" diye sormayı da ihmal etmedi. Yakup usta, başıyla evetledi. Sönmez'in yüzündeki gülümseme çiçek açmış gibiydi.

Fosseptik bir hafta sonra bitmiş olacaktı. Ben hayatımda bu kadar hızlı çalışan insanlar görmedim, desem yeridir. İyi ve çabuk iş çıkarmak bu insanlar için bir onur ve mutluluk kaynağı olmalıydı, bu nedenle sırf onların çalışmasını seyretmek için Heybeli'ye gittiğimi hatırlıyorum. Ekrem *pire gibi* çalışırken bana lâf yetiştirmekten de geri kalmıyordu, Sönmez ise yüzünde her zamanki utangaç gülümseme olduğu halde daha çok susuyordu. Bazı insanlar susarak da insana birçok şey anlatırlar, Sönmez'in bu düşünceli suskunluğu, doğrusunu isterseniz, bana Ekrem'in konuşkanlığından daha anlamlı geliyordu. Acaba neler düşünüyordu, bunu belki hiçbir zaman bilemeyeceğim, ama zengin bir iç dünyası olduğu şüphe götürmezdi. Hele kendisine bir soru yöneltildiğinde yüzünün hafifçe kızarması onu daha da çok cana yakın kılıyordu.

Fosseptiğin bitmiş olduğunu haber vermek üzere Burgaz'a Hasan beyi görmeğe gittiğimde, o her zamanki muzip gülümsemesiyle, biraz da yapmacık olduğundan kuşkulandığım her zamanki tezahürat ile yerinden kalkıp beni oraya buyur etti ve daha o bir şey sormadan ben muzaffer bir edâyla, "Müjde, Hasan bey, fosseptik hazır" deyince, "Öyleyse, gözün aydın, hocam" diye iltifat etti, "Ne kadar çabuk bitirmişler, aşk olsun doğrusu!" Ancak yüzünde bir an kara bulutlar dolaşır gibi olduğu da gözümden kaçmamıştı. Ben "Artık Mehmet kalfa birinci kata başlayabilir" demeye kalmadı, Hasan bey, "Yok, hocam, gene sizin gidip İmar Müdürlüğü'ne durumu haber vermeniz gerekiyor, maalesef" demez mi? Benim şaşkın şaşkın yüzüne baktığımı görünce de, "Fosseptik bitmeden ikinci kat izni vermezler, bildiğiniz gibi, onun için bir defa daha İmar Müdürlüğü'ne kadar zahmet etmeniz gerekiyor, onlar gelip işin bittiğini gördükten sonra izin çıkar ancak, usul böyle" derken gene yüzünde o alaylı gülümseme belirmişti. "Ne içersiniz, hocam, çay mı, kahve mi,

yoksa soğuk bir şey mi?" Tekrar İmar Müdürlüğü'ne gitmek zorunluluğu o kadar canımı sıkmıştı ki, "Hayır, hayır, daha yeni çay içtim Heybeli'de, hiçbir şey istemem, teşekkür ederim" dedim. Hasan bey beni öyle düşünceli görünce, "Canını sıkma, hocacığım" dedi, "bizim Mehmet de bu ara İzmir'e gitti, zaten o dönünceye kadar..." Bu beklenmedik haber canımı büsbütün sıkmıştı: "İzmir'de ne işi var?" diye sorunca Hasan bey, onaylamadığını güçlükle sakladığı bir tonda, açıkladı: "Orada bir villâ yapıyormuş, bu aradan istifade o işi bitirecekmiş, bana öyle dedi." Ben, kızgın, "Bir bu eksikti" diye söylendim. "İzmir nere, İstanbul nere? Hem insan aynı zamanda iki işi birden alır mı? Şimdi Mehmet kalfa gelecek diye bekle dur artık!" Hasan bey, "Yok hocam" diye atıldı, "bana en fazla 15 gün sonra dönerim, diye söz verdi. Siz de inşaat iznini o zamana kadar ancak çıkarırsınız zaten! Hem daha olmazsa ben başka usta gönderirim, işe başlatırım, başka usta yok mu?" diye beni avutmaya çalıştı, ama yüzünden o şeytanî tebessüm eksik olmadığı için onun bu sözlerine de fazla güvenemiyordum: "İnşallah dediğin doğrudur, Hasan bey" diye mırıldandım, "ama şunu bilesin ki, bu iş son derece midemi bulandırdı." O hemen "Çok haklısın" hocam diye beni yatıştırmaya çalıştı, "ben de bunu ilk duyduğumda çok kızdım, ama şimdi ne söylesen boş. Bu benim kardeşim hep böyle yanlış işler yaptığı için bugüne kadar iki yakası bir araya gelmemiştir zaten. Sen felsefe profesörüsün, daha iyi bilirsin, akıl vermeyle insanlar akıllı olmuyor, insanın kendi içinde olacak!... Ama, sen hiç kendini üzme, o geç de gelse, ben ne yapar yapar... İyisi mi, siz bir an önce şu heyeti getirmeye bakın, ondan sonrası kolay!"

Biraz rahatlamıştım, ama gene de bu işlerin karışık olması sabrımı taşırmaya başlamıştı. "Git, bir daha, o adamları arsaya getir; bu işe giriştiğime şimdiden pişmanım, emin ol Hasan bey, eğer bilseydim?" Hasan bey oyuncağı kırılan çocuğunu teselli eden bir baba tavrıyla, bir elini de omuzuma koyarak, "Hocacığım" diye söze başladı, "bu işler dışarıdan kolay görünür, ama hiç de göründüğü gibi değildir. Ben burada nelerle karşılaşıyorum, bir bilsen, ustalar bir âlem, işçiler bir âlem, işverenler de bambaşka bir âlem, zira yaptığınız işi beğendiremezsiniz. Adam ustayım diye çıkar gelir, ama daha bir mala tutmasını veya doğru dürüst bir çivi çakmasını bile bilmiyordur. Daha buna benzer neler, hocam, anlatmakla bitmez, ama dişini sıkacaksın ister istemez, başka çare yok çünkü. Şimdi, sen bir şu inşaat iznini çıkar gel, ondan sonrası evvelallah.."

İster istemez onun dediğini yapacaktım. Bu defa heyeti getirmek çok zor olmadı, ama bütün bu ayrıntılarla okuyucunun sabrını taşırmak

istemem. Bu defa İmar Müdürlüğü'ne gittiğimde koridorda bizim mimar Polat beye rastladım, her zamanki saf bir çocuğunkini hatırlatan içten gülümsemesiyle "Ne var, ne yok hocam, adada işler nasıl gidiyor?" diye sordu. Olan biteni anlattıktan sonra "Yüzde 20 kârla işi baştan size vermediğim için bin pişmanım, Polat bey" dedim, "ama biliyorsunuz, o zaman ben bu parayı verecek durumda değildim. Kaldı ki, o zaman evin neye mal olacağını da siz bana söylemediğiniz için, işi sabit fiyatla bu Hasan Biçer'e vermek zorunda kaldım!" Polat bey, "Belki de iyi ettiniz, hocam" dedi "fiyatlar aldı başını gidiyor! İnşaatı bana verseydiniz belki metre^2'sini on bin liraya bile bitiremezdik. Onun için, siz gene dişinizi sıkıp... tek evinizi zamanında bitirsin de, ayrıntılar üzerinde fazla durmayın derim." Sonra Polat bey, bir projeyi çıkartmak için iki aydır uğraştığından yakındı, falan. Onun benden de dertli olduğunu anlayınca izin isteyip ayrıldım. "Sen gene kendi haline şükret" diye mırıldandığımı hatırlıyorum.

Heyhat, Mehmet usta, fosseptik bittikten ancak üç ay sonra işin başına dönecekti. İkide bir Hasan beye telefon edip "Kardeşiniz geldi mi?" diye sormaktan yorulmuştum, bu arada hemen her gün Mustafa'nın atölyesine gidip orada bir şeylerle oyalanıyordum. Evimde telefon olmadığı için Hasan beye atölyenin numarasını vermiştim. Mehmet usta İzmir'den dönünce Hasan bey bana haber verecekti. Bir gün Mustafa aşağıya inip "Hüseyin abi, Hasan bey seni telefondan istiyor" deyince, bu habere pek sevinmedim dersem, yalan olmaz, zira marangozluk sevdâsı bana adadaki evi unutturmuş gibiydi. Gerçi ne var ne yok diye bir iki defa adaya gitmiştim, inşaat mahallinde her şey olduğu gibi duruyordu. En çok korktuğum çocukların arsanın bir köşesine yığılmış olan ytong bloklarıyla oynayıp onlardan bazılarını kırmaları ihtimali idi. Bunlara göz kulak olması için komşunun kapıcısı Saim efendiye ricada bulunmuş, hattâ yanlış hatırlamıyorsam, eline yüz lira sıkıştırmıştım. İkinci arsaya uğradığımda Saim efendi "N'oluyor hocam, ne zamandır bizim buralara uğramadın, ustalardan da gelip giden yok," diye sorunca, gerçek durumu kendisine özetlemek zorunda kaldım. Saim efendi "Bu inşaat işi çok zor iştir, hocam" dedi, "hele bir de müteahhidin kötüsüne rastladın mı, yandın!" Bunun üzerine ben "Hele bir de senin patron gibi bir komşuya rastladın mı, tamamdır" deyince Saim efendi içini dökmek ihtiyacını duymuş olmalı ki, "Bu adamın bir gün bile kahrı çekilmez" diye söylendi, ama anlaşılan başlarını sokacak ucuza bir yer bulamadığı için burada oturmaya devam ediyordu. Saim efendi ne kadar yumuşak başlıysa eşi

de o derece huysuz bir kadına benziyordu, ama yıllardır bu bodrumda son derece ağrılı bir romatizmaya yakalanmış olması onu "sinirli" yapmış olabilirdi. Vaktiyle kayınpederimin yaptırmış olduğu bu evin bodrum katı 180 cm. yüksekliğinde, sadece kömürlük olarak kullanılan, rutubetli bir yerdi. Evin sonraki sahipleri burasını kapıcının oturabileceği bir yer haline sokmuşlardı, ama gene de hiçbir şekilde oturmaya elverişli değildi. Nitekim burada oturanların hepsi romatizmaya yakalanacaktı. Ama evin şimdiki patronu onları orada kira, su ve elektrik parası ödemeden oturtmakla büyük bir lütufta bulunduğu kanısında olmalıydı.

Her ne ise, biz gene bizim ev konusuna dönsek iyi olur.*

Hasan bey telefonda "Hocam, bizim Mehmet nihayet İzmir'den döndü, bugün yarın birinci katı çıkmaya başlar" dedi, "bir emrin var mı?" Ben "Hele şükür" dedikten sonra ertesi gün sabahtan inşaatta olacağımı bildirdim. Hasan bey, "Tamam öyleyse, yarına görüşürüz" deyip telefonu kapattı. Demek, o da gelecekti; zaten "nihayet" sözcüğünü vurgulayışında kardeşine kızgın olduğu, bu arada sorumluluğu ona yüklediği belli oluyordu. Bu telefon konuşması beni sevindirecek yerde kaygılandırmıştı, zira inşaat duralı beri Mustafa'nın atölyesinde yaşadığım gerginlikten kurtulmuş, oldukça neşeli bir havaya girmiştim. Oradaki ustalar ve işçiler de hemen her gün "işbaşı" etmeme alıştıkları için yoluma bakıyorlardı: Aralarında bir "profesör"ün bulunması, hele bu sayın profesörün bazan son derece "beceriksizce" işler yapması onları bir hayli eğlendiriyor olmalıydı. Bu arada bir şeyin farkına vardım: Ben orada olduğum zamanlar birbirlerine kaba şakalar yapmıyor, daha ciddî bir havaya giriyorlardı. Bir işi bitirdiklerinde beni çağırıp "Hüseyin bey, bir bakar mısınız, iyi olmuş mu?" diye soruyorlardı. İçlerinde Hüseyin adındaki çocuk bana "Hüseyin abi" diye hitap ediyordu ve bu ayrıcalıktan gurur duyar gibi bir hali vardı. Herhalde koyduğum şartlardan ürkmüş olmalı ki bana bir daha İngilizce dersi almak için başvurmadı. Yalnız arada bir yukarıda Mustafa ile Almanca çalışıyorduk.

Ben bu arada boş durmamış, ileride mutfak dolapları, divanlar ve lambriler için kullanılacak tahtaları kalite sırasına göre ayırmış, hattâ bun-

* O sıralarda televizyonda bu adla bir film dizisi gösteriliyordu. "The little House in the Prairie" adını taşıyan bu diziyi ilgiyle izlediğimi hatırlıyorum.

lardan bazılarını zımparalatıp biçtirmiştim. Mutfak dolapları dışında kalan bütün elemanlar paketlenip adaya taşınacak, orada monte edileceklerdi. Bütün iş evin yapılmasına kalıyordu. O akşam eve döndüğümde hemen masaya oturup ytong bloklarının birer birer nasıl yerleştirileceğini gösteren bir kroki çizdim. Kapı ve pencere boşluklarını santimi santimine gösteren bu kroki tahmin ettiğimden daha fazla zamanımı aldı. Gerçi blokların 20x20x25 cm. boyutlarında olması işimi büyük ölçüde kolaylaştırıyordu, ama ne tür harç kullanılacağını, dolayısıyla bunların ne kalınlıkta olacağını bilmediğim için, bazı yerlerde zorlanıyordum. Ertesi gün bunları Hasan Biçer'e gösterdiğimde "Bunlar da ne?" diye sormuş, yaptığım açıklamadan sonra, gülerek, "İlâhi hocam, ne olasınız" diye benimle alay etmişti: "Eğer biz böyle senin yaptığın gibi, her şeyi santimi santimine hesap etmeye kalkacak olsak, bir şey bitiremeyiz. Sen iyisi mi, bunu çantana koy da, gerisini bize bırak, korkma sonunda her şey senin istediğin gibi olacak." Sizin anlayacağınız, ben tam altı saat boşuna uğraşmıştım. Aklımca ben "Wir bauen unser Haus Selbst" adlı kitaptaki kuralları yerine getiriyordum, kitabın evlerini kendileri yapacak olanlara hitap ettiğini unutmuştum.

Evet, ertesi gün saat ona doğru bizim arsaya vardığımda Hasan beyle Mehmet kalfa çimene oturmuş aralarında bir şeyler konuşuyorlardı. Beni görünce yerlerinden doğruldular. Mehmet bey suç işlemiş bir çocuk gibi susadursun, Hasan bey "Nerede kaldınız, hocam, bir saattir sizi bekliyoruz" diye sitem etti. Onlar Burgaz'da oturdukları için benden önce gelmişlerdi. Ben ellerini sıkarken, "Kusura bakmayın, sizi bekletttim" diye özür diledim: Mehmet kalfa, hiçbir şey olmamış gibi, "Merhaba hocam, sizi çok iyi gördüm" diyerek sırıttı. "Sayende en az üç ay istirahat ettim, ondandır" diye ona takılmam üzerine Hasan bey, "Geç olsun da, güç olmasın hocam" diye araya girdi. "Mehmet'in şu İzmir işi çıkmasaydı, evin bittiydi bile, ama, olsun, yarın bir başladık mı, iki aya kalmaz, evvelallah bu işi bitiririz. Öyle değil mi Mehmet?" Mehmet kalfa "İki aya bile kalmaz" dedi, "burada ne kadar iş var ki zaten. Duvarların örülmesi, olsa olsa bir hafta alır, ondan sonra..." Hasan Biçer "Sen şimdi hemen Hakkı ustayı al, bir başkasını daha bul" diye onun sözünü kesti, "hemen işe başlasınlar, tamam mı? Zaten hocayı fazla beklettik, daha da uzamasın!" Sonra bana dönerek, "Sen hiç canını sıkma, hocacığım" diye devam etti, "iki ay, bilemedin üç ay sonra evin hazır. Zaten ev olup da ne olacak, avuç içi kadar bir şey, biz bir başladık mı, ondan sonrası kolay!"

Benim bir şey söylememe vakit bırakmadan, devam etti, "Siz de bu arada Avram beye kadar zahmet edip çatı için gerekli kiriş ve mahyaları ısmarlarsanız, fazla vakit kaybetmemiş oluruz. Benden selâm söyleyin, en kaliteli ağaçları seçsin, tamam mı?" Saatine bakarak, "Şimdi bize müsaade edin, on bir vapurunu kaçırmayalım" diyerek elimi sıktı, yola doğru giderken de seslendi: "Siz keresteyi ne kadar çabuk hazırlatırsanız, o kadar iyi olur, bir de bu yüzden iş gecikmesin!" Mehmet kalfa ayrılırken elimi sıktı mı, sıkmadı mı, şimdi pek hatırlamıyorum, ama Cheshire kedisininkine benzer bir sırıtmayı bugün bile görür gibiyim. Mehmet kalfa bu vartayı bu kadar kolay atlatmış olduğuna sevinmiş olmalıydı.

Ertesi gün ilk işim Unkapanı'ndaki mağazasında Avram beyi aramak oldu. Avram beye bundan önce Hasan beyin yazıhanesinde birkaç defa rastlamış, hattâ onunla kereste fiyatlarının son zamanlarda hızla artmasından yakınmıştık. Benim birkaç yıl önce Mustafa ile Ankara'da, marangozlar sitesinde metre küpünü 2.800 liradan aldığım kereste İstanbul'da 8-10 bin liraya çıkmıştı. Avram beyin fiyatlar yükseldikçe müşterinin azalmasından şikâyet ettiğini hatırlıyorum. Mağazasının küçücük müşteri kabul odasında bana kendi sandalyesini vermiş, kendisi de orada duran bir tabureye ilişmişti. Ben "Nasılsınız? İşler nasıl gidiyor?" der demez Avram bey, içini boşaltmaya başladı: "Allah sizi inandırsın, beyefendi, belki bir haftadır kapımızı çalan olmadı. Hep sinek avlıyoruz. Gene eksik olmasın Hasan bey sizi gönderdi de..." Ben bu arada oldukça büyük bir kereste deposu olan mağazanın içine göz gezdiriyorum. Avram bey "Mal çok, ama alan yok" diye devam etti: "Arada bir gelen olsa da, fiyatları öğrenince, çekip gidiyor. Siz bir profesörsünüz, hocam, ne olacak bu işin sonu?" Onun şivesinden Ermeni mi, Musevi mi, yoksa Rum mu olduğunu bir türlü çıkaramadığım için gülesim gelmişti, ama gülmenin sırası değildi, her halinden çok dertli olan bu adamı teselli edecek bir şey söylemem gerekirdi. Ben ne diyeceğimi düşünürken, o şikâyetlerine devam etti: "Şimdi bir de bütün buraları yıkıp yerine yenisini yapacaklarmış. Çıkın! diye tutturdular. İyi de nereye çıkayım? Ha deyince yer bulunmuyor ki! Sonra bütün bu malı nereye taşıyacağız?" İçimden "Galiba Musevi" diye geçirirken, "İnanın, hocam, bazan gözümü kırpmadan sabahı ettiğim oluyor" diye devam etti. Her gittiğimde ona Hasan beyin yazıhanesinde rastlamanın sırrı çözülür gibi oldu. Muhtemelen ona keresteye ihtiyacı olup olmadığını sormaya geliyordu.

Deposunda bu kadar malı olan bir insanı ağlamaklı bir halde görmek ona karşı duyduğum sempatiyi daha da artırmıştı. Çok efendi bir

hali vardı, onu şu veya bu şekilde mutlaka teselli etmeliydim: "Doğrusu çok tatsız bir durum, Avram bey" diye söze başladım, "özellikle bir an önce burayı boşaltmak zorunda oluşunuz çok kötü bir tesadüf, ama işler herhalde ilelebet böyle durgun gidecek değil. Bildiğiniz gibi, her tarafta müthiş bir inşaat faaliyeti var, dolayısıyla kerestenizin satılmaması söz konusu değil..." Avram bey burada sözümü kesti: "Ama belki sizin bilmediğiniz bir başka şey var: Dışardan kereste ithal etmek artık serbest, her taraftan kereste geliyor, üstelik onların verdiği fiyat bizimkinden ucuz. Elbet biz de maliyetinin altında satamayız, onun için işte böyle bekleyip duruyoruz. Durum sandığınızdan da kötü, hocam, ama başımızda doğru dürüst adam yok ki, kime derdini anlatasın?" Bir ara saatime baktığımı görünce, "Affedersiniz, hocam" diye özür diledi, "sabah sabah sizin de kafanızı şişirdim, kusura bakmayın. Sizin de işiniz gücünüz vardır, buyurun içeriye, kerestelere bakın, hangisini isterseniz, ayırın, ben sonra bir motorla adaya gönderirim. Pardon, az kalsın unutuyordum, bizim burada bir atölye var, alacağınız elemanları orada planyalatıp istediğiniz boyda biçtirip öyle göndereyim. Yoksa siz bu işi adada yaptırmaya kalkarsanız, ananızın nikâhını isterler. Gerçi parayı Hasan bey verecek ama, ona da yük olmayalım. Ben bu işi burada en azından yarı fiyatına yaptırırım, ne dersiniz?" Ben hiç duraksamadan, "Elbet böylesi daha iyi" dedim, "hem keresteyi bir ikinci defa oradan oraya taşımaya gerek kalmaz. Çok iyi düşünmüşsünüz, Avram bey, öyle yapalım!" Avram bey "Emredersiniz hocam" deyip bana, depoda neyi nerede bulacağımı gösterdikten sonra orada bekleyen işçiye seslendi: "Bak, oğlum, hocanın seçeceği keresteleri bir tarafa ayır, sonra atölyeye gidecek! Hocama en iyi keresteleri seç, ona göre" diye tembih etmeyi de ihmal etmedi.

Uzaktan bakınca kereste seçme işi insana kolay görünür, ama bu göründüğünden çok zor bir iştir. Nitekim, daha işin başında Avram bey yanıma gelip bana bu işte yardımcı olmak zorunda kalacaktı. O bazan benim seçtiğim bir kalası beğenmediği için "Onu almayın, hocam, o sizin işinize yaramaz" diye beni uyarıyordu. Bundan da onun dürüst bir insan olduğu sonucunu çıkararak sevindiğimi hatırlıyorum. Bu durum birkaç defa tekrarlanınca, "Hiç olur mu, hocam" dedi, "biz yarın birbirimizin yüzüne bakacağız, ben size kötü mal verir miyim? Hasan beye sorun, ona bugüne kadar hiç kötü mal vermedim, onun için 24 yıldır benden başka kimseden mal almaz. Eğri oturalım ama doğru konuşalım. Ben sizin gibi profesör değilim, ama benim bildiğim, doğruluktan hiçbir zaman şaşmayacaksın, çünkü biz babamızdan da öyle gördük, siz bakma-

yın şimdilerde üçkâğıtçıdan geçilmiyor, ama onların hiçbiri tutunamaz, siz beni dinleyin!" Efendi görünüşüne dürüstlüğü de eklenince, Avram bey bana daha sempatik görünmeye başlamıştı. "Haklısınız, Avram bey, benim babam da sizin babanız gibiydi, onun olmadığı sırada köylüye bir kuruş daha pahalıya bir mal satacak olsam, "Günahtır, oğlum, sakın bir daha yapma" diye beni azarlardı." Avram bey, "Doğrusu da budur" diye onayladı, "hiçbir zaman adam kazıklamaya kalkmayacaksın, hakkı neyse onu isteyeceksin, ben bunu bilir, bunu söylerim."

Uzun araştırmalardan sonra istediğim keresteleri bulup bir kenara ayırdık. Oradaki işçinin de koca koca kalasları kaldırıp koymaktan canı çıkmış, kan ter içinde kalmıştı. Avram bey belli etmemeye çalışarak onun eline bir yüzlük sıkıştırınca adamcağızın yüzünde beliren neşe bin liraya bile değerdi. Avram bey, beni küçücük odaya dâvet ederken, "Ee, artık bir kahveyi hak ettik herhalde. Siz kahveyi nasıl içersiniz, hocam?" diye sordu. "Orta şekerli olsun, zahmet olmazsa" diyerek gene bana gösterdiği minderli sandalyeye oturdum. Ben de hiçbir fiziki güç harcamadığım halde, enikonu yorulmuştum. Biraz oturup dinlendikten ve kahvelerimizi içtikten sonra, izin istemek üzere ayağa kalkınca gözüm deponun girişinde duvara yaslanmış duran lambrilere ilişti. "Lambrileri kaça veriyorsunuz, bana 10 metre^2 kadar lâzım da..." diye sorunca Avram bey, "Kolay, hocam" dedi. "Gerçi biz 9-10 bin liradan satıyoruz, ama, siz yabancı değilsiniz, size metre^2'ini 8 binden yaparız" dedi. "8 bin biraz pahalı değil mi?" diyecek oldum, Avram bey "İnanın ben 7 bin liradan aldım, hadi size 7.500 olsun" dedi ve "belki bir haftadır ilk defa alışveriş ediyorum, yoksa..." diye ilâve etti. Daha fazla ısrar etmek ayıp olacaktı. "Peki öyleyse" dedim "ben size 8 bin lira vereyim, bunları da öteki keresteyle birlikte adaya gönderirsiniz, olmaz mı? Üstünü de artık yol parasına sayarsınız. Bu lambriyi mutfak tavanı için alıyorum, onun için elden geldiğince budaksızlarını seçerseniz çok sevinirim." Avram bey parayı alırken, "Siz orasını hiç merak etmeyin, hocam, elimizde ne mal varsa size en iyisini vereceğimden emin olabilirsiniz" dedi; "öteki keresteyi de atölyeden gelir gelmez, bir motora yükleyip sizin oraya göndereceğim; artık Mehmet kalfa araba tutup eve kadar taşıtsın, olmaz mı?"

Çok yoğun bir gün geçirmiştim, bir hayli de yorulmuştum, ama önemli bir sorunun çözülmüş olmasından dolayı mutluydum. Bu Avram bey de çok iyi bir insana benziyordu doğrusu, demek ki Hasan Biçer kiminle iş yapacağını bilecek kadar akıllı bir adamdı. Bir gün bana şöyle dediğini hatırlıyorum: "Ben daima güvenilir insanlarla iş yapmışımdır;

hocam! Gerçi mal aldığım yerler öteki yerlere göre biraz pahalıdır, ama ne para verirsen, onun karşılığını alırsın. Benim Kapkaççılara kaptıracak param yok! Doğru demedim mi, hocam?" Hasan bey gerçi bu işe hamallıkla başlamıştı, ama sağduyusu ve zekâsı sayesinde aranan bir müteahhit olmayı da başarmıştı. Herhalde Sabri bana bu adamı boş yere övmemişti. İnsana güven veren, sevimli bir hali vardı, kardeşi Mehmet kalfa da ipe un sermezse, evimin yakında bitmemesi için bir neden yoktu. Ama bundan sonra ben de biraz marangozluk sevdâsından vazgeçip kendimi evin yapım işlerine vermeliydim. Birçok tanıdığın da hatırlattığı gibi, durmadan ustalara göz kulak olmak gerekiyordu. Sizin anlayacağınız, kontrol mimarlığı görevini benim yüklenmem gerekiyordu.

Her zamanki gibi, Feneryolu İstasyonu'ndan Hasan beyi telefonla arayıp durumu bütün ayrıntılarıyla anlattım ve duvarcı ustalarının ne zaman işe başlayacaklarını sordum. Hasan bey, "Herhalde, en geç çarşambaya başlarlar" dedi. Çarşambaya daha üç gün vardı, ama telefonda Hasan beye bu gecikmenin sebebini sormam yakışık almaz diye düşündüm. O gün inşaata gittiğimde orada tek bir ustanın —yardımcısıyla birlikte— çalışmakta olduğunu gördüm. Kendimi tanıtınca "Ben Hakkı usta" dedi; yardımcısının da adı Hasan'mış, neyse. Oturma odasının duvarları pencere hizasına kadar örülmüş bulunuyordu. "Bu kadar duvarı bugün mü ördünüz?" diye sorunca, "Hayır" dedi, "biz pazartesiden beri çalışıyoruz. Bu kadar duvar birkaç saatte örülebilir mi?" Peki, ama Hasan bey ne diye bana ancak çarşamba günü işe başlanacağını söylemişti? Gene içime bir kuşku düştü, ama üzerinde fazla durmadım, hattâ söz verdiğinden daha önce işe başlamış olmasına sevinmem gerektiğini düşündüm. Neyse, lâfı uzatmayayım, bir kenara oturup onları seyretmeğe koyuldum. Hakkı usta sağ ön köşeyi örmeye başlamıştı; birkaç sıra ördükten sonra duvarın dışarıya doğru meyil verdiğini fark ettim, zira duvar gözle görülecek kadar eğriydi. "Bir dakika, Hakkı usta, diye uyardım, duvar galiba dışa doğru meyil veriyor! Bir baksanız?" Hakkı usta, biraz yana çekilip duvara baktı, "Evet, az bir meyil var, ama önemli değil, sıvacılar onu düzeltir!" Hiçbir şey olmamış gibi, eskisi gibi örmeğe devam etmek istedi, fakat ben engel oldum; "Durun, Hakkı usta" diye ekledim, "yoksa siz doğru duvar örmesini bilmiyor musunuz?" Hakkı usta kızgın kızgın bana bakarak sustu; bu adam da nereden çıktı şimdi der gibi bir hali vardı: "Benim bildiğim, duvar örülürken şakul makul kullanılır, sizin şakulunuz yok mu yoksa?" Hakkı ustayı iyice kızdırmıştım: "Hasan bey bana kaç lira veriyor, biliyor musunuz? Beşyüz lira!

Evet, günde beşyüz lira! Bari yevmiyemi altıyüz lira yap diye bir aydır peşinde koşuyorum, oralı bile olmuyor. Bir de şakul kullanmaya kalksam, bu duvarlar on günde bitmez." Ben biraz aşağıdan alarak, "Demek günde beşyüz lira veriyor?" O "Kur'an çarpsın ki, öyle" derken ben devam ediyorum: "Bugünkü günde beşyüz liraya adam çalıştırılır mı, vay insafsız herif, ben de onu hak tanır biri diye biliyordum..." Hakkı usta, derdini dökecek birini bulmuş olmanın rahatlığıyla, "Nerede beyefendi, Burgaz'daki son inşaatın sıvasını bitiren ustalar günlerdir peşindeler, ama adamların bir türlü paralarını vermeğe yanaşmıyor. Görsen hallerine acırsın!"

Bir de Burgaz'da evini yaptırdığı Jozef bey de, arkadaşım Sabri de Hasan beyi bana "son derece dürüst" bir insan olarak tanıtmışlardı. Demek kurnaz herif, kendisini iş sahiplerine dürüst diye tanıtırken, çalıştığı adamlara eziyet ediyormuş! (O anda elbet bazan müteahhitlerin de para açısından zor duruma düşebileceklerini tahmin edemezdim. Nitekim, Hasan bey bana sonraları Jozef beyden 1,5 milyon lira alacağını bir türlü alamadığından yakınacaktı). Hakkı ustaya daha çok da duvarları düz örmesi için, "Bak, beni dinle, Hakkı usta" dedim, "ben bugün gidip Hasan beye yevmiyeni artırması için ricada bulunacağım. Hatırımı kıracağını sanmıyorum. Ama, olur da kabul etmezse, o zaman söz veriyorum, ben sana her çalıştığın gün için fazladan yüz lira vereceğim, tamam mı?" Hakkı usta pek inanmış görünmemekle birlikte, "peki" anlamında başını salladı. "Yalnız, senden bir ricam var, sıvacılara iş bırakmadan, şu duvarı gerektiği gibi ör, ben de seni çalışırken seyredeceğim, anlaştık mı?" Hakkı usta, hemen yardımcısına emir verdi: "Hadi oğlum, şu son ördüğümüz iki sırayı sök, harç kurumadan, yeniden örüyoruz!"

Yardımcısının bu işe çok canı sıkılmış olmalı ki, Hakkı usta, "Hadi, oğlum, ne duruyorsun, bir an önce şu blokları sökelim, kıpırdan biraz" diye bağırdı. Çırak, uykudan uyanmış gibi, elindeki işi bırakıp ytong bloklarını sökmeye koyuldu. Hakkı usta, "Dikkatli ol, blokları kırma sakın" diye devam etti, "yoksa Hasan bey ikimizin de canına okur!"

Onlar blokları sökerken bana bir hüzün çökmüştü. Patronun yanında çalıştırdığı adamlara, amirin memuruna, ustanın çırağına *bağırmadığı* bir dünya düşlemeye başlamıştım, ama ne yazık ki böyle bir dünya belki hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti, zira "hükmetme tutkusu" hemen herkeste görülen bir eğilimdi. Hitler ve Stalin gibi bazılarında bu tutku milyonlarca insanı ölüme gönderme hakkını kendilerinde görecek kadar aşırı boyutlara varıyor, ama yetki hiyerarşisinde en aşağı basamakta olanlar

bile ellerine fırsat geçtiği an bunu icra ediyorlardı. Ben bu düşüncelere dalmış onları seyrederken Mehmet usta yanımızda bitivermez mi? Bana şöyle bir "Merhaba, hocam" dedikten sonra hışımla Hakkı ustaya bağırdı: "Ne yapıyorsun, Hakkı usta, niye söküyorsunuz blokları öyle?" Hakkı usta da yardımcısı da Mehmet kalfayı görünce, süt dökmüş kediye dönmüşlerdi. Hakkı usta, beni göstererek, "Hoca ördüğümüz duvarı beğenmedi, biz de onun için söküyoruz" diye kekeledi. Mehmet kalfa bu defa bana döndü, tehditkâr bir ifadeyle, "Nesini beğenmediniz" diye gürledi. "Pek âlâ örmüşler işte, nesi var bu duvarın?" Ben, heyecanlanmamış görünmeye çalışarak, "Duvar eğri örülmüştü de, ondan söktürdüm" diyecek oldum. Mehmet kalfa, aynı çocuk azarlayan tavırla, "Neresi eğri" diye çıkıştı; "o kadar kusur kadı kızında da olur. Hem sıvacılar onu düzeltirler, siz böyle örülmüş duvarları eğri diye yıktırmaya kalkarsanız bu duvarlar bir haftada değil bir ayda zor biter! Hem siz benim işime ne karışıyorsunuz, burada kalfa ben miyim, yoksa sen mi?" Ben gene soğukkanlılıkla, "Bitti mi, Mehmet usta?" dedim ve o daha cevap vermeden, "Kalfa elbette sensin, ama ev benim evim, öyle değil mi, içinde ben oturacağım, göz göre göre duvarın eğri örülmesine izin veremezdim. Sen olsaydın, sen de vermezdin, öyle değil mi?" Mehmet kalfa sakinleşir gibi olmuştu. Hakkı usta da aynı şeyi söylemişti: *Sıvacılar kapatırmış*! Neden kendi kusurlarını sıvacıların kapatmasını istiyorlar ki? Şakul denilen bir şey varken? Mehmet usta bu sefer Hakkı ustaya çatmayı ehveni şer bulmuş olmalı ki, ona dönerek, "Sen ne biçim ustasın, senin şakulun yok mu?" diye gürledi. Hakkı usta, "Var, ama, ben tek başıma bu kadar duvarı bir haftada nasıl bitiririm?" diye kendini savundu. "Verin yanıma bir başka usta daha, bakın o zaman..." Mehmet kalfa, "Hadi, hadi, çok söylenme" diye çıkıştı. "Çalışacaksan, adam gibi çalış, yoksa..." demeğe kalmadı, Hakkı usta "Beşyüz liralık iş bu kadar olur" diyerek elindeki işi bırakıp gitmeye kalkıştı. Ağlamaklı bir halde idi. Ben yolunu keserek, "Dur, Hakkı usta, hemen sinirlenme öyle" diyerek onu yatıştırmaya çalıştım; "Bugün Hasan beye gidip yevmiyeni artırmasını rica edeceğim, eğer artırmazsa, dediğim gibi..." Mehmet kalfa bu defa bana, "Bırakın, hocam, nereye giderse gitsin, başka usta mı yok" dedi ve "Bunlara ne versen az bulurlar zaten" diye söylendi. Ben "Hayır, Mehmet kalfa, kabahat bende" dedim, "duvarları sökmelerini ben istedim, onların bunda bir suçu yok!" Gene Hakkı ustaya dönüp, "Sen lütfen şimdi işine devam et" diye yalvardım. "Olur bazan böyle şeyler, kusura bakma!" Hakkı usta bir an tereddüt geçirdikten sonra, yardımcısına tekrar işe koyulma-

sını işaret etti. Mehmet kalfanın suratı iyice asılmıştı, ama biraz önceki sözlerinin blöf olduğunu sezdirmemeğe çalışarak, bana "İşçi çalıştırmak çok zor, hocam" dedi. "İşte siz de gördünüz, bunlara da hiç lâf söylemeye gelmiyor, hemen alınıveriyorlar! Neyse, bana müsaade, şöyle bir uğrayayım dedim, mâdem ki siz buradasınız, benim daha fazla durmama gerek yok, bir arzunuz olunca telefon edin, hocam, sakın çekinmeyin!"

O gözden kaybolunca, Hakkı usta işini biran bırakıp "Bir de sıkılmadan bizden şikâyet ediyor" diye söylendi, bana bu işi en geç bir haftada bitirin diyen kendisi, bir de gelmiş..." "Aldırma, Hakkı usta" diye onu teselli etmeğe çalıştığımı hatırlıyorum. "Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı diyeceksin, başka çare yok çünkü..." Karnımı doyurmak için aşağıya inip, her zaman yaptığım gibi, köşedeki börekçiden iki börek aldım ve Durmuş'un kahvesinde her zaman oturduğum masaya oturdum. O zamanlar böreğin tanesi —yanlış hatırlamıyorsam— onbeş lira idi, sanırım bir bardak çay da ikibuçuk liraydı. Ben iki börek ve iki bardak çayla karnımı doyurduğuma göre, öğlen yemeğini 35 liraya getiriyordum. Bir defa kazara lokantada yemek yemeğe kalkıştım, ama önüme 80 liralık bir hesap getirdiklerinde bu sevdâdan vazgeçmek zorunda kalmıştım. Ben o zaman 7 bin lira emekli aylığı alıyordum, dolayısıyla her adaya geldiğimde yemeği lokantada yemeğe kalksam, bu bütçemizi zorlayabilirdi. Kaldı ki, açık havada garsonların kaprislerine katlanmadan karnımı doyurmak bana çok daha büyük bir zevk veriyordu.

O gün ilk çayımı içip böreğimi yerken kahvenin sahibi Durmuş bey her zamanki babacan haliyle "Hoş geldiniz, hocam" diye beni selâmladı. "Çoktandır buralarda görünmediniz. Yoksa hocaya bir şey mi oldu, diye merak ettik. Nasılsınız? Maşallah çok iyi görünüyorsunuz! Nasıl gidiyor inşaatı kolayladınız mı bari?" Biraz önce başımdan geçenleri özetleyince, "Zordur, hocam, buralarda inşaat yaptırmak, ama başladınız bir kere, artık dişinizi sıkacaksınız" diye beni teselli etti. İnşaata döndüğümde Hakkı ustayla yardımcısı bir kenara oturmuş, yanlarında getirdikleri peynir ekmeği iştahla yiyorlardı. Beni görünce, "Buyurun, hocam, Allah ne verdiyse..." diyerek dâvet ettiler, "Afiyet olsun, ben de şimdi aşağıda bir şeyler yedim, lütfen rahatsız olmayın" dedim. Sonra "Beyinsiz herif," diye söylendim kendi kendime, "gelirken bu zavallılara da bir iki börek getirseydin ya!" Gene pintiliğim mi tutmuştu, yoksa akıl mı edememiştim, ama onları bir köşede peynir ekmek yerken görünce içimin "cızz" ettiğini hatırlıyorum. O gün bugün işçilerin durumu bir hayli değişmiş olmalı ki, artık çoğu yemeği lokantada yiyor ve filtreli sigara içiyor. Özel-

likle boyacı ustaları arasında Mallboro gibi yabancı sigara içenlere de çok rastladım.

Yemekleri bitince hemen işe koyuldular. Bu defa Hakkı usta cebinden şakulü çıkararak duvarı kontrol ediyordu. Bana daha bir şevkle çalışıyorlar gibi geldi, zira duvar hızla yükseliyordu. Bu arada kafamda Hasan beye uygulayacağım stratejiyi düşünmeye başladım. Mehmet usta Burgaz'a döner dönmez durumu ona "rapor etmiş" olmalıydı. Ben de akşam paydostan sonra Burgaz'a geçecek ve Hasan beye Hakkı ustanın yevmiyesini 600 liraya çıkarması için ricada bulunacaktım. Tepkisinin ne olacağını kestiremediğim için birçok değişik senaryo üretmem gerekiyordu. Başkalarını bilmem, ama ben bu gibi durumlarda hep böyle senaryolar kurar dururum. Bunu yaparken bazan karşımdaki ile kavga ettiğim bile olur; bunu kalp atışlarımın hızlanmasından anlarım. "Şimdi ister misin, Hasan bey, yok hocam, olmaz öyle şey desin? Der mi der!"

Hakkı ustaya bir iki övgü sözü söyledikten sonra, 16.30 vapuruna yetişmek için onlardan ayrıldım. İçimden bir ses Hasan beyin teklifimi kabul edeceğini söylüyordu; belki de biraz naz edecekti, ama sonunda "Peki, hocam, senin dediğin olsun" diyecekti. Bütün bu hayâlî konuşma süresince yüzünün alacağı ifadeyi de gözlerimin önünde canlandırmaya çalışıyordum. Ben teklifi yaptığım zaman her halde o alaylı gülümsemesi yüzünde belirecekti, önce işi şakaya vuracak, ama sonra ciddîleşerek, "Senin güzel hatırın için, kabul, ama inan ki başkası bana böyle bir teklifte bulunsa, ben ne kazanıyorum ki ne vereyim diye reddederdim. Ama, mâdem ki sen Hakkı ustadan bu kadar memnunsun, senin dediğin olsun!" Ben de elbet ona "Sağ ol, Hasan bey, Sabri de senin çok bonkör olduğunu söylemişti. Haklıymış" diye teşekkür edecektim.

Yazıhanesine vardığımda Hasan bey Avram beyle konuşuyordu, biraz soğuk bir tavırla (belki de bana öyle geldi) "Buyur, hocam, otur şöyle, Avram bey de senin kerestelerinin hazır olduğunu haber vermeğe gelmiş, ilk fırsatta gönderecekmiş." Ben Avram beyin elini sıkarken, biraz daha soğuk bir tonla (gene belki de bana öyle geldi) "Sen ne yapmışsın hocam" dedi, "bütün duvarı söktürmüşsün, bizim Mehmet'in söylediğine göre?" Ben bu karşılanmadan hayâl kırıklığına uğradığımı belli etmemeğe çalışarak, "Sadece iki sıra ytong blokunu söktürdüm" dedim. "Bütün duvarı değil." Hasan bey, sakin görünmeğe çalışarak, "Neden icap etti, hocam sorması ayıp değilse?" diye sorunca, "Duvarı eğri örüyordu da, ondan" dedim. Hasan bey, "Bizde doğru duvar ören ustayı bul da bana, elini öpeyim" dedikten sonra ekledi: "Neden eğri örüyorsun

diye sorunca da cevap hazırdır: Sıvacılar onu düzeltir! Sana da mutlaka öyle demiştir." Ben burada başımla "evet" deyince Hasan bey Avram beye dönüp "Ben malımı bilmez miyim?" dedi, "bunlar hep böyledir. Bir defa Almanya'da çalıştığımız inşaatta bizim bir Türk işçisi de ustabaşına aynı şeyi söyleyecek oldu, ertesi günü adamın işine son verdiler. Hem de bunu yarı şaka söylemişti, ama Almanlar'la şaka etmeğe gelmez, adamı hemen kapının önüne koyuverirler! Bir de kalkmış şecaat arz ediyor: Sıvacılar onu düzeltirmiş. Sen işini doğru dürüst yapsana... Yooo, yapmazlar, hep işin hile tarafına kaçarlar."

Hasan beyin meğerse içi doluymuş, bana, "Çok iyi etmişsin, hocam" dedi, "bunun gibilere hiç yüz vermeğe gelmez!" Sonra Avram beye dönerek, "Ama durmadan aldıkları paranın azlığından şikâyet ederler. Bunlara verilen para çok bile, ama ne versen gözleri doymaz" dedi.

Kurduğum senaryolardan hiçbirinin gerçeğe uymaması canımı sıkmıştı, ama bu durumda Hasan beye "Hakkı ustanın yevmiyesini biraz artırır mısın?" diyebilir miydim? Diyemezdim elbet! Sonra Hasan beyin Almanya'da karşılaştığı durumdan ders alacak kadar zeki bir adam olması hem onun başarısının sırrını açığa vuruyor, hem de hakkında duyduğum övgülere hak verdiriyordu. Ancak Hakkı ustaya verdiğim sözü de tutmak zorundaydım. Ertesi gün ona "Şu sıralarda Hasan bey biraz sıkışık durumdaymış" dedim, "ama ay sonunda bir şey düşünürüz dedi, burada işin bitinceye kadar aradaki farkı ben karşılarım, merak etme!" Hakkı usta bundan pek hoşlanmışa benzemiyordu, ama sesini çıkarmadan işine koyuldu.

Az kalsın unutuyordum, o gün Avram bey, Hasan beyi para istemek için görmeye gelmiş. Benim yanımda biraz utanarak bunu söyleyince, Hasan bey, "Ben de bu günlerde biraz dardayım, ama bir şey yaparız, borcum ne kadar?" diye sordu. Avram bey cebinden çıkardığı bir faturayı Hasan beye uzattı, Hasan bey, sadece toplam hânesindeki 28.750 lira rakamını görünce yüzü bulutlanır gibi oldu. "Ne kadar fazla tutmuş böyle? Ben en fazla 15 bin pangnot bekliyordum" deyince, Avram bey "sadece 5x15'lik 34 adet 20 bin lira tutuyor. Bakın..." diye o kalemi gösterdi. Hasan bey hemen itiraz etti: Neden 5x15'lik? Üstelik 34 tane?" Burada ben bunu açıklamak zorunda kaldım. "Çatı, biliyorsunuz, 17 metre uzunluğunda; her 50 cm'de bir mahya geçeceğine göre 34, hattâ 35 tane mahya gerekli..." Hasan bey, "İyi de, niye 5x15'lik? Biz hep 5x10'luk kullanıyoruz" diye sözümü kesti. "İnanmazsan, Avram beye sor!" Sözüme ara vermeden, "Yalnız bizim evin açıktavan olduğunu unutuyor-

sun, Hasan bey" diye devam etim: "Her mahya tam 320 cm. bir boşluk aşıyor; bunun üstüne önce kiremit altı tahtası çakılacak, onun üstüne de kiremit döşenecek..." Hasan bey "Olsun" diye ayak diretti, "5x10'luk yeter de artar bile, çatıda 5x15'lik mahya kullanıldığını ilk senden duyuyorum!" Ben gene istifimi bozmadan, "Sen yalnız kiremiti düşünme, yarın bir gün onun üzerine kar yağacak, kar o kadar ağırdır ki bazan evlerin çatılarını çökerttiği görülmüştür." Hasan bey, alaylı, "Ne karı" hocam, dedi, "ben yirmi yıldır Burgaz'dayım, doğru dürüst bir kar yağdığını görmedim. Yok çatıyı çökertirmiş, yok bilmem ne! Senin o dediğin ancak Almanya'da, İsviçre'de olur." Ben hemen atıldım, "İki yıl önce yağan karı unuttun, galiba. Ben Feneryolu'nda bir hafta 50 metre ötedeki çarşıya zor gittim. Bu gibi şeyleri hesap ederken sadece bugünü değil, 50, hattâ 100 yıl sonrasını düşüneceksin!" Hasan bey, "Adam sen de" diye gülümsedi, "50 yıl sonra kim öle kim kala, kim göre..." Ben inatla onu iknaya çalıştım: "Aslında okuduğum Almanca kitaba göre üç metrelik bir boşluğu aşacak bir mahyanın en az 8x16 kalınlığında olması gerekirmiş, oysa bizim mahyalar 320 santimlik bir boşluğu geçtiği halde, sırf sana fazla masraf çıkmasın diye... Hem biliyorsun, bizde hiçbir zaman ölçüler tam tutmuyor. Aldığımız mahyalar güya 5x15'lik, ama temizlenince 4x14 cm. zor kalıyor. Avram bey işte burada, istersen ona sor!" Bu sözüm üzerine Avram bey dediklerimi onayladı ve Hasan beye "Hoca haklı" dedi, "çatı çökmese bile bel verir, onun için en az 5x15'lik mahya şart!" Hasan bey, "Belki haklısınız, şimdiye kadar ben açık tavanlı bir ev hiç yapmadığım için..." dedi, sonra bana döndü: "Hocam, siz de maşallah hiçbir şeyi kaçırmıyorsunuz, baksanıza tıpkı bir mühendis gibi..." Onun lâfını ağzından alarak, "Aman, Hasan bey" diye söze başladım, "ben bu işlerde sizin çömeziniz bile olamam. Çok güzel evler yapmışsınız, ama açık tavan olunca iş değişiyor; Avram beyin de dediği gibi, bir de tavanın bel verdiğini düşünün, olur mu olur? Sonra ben ne düşünüyorum, biliyor musun: Benim evi gören herkes, mutlaka bunu kim yaptı? diye soracaktır. Senin için güzel bir ahşap tavandan daha güzel bir reklâm olamaz, sen beni dinle!.."

Ben bunları biraz da Hasan beyi pohpohlamak için söylüyordum, zira ticarî ilişkilerde taraflar birbirlerini etkilemek için buna benzer numaralar yapmadan edemezler, ama söylediklerimin hepsi doğruydu. Hasan bey, "İnşallah dediklerin doğru çıkar" dedi, "hem zaten olan olmuş, parayı ödeyeceğiz!" Sonra Avram beye dönerek, "Şimdi ne kadar istiyorsun?" diye sordu. Avram bey elindeki faturayı göstererek, biraz kay-

gılı, "Dediğim gibi, 28.750 lira" dedi. Hasan bey, hemen "Sen şu küsuratı kes de..." deyince, Avram bey "Peki canım 28 bin lira olsun" dedi. Hasan bey "25 binden bir kuruş fazla veremem" diye diretti. Avram bey yalvarmaya başladı: "Kesme, Hasan beyciğim, ben bu işten kâr ettiysem, oğlumun ölüsünü öpeyim. Sadece ağaçların temizlenmesine 1.500 lira ödedim, iki gözüm kör olsun, hilâfım varsa!... Daha bunun motor parası, hammaliyesi var!" Hasan bey, ne kurt olduğunu belli eden bir tavırla, "Şimdi bırak da bunları" diye devam etti, "10 bin lirası peşin, 15 binini de 15 gün sonra, ona göre..." Avram bey gene ağlamaklı, "bari 15 bin peşin olsun" diye diretti. Hasan bey, pantolonunun cebinden kocaman bir tomar çıkararak "10 bin liradan bir kuruş fazla veremem" dedi, "daha sıvacıların parasını bile veremedim, sen ne diyorsun?" Avram bey, çaresiz, "Hasan beyciğim, lütfen beni kırma, hiç olmazsa 12 bin yap şunu" diye yalvardıysa da Hasan bey tınmadı, elindeki tomardan on adet binlik sayıp Avram beye uzattı. Zavallı Avram bey daha fazla ısrar etmenin bir yarar sağlamayacağını anlamış, paraları bir daha saydıktan sonra kendi cüzdanına yerleştirdi. Bunu yaparken yüzünde "Buna da şükür" der gibi bir ifade vardı. Bana dönüp, "Çok zor günler yaşıyoruz" hocam, diye sızlandı, "eksik olmasın, Hasan bey paradan yana hiç sıkmaz insanı, siz bakmayın onun bugünkü inadına..." Bunu söylerken de Hasan beye "O ne hinoğlu hindir o" der gibi bir bakış fırlatmayı ihmal etmedi.

Bu sahneyi seyrettikten sonra ticarî ilişkilerin birbirini kazıklamak için geliştirilmiş bir stratejiden oluştuğunu öğrenecek, öğrendikçe de uygulamaya başlayacaktım. Alışveriş aslında silâhsız ve kansız bir savaştan başka bir şey değildi ve bu savaşta gösterilen yeteneğin adı "kurnazlık"tır. Hasan bey ile Avram bey arasındaki savaşta hangisinin üstün olduğuna karar veremedimse de, yirmi yıldır keresteyi Avram beyden satın aldığına göre, ikisinin de birbirine fazla kazık atmadığı anlaşılıyordu. Avram bey saatine bakıp "Hasan beyciğim, bana müsaade" dedi "benim vapur neredeyse gelir, ben kerestelerı bir iki güne kadar Heybeli'ye gönderirim. Orada onları alacak birisi var mı?" Hasan bey "Sen bana önce bir telefon et, daha olmazsa bizim Mehmet'i gönderirim" dedi ve el sıkıştılar.

O ayrıldıktan sonra Hasan bey bana dönerek, "Çok efendi adamdır bu Avram bey" dedi. "Sen de gördün ya! Biz hiçbir zaman pazarlık etmeyiz, hattâ ben getirdiği faturalara da bakmam, çünkü bilirim ki beş kuruş bile fazla yazmaz." Ben biraz takılarak, "İyi ama adamcağızın 3.875 lirasını kestiniz?" diyecek oldum; Hasan bey gülerek, "O bizde âdettir"

dedi, "eğer paranın birazını kesmezsek kendimizi kazıklanmış sayarız. Senin anlayacağın, bu alışverişin tuzu biberidir, hocam" diye gülümsedi. Ona karşı sempatimin biraz daha arttığını hissettim, ama gene de Hakkı ustanın aylığı konusunu açmaya dilim varmadı. Vapurumun iskeleye yanaşmak üzere olduğunu görünce izin isteyip ayrıldım. Hasan beyle Avram bey arasındaki satranç oyunu nedense çok hoşuma gitmişti; vapura doğru seğirtirken gülümsemekte olduğumu fark ettim.

Birkaç gün sonra inşaata döndüğümde Hakkı usta oturma odasıyla mutfağın kuzeye bakan duvarını çıkmış bulunuyordu. Beni görünce kaygılı bir ifadeyle yüzüme baktı; belli ki, Hasan beyi yevmiye konusunda ikna edip etmediğimi merak ediyordu. Gülümsemeyişimden bir anlam çıkarmış olmalı ki, bana hiçbir şey sormadan öylece durdu. "Hasan beyin başı kalabalık olduğu için ona senin işini açamadım, kusura bakma" deyince, ben zaten böyle olacağını biliyordum, der gibi bir baş hareketiyle işe koyuldu. "Ama, dediğim gibi, ben sana aradaki farkı ödeyeceğim, söz söz!" diye devam ettim. Hakkı usta hiç duymamış gibi işine devam etti, ama hareketlerinden sinirli ve kızgın olduğu hemen anlaşılıyordu. Derken, kuzeye açılan pencerelerin gereğinden fazla geniş olduğunu fark ettim. Hakkı ustaya "Pencereler fazla geniş olmuş gibi geldi bana, sen ne dersin?" diye sorunca, o gene sinirli tavrıyla, "Vallahi ben plânda ne gördüysem onu yaptım" dedi. "Haklısın" dedim, "şimdi görüyorum ki ben pencereleri fazla geniş tutmuşum. Gel bu pencerenin genişliğini iki metreye indirelim ne dersin?" Hakkı usta önce itiraz etmek istedi: "Ama beyefendi, sonradan örülünce sağlam olmaz ki!" Ben "Zararı yok" dedim, "bundan sonra bütün pencereleri iki metre genişliğinde öreriz, olur biter, tamam mı?" Hakkı usta, "Valla, siz bilirsiniz, bana göre hava hoş" dedi. "Ben siz nasıl isterseniz, onu yaparım. Ama, siz gene Mehmet kalfayla haber verin; çünkü onun sağı solu belli olmaz, biliyorsunuz!"

Hakkı ustanın bu konuda hiç merak etmesine gerek yoktu, zira Mehmet kalfa bizim pencere genişliklerini değiştirdiğimizi hiçbir zaman fark etmeyecekti. Üst kat örülürken inşaata bir iki defa şöyle uğrayıp gitmiş, Hakkı ustaya elini biraz çabuk tutmasını söylemekle yetinmişti. Hakkı usta bana bütün duvarların bir hafta içinde bitebileceğini söylediği için ben de bir hafta kadar inşaata uğramadım, zira Hakkı usta artık ne yapacağını biliyordu. Dış duvarlar bittikten sonra beton kuşak atılacaktı, bu iş yapılırken benim de orada bulunmam gerekiyordu, zira ben işin başında olmazsam, Mehmet kalfa damla kirişlerini beton kuşaklara ankre edecek olan bulonları koydurmayabilirdi. Nitekim bir ara elimdeki Almanca

kitabı da Mehmet kalfaya göstererek, bu ankraj işinin nasıl yapılması gerektiğini ona anlattığımda, o "Bütün bunlara ne hacet var, hocam" diye itiraz etmişti, "damla kirişlerini iki yanından betona çivileriz, olur biter!" Ben ona açık tavanlı evler için bunun mümkün olmadığını, kirişleri her elli santimde bir bulonlarla betona ankre etmek gerektiğini, nedenleri ve ayrıntılarıyla anlattım, o da "Tamam, hocam, siz nasıl isterseniz, öyle olsun" dedi, "ama lütfen bulonları siz alıp getirin, ben bir de bu iş için taa Karaköy'lere gidemem!" Kendisinden zaten böyle bir zahmete girmesini beklemediğimi söyleyip gönlünü aldım. Gene aksilik edip işi yokuşa sürmediğine şükrediyordum.

Ben istediğim nitelik ve sayıda bulonları Karaköy'deki Perşembe Pazarı'nda buluncaya kadar yarım günden fazla zaman kaybettiğimi görünce Mehmet kalfaya hak vermek zorunda kaldığımı hatırlıyorum. Bizde pek açık tavanlı ev yapılmadığı için bu tür aksesuarları özel olarak yaptırmak gerekiyordu; ama en az 15-20 dükkân dolaştıktan sonra büyük bir tesadüf eseri bir yerde istediğim bulonları bulunca çocuklar gibi sevinmiştim. Heyhat, ne yazık ki, bulonlarla iş bitmiyordu, zira beton kirişler dökülür dökülmez bu bulonların elli santim aralıklarla muntazam bir şekilde bu kirişlere yerleştirilmesi gerekiyordu, bu bir; ayrıca beton kuruduktan sonra bu kirişler üzerine 10x10 cm'lik ahşap kirişlerin yerleştirilebilmesi için, bunlara tam bulonların geçtiği noktalardan delik açılması gerekiyordu. Delik açılacak noktaların titizlikle saptanması, sonra da bu kirişlerin aşağıya taşınıp marangozhanede deliklerin açılması hiç de sanıldığı gibi kolay olmayacaktı. Ayrıca marangoz Aslan usta bu delikleri açmak için anasının nikâhını isteyecekti. Belki bu tür bir işlem Heybeliada'da ilk defa yapılıyordu. Nitekim, Mehmet Kalfa damla kirişlerinin beton kirişlere bağlanıp cıvatalanması esnasında bana iki de bir "Hocam, başımıza öyle bir iş açtın ki, başkası olsa çoktan işi bıraktıydı" diye söylenip duracaktı; "boşuna zaman kaybettiğine mi yanarsın, kirişleri deldirmek için elin hödüğüne yüz suyu döktüğüne mi?"

Aslında Mehmet kalfa bu iş için benden ekstra para koparmak istiyordu, ama ben oralı olmuyor, ona buna neden gerek olduğunu anlatmaya çalışıyordum. Elimdeki kitaba göre Almanya'da çatı elemanları yalnız yirmi santimlik bulonlarla ankre edilmiyor, ayrıca yer yer, ama özellikle köşe noktalarda duvarın dibine kadar daldırılıyordu. Ben bunu Mehmet ustaya gösterdiğim zaman neredeyse isyan bayrağını çekti: "Bırak, Allahını seversen hocam, bir Almanya diye tutturmuşsun. Her zaman yaptığımız gibi, ahşap kirişleri betona çivilesek de olurdu, ama, ben sırf senin

güzel hatırın için, yoksa dünyanın parasını da verseler, ben bu işe girmezdim. Neredeyse iki gündür bu işle uğraşıyoruz. Bu gidişle bu ev yaza zor biter, haberin olsun!"

Almanlar'la Türkler arasındaki en önemli farklardan biri şuydu: Almanlar bir işi usulüne göre yapmaya, Türkler ise bir an önce bitirmeye bakarlar. Bu fark birincilerin bu işleri okulda öğrenmiş olmalarından, ikincilerin ise kendi kafalarına güvenmelerinden kaynaklanıyordu. Onlarınki hesaba kitaba, bizimkilerinki ise "göz kararı"na dayanıyordu. Alman usta okulda şiddetli bir rüzgârın çatıyı uçurabileceğini öğrendiği için işi hiçbir şekilde şansa bırakmamak gerektiği kanısında idi; bizim usta ise okul mokul görmediği için kendi kafasına uymayı yeğliyordu, oysa bilgisizlik insana daima "en kolayı" seçtirir. Bütün bunları Mehmet ustaya anlatmamın bir yararı olmadığından, onun gururunu incitmeden ona isteklerimi yaptırma yolunu seçmek zorunda kalıyordum.

Ev yaptırmamış insanlar bunun ne büyük "sabır işi" olduğunu tahmin edemezler. Bu nedenle inşaattan her eve dönüşümde sanki inşaatta kendim çalışmış kadar yorgun düşüyordum. Ancak Mehmet kalfa ile aramızdaki ikinci büyük kriz mahyaların kirişlere bağlanması vesilesiyle çıkacaktı. Yalnız bunu anlatmaya başlamadan önce şu ana kadar değinme fırsatını bulamadığım bir noktayı da hatırlatmam gerekiyor. Avram bey ahşap elemanları motorla adaya gönderdikten sonra arsada istif edecek uygun bir yer olmadığını görerek, komşudan yardım istemeyi düşündüm. Gerçi bize su verilmemesini kapıcısına tembih etmiş olmasından ötürü henüz görmemiş olduğum bu kişiye pek fazla sempati duymuyordum, ama bunu daha çok pintiliğinden yapmış olduğunu düşünerek, kapıcı Saim efendiye, patronuna telefon edip bu malzemeyi arka bahçedeki beton zemine yığıp yığamayacağımızı sormasını rica ettim. Her tarafın taze toprak yığınlarıyla çevrili olduğu arsamızda daha uygun bir yer bulamadığımızı, yeni temizlenmiş olan bu malzemenin temiz kalması için, en çok bir hafta süreyle onun evinin arka tarafındaki beton zemine istif edilmesi için izin vermesini rica ettiğimi patrona bildirmesini söyledim. Saim bey beş on dakika sonra üzgün bir çehreyle gelip beni buldu ve patronunun müsaade etmediğini söyledi. Gerekçesi şuymuş: Çocuklar kalasların üzerine çıkıp oynamak isteyebilirlermiş, bu da bir kazaya sebep olabilirmiş, falan filân.

Türkçede "Ev alma, komşu al" diye bir atasözü olduğunu birkaç defa duymuştum, ama bu sözün gerçek anlamını kavrayabilmem için benim de bir ev yaptırmam gerekecekti. O güne kadar ki denemelerime

göre son derece kötü bir komşu seçmiştim. Kapıcı Saim efendi bir vesile ile komşumun nobran bir adam olduğunu söylemişti, ama ben o zamana kadar bu sözcüğe açık seçik bir anlam verememiştim, bu iş için de Türkçe sözlüğe baş vurmaya üşenmiştim. Sözcüğün anlamını ancak Saim efendi telefon ettikten sonra bana patronun cevabını ilettiği zaman anlayacaktım, zira Saim efendi bana o zaman "Ben size nobran herifin tekidir dememiş miydim, beyefendi?" diyecekti. Sözlüğe bu güne kadar da bakmış değilim, ama "nobran" sözcüğünün "elinde olduğu halde yardımdan kaçan" veya bir tür "yardımseverlik pintisi" anlamına geldiğini sanıyorum. Komşum nobranlığını bir başka vesileyle de kanıtlayacaktı, ama daha hikâyenin orasına gelmedim.

Sözü uzatmayayım, sonunda çatı elemanları geldi ve biz onları bahçenin temizce bir köşesine istif etmek zorunda kaldık. Gerçi bunlardan bir kısmı gece çalınabilirdi, ama bu riski göze almaktan başka yapacak bir şey yoktu.

Bütün inşaat boyunca beni mutlu eden belki tek olay Mehmet kalfanın "Apo usta" dediği yaşlı bir ustayı inşaata getirmiş olmasıdır. Adının "Apo" olmasından ben onun Ermeni ya da Kürt asıllı olabileceğini çıkardımsa da, bugüne kadar işin aslını öğrenebilmiş değilim, nedense bunu ne kendisine sordum, ne de Mehmet kalfaya. Benim böyle çekingenliklerim vardır, nedense bu türlü sorulardan insanların hoşlanmayacaklarını düşünürüm. Aslında "Apo" Rumca 'Apostol'un da kısaltılması olabilirdi, ama ister Kürt, ister Ermeni, isterse Rum asıllı olsun, "Apo usta" şimdiye kadar tanıdığım insanların en sempatik olanlarından biriydi. Sanırım, onu sempatik yapan en belirgin özelliği "doğallığı" idi. Almanca deyimiyle büsbütün "durchsichtig" (saydam) bir insan olduktan başka, işinde gerçekten "usta" denebilecek, benim o zamana dek görüp tanıdığım tek insandı. Onu daha da sempatik yapan bir başka yönü 75 yaşında olması ve bu ilerlemiş yaşına rağmen en ağır kirişleri, bana mısın demeden, aşağıdan yukarıya, üst katın en yüksek noktasına kadar taşıyabilmesi idi. (10x20 cm. genişliğinde, beş metre uzunluğunda bir kalası genç bir insanın bile zor kaldırdığını düşünürseniz, Apo ustayı niçin bu kadar sempatik bulduğumu anlarsınız!).

Onu sessizce, hem de hiç kimseden yardım istemeden çalışışını seyretmek bile bana ayrı bir zevk veriyordu. En büyük aksilik karşısında bile istifini bozmadan işine devam etmesi hayranlığımı büsbütün artırmıştı. Bazan betona ankre edilmiş *bulon* ahşap kirişte açılmış olan deliğe tıpı tıpına uymuyordu; o zaman Apo usta büyük bir sabırla yanında ge-

tirdiği el matkabıyla deliği düzeltip kirişi bulona geçiriyordu. Tahmin edeceğiniz gibi, bu gecikme Mehmet kalfanın öfkesini uyandırıyor ve zavallı ihtiyarı "Apo, hâlâ o delikle mi uğraşıyorsun?" diye azarlamasına yol açıyordu. Ama Apo usta bu gibi çıkışmalara sadece anlamlı bir gülümsemeyle cevap verip işine devam ediyordu. Bir insanın bir başka insanı acımasızca sömürmesine de ilkin bu vesile ile tanık oldum, zira öğrendiğime göre, Mehmet kalfa ona günde beşyüz lira veriyor ve zavallının bütün yalvarmalarına rağmen, onu sigorta ettirmiyormuş. Bunu duyduğumda insanlardan daha da nefret etmiş ve kendi kendime Apo ustanın işi bitince ona onbeşbin lira bahşiş vermeyi kararlaştırmıştım, ama zavallının şanssızlığına bakın ki, onu bir daha göremeyecek, hele Hasan beyle mahkemelik olduktan sonra arayamayacaktım. (Bugün bile arada bir "Acaba Apo usta ne oldu?" diye düşünürüm, ama korkunun ecele faydası olmadığı gibi, sadece düşüncede kalan bir yardımın da kimseye yararı olmuyor. Belki o da benden küçük bir bahşiş beklemişti, ne var ki ben ona hiç ummadığı kadar "külliyetli" bir bahşiş vermeğe niyetlendiğim halde, bir tek kuruş veremeyecektim. Bazan ihmalcilik ne büyük hayâl kırıklıklarına yol açıyor!)

Damla kirişleri yan duvarlara bulonlarla bağlandıktan sonra en zor iş asıl çatıyı taşıyacak olan ana kirişi yerleştirmeye kalıyordu. Bunun için önce yan kirişleri birbirine bağlayan beton kirişlerin tam orta yerlerine bir metre boyunda 10x10 cm'lik tahta dikmeler yerleştirmek, ondan sonra çatının tam ortasından geçecek olan 10x20 cm'lik ana kirişi bu dikmelerin üzerine oturtmak gerekiyordu. Ana kiriş her biri beş metre uzunluğunda dört adet kirişten oluşacaktı. Yalnız bu kirişlerin önce ikişer ikişer birbirine bulonlanıp ondan sonra dikmelere oturtulması gerekiyordu. Birkaç gün sonra inşaatın nasıl gittiğini görmek için oraya gittiğimde ilk iki ana kirişin dikmelere oturtulmuş olduğunu gördüm. Mehmet kalfa da oradaydı ve beni görünce muzaffer bir edâyla bana seslendi: "Ah, hoca, yarım saat önce gelseydin, inanılmaz bir manzarayla karşılaşacaktın, yazık!"

O bunu söylerken Apo ustanın yüzünde hafif bir tebessümün görünüp kaybolduğunu fark ettim. Mehmet kalfa otuz iki dişini gösteren bir sırıtmayla iskeleden atlayıp yanıma geldi ve heyecanla anlatmaya başladı: "Bu gördüğün Apo var ya" dedi, "iki ana kirişi yerde birbirine bağladıktan sonra tek başına sırtlayıp yukarı çıkartmaz mı? Gözlerime inanamadım. Bir kere 75 yaşında bir adam bu kadar ağırlığı nasıl tek başına taşıyıp, hiçbir yere çarpmadan, eliyle koymuş gibi yerine oturtabilir? Göz-

lerimle görmesem, inanmazdım". Sonra başını kaldırıp yukarıda çalışan Apo ustaya seslendi; "Aslan Apo! Vallahi 25 yaşında bir delikanlı bile senin eline su dökemez, yaşa be!" Apo usta bu övgüye de küçücük bir gülümsemeyle karşılık verip işine devam etti. Aslında Apo usta da bizde "nekre" denilen şakacı tiplerden biriydi, ama bu şakalarını ancak yeri gelince yapardı. Deminki gülümseyişinde de "Sen şimdi şaklabanlığı bırak da bizim sigorta işini yap" der gibi bir anlam sezmiştim. O anda Apo ustanın aklından hiç de böyle bir düşünce geçmemiş olabilir, ama ne yalan söyleyeyim, benim aklımdan geçti, hattâ kendi kendime "Tam sırasıdır, Mehmet kalfaya verdiği sözü hatırlatsam mı" diye düşündüm, ama nedense vazgeçtim. Bu inanılmaz başarısından sonra bile onun yevmiyesini artırdığı çok şüpheli, zira Mehmet kalfa para yerine bol bol övgüde bulunmayı tercih etmişe benziyordu.

O gün biz Apo ustanın birbirine bulonladığı ikinci ana kirişi yukarı çıkartmasına Mehmet kalfa ile birlikte yardım edecek, ondan sonra da bir süre onun bu ikinci parçayı dikmelere yerleştirdikten sonra birbirine bulonlamasını zevkle seyredecektik: Böylece çatı konstrüksüyonun en zor kısmı bitmiş oluyor, ondan sonra sıra mahyaları yerleştirmeye geliyordu. Bu bazı teknik sorunlar çıkaran ve büyük titizlikle yürütülmesi gereken bir işti. Elimdeki Almanca kitaba göre, mahyaların hem ana kirişe, hem de damla kirişlerine sağlamca oturtulmaları için meylin gerektirdiği biçimde kertilmeleri gerekiyordu. Kitap ne boyda, kaç çiviyle bunların kirişlere çakılacağını da belirtmişti. Böylece bütün çatıyı taşıyacak olan bu mahyalar bulonlarla beton çerçeveye ankre edilmiş olan damla kirişlerine sıkıca kenetlenmiş oluyordu.

Ertesi gün tekrar inşaata geldiğimde Apo usta ile Mehmet kalfa ilk iki mahyayı çakmış bulunuyorlardı. Daha aşağıdan telâşla "Durun bir dakika" diye seslendim; "öyle olmayacak, Mehmet usta!" Mehmet usta suratına en aksi ifadesini vererek, "Ya nasıl olacak?" diye kükredi. "Mahyalara kertik açmayı unutmuşsunuz!" Sonra Almanca kitaptaki krokiyi göstererek, "Bakın, buradaki gibi önce kertik açılacak, ondan sonra kirişe çakılacak, yoksa en küçük bir rüzgarda çatı uçar. Biz kirişleri betona ne diye bulonladık öyleyse?" Mehmet kalfa bu sözümün üzerine iyice sinirlendi: "Bir de bana akıl öğretmeye kalkma, hoca, sabah sabah, Almanlar öğle yapıyormuş, yok böyle yapıyormuş da... Ben 35 yıllık kalfayım, bunca ev yaptım, kimse bana şimdiye kadar mahyaların kertileceğini söylemedi. Senin elindeki kitabın her yazdığını uygulamaya kalkarsak, bu çatı bir haftada bitmez!" Ben aşağıdan alarak, "Mehmet usta"

dedim, "Sen işin uzayacağını düşünüyorsun; bak işte Apo usta da burada, fazla çalıştığınız günler için isteyeceğiniz ek ücreti vermeye hazırım, yeter ki yapılan iş bir işe benzesin. Bu evde oturacak olan benim, her fırtına çıktığında, acaba bizim çatı uçar mı diye korkuya kapılmayayım. Hadi, lütfen, beni kırma, çok rica ediyorum!" Bu sözler Mehmet kalfayı yumuşatır gibi olduysa da, yenilgiyi hemen kabul etmek istemedi. "Çatı matı uçmaz, hocam!" dedi, "sen hiç Türkiye'de çatı uçtuğunu duydun mu? Aslında o bulonlara da gerek yoktu, ama hatırınız kırılmasın diye... o yüzden marangoz Aslan'la da başım az kalsın belâya giriyordu, bir de şimdi bu iş çıktı başımıza! Bakın, iş bu yüzden üç dört gün uzayabilir, ona göre..." Sonra susmakta olan Apo ustaya dönüp, "Hadi, Apo, durma, bir an önce sök şu mahyaları!" dedi.

Apo usta hiç sesini çıkarmadan mahyaları sökmeye başladı. Mehmet kalfa, bana "Siz nasıl olsa bugün buradasınız mâdem, Apo'ya gerekeni söyler misiniz; ben müsaadenizle Burgaz'a gidip oradaki inşaatla meşgul olayım. Hadi, Apo, allahaısmarladık, hoca nasıl istiyorsa öyle yapacaksın, tamam mı?" Apo usta sadece başını sallamakla yetindi. O uzaklaşınca, Apo ustaya, "Yahu, ne aksi herif şu senin Mehmet kalfa" dedim, "Lâf da söylenmeye gelmiyor! Neyse gitti de..." Apo usta, "Beyefendi, iyiki zamanında geldiniz" diye içini dökmeye koyuldu; ben bunu daha baştan söyledim, bu böyle olmaz, mahyaları kertmek gerekir" diye, ama "Sen işine bak! diye beni tersledi. Bir de mahyaları kertmeye kalkarsak, iş en azından dört gün daha uzarmış, iyisi mi... Bunun gibi kendini beğenmiş cahillerle çalışmak çok zor, ama, ne yaparsın, bir lokma ekmek uğruna katlanıyoruz!"

Ben iş bir iki gün uzayacak diye işin kolayına kaçan Mehmet kalfaya kafamda veriştirip dururken, bir yandan da bir işi "gerektiği gibi" yapma kültürünü sağ duyusuyla edinmiş olan Apo ustanın çalışışını seyre koyuldum. Mehmet kalfanın ona elini çabuk tutmasını imâ eden sözlerine rağmen, Apo usta "ağır" denebilecek bir tempoyla çalışıyordu. Ancak bu yavaşlığın işine bütünüyle kendisini vermekten kaynaklandığı da apaçıktı. Apo ustaya bir "düşünür usta" demek hiç de abartılı olmazdı. Her ustalık aklın işe karışmasını gerektirir; elindeki işi düşünerek yapan bir insanın acele etmemesi gerekir. Apo usta da söktüğü ilk mahyanın çivilerini dikkatle çıkardıktan sonra, onu tekrar ana kirişle damla kirişinin üstüne koyarak, mahyada açması gereken kertiklerin yer ve boyutlarını uzun uzun hesapladı. Sonra bulunduğu iskeleden aşağı inip, ilk gerekli kertikleri açtı, daha sonra yukarı çıkıp kertiklerin uygun kesilip

kesilmediklerini kontrol etti. Mahyanın tam istediği gibi kirişlere oturduğunu saptadıktan sonra, bana dönüp, "Bundan sonrası kolay, hocam" dedi, "şimdi bütün yapılacak iş bu mahyayı bir model olarak kullanıp ötekilerde de benzer kertikler açmaktan ibaret. Gerçi bazan bir iki milimetre sapma olur, ama onu da mahyaları çakarken yerinde düzeltmek mümkün. Bu iş bize kaybettirse kaybettirse bir gün, bilemedin, bir buçuk gün kaybettirir. Siz bakmayın Mehmet kalfaya, o hep işkembeden atar..."

Bu vesile ile ustalığın basit bir beceri sorunu olmadığını, işe daha çok ahlâkî bir sorumluluk duygusunun karıştığını anlamış oluyordum. Hattâ belki de belli bir becerinin kazanılmasını büyük ölçüde bu sorumluluk duygusu sağlıyordu. Bir işi "en iyi şekilde" yapma arzusunda bir yeteneklerini sergileme, böylece kendini kanıtlama isteğinin de payı olabilir, ama iş sahibini memnun ve mutlu etme arzusunun da rolü olduğu bence şüphe götürmez. Bu arzunun başkalarına karşı sorumluluk duygusundan kaynaklandığı da apaçık olsa gerek. Bu açıdan bakılınca, Mehmet kalfanın davranışlarının tümüyle *bencil* motiflere dayandığı görülür. Nitekim, Mehmet kalfa Apo usta gibi saf ve dürüst bir insana hakkını vermediği gibi, aldığı işi "üstünkörü" yaparak iş sahibini de kazıklamaktan çekinmiyordu. Ben bir insanın ahlâkî tutumuyla zekâ düzeyi arasında çok yakın bir korelasyon olduğuna inanırım. Aptalların kurnazlığa başvurmalarının da sebebi uzun vadeli çıkarlarını hesap edecek kadar zeki olmamalarıdır. "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar" atasözüne nazire olarak, "Kurnazların başarıları da kısa ömürlü olur" diyebiliriz. Amerikalıların dediği gibi, "Uzun vadede *dürüstlük* en kârlı davranıştır."

Ama biz şimdi felsefeyi bırakıp asıl konumuza dönelim. Apo usta bir iki gün içinde mahyaların çatılma işini bitirdi. Ev şimdiden hoş bir görünüm almaya başlamış, sıra iç duvarların örülmesine gelmişti. Ben evin ön cephesiyle arka cephesinden geçen beton kirişlerin üst kısmının (üçgen biçiminde) camla kapanmasını istiyordum, zira böylece ev daha çok doğaya açılmış olacaktı. Herhalde bu çözüm daha pahalıya çıkacağı için Mehmet kalfa buna hemen itiraz etti. Ona göre beton kirişlerin üst tarafının tavana kadar ytongla örülmesi evin stabilitesi bakımından şarttı, aksi takdirde bütün çatı önden ve arkadan sadece iki dikmeye oturtulmuş olacaktı. Ben hem evin ortasına düşen iki duvarın tavana kadar örülmesiyle bu stabilitenin yeterince sağlandığını, hem de mahyalar yan duvarlara ankre edildiği için buna gerek olmadığını söyledimse de, dinletemedim. Bir ara Mehmet kalfa (beni ikna eder umuduyla) abisi Hasan

Biçer'i de inşaata getirdi. Hasan bey de aynı gerekçeyi öne sürünce, sadece ön cephedeki baştan aşağı camlı dört kapının üstüne gelen kısma da tavana kadar cam çerçeve yapılmasını kararlaştırdık. Bu vesile ile müteahhide ikide bir "ödün" vermeden Türkiye'de ev yaptırmanın mümkün olmadığına karar verdim. Benim evimle ilgili olarak kurduğum hayâllerden birçoğu müteahhidin çıkar hesaplarına çarpıp dağılacaktı. O gün Mehmet kalfa kazandığı bir zaferden büyük bir mutluluk duymuşçasına sırıttı ve sırtımı sıvazlayarak, "İnan, böylesi daha iyi, hocam" dedi, "orada cam olacaktı da ne olacaktı? Evin zaten her yanı cam, yetmez mi?" Ben de fazla aksi bir insan olmadığımı kanıtlamak istercesine "Belki de haklısın Mehmet usta" dedim, "hayırlısı ne ise, o olsun". İşini yaptırmak isteyen kişinin işçi ve ustaları arada bir pohpohlaması gerektiğini her geçen gün biraz daha öğreniyordum. Bütün hayat aslında sürekli ödünler vermeyi zorunlu kılıyor ve her verilen ödün sizin mutluluğunuzu azaltsa bile, ödün verdiğiniz kişinin mutluluğunu artırıyor.

İç duvarlar da örülünce sıra çatıyı örtmeye geliyordu. Hasan Biçer gerekli sayıda kiremiti Eskişehir'den getirmiş bulunuyordu. Bana daha başta, "Bakın, hocam" demişti, "ben kiremiti daima Eskişehir'den getiririm, çünkü Türkiye'de en iyi kiremiti orası yapar. Bizde yalan yok!" Hasan Biçer adının "iyi bir müteahhit"e çıkmasından daima kaliteli malzeme kullanmasının rol oynadığı şüphe götürmez; aldığı işi zamanında, hattâ bazan zamanından önce bitirmesinin de bunda payı olsa gerek. Ama o da alaydan yetişme ve de Türk olduğu için, bazı küçük ayak oyunlarına başvurmadan edemiyordu. Örneğin çatı izolasyon malzemesi olarak (sözleşmede yazılı olduğu gibi) 10 cm. kalınlığında cam yünü alınmasına hiç itiraz etmemiş, hattâ cam yünü balyalarını hemen alıp bodrum katındaki bir odaya yığmıştı, ama daha önce inşaatta kullanılmış olan tahtalardan kiremit altı tahtası olarak yararlanılmasını istiyordu, zira o zamana kadar bütün inşaatlarında bu yöntem uygulanmıştı. Oysa hem bu tahtalar yeterli değildi, hem de açık tavan üzerine kaplanacak olan tahtaların üzerine izolasyon maddesi olarak bitümlü muşamba yapıştırılacağı için, bu tahtaların temiz yüzeyli olması gerekiyordu. Hasan Biçer'i bu amaçla ayrıca tahta satın almaya ikna edinceye kadar akla karayı seçtiğimi hatırlıyorum. Bundan sonra Hasan bey her fırsatta bu tahtalara fazladan on bin lira ödediğini yüzüme çarpacaktı. Ona göre, ikide bir ona ekstra masraf çıkartıyordum.

Sonunda yeni kiremit altı tahtaları yerlerine çakıldı ve sıra bitümlü muşambaları yapıştırmaya geldi. Bu iş yapılırken tavanda Hakkı ustadan

başka Mehmet Kalfa ve Hasan Biçer yer almış bulunuyordu. Hasan Biçer'in yüzünde boşuna on bin lira ödemiş olmanın üzüntüsü okunuyor gibiydi veya bana öyle geldi. Sözü uzatmayayım, bir hayli gelgitten sonra nihayet bitümlü muşambanın ilk katı yapıştırıldı ve sıra ikinci katın yapıştırılmasına geldi. Ben olan biteni aşağıdan seyrediyordum. Derken Hasan Biçer neredeyse yalvaran bir sesle bana seslendi: "Hocam, bana sorarsanız, ikinci kata hiç gerek yok derim. Biliyorsunuz, bunun üstüne daha kiremit gelecek, yağmurun içeri geçmesine imkân yok. Biz hiçbir inşaatımızda bir kat bitümlü muşamba bile kullanmadık, ama şimdiye kadar kimseden bir şikâyet gelmedi. İsterseniz ikinci katı da yapıştıralım, ama yazık vallahi, hem boş yere zaman kaybediyoruz, öyle değil mi?"

Ben Hasan beyin bu sözleri üzerine üçüncü defa ödünde bulunacaktım: "Valla, Hasan bey belki de haklısınız! Elimdeki kitapta üç kat yapıştırılır diye yazıyor, ama mâdemki siz gerek görmüyorsunuz, sizin dediğiniz olsun!" Hasan bey, daha rahatlamış bir tonda, "Hocam, inanın bana" diye söze başladı, "eğer evinize bir damla yağmur işlerse, bana da Hasan Biçer demesinler. Ben her zaman Burgaz'dayım, o zaman hemen gelin, yakama yapışın! Eğer o zaman kiremitleri söküp yeniden yapmazsam, namerdim!" O gün benim de alaturkalığım tutmuş olmalı ki, "Tamam, tamam, Hasan bey" diyerek onu yatıştırmaya çalıştım. "Siz biran önce kiremitleri yerleştirmeye başlayın da bu iş artık bitsin! Neredeyse yaz geldi, geçiyor, biz hâlâ kaba inşaatı bile bitiremedik. Onun için..." Hasan bey Hakkı ustaya "Hocanın dediğini duydun, Hakkı" dedi. "Şimdi burada fazla ne varsa, aşağı indirin. Yarın da kiremitlere başlarsınız. Hocanın işini daha fazla geciktirmeyelim!"

Sonra Hasan bey, Mehmet kalfa ile çatıdan inip yanıma geldi: Güler bir yüzle "İnan, böyle daha iyi, hocam" dedi. "Siz o Almanca kitaba fazla kulak asmayın. Bu Almanlar fazla titizdirler, paraları da bol olduğu için... Neyse, bize müsaade! Ustalara hemen haber vereceğim, biran önce kiremitleri döşesinler. Mehmet, sen de başlarında dur, yanlış bir iş yapmasınlar, sonra hocaya mahçup olmayalım!"

Hasan beyin keyfi yerine gelmiş gibiydi; kiremit altı tahtalarına verdiği paranın bir kısmını kullanılmayan bitümlü muşambalardan çıkartacağını hesap ediyor olmalıydı. Oysa benim o gün verdiğim taviz yüzünden 15 yıl kadar sonra şiddetli yağmurlarda tavanın değişik yerlerinden su akmaya başlayacak, ama ben Hasan beye, "Verdiğin sözü tut" diyecek yerde, akan yerlere çeşitli kaplar yerleştirmekle yetinecektim. Zira

inşaatın bitimine yakın Hasan beyle mahkemelik olacak, ondan sonra da yıllarca yüzünü görmeyecektim. Kaldı ki, Hasan bey o gün çatıdan doğru bana söz verdiği sırada belki de samimî idi, yani bir kat muşambayla kiremitlerin yağmur geçirmeyeceğine inanıyordu. Özlemsel düşünüşten hangimiz kendimizi kurtarabiliyoruz ki?

Bütün bu inşaat boyunca şu gerçeği öğrenecektim: Bizimkisi gibi kentleşmeyi yeni yeni öğrenen bir toplumda bin yıllardır kentleşmiş toplumların uzun deneyler sonucu öğrendikleri kuralları bizim titizlikle uygulamamız —bir kaç istisnayla— son derece zordur. Adalarda adı iyi müteahhite çıkmış olan Hasan Biçer ne mimarlık eğitimi görmüştü, ne de bu konuda herhangi bir deneyimi vardı, sadece yedi sekiz ay kadar Almanya'da inşaatlarda sıradan işçi olarak çalışmıştı. Orada tek öğrendiği şey Almanlar'ın fazla titiz olduklarıydı. Buradaki "fazla" deyimini Türkçeye "gereksiz" diye çevirmek gerekir. Zaten Almanya'da çalışmış birçok Türk Almanlar'ın aptal olduğu kanısındadır. Buradaki "aptal" deyimini de "yeterince kurnaz değil" diye yorumlamak gerekir. Hasan beye göre Almanlar'ın çatı izolasyonu için üç kat bitümlü muşamba kullanılmasını şart koşmaları da bir aptallık belirtisiydi; ona göre bir kat yeter de artardı bile, zira kendi köyünde veya kasabasında çatılar böyle bir şeyin kullanıldığına tanık olmamıştı, üstelik Almanlar'ın üç kat muşamba kullanmalarının gerekçelerini kendi kendine düşünüp bulmak yeteneğinde de değildi. Bizde insanların ikide bir çatılarını aktarmak zorunda olduklarını gördüğü zaman da çatıların hiçbir zaman yağmur geçirmeyecek şekilde inşa edilebileceğini aklından geçirmiyordu. Uygarlık büyük ölçüde aklın günlük yaşamın her köşe bucağına girmiş olması demektir. Aklını kullanmak şansa elden geldiğince az yer vermektir, bu da gelecekte olması muhtemel tatsız olaylara karşı tedbir almayı gerektirir. Hasan bey bir evin çatısında üç kat muşamba kullanılması ile, söz gelimi, belli bir hastalığa karşı aşı yapılması arasındaki benzerliği hiçbir zaman göremeyecek kadar bilgisiz bir adamdı. Ancak bu bilgisiz adam plânlarını hep toplumun beğendiği bir mimara çizdirtecek kadar zeki idi; ayrıca müşterilerinin konfor ve lükse düşkünlüğünü de hemen fark etmiş, bu nedenle yaptığı binaların kaliteli bir görünüşte olmalarına özen göstermişti. Bir bina ne kadar lüks olursa o kadar çabuk satıldığını —deneyimleri sayesinde— kavramış bulunuyordu. Bir de şu var: O zamana kadar hiç açık tavanlı ev yapmamıştı, dolayısıyla bu tür bir evde çatıya daha özel bir itina göstermek gerektiğini anlamakta güçlük çekiyor, anlasa da —benim evimden fazla bir kâr sağlayamayacağını düşündüğü için— "yutturmaca" yöntemini uygulu-

yordu. Zaten o benim inşaatımı kendi kardeşine bir iş bulmak için yüklenmemiş miydi?

Her ne hal ise, biz gene asıl konumuza dönsek iyi olur. Sonunda kazasız belâsız çatı bitti. O zaman Mehmet kalfa, yanıma gelerek, "Nasıl hocam, güzel oldu, değil mi?" diye sordu. Bir insanı en mutlu eden şeylerden biri de, yaptığı eserlerle gurur duymasıdır. Mehmet kalfa bütün dişlerini açığa çıkaran bir gülümsemeyle, benim övgümü bekliyordu. "Çok güzel oldu, Mehmet usta, ellerinize sağlık" dedim; "ama oluğun meyli sanki arkaya doğru gibi, sen ne dersin?" Mehmet kalfa yapmacık bir gülümsemeyle, "Yok hocam, size öyle geliyor" dedi; "ben her şeyi kontrol ettim, siz hiç merak etmeyin!" Ve hemen konuyu değiştirdi. (Gerçekten de çatının ortasından itibaren oluk arkaya doğru meylediyordu ve her yağmur yağdığında suların bir kısmı o taraftan arkaya doğru akacak, bu yüzden de o taraftaki duvarların nem kapmasına neden olacaktı).

Bundan sonra sıra evin dış ve iç duvarlarının sıvanmasına geliyordu. Bu konuyu elden geldiğince kısa kesmeye çalışacağım, zira her ayrıntı üzerinde ayrı ayrı durmağa kalkarsam, bu kitabın birkaç cilt olmasından korkulur. Hakkı usta bana bir ara "eğrilikleri sıvacılar düzeltir" demişti ya, bu sözün gerçek anlamını sıvacılar işe başlayınca anlayacaktım, zira belki okuyucularım inanmayacaklarıdır, ama bu vesile ile hemen bütün duvarların eğri olduğu meydana çıkacaktı! Hani deveye sormuşlar "Boynun niye eğri?" diye, o da "Nerem doğru ki" demiş; bu da o hesap, evin kaba inşaatında doğru denebilecek hiçbir yüzey bulmak mümkün değildi! Bundan "35 yıllık kalfa" olmakla övünen Mehmet kalfanın ne derece bu lâkabı hak ettiği konusunda bir sonuç çıkarabilirsiniz. Her yerin eğri olması sadece sıvacıların işini zorlaştırmakla kalsa, gene iyi; bazan eğriliği gidermek için fazla harç kullanılması zaten küçük olan evin daha da küçülmesine yol açıyordu. Canımı en çok sıkan da yukarıdaki oturma odasının taban betonunun bir duvardan karşı duvara kadar dokuz santime varan bir eğrilik göstermesiydi, zira bu eğriliği gidermek için bu zemin üzerine çekilecek şapın bir cm. kalınlığından başlayıp 10 cm. kadar yükselmesi gerekiyordu; tabanın bu şekilde düzeltilmesi, karşıki duvarlardaki pencere yüksekliklerini de ona göre değiştiriyordu. Evet, sonunda sıvacılar çoğu eğrilikleri giderdiler, ama arkada başka bir sürü hatâ bırakma pahasına!

Türkiye'de kendisine "usta" veya "kalfa" lâkabını takanlardan pek azının bu lâkaba lâyık olduğu bence şüphe götürmez. Yıllarca Behruz beyin yanında kontrol mimarlığı yapmış olan Mustafa bana bir gün "Abi,

bir dakika arkanı dönmeye gör, bizim ustalar mutlaka bir hatâ yaparlar" diye dert yanmıştı; ama insan bu sözün anlamını ancak usta makulesine herhangi bir iş yaptırmak zorunda kaldığı zaman anlıyor. Mustafa bu türlü şikâyetlerimi kendine ilettiğimde bana, "Abi, bir kontrol mimarı tutmadıkça başın dertten kurtulmaz" demişti, ama benim böyle bir şeye gücüm yetmediği için, ister istemez, bunları sineye çekmem gerekiyordu. Kaldı ki, birçok inşaat hatâsı ancak inşaat bittikten sonra su yüzüne çıkacak, bunların düzeltilmesi de o derece güç ve pahalıya mal olacaktı.

Kaba inşaat ve sıvalar iyi kötü bittikten sonra işin asıl güç yanı başlıyordu: Bodrum katı çıktıktan ve fosseptik yapıldıktan sonra İmar Müdürlüğü'ne bir tadilat projesi vermiştik, ama Hasan Biçer'in tavsiyesine uyarak inşaata bu yeni proje uygulanmış gibi devam edilmişti. Elbet bu yasaya aykırı bir davranıştı, ama Hasan beye göre, İmar Müdürlüğü buna ses çıkarmıyordu, hiç değilse Hasan bey şimdiye kadar kendi inşaatlarında her hangi bir problemle karşılaşmamıştı. Bütün aksilikler beni bulur; özellikle çatı çatılırken İmar Müdürlüğü'nden memurların gelip inşaatı mühürlediklerini duyunca çok canım sıkıldı. Fakat bizim Mehmet kalfa hiç oralı olmamış ve işine devam etmişti. Bu konudaki kaygılarımı belirttiğimde, o, "Sen orasını boş ver, hocam," diyerek gene sırtımı sıvazlamış ve eklemişti: "Biz onların eline birkaç yüz lira sıkıştırdık mı, her şeyi görmezden gelirler. Sen işin orasını bize bırak!"

Benim inşaatımda yönetmeliklere aykırı işler yapılması, hele inşaat mühürlendikten sonra —hiçbir şey olmamış gibi— işe devam edilmesi ahlâkî inançlarıma ters düştüğü için, bu durum son derece canımı sıkmıştı. İçimi eski bir avukat olan ağabeyime döktüğümde, "Onlar öyle der, çünkü yasadışı iş yapmaya alışmışlardır" dedi, "ama kanun karşısında sorumlu olan inşaat sahibidir, yani sensin; ileride iş mahkemeye düşerse, hâkimin karşısına çıkacak olan da sensin, bunu unutma!" Ağabeyimin bu sözü üzerine suçluluk duygusuna kapıldığımı hatırlıyorum. Bu duygudan kurtulabilmem için verdiğimiz değişiklik projesinin onaylanması gerekiyordu. Gerçi bunun için birçok defa Büyükada'ya gidip gelmiş, ama bir sonuç alamamıştım. (Bu arada bütün resmî işlemler artık Bölge İmar müdürlüklerinde görülmeye başlanmıştı, bu nedenle iş takibi için tâ İstanbul'a kadar gidip gelmem gerekmiyordu). Gerçi oradaki görevlilerle belli bir yakınlık kurmuştum, hattâ bunlardan bir kısmı, emekli bir öğretim üyesi olduğum için bana saygılı davranıyorlardı, ama bu durum işlerin ağır aksak yürümesini engellemiyordu. Buradaki memurların bir defa işe geç gelmek ve işten erken kaçmak gibi kötü bir alışkanlıkları

vardı. Hemen hepsi karşı tarafta oturdukları için işe geç gelmeyi bir çeşit doğal hakları sayıyordu. Akşamları saat dörtten sonra da iş sahipleri pek ortalarda görünmedikleri için, görevlilerin çoğu dört buçuk vapuruyla sıvışmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. (Nitekim, Büyükada'daki herhangi bir devlet dairesinde, kaymakamlığa veya belediyeye işiniz düşerse, en geç saat dörtte orada olmanız gerekir, yoksa kimseyi bulamazsanız, bir iki küçük memurla çaycıdan başka). Evet bunun baş sorumluları dairelerin müdür veya şefleridir. Onlar gider gitmez, öteki memurlar da arkalarından "pırr!" Bu düzeni değiştirecek, yani memurların saat beş buçuğa kadar işlerinin başında kalmalarını sağlayacak bir "babayiğit"in çıkabileceğini de sanmıyorum! "Kaytarıcılık" millî hasletlerimizden biri olsa gerek. İşin asıl ilginç yanı, hiç kimsenin bunu bir "suç", hattâ "kusur" olarak görmemesidir. Bu durumu eleştirmeğe kalksanız, gerekçeleri hazırdır: "Devlet bize ne maaş veriyor ki? Sanki şehirdeki memurlar bizden çok mu çalışıyor? Zaten biz eve dönünceye kadar saat altıyı, bazan yediyi buluyor!" Kendilerini haklı göstermek için başvurdukları bu gerekçe de denizaşırı bir yerde görev yapmalarıdır. Oysa Göztepe'den şehirdeki görevine gitmek için de bir devlet memuru en az üç taşıt aracı değiştirmek zorundadır. Kendi kız kardeşlerimden biliyorum. Her sabah yedide evlerinden çıkarlar ve gene akşam yedi buçukta evlerine dönerlerdi. Böylece en az sekiz saat süren yoğun bir çalışmadan ve yollarda en azından üç, dört saat kaybettikten sonra yorgun argın, hattâ bazan "pestili çıkmış" bir biçimde ev işlerine koyulurlardı. Büyükada'da çalışan devlet memurları bu bakımdan ayrıcalıklı sayılabilir, üstelik orada işler hiçbir zaman şehirdeki devlet dairelerindeki kadar yoğun değildir.

Her ne ise, biz gene asıl konumuza dönelim. İnşaat mühürlendikten, hele ağabeyimin tehdit kokan uyarısından sonra tadilat projesinin akıbetini öğrenmek üzere tekrar Adalar İmar Müdürlüğü'ne gittiğimi hatırlıyorum. Yanılmıyorsam, bu hâtıralarımı yazma fikri de bana ilkin orada geldi. Nitekim, biraz da günlük yaşantıların baskısından kurtulurum umuduyla ben hâtıralarımı orada yazmaya başladım. Aşağıdaki örnekte görüleceği gibi, ilk yazmaya başladığım günler bir çeşit "günlük" tutmuşum.

İNŞAAT GÜNLÜĞÜ

8.6.1980 Tadilat projesi almak üzere Büyükada'ya gidiyorum. İmar Şefi (Gönül bey) eski ruhsatı getirmem gerektiğini söylüyor.

10.6.1980 Eski ruhsatı getiriyorum. Memur arkadaşlar başka işe gitmiş; cuma sabahı erkenden gelmemi söylüyor şef.

13.6.1980 cuma sabahı 9.20'de İmar Şefliği'ndeyim. Ergun bey daha gelmemiş. On dakika beklemem rica ediliyor. Bekliyorum... Saat 10.00 oluyor, henüz gelen giden yok. Bakalım daha ne kadar bekleyeceğim. Beklemeye alıştık nasıl olsa, ama kafamda hep aynı soru, içimde hep aynı kaygı: "Sonunda işlerim olacak mı?"

Bizde, devlet dairelerine işi düşen bir kimse (Tanrı kimseyi devlet dairelerine düşürmesin!) bu kaygıdan bir an olsun kendini kurtaramaz. Bari bu defa işim olacak mı? Çünkü her defasında kendisinden başka bir şey isteneceği korkusu içinde yaşar iş sahibi. İlgili memur ona mutlaka yeni bir güçlük çıkaracaktır. Gene bu kısır, bu sinir yıpratmaktan başka bir işe yaramayan düşüncelerle bekliyorum. Elimden geldiği kadar stoacı bir sabırla beklemekle geçen zamanımı değerlendirmeğe çalışıyorum. Yapıcı düşünceler geliştirmeyi deniyorum. Hava çok sıcak ve sıkıcı. Açık duran balkon kapısından çatılar üzerine tünemiş adlarını bilmediğim bir takım kuşların çığlıkları duyuluyor. Burada benden başka iş sahibi yok. İki hanım memur kalemde oturuyor; iş yaptıklarını, daha doğrusu yapacak işleri olduğunu sanmıyorum. Bir memur arada bir küçük bir aralığa girip biraz sonra elinde çay bardaklarıyla çıkıyor.

Saat onu çeyrek geçiyor; ne gelen var ne giden. Şef ise odasında. Gazetesini okuyor olmalı. Bana, "On dakika bekleyin lütfen" dedikten sonra aradan tam bir saat geçti.

Acaba ne yapsam diye düşünüyorum. Hiç sesimi çıkarmadan, şef kendiliğinden bir şey söyleyene kadar beklesem mi, yoksa biraz sert çıkıp şefe, beni boş yere bekletmeye ne hakları olduğunu mu sorsam?

Korkarım hangi yolu denesem, sonuç boş çıkacak, yani ben buraya üçüncü defa boşuna gelmiş olacağım.

En garibi ne, biliyor musunuz, insan gene de o akıl almaz Şark tevekkülüyle, "belki bu defa her şey yolunda gider" diye bekliyor. Aaa, inanılır şey değil; şu anda orta boylu bir bey geldi. Ergun beymiş, galiba bugün hayâl kırıklığına uğramayacağım. Ergun beyin yanına giriyorum.

Gene boşuna umuda kapılmışım; benim işime bakacak olan mimar Ergun değil, Ergin beymiş ve o cuma günü gelmezmiş. Ergin bey acaba ne zaman teşrif ederler? Daha ilk geldiğimde sekreter kız bana, "Ergin bey bugün gelemez" demişti . Onun oda arkadaşı olan öteki mimar da daha kesin bir dille, "Ergin bey bugün gelmeyecek" dedi. Demek gerçekten de gelmeyecek... Bugün de dişini sık. Herhalde bir gün bu Ergin bey denen zatı bulacaksın.

Ben bunları düşünüp dururken, Gönül bey odadan çıktı. Elimden geldiğince sakin görünmeye çalışarak: "Anlaşılan Ergin bey bugün de gelmeyecek" diye mırıldandım. Gönül bey bir an durakladı ve biraz önce odaya girip sol köşedeki masaya oturan Ergun beye dönerek:

"Ergin bugün de gelmedi" dedi. Beni göstererek, "Beyefendi üçüncü defadır geliyor..."

Ergun bey içten gibi gelen bir üzüntüyle, "Vallahi bu arkadaşı ne yapmalı bilmem ki, şikâyet mi etmeli?" diye karşılık verdi.

Gönül bey araya girerek, "Eğer emir buyurursanız, beyefendinin işini biz yapalım, çok bekledi çünkü..."

Ergun bey: "Evet, evet, siz muameleyi hazırlata durun, Ergin de gelince imzalar." Bunun üzerine Gönül bey dosyayı alıp kayboldu. Ergun bey bana dönerek gönlümü almaya çalışıyor: "Beyefendi, maalesef bazı arkadaşlar, gördüğünüz gibi, ama siz merak etmeyin, öteki arkadaşlar gerekeni yaparlar şimdi... Lütfen siz şöyle biraz istirahat buyurun... Bir çay ya da gazoz?"

Ergun beyin gösterdiği sandalyeye ilişirken, heyecanımı gizlemeye çalışarak şöyle diyorum:

"Efendim, ben bu evi yapmaya başlarken kendi kendime şöyle bir karar almıştım: Evle birlikte bütün başımdan geçenleri anlatacağım bir

roman yazacağım. İsmi de 'İspanya'da bir Şato' olacak..."

Bu sözlerim üzerine Ergun bey hayretle yüzüme bakıyor: "Biliyorsunuz Fransızcada 'construire des chateaux en Espagne' diye bir deyim vardır, gerçekleşmesi imkânsız hayâller kurmak anlamına gelir. Ben de bu sözden kinaye, kitabıma, "İspanya'da Bir Şato" adını uygun gördüm.

Bu bir çeşit *belgesel roman* olacak. O kadar ki, bu evin yapımı ile ilgili olarak tanıdığım herkes, ister devlet memuru, ister tüccar, ister işçi olsun, bu romanda adıyla sanıyla yer alacak.

Bunları yazmak bana aynı zamanda içimi boşaltmak fırsatını veriyor. Ne var ki, bu kitabı yazmaktan amacım içimi dökmekten ibaret değil elbet.. Bu vesileyle biz de bürokrasi mekanizmasının neden bu kadar bozuk olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Evet, bizde her şey neden bu kadar bozuk, beni asıl ilgilendiren de bu... Neden on dakikada bitmesi gereken basit bir iş için günlerce gidip gelmem gerekiyor?"

Bu arada Gönül bey elinde kâğıtlarla giriyor, kâğıtları Ergun beye uzatırken, "Beyefendinin evrakı hazır efendim, yalnız trafo belgesinin müddeti geçmiş, yenilenmesi gerekiyor" deyip, Ergun beyin masasının önünde onun tepkisini bekliyor. Bana bakışında da, 'İnşallah bir mesele çıkmaz' der gibi bir hava var. Ama ben bu Gönül beyle ilk karşılaştığımız günden beri onun karakter ve niyetleri üzerine bir karara varabilmiş değilim. Anlamsız bir yüzü var. Sonra insanla fazla konuşmuyor. Bu hal bende onun bir "rüşvetçi" olabileceği kuşkusunu uyandırıyor. Ama belki de adama karşı haksızlık ediyorum. Bana şimdiye kadar bu konuda herhangi bir imâda bulunmuş değil üstelik. Ama dur, daha ilk gün bana ne demişti: "Cuma günü geldiğinizde bir saatte her şey hazır olur, siz de ruhsatınızı alırsınız, siz hiç merak etmeyin!" Galiba midemi bulandıran da bu, "siz hiç merak etmeyin.." sözü oldu. İçimi rahatlatmada gösterdiği bu özel ilginin nedeni ne olabilir? Devlet memurlarının işi hep yokuşa sürmeye alışkın olduğu bir ülkede, üstelik oldukça kötü bir şöhreti olan bir dairede çalışan bir memurun bana bu derece kolaylık göstermesini, onun "iyi kalpliliğine" mi vermeli yoksa? Bu işin içinde bir bit yeniği var muhakkak, ama benim gibi bir felsefeciye elinde hiçbir sağlam kanıt olmadan bir başkasını suçlamak yakışmaz. Belki de gerçekten iyi kalpli bir memurla karşı karşıyıyımdır, diye düşünüyorum.

Ergun bey bu arada elindeki kâğıtları birer birer inceliyor, yüzündeki ifade, işini çok ciddîye aldığını belli ediyor. Sonra kâğıtlardan birini bana uzatarak konuşuyor:

"Sayın hocam, trafo belgenizin tarihi geçmiş, maalesef. Bunun bize bir yenisini getirmeniz lâzım, size zahmet olacak ama.. Aslında bu belge-

nin daha önce yenilenmiş olması gerekirdi, arkadaşlar üzerinde durmamışlar demek.."

Canımın sıkılmadığını söylersem, yalan söylemiş olurum, zira Gönül beyin sözüne o derece inanmıştım ki, artık bugün bu ruhsat işinin biteceğinden emin gibiydim. Oysa hiçbir işin bu kadar çabuk bitmeyeceğini daha önceki deneyimlerden öğrenmiş olmam gerekirdi. Demek hâlâ akıllanmamışım, hâlâ bir mucize olabileceğine inanacak kadar safım.. Yoksa Gönül beyin o sözü benim anlayamadığım bir parola mı idi? Yani "biraz bizi görürseniz, işiniz bir saatte biter" demeye mi getirmişti? Benim pek oralı olmadığımı görünce de, bu trafo belgesini bulup çıkartmıştı muhakkak. Belki de benim o gün yazdığım pasajı Ergun beye okuduğumu görünce kuşkulanmış, bunun üzerine dürüst bir memur olduğunu kanıtlama ihtiyacını duymuştu. Evet, benim yazdıklarımı okumam onu da, Ergun beyi de tedirgin etmiş olmalı. Düşündükçe aptallık etmiş olduğumu anlıyor ve kendi kendime söylenmeye başlıyorum. "İster misin bu okuma işi şimdi tam ters bir sonuç versin? Sen hangi akla hizmet edip adamların bütün kirli çamaşırlarını gözler önüne sermeye kalkarsın? Şimdi bu münasebetsizliğini sana mutlaka ödetmek isteyecekler, görürsün bak!" Bütün bunları düşünürken elimden geldiği kadar sakin görünmeye çalışarak trafo belgesini inceliyorum. Daha geçerli bir mazeret bulamadığımdan Ergun beye: "Bu belgenin yenilenmesi ruhsatı almam için mutlaka gerekli mi?" diyecek oluyorum. Ergun bey gayet sakin bir tavırla cevaplıyor: "Evet, efendim, mutlaka isterler. Aksi halde şantiye cereyanı alamazsınız".

Ben gene canımın sıkıldığını belli etmemeye çalışarak, "Anlıyorum" diyorum. "Ne aksilik ama, bizim iş gene kim bilir ne kadar uzayacak?"

"Yok hocam, siz nasıl olsa bir kaç günde, bilemediniz bir haftada yeni bir belge çıkarırsınız, onun için telâşlanmanıza gerek yok bence.."

"Hayır ama, müteahhide işi uzatmak için bir bahane daha çıkmış oluyor, en çok ona üzülüyorum."

Yerimden kalkıp, Ergun beyden müsaade istiyorum.

Ergun bey bana biraz acıyan bir yüz ifadesiyle bakarak uzattığım eli sıkıyor. Belki de benden kurtulduğu için memnun, ama bunu belli etmemeye çalışarak, "Sık sık bekleriz, hocam" diye gülümsüyor.

Bu düşüncelerle sokağa çıktığımda, birden bugünün de boşa gitmiş olduğunu düşünerek gene karamsar bir havaya giriyorum. "Sonuçta ne elde ettin?" diye soruyorum kendi kendime. Kocaman bir hiç! Bir sürü boş lâf, hepsi bu. O içini döktü, sen içini döktün, ama sonuçta gene eliboş dönüyorsun. Daha kaç defa geleceksin sen buraya, Allah bilir!

İşte bu ve buna benzer düşüncelerle Büyükada iskelesine doğru inerken yakınımda birinin durduğunu seziyorum ve aynı anda da tanıdık bir ses: "Oo , sevgili dostum, size buralarda rastlamak ne büyük mutluluk! Böyle düşüncelere dalmış nereden geliyorsunuz, bakalım?"

Her zamanki sevimli ve biraz da alaycı ifadesiyle hocam Sacit bey elini bana uzatıyor:

"Nereden olacak, hocam, Belediye'den elbet.."

"Hâlâ bitmedi mi şu belediye işiniz?"

"Ne gezer? Her gün yeni bir şey çıkarıyorlar, bildiğiniz gibi... Siz ne tarafa gidiyorsunuz, yolunuza engel olmayayım?"

"Hayır, hayır, ben şöyle bir çarşıya uğrayıp döneceğim. Eğer vaktiniz varsa, bize kadar gidelim. Hem Macide de sizi merak ediyordu. Sizin için bir sakıncası yoksa elbet.."

Bütün alaycılığına rağmen Sacit beyin bu sözü içtenlikle söylediğine eminim. O da son yıllarda etrafında daha çok insan arıyor gibi. Hele emekli olduktan sonra. .. Gerçi bildim bileli kendisi etrafında hep bir dost çemberi görmek istemiştir. Doğuştan 'sociable' bir insan. Zor beğenir değil bir kere ve öyle olur olmaz alınganlıklarına da rastlamadım bugüne dek.

Sacit bey koluma girerek, "Eee,dostum, anlatın bakalım, sizin inşaat nasıl gidiyor?" diye soruyor. "Biraz ilerleme var mı bari?"

"Maalesef hocam" diyorum. "Sabri'nin o kadar övdüğü müteahhit tam bir üçkâğıtçı çıktı. İşle hiç ilgilendiği yok. 'Ben bu işten zarar ediyorum diye tutturmuş, başka bir şey demiyor. Sanki onun zararından ben sorumluymuşum gibi. Sözleşmemizde olduğu gibi evi zamanında bitirseydi, zarar da etmeyecekti, ben de bu kadar.."

"Peki, neden böyle uzatıp duruyor işi?"

"Vallahi, ne bileyim, hocam, bir bildiği var elbet . İşi baştan çok küçümsedi, birkaç ayda bitiriveririm sandı. Sonra, duyduğuma göre, benden sonra Burgaz'da bir sürü yeni iş almış, bir de kendisi için yeni bir apartman yaptırıyor. Son gittiğimde onu harıl harıl bu inşaatı bitirmeye çalışırken gördüm."

"İyi, ama, size evi belli bir zamanda teslim etmek mecburiyetinde değil mi?"

"Ama, Hocam, ona sorarsanız, benim evin beş ay önce bitmiş olması gerekiyordu. Sözleşme gereği de her geçirdiği gün için beşyüz lira ödeyecekti, ama ara da bul. Adamın mızmızlanmasının asıl sebebi de, her şeyin durmadan pahalılaşması. Tabii kabahat gene kendisinde. Evi zamanında bitirseydi, bütün bu yeni zamlardan etkilenmeyecekti. Gene

en azından birkaç yüz bin lira da kazanırdı. Ama yapmadı nedense... Bunu kendisine hatırlattığım zaman ne diyor, biliyor musunuz; 'Ama, hocam, siz ki bunca yıldır profesörlük ettiniz, fiyatların bu kadar artacağını önceden bilebilir miydiniz, Allahaşkına? Sizinle sözleşme yaptığım zaman, birkaç mala daha yeni zam gelmemiş miydi, rica ederim? Hattâ ben size ilkin inşaatın metrekaresini 7.000 liradan yapacağımı söylediğim halde, zamlar gelince 8.000'e çıkarmamış mıydım?' Adama bu konuda hak vermemek imkânsız, zira bütün dedikleri doğru.."

"Sizden, anlaşılan, fark istiyor.. Belki de inşaatı geciktirmesinin sebebi bu?"

"Herhalde! Ama benim suçum ne? Bir defa kendisine de böyle dedim, ne dedi biliyor musunuz? 'Peki, ama, hocacığım, *benim* suçum ne? Politikacılar memleketi idare etmesini bilmiyorlarsa, bunun zararını sadece ben mi çekeceğim? Ben CHP'liyim, Tanrı'nın bildiğini kuldan saklayacak değilim. Ama Ecevit de bu işi beceremedi, her şeyi berbat etti. Derken gene bu Demirel denen herif geçti başa. İnan ki sevindim, belki işleri düzeltir diye, çünkü ne de olsa iktisattan daha iyi anlar dedim. Ama gelen gideni arattı resmen. Namusun hakkı için bu işi bırakacağım, dayanılır gibi değil, hocam, valla dayanılır gibi değil."

"Bir bakıma o da haklı, dostum, nihayet o da kazanacak".

"Hayır, ben de hak vermiyor değilim kendisine, ama biraz daha iyi niyet gösterse, ben de elbet onu memnun etmeye çalışacağım, ama.. Bakın son konuşmamızda nihayet baklayı ağzından çıkardı; 'Hocam,' dedi, bakın, yediklerim haram olsun eğer söylediklerimde en küçük bir abartma varsa. İnanın şu sizin inşaattan en az 200-300 bin lira içerdeyim. Hiç olmazsa bir 100 bin bin lira fark verin de, şu işi artık bir toparlayalım".

"Gene pek fazla istememiş doğrusu.."

"İnanın, o an ben de aynı şeyi düşündüm, zira hep çok daha fazla isteyeceğinden korkuyordum.."

"Peki, kabul ettiniz mi?"

"Ben sadece bu parayı verirsem evi ne zaman bitireceğini sordum. O da, 'Evvelallah bir ay içinde biter', dedi. İşi Allaha bırakmak yerine bana kesin bir tarih vermesinin daha iyi olacağını söyledim. Mesela Haziran'ın 15'ine kadar bitirip bitiremeyeceğini sordum. O zamana bile kalmayacağını söyledi.."

"Peki, ama bugün Temmuz'un 7'si olduğuna göre evinizin çoktan bitmiş olması gerekmez miydi?"

"Ben zaten onun evi bu kadar kısa bir zamanda bitirmesine imkân

olmadığını biliyordum, ama belki birazcık olsun harekete geçer umuduyla verdiği tarihe inanmış göründüm. Ha, az kalsın en önemli noktayı unutuyordum. Ben fazladan 100 bin lira ödemeyi kabul etmiş görününce, benden hemen 300 bin lira ödememi istedi. Yalnız doğramalar 150 bin liradan fazla tutuyormuş ki, bu dediği doğruydu. Sonra seramik, parke, şu bu almak için de para lâzımdı. Gerçi sözleşmeye göre benim bu parayı ödemem şart değildi, ama vermediğim taktirde gene ipe un serme, hattâ bunu işi geciktirmek için yasal bir bahane olarak kullanma ihtimali vardı, bunun için de iyisi dediğini yapmaktı. Ben de, 'Olur,' dedim. ' Birkaç güne kadar sana 300 bin liralık bir çek getiririm. ' Ama burada büyük bir hatâ işledim. Adama çeki kendim verecek yerde, şehre indiğinde Meban'a uğramasını, orada benim işlerime bakan Nesrin hanımdan çekini almasını söyledim. Nesrin hanım da bir yanlış anlama sonucunda adama 300 bin liralık yerine, tam 442 bin 860 liralık bir çek vermiş.. Bunu da ancak iki üç gün sonra öğrendim. Tabii bu işe çok canım sıkıldı. Çünkü bu şekilde müteahhide evin hemen hemen tüm parasını ödemiş oluyordum... Bundan sonra işi gevşetse, hattâ tümüyle bıraksa bile, ona karşı elimde hiçbir koz kalmamış oluyordu".

"Peki paranın fazlasını geri istemediniz mi?

"İstemez olur muyum, hocam. Ama bunlar bizim sandığımızdan da kurnaz. Daha doğrusu, bu işlerin içinde yetişmişler, onun için biz onlardan daha akıllı olsak bile, onların iş bilir kurnazlığı karşısında yenilgiye mahkûmuz. Bu olaydan sonra hemen gidip kendisini aradım ve elimden geldiğince kuşkularımı belli etmemeye çalışarak Meban'daki kızın bir yanlışlık yapmış olduğunu hatırlattım. Hasan bey ise kurnaz ama bir o kadar da sevimli gülüşüyle, 'Yaa, hocam, önce ben de şaşırdım', dedi. 'Hoca bana 300 bin verecekti, ama her ne düşündüyse 442 bin 860 lira vermeyi uygun görmüş dedim'. Ona bu yanlışlığın nereden doğmuş olduğunu uzun uzun anlatmaya çalıştım ve sonunda da 300 bin liranın üstünü lütfen bana vermesini söyledim. 'Hay hay, hocam' dedi. Pazartesi günü geldiğinde veririm. Şimdi yanımda para yok, mâlum, elimde olanı hep mala yatırdım'. Ben de üstelemedim, nasıl olsa verir diye düşündüm..."

"Vermedi tabii?"

"Verir mi hiç? Her defasında bir başka mazeret uydurdu. En sonunda da ne dese beğenirsiniz?' Aman , hocam, ne diye bu işin üstünde bu kadar duruyorsun, nasıl olsa bana borçlu değil misin, ha şimdi vermişsin, ha sonra, ne fark eder?' Sonunda da kendi kendime 'lânet olsun' dedim, tek şu işi bitirsin de.."

"Peki, para verirken elinden bir imza falan alıyor musunuz bari?"

"Bu defa almadım. Ama aldığı parayı inkâr edecek bir insan değil. Kaldı ki, Meban'daki memur var.."

"Aman, dostum, bu adamların sağı solu belli olmaz, onun için siz işinizi sağlama bağlamayı ihmal etmeyin. Her para verdiğinizde mutlaka imzalı bir belge alın kendisinden. Neyse, bu iş sizi bir hayli üzdü, ama her şey bitince bütün bunları unutursunuz.. Biz de evi yaptırırken neler çektik, ama hepsi unutuldu, hepsi geride kaldı. İnşallah siz de yeni evinizde mutlu yıllar geçirirsiniz. Biz bile ileride sık sık size gidip geleceğimizi düşünüp seviniyoruz şimdiden. Macide geçen gün ne dedi, biliyor musunuz? 'Hüseyin bey kışın da adada otururşa, biz de oturmayı düşünebiliriz'. Bu adalar bir cennettir aslında, ama bizler kıymetini bilmiyoruz. Ve buralarda bir ev yaptırmakla son derece isabetli bir iş yapmışız. Yoksa herkese nasip olmaz böyle bir nimet.."

Bu arada iskeleye gelmiş bulunuyoruz. Sacit beyden müsaade istiyorum. Elimi içtenlikle sıkarken, "Güle güle, dostum" diyor. "Gene bekliyoruz. Arayı fazla uzatmayın. Sonra bir gün Macide ile beraber evinizi görmeye gelmek isteriz."

Tekrar el sıkışıyoruz. Ben vapura doğru yürüyorum. Bir an arkama dönüp Sacit beye bakıyorum. O sağ ayağını sürüyerek yokuş yukarı yürüyor, daha doğrusu yürümeye çalışıyor. Hey gidi Sacit bey, hey! Sen böyle olacak adam mıydın? Ben tam bunu düşünürken Macit bey birden arkaya dönüp bana bakıyor, göz göze geliyoruz. Ben içgüdüsel denebilecek bir hareketle ona uzaktan el sallıyorum. O da aynı hareketi tekrarlıyor. Ama her zamanki gülümsemesinde bu defa garip bir burukluk seziyorum, belki de bunu ona ben yakıştırıyorum. Ama şu son zamanlarda ondan her ayrılışımda Peguy'nin ünlü satırlarını hatırlıyorum nedense:

Quand nous reverrons – nous?
Et nous reverrons – nous?*

* "Ne zaman görüşeceğiz bir daha?
Bir daha görüşecek miyiz acaba?"

KAYGILAR VE UMUTLAR

28.7.1980

Gene ada vapurundayım. İçimde her zamanki düşünceler, kaygılar, karışık duygular var. Hasan bey son görüşmemizde, her zaman yaptığı gibi, "Hocam, bu Pazartesi işçileri alıp geleceğim" demişti. Her hafta başı işçileri gönderir veya alır gelir, hiç değilse niyeti budur, ama bu niyet bugüne kadar nadiren gerçekleşmiştir. Eski denemelerime dayanarak pek fazla umuda kapılmamaya çalışırım, ama iyimser yanım bana, "Canım artık bu defa da yalan söylemiş olamaz ya" diye cesaret verir. Burgaz'daki inşaatları da bittiğine göre, bugün işçileri göndermiş, belki de söz verdiği gibi kendisi bile gelmiştir. Vapur Heybeli'ye yanaşırken bu iyimser hava içinde iskeleye çıkıyorum. Gezme ve yüzme amacıyla gelmiş gürültücü kalabalık arasında çıkış yerine doğru yürürken gene içimde garip bir huzursuzluk duyuyorum. "Ya gene sözünü tutmadıysa?" Üstüme bir yalnızlık çöküveriyor. Şamatacı, umursamaz, vurdumduymaz kalabalık içinde sağdan soldan itilip kakılan, "yalnız" bir adam. Etrafımdaki kalabalık günü yaşamanın telâşı içinde, ben ise altmış yaşımda kendime, mutlu değilse bile, huzurlu bir gelecek kurmak peşindeyim.

Eve giden yoldaki yokuşu çıkarken, "Bak göreceksin" diyorum kendi kendime, "inşaatta bugün de kimseyi bulamayacaksın!" Vapurdaki iyimserliğimin eve yaklaştıkça niçin kötümserliğe dönüştüğünü anlamaya çalışıyorum.

Aklımın çıkardığı kötümser sonuca rağmen gene de içimde küçük bir umut var. İşte ev göründü, bakalım bir gelişme olmuş mu?

"Sıvalar aynen duruyor, demek betonit filân yapılmamış. Saçak altı tahtalarına akan katranlar da aynen durduğuna göre boyacılar da gelmemiş.. Belki içerde çalışanlar vardır.." Ama evin içinde çalışıldığına dair en küçük bir belirti göremiyorum. "Ben dedim, canım, kimse gelmemiştir diye.." Gene de umudumu büsbütün yitirmiş değilim. Evin etrafını dolaşmaya başlıyorum. Bu defa kapılar da kapalı, onun için içeri girmek de mümkün değil. "Hay Allah, marangoz her yeri kapatıp gitmiş.. Şu işe bak şimdi, ya işçiler geldi de içeri giremedilerse? Olur mu olur.. Böyle bir işin başıma geleceğini marangoz çalışırken düşündüğüm için Ali ustaya, giderken kapı kollarını yandaki komşuya bırakmasını tembih etmiştim, ama ya bırakmadıysa? Yine de komşuya bir sormalı, bakalım marangoz kapı kollarını bırakmış mı.. belki de el âlemin günahını alıyorum..."

Bu düşünceyle komşunun kapıcısı Gülsüm hanıma sesleniyorum: "Gülsüm hanım, marangoz size kapı kollarını bırakacaktı, bıraktı mı, yoksa?"

Gülsüm hanım her zamanki haşin edâsıyla cevaplıyor: "Bana kimse kol mol bırakmadı!"

Ben bu kez biraz da çekingen, "Peki, hiç ustalardan gelen giden oldu mu?" diye soruyorum.

"Ben kimseyi görmedim. Zaten senin inşaatına biri bir gün geliyor, sonra 15 gün, bir ay uğrayan olmuyor. Bu ne biçim müteahhit böyle, kuzum? Bir bekçi mekçi de yok evde.. Bir şey çalınsa, kim bilir kimden bilirler.. Salim de, ben de senin eve bekçilik etmekten bıktık artık".

"Haklısınız" diye aşağıdan alıyorum. "Ben de anlamadım gitti bu adamı, inanın.. İçeride bir sürü malzeme var, birisi alıp gitse, ara da bul..."

Gülsüm hanım çok bilmiş köylü kadını edâsıyla çıkışıyor: "Sende de çok kabahat var, beyefendi! Anlaşılan eve fazla sahip çıkmıyorsun ki, adam oynatıp duruyor seni. Hiç ses çıkarmadan böyle beklersen, bunlar sittin sene uğramazlar evin semtine, sen beni dinle.."

"Galiba haklısınız, Gülsüm hanım" diye onun kızgınlığını yatıştırmaya çalışıyorum. "Bugüne kadar beklemekle hatâ ettim, bir protesto çekmeliydim, hiç değilse".

"Elbet ya, beyefendi, artık protesto mu çekersin, mahkemeye mi verirsin, bir şeyler yapman şart.. Bizimkiler bile her gün şu ev de bir türlü bitemedi deyip duruyorlar.."

Tam bu sırada yoldan bir at arabası geçiyor. Arabanın yanında yürüyen birinin evi görünce durduğunu ve bize baktığını görüyorum. Ben de ona doğru bakınca adam uzaktan soruyor: "Hasan Biçer'in inşaatı bu mu?"

Ben sevinçle ona doğru yürüyorum.

"Evet bu, niçin sordunuz?"

"Ben parkeler için geldim de.."

Adam arabadaki malzemeleri boşaltırken bendeki sevinci göreceksiniz. İçimden bu defa boşa gelmemiş olduğuma şükredip duruyorum.

"İnşaat sizin mi?"

"Evet benim."

"Arabadan indirdiği çeşitli tenekeleri inşaatın yakınına taşıdıktan sonra, biraz da hayretle soruyor: "Başka çalışan yok mu? Ortalıkta kimse görünmüyor da?"

"Maalesef, sizden başka çalışan yok," diyorum. "İşin kötüsü, marangoz da kapıları kapayıp gitmiş, içeri nasıl gireceksiniz bilmem!"

"Tüh! Aksiliğe bakın şimdi! Neyse, kapıları açmanın bir çaresini bulacağız elbet.."

O, nereden daha kolay içeri girebileceğini anlamak için arka tarafa dolaşıyor, ben de bu arada bir ağacın gölgesinde kendime oturacak bir yer arıyorum. Biraz sonra usta geri dönüp tenekeleri arka tarafa taşımaya başlıyor.

"Kapıyı nasıl açtınız, kolay oldu mu bari?"

"Çiviyle.."

Parkeci birazda hayretle pencereleri göstererek, "Ama daha sizin camlar bile takılmamış" diye şikâyet ediyor.

"Demek bugün parkeler de yapılmayacak?"

Parkeci halime acımış bir tonda : "Aldırmayın beyefendi, bir çaresine bakarız gene, biz bunun gibi daha ne şartlarda çalıştık! Ama camlar takılı olsaydı, daha iyi olurdu.."

Bir 'Ohh!'çekiyorum içimden, parkeciye belli etmemeye çalışarak. Beklenmedik bir hediye almış bir çocuk kadar sevinçliyim şimdi. Buna 'mutluluk' bile denebilir. Evet, galiba mutluyum. Ne garip değil mi, bazan görünüşte hiç de önemli olmayan bir olay insanı mutlu edebiliyor. Şu parkecinin, bütün umudunu yitirdiğim anda çıkıp gelmiş olması, sonra 'eyvah, boşuna geldi..' diye kara kara düşünürken, içeri girivermesi, sonra yine umut kıran bir olay ve hemen ardından umudun tekrar canlanması... Karamsarlıkla iyimserlik arasında uzunca süren bir iniş çı-

kıştan sonra, iyimserlik platformunda karar kılması, insana gerçekten mutluluk veriyor. Ama gene de arka plânda korkunun pusu kurmuş olduğu bir mutluluk bu.

Nerede o çocukluğun tasasız mutluluğu? Ve ne kadar kolaydır bir çocuğun mutlu olması! Bir elma şekeri, yüz paralık bir dondurma bazan ne büyük mutluluk mucizeleri yaratır yaşamaya aç bir çocukta!

***

1.8.1980

Çocukluğumuzda bizi en fazla mutlu eden sanırım gene de bisiklete binmekti. Biz, elimize beş kuruş gibi yüklü bir para geçti mi, (beş kuruşu bana bayramlarda sadece amcam verirdi) hemen gider, yarım saatliğine bisiklet kiralar ve bu yarım saat içinde elimizden geldiği kadar çok bisiklete binmeye çalışırdık. Doğal olarak bu koşturmaca sonunda kan ter içinde kalırdık. Akranlarımız arasında bir tek ağır ceza reisi'nin oğlu Cezmi'nin özel bisikleti vardı. Bu, küçük boy bir bisikletti, üstelikte gıcır gıcırdı, hiç değilse bize öyle gelirdi. Artık böyle bir bisiklete sahip olduğundan mıdır, yoksa babası ağır ceza reisi olduğu için mi, bilmiyorum, akranımız olmasına rağmen, Cezmi'nin bizden çok başka, çok değişik bir havası vardı. O, bizim için 'yaklaşılmaz' bir insandı, sanki başka bir gezegenden gelmişti. Ah, onu bisikletinden dolayı ne kadar kıskanırdık! İçimizden hep 'bir kerecik bizi bindirse ne olur?' diye geçirirdik, ama bu sessiz dileğimiz hep kursağımızda kalırdı. Ne olurdu benim de bir bisikletim olsaydı! Hiçbir şey beni bir bisiklet kadar mutlu edemezdi şüphesiz.

Neden bilmiyorum, ama burada çocukluğumuzun unutamayacağım bir hâtırası aklıma geldi; bunu anlatmadan geçemiyeceğim. O zamanlar bütün çocukların, (ama sadece erkek çocukların) hayâli bir bisiklet sahibi olmaktı. Bu arada ağabeyim de —benden üç yaş büyük olmasına rağmen— en az benim kadar bu hayâle kaptırmıştı kendini. Ona mutlaka bir çikolata kutusundan bir bisiklet çıkacağına inanıyordu. Onun bu inancını pekiştiren birkaç yıl önce bir arkadaşa bir bisiklet çıkmış olmasıydı. Nitekim o, kendisine çıkan bisikleti, onbeş liraya bir başkasına satmış, satın alan da bisikleti başka çocuklara kiralayarak para kazanmaya başlamıştı. Ona çıktığına göre, bir gün bize de çıkabilirdi, neden olmasın?

Ağabeyim, hayâl ufkunu böylesine genişleten bir olasılık karşısında derhal kafasını çalıştırıp, aynı talih kuşunun bizim başımıza da konmasını sağlamanın yollarını aramaya koyulmuştu. Ben onun böylesine müthiş bir plân hazırlamış olduğunu neden sonra öğrendim.

Bir gün çok önemli bir sır verircesine bana "Hüseyin" dedi, "sakın babam filân duymasın, ben annemi mutlaka bisiklet çıkıyormuş diye bir kutu çikolata almaya kandırdım. Sen sakın bozuntuya verme, bakarsın çıkar da!" Bu haber beni öylesine heyecanlandırdı ki, "Çıkar mı çıkar" dedim. "Peki çikolatalar nerede şimdi?" "Ben de seni onun için çağırdım. Babam eve dönmeden şu çikolataları açalım.. Bana bak, ağzından bir şey filân kaçırayım deme sakın. Sonra biz iki suç ortağı içeriye girdik. Annem bizi görünce, "Sizi gidi şeytanlar" dedi. "Bana bir oyun ettiniz, ama hadi gene..." Anneme gerçekten inanılmaz bir oyun etmiştik, ama biz bile bisiklet hayâline öylesine kaptırmıştık ki kendimizi, bunu düşünecek halimiz yoktu. Ancak bu arada bir soru durmadan kafamı kurcalıyordu: Annem bir kutu çikolatanın fiyatı olan iki buçuk lirayı nereden bulmuştu? Tam iki buçuk lira! Oturduğumuz eve ayda üç lira kira verdiğimize göre, annem neredeyse evin bir aylık kirasını bir kutu çikolataya yatırmış oluyordu. İyi güzel de bu parayı nereden bulmuş olabilirdi? Benim bildiğim kadarıyla, babam anneme hiç para vermezdi, zira para vermesini gerektiren bir durum olmazdı. Yiyecek gibi şeyleri babam kendi alır, gönderirdi. Bunun dışında her hangi bir masrafımız da olmadığına göre, babamın anneme para vermesi gerekmezdi. Ben ancak yıllar sonradır ki işin bu denli basit olmadığını anladım. Nitekim annem, babamın verdiği paralarla on tane "Beşi bir yerde" sahibi olmuş, sonra da bu altınlarla iki katlı tahta bir ev satın alınmıştı. Aslında bütün bunlar çocukluğumuz boyunca bizim için anlaşılması güç olaylardı, ama demek ki işler bize göründüğü kadar basit değildi.

Her ne ise, benim kafamda bütün bu sorular cirit ata dursun, annem, ağabeyim ve ben büyük bir merak ve heyecanla çikolataları açmaya koyulduk. Annem, okuması yazması olmadığından açtığı kâğıtları bize uzatıyordu. Ağabeyim de ona ikramiye olan kağıdın arkasında bir damga olacağını, görürse tanıyabileceğini söylüyor. Annem, "Keşke çıksa.. keşke" diyor. Harıl harıl açmaya devam ediyoruz. Fakat gariptir, normal şartlarda düşüncesi bile ağzınızın suyunu akıtan bu çikolatalardan yemek aklımıza bile gelmiyor, nedense. Bu kadar çok olmalarından mı, yoksa damgalı kâğıdı bir an evvel bulma heyecanından mıdır, nedir, çikolataların dış örtüsünü bir yana, alüminyum folyoya sarılı çikolatayı

bir yana koyup, damgalı kağıdı aramaya devam ediyoruz. Bu heyecanlı oyuna annem bile kendini kaptırmış, zira hiç konuşmadan çikolataları açmayı sürdürüyor. Kutunun yarısını açtık gibi, ama görüründe damga mamga yok. O an içime bir kuşku düşüyor: "Ulan bu deyyuslar 'Her kutuda bir ikramiye var!' diye milleti aldatıyor olmasınlar sakın? Olur mu, olur! İyi ama, o zaman Mehmet efendinin dükkânının önünde asılı duran o pırıl pırıl bisiklet neyin nesi oluyor öyleyse? Ah, şu bisiklet bir bize çıksa, yok mu ya! Ya hiçbir şey çıkmazsa? Seyreyle sen o zaman gümbürtüyü.. Annem bizi öldürür o zaman dayaktan.."

Tam ben bu düşünceler içinde bocalarken, annemin duraksadığını ve elindeki kağıda dikkatle baktığını fark ediyorum. Gözüm hemen onun kağıdına kayıyor ve... ve damgayı görüyorum. Aman Allahım! Galiba beklediğimiz mucize sonunda gerçekleşti. Hemen hemen aynı anda annem sevincini gizlemeye çalışarak, kağıdı ağabeyime uzatıyor, "Ulan, baksana bakalım, bu mu o damgalı kâğıt?" Ağabeyim kâğıdı kaparcasına annemin elinden alıyor ve uzunca bir müddet bakıyor. Bir sevinç çığlığı atmadan öylece bakıp kalmasına bir anlam veremiyorum, ama ortada sevinecek bir durum olmadığı apaçık. Annem kendisini tutamıyor: "Ulan, söylesene ne yazıyor o kâğıtta?" Ağabeyim kâğıdın damgalı yüzünü bana göstererek, çok bozuk bir sesle heceliyor: "Alüminyum madalyon!" Bu 'madalyon' dedikleri her ne ise, bisiklet olmadığı muhakkak. Şimdi ne yapacağız? Ağabeyimin bakışlarından 'madalyon' denen şeyi onun da bilmediğini anlıyorum. Çaresizlik içinde annemin yüzüne bakıyoruz. Şimdi bisiklet çıkmadı diye ister misin bizi bir güzel pataklasın?

Annem ise bizim sandığımızdan çok daha sakin ve sağduyulu imiş. O belirgin Karadeniz şivesiyle: "Madalya, daa" diyor. "Harpte yaralananların yakasına taktıkları şey var ya?" Bu sefer şaşkın şaşkın ağabeyimle birbirimize bakıyoruz. "Ama, anne, madalyanın çikolata kutusunda ne işi var, hem burada 'madalya' değil, 'madalyon' yazıyor.." Annem yerinden doğrularak, "Madalya, ya da madalyon... beni kandırdınız ya sonunda" diye hafifçe çıkışıyor. "Siz ne şeytansınız, siz! Ama kabahat ben de, canım... Sen bu yaşa gelmiş koskoca kadın bunların sözüne uy... Hadi, şimdi çabuk toplayın şunları.." Annemi belki ilk defa bu kadar yumuşak görüyoruz.

O da anlaşılan gerçekleşmesi imkânsız bir hülyâya kaptırmış kendisini, bizim de şimdi nasıl bir hayâl kırıklığı içinde olduğumuzu tahmin ediyor, bu yüzden de fazla üstümüze gelmek istemiyor. Zavallı anacağım, belki o da bizleri sevindirmek için neler yapmazdı, ama hep büyük

yokluk içinde yaşadığı için, şu veya bu biçimde bizi şımartmak lüksüne hiçbir zaman kaçamamıştı. Bir defa her nasılsa boş bulunmuştu, ama olan olmuştu artık. Ağabeyim, annemin bu cömertçe davranışı karşısında, biraz da onu teselli etmek için, "Ama, anne, vallahi bana bisiklet çıkacak demişlerdi" gibi bir şey söyleyince, annem, "Tabii öyle diyecekler" dedi. "Siz de inandınız hemen, değil mi? O bisiklet iki yıldır Mehmet efendinin dükkânında duruyor. Çıksaydı, şimdiye kadar çoktan çıkardı.. Kandırmışlar sizi. Bir daha gözünüzü dört açın, her söylenene inanıvermeyin öyle.. Ulan, ben bile nasıl kandım sözünüze, en çok ona şaşıyorum!"

Ağabeyim ve ben uğradığımız hayâl kırıklığını annemin bu beklenmedik yumuşaklığı karşısında unutmuş gibiyiz. Çikolataları toplarken birbirimize bakıp şeytan şeytan gülümsüyoruz. Bu arada birden çikolataları yemek arzusu uyanıverdi içimizde. Ben bir tanesinin alüminyum kağıdını açmaya başlıyorum. İçimden de 'alüminyum madalyon'un nasıl bir şey olduğunu düşünüyorum. Bir işe yarasa bari! Çikolatalardan birini yemeye hazırlandığımı gören annem, gene yumuşak bir edâyla, 'Çok yiyip de iştahınızı kapamayın şimdi ha bunlarla" diye uyarıyor bizi. "Çok değil, anneciğim, sadece bir tane" deyip, elimdekinin ucundan ısırıyorum. Aman ne nefis, ne çıtır çıtır şey! Bisiklet çıkmadıysa çıkmadı, ne yapalım diye düşünüyorum. Ama şimdi elimizde tam yüz tane çikolata var. Bu da bütün ömrümüzde yediğimizden daha fazla çikolata yiyeceğiz demektir. İki kız kardeşimle annemi de sayarsak eder beş kişi.. Her gün birer çikolata yesek, yirmi gün eder. Babamın bu işten haberi olmayacağına, annem de pek yemeyeceğine göre, biz dört kardeş bir ay boyunca her gün bir çikolata yiyeceğiz demektir. Yaşadık desene!

Annem kutuyu elimizden alıp mutfağa yollanıyor. O daha kapıdan çıkar çıkmaz bir gülme tutuyor bizi. Gül babam, gül... Gülme krizimiz geçtikten sonra ağabeyimin yüzü birden ciddîleşiyor ve elindeki kağıda bakarak: "Alüminyum madalyon...alüminyum madalyon.." diye mırıldanıyor. Sonra birden bana dönüyor. "Dur, bak, aklıma ne geldi. Biz buradaki 'madalyon' kelimesini silip, yerine 'bisiklet' yazsak, Mehmet efendi bunu, 'alüminyum bisiklet' okuyup, o dükkândaki bisikleti vermez mi acaba? Ha? Ne dersin, belki yutar?" Ben bu beklenmedik teklif karşında oldukça şaşırmış olmalıyım ki ağabeyim beni ikna etmeye çalışıyor. "Alcyon bisiklet' yerine 'alüminyum bisiklet', ne var bunda? Bir deneyelim mi, ne dersin?" Ben, "İyi, ama o yazıyı nasıl sileceğiz, silsek bile bizim yazı ona uyar mı?" diye itiraz edecek oluyorum. Ağabeyim, "Sen orasını

bana bırak" diye kestirip atıyor. Böylece yeni bir serüvene hazırlanıyoruz.

Ağabeyim, arkasından gelmemi işaret ederek, "Bir arkadaşta mürekkepli yazıyı çıkaran bir ilâç olacak, şimdi gidip onu bulalım" diyor. Anneme belli etmeden evden çıkıp, o arkadaşı aramaya gidiyoruz. İyi bir rastlantı sonucu karşımıza çıkıveriyor. Ağabeyim onun kulağına bir şeyler fısıldıyor, o da orada beklememizi, hemen gidip getireceğini söylüyor ve koşarak uzaklaşıyor. Ağabeyim hayatından memnun görünüyor. "Şimdi görür o Mehmet efendi, ruhu bile duymayacak yazıyı değiştirdiğimi".

Gerçekten de ağabeyim yazıyı öyle bir değiştirdi ki anlamak çok güçtü. Yalnız mürekkebin rengi tam uymamıştı ve biraz dikkatlice bakan bir kimse damganın etrafındaki silintileri fark edebilirdi, o kadar. Neyse, sözü uzatmayayım, bütün hazırlıklar bittikten sonra, ağabeyim damgalı kağıdı bana uzatarak; "Mehmet efendiye bunu sen götürsen daha iyi olur" dedi. "Bakarsın benden kuşkulanabilir, iyisi mi.. al götür ve sakın çaktırayım deme ha! Hadi durma, biz seni köşede bekliyoruz.."

Aradan elli yıldan fazla zaman geçti, onun için kağıdı Mehmet efendiye uzatırken neler dediğimi pek hatırlamıyorum. Ama onun kağıda şöyle bir baktıktan sonra gülümsediğini, sonra arkasını dönüp kutuların içinde bir şeyler aradığını bugün gibi hatırlıyorum. Hemen bisiklete yönelmediğine göre, işi çakmış olduğu belliydi. Ama acaba aradığı şey neydi? Bir kaç dakika sonra elinde alüminyumdan bileziğe ya da daha çok bir anahtarlığa benzer bir şeyle yanıma geldi. Bana bu garip nesneyi uzatırken de, "İşte sana alüminyum madalyon, gelecek sefere inşallah bisiklet de çıkar" demeyi ihmal etmedi. Ben hiç değilse azarlanmadan bu vartayı atlatmış olmanın verdiği ferahlıkla, ama bir o kadar da şaşkın bir vaziyette ağabeylerimin beni beklediği köşeye doğru yollandım. Ağabeyim elimde o garip şeyle geldiğimi görünce başladı gülmeye. O da, arkadaşı da neredeyse gülmekten yerlere yatacaklar.. Onları öyle görünce, beni de tuttu mu bir gülme. Ağabeyim bir yandan gülüyor, bir yandan da, "Alüminyum bisiklet.. alüminyum bisiklete bak" diye bağırıyordu.

Hey gidi çocukluk, hey! Ne günlerdi o günler! İşte bu derece basit bir olay, bizi sevindirmeye, güldürmeye, mutlu etmeye yeterdi. Oysa şimdi.. Şu evin bitmesi bile beni çocukluğumun "Alüminyum bisikleti" kadar mutlu etmeyecek şüphesiz. Neden derseniz, bu ev bitse de —bir gün her halde bitecek— içinde oturmak nasip olacak mı, belli değil. Oturmak nasip olsa bile, burada özlediğim huzura kavuşabilecek miyim? Çok şüpheli. Kavuştuğumu varsayalım. Bu kaç yıl sürecek? Yaş altmış oldu-

guna göre, şunun şurasında bir iki yıllık ömrüm kalmış demektir, bilemedin on yıl. O da zavallı Cavit gibi bir teröristin kurşununa hedef olmazsam, ya da bir trafik kazasına kurban gitmezsem..

Sonra bütün bu sıkıntılara değer miydi? Bundan sonra mutlu olacağım da ne olacak? Benimkisi bir delilik, aslına bakılırsa, ama oldu bir kere.. Bir yaştan sonra insan, "Mutlu olmayı" istemekten vazgeçip, sadece "Mutsuz olmaktan kaçınmaya" bakmalı. Tabii bu da arzularını elden geldiğince azaltmakla mümkün. Stoalılar bunu çok iyi anlamışlar. Bugün de Batı uygarlığı aynı durumda değil mi? Hele Türkiye'nin bugünkü durumunda benim gibi altmışına merdiven dayamış bir felsefecinin, "Daha mutlu bir gelecek" düşlemesi "akıllılık"la bağdaşabilir mi?

***

6/8/1980

Ben, çimenlerin üstünde bu karamsar düşüncelerle savaşırken, içeriden parkecinin seslendiğini duyuyorum.

"Beyefendi, bana bir süpürge lâzım!"

"Nasıl bir süpürge?"

"Bildiğimiz yer süpürgesi."

İlk rastladığım bakkal dükkânının önünde asılı süpürgeler görüyorum. Bir soralım bakalım kaça veriyorlar.

Süpürgelerin asılı olduğu dükkânın kapısından içeri giriyorum. Genç bir adam peykenin arkasında bir şeyle meşgul. İçeri birisinin girdiğini duyduğu halde kafasını kaldırıp bakmıyor bile.

Hiç değilse varlığımı belli etmek için, "Günaydın!" diyorum.

Delikanlı başını kaldırıp bön bön, biraz da sinirlenmiş bir ifadeyle yüzüme bakıyor.

Bu karşılanışa bozulduğumu belli etmemeye çalışarak, "Süpürgeler kaça acaba? Çoktandır hiç almadım da.." diyorum.

Karşımdaki aynı ilgisizlikle, " 125 lira" diyor.

En nefret ettiğim şeylerden biri de, alış-veriş için girdiğim bir dükkânda, hakkım olduğunu sandığım ilgi ve nezaketle karşılaşmamaktadır. "Ulan biraz gülümseyiversen, bir tarafın mı eksilir? Bir 'günaydın' demek de mi o kadar zor, be Allahın yontulmamışı?" Böylelerini boğmak gelir içimden hep. Ama ben gene içimde kabaran öfkeyi belli etmemeye çalışarak: "Yaa, öyle mi, teşekkür ederim" deyip, dükkândan çıkıyorum.

Peykenin öbür tarafındaki delikanlı ben hiç yokmuşum gibi susup işine devam ediyor.

Bir başka bakkalın önünde gene asılı süpürgeler görüyorum. Acaba girip sorsam mı? Ya gene deminki gibi bir hödük varsa içerde? Şöyle göz ucuyla içeri baktığımda, tezgâhın arkasında temiz yüzlü genç bir hanımın oturduğunu görüp seviniyorum. Satıcının hanım oluşu bana cesaret veriyor ve hemen içeri giriyorum.

"Günaydın, efendim! Çok affedersiniz, bu süpürgeler kaça acaba? Çoktandır almamışım da.."

"Günaydın, efendim! Yüzyirmi lira, efendim!" Kadının sempatik davranışlarından biraz daha cesaret alıyorum: "Yüzyirmi lira ha, ne kadar da pahalanmış?

"Öyle efendim, maalesef çok pahalandı. Daha bir ay öncesine kadar seksen liraya satıyorduk. Ama siz gene de bir aşağıdaki dükkânlardan sorun, efendim, ellerinde eskiden kalmış olanlar varsa, belki daha ucuza alabilirsiniz..."

Bunun pek de mümkün olmadığını bildiğim halde, gene yersiz pintiliğim tutmuş olacak ki, bu teklifi kabul ediyorum.

"Çok teşekkür ederim. Müsaadenizle bir de aşağıya bakayım. Bulamazsam, gene gelirim".

Kadıncağız içtenlikle, "Tabii, efendim" diyor. Ben de tekrar yola koyuluyorum.

Aslında süpürgeyi hemen almadığıma pişmanım. Ama artık şüphecilikten mi, yoksa kadının dediği gibi, eskiden kalma bir süpürgeyi seksen liraya alabileceğim umudundan mı nedir, bir iki yere daha sormaya karar veriyorum. Kendimde bir hafiflik, bir rahatlık hissediyorum bu arada. Bu genç kadının doğal ve içten davranışı beni deminki karamsar havamdan kurtarmış olsa gerek. Geçtiğimiz yolda bağrışarak oynayan çocukların gürültüsü bile beni pek rahatsız etmiyor, hattâ onlara sevecen bir ifadeyle baktığımı sanıyorum.

Süpürge fiyatlarını sorduğum iki bakkal da yüz yirmi lira odluğunu söyleyince, adeta seviniyorum. O sevimli bakkal kadın sadece kibar değil, dürüstmüş de, onun için, sevincimi belli eden bir yüz ifadesiyle genç hanımın bulunduğu dükkâna giriyorum.

"Haklıymışsınız: Nereye sordumsa yüz yirmi lira. Bir tane rica edebilir miyim?"

Kadıncağız gene aynı içtenlikle konuşuyor: "Tabii efendim, hemen!"

İnşaata döndüğümde, parkeciyi evin arka kapısında eşiğe oturmuş,

elinde bir sigara, biraz sinirli bir yüz ifadesiyle beni bekler buldum.

"Bakkaldaki hanımla biraz dertleştik de, ondan böyle geç kaldım usta."

"Zararı yok, ben de biraz dinlenmiş oldum" diyerek süpürgeyi elimden alıyor ve hemen çalışmaya başlıyor.

Ben kendime etrafta serin bir yer arıyorum ve yirmi metre kadar uzaktaki bir çamın gölgesine sığınıyorum. Tam ben oturup kitabımı okumaya koyulduğum an bir de ne göreyim: Bizim müteahhit asfalttan bizim eve doğru gelmiyor mu? Aaa, gözlerime inanamıyorum. Bunca zaman inşaatın semtine bile uğramayan Hasan Biçer, böyle hiç beklemediğim bir sırada çıkagelsin, olacak şey değil. Anlaşılan beni görmüyor, doğru arka kapıya yöneliyor ve "Halil, orda mısın?" diye içeriye sesleniyor.

Parkeci onu duyar duymaz süpürgeyi bırakıyor ve kapıya gelerek, "Buyurun, Hasan bey, hoş geldiniz" diyor.

Hasan bey sıcaktan bunalmış, şapkasını çimenlere fırlatıp, gömleğinin yakasını aralıyor ve mendiliyle boynunu silmeye başlıyor. Çimenlerde oturacak uygun bir yer ararken de parkeciye:

"Ne yaptın, biraz kolayladın mı bari?" diye soruyor.

"Oturma odası bitti sayılır. Ama daha çok.."

"Yahu, bitir bir an önce şu işi de Allahını seversen! Bıktım artık bu zibidinin telefonlarından, 'parkeler ne oldu' diye ikide bir kafamı ütülüyor.. Bak bu Allahın sıcağında sırf bu zibidi yüzünden.."

Bu sırada parkeci kendisine başıyla benim ileride oturduğumu işaret ettiği için, müteahhit susup, 'ulan, pot kırdık desene!' der gibi başını önüne eğiyor. Bense güya hiçbir şey görmemiş ve duymamış numarası yapıp sözüm ona kitabımı okumaya devam ediyorum. Oysa bana, her karşılaştığımızda saygılı davranmaya ve hep 'Hocam!' diye hitap etmeye özen göstermiş olan bu insanın arkamdan 'zibidi' demesi son derece ağırıma gittiği için okuduğumdan hiçbir şey anlayamayacak durumdayım.

Hasan bey yaptığı gaftan daha da terlemiş olmalı şimdi diye düşünüyor, ama onu daha fazla utandırmamak için gözlerimi kitaptan ayırmıyorum. Uzunca bir süre etrafta hiçbir ses duyulmuyor. 'Adam senin önünden geçerken orada olduğunu belli etmeliydin', diye çıkışıyorum kendi kendime. 'Seslenseydin, onu böyle güç bir duruma sokmamış olurdun. Hem ne olacak şimdi, adam sana büsbütün hınç bağlayacak, dolayısıyla işini daha da geciktirecek, görürsün bak! İnsanların en hazmedemedikleri şey küçük düşmektir, bunu biliyorsun..' ben bunları düşünüp

kendime kıza durayım, Hasan beyin oturduğu yerden kalkmış, hızlı adımlarla çalılıkların arasından yukarı doğru tırmandığını görmeyeyim mi? Onun o tarafta işi ne? Belli ki, aklınca bana görünmeden sıvışmak istiyor. Zavallı küçük adam! Ama gene de biraz utanma duygusu varmış demek! Bu manzarayı görmek, kendime karşı duyduğum öfkeyi daha da artırıyor. Basit bir insanı zor duruma soktuğum için kendime küfrü basıyorum.

İyi de, şimdi Hasan beyi bu utançtan kurtarmanın bir yolunu aramalıyım mutlaka. Öyle bir şey yapmalıyım ki, hem onun gururunu kırmayayım, hem de ona bir ders verebileyim. (İnsanın en severek yaptığı işlerden biri de, başkalarına ders vermek veya akıl öğretmektir. Hele ben bu konuda hiçbir fırsatı kaçırmam. Bu huyumu çok iyi bilen ağabeyim —aynı huyun kötü sonuçlarını kendinde denemiş olduğu için— bana bu yüzden, "profesyonel ukala" adını takmıştır ki, yerden göğe kadar haklı. Gerçekten de ben ukalalığa bayılırım!).

Aklıma iyi bir çözüm geliyor. En iyisi oturup Hasan beye güzel bir mektup yazmak. Evet, evet, en iyisi bu. Ve akşam eve döner dönmez, kendisine şu mektubu yazıyorum:

27.7.1980

Hasan bey,

Geçen gün parkeciye söylediğiniz sözlerden ötürü, sizin hesabınıza son derece üzüldüm. Bu memlekete 37 yıl hizmet etmiş emekli bir profesöre 'zibidi' dediğiniz için değil inanın, (kızınca hepimiz bundan çok daha ağır sözler söyleriz) hayır, para kaybetmenin size bu derece acı verdiğini gördüğüm için.. İmkânım olsaydı, bütün zararınızı kapatmayı çok isterdim, ama elimde kalan bir kaç kuruşu da, bundan sonra yapacağım masraflar için ayırmam gerekiyor, maalesef..

Ticaret de bir çeşit oyundur ve her oyunda olduğu gibi, insan bazan kazanır, bazan kaybeder. Önemli olan insanın bu oyunda onurlu bir şekilde kaybetmeyi öğrenebilmesidir. Her kayıp insana acı verir, ama hayatta paradan çok daha değerli şeyler olduğunu unutmamamız gerekmez mi? Nereden nereye geldiğinizi bir hatırlayın Hasan bey! Bunca başarınızın yanında küçük bir başarısızlığınız olmuş, ne önemi var?

Eğer birçok kişiden hakkınızda övücü sözler duymamış olsaydım, size böyle bir mektup yazmayı gereksiz bulurdum. Heybeli'de rastladığım yaşlı bir bey, sizin yalnız dürüst değil, son derece iyilik sever bir

insan olduğunuzu anlata anlata bitiremiyordu. Oğlunuz Hüsnü de daima bana altın kalpli bir insan olduğunuzu söylemiştir. Hüsnü'ye inanıyorum. Siz mutlaka Türkiye'nin şartları içinde bir insanın olabileceği kadar dürüst bir müteahhitsiniz. Ama başkalarına bol bol yakıştırdığınız üçkâğıtçılıktan kendinizi büsbütün kurtarabilmiş değilsiniz, kurtaramazsınız da. Bundan ötürü sizi katiyen kınamıyorum. Çünkü böylesine soysuzlaşmış bir ortamda, hiç kimse bu hastalıktan kendini kurtaramaz. Önemli olan, bütün dürtülere rağmen, onurlu kalabilmeyi başarmaktır.

Size naçizane bir tavsiyem de şu olacak: Başkalarının onurunu kırmamaya da dikkat edin, lütfen. Mesela sizinle konuşmaya gelmiş bir profesöre arkanızı dönüp gitmeyin. Milyonlar kazanmış olmak, parası olmayan bir profesöre karşı bu şekilde davranmak hakkını size vermez sanırım. Hepimizin başkalarından üstün olduğumuz noktalar vardır, ama bunu onlara belli etmemek bir insanlık borcudur. Başarılarımız başımızı döndürememeli, sonunda hepimizin insan olduğunu bize unutturmamalı. Size bunları bir ağabey sıfatıyla hatırlatma hakkını, sırf iyi kalpli bir insan odluğunuza inandığım için, kendimde görüyorum. İyi insanları iyiliklerinde desteklemek gerek.

Benim hayatta temel inancım şudur: İnsan elinden geldiğince etrafındakileri mutlu etmeye çalışmalı. Size bu ev işini vermekle sizi mutsuz etmişsem, bu benim kusurum değil, sanırım. Gene de mutsuzluğunuza vesile olduğuma çok üzgünüm. Aslında, benim gibi imkânları son derece kıt bir insanın, bugünkü şartlarda Adada bir ev yaptırmaya kalkması son derece "akılsızca" bir davranış, ama oldu bir kere... Bazan insanın hayâlleri, gerçekleri görmesini engelliyor nedense....

Bu vesile ile aramızda geçen tatsız karşılaşmadan ötürü size karşı hiçbir kötü duygu beslemediğimi belirtmek isterim. Bu ölümlü dünyada insanlara kızmak, kırılmak, gücenmek en büyük akılsızlıktır bence. Onun için sevgiler, selâmlar, Hasan bey."

Bu mektubu yazıp gönderdikten sonra hep kendi kendime sormuşumdur: "Acaba Hasan bey bu mektubu okuyunca neler düşündü? Acaba kendisine vermek istediğim mesajı algılayabilmiş miydi? Bu mektup onun bundan sonra bana takınacağı tavrı *olumlu* biçimde etkileyebilecek miydi?" Hasan beyle aramızda geçen tatsız olayı kendisine anlattıktan sonra bizim Sabri'ye yazdığım mektubu da okumuş ve fikrini sormuştum. Sabri önce bu mektubu Hasan beye göndermiş olduğuma inanmak istememiş, ciddî olduğumu anlayınca da, "Yahu sen Ay'da mı yaşıyorsun? O cahil herif senin bu yazdıklarını anlayabilir mi, düşünsene bir

kere?" diye benimle alay etmişti.

Hasan bey yazdıklarımdan bir şey anladı mı, anlamadı mı, orasını bilemem. Bildiğim tek şey, şimdiye kadarki tutumunda gözle görülür bir değişme olmadığı idi. Hattâ (yeri gelince anlatacağım) bana hiç ondan beklemediğim bir kazık atmağa bile kalkışacaktı.

Seramikçiler işin kalan kısmını ancak bayramdan sonra bitirebileceklerini söylemişlerdi. Bizim ünlü yokuşu çıkarken gene kendi kendimle iddiaya girmiştim. Karamsar, yani gerçekçi yanım: "Mutlaka gelmemişlerdir" diyor, iyimser yani hayâlci yanım ise; "gelmiş olmaları kuvvetle muhtemel.." Gene her zaman olduğu gibi, iddiayı hangi yanımın kazanacağını merak ederek yola devam ediyorum. Ama gergin, hattâ sinirliyim, zira bugüne kadar karamsar yanımın yüzde 95 haklı çıkmış olduğunu biliyorum. Gene de küçük bir umut var içimde.

Eve yaklaştıkça kötümserliğim her zaman olduğu gibi artıyor. Gene hiçbir ses gelmiyor evden. Demek kimse gelmemiş... Evet, ne yazık ki alt katta kimsecikler yok. Merakla üst kata çıkıyorum. Orada da hiçbir değişiklik yok. Evin içinde bir müddet kararsız ve amaçsız dolaşıyorum.

Canımı sıkan, daha doğrusu, beni kaygılandıran bir şey de kendi evimin bittiğini görüp göremeyeceğim düşüncesi. Nedense bu düşünce bana her zaman Bavyera Kralı İkinci Ludwig'in serüvenini hatırlatır. Bavyera'da Füssen yakınındaki Neuschwanstein şatosu bence dünyanın en güzel noktasında kurulmuş gerçek bir rüya evidir. Wagner hayranı, sözcüğün en aşırı anlamında romantik yaradılışlı genç kral Ludwig —üç tane daha şatosu olmasına rağmen — Bavyera'nın gerçektende inanılması güç güzellikte olan bir noktasında dünyanın en güzel şatosunu yaptırmaya kalkmış. Ben, bu şatonun kurulu olduğu tepenin dibindeki bir evde bir hafta geçirmek mutluluğuna eriştiğim için, yöreyi ve şatoyu yakından tanımak ve tatmak fırsatını buldum. Böylesi bir yerin olabileceğini insan hayâlinde bile canlandıramaz. Başkaları dünyada cenneti nasıl tasavvur ederler bilemem, ama benim için cennet hiç şüphesiz, Kral Ludwig'in dördüncü şatosunu kurduğu yöredir. Ludwig, Neuschwanstein şatosunu çevrenin en manzaralı tepesine yaptırmış. Sık bir ormanla kaplı olan bu tepeden on beşe yakın irili ufaklı göl görülüyor. Bu göllerden en güzeli olan Alpsee, aşağıdan bakılınca bir kartal yuvasını andıran şatonun taçlandırdığı tepenin hemen eteğinden başlıyor. Turistik posterlerde herkesin gördüğünü sandığım bu şatonun kulelerinden görünen manzara anlatılır gibi değil. İnsan bu inanılmaz manzarayı seyrettikten sonra, biri gene bu yörede bulunan (Hohenschwangau) üç şatosu daha olması-

na rağmen, genç Ludwig'i bu şatoyu yapmaya iten dürtüyü daha iyi anlıyor. Bana kalırsa, o, bu şatoyu yaptırmakla bir çeşit "ölümsüzlük" elde edeceğine inanıyordu. Ne yazık ki, Neuschwanstein'ın bittiğini görmek ona nasip olmadı. Devlet hazinesini tamtakır bırakmak pahasına yaptırdığı bu şatoda oturamadan, esrarengiz bir biçimde öldü gitti.

Evet, inşaatın gecikmesi nedense bana hep Kral Ludwig'in bu acıklı hikâyesini hatırlatır. Bir bunu, bir de Sabri'nin Burgaz'daki komşusu Burla Biraderler'den birinin gene böyle yarım kalan düşünü. O da şimdi dul karısının tek başına oturduğu muhteşem villânın bittiğini görememiş. Ânî bir kalp krizi sonucu bu dünyayı terk etmeden daha bir gün önce, mutfak dolaplarına nasıl bir kulpun uygun olacağını düşünüyormuş. Sen, yerdeki mermer döşemeye kadar her şeyi Avrupa'dan getir, sonra yıllar yılı kurduğun düş tam gerçekleşeceği sırada çek git! Olacak iş mi bu? Zavallı mösyö Burla, acaba böyle bir ihtimali hiç aklına getirmiş miydi? Yoksa 'ölümsüz' olduğunu mu varsayıyordu? İş güç arasında onun ölüm düşüncesine pek zaman ayırmış olabileceğini sanmıyorum. Gündüzleri dışalım sorunlarıyla dolu olan kafası, yalnız kaldığı anlarda herhalde bitirmek üzere olduğu o güzel villâda geçirmeyi tasarladığı hayatın düşüyle oyalanıyordu. Belki yakında iş hayatından büsbütün çekilip ömrünün sonbaharını genç ve güzel karısının ayrı bir hava verdiği bu evde, her türlü günlük didişme ve kaygıdan uzak, bazan kitap okuyarak, bazan müzik dinleyerek, bazan da denize karşı bir şezlonga uzanıp sessizliği tadarak geçirecekti. Elbet, bir dost çevresi de olacaktı. Zira her detayı üzerinde bu derece özenle durmuş olduğu böylesine güzel bir villâyı salt kendisi için yaptırmış olamazdı. Her konuda zevkinin ne kadar ince olduğunu takdir edilebilecek durumda olan birçok eşi dostu olmalıydı. Onları arada bir villâsına dâvet edip onlara 'garden partiler' vermek istemesinden daha doğal ne olabilirdi? İnsan sahip olduğu her güzel şeyi sevdikleriyle paylaşmak, bu şeylere sahip olmanın mutluluğunu onlara da tattırmak ister. Doğanın bu sessiz olduğu kadar güzel de olan köşesinde çok yakın bazı dostlarını bir müddet kalmaları için de dâvet edecekti, şüphesiz. Geceki konukları için denizin üzerinde ayrı bir köşk yavrusu da yaptırmamış mıydı? Onları memnun etmek için her şeyi ince ince düşünmüştü. Kimleri dâvet edeceğini, her birinin burada ne müddet kalabileceğini, günlerini nasıl geçireceklerini, hepsini düşünmüş, plânlamıştı. Konukları arasında birçok yabancı dostları da olacaktı, dolayısıyla onlar için özel mönüler hazırlatacak, ayrıca onlara İstanbul'un ilginç köşelerini gezdirmek gerekecekti. Ama acı gerçek şu ki, onun kurmuş olabileceği bütün

düşler yarıda kaldı.

Bana en çok dokunan da ne, biliyor musunuz? Birisinin her detayını ayrı ayrı düşünerek, özene bezene yaptırdığı bir eve o öldükten sonra, büsbütün yabancı, onun plânı üzerinde kafa yormamış, yapılırken hiçbir sıkıntısını çekmemiş, bahçesine tek bir çiçek dikmemiş kimselerin gelip oturması!

Vaktiyle kayınpederimin gözü gibi baktığı evde şimdi oturanlar da aynı durumda değiller miydi? Bu gibi sonradan görmelerin bir evin bir bina olmadığını anlamaları mümkün değildi. Bu beni ister istemez, burada küçük bir ev yaptırmanın duygusal motiflerini hatırlamaya zorluyor.

Avrupa'dan dönüşümüzde, yaşama (oturma) felsefemiz kökünden değişmişti. Bunun bir nedeni Heidelberg'te otururken doğayı "keşfetmiş" olmamızdı. Evet, belki bazılarına garip gelebilir ama kaç yıl yazları Heybeli'de geçirmiş olmamıza rağmen, Almanya'ya gidinceye kadar nerdeyse doğanın farkında değildik. Sanırım doğa bilincine varmamız ilkin Karaormanlar'da, Badenweiler'de oldu. Heidelberg'te geçirdiğimiz ilk sömestr sonuna doğru Turan birden böbreklerinden hastalanınca, Rohrbach'daki doktorumuz Herr Hack sömestr tatilini Badenweiler'de geçirmemizi salık verdi. Freiburg'un kuzeyindeki bu şirin kaplıca kasabası, tatil yaptığımız ilk yer olacaktı. Ormanda uzun yürüyüşler yapmayı ve böylece ağaçları, kır çiçeklerini tanımayı ilkin orada öğrenecektik. Çok az bir parayla tam pansiyon kaldığımız 'Evangelisches Erholungsheim'da pek çok yeni dost edinecek, onlarla birlikte çevreyi dolaşacak, dağlara çıkacak, ama hepsinden güzeli, tatlı tatlı sohbet ederek Karaormanlar'da uzun yürüyüşler yapacaktık. Hemen hemen tanıdığım bütün Almanlar'ın ortak bir özelliği baştan beri dikkatimi çekmişti: Doğa tutkusu! Bu tutku onları genç-yaşlı herkesin dolaşabilmesi için ormanların en kuytu köşelerine, dağların en sarp tepelerine kadar ulaşan yollar ve patikalar yapmaya götürmüştü. Bu yol ve patikalar üzerinde, yer yer, yorulanların dinlenmesi için banklar bulunur ve bu bankların yanından çöp kutuları eksik olmazdı. Bizi en çok şaşırtan bir şey de bu bankların her zaman bakımlı ve temiz olmasıydı. Kırda, ormanda dolaşmak, dağlara tırmanmak Almanlar için vaz geçilmez bir tutku gibiydi. Nitekim, yaz demeden, kış demeden, yağmurda karda, buralarda dolaşan insanlara rastlardık. Başlangıçta bizi en çok şaşırtan ve duygulandıran şey, bu rastladığımız kimseler arasında yaşlıların, hattâ düpedüz ihtiyarların önemli bir yer tutmasıydı. Hele o karı kocaların ellerinde gezi değnekleriyle el ele vermiş, sessiz bir mutluluk içinde yürüdüklerini görmek insana adeta

iyimserlik ilham ediyordu. İnsanı sevindiren bir başka şey de bu insanların, yanımızdan geçerken, gülümseyerek, "Grüss Gott!" demeyi hemen hiç ihmal etmemeleriydi. Yüzlerindeki ifadeden ve bakışlarından, yaşamakta olmanın gururu ve doğanın bin bir güzelliğini hâlâ tadabiliyor olmanın sevinci okunurdu. Geçmişte kim bilir ne acı günler yaşamışlar, ne yokluklar, felâketler görmüşlerdi, ama işte hâlâ hayattaydılar ve geçmişte yaşadıkları mutsuz günlerin anılarını şimdiki zamanın huzurlu akışında seyretmek onlara bir tür 'ölümsüzlük' duygusu veriyor olmalıydı.

Pek az şey beni bu tür yürüyüşlerde rastladığım yaşlı insanların yüzlerindeki huzur ve sevinç ifadesi kadar duygulandırmıştır. Ama bu sevincin çok derin bir hüznü güçlükle örttüğü de dikkatli bir bakıştan kaçmıyordu. O yıllarda Almanya, savaşın yaralarını henüz büsbütün sarabilmiş değildi. Nitekim savaşın bitimiyle para-reformunun yapıldığı 1948 yılına kadar Almanlar açlık da dahil pek çok acı deneyimden geçmişler, belki de tarihlerinin en güç ve mihnetli günlerini yaşamışlardı. Tanımak fırsatını bulduğumuz aileler arasında bir yakınını kaybetmemiş olanı yok gibiydi. Kiminin eşi Rusya bozkırlarından bir daha geri dönmemiş, kiminin kardeşi batı cephesinde şehit düşmüş, kiminin oğlu bir deniz altında sulara gömülmüş veya Afrika çöllerinde kaybolmuştu. Gidip de dönmeyen milyonlarca insan arasında çocuk denecek yaşlarda gençlerin de bulunduğunu Heidelberg'i çevreleyen ormanlardan birinin içine yerleştirilmiş "yeni şehitlik"teki küçük mezar taşlarının üzerindeki yazılardan öğrenmiştim. 'Horst Mayer, 1925-1943', 'Albert Klug, 1929-1945', 'Hans Günter, 1921-1941'... Böyle yüzlerce taş, bir kalem kadar düz ve dik çam ağaçlarının bir ulu kubbe oluşturduğu, bu anlatılamayacak kadar sade, ama o derece de görkemli mezarlıkta, dört beş tane granitten yapılmış büyücek haçın serpiştirilmiş olduğu çimler üzerinde sıra sıra uzanıp gidiyordu. Aslında bunlar birer "mezar taşı" bile değildi. Sadece o Hitler denen akıl hastasının boş yere, pisi pisine ölüme gönderdiği gençlerin anısını yaşatan birer plaketten ibaretti. O zavallı çocuklar nasıl ve nerede ölmüşlerdi, bunu bilen yoktu. Onlardan geriye kala kala bir isim, iki de tarih kalmıştı, hepsi bu! Ve bu inanılmaz güzellikteki mezarlıkta aslında onlardan hiçbirinin uyumadığını düşünmek insana başka bir ürperti veriyordu.

Gerçekten de şehitliğin girişindeki küçücük bir tapınağı andıran daire biçimindeki sevimli yapının şehitliğe açılan kapısından görülen manzara göz yaşartıcı bir güzellikteydi. Ne yazık ki, bu güzelliği sözcüklerle anlatmak mümkün değil. Ancak burayı düzenleyen sanatçı veya sanatçı-

lar, yalnız yaşamın sonu olmasından duyulan hüznü yumuşatmayı başarmakla kalmamışlar, üstelik Hitler'in "Bin Yıllık Germen İmparatorluğu" kuruntusuna kurban ettiği bunca gencin, daha hayatın ne olduğunu bile anlamaya fırsat bulamadan ölümün kucağına itilivermiş olmalarının insanda uyandırdığı öfke ve isyan duygusunu hafifletmeyi, hattâ neredeyse insanı ölüm düşüncesiyle barıştırmayı başarmışlardı.

Durun, ben bütün bunları neden anlatıyorum şimdi? Ha, evet, Karaormanlar'da dolaşırken rastladığımız yaşlı insanlardan söz ediyordum, derken... Şu çağrışım "association" denen psikolojik olay aslında günlük yaşamımızın gediklisi gibi bir şey. Onun sayesinde şimdiki an ile geçmiş yaşantılarımız arasında gidip geliriz durmadan. Buna "düş"lerimiz de eklenince, iç hayatımız üç boyutlu bir zaman içinde oluşur. Bu nedenle de hiçbir zaman salt şimdiki anı yaşayamayız. Ben de güya şu bizim 'İspanya'daki Şato'nun serüvenini anlatmak için yola çıkmıştım, ama bakın söz döndü dolaştı, sonunda nerelere geldi. Ancak, bilinçaltımızın bile kendine göre bir mantığı olsa gerek. Nitekim, beni bu serüvene iten dürtünün 'doğa tutkusu' olduğunu söylemekle söze başlamıştım, bu da beni ister istemez gerilere, Heidelberg'teki günlerimize götürmüştü, zira bu tutkuyu güçlü bir duygu olarak ilk defa orada tanımıştım.. Rohrbach'taki çatı katı odamızın küçük penceresi 100 metre kadar uzağımızdaki ormana bakıyordu. Bu, çoğunluğunu çam ağaçlarının oluşturduğu karma bir ormandı. Çamlar yeşilliklerini yaz kış sürdüre dursunlar, yapraklarını döken öteki ağaçlar, sonbahar yaklaştıkça sarının ve kahverenginin çeşitli tonlarına bürünürler, içlerinden Akçaağaç gibi bazıları da kıpkırmızı kesilirdi. Bu, seyrine doyum olmaz bir renk cümbüşü olurdu. Bu manzarayı seyretmek kadar, rengârenk yaprakların örttüğü orman yollarında yürümek de insana ayrı bir mutluluk veriyordu. Kış gelip, doğa kardan gelinliğini giydiği zaman da bu mutluluğumuz eksilmiyor, sadece biçim değiştiriyordu.

Bilindiği gibi, Batı ülkelerinde kar yağışı, özellikle Noel yaklaşırken, heyecanla beklenen bir olaydır. Hele kar biraz biraz tutmaya başlayınca, herkesi yeni bir sevinç dalgası sarar, zira artık karda kayma umudu doğmuştur. Şöyle bir iki gün kar yağıp da kayabilecek duruma geldi mi, çoluk çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek, kızağını kapan dışarı fırlar ve tepelere doğru yürümeye koyulur. Bu bağrışarak, çağrışarak yokuş aşağı kayan topluluğu izlemek de hayli keyiflidir. Hele bunlar arasında 80, 85 yaşlarında bir ihtiyarın yüzünde yaramaz bir çocuk gülümsemesiyle kızağına kurulmuş, etrafında bağrışan ve gülüşen gençlere hiç aldırış

etmeden, Rohrbach mezarlığının yanından geçen yokuştan aşağı bir inişi vardı, bugün bile bütün canlılığıyla gözümün önündedir. Kim bilir neler görmüş geçirmiş olan bu ak saçlı ihtiyar, sanki bütün acılarını unutmuş, yeniden çocukluğunu yaşıyormuş gibiydi. Heidelberg'in bir kenar mahallesinde küçük çocuklarla gençler arasında sanki onlardan biriymiş gibi kızak kayan ak saçlı bir ihtiyar... Bilmem gözlerinizi önüne getirebiliyor musunuz?

Almanlar'ın doğa tutkularının bir başka görünümü de dağcılıktır. Bizde, çoğunluğun anlam bile veremediği, dolayısıyla pek az kişinin iltifat ettiği bir spor türü Almanlar için bir 'spor'dan çok, doğayı daha yakından tanımak, onunla bir bakıma iç içe olmak arzusunun dışa vurmasıdır. Gerçi dağcı, bu vesileyle kendi fizik gücünü deneme fırsatını da bulur, ayrıca, sinirlerine hakim olmayı, doğanın karşı konulmaz güçleriyle savaşmayı da öğrenir. Ama onu en çok mutlu eden şey, o güne kadar kimsenin tırmanmamış olduğu bir tepeyi fethetmek ve oradan dünyayı ilk seyreden insan olma şerefine ulaşmaktır. Sözün kısası dağcılık, bir spordan çok, insana entelektüel bir zevk veren bir keşif serüvenidir.

Salt doğayı seyretmek için dolaşılabileceğini bütün ömürleri doğa ile kucak kucağa geçen insanlara anlatmak zordur. Zira onlar ormanı ancak ağaç kesmek için gidilen, dağları tepeleri sırf hayvan gütmek için çıkılan, ırmakları su taşımak veya çamaşır yıkamak için görülen yerler olarak bellemişlerdir. Sürüsünü otlatan çobanın, dağların tepelerin manzarasını seyrettiği de olur mu, denizdeki balıkçının içinden yüzmek de geçer mi? Binde bir belki. Çünkü doğayla ilişkisinde geçim kaygısından kendini kurtaramamış kişi onu seyretme aşamasına yükselememiştir henüz. Hele ona hiçbir pratik yararını görmediği dağcılığın anlamını anlatmanız neredeyse imkânsızdır. Bizde yalnız basit insanlar değil, sözüm ona kültürlü kişilerin de büyük çoğunluğu, dağcılığa ancak hafifçe kafadan kontak kişilerin merak saldığı inancındadırlar.

Bir zamanlar Walter Bonatti'nin kış ortasında, tek başına, Eiger Dağı'nın kuzey yamacından dört günde tepeye tırmanışının akıllara durgunluk veren hikâyesini Match dergisinde büyük bir heyecanla okumuş, okuduklarımın özetini, o unutulmaz serüvenin etkisi altında, bir kaç eşe dosta anlatmaya kalkmıştım. Çoğu Avrupa görmüş olan bu dostlarım da tepkilerini şu sözcükle dile getirmişlerdi: "Delilik!" Avrupa'ya gittikleri zaman bile büyük kentlerden uzaklaşıp biraz doğaya açılmayı pek akıllarına getirmeyen bu kültürlü dostlar için de eksi otuz derecede kendini çengelle bir kaya parçasına asıp, 1.000 metrelik bir uçurumun üzerinde

geceyi geçirmenin hiçbir "anlam"ı yoktu. Böylece kültürlüsü de, kültürsüzü de aynı noktada birleşiyordu: Pratik bir yararı olmayan, salt seyretme amacına yönelik uğraşılar anlamsızdır. 2.500 yıl önce yıldızları seyrederken kuyuya düşen Thales'e Trakyalı köylü kızı nasıl gülmüştü? Öyle ya, önüne bakıp yoluna gidecek yerde, tutup da yıldızları seyretmenin ne anlamı vardı? İşte yalnız sanatın değil, bilimin de doğuşunda ana dürtüyü oluşturan "seyretme" tutkusunun anlamını, hattâ önemini kavramak bakımından bizim sözüm ona kültürlü aydınlarımız bile Trakyalı köylü kızından pek ileri gitmiş sayılmazlardı. Doğayı anlama çabası diye nitelendirebileceğimiz bilimin, bu salt seyretme ile, yani doğada neler olup bittiğini gözleme ile başladığını fark etseler, açık bir yaz gecesi yıldızları seyrederken kendinden geçen Thales'le, kış ortasında Eiger'in kuzey yamacından tepeye tırmanmak için hayatını tehlikeye atan bir Walter Bonatti arasında bir çeşit "dünyaya bakış" ortaklığı olduğunu anlarlardı.

Almanlar'ın seyretme tutkusu onları, doğanın neresinde manzaraya hâkim bir nokta varsa orada bir kule yapmaya itmişti. Eski zamandan kalma şatoların ve burçların da hepsi bu amaçla kullanılıyordu. Bu gibi yerlerde çokluk bir lokanta veya gazino da olurdu. Uzun bir yürüyüşten sonra böyle en güzel manzaraların ayak altına serildiği bir yerde yemek yemenin veya bir fincan kahve içmenin tadına doyum olmazdı. Almanlar'ın doğa sevgisi öylesine derindi ki böyle yerlerde tapınakta imişler gibi alçak sesle konuşurlar, konuşmaların konusu da genellikle doğanın bütün cömertliğiyle sergilediği güzellikler olurdu. Onlardaki bu doğa tutkusunu olsa olsa müzik sevgisi geçebilirdi. Onlar için doğa güzellikleri bir çeşit "göze hitap eden müzik" gibiydi. Onun için, her ikisinin de karşısında, ama özellikle de müzik dinlerken, dinsel denilebilecek bir vecde kapılırlardı. Sanırım hiçbir millet müziği Almanlar gibi içten duyamaz. Bir konsere giderken giyinişlerinden tutun da, konser boyunca davranışları, sonra sanatçılara karşı gösterdikleri ağır başlı, ama içten tezahürat, her şey, ama her şey, onların müziği insan ruhunun erişebileceği en yüce yaşantı olarak değerlendirdiklerini belli eder. Bu müzik tutkusu onlara daha beşikteyken aşılanır, küçük yaşta bir müzik âleti çalması öğretilerek geliştirilir, daha ileri yaşlarda mahalle korolarında şarkı söyleyerek pekiştirilir. Dolayısıyla bir Alman çocuğu, Bach, Beethoven, Mozart adlarını ilk defa ne zaman duyduğunu hatırlayamayacak kadar onlarla iç içe büyür. Biraz da bu nedenle, bu ustaların büyüklüğü bir Alman için hemen hemen "tartışılmaz"dır. Benim için de...

Müzik tutkusunun bende ne zaman başladığını kesin olarak hatırla-

mıyorum. Çocukluğumun geçtiği Sinop, o zamanlar nüfusu beş bini bile bulmayan, küçük, şirin ve sessiz bir kentti. Bir iki aracı saymazsak şehrin gürültüsü biz çocukların bağrışmalarından ibaretti diyebiliriz. En çok sokak aralarında top oynarken çıkarttığımız bu seslere arada bir kağnı gıcırtıları da katılırdı. "Kağnı" dedim de aklıma geldi. Bizim için önemli bir taşıt olan bu kağnılara binip, kent dışına doğru bir kaç yüz metre gidebilmek bile bize büyük bir sevinç verirdi. Odunlarını satıp köylerine boş dönen köylüler arada bir kağnının arkasına ilişmemize göz yumduklarında, bunu büyük bir nimet bilirdik. İnsanın, başkasının hareket ettirdiği bir şeye binmekten zevk almasının "içgüdüsel" bir yanı olduğu anlaşılıyor. Yoksa son derece ağır hareket eden bir kağnıya binmenin bile insana nasıl bir zevk verebildiğini anlamak güç. Hızın artmasıyla doğru orantılı olarak bu zevk de artıyor olmalı. Modern insanda neredeyse hastalık derecesine varan otomobil tutkusu da her halde buradan kaynaklanıyor. Her genç gibi bir ara ben de bu hastalığa tutulmuştum, o kadar ki, Heidelberg'e yerleşir yerleşmez bir araba almak için hemen para biriktirmeye başlamıştım. Alacağım araba da siyah bir "Opel Rekord" olacaktı. Niye "siyah" ve niye "Opel Rekord?" Çünkü o zamanlar siyah arabalar bana daha bir gösterişli görünüyordu, gösterişli değilse bile daha bir ağırbaşlı. "Opel Rekord"a gelince, sanırım hem pek pahalı, hem de pek büyük olmadığı için gönlümü bu güzele kaptırmıştım. Filozof Karl Löwith bizi yemeğe çağırdığı akşam bu arzumu açtığımda, biraz alaylı bir gülümseme ile, "oho, Luxus" demişti. Opel Rekord bir arabayı benim için biraz fazla lüks bulmuş olmasını o zaman biraz yadırgamıştım, ama bir müddet sonra onun sadece külüstür bir VW'yi olduğunu görünce niçin böyle düşündüğünü anlar gibi olmuştum.

Ben de sonra bir VW almaya karar verdim. Aldığım Käfer (Almanya'da VW'nin kurbağa modeline o zaman bu ad veriliyordu) hemen herkesin araba sahibi olduğu bir ülkede şişinmeye imkân vermeyecek kadar küçük ve gösterişsizdi. Üstelik Almanya'daki hava, hiç kimsenin otomobiliyle şişinmesine hiçbir bakımdan elverişli değildi. Biryol, malıyla mülküyle gösteriş yapmak Alman gelenek ve göreneklerine aykırıydı. Ayrıca, kültürsüz biri çıkıp da böyle bir şeye kalkışsa çevre onu derhal yola getirir. Bunun iki somut örneğine yakından tanık oldum. Ev sahibimiz Herr Astor, en lüks Mercedes arabayı düşünmeden satın alabilecek kadar varlıklı bir adamdı, ama benden ancak bir yıl sonra bir araba almaya karar verdi ve kendisini bir Mercedes almaya ikna etmek için gösterdiğim bütün çabaları, şu basit gerekçeyle geri çevirdi: "Aman, ne diyor-

sunuz, Herr Doktor, ben bir Rekord'u bile kendime fazla görüyorum. Şimdi bir Mercedes almaya kalksam, mahalle beni tefe koyar.. Ben kim, Mercedes kim?" Düşünün ki o zaman Mercedes'in en ucuz modeli Rekord'dan sadece 2.000 mark daha pahalıydı.

"Ben kim, Mercedes kim?" Alman mucizesi diye adlandırılan görülmemiş kalkınmanın altında bence bu düşünüş yatıyor. Bir sürü bağı, bahçesi, ana cadde üzerinde de bir köşkü olan Herr Astor (şu Amerika'da milyarder olan Astor ailesinin bir üyesi) vergi dairesinde şefti. Akşam daireden döner dönmez, iş elbiselerini giyer, el arabasını sürerek meyve bahçelerinden birinde çalışmaya giderdi. Artık bir otomobil almak isteyişinin asıl nedeni de, âletleri ve topladığı meyveleri el arabasıyla taşımakta güçlük çekmesiydi. O da bir hayli yaşlanmış ve kronik astımdan dolayı çabuk yorulur olmuştu. Karısı da her gün bizim oturduğumuz evin altındaki sütçü dükkânına gelir, ablası ve annesiyle birlikte saat akşamın dokuzuna kadar bir an dinlenmeden arı gibi çalışırlardı. Alman mucizesi denen olayın arkasında bizim aklımızın bile alamayacağı bir çalışma ve disiplin yatıyordu. Aldıkları emekli aylıkları ve kira bedelleriyle yan gelip gül gibi geçinebilecek durumda olan bu ailenin en yaşlısı Frau Arnold, en çok çalışanı idi. Yaz-kış demeden her gün sabah beşte kalkar, süt kamyonunun dakika sektirmeden getirdiği elli litrelik süt bidonlarını içeri alır, sonra saat yedide açılacak olan dükkânın öteki hazırlıklarına başlardı. Bu çalışma hiç durmadan ve oturmadan akşam saat sekiz buçuk, dokuza kadar sürerdi. Sabah saat altıya doğru büyük kızı Lisbeth kalkar, kahvaltıyı hazırlar, yatakları havalandırıp saat tam yedide dükkânda, tezgâhının başında olurdu. O da annesi gibi hemen hemen hiç oturmaz, küçük kardeşi Anne saat sekize doğru dükkâna gelir gelmez, satış işini bir ara ona devreder, çıkıp ilkin orta kattaki kendi dairelerinin temizlik vs işlerini hallettikten sonra, bizim kattaki öğrenci odalarını bir bir dolaşıp yatakları yapar, toz alır, gerekirse sobaları temizler ve bütün bunlar bittikten sonra, tekrar dükkâna inip müşterilerin kalabalıklaştığı saatlerde kız kardeşiyle birlikte tezgâhta çalışırdı. Öğlene doğru Frau Arnold hemen dükkânın arkasındaki mutfağa geçer, kısa zamanda öğle yemeğini hazırlar, çamaşır ve bulaşık yıkar, bu işler bitince de dükkândan bodruma, bodrumdan dükkâna durmadan bir şeyler taşır, bu arada bahçenin bir köşesinde besledikleri domuzun da yemeğini vermeyi ihmal etmezdi. Akşam dükkân yedide kapandığı halde, temizlik ve derleyip toparlama işleri sekiz buçuğa kadar sürer, ancak büyük süt deposu iki üç defa yıkanıp iyice fırçalandıktan sonra ailenin günlük çalışması biterdi.

Saat dokuza doğru orta kattaki oturma odasında sofra kurulur, Frau Astor'un bir ara kasaptan satın almış olduğu çeşitli salamlar, jambonlar geniş bir tabağa konarak sofraya getirilir, kâh şarap, kâh bira içilerek (yaşlı Frau Arnold hep şarap içerdi) akşam yemeği yenilirdi. Günün yorgunluğunu çıkarırcasına yavaş, sohbet ede ede yenilen bu yemek saati —uyku dışında— onların tek dinlenme saatiydi. Çünkü ertesi gün aynı çalışma aynı tempoyla yeniden başlardı. Almanya'da kaldığım üç yıl boyunca hep kendime Almanlar'ın niye bu kadar çalıştıklarını sormuşumdur. Arada bir Frau Arnold'a kendisini bu kadar yormaması gerektiğini söyler, takılırdım, o ise her zamanki yaramaz çocuk edâsıyla, "Ben yorulmuyorum ki," derdi, ""Arbeit macht mir Spass." Çalışmak, Almanlar için zorla yapılan iş değil, bir eğlenceydi ve çok çalışmaktan yalnız zevk değil, gurur bile duydukları her hallerinden belli olurdu. Özellikle akşam yemeği esnasında çok çalışmış olmanın mutluluğu gözlerinden okunurdu.

"Alman mucizesi" imiş! Ancak bizim gibi tembelliği alışkanlık, iş yapmamayı amaç edinmiş milletler, İkinci Dünya Savaşı'nda yüzde altmış altısı yıkılmış olan bu ülkenin beş on yıl içinde dünyanın üçüncü büyük ekonomik gücü haline gelebilmiş olmasını bir mucize olarak görmeye eğilimlidir. Çalışkanlığın en gözde meziyet, hattâ bir erdem olduğunu anlamak için mezar taşlarına bir göz atmak yeter. Zira birçok mezar taşında aşağı yukarı şunlar yazılıdır: "Yaşamı çalışma ve mihnetle geçti!" Aynı nedenle, bir Alman'ın en kızdığı, hattâ nefret ettiği şey tembelliktir. Fransızlar'dan niye nefret ettiklerini sorsanız, onların tembel ve pis olduklarını söylerler, mesela. Pisliği de tembelliğin bir sonucu sayarlar. Karşımdaki evin çatı katında oturan genç Frau Rau'dan hemen bütün mahallenin nefret edişi de aynı nedenleydi: Pis ve tembel oluşu! Bu nefretin en koyusuna ilkin yaşlı Herr Rau ile konuşunca tanık olmuştum. Aslında yumuşak huylu ve şakacı bir yaradılışta olan Herr Rau, gelininden neden bu kadar nefret ettiğini kendisine sorduğumda, "Domuz karı, kocasına yardım etmiyor" demişti. Ben ilkin, arada bir pencereye kollarını dayayıp sokağı seyreden bu köylü görünüşlü şişman hanımı ev işlerini de ihmal eden pasaklı biri sanmıştım. Oysa bir gün bir vesileyle evlerine gittiğimde her tarafın pırıl pırıl olduğunu görünce, bu zavallı kadına bizim sokakta oturanların neden "Pis Silezyalı domuz" dediklerini anlayamamıştım. İki kızlarının da üstleri başları düzgündü. Efendim, sonradan öğrendim ki, meğer herkesin ona kızmasının nedeni ev işlerini bitirdikten sonra bisiklet tamircisi olan kocasının atölyesine gidip ona

yardım etmemesiymiş! Zavallı Frau Rau, bizde komşu gezmesinden, vitrin vitrin dolaşmaktan veya bütün gün kumar oynamaktan evlerinde dağlar gibi yığılan bulaşıkları bile yıkamaya fırsat bulamayan hanımları gördükçe hep onun kollarını pencereye dayamış sokağı seyreden hali gözlerimin önüne gelir. Belki de bunlar onun tek dinlenme anlarıydı, ama etrafındaki çalışma tutkunu Almanlar, ona bunu bile çok görüyorlardı. İşte, "Alman mucizesi"nin arkasında yatan gerçek.

Biz Türkler Almanlar'ın bu mucizeler yaratan çalışkanlıklarına hayranızdır, ama tembelliğimizden, hattâ beleşçiliğimizden de vaz geçmeyiz. Hele o beleşçiliğimiz yok mu, en kültürlü geçinenlerimiz bile neredeyse bunu erdem sayarlar. 'Kültürlü' dedim de aklıma geldi. Bizde bir profesörden kültürlü kim olabilir? Ama gelin görün ki, beleşçilikte profesörlerimiz de başkalarından geri kalmazlar. Bunun en çarpıcı örneğine, 1958'de Venedik'ten İstanbul'a dönerken vapurda tanık olduğumu hatırlıyorum. Yemekte radyo o büyük "devalüasyon" haberini vermişti ve..

Bu haber beni de aynı vapurla Venedik'teki 1958 Uluslararası Felsefe Kongresi'nden dönmekte olan bizim felsefe bölümündeki öğretim üyelerini de çok şaşırtmıştı. Ama içimizden hiçbiri Türkiye'nin o zaman içinde kıvrandığı ekonomik bunalımın nedenleri üzerine eğilmeyi akıl etmedi. Herkes bu yüzden kaçırmış olduğu fırsatlara hayıflanıyor veya devalüasyonun kendi hayatı üzerine yapabileceği negatif etkilerin hesabını yapmaya çalışıyordu. Çok geçmeden bu konu da unutuldu ve.. Venedik'ten İstanbul'a kadar süren dört günlük yolculuk boyunca bizim meslektaşlar sadece kongre boyunca vakitlerini nasıl geçirdiklerini anlatıp birbirleriyle şakalaştılar. Kimi İtalyan kadınlarının güzelliğini anlattı durdu, kimi espresso kahvesinin nefasetini. Hocalarımdan biri ise çok ucuz bir lokanta bulmuş olmanın mutluluğunu hâlâ yaşar gibiydi. Bu sayede kongre ödeneğinden bir miktar para ayırabilmiş, dolayısıyla eşinin ısmarlamayı ihmal etmediği bir sürü kozmetik vs siparişini yerine getirebilmişti. Bu küçük başarısıyla bir çocuk gibi sevinen hocam, kongrede bir iki oturuma katılmış, ama burada tartışılan konulara pek bir ilgi duymamıştı. Zaten onun son yıllarda mesleğine karşı pek bir ilgisi kalmamış gibiydi. Ama ne gariptir ki mesleğine karşı ilgisini yitirmiş olması, onu, uluslararası bir kongreye katılmaktan alıkoymamıştı. Fakültenin nasıl olsa bir yıllık seyahat ve kongre ödeneği vardı, dolayısıyla onun da böyle bir fırsattan yararlanmaması düpedüz enayilik olurdu. Kongreye katılan öteki öğretim üyelerinin durumu da pek farklı değildi, zira onlar da hiçbir bilimsel katkıda bulunmadıkları bu kongreyi bir "bedava Avrupa seyaha-

ti" vesilesi saydıklarını her halleri ve sözleri ile ifade ediyorlardı. İçlerinde gene en açık sözlüsü olan Sacit bey kıs kıs gülerek kulağıma şunları fısıldamıştı: "Kongreler de artık tam bir festival oldu. Siz öyle görünüşe aldanmayın dostum, herkes işin eğlencesinde. Bu vesile ile herkes eşini dostunu görüyor, biraz da yeni yeni yerler görmüş oluyor. Hepsi bu!" "Ama dövizler devletin kesesinden çıkıyor, sayın hocam" demek geçti o an aklımdan. O ise sanki bunları bakışımdan okumuş gibi, sırtımı okşayarak sözüne devam etti: "Ya, aziz dostum, bu işler böyle. Siz şu fildişi kulenizden biraz gerçekler dünyasına inseniz!" Ne yazık ki, ben bu "gerçekler dünyası"na inmeyi hiçbir zaman becereıemedim. Hep insanın bazı şeyleri hak etmesi gerektiğine inandım. Bu yüzden de, hiçbir yerden tek bir kuruş burs dilenmediğim gibi, profesör olmayı da geri çevirdim. Herkesin her fırsatın üzerine balıklama atladığı bir toplumda, benim ayağıma kadar gelen fırsatları tepmem hiç şüphesiz "enayilik"ti ve ben kendi kuşağımın en enayisi idim. Bu enayiliklerin en büyüğünü de otomobil konusunda yapacaktım.

Söz döndü dolaştı, gene otomobile geldi. Uzun uzun düşünüp eşe dosta da danıştıktan sonra, bir VW almaya karar verdim. Gümüş rengi, ama üstü sürgülü bir VW. Tam 5.000 mark! 1955 yılında VW arabalar arasında en çok arananıydı, bu yüzden sıraya girip iki ay beklemek gerekiyordu. Ama, ne hikmetse, hiçbir zaman bir karaborsadan söz edildiğini duymadım. Bizde olsa, böyle bir durumda hemen birtakım açık gözler türer, bunlar değişik şehirlerde VW almak için sıraya girerler, sıraları gelince de arabalarını başkalarına devrederlerdi. Bir an önce bu arabaya kavuşmak için bir kaç yüz mark fazla ödemeye hazır pek çok kişi olduğu muhakkaktı. Ama ben hiçbir zaman böyle işlerin çevrildiğini görmedim, duymadım. O zamanlar Almanya'da olanlara bu gibi kurnazlıkları öğretecek Türk işçileri yoktu da ondan mı, bilmiyorum, ama Almanlar nedense bazan yeni fiyatına kullanılmış bir VW almayı karaborsa oyunlarına girmeye yeğliyordu.

İşte, temelde üretime yönelik toplumla, tüketime yönelik toplum arasındaki en büyük fark da burada kendini gösteriyor. Bizim millet başkalarının ürettiğini tüketmeye öylesine alışmış ki, bunu en iyi biçimde kıvırabilen akıllı, kıvıramayan da enayi damgasını yiyor. Köylü üretmeli, biz tüketmeliyiz, yabancılar bulmalı, biz taklit etmeliyiz, onlar yaratmalı, biz kopya etmeliyiz, onlar düşünmeli, biz tekrarlamalıyız, onlar yazmalı, biz çevirmeliyiz. Bunları yaparken yaratıcıya övgü, buluşu yapana patent hakkı, yazara telif hakkı vermeye de gerek yok. Adlarını anmazsanız

olur biter. Daha iyi yaşamak demek her şeyden önce "rahat etmek" demektir. Vapura, trene, otobüse mi biniyorsun, önündeki kalabalıktan ustaca sıyrılıp en iyi yeri kapmaya bakacaksın! Bir an önce şef, müdür, profesör mü olmak istiyorsun, seni bu makamlara yükseltecek olanlarla iyi ilişkiler kurmaya bakacaksın! Önemli olan "kestirme yolu" bulabilmekte. Çünkü ancak bu kestirme yol insanı rahata ve mutluluğa götürür. "En kısa yol şosedir" mi demiş Napolyon? O söz sadece savaşan ordular için geçerli. Dolayısıyla uzun okuma ve araştırmalar yapacak yerde bir iki kitap karıştırıp onların içinden anlayabildiklerini Türkçeye aktarmanın karşı konulmaz kolaylığını akıl edemezdi Napolyon bile. Elin gâvuru Bayer aspirini satıp her yıl milyarlarca lira kazanırken, senin yeni bir aspirin yapmanın anlamı var mı? Nasıl olsa rekabet edemezsin. İyisi mi 'Bayer' soyadını alırsın, sen de aspirin yapıp satarsın. İşin kolayı dururken, zoruna kaçmanın ne âlemi var?

Ancak, VW'i almakla ne kadar akıllılık etmişsem, satmakla da o kadar enayilik etmiştim işte.. Hiç değilse eş dost bu kanıda. Çünkü arabamı satmayıp da Türkiye'ye getirseymişim, o zamanın parasıyla elli bin liraya satabilirmişim. Bunu yurda dönünce öğrendim diyebilirim, ama daha Almanya'dayken de arabaların bizde çok para ettiğini duymuştum. İnsanın elindeki arabayı satmış olması bile bizimkilere akıl almaz geliyordu. Niçin satmış olduğumu öğrenenler de getirip burada satmam gerektiğini söylüyorlardı bu kez. Hele kuzenlerimden müteahhit Hasan Savaş, bunu duyunca çok yakın bir dostunu kaybetmiş gibi üzülmüştü. Arabayı kendisine satsaymışım, elli bin lira verebileceğini söylemişti. Yıl 1957. O zaman bu parayla bir apartman katı alınabiliyordu. Bunu duyunca, gerçekten de büyük bir enayilik etmiş olduğumu anladım. Zira dövizimden iki yıl biriktirdiğim parayla almış olduğum bir arabayı satıp, burada konforlu bir daire sahibi olabilecekken, onu Almanya'da satmak akılsızlığını yapmıştım işte. Üstelik o zamanlar iki yıl Avrupa'da oturmuş olanlardan araba için giriş izni alınmadığı gibi gümrük kesintisi de alınmıyordu. Ayrıca arabayla gelmiş olsaydım, eşyam ve kendim için de yol parası ödememiş olacaktım. İsteyen beni enayi saysın, çocukça bir gösteriş merakı için, bir sürü maddî ve mânevî fedakârlığa girmemeliydim, yoksa asıl enayiliği işte o zaman yapmış olurdum. Ve bütün bu düşünceler sonunda arabamı sattım.

Bunun, şimdi hatırladığım bir başka nedeni de, paraya ihtiyacım olması idi. Doçentlik tezimi bitirebilmem için Fakülte iznimi bir yıl daha uzatmayı kabul etti, ama "dövizsiz" olmak şartıyla. Bu durumda Tura-

n'ın öğrenci döviziyle idare etmemiz gerekecekti. Gerçi biraz dişimizi sıkmakla bunu da başarabilirdik, ama hep hesaplı davranmak zorunda olan birinin otomobili olması bize düpedüz grotesk göründü. Arabayla artık istediğimiz gibi gezemeyecektik ve bu yüzden durmadan paramızın hesabını yapmamız gerekecekti. Türkiye'ye dönüşümüzde konuyu açtığımız hemen herkesin, sonradan salık verdiği "karaborsadan döviz sağlama" düşüncesi ise aklımın ucundan bile geçmedi. Hele Turan bu "karaborsa" sözcüğünü bile duymaya tahammül edemezdi. Ben de o zamanlar bunu düşünemeyecek kadar "saf"tım. Bu 'saf' sözcüğünü bilerek kullanıyorum. Çünkü Türkiye'ye döndüğümüzde, karaborsanın günlük yaşayışın onsuz olunamaz bir parçası olduğunu ve kimsenin bu durumu yadırgamadığını gördüm. Dolayısıyla karaborsadan alışveriş etmede kimse kınanacak bir yan görmüyordu. Şimdi düşünüyorum da, meğer ben o zamanlar ahlâk anlayışım bakımından düpedüz "Kantçı"ymışım. Uzun düşünmeler ve tartışmalar sonucunda sonradan "ütilitarist" bir ahlâk felsefesini benimser gibi oldum, ama "kural ütilitarizmi"nden kolay kolay vazgeçmek istemeyişim, bendeki bu Kantçı inanışın büsbütün kaybolmadığını gösteriyor. Bunu, toplum yaşayışının sürtüşmesiz ve kavgasız yürümesini sağlamak amacıyla konulmuş kuralların, ütilitarist bir hesap açısından zararlı sayılmayacak bir biçimde çiğnenmesi karşısında duyduğum negatif tepkiden anlıyorum.

Ne diyordum? Ha, karaborsadan para sağlayıp, her ne pahasına olursa olsun otomobilimizi alıkoyacak yerde, onu satıp herhangi bir para sıkıntısı çekmeden yaşamayı daha doğru buldum. Bu kararımda, birçoklarına çocukça gelebilecek birtakım faktörler de rol oynadı. Örneğin 1956 Noel'i yaklaşıyordu ve biz Noel tatilini geçirmek üzere Stahl ailesi tarafından Lorch'daki evlerine dâvet edilmiştik. Bu gibi durumlarda Avrupalı'lar gittikleri eve mutlaka bir hediye götürürler. Dolayısıyla biz de Lorch'dakilere, evin hizmetçisi de dahil, hediye götürmek zorundaydık. Bunun için de otomobili satmaktan başka yapılacak bir şey yoktu. İyi ki de satmışız. Eğer Lorch'a bütün o hediyeleri götürmeseymişiz düpedüz rezil olacakmışız. Zira bizi dört beş gün en iyi şekilde ağırlayan bu dost ailenin bütün üyeleri, her ikimize de ayrı ayrı hediyeler almışlardı. Onlarınsa bizden pek bir karşılık beklememiş olduklarını, onlara götürdüğümüz hediyelerin paketleri açıldıkça her birinin düştüğü şaşkınlıktan anladık. Gerçekten de bizimkilerin yanında onların bize verdikleri epey hafif kalmıştı. Ama, bir tanıdığa çaya giderken bile kocaman bir pasta götürmeden edemeyen eşimi bu durum çok rahatlattı, aksi halde gördüğümüz

konukseverlik yükü altında ezilebilirdik.

Sonradan yurda dönüşümüzde bu hikâyeyi bizimkilere anlattığımda rahmetli annem, toprağı bol olsun, o sevimli Karadeniz şivesiyle, "Ey gidi, oğlum" demişti, "demek elin gavuruna hediye götüreceğim diye o güzelim otomobili sattın, öyle mi?" Kardeşlerim de, "Sakın bunu başkaların anlatma, adama gülerler" diye alay etmişlerdi.

Arabasız yapamayan insanların bazan onu ne kadar kötü kullandıklarını da başımdan geçen bir olayı anlatarak canlandırmak istiyorum. Hafif yağmurlu bir gün, bir elimde şemsiyem, bir elimde içi kitap dolu çantamla Kavaklıdere kavşağı'nda karşıdan karşıya geçmek için yeşil ışığın yanmasını bekliyordum. Karşı kaldırımda da orta yaşlı bir hanım, iki küçük çocuğunun ellerinden tutmuş, benim olduğum yana geçmek için bekliyor. Sonunda yeşil ışık yandı, ama ben bazı sürücülerin ışık mışık dinlemediğini bildiğim için gelip arabaylâ durduklarını görmeden yola inmem. Sağ yönden bir araba gelip kadının olduğu tarafta durdu, bunun üzerine de kadıncağız benim olduğum tarafa doğru yürümeye koyuldu. Ama uzaktan hızla kavşağa yaklaşan başka bir arabanın durup durmayacağından emin olmadığım için, ben yerimden kıpırdamamaya devam ediyordum. Derken, korktuğum gibi, öteki araba hızla gelip kavşağı geçmeye kalkmaz mı? Ve hemen arkasından korkunç fren sesi! Fren sesiyle birlikte ben içgüdüsel olarak arkamı döndüm. Kan görmeye dayanamazdım. Oysa şimdi o zavallı kadın iki küçük çocuğuyla birlikte kanlar içinde yerlerde yatıyor olmalıydı. Hele o sevimli küçük kızların tekerlekler altında ezilmiş vücutlarını görmeye hiç katlanamazdım. Bütün bunlar bir iki saniye içinde olup bitti elbet. Ancak fren sesinin ardından herhangi bir çığlık duymamış olmam, ayrıca etrafta olağanüstü bir telâş ve koşuşturma olmayışı bana biraz cesaret verdi. Başımı kaldırdığımda ne göreyim? Kadın çocuklarıyla el ele öteki kaldırıma çıkmış bile. Hallerinden bir hayli korkmuş oldukları belli, ama adeta "çiğnenmemiş" olmanın sevinciyle bir an önce oradan uzaklaşmaya bakıyorlar. Çocuklar neyse de, mutlak bir ölümden kıl payı kurtulmuş olan analarının olaya karşı tepkisine ne demeli? O da sanki suçlu kendisiymiş gibi, hiç sesini çıkarmadan yoluna devam etmiyor mu? Bu manzaranın bende yarattığı öfkeyle arabasını yeniden hareket ettirmeye hazırlanan sürücüye doğru ilerliyorum. 35 yaşlarında, iri kıyım biri. Belli ki o da korkmuş, ama gene de "Fesüphanallah" der gibi başını sallıyor. Oturduğu yerin camına doğru eğilip "Sen ne biçim sürücüsün?" diye kükrüyorum. Şemsiyemle çantam da hep elimde. Hışımla camı aralayıp "Anlayamadım, bir şey mi

dediniz?" diye kabarıyor. Bu kez ben, "Sen ne biçim sürücüsün?" diye daha yüksek sesle bağırıyorum. "Sana ne? Sen neci oluyorsun? Trafik memuru musun, nesin?" O kadar sinirliyim ki, her tehlikeyi göze alarak boşanıyorum: "Demek ben de o hanım gibi yeşil ışık yandı diye geçmeye kalksaydım, şimdi beni ezmiş olacaktın. Bir de utanmadan 'Sen necisin?' diye soruyor. Sen nasıl kırmızı ışıkta geçmeye kalkarsın?" Daha ben sözümü bitirmeden kapıyı açıp hızla üzerime çullandığını görüyorum. Adam ilk yumruğunu ıskalıyor, tekrar saldırıya geçeceği sırada, onun yanında oturmakta olan ve beni döveceğini anlar anlamaz arabadan fırlamış olan daha genç birisi (çok muhtemelen bir yakını) arkasından yetişip adamı kollarından tutuyor, "Abi boşver, sinirlenme" diye adamı vazgeçirtmeye çalışıyor. Bana saldıran ise bir yandan ondan kurtulmaya çalışıyor, bir yandan da bağırıyor: "Bırak da şu serseriye göstereyim bakalım, ona buna horozlanmak nasıl oluyormuş!" Bu defa arka koltukta oturan kadınlar başlıyorlar bağrışmaya: "Hayri abi, bari sen bulaşma elin ukâlasına, sabah sabah başına iş açacaksın, haydi vazgeç! " Hayri abi dedikleri biraz yatışır gibi oluyor, kaykılmış kravatını düzeltirken beni sözle tehdide de devam ediyor: "Ulan, ben sana bilirdim yapacağımı, ama şükret ki bunlar var..." diyor ve ben tam dövüşmekten vazgeçtiğini sandığım bir anda bana bir tekme atıp arabasına biniyor. Ben o zaman elli yaşındaydım ve sanırım hayatımın son dövüşünü yapıyordum. Dizime inen tekmenin acısına rağmen, yaşıma ve kiloma bakmadan adama saldırmak istiyorum. Demin onu tutan genç bu defa da bana engel oluyor: "Lütfen beyefendi, sinirlenmekte haklısınız belki, ama oldu bir kere, anlayış gösterin lütfen! " diye beni yatıştırmaya çalışıyor. Aslında belki de yakınının sonunda mahkemelik olmasından korktuğu için böyle davranıyor. Ama gene de efendi bir insan olduğu her halinden belli. Sonra biliyorum ki o araya girmeseydi, adam beni iyi bir ıslatırdı, dolayısıyla ona müteşekkir olmam gerekir. Tekmeyi atan da muzaffer bir edâyla yerine yerleşmiş olduğuna göre, üstelemenin bir anlamı yok. En iyisi yerdeki çantamla şemsiyemi toparlamak. Bütün bunlar ne kadar zamanda olup bitti, bilmiyorum, ama ancak araba tekrar hareket ettikten sonra ortadaki dar refüjde küçük bir kalabalığın toplanmış olduğunu fark ediyorum. Ben uzaklaşan arabanın arkasından bakıp plaka numarasını belleğimde tutmaya çalışırken, kalabalıktan birinin yanındakine; "Yahu ne namussuz herifler var şu dünyada, nasıl da tekmeyi savurdu utanmadan, gördün mü?" dediğini duyuyorum. Öteki sessizce başını sallayarak arkadaşını onaylıyor: "Kalleş herif, bizim geldiğimizi görünce de nasıl

gazlayıp sıvıştı?" Sonra bana dönüyor: "Dizinize inşallah bir şey olmamıştır beyefendi. Ama sizde de kabahat var. Böyle serserilere uyulur mu hiç? Gene şükredin ki daha kötü bir şey olmadı. Siz de gördünüz, nasıl kalleşçe tekme attığını..."

Dizimde pek fazla bir ağrı duymuyorum ama pantalonumun orası dizime yapıştığına göre, kan da akmış olmalı. Kavaklıdere şaraplarının sahibine ait olduğunu söyledikleri o güzel evin bahçe duvarına oturup pantalonumun sağ paçasını yukarı doğru sıvıyorum. Gelen geçenin ne düşüneceği filân hiç umurumda değil o anda. İçimde kabaran hüznü belki biraz yatıştırır umuduyla dikkatimi yaranın üzerinde toplamaya çalışıyorum. O beni teselliye çalışan iki genç de biraz önce "Çok geçmiş olsun, amca" diyerek uzaklaştılar. Şimdi yapayalnızım. Yağmur hafif hafif çiselemeye devam ediyor. Nedense dilimin ucuna "*Mon âme est triste jusqu'à la mort*" sözleri takılıyor*.

Bu sözleri nerede okumuş olabileceğimi düşünüyorum. Buldum. İncil'de elbet. İncil'i Fransızcasından okumuştum ya bir zamanlar... Sonra aynı cümlenin Bach'ın Matthäus Passion'unda "*Meine Seele ist betrübt bis auf dem Tod*" diye geçtiğini hatırlıyorum. O iki gencin dediği gibi, "sen şükret gene haline!" Yaram pek büyük değil ama, pantalona yapışması fena. Eve dönsem eşim gene kiminle kavga ettiğimi sorup telâşlanacak. En iyisi gene olduğum gibi fakülteye gitmek.

Bölümdeki odama geldiğimde, bizim Melda hanım dizimdeki kan lekesini hemen görmüş, telâşla, "Dizinize ne oldu, Hüseyin bey, düştünüz mü yoksa?" diye soruyor. Evlâdım Melda hanım, ne iyi, ne tatlı kızdır, beni de ağabeysi gibi sevdiğine eminim. Şakacı bir edâyla cevap veriyorum: "Yoo, düşmedim, yolda birisiyle kavga ettim, adam da bana bir tekme savurdu..." Melda hanım inanmıyor tabii. "İlâhi Hüseyin bey, ne kadar şakacısınız! Gerçekten ne oldu? Araba filân mı çarptı yoksa?" "Araba değil, ama sürücüsü çarptı denebilir" diyorum ve ardından da ona başımdan geçenleri anlatıyorum. Sonunda şaka yapmadığımı anlıyor ve üzgün üzgün başını sallıyor. "Çok geçmiş olsun, Hüseyin bey. Gene dua edin ki, bu kadarcıkla atlatmışsınız... Esen'le biz bazan ne tatsız olaylarla karşılaşıyoruz da, gene sesimizi çıkarmıyoruz. İnsan herkese uymaya kalksa başı belâya girer. Bilmiyor musunuz, burası Türkiye..."

* Ruhum ölesiye üzgün.

Bu, 'Burası Türkiye' sözü bana bir başka anımı hatırlatıyor. Eşimin femür başı kırıldığı zaman yattığı ultramodern özel hastanedeki Amerikalı baş hemşireyi. Hastanede kaldığımız 20 gün süresince hiç değiştirilmemiş olan el havlularımızı kendisine gösterdiğimizde, dehşet içinde açılmış gözlerle "*This is Turkey, this is Turkey!*" diye tekrarlamıştı. İlkellik karşısında uygar bir insanın duyduğu tepkiyi yansıtan ve ağlamaklı bir sesle söylenen bu sözler uzun süre kulağımda yankılanıp durmuştu. Hattâ o zaman 'Burası Türkiye' diye salt günlük hayatımızın çeşitli çapaçulluklarını anlatan kısa anekdotlardan derlenmiş bir kitap yazmayı da düşünmüştüm. Ama sonra bu tür fıkraların bu gibi olayları her gün yaşamakta olan Türk okuyucusuna pek ilginç gelmeyeceği gerekçesiyle bu düşüncemden vazgeçmiştim. Buna karşılık 'This is Turkey' başlığıyla yayınlayacağım İngilizce bir kitap, Batı'da pek çok kimsenin ilgisini çekebilirdi. Anlatacağım şeylerden pek çoğu, Batı insanına gerçekdışı ve uydurma gelecekti şüphesiz, ama gene de gülecekleri muhakkaktı. Ne var ki, gene tembellikten bugüne kadar o kitabı da yazmış değilim. Bir ara "Alice Hârikalar Ülkesinde"ye nazire olarak, 'Alice Garabetler Ülkesinde' başlıklı bir kitap yazmayı da düşündüm. Ama bu kitaba istediğim gibi bir İngilizce başlık bulamadığım için onu da yazamadım.

Gene konuyu saptırdım. Ben neden söz ediyorum? Ha, evet, neden araba düşmanı olup çıktığımı anlatıyordum galiba. Aslında ezici çoğunluğu araba kullanma kültüründen yoksun olan insanlarımız, beni sonunda büyük kent düşmanı yaptılar. O kadar ki, genç sayılabilecek bir yaşta emekliliğimi istememin bile ana nedeni bu oldu diyebilirim.

Neden İstanbul Üniversitesinden ayrılıp ODTÜ'ye gittiğimi daha sonra açıklıyorum. Bunda İstanbul'un her bakımdan yaşanılmaz bir kent haline gelmesinin rolü çok büyük. O zamanlar, yani 1966 yılında, Ankara İstanbul'a kıyasla çok "rahat" bir kentti. Henüz sokakları otomobiller doldurmamış, kaldırımları işgal edilmemişti. Yollarda rahatça yürüyebiliyor, bir yerden başka bir yere rahatlıkla ve kısa zamanda gidebiliyordunuz. Sonra herkes dolmuş duraklarında sıraya giriyor, İstanbul'da olduğu gibi kimse kimseyi itip kakmıyordu. Daha düzenli, daha temiz, kısacası daha uygar bir kent hali vardı Ankara'nın. Sonra taksi şoförleri adamı kazıklamaya kalkmıyor, dolmuşlar olur olmaz yerde adam indirip bindirmiyordu. İstanbul'un gürültüsü, pisliği, trafik kargaşasından sonra Ankara bana gerçekten Batılı bir kent gibi gelmişti. Göze, daha doğrusu kulağa batan en büyük kusuru, taksiler başta olmak üzere bütün arabaların durmadan korna çalması idi. İnsanı (yani *beni*) çileden çıkaran bu

korna gürültüsüne bir türlü anlam veremiyordum. Trafiği oldukça düzenli olan, yayaların da hep yaya geçidinden geçtiği bir kentte, ne için sürücüler olur olmaz korna çalıyorlardı? Bir gün, elini kornadan ayırmayan bir dolmuş sürücüsüne bu soruyu soracak oldum, adam şöyle cevap verdi: "Hiç abi, bir alışkanlık işte, herkes çalıyor, biz de çalıyoruz..." Şoförün açıklaması oldukça akla yakındı. Gerçekten de Ankara'da sürücüler, bir çeşit korna çalma manisine tutulmuşlardı. Bu, gerçek bir salgın olmalıydı. Ama benim asıl anlayamadığım ve sinirlendiğim şey, bu korna gürültüsüne karşı kimsede bir tepki görülmemesi, bu belâyı ortadan kaldırmak için kimsenin parmağını oynatmaması idi. Oysa Ankara Türkiye'nin başkenti idi, bu nedenle de burada, profesöründen, parlamenterinden tutunuz, en yüksek devlet memurlarına, bakanlarına, hattâ Cumhurbaşkanına dek binlerce kültürlü olması gereken insan yaşıyordu. Bütün bu insanlar nasıl oluyor da bu anlamsız ve korkunç şamataya dayanıyorlardı? Neden bunlardan biri Trafik Müdürü'ne telefon açıp, ona görevini hatırlatmıyor, neden gazeteler harekete geçmiyor, neden yabancı elçiliklere varıncaya kadar herkes susuyordu? Bir kere kent içinde korna çalmak yasaktı ve bunun kimseye bir fayda sağlamadığı herkesçe biliniyordu. O halde neden kimse sesini yükseltmiyordu? Yoksa koskoca Ankara'da gürültüden rahatsız olan bir ben mi vardım? Bunu eşe dosta sorduğumda, hepsinin de korna sesinden en az benim kadar rahatsız olduğunu öğrendim ve bunu öğrenmem beni büsbütün şaşırttı. Neden kimsenin şikâyette bulunmadığını sorduğum kişilerden de hep aynı cevabı aldım: "İstediğin kadar şikâyet et, kim dinler seni? İyisi mi..." Kimisi de, "Şu oy kaygısı var mı, yok mu? Hiçbir parti şoförlerin oyundan olmak istemez, onun için boşuna kendini üzme" diye akıl veriyordu. Aynı derdi kendilerine açtığım birkaç kişi de, "Trafik şubesi birkaç defa korna çalma yasağını uygulamayı denedi, ama kesin bir sonuç alamadılar. Kanunları yapan milletvekillerinin bile kuralları hiçe saydığı bir ülkede hiçbir şeyi düzeltemezsin, sen beni dinle... İyisi mi boşver! Daha olmazsa, kulaklarını tıkar, gürültüyü duymamaya çalışırsın, olur biter".

Korna gürültüsü bir yana bırakılırsa, Batılı bir kent görünümünde olan Ankara'da ilk yıllarımızın çok rahat geçtiğini söyleyebilirim. Ama otomobillerin kenti istilâ etmeye başlamasıyla birlikte, bizim de rahatımız, huzurumuz kaçmaya başladı. Zamanla kaldırımlar arabadan yürünemez hale geldi. Artık o kadar ki, mutlak bir mecburiyet olmadıkça sokağa çıkamaz olduk. Günlük yiyeceğimizi satın aldığımız Tunalı Hilmi'de yürümek gerçek bir işkenceydi. Bir gün burada, genç bir polis

memurunun arabasını kaldırıma çıkaran bir sürücünün arkasından koşarak kendisini uyardığını gördüm. Hemen polis memurunun yanına gidip, bu gibilerine nasıl bir ceza uyguladıklarını sordum. Tabii bu arada da, tahmin edebileceğiniz gibi, epey içimi döktüm. Polis benden de dertliymiş. "Hiçbir ceza veremiyoruz, beyefendi" diye dert yandı. "Ancak görebildiklerimize engel oluyoruz. Ama hangi biriyle başa çıkarsın? Sen birinin peşinden koşarken, bakıyorsun, bir başkası gelmiş arabasını kaldırıma oturtuvermiş. Ara da bul, ondan sonra... Niçin ceza yazmadığımızı soruyorsanız; inanır mısınız, belki olur olmaz kişiye ceza filân yazarız diye bize doğru dürüst ceza fişi bile vermiyorlar. Bu yüzden bir ayda beş yüz liradan fazla ceza yazamıyoruz. Yazdıklarımızın takibi ve tahsili de ayrı bir dert. Sonra, bakıyorsunuz, ceza yazdıklarımızdan bazıları yüksek mevki sahibi veya forslu kimseler oluyor. Gidip bizi şikâyet ediyorlar. Bu sefer onlar ceza yiyeceğine, biz amirlerimizden fırça yiyoruz. Bir şey demeye kalksan, adamı Çemişkezek'e sürerler. Tabii, bizim de çoluk çocuğumuz var, bu yüzden her iki tarafı da idare etmeye çalışıyoruz işte..."

Duyduklarım inanılır şeyler değildi. Bunu imâ eden bir iki şey söyleyince, genç polis memuru, "Siz ne diyorsunuz, beyefendi" diye yakınmasını sürdürüyor: "Dün gece saat bir sıralarında iki arkadaş arabayla devriye geziyoruz. Kavaklıdere'ye doğru bir arabanın korkunç bir hızla gittiğini gördük. Biz de takıldık peşine. Durması için korna çalarak sinyal veriyoruz, aldırdığı yok. Sözü uzatmayalım, arabayı ancak Çankaya'nın tepesinde, Cumhurbaşkanı'nın köşküne yakın bir yerde kıstırabildik. Araba daha durmadan arka kapı açıldı, iri yarı bir adam hışımla üzerimize yürüdü. Bir yandan da küfrün bini bir para: 'Ulan, siz kim oluyorsunuz, eşşoğlu eşşekler, bir milletvekilinin arabasını kovalayacak? Ben milletvekiliyim, canınıza okurum, ulan itoğlu itler... Eşkıya mı kovalıyorsunuz lan gece yarısı, serseriler!' Ve daha buna benzer ne hakaretler".

Elimiz kolumuz bağlı her bakımdan. Bu yüzden de o kadar hakareti yediğimizle kaldık tabi... Çok zor şartlar altında görev yapıyoruz, beyefendi, çektiklerimizi bir bilseniz. Bir başka iş bulabileceğimi bilsem, bir dakika bile durmam bu meslekte. Çoluk çocuk yüzünden çekiyoruz işte bu kahrı". Ben, onu teselli etmek için bir şeyler söylemeye hazırlanırken, o kaldırıma çıkmaya hazırlanan başka bir arabaya engel olmak için benden uzaklaşıyor.

Nedense o anda aklım çocukluğumu geçirdiğimiz Sinop'a gitti. Ağabeyim ve Kemal'le on yıl kadar önce Sinop'a gitmiştik. Ne var ki

çocukluğumun Sinop'u ile o zamanki Sinop arasında pek bir benzerlik kalmamıştı. Hemen hepsi elli yaşlarında emekli olmuş çocukluk arkadaşlarımızın yaşayışını gördükten sonra bunu daha iyi anladık. Belki hepsi bunun farkında değildiler, aralarında bazıları can sıkıntısından, yani vakit geçirememekten şikâyetçi idiler, ama huzur ve güven içinde yaşadıkları şüphe götürmezdi. Hele ağabeyimin arkadaşı Sabri Kanal'ın yaşama biçimine bayağı imrenmiştim. Son derece sağlıklı ve dinç bir görünümü vardı. Ama daha önemlisi, çok "rahat" bir hali olmasıydı. Bizim gibi kent yaşayışının bin bir dağdağası içinde ezilmemiş olduğu yüzünden okunuyor gibiydi. Kendisine bunu sebebini sorduğumuzda, gülümseyerek, "Ben yazları her sabah daha güneş doğmadan kalkarım" diye söze başlamıştı. "Hemen giyinip kayığa atlarım. Küçük bir motorum da var şimdi. İlkin zeytinlik tarafına doğru giderim. Bu arada gün de ağarmaya başlamıştır. Oltamı denize atıp ilk sigaramı yakarım. Bazan balık olmaz oralarda. O zaman kalkıp doğu kıyısına, bahçeli evlerin olduğu tarafa giderim. Şehir yeni yeni uyanmaya başlar, ama ortalık henüz sessizdir. Oltaya ilk balığın takıldığı an, insan günün ilk mutluluğunu yaşar. Bu ilk balık, arkadan başkalarının da geleceğinin müjdecisidir. Nitekim, ikinci, üçüncü, dördüncü balığın da oltaya takıldığı misinadaki titreşimlerden bellidir. Ama oltayı çekmekte acele etmeyeceksin, balıkçılıkta 'sabırla beklemesini bilmek' çok önemlidir. Esasen balık tutmanın en güzel yanı da budur. Sabırla beklemesini öğrenmek ve düşünmek! Herkesin daha uyuduğu bir saatte, insanın o sakin ve sessiz deniz üzerinde, bazan küçük dalgaların kayığa vurmasından doğan tatlı hışırtılar arasında düşüncelere dalıp balığın oltaya vuracağı anı beklemesi kadar tatlı bir yaşantı tasavvur edemezsiniz. Bazan bir vurur, takılmaz, bir daha vurur, sense, yaşamak için tutmaya heveslendiği yemin arkasında pusu kurmuş olan ölümden habersiz bu zavallı yaratığın oltaya yakalanacağı anı beklersin. Ölümün âleti olduğunu unutarak bundan garip bir zevk duyarsın, çünkü oyunu sonunda sen kazanmışsındır. Oltanın yükünü aldığını hissettiğin an çapariyi yukarı çekmeye başlarsın ağır ağır. Oltaya mesele çıkaracak büyüklükte bir balık takılmışsa, bu ağır ağır çekişte de ayrı bir tat vardır. İlk balıkların gün ışığında parladığı ana kadar, ganimetlerin cinsi ve büyüklüğünü merak etmenin de ayrı bir zevki vardır tabii. İnsan aslında daha oltaya vuruş biçiminden, sonra ağırlığından balığın türünü çoğu zaman tahmin edebilir, ama gene de suyun yüzüne hangi balığın çıkacağını kesin olarak bilemezsin. İnsanın bazan bu konuda hayâl kırıklığına uğradığı da olur. Hattâ saatlerce bekledikten sonra eve eli boş döndüğüm de çok olmuştur.

Ama asıl önemli olan balık tutmak da değil bence. Güneşin ufuktan yeni yükseldiği bir sırada insanın hafif hafif sallanan bir sandaldan, kıyıda hayatın uyanışını her gün yeniden görüp yaşaması, asıl önemli olan bu. İnsan o zaman yaşam denilen mucizeyi bütün sırlarıyla yeniden görür. Ve yaşamın ölümle ne kadar iç içe girmiş olduğunu da... Evet, hiç değilse yazın her gün böyle erkenden denize açılırım. Bazan o kadar çok balık tuttuğum olur ki, bunları konu komşuya, eşe dosta dağıtmak zorunda kalırım. Dediğim gibi, bazan elim boş döndüğüm de olur, ama içim gene de yaşamış olmanın sevinciyle doludur. Eve döndüğümde bizimkiler yeni kalkmışlardır. Hayatlarının en değerli saatlerini uykuda geçirmiş oldukları için onlara biraz acırım. Ama onlar bunun farkında değillerdir. Ve eminim, benim sabahın köründe kalkıp balığa gitmemi de bir çeşit hastalık olarak görüyorlardır. Ama gene de bu hastalığımı hoş görürler ve bu her gün böyle devam edip gider..."

Sabri Kanal'ın anlattıkları öyle güzeldi ki (üstelik o bunları öylesine tatlı anlatıyordu ki), onun yaşayışına gıpta etmemek elde değildi. Bir gün bizi de yanına almasını rica ettiğimizde sevinerek kabul etti. Ancak ben onun gibi sabahın köründe kalkamayacağım için, bir akşamüstü, daha doğrusu saat beşe doğru balığa çıkmaya karar verdik. "Biz zaten yazın bir fasıl da ikindileri balığa çıkarız" diye sürdürdü hikâyesini. "Sabah genellikle saat dokuza doğru eve döner, çocuklarla kahvaltı ederim. Tıraş olup giyindikten sonra on sularında yazıhanemde olurum. Biraz meşgale olur diye açtım yazıhaneyi, yoksa emekli maaşımla pekâlâ geçinip gidiyoruz işte. Bu yaştan sonra para kazanacağım da ne olacak, hele Sinop gibi küçücük bir yerde? Neyse, bazı gün bakarsın hiç kimse gelmez, bazı gün de gelenleri oturtacak yer bulamam. Oydu, buydu derken saat dördü, beşi bulur. Ondan sonra babam mezardan dönse beni tutamaz yazıhanede, çünkü bizim 'demlenme' saati yaklaşmaktadır. Önce bir çarşıya uğrayıp nevaleyi toparlarım, beyaz peynir, domates filân ve mutlaka bir küçük rakı... Çünkü o olmazsa olmaz. Haa, bittiyse biraz da kömür. Neden derseniz, çünkü biz akşamları hem bir yandan balık tutar, hem bir yandan bunların bir kısmını mangalda kızartarak hafif hafif demleniriz...Allah! Bir gün beraber gidelim de bak, ne hârika oluyor! Sen içki miçki içmezsin, bilirim, Mahmut'çuğum, ama bu defa sana da bir kadeh tattıracağım, gör bak o zaman yaşamak ne demekmiş! Ha, az kaldı unutuyordum, akşamları biz bir sürü arkadaş denizde buluşuruz. Herkes yanında rakıdan başka şeyler de getirir, fasulye pilâkisi, yalancı dolma, filân gibi. Demlenme başladıktan sonra kayıklarımız ikili üçlü gruplar

oluşturur, bir taraftan ufak ufak atar, bir taraftan da birbirimizle şakalaşırız. Tıpkı çocukluğumuzda yaptığımız gibi. En çok da gene "Dede Cevat"a takılırız. Böylece bir kaç saatliğine de olsa tekrar çocukluğumuza döneriz. Çocukluğumuz dedim de, ne çabuk geçti kırk yıl, değil mi Mahmut? Hey gidi günler hey! Neyse, yarın akşam beraber çıkalım mı, ne dersiniz?"

Ağabeyimle benim her hangi bir programımız olmadığına göre, ne olursa olsun bizim için fark etmezdi. Biz de bir şeyler almak istediğimizi söyleyince Sabri şiddetle karşı çıktı. "Öyle şey olur mu hiç? Sakın ha! Vallahi çok gücenirim... Sen kalk 35 yıl sonra Sinop'a gel, sonra da..."

Sabri ile, bir günlüğüne bile olsa onların sürdüğü bu âsude yaşamı paylaşacağım düşüncesi beni öylesine heyecanlandırmıştı ki, ertesi gün saat dördü zor ettim. Sabri buluşma yerine bizden beş on dakika daha geç geldi. Sebebi de ellerinde güçlükle taşıdığı filelerden anlaşılıyordu. "Kusura bakma, Mahmutçuğum, sizi biraz beklettim galiba. Bir iki yere uğramam gerekti de..." Biz onun fileleri kayığa koymasına yardım ederken ağabeyim kendisine bir hayli çıkıştı. Böyle bir sürü zahmete girmesine gerek olmadığını, bize domatesle beyaz peynirin yetip de artacağını, zaten balık da yiyeceğimize göre, peynire bile gerek olmadığını söyledi durdu. Sabri ise o tatlı gülüşüyle, "Tamam, tamam, siz yine onları yiyin, ama denizde acıkıp da kavun ya da üzüm isterseniz, karışmam ha..." dedi. Her şey olup bittikten sonra bu türlü bir çıkışmanın anlamsızlığını biz de biliyorduk, ama, insanoğlu gururunu kurtarmak için mi böyle yapar, bilmiyorum. Ağabeyim ona çıkışırken, Sabri de kayığa alınacak şeylerden unuttuğu bir şey olup olmadığını son bir kez kontrol ettikten sonra motoru çalıştırdı. Biraz sonra başlayacak serüvenin merakı içinde kıyıdan bir an önce uzaklaşmak için sabırsızlanıyorduk. Ben hayatımda ilk defa balığa çıkıyordum. Gerçi çocukluğumda kıyıdan oltayla bir kaç küçük balık tuttuğumuz olmuştu, ama bunlar bir kedinin bile pek iltifat etmeyeceği cins ve boyda balıklardı. Şöyle adam gibi "balık tutma" denen olayı yaşamak bana hiçbir zaman nasip olmamıştı. Ve biz bugün, yeniden çocukluğumuza dönecek, daha doğrusu çocukluğumuzda bir türlü gerçekleştirme fırsatını bulamadığımız bazı arzularımızı tatmin edecektik.

O gün Sabri sâyesinde hayâl gücümüzün bile düşünemediği kadar güzel bir akşam geçirdik, diyebilirim. Kayık kıyıdan yavaş yavaş uzaklaşırken içim çok hoş beklentilerle ürperiyordu. Benim çocukluğumun Sinop'u, Rumlar gittikten sonra bütün canlılığını kaybetmiş, uyuşuk, tem-

bel bir şehirdi. Oysa eskilerden hep duyardık, Rumlar zamanında burası da canlı, hareketli, daha önemlisi, neşeli bir yermiş. Hele Rum mahallesini anlata anlata bitiremezlerdi. Bu mahalle şimdi parkın olduğu yerden başlar, tâ adaya kadar uzanırmış (Karadeniz'e büyük bir çıkıntı yapan yarımadaya Sinop'lular nedense 'ada' derler). Sahil boyunca bir sürü gazino varmış ve akşama doğru Rumlar, temiz elbiselerini giyip sahil yolunda gezintiye çıkarlar, geceleri de gazinolarda yer içer, vur patlasın, çal oynasın eğlenirlermiş. Gene eski Sinop'luların deyimiyle Rumlar, "yaşamasını bilirlermiş". Kentin, Türklerin oturduğu öteki kesimlerinde ise hayat Rumlarınkiyle tam bir tezat teşkil edermiş. Bizim halk, bugün olduğu gibi o gün de neşe ve eğlencenin ne olduğunu bilmezmiş. Nitekim Rum mahallesi ışıklar içinde, kahkaha ve çalgı sesleri ile çalkalanırken, Türk kesimleri karanlığa gömülü ve somurtkan bir sessizlik içinde uyuklarmış. Sözün kısası, Türklerin oturduğu bölgeyi çevreleyen Ceneviz'lilerden kalma eski kale duvarları iki topluluğun yaşam stilleri arasındaki uçurumu simgeleyen birer Çin Seddi gibiymiş.

Eski Sinop'luların Rumların yaşama biçiminden biraz da gıpta ile söz ettikleri çocuk gözümden kaçmamıştı. Anlattıklarından hiç değilse Rumların çok daha iyi yaşadıkları anlaşılıyordu. Türklere nispetle çok daha çalışkan ve bilgili olmalıydılar. Kazanmasını olduğu kadar harcamasını, sizin anlayacağınız yaşamasını da biliyorlardı herhalde. Nitekim Rumlar zamanında Sinop ticaret yönünden de canlı ve hareketli bir yermiş. Oysa benim çocukluğumun Sinop'u, dışarıya biraz tütünden başka satacak bir şeyi olmadığı için, hemen hemen bütün gelirini bir kaç devlet memurunun maaşından sağlayan son derece fakir bir kentti. Rumlar zamanında Romanya'ya, hattâ Rusya'ya tuzlu balık ihraç edebilen bu küçük liman kenti, şimdi kendisine yetecek kadar balığı bile zor avlıyordu. Gene eskilere göre: "Rumlar gidince balıklar da peşlerinden gitmişti". Bu sözün anlamı açıktı: Biz Türkler balık tutmasını bile bilmiyorduk. Sözün kısası, o yılların Sinop'u ticaret alanında en küçük bir "kalkınma" atılımı göstermeyen uyuşuk ve tembel bir kentti.

O derece de fakir bir kent...

Fakirlik denince ilkin aklıma kendi durumumuz gelir. Aslında biz, Sinop'un orta hallilerindendik, zira babamın küçük bir bakkal dükkânı vardı. Bu dükkânda iğneden ipliğe, zeytinyağından gaza, çividen mangal kömürüne kadar satılmayan şey yoktu. Meyve mevsiminde elma, üzüm bile sattığımız olurdu. Ama gene de bütün bir gün, satışın tutarı —akşam çekmecedeki paraları saydığımızda— beş lirayı pek geçmezdi. Bu hesa-

ba göre aylık kazancımızın otuz lirayı geçmesi imkânsızdı. Ama bu paradan beş lira dükkân kirası ile üç lira ev kirası çıkınca geriye yirmi küsur lira kalıyordu. Sonuçta net aylık kazancımızın 20 lirayı geçtiğini pek sanmıyorum. Ve bu parayı kazanmak için bile sonsuz bir sabır gerekiyordu, zira müşterilerimizin büyük çoğunluğunu oluşturan köylüler çok daha "fakir"diler. O kadar ki, şehre satmaya getirdikleri bir kaç bakraç yoğurt ve kırk elli yumurtadan elde edebildikleri para, bir miktar tuz, biraz şeker, gaz ve kibrit almaya zor yeterdi. Bu yüzden en azından yirmi kuruş olduğunu sandığım bir saç kova gibi "çok pahalı" bir mal almak zorunda oldukları zaman bazan saatlerce pazarlık ederler, kendi hallerine insanı acındırmak için bin bir dereden su getirirler, bu da fayda vermeyince, gidip başka bir dükkânda şanslarını denerler, sonra oradan da bir şey çıkmayınca dönüp gelirler, pazarlık hiç olmamış gibi yeni baştan başlardı. Babamın o zamanki sabrına hâlâ şaşarım. Oysa bu bitip tükenmez yalvarıp yakarmalar beni bazan o kadar usandırırdı ki, köylüleri dükkândan kovmamak için kendimi güçlükle tutardım. "Ey gidi fakirlik!" Anamın o zamanları andığımızda sık sık tekrarladığı bu cümle sanki o dönem insanlarının çektiği çileyle yankılanırdı.

Net aylık gelirimizin yirmi lira olduğu otuzlu yıllarda maaşı en düşük olan devlet memurları, yanılmıyorsam, ilkokul öğretmenleri idi, ama onlar da en az ayda otuzbeş, kırk lira alırlardı. Buna karşılık kapı komşumuz kıdemli yüz başı Kadir beyin maaşı tam doksanbeş lira idi! Ağabeyimle bir gün aramızda Kadir beyin bu kadar parayı nasıl harcadığını tartışmıştık. Düşünün ki, oturduğu koskoca eve ayda beş lira ödedikten sonra elinde gene doksan lira kalıyordu. Bu parayla o zaman rahat rahat üç yeni bisiklet alınabiliyordu. Meyvenin batmanının (sekiz kilo) on iki veya on beş kuruş olduğu bir kentte bu para bize hiç mi hiç bitmez gibi görünürdü. Kitapçı Temel abi, mebusların ikiyüzseksen lira gibi "inanılmaz" bir maaş aldıklarını söylediği zaman adalet duygum ilk defa isyan eder gibi olmuştu. Evet, şüphesiz mebuslar o zamanlar bizim gözümüzde çok büyük insanlardı, onlar mutlaka herkesten fazla para almalıydı, ama onlara ikiyüzseksen lira gibi akıl almaz bir para vermenin gereğini de anlamak mümkün değildi bizim çocuk kafamız için. Zira bu paranın bir iki katı ile o zamanlar büyücek bir ev satın almak mümkündü. Ama Ankara'dakilerin bir bildiği olmalıydı elbet...

Sabri Kanal'la balığa çıktığımız o akşam, üç dört kayık bir araya toplanmış, bir yandan Sabri'nin mangalda pişirdiği balıkları yerken, bir yandan da eski günleri anıyorduk. Söz ister istemez o günlerdeki "hayat

ucuzluğu" konusuna geldi. Sabri Kanal ortaokulu bitirip Boyabat'a bir Tapu kâtibi olarak atandığı zaman, aldığı ilk maaşın— satın alma gücü bakımından— bu günkü gelirinden fazla tuttuğunu hesaplamış. Geçekten de o zamanlar memurların bugüne göre ne kadar daha yüksek ücret aldıklarını Sabri'nin o akşam bize anlattığı hikâye kadar canlı bir biçimde hiçbir istatistik veremez. Bir yandan bize balık kızartan, bir yandan da rakısını yudumlayan Sabri Kanal, her zamanki sevimli haliyle söze şöyle başlamıştı.:

"Biz üçümüz, yani Dede Cevat, Adalı Muhsin ve ben, tesadüf bu ya, Boyabat'a tayin olduk. Ne yapalım, o zaman mâlum ya üçümüz de bekârız. Üç liraya bir oda tutup, birlikte pişirip yemeğe başladık. Ama gel zaman, git zaman baktık ki, hem odada yat kalk, hem yemek pişir, hem işe git, olacak gibi değil. Zaten içimizde doğru dürüst bir yemek pişirmesini bilen de yok. Akşam kuru fasulye, öğlen nohut, filân derken, Muhsin'le ben bir lokanta bulduk. Meğer burası memurlara tabldot da veriyormuş. Lokantanın sahibiyle anlaştık. Her öğün üç kap yemek, o da karnın doyana kadar yemek şartıyla: Ayda adam başına tam yedibuçuk lira. Yemekleri de fevkalâde ha! Böylece odada yemek pişirmek derdinden kurtulduk. Ama gel de bizim Dede Cevat'ı kandır, kandırabilirsen? 'Ne diye lokantalara dünyanın parasını verecekmişim?' diye tutturdu. Düşün ki, o zaman aylığımız otuz lira, bunun yedi buçuğunu lokantaya, bir lirasını odaya verince geriye kalıyor yirmi liradan fazla para. O zaman sigaramız, içkimiz falan da yok. Sinema tiyatro desen zaten hak getire. 'Ulan Dede, etme, gitme, gel sen de katıl bize, bak çok memnun kalacaksın...' Aah, bir türlü dinletemedik. Bu, daha bir zaman kuru fasulyeye kaşık çalmaya devam etti. Derken bir gün lokantacı, 'Öbür arkadaşınız niye gelmiyor?' diye sordu. 'Pahalı buluyorsa, ona biraz tenzilat yaparım, söyleyin o da gelsin', dedi. Biz haberi aynen buna ilettik, istediği kadar da yiyebileceğini söyledik, sonunda da razı edebildik... Siz bunun ufak tefek oluşuna bakmayın, bir oturuşta deveyi danayı yutar alimallah. Bir gün, iki gün derken, bu gidişle adamı iflâs ettirecek, öylesine yiyor maşallah.. Adam baktı ki olacak gibi değil, bizi bir gün kenara çekerek, ' Yahu bin pişman oldum arkadaşınızı çağırdığıma. Kardeşim, ne olur şuna söyleyin, o kadar yemesin!' demek zorunda kaldı. Ya, işte öyle... Hey gidi günler hey!" Biz bu arada hem gülüyor, hem de Dede Cevat'a takılıyoruz. Derken Sabri Kanal durakladı, yüzü ciddîleşti ve ağzından hiç unutamadığım şu sözler döküldü: "Allah o günleri bir daha göstermesin!"

Hepimiz Sabri'nin ne demek istediğini hemen anlamıştık. O zamanlar memurlara sağlanan bu ucuzluk gerçekte halkın, ama özellikle köylülerin fakirliğiyle ödeniyordu. Gerçekten köylüler acınacak durumdaydı. Ne üstlerinde vardı, ne başlarında. Pek çoğunun ayakkabı alacak parası olmadığı için köylü koyun veya keçi derisinden yaptıkları çarık denen bir deri parçasıyla dolaşırdı. Köylüyü şehirliden ayıran en belirgin nitelik bu çarıktı. Zira çok fakir de olsa, bir şehirli hiçbir zaman çarık giymezdi (Yanılmıyorsam bu çarık ancak Adnan Menderes'in başkanlığı döneminde ortadan kalktı). Köylünün fakirliğinin bir başka belirtisi de, bir çoğunun oniki lira olan 'yol vergisi' denilen vergiyi ödeyememesi yüzünden hapse düşmesi veya bilmem kaç gün ücretsiz yollarda çalıştırılması idi.

Köylüsü bu denli fakir olan bir milletin kentlisinin de pek zengin olamayacağı besbelli değil mi? Hele bu kent Sinop gibi ticarî yönden tam bir kış uykusunda olursa!

Pek aç kaldığımızı hatırlamıyorum, ama yediğimiz yemekler bugünküne kıyasla son derece basit ve fakirane idi. Tek başına et yemeği, hele pirzola, köfte gibi şeyler yediğimizi hiç hatırlamıyorum. Genellikle et kavurma yapılır ve arada bir kuru fasulye, nohut gibi yiyecekler içinde görülürdü. Tatlı yediğimizi de pek hatırlamıyorum. "Lezzetli" yemeği bir amcamın evinde, bir de karşı komşumuz İcra memurunun evinde tatmıştım. O zamanın ölçüleriyle "zengin" sayılabilecek bir kimse olan Hafız amcam Ramazan'da beni arada bir evine iftara çağırırdı. Niçin sadece beni çağırırdı, neden yemeği biz ikimiz baş başa yerdik, bilmiyorum, ama orada yediğim yemeklerin bir başka tadı olurdu. Beni kendi çocuklarından da fazla sevdiğini sonradan öğrendiğim amcamın o zaman 'bonmarşe' denen bir tuhafiye mağazası vardı ve galiba amcamı bizim gözümüzde "zengin" bir insan gibi gösteren de Sinop'ta tek olan bu mağaza idi. Ne var ki, çocukluğumun uzun yıllar boyu içimde derin bir yara açmış olan en acı hayâl kırıklıklarından birini gene bu zengin amcam yüzünden yaşamıştım. Bir bayram günüydü. Bazı çocuklar amcamın dükkânı önünde durmadan mantar tabancası patlatıp duruyorlardı. Neden bilmiyorum, bende de birden bu tabancalardan birine sahip olma arzusu uyanıverdi işte. Amcama bana da bir tabanca vermesi için yalvardım. Beni çok sevdiğini bildiğim için hatırımı kırmayacağından emin gibiydim. Amcam bana bir tabancayla bir de mantar verdi. "Al sen de patlat, ama tabancayı getir sonra" dedi. Mantarı patlattım, ama bundan pek hoşlanmış olacağım ki, bir daha istedim. Amcam bir mantar daha verdi, onu da patlattım. Derken sonunda "Ne olur amca, bu tabancayı

bana ver" diye tutturdum. Çocukluk işte, başkalarının tabancası var ya, illâ benim de olacak. Amcam, "Oğlum patlattın işte, hevesini aldın, tabancayı alacaksın da ne olacak? İstersen gene patlatırsın, hadi tabancayı ver şimdi" dediyse de para etmedi. "Tabancayı isterim de isterim..." Baktı ki benim başka türlü tabancayı geri vereceğim yok, "Peki canım, mâdem o kadar istiyorsun, senin olsun" dedi ve bana patlatmam için yeni bir mantar uzattı. Ben de hayatında oltayı ilk defa gören bir balık saflığıyla mantara uzandım, derken amcamın beni kolumdan yakalamasıyla tabancayı elimden alması bir oldu. Tabancayı almakla kalsa, gene iyi; beni o kadar seven, ikide bir o tatlı Karadeniz şivesiyle "çilduruyrum o Hüseyin'e" diyen benim o sakin, o karıncayı bile incitmeyecek kadar yufka yürekli bildiğim amcam, beni herkesin içinde bir dövsün, bir dövsün... Hayatımda bu kadar utandığımı, bu kadar üzüldüğümü, bu kadar ağladığımı pek hatırlamıyorum, desem yeridir. Hıçkıra hıçkıra eve döndüğümde, beni "Gene ne yaramazlık ettin" sözleriyle karşılayan anam bile, acıklı hikâyemi dinledikten sonra bana hak vermiş, hattâ "bir fakire bir mantar tabancasını çok görecek kadar pinti" olan amcama lânetler yağdırarak beni teselliye çalışmıştı. Bana çocukluğumun en acı hâtıralarından birini yaşatan amcam, gerçekten de pinti miydi? Bu soruyu birçok defalar kendi kendime sormuşumdur. Belki biraz tutumlu idi, o zamanlar onbeş kuruş gibi oldukça fazla bir para tutan bir oyuncağın bende kalmasını gereksiz görmüştü. Ama anamın dediği gibi pinti bile olsaydı, bunun gerisinde herhalde gene fakirlik yatıyordu. Belki amcam o zaman çok sevdiği yeğenine onbeş kuruşluk bir tabanca hediye edemeyecek kadar fakir değildi, ama seferberlikte ve ondan sonraki yıllarda yaşadıkları yoksunluklar amcamı da daha hesaplı, dolayısıyla tutumlu olmaya yöneltmişti. Eski günleri anarken ikide bir "Hey gidi fakirlik" sözlerini tekrarlamadan edemeyen anam da bu fakirlik eğitiminin insanda geliştirdiği tutumluluk alışkanlığının en övünülecek örneklerini verecekti, ama zengin diye bellediği amcamda o bunu gene pintiliğe yorma eğilimindeydi.

Yılda bir kaç kere rahmetli amcamın evinde "doğru dürüst" yemek yediğimi hatırlıyorum; bir de, dediğim gibi, karşı komşumuz icra memurunun evinde. Bugün adı gibi görüntüsü de belleğimden büsbütün silinmiş olan icracının hanımı da nedense sadece beni Ramazan'da iftar yemeğine çağırırdı. Orada yediğim yemekler amcamın evinde gördüklerimden de çeşitli ve lezzetli idi. Bunlarda en çok da güllaçtan hoşlandığımı hatırlıyorum. Bunlar mis gibi süt kokardı, üstelik içlerinde de bol

miktarda ceviz olurdu.

İcra memurunun, evinde her akşam içki sofraları kurdurduğu ve bu yemeklere sık sık dâvet ettiği konuklarıyla kumar oynadığı, bazan büyük paralar kaybettiği bizim evde bile dedikodu konusu olurdu. Bu nedenle icra memurunun yaşayışında bir gariplik olduğu benim bile gözümden kaçmamıştı. Küçük bir icra memuru bu kadar parayı nereden buluyordu? Bu soru özellikle icracının kibar ve ince bir hanım olan eşine karşı büyük bir yakınlık duyduğum için benim çocuk vicdanımı rahatsız ediyordu. Bir zaman sonra da icracının "zimmetine bilmem kaç bin lira geçirmekten" tutuklandığını öğrendik. Demek o güne kadar sürdürdükleri "lüks hayat"ın sırrı buydu. Bu haberin dedikodusu, icracının on yıl hapis cezasına çarptırıldığı öğrenilene kadar devam etmiş, sonra icracı kapatıldığı kale duvarları arasında unutulup gitmişti. Fakat, hiç unutmam, bir gün dükkâna gelen tanımadığım bir adam, icracının babamdan kendisine bir somun has ekmek yollamasını rica ettiğini söyleyince, içim 'cızz!' etmişti. Babam önce dürüst insanların acımasızlığıyla, "Onu vaktiyle düşünseydi, şimdi benden ne yüzle has ekmek istiyor?" diyecek oldu. Sonunda babam da fazla dayanamadı, adama dokuz kuruş uzatarak (o zaman bir okka has ekmeğin kilosu dokuz kuruştu) "Hadi, neyse, başımın gözümün sadakası olsun" demişti.

Yaşayışımızın öbür yönleri daha "lüks" değildi şüphesiz. Yemek, küçücük oturma odamızdaki ocakta, odun ateşinde pişer, yere serilen en adi kaliteden bir bez üstüne konulan sofrada, çoğu zaman yemeğin piştiği kaptan, elle yenilirdi. Tabak, çatal, kaşık, bıçak gibi bugün en fakir kimselerin bile evinde onsuz olunamaz kabul edilen avadanlıklar sadece belki çok zenginlerin evlerinde bulunurdu. Çoğu zaman evde pişmiş mısır ekmeği yediğimizden, ekmek bıçağı bile kullanılmazdı. Aynı porselen tabaklarda yemek yeme alışkanlığını ailemize ilkin ben 1940 yılında İstanbul'a yerleştikten sonra getirmişimdir. Yüksek Öğretmen Okulu'nda bize verdikleri harçlıkla tanesi oniki kuruştan tam altı tane porselen tabak alıp eve geldiğimde, son derece büyük bir iş başarmış kadar mutlu idim.

Sinop'taki evimizde 'mobilya' denebilecek herhangi bir eşya olduğunu hatırlamıyorum. İki odada bir duvar boyunca tahta sedirler vardı, bunların üzerine de annemin dokuduğu kilimler örtülmüştü. Oturulurken de dışı çuval beziyle kaplı ot minderlere yaslanılırdı. Geceleri yüklüklerden çıkarılıp yere serilen şiltelerde yatılır, gündüz bunlar gene yüklüklere kaldırılırdı. Öyle koltuk, kanepe, etajer, büfe gibi şeyleri ne görmüş ne de duymuştuk. Bir defasında rahmetli babam mal almaya gittiği İstanbul-

'dan altı tane hasır sandalye getirmişti nasılsa ve bunlara tam oniki lira ödemiş olduğunu ikide bir yana yakıla tekrar ederdi. Sanırım bu sandalyeleri ağabeyimle benim çalışabilmemiz için almıştı. Nitekim ağabeyimle ben eski bir portatif masanın iki yanına oturur, akşamları küçük bir idare lambasının ışığında ders çalışırdık. Şimdi elektrikler söndüğü zaman 14 numaralı bir lambanın ışığı dibinde bile bir şey okumanın imkânsızlığını görünce, ister istemez hep o günleri hatırlar, bir idare lambasıyla nasıl ders çalışabildiğimize şaşar dururum. O zamanlar gözlerimiz mi çok güçlüydü, yoksa gönlümüz mü çok ferah, bilemeyeceğim, ama belki de elektrik denen lüksü hiç tanımamış olmamızdan olacak, bu durumu pek yadırgamazdık. O zamanlar beş numaralı lamba yakmak bile lükstü birçokları için. Lüks lambası denen lambalar ise ancak 'kıraathane' denilen büyük kahvelerde yanardı, bir de dışarıda sokak başlarında! Düşünüyorum da, çocukluğumuz yemek bakımından tatsız olduğu kadar ışıksızdı da, ama hiçbir şekilde mutsuz değildi.

Evlerde mobilya olmadığı gibi, pencerelerde perde ve tül de yoktu. Tülün işlevini 'cumba' denilen tahta kafesler görürdü. Isınma işi genellikle ocaktan mangala aktarılan korlarla sağlanır, soba denen nesneye ise zengin evlerinde rastlanırdı. Bunların misafir olmadığı günlerde yakıldığını da pek sanmıyorum. Belki belleğim beni aldatıyordur, ama ben çocukluğumuzda "palto" giydiğimizi de pek hatırlamıyorum.

'Palto' dedim de aklıma geldi: Ben çocukluğumda "elbise dolabı" diye bir şey gördüğümü de hatırlamıyorum. Zira yalnız bizim değil, tanıdığım hemen herkesin sadece bir kat elbisesi ve bir çift ayakkabısı vardı, o da her zaman giydikleri elbise! Bazan çocuklara bayram gelmeden yeni bir elbise dikildiği olurdu, ama ben "leylî meccanî" oluncaya kadar bu mutluluğa hiç erişememişimdir, zira bana hep ağabeyimin küçülen elbiseleri giydirilirdi. Ağabeyime yeni elbise yapmak bir bakıma kaçınılmazdı, üstelik ağabeyim Sinop'ta ünlü bir kişi olduğu için onun üstüne başına biraz daha itina etmek gereği duyulurdu. Ben ise hem isimsiz biriydim, hem de ağabeyimin küçülen elbiseleri hep —annemin deyimiyle— 'yeni gibi' olurdu, anam bunları iyi kötü bana uydururdu. Ben bu yüzden ilk yeni elbisemi ancak on üç yaşımda Kastamonu Lisesi'nde giyebildim. Okul bu elbiseleri, sanırım, kumaş dahil, oniki liraya yaptırmıştı, dolayısıyla pek öyle ahım şahım bir şey değillerdi. Ama onları ilk giydiğimiz gün arkadaşlarla poz poz resimler çektirdiğimizi hatırlıyorum.

Evet, o akşam Sabri Kanal'ın kayığında, kendi kayıklarını bizim yanımıza çekmiş olan öteki çocukluk arkadaşlarımızla bir yandan Sabri-

'nin mangalda kızarttığı balıkları yer, bir yandan da eski günleri yâd ederken, çocukluğumun, anlattığım bu sahneleri bir bir belleğimin ekranında bir görünüp bir kayboluyordu. Çocukluğumuzu ikinci defa yaşadığımız bu unutulmaz akşam üstü, o zamanlar şimdiye kıyasla çok daha mutlu insanlar olduğumuzu acıyla fark etmiştim. Bu mutlulukta hiç şüphesiz çocuk olmanın kendisi en büyük faktördü, ama sanırım önemli bir faktör de, çocuk gönlümüzün umutla dolu oluşu idi. Bir kere Atatürk'ün ülkenin geleceğini bize emanet etmiş olmasından büyük bir gurur duyuyorduk. Ayrıca ulusumuzun yakın bir gelecekte Atatürk'ün sözünü ettiği "muasır medeniyet seviyesi"ne (yani çağdaş uygarlık düzeyine) erişeceğinden emindik. Ülkemiz ve ulusumuz için geleceğe tam bir güvenle bakmanın mutluluğunun yanında, kendi kişisel geleceğimiz için de umutlu idik. Sonunda mutlaka "büyük adam" olacaktık! Ve bütün okul hayatımız boyunca bu umutla yaşadık. Ağabeyim kesinlikle kanunsuz bir iş yapmayacak, asla işini kaytarmayacak, katiyen güçlü ve forslu kişilere nefes aldırmayacak, kimseden, değil rüşvet, hediye bile almayacaktı. On sekiz yaşındayken otuz iki yaşına kadar ağabeyim bu 'dürüst, çalışkan ve fedakâr' memur idealiyle yaşadı. Sanırım, bu didinme ve didişme çok partili rejime geçiş döneminin başladığı 1950 yılına kadar sürdü. Ama çok partililikle birlikte particilik de işe karışınca, ağabeyimin dünyaya ve hayata bakış açısı değişmeye başladı. Bu arada edindiği deneyimlerden, bir orman bölge şefinin tek başına Türkiye'nin ormanlarını yağma ve yangından kurtaramayacağını da anladı. Yıllar boyunca Don Kişot gibi savaşmanın verdiği yorgunluk da buna eklenince, ağabeyim biraz da utanarak, "otuzundan sonra" üniversiteye girmeye karar verdi. Ancak o yıllarda Orman mektebi mezunu olanlar doğrudan doğruya üniversiteye giremiyorlardı, onun için de ağabeyimin ilkin liseyi bitirmesi gerekiyordu. Ailenin geçim yükünü hâlâ omuzlarında taşıyan ağabeyimin bu işin üstesinden gelebilmesi için bir tek çıkar yol vardı: Ona lise derslerine hazırlanmak imkânını da verecek bir göreve geçmek. Bu, olsa olsa öğretmenlik olabilirdi. Nitekim Orman Genel Müdürlüğü'nde kendisini yakından tanıyan ve takdir eden bazı eski amirlerinin de yardımıyla, Bursa'daki Orman Mektebi'nin Topografya hocalığına tayin edildi. Son derece başarılı geçtiğini tanıyanların da söylediği bir yıllık hocalığı sırasında ağabeyim geceyi gündüze katarak çalışır ve her gün on iki saat süren son derece sistematik bir çalışma sonunda lise sınavlarını dışardan verir. Ama bu defa da ağabeyimin İstanbul'da bir iş bulması gerekecektir. Yıl sanırım 1950 veya 1951, ben o zaman felsefe asistanıyım. Bir gün, o

sırada Edebiyat Fakültesinin dekanı olan hocam Mazhar Şevket İpşiroğlu'na ağabeyimin hayat hikâyesini kısaca anlattıktan sonra, ona göre bir iş olup olmadığını sordum. İyi bir tesadüf eseri, Coğrafya Bölümünün kütüphaneci kadrosu boşalmış ve ağabeyim eğer isterse bu göreve atanabilirmiş. Ağabeyim bu habere o kadar sevindi ki, doğru olabileceğine bir türlü inanmak istemedi. Sözü unutmayayım, sonunda ağabeyim eski görevinden ayrılıp, buraya kütüphane memuru oldu ve bir yandan — aynı idealizmle— buradaki görevini sürdürürken, bir yandan da yazıldığı Hukuk Fakültesindeki derslerine hazırlandı ve dört yılda fakülteyi iyi bir derece ile bitirdi.

Fakat bundan sonra ağabeyim hayatının en yanlış kararını verdi. Ben o sırada Heidelberg'te doçentlik tezimi hazırlamakla meşguldüm. Ağabeyim bana, Prof. Hüseyin Naili Kubalı'nın, kendisini asistan olarak almak istediğini yazıyordu. Bu şüphesiz çok sevinilecek bir gelişmeydi, ancak ağabeyim iki nedenden ötürü kararsız görünüyordu. Bir kere bir insanın —kendi deyimiyle— "bu yaştan sonra" akademik kariyere atılması doğru olur muydu? Sonra o sırada fakülte dekanlığına seçilen Prof. Ali Tanoğlu durmadan kendisini "fakülte sekreteri" olmaya zorluyordu. O sonunda —sanırım daha çok Ali Tanoğlu'nun hatırını kıramadığı için— fakülte sekreterliğini kabul etmiş ve böylece hayatının en büyük, daha doğrusu en tamir edilmez hatâsını işlemişti. Gerçekten de ağabeyim sekreter olur olmaz, eski Don Kişot'luğuna dönüp Fakülteyi her türlü başıbozukluktan temizlemeye kalkmış, bu yüzden sonunda —Ali Tanoğlu da dahil— herkesi kendine düşman etmeyi başarmıştı! Avrupa'dan yurda döndüğümde fakültede kime rastladıysam, "Yahu, senin şu ağabeyin..." diye eleştirilerine başlıyordu. Her birinin bir kuyruk acısı olduğu belliydi. Çünkü tanıdığım kadarıyla ağabeyim kimseye bir haksızlık etmezdi. Ama onun, bizim toplumumuzun hiç affedemediği bir kusuru vardı: her şeyi kurallara göre yapmak! Bu bakımdan ağabeyim herkese korkunç bir formalist gibi görünüyordu. Derslerine gelmeyen veya çok geç gelen hocaları takip ettiriyor, soruşturma açtırıyor, işini hakkıyla yapmayan hademeleri haşlıyor, telif ücretleri konusunda bazı ince oyunlara sapanları "enseliyor", araştırma ödeneklerini bedava seyahat için kullananlara hesap soruyor, daha buna benzer bir sürü lüzumsuz sürtüşmeyle etrafındakileri rahatız ediyormuş! Bu yüzden, onu en çok seven Coğrafya Bölümündeki eski dostları bile —bir iki istisnayla— ondan soğumuşlar ve ona karşı cephe almışlar. Bu "doğru bildiği yoldan şaşmama" tutkusu ağabeyimi zamanın Rektör ve dekanı ile mahkemelik olmaya kadar gö-

türdü. Ve bütün bunların sonunda ağabeyim, bu tutkusunun topluma bir yarar sağlamadığını, buna karşılık kendisine zarar verdiğini anlar gibi oldu ve çevresiyle savaşmaktan vazgeçti. Fakültedeki görevinden ayrılıp avukatlığa başladı. Ama içinde onu o zamana kadar yaşatan idealizm zembereği kırılmış, dolayısıyla ondaki toplumu düzeltme tutkusu yerini insanlardan kaçma eğilimine bırakmıştı. Her geçen gün daha da güç kazanan bu eğilim, sonunda ağabeyimi olmayacak bir kendi kendine yetme felsefesine itecekti. Nitekim, bugün onun en büyük hülyâsı, Polonezköy'deki dört dönümlük arazisinden hiç çıkmadan ve hiç kimseye müdanae etmeden yaşamak. İnsanları düzelteme yeceğini anlayan ağabeyim, mutluluğu onlarsız yaşamada bulacağını sandı. O aslında böylece hayata ve insanlara kızgınlığını unutmaya çalışıyor, ama bunu kendi kendine itiraf etmeye yanaşmıyor bir türlü.

Güya Sinop'ta o akşam Sabri Kanal'la deniz üstünde geçirdiğimiz unutulmaz akşamı anlatacaktım. Oysa söz döndü dolaştı, ağabeyimin "yaşama sorununu" Türkiye'den kaçmadan nasıl çözdüğüne geldi. Ağabeyim bu sorunu insanlardan kaçarak çözecekti, oysa Sabri gibi çocukluk arkadaşlarımız çok daha doğal ve insancıl bir çözüm bulmuşlardı: Doğanın kucağında ve türdeşleri arasında gösterişsiz, sakin ve huzur dolu bir yaşama biçimi geliştirerek. Sinop'ta yıllar sonra bir araya geldiğimiz çocukluk arkadaşlarımızın çoğu ortaokuldan öteye okuma fırsatı bulamamış insanlardı. Belki biraz da bu yüzden, hayattan hiçbir zaman büyük şeyler beklememişler, dolayısıyla da büyük hayâl kırıklıklarına uğramamışlardı. Onların da şüphesiz aldıkları maaşla geçinme, çocuklarını okutma, kızlarını evlendirme gibi günlük dertleri olmuştu, ama onlar sadece bu kişisel dertlerine çare aramışlar, bizim gibi ayrıca toplumun genel sorunlarını kendilerine dert edinmemişlerdi. Zaten kültür seviyeleri ve görüş ufukları da buna elverişli değildi. Her biri küçük kentte kendine göre iyi kötü bir düzen kurmuş ve bu dar çerçeve içinde gününü gün etmeye başlamıştı. Trafik derdi, anarşi, terör gibi büyük kent hastalıkları da Sinop'ta hemen hemen hiç görülmediğine göre, günlük yaşamlarındaki ufak tefek aksamalara rağmen, onların huzurunu kaçıracak bir olaya pek rastlanmıyormuş. Onu bunu bırakın, sadece işine gidip gelmek için kışta kıyamette bazan saatlerce taşıt beklemek, sonra da balık istifi bu taşıtlara binmek mecburiyetinde olmamalarının ne büyük mutluluk olduğunu düşünün! Ben İstanbul'dayken Fakülteye haftada iki defa giderdim ve çoğu zaman bunu yolların nispeten tenha olduğu zamanlara rast getirdiğimden, pek fazla yorulmazdım. Ama buna rağmen, akşam

eve döndüğümde gene de "pestilim çıkmış" olurdu. İki kız kardeşimin hali bana kıyasla gerçek bir trajedi idi. İkisinin de küçük çocukları olduğundan, ilkin onları kaldırıp giydirmek için çok erken kalkmaları gerekiyordu. Kendileri ise çoğu zaman kahvaltı bile etmeye, hattâ doğru dürüst tuvaletlerini yapmaya fırsat bulamadan, "sabahın köründe" dışarı fırlarlardı. Zira saat sekiz buçukta işbaşında olabilmek için en geç saat yedide yola çıkmış olmaları gerekiyordu. Daha evden çıkarken taşıt bulamama kaygısı içlerini kemirmeye başlıyor, şans eseri zamanında içine girebilecek bir taşıt bulurlarsa kendilerini mutlu sayıyorlardı. Ama çoğu zaman sabır tüketici bir beklemeden ve sinir bozucu bir yolculuktan sonra, soluk soluğa dairelerine varabiliyorlardı. Kız kardeşlerimin küçüğü hastalıklı olduğundan, son yıllarda bu yıpratıcı gidip gelmelere artık dayanamaz olmuş ve yirmi yılını doldurduğu gün emeklilik dilekçesini vermişti. Zavallı kız kardeşim bana dert yanarken, daha sabah masanın başına oturduğunda kendini yorgun hissettiğini söylerdi. Öbür kız kardeşimin durumu da ondan daha iç açıcı değildi doğrusu. Onun da işe giderken evde yapayalnız bırakmak zorunda olduğu bir oğlu vardı. Ancak aynı dairede çalıştıkları için işe gidip gelirken eşi yanında olurdu. Bu da küçümsenecek bir ayrıcalık değildi, zira eniştem otobüse ve tramvaya binerlerken bir buzkıran gibi önden gidip ona yol açabilmekte, en sıkışık taşıtlarda bile güçlü dirsekleriyle onun etrafında bir çeşit demir kafes örebilmekteydi. Parlamaya hazır duruşu ve korkusuz bakışlarıyla herhangi bir münasebetsizliğe kalkışabilecekleri anında bu sevdâdan vazgeçirebilirdi. Bu durum kız kardeşime belli bir güvence duygusu vermekle birlikte, eşinin her an birisiyle kapışabileceği kaygısı da onu az tedirgin etmiyordu. Her iki kız kardeşim de yorgun argın akşam saat yediye doğru evlerine dönerler ve kolları sıvayıp yemek hazırlığına koyulurlardı. Ardından bulaşık gelir, derken bir an oturup nefes almaya fırsat kalmadan ertesi günün yemeklerini pişirme işi başlardı. Bütün gün dairede olduklarından yemekleri pişirdikten sonra —ertesi gün çocukların ısıtıp yiyebilmesi için— küçük sahanlara aktarıp buzdolabına yerleştirirlerdi. Ve Pazar günleri dışında bu hep böyle sürerdi. Pazarları dinlenebilirler miydi? Ne gezer? Pazarın işi her günkünden yüklü olurdu, zira her türlü ev temizliği, çamaşır, dikiş ve yıkanma işlerini bu bir güne sığdırmak gerekiyordu. Kız kardeşlerim bütün bu işlerin üstesinden nasıl gelirlerdi? Bunu bu gün bile anlayabilmiş değilim, ama yaşamlarının bir didinme içinde geçtiği muhakkaktı. Ve biri yirmi, öteki tam yirmi yedi yıl bu derdi çekti. Şimdi emekli oldular da biraz rahata kavuştular. Yoksa İş

ve İşçi Bulma Kurumunda heder ettikleri hayatları —uygar toplumdakilere kıyasla— gerçek bir karabasandı.

Sinop gibi küçük bir kentten, İstanbul gibi Türkiye'nin en büyük, hem de en güzel kentine taşınmak bile bize onbaşılıktan generalliğe terfi etmek kadar inanılmaz bir ayrıcalık gibi gelmişti. Tesadüf bu ya, Almanlar'ın Polonya'ya saldırdığı 1 Eylül 1939 günü vapurdan indiğimiz İstanbul, bizim için o zaman bir çeşit "rüyaların kenti" idi. Kim bilir burada ne kadar mutlu olacaktık!

İstanbul'a gelmemizle birlikte savaşın başlaması büyük bir talihsizlikti, ama o zamanlar bizim için savaş "çok uzaklarda" olup biten ve bize kadar geleceğine pek ihtimal vermediğimiz bir olaydan ibaretti. Gerçi savaş boyunca birçok yoksunluklara katlanacak, en azından karanlık bir İstanbul'da yaşayacaktık, ama Avrupa'ya gittiğimiz 1954 yılına kadar İstanbul'un büyüsünden kendimizi kurtaramayacaktık. Çünkü hiçbir maddî sıkıntı çekmediğimiz, sinemaya, konsere, tiyatroya rahat rahat gidebildiğimiz, istediğimiz kitap ve dergiyi düşünmeden alabildiğimiz, kaldırımlarında rahatça yürüyebildiğimiz, caddelerinde ölüm tehlikesini göze almadan karşıdan karşıya geçebildiğimiz o günlerin İstanbul'unda hem mutlu hem umutluyduk.

Ve biz yıllar sonra, Sinop'ta, bütün hayatlarını bu küçücük kentte geçirmiş olan çocukluk arkadaşlarımızın hayatlarına gıpta edecektik! Oysa gerek üniversitede öğrenci iken, gerek daha sonraki yıllarda onlardan bazılarını hatırlayınca içim burkulur, onları bu büyücek kıyı köyünde yaşamaya mahkûm eden talihlerine yanardım. "Zavallı Ali, şimdi kim bilir ne yapıyordur?" diye hayıflandığım çok olmuştur kendi kendime. Pek çok arkadaşım gibi o da, ortaokuldan sonra, okuyamamış fukara, P.T.T.'ye girmiş. İzmir Lisesinden Sinop'a ilk döndüğüm yaz tatilinde karşılaştığımız zaman, utanıyor gibi bir hali vardı. Ali'ye de, okuyamayan diğer arkadaşlarıma da hep acıyıp durmuşumdur. Özellikle bütün ömürlerini Sinop gibi "hiçbir şey olmayan" bir kentte çakılıp kalmaya mecbur olarak geçirdikleri için. Sinop'a daha ilk geldiğimiz gün ağabeyime, "Ali'yi mutlaka görmeliyim, ne kadar değişmiştir, kim bilir? 1939'dan beri görmedim kendisini..." demiştim. Sabah kahvaltısından sonra babamın kabrini ziyaret için Seyitbilal tarafına doğru yollandık. Etraf o kadar değişmişti ki, ben geçtiğimiz yerleri tanıyamıyordum. Bir ara ağabeyim, "Dur Hüseyin. Bak, ilk oturduğumuz evin sokağındayız şimdi" demişti. Sokağı tanıyamadım, ama ilk oturduğumuz evi hemen tanıdım. Çocukluğumun ilk canlı hâtırası bu eve aittir. O zaman iki yaşında olmama rağmen,

Hacer ablamın ölümünü bugünmüş gibi hatırlıyorum. Onu alttaki taşlıkta bir tahtanın üstüne çırılçıplak yatırmışlardı. Nedense, hiç kıpırdamadan, boylu boyunca uzanmış yatan Hacer ablamın etrafında bir kadın elindeki şamdan gibi bir şeyi dolaştırıyordu. Orada annemden başka kadınlar da vardı ve nedense annem hep ağlıyordu. Biz ağabeyimle iki kanatlı kapıyı birden açıp içeri dalınca, kadınlardan biri bizi dışarı kovaladıydı. Baktık ki olacak gibi değil, biz de olup bitenleri bu defa anahtar deliğinden gözetlemeye koyulduk. Boyum yetişmediği için, ağabeyim beni koltuk altlarımdan tutup deliğin hizasına kadar kaldırıyordu. Ama bu sırada durmadan kıkırdadığımızdan olacak, deminki kadın yeniden kapıyı açarak bizi kovaladıydı. Ondan sonraki çocukluk hâtıralarımda ise annemi hep yukarıdaki sofanın cumbası önünde ağlarken görürüm. Bunun artık evde olmayan Hacer ablamızla bir ilgisi olduğunu seziyordum, ama henüz ölümün nasıl bir şey olduğunu anlayamıyordum. Her neyse, bu ölüm denen şey annemi çok üzen bir şey olmalıydı ki, annem durmadan ağlıyordu. O küçücük aklımla annemi teselli etmek için ona şimdi hatırlayamadığım çok güzel şeyler söylermişim, annem bu konu her açılışında bu sözlerimi tekrarlar, başlardı ağlamaya, "benim ince kalpli yavrum" diye...

Evet, işte ilk çocukluk hâtıralarımın beşiği olan eski evin karşısında durmuş, etrafa bakıyorduk ki vaktiyle (tam yarım yüz yıl önce) annemin önünde oturup ağladığı pencere yukarı doğru kalktı ve orta yaşlı bir hanımın başı dışarı uzandı. Durup kendisine baktığımızı görünce de, "Birisini mi arıyordunuz?" diye sordu. Ben hiç düşünmeden, "Evet, çocukluğumuzu arıyoruz" diye şaka edecek oldum. Kadın şakanın farkına varmamış olmalı, "Çocuğunuzu mu arıyorsunuz?" diye sordu. "Kaç yaşında çocuğunuz?" Benim şakayı sürdüreceğimi fark eden ağabeyim, hemen atılarak, "hayır, efendim" dedi. "Kardeşim lâtife ediyor. Bizim çocukluğumuzun ilk yılları bu evde geçti de, ona bakıyoruz. Neredeyse elli yıl önceki gibi duruyor. Acaba bir resim çekmemize müsaade eder misiniz?" Kadıncağız önce bir şaşırdı, ama durumu çabuk kavradı. "Aa, tabii, buyrun efendim." Ağabeyim hemen "Siz rahatsız olmayın efendim, biz sadece evin dışardan bir iki resmini çekmek istiyoruz..." diye eklediyse de, hanım, "Aman efendim, rahatsızlık olur mu? Buyursaydınız, bir kahvemizi içerdiniz.." diyerek pencerenin önünden ayrıldı. Ağabeyim bana dönerek, "Ulan ne adamsın?" diye çıkıştı ve arkasından ekledi: "Bana bak, içeri gireyim falan deme sakın". Hanım da bu arada kapıya gelmişti. Ağabeyim en kibar tavrını takınarak ondan özür diledi: "Biz şöyle geçiyorduk, efendim, izin verirseniz bir iki resim çekip gideceğiz... Daha

görmek istediğimiz birçok yer var da... Sizi rahatsız ettiğimiz için özür dileriz". Ağabeyim fotoğraf makinesini alıp bütün evi içine alabilecek bir uzaklığa kadar geriledi. Ev sahibesi bizim içeri girmeyeceğimizi anlayınca, "Siz bilirsiniz efendim, nasıl isterseniz" deyip kapıyı kapattı. Şu ağabeyim de ne uygunsuz heriftir, ne olurdu yani, içeri girip şöyle bir etrafa baksak? Olmaz: Kimse rahatsız edilmeyecek... Hacer ablamın boylu boyunca uzanıp yattığı taşlığı bile yarı açık kapıdan doğru dürüst görmemiştim. Oysa üst kattaki, annemin penceresi önünde ağladığı sofayı bir daha görebilmeyi ne kadar isterdim. Aradan tam yarım yüzyıl geçmişti ve göze batan tek değişikliği eskimiş olması olan bu evde şimdi hiç tanımadığımız insanlar oturuyordu.

Ben, içimde garip bir sızıyla bunları düşünürken, ağabeyim fotoğraf makinesini kılıfına koyarak, "Haydi, her yerde böyle saatlerce eğleşecek olursak, babamın mezarını bile öğleden önce göremeyiz" dedi. Sessizce onun yanında yürümeye koyuldum. Hem yürüyor, hem de ilk çocukluk günlerimi düşünüyordum. Babam öldüğünde ben ortaokulun son sınıfındaydım, ama "leylî mecannî" olarak o sırada Kastamonu Lisesinde okumakta olduğumdan, babamın ölümünü ancak tatilde Sinop'a dönüşümde öğrenmiştim. Daha doğrusu tahmin etmiştim. Otobüsten inmiş, elimde yırtık pırtık bavulumla eve gelirken karşılaştığım ilk tanıdık, tesadüf bu ya, en sevdiğim çocukluk arkadaşım Ali olmuştu. Ali beni görünce sevinç belirtileri gösterecek yerde, üzüntülü bir tavır takınmış ve beni kucaklamak için kollarını açarken "Başın sağ olsun, Hüseyin'ciğim" demişti. Hayatta ilk defa duyduğum bu söz ile biraz önce içine düştüğüm boşluk duygusu arasında bir nedensellik bağı kurmakta gecikmedim. Babamın öldüğü içime doğmuştu. Hasta olduğunu bir müddet önce annem yazmıştı, ama o ana kadar ölebileceğini hiç aklıma getirmemiştim. O anda neler duyduğumu pek hatırlamıyorum, ama babamı bir daha göremeyeceğim düşüncesini bir türlü kafam almıyordu. Sonra, bakalım, babam gerçekten de ölmüş müydü? Ali belki yanılıyordu, belki de... Yoksa annem mi ölmüştü? Ali'ye hangisinin öldüğünü sormam pek garip kaçacaktı, onun için adımlarımı sıklaştırarak, içimde son bir umut çırpınışlarıyla evimize doğru yürümeye koyuldum. Kapının tokmağını vurduktan hemen sonra annemin başı cumbalı pencerede göründü ve hemen kayboldu. Demek ölen annem değildi. Acımın arasında içimde sevinmeyi andıran küçük bir kıpırdanma olduğunu fark ettim. Demek annemi babamdan daha çok seviyordum! Ah şu insan kalbi, en acı anlarda bile bazan ne ince hesaplar yaparak kendine avunma fırsatları yaratır!

Zavallı babam, oysa beni ne çok severdi... "Seni şeytan sidiği", "seni şeytan osuruğu" onun bana olan sevgisini kamufle etmeye çalışan özel deyimlerdi. "Hanım, duydun mu bizim şeytan gene ne yapmış?" Çok yaramaz olduğumu vurgulayan bu "şeytan" sözcüğü, babamın sözlüğünde hep Hüseyin anlamına gelirdi. Ama ben gerek buna eklediği öteki deyimlerden, gerekse ses tonundan babamın beni sevdiğini sezinlerdim. Buna karşılık, babam ağabeyimden hep "Mahmut" diye söz ederdi. Daha çocuk yaşta çevresinde saygı uyandırmış olan ağabeyime babamın da hep büyük adam gözüyle baktığı şüphe götürmezdi. Ama onu beni sevdiği kadar sevdiğini sanmıyorum. Çünkü o sadece bana "ulan şeytan sidiği" derdi. Ve ben vefâsız, ben nankör, ben utanmaz evlât, bir an onun ölümünü anneminkine tercih etmiştim.

Biraz sonra kapıyı açan annem, benim sapsarı olmuş bir yüzle, boynu bükük karşısında sustuğumu görünce her şeyi bildiğimi anlamış, birdenbire çok yükseklerden düşen bir çağlayan gürültüsüyle boşanarak boynuma sarılmıştı.

Ben bütün bunları düşünürken, yukarı pazardan hastanenin olduğu yola çıkmış bulunuyorduk. Tam o anda karşı kaldırımda çocukluk arkadaşım Ali'yi gördüm. Hemen hemen hiç değişmemişti. Ben, bu beklenmedik karşılaşmanın şaşkınlığı içinde ağabeyime dönüp, "Abi baksana, şu bizim Ali değil mi?" demeye kalmadı, Ali de ağabeyimi görmüş, "Mahmut abi" diye seslenerek bize doğru koşuyordu. Ağabeyime sarılıp öpmeye başladı. Ben ise daha da şaşkın bir halde, bu sevgi gösterisinin yatışmasını bekliyordum. Ali ben yokmuşum gibi, "Yahu, bizim Hüseyin nerelerde? O hiç Sinop'a gelmeyecek mi?" demez mi? Büsbütün bozulmuştum. Ağabeyim beni göstererek, "İşte Hüseyin de burada..." diye gülümseyince, Ali "Vay, nasıl da görmedim?" diyerek boynuma sarıldı. "Kırk yıl düşünsem sana burada rastlayacağım aklıma gelmezdi. Yahu, nerelerdesin, nasılsın? Mahmut abi olmasa seni katiyen tanıyamazdım... Nedir bu böyle, saçların iyice kırlaşmış?"

Ali, babamın mezarına giderken yolda hayat hikâyesini kısaca anlattıktan sonra, "Emekli olduktan sonra ben de Sinop'a döndüm" dedi. "Şimdi emekli ikramiyemle bir ev yaptırıyorum. O da bitse, oh rahat! " Ali'ye en çok merak ettiğim soruyu sordum: "Burada hiç sıkıldığınız olmuyor mu?" O nazik bir noktaya dokunduğumu anladı. "Oluyor olmasına tabi" dedi, "özellikle kış geçmek bilmiyor bazan. Git kahveye, gel kahveden, filân... Ama yaza diyecek yok. Yaz gelmiyor mu..." Sonra Ali ile çocukluk günlerimizi, ölmüş olan arkadaşlarımızı andık.

Bu arada hastanenin arkasındaki mezarlığa varmıştık. Ancak bütün aramalarımıza rağmen babamın mezarını bulamadık. Bulamazdık da, zira babam öldüğü zaman biz ona bir mezar yaptırma imkânına sahip değildik. Yaptıracak duruma geldiğimizde de Sinop'a gidip bunu yaptırma fırsatımız hiç olmadı. Hem insan öldükten sonra ne fark ederdi? Ha mezarın olmuş, ha olmamış, nasıl olsa yaşarsan seni sevenlerin belleklerinde yaşayacaksın. Onun için ben, ölülere şatafatlı mezarlar yaptıranları hiç anlamamışımdır. Orada yatanın hiçbir şeyden haberi olmadığına göre, bunu yaptıranlar herhalde gene kendilerini teselli etmeye çalışıyorlar. İşin içinde herkesin ne kadar varlıklı olduğunu gösterme merakı da olsa gerek. Sözün kısası, insanoğlu ölümü bile bir gösteriş vesilesi yapmadan edemiyor. Hayır, çok şükür benim böyle bir merakım veya tutkum yok, onun için öldüğüm zaman mezarımda, orada benim yattığımı belli eden çok sade bir yazıdan başka bir şey istemem. Tıpkı Heidelberg şehitliğinde olduğu gibi, küçücük bir taşın üstünde adımla doğum-ölüm tarihlerim olsun, yeter. Aslında öldükten sonra insanın cesedini yakıp küllerini rüzgâra savurmak en iyisi bence. Ama bizde de bu geleneği başlatma olasılığı çok az olduğuna göre, çok sade bir toprak yığını en ölüme yakışır çözüm olsa gerek. İnsan hiç değilse ölüm karşısında her türlü kibir ve azametten sıyrılmayı öğrenmeli. Ama nedense ölüm bile insanlara alçakgönüllü olmayı öğretemiyor.

Evet, ne kadar aradıksa da babama ait olduğunu belli eden bir mezara rastlayamadık. Rastlasaydık bir şey değişir miydi, bilmiyorum. Öleli aradan tam kırk yıl geçmişti. Bu o kadar uzun bir zaman parçasıydı ki, bazan kendi kendime, "Babam gerçekten de yaşamış mıydı?" diye sorduğum olmuştur. Bunda elimizde —küçük bir vesikalık fotoğrafın dışında— hiçbir fotoğrafının bulunmayışının da bir payı olsa gerek. Gerçi çocukluğumuza ait pek çok aile fotoğrafımız var, ama bunların hiçbirinde babamı göremezsiniz. Hep annem —her zamanki düşünceli pozuyla— ortada oturmuştur, biz dört kardeş de onun etrafında ayakta sıralanmışızdır. Bu fotoğraflarda hiçbirimiz gülümsemeyiz, zira bizim çocukluğumuzda fotoğraf çekilirken en ciddî tavrını takınmak neredeyse sessiz bir yasa idi. Bunun dışına çıkmak en azından hafiflik sayılırdı. Bugün ise sanırım bunun tam tersi geçerlidir. Koskoca Sinop'ta fotoğraf makinesi, eğer yanılmıyorsam, bir tek 'Foto Asri'de vardı, bu da dört ayak üstünde duran körüklü türünden alâmet bir şeydi. Şimdi artık küçücük çocukların bile sahip olduğu taşınabilir türden fotoğraf makinelerini o zamanlar ne görmüş, ne de duymuştuk. Bizler o zamanlar çok

fakirdik, ama annem ne yapar ne eder, bizleri gene de 'Foto Asri'nin o hantal makinesi karşısında sıraya dizerdi. Galiba annem bu işi babamdan gizli yapıyordu, zira oldukça sofu bir kişi olan babama göre fotoğraf çektirmek günahtı. Nüfus kağıdı için mecbur kalmasaydı, o küçük vesikalık fotoğrafı da çektirmezdi herhalde. Belleğimin içindeki görüntüler dışında babamın gerçekten de yaşamış olduğunu kanıtlayan tek belge de sanırım o vesikalık fotoğraf.

Ben de öldüğüm zaman mezar taşıma yazılmasını isteyeceğim sözleri çok düşünmüşümdür. Benimkisi mutlaka değişik bir şey olmalı ki, okuyanlar orada yatanın farklı birisi olduğunu, sıradan ölümlülere benzemediğini hemen anlasınlar. Bu yazı hem çok kısa, hem çok anlamlı, hem de çok etkileyici olmalı. Bu da, tahmin edilebileceği gibi, son derece güç, zira bu söz hem yaşamımın ve karakterimin bir özeti olmalı, hem de geride kalanlara bir ders vermeli, hiç değilse yol göstermeli. Bir de sözün havası üzerinde bir karar veremiyorum, örneğin filozof Pyrrhon'un mezar taşındaki gibi, '*Ci-gît Pyrrhon qui ne fut rien, pas même academicien*'* gibi alaylı mı olmalı, yoksa ağır başlı mı? "Hayatta kimseye müdanae etmedi" diye yazdırsam, "İyi halt etmiş" demez mi okuyanlar? Hem hani büyüklük taslamak yoktu ölüm karşısında? O halde daha iddiasız, daha alçakgönüllü bir söz bulmam gerek. Acaba, "Ödün vermedi" nasıl? Kısa, özlü, üstelik karakterime de uygun, ama gene de biraz kendini beğenmişlik kokmuyor mu sence? Hem ödün vermeden yaşanır mı? Yaşansa bile, ödün vermemek iyi bir yaşama ilkesi olabilir mi? Hem ödün vermedin de ne oldu, çok mu mutlu oldun? Yoo... O halde akılsızlığını mezar taşından dünyaya ilân etmenin âlemi ne? Anlaşıldı, galiba en iyisi bu mezar taşı hikâyesini unutmak. Sen öldükten sonra arkanda kalanlar ne yazarlarsa yazsınlar, uygun bir şey bulurlar elbet. Hiçbir şey yazmasalar da olur, hattâ bir mezar taşının bile olmaması belki daha iyi.

Gene söz döne dolaşa nereye geldi? Mezarlıktan dönerken, Ali'ye de, o akşam Sabri Kanal'la balığa çıkacağımızı, isterse kendisinin de bize katılabileceğini söylediğimizde, eşinin rahatsızlığından ötürü maalesef gelemeyeceğini söyledi. Gerçekten de eşi rahatsız mıydı, yoksa gelmek istememesi için bize söylemekten çekindiği başka bir nedeni mi vardı,

* Çevrisi şöyle olabilir: Burada Pyrrhon yatıyor. Hiçbir şey olamadı, bir akademi üyesi bile!

bilmiyorum. Ancak ağabeyimin o günkü yorumuna göre, Ali bizi evine dâvet edememenin ezikliği ile böyle davranmış olabilirdi. Her ne ise, herhalde bizim bilmediğimiz bir sıkıntısı olmalıydı ki, Sinop'ta geçirdiğimiz üç dört gün boyunca Ali'yi bir daha göremedik. Oysa bizim parkın yanındaki büyük otelde kaldığımızı biliyordu ve el içi kadar bir yer olan Sinop'ta arasa bizi bulabilirdi. Belki de ağabeyimin dediği gibi, sırf utandığından bizi aramamıştı, kim bilir?

O akşam Sabri Kanal'ın kayığında ağabeyim de, ben de hayatımızda ilk defa balık tutacaktık. Ağabeyim başlangıçta, "Ben balıkların çırpındığını görmeye dayanamam" dediyse de, Sabri'nin yemeği hazırlama bahanesiyle kendisine uzattığı misinayı geri çevirmedi. Biraz sonra misinada balıkların oltalara takılmakta olduklarını haber veren kıpırtılar başlayınca, ağabeyimin yüzünde de çocuksu bir gülümsemenin ilk belirtileri görülmeye başladı. Ucunda dört beş istavritin çırpındığı misinayı çekerken ağabeyimin yüzündeki sevinç ifadesi iyice belirgin bir hal almıştı. Balıkları büyük bir dikkatle bir bir oltadan çıkarıp, yıllardır bu işle uğraşmış insanlardaki soğukkanlılıkla önünde duran kovaya atışı, çevremizi de sarmış olan kayıklardan alkış ve bravo seslerinin yükselmesine yol açtı. Sabri Kanal'ın biraz önce kovada çırpınmakta olan istavritleri mangalda pişirirken ağabeyimin neler duyduğunu bilmiyorum, ama hepimizin ağzının suyunun aktığı şüphe götürmezdi. Sabri bir taraftan balıkları kızartırken, bir yandan da akıl almaz bir çabuklukla domatesleri, hıyarları doğruyor ve rakı kadehlerini hazırlıyordu. Bunlardan birini ağabeyimin önüne koyarak, "Bana bak, bu akşam içmem miçmem yok ha, ona göre" diye çıkışıyor,ben bana uzattığı kadehi teşekkür ederek elinden alıyorum ve bir an önce yemeğe başlanmasını bekliyorum. İşte ilk balıklar pişti ve tabaklara kondu. Ağabeyimin de karnı iyice acıkmış olmalı ki, misinayı çabuk çabuk çekiyor, ama şansa bakın ki her oltada bir balık. Bu, öteki kayıklardan yeni ve daha gürültülü bir bravo sesinin yükselmesine vesile oluyor. Ağabeyim hayatından memnun, neredeyse profesyonel bir balıkçı edâsıyla balıkları kovaya atarken, "Bayağı zevkliymiş be" demekten kendini alamıyor. Dede Cevat başta olmak üzere, öteki kayıklardaki arkadaşlar ağabeyimin bu "initiation" törenini kutlamak için olmadık şaklabanlıklar yapıyorlar. Çocukluğa iyice döndüğümüz bu anda Sabri kadehini havaya kaldırarak bağırıyor: "Şerefe!" Öteki arkadaşlar da onu taklit ediyorlar: "Mahmut'un ilk balık tutuşunun şerefine!" Ben de kadehimi kaldırarak, "Ağabeyimin ilk balık tutuşunun ve ilk rakı içişinin şerefine" diye bağırıyorum. Ağabeyim —belki hayatında ilk ve son defa— etrafının baskısına boyun eğerek kadehini kaldırıyor: "Arkadaşlığımıza" diyor ve ilk yudumu alıyor, fakat hemen arkasından yüzü öyle-

sine gülünç bir biçimde buruluyor ki, hepimiz kahkahadan kırılıyoruz. Ağabeyim kadehini kenara bırakırken, "Yahu bu meredin neresini seviyorsunuz?" demekten kendini alamıyor. "İçki değil, zehir mübarek! " Ve hemen yemeğe koyuluyor. Biz de tabi... Ağabeyim ve ben kıtlıktan çıkmış gibi, balık, domates, peynir, ne bulursak atıştırmaya başlıyoruz. Sabri ise ağırdan ağırdan, hem kızaran balıkları ters yüz ediyor, hem de arada bir ağzına küçük bir lokma atıp, arkasından rakı kadehini dudaklarına yaklaştırıyor. Onu gören, kendisi hiç acıkmamış, ziyafet verdiği konuklarına salt nezaket gereği arkadaşlık eden bir ev sahibi sanır. "Yiyip içmenin de bir usulü, âdabı vardır" derler. Sabri'nin bu kuralları çok iyi bilen birisi olduğu belli. Daha doğrusu o yemenin, açlık gidermek ve karın doyurmaktan öte, ince bir sanat olduğunu belgeliyor her hali tavrıyla. Yerken acele etmeyişi, lokmalarını ağır ağır çiğnemesi, kadehleri dudaklarına yerleştiriş biçimi, her şeyiyle ehli keyiften olduğu belli oluyor. Heidelberg'deki Yabancı Diller Okulu öğretmenlerinden Herr Wichmann'ın, başka yabancı öğrencilerle yaptığımız bir Rhein gezisinde, akşam yemeği yediğimiz bir lokantada, "Şarap nasıl içilir?" konusunda verdiği dersi hiç unutmam. Şarap bardağı ağza nasıl yaklaştırılacak, ilkin nasıl 'bouquet'si koklanacak, sonra alınan küçük bir yudumla damak nasıl ıslatılacak, vs. Bu ders vesilesi ile şarap kültürü üzerine daha neler öğrenecektik ondan. Toprağı bol olsun, ne hoş sohbet adamdı! Garsonun o akşam bize tavsiye ettiği 'Geisenheimer Kirchgrube' marka şarap öyle nefisti ki, ayrıca ondan bir şişe satın alıp Rohrbach'daki ev sahiplerimize götürmüştüm ve bir yılbaşı gecesi hep birlikte içmiştik onu, neşe ve mutluluk içinde... Hey gidi günler hey! Bir daha gelmeyecek misiniz geri? "*O temps, suspend ton vol*!" diye yalvarmış Lamartine de, ama zamanın akışını durdurmak mümkün mü? Zamanın durması "ölüm" demek değil mi? Hem yaşamak, hem de zamanın akışını durdurmak mümkün olmadığına göre, bütün mesele bu akışın her anını bütün derinlik ve zenginliğiyle duyabilmekte... Ağır ağır, tıpkı Sabri'nin yaptığı gibi, her lokmanın, her yudumun tüm tadını çıkararak. Oysa ne demişti Alman kızı Renate, İstanbul'da bir lokantada yemek yerken: "Niçin siz Türkler yemek gelir gelmez kıtlıktan yeni çıkmış gibi üstüne saldırıyorsunuz? Şunlara bakın: tıpkı domuzlar gibi yiyorlar! " Ödüm koptuydu, etraftan biri duyup da dediklerini anlayacak diye. Almanya'da okumuş bir Türk dostum da, oradaki çapkınlıklarını uzun uzun anlattıktan sonra, Alman kızlarının en çok şundan şikâyet ettiklerini söylemişti: "Siz Türk erkekleri daha yatar yatmaz son hedefe varmak istiyorsunuz. Oysa bir operanın bile daima bir uvertürü vardır!" Ee, Alman kızları ne de olsa opera seyretmiş; canının istediğiyle yatmakta bir sakınca görmese de, birlikte yattığı erkekten

bu işi usul ve âdabına göre yapmasını bekler, beklemek de hakkıdır. Ama gel gör ki, Türk erkeği henüz "açlık" içgüdüsünün üstüne çıkıp, çiftleşmeyi aşk yapmaya dönüştürememiştir.

Ağabeyimin durmadan ondan bundan atıştırdığını görünce, Sabri ağabeyime takılmadan edemedi: "Ee, hani peynir ekmekten başka bir şey istemezdin?" Ağabeyim de bozuntuya vermemek için, "Ee, oğlum, istavritler öylesine nefis ki, bu kadar bol olmasa neredeyse kılçıkları ile yutacağım" diyerek gülümsedi. "Aslında ben istavriti pek sevmem, ama senin yaptıkların bir başka doğrusu. Nasıl bu kadar lezzetli olabiliyorlar?" Sabri o sevimli gülümsemesi ile, "Çok basit" dedi. "Bir kere balıklar taptaze, sonra deniz havası ve bu manzara, iştah açmak için her şey hazır. Hele bir de şundan bir tek attın mı, değme keyfine! Ama ne yazık ki, senin adam olmaya niyetin olmadığı anlaşılıyor. Çocukluğundan beri bir içki düşmanlığıdır tutturmuşsun gidiyor... Bir alışsan, sen de anlayacaksın ama bugüne kadar neler kaybettiğini... Hadi bir defa daha dene, ne olur, hadi, belki bu defa hoşlanırsın..." Ağabeyim inadından kolay vazgeçen bir tip değildir, Nuh der, Peygamber demez. Bu defa da öyle oldu nitekim. "Şimdi bana o zıkkımı içirip de iştahımı kaçırma. Balıkları bitiririm diye mi korkuyorsun yoksa?" Sabri ağabeyimin adam olmayacağını anlamış, kadehini bu defa bana doğru kaldırıyor: "Hüseyin'ciğim, şerefe! İyi ki sen ağabeyine çekmemişsin!" Birlikte rakımızı yudumluyoruz. Ağabeyim bu sefer bana dönüp, "Bunu gören de kırk yıllık ayyaş sanır" diye çıkışıyor. "Sen rakı da içer miydin?" Hafif çakırkeyif olmaya başladığımın farkındayım, ama renk vermemeye çalışarak, "Ben mi?" diyorum. "Gayet tabii. Ben güzel olan her şeyi severim, biliyorsun; rakı, şarap, güzel manzara, güzel kadın..." Ağabeyim hemen sözümü kesiyor: "Belli, belli, rakı şimdiden başına vurmuş!" Sabri'ye dönerek ekliyor ardından: "Rakı falan içtiği yoktur ha, siz ona bakmayın, herhalde sizden gördü de içmeye heveslendi..." Sabri beni cesaretlendirerek, "Aferin sana Hüseyin" diye gülümsüyor. "İnsan öyle olmalı, etrafındakilere uymalı biraz. Bak biz hemen her akşam bugünkü gibi arkadaşlarla burada toplanırız, yer içer, güler oynarız, şarkı söyleriz. Saatlerin nasıl geçtiğini bile fark edemeyiz..." Tam bu sırada Dede Cevat bir Karadeniz şarkısı tutturdu, öteki kayıklardakiler de ona katıldılar. Bu, içinde hayli açık saçık sözler olan bir şarkıydı ve belli ki Dede Cevat bununla daha çok ağabeyime takılmak istiyordu. Şarkı bitince hepimiz gülerek alkışladık. Derken bir başkası yeni bir şarkı tutturdu ve şarkıyı söylerken de bir yandan kalkıp kayığın içinde oynamaya başladı. Ağabeyim de, ben de, hafif içkili olduğu için dengesini kaybedip denize düşmesinden korkmuştuk, ama ötekiler hiç oralı olmadan habire el çırparak onu teşvik ediyorlardı. Oy-

nayan arkadaşın durumu zaman zaman tehlikeli bir hal aldıysa da, kazasız belâsız sona erdi ve biz de rahat bir nefes aldık. Ağabeyimle ben yemeğimizi bitirmiştik, oysa Sabri'nin daha yeni başlıyor gibi bir hali vardı. Yanındaki mangalda üçer beşer istavrit kızarttıktan sonra bunları önce bize, sonra öteki kayıklardaki arkadaşlara ikram ediyor, sonunda bir veya iki balığı kendi tabağına alıp demlenmesini sürdürüyordu. Bizim durakladığımızı görünce, ağabeyime kavundan bir dilim uzatarak "Vermeyecektim, ama hadi gene yiğitlik bende kalsın, hem ne de olsa misafir sayılırsın" dedi. Ağabeyimin duraksadığını görünce de, "Bir ye bak da ondan sonra..." diye ekledi. Sonra aynı kavundan bir dilim de bana uzattı. "Durun bakalım, daha bir sürü meyve var burada, üzüm, karpuz, incir, bunların hepsi yenecek, ona göre..." Ağabeyimle ben kahkahayı bastık tabii... "Hem mideniz biraz bayram etsin, böyle bol meyveyi nereden bulacaksınız İstanbul'da? İstanbul dedim de aklıma geldi. Yahu Mahmut, bak, emekli olan arkadaşlardan dışarıda olanların hemen hepsi gene Sinop'a döndü, sen de emekliliğini alıp buraya gelmeyi düşünmez misin? Hem ne bok var İstanbul'da? (Affedersin Hüseyin'ciğim, senin gibi bir profesörün yanında biraz kaba kaçtı galiba, ama ağız alışkanlığı işte, kusura bakma). Ha, ne diyordum? Ne de olsa bura sizin memleketiniz, üstelik iyi kötü bir eviniz de var burada, hadi, sat anasını İstanbul'un, sen de gel buraya yerleş artık, ha, ne dersin?" Sabri'nin bu teklifini öbür kayıktakiler de destekledi. Dede Cevat, "Doğru ya" diye ekledi. "Bak, hani bizim ortaokulda müzik hocası Abdullah bey vardı ya, o bile aslen Sinoplu olmadığı halde, Ankara'da nesi var nesi yok satıp savmış, buraya geldi. Bahçeler'de deniz kıyısında bir ev yaptırdı kendisine, şimdi oh, keyfine bakıyor. Ha, bak şu ev işte, görüyor musun?" Dede Cevat'ın eliyle işaret ettiği doğrultuda zaten tek bir ev olduğu için, havanın bir hayli kararmış olmasına rağmen, Abdullah beyin yaptırdığı evi görmemek imkânsızdı.

Hey gidi Abdullah bey, hey! Nereden nereye? Bize ortaokulda müzik öğretmeni olarak geldiğinde konservatuvarı yeni bitirmiş, çiçeği burnunda bir kemancıydı. Hatırladığım kadarıyla da çok yakışıklıydı. Çekingenliğe varan ağırbaşlılığı ve efendi haliyle 'kız gibi' bir delikanlı idi. Onun Halkevi'nde verdiği ilk konser bugünkü gibi hatırımdadır. Bu benim hayatımda dinlediğim ilk 'Avrupaî' konser olsa gerektir, zira Abdullah bey sahnede dinleyicileri selâmladıktan sonra ilkin çalacağı parçanın kompozitörünün adını, sonra parçanın adını ve gamını yüksek sesle çok açık bir biçimde söylüyor, salonda tam bir sessizlik hüküm sürmeye başlayıncaya kadar bekliyor, ondan sonra çalmaya başlıyordu. Ama ne çalış! O güne kadar Sinop'ta sünnet düğünlerinde gıcırtılı ve falsolu ses-

ler çıkaran kemanlardan başka keman sesi duymamış kulaklarımıza Abdullah beyin çıkardığı sesler cennette damıtılmış gibi duru, parlak ve yumuşak geliyordu. Sonra çaldığı parçalar da o güne kadar duymaya pek alışık olmadığımız türdendi. Bunlardan bazıları kısa, neşeli ve oynak, ama bir kısmı da oldukça uzun, ama o zaman için anlayamayacağımız kadar derin, etkileyici ve dokunaklı idi. Ne yazık ki, o konserde çalınan eserlerden birçoğunun adını biz o zaman ilk defa duyuyorduk. Çünkü o yıllarda (1930'ların başları) Sinop'da henüz radyo bile bilinmiyordu, zira elektrik de yoktu. Strauss gibi birkaç bestecinin adını nasılsa duymuştuk, ama Bach, Beethoven, hele Brahms gibi adlar bize tümüyle yabancıydı. Belki yanılıyorum, ama sanırım o konserde Abdullah beyin çaldığı parçalardan biri Bach'ın Partitalarından biriydi. Kalbimin derinliklerinde o zamana kadar hiç farkında olmadığım, bir takım esrarlı duyguların kıpırdanmasına yol açan bu parçayı bütün salon büyük bir sessizlik içinde saygıyla dinlemiş, ama parça bitince kimse alkışlamamıştı. Daha doğrusu bitip bitmediğine tam karar veremediği için kimse alkışlamaya cesaret edememişti. Abdullah beyin hafifçe kızararak başını öne doğru eğip dinleyicileri selâmlaması üzerine, önce birkaç kişi alkışlamaya başlamış, ondan sonra da —biraz önce bilmeden yaptıkları nezaketsizliği örtbas etmek istercesine— salonda bulunanların hepsi var güçleriyle alkışlamaya başlamışlardı. Abdullah bey, sol elinde kemanıyla sahneye döndüğünde yüzü, "durumu çakmış" olduğunu gizleyemeyen hafiften alaycı bir gülümsemeyle aydınlanıyordu. Alkışların devam ettiğini görünce yüzü ciddîleşti, bir anlık duraksamadan sonra gene hiç duymamış olduğumuz bir ad söyledi ve çalmaya başladı. Bu Paganini veya Sarasate'nin bir virtüyözlük parçası olmalıydı. Aman Allahım, o incecik parmaklar nasıl baş döndürücü bir hızla telden tele atlıyor ve kemanın yayı nasıl da hiçbir cızırtılı ses çıkarmadan parmaklarla baş başa koşuyordu? İnanılır gibi değildi! Bütün salon, adeta şaşkınlıktan dona kalmış bir sessizlikle gözümüzün önünde olup biten bu ses cambazlığını seyrediyorduk. ('Seyrediyorduk' diyorum, zira daha sonra da buna benzer virtüyözlük parçaları dinlediğimde insanların olayı en az kulakları kadar gözleriyle izlediklerine şahit oldum. Böyle bir parçayı 'gözü kapalı' dinlemek mümkün değildir sanırım). Abdullah bey, son notayı noktalayıp yayını indirdiği an, arka sıralardan birinin kendini tutamayıp yüksek sesle "vay canına be" diye bağırdığı duyuldu. Bunun arkasından patlayan alkış tufanını bir göreceksiniz. Millet hem alkışlıyor, hem de arka sıraya bakıp gülüyordu. Bir an gözümü sahneye çevirdiğimde, Abdullah beyin de öne doğru eğilip kalkarken gülmemek için kendini güçlükle tuttuğunu görmeyeyim mi? O anda ona karşı içimde büyük bir sevginin kabardığını hissettim. Ne de

tatlı adamdı! "Adam" mı dedim? Düşünüyorum da, o zaman Abdullah bey olsa olsa 20, bilemediniz 22 yaşında ya var ya yoktu. Ama daha o yaşta Sinop gibi "müzik görmemiş" veya "müzik girmemiş" küçücük bir kentte bir sürü basit insana Batı müziğini sevdirebilmişti. Belki "sevdirmişti" deyimi pek yerinde değil, ama bu müziği bu kulakları paslanmış insanlara ilk defa onun tanıttığı şüphe götürmezdi. Ben ve ağabeyim o geceki konserden öylesine etkilenmiştik ki, biz de en kısa zamanda mutlaka bir müzik âleti çalmasını öğrenmeliydik. Nitekim ağabeyim bu arzusunu hemen uygulamaya koyacak, kısa bir süre sonra Halkevi'nin külüstür ve akortsuz piyanosunda arkadaşım Şakir'in babası Dr. Raif beyden piyano dersleri almaya başlayacaktı. Ağabeyimin bu arzusu sonunda gerçek bir tutkuya dönüştü, o kadar ki, Orman Mektebinden yaz tatilinde her Sinop'a gelişinde, bütün gününü bu külüstür piyanonun başında geçirirdi. Daha o zamanlar List'in eserlerini çalabilmenin hevesiyle tutuşuyordu. Kastamonu Lisesine gider gitmez benim de ilk işim kemana başlamak olmuştu. Bizim o zaman ailevî durumumuz değil piyano, bir keman almaya bile elverişli değildi. Onun için Kastamonu Lisesinde bir "müzik odası" olduğunu ve burada eski bir piyanoyla yirmi kadar kemanın öğrencilerin istifadesine sunulduğunu öğrendiğim zaman sevincimden uçmuştum. Lisenin müzik öğretmeni Mehmet bey, deyim yerindeyse bir çeşit müzik havarisiydi, yani etrafındakilere bir âlet çalmasını öğretmek için can atıyordu. Bu benim için büyük bir şanstı, zira böylece hiçbir maddî külfete girmeden keman öğrenebilecektim. Nitekim hemen Mehmet beyle çalışmaya koyuldum. Bu çalışma uzunlu kısalı birçok aralıklarla Yüksek Öğretmen Okulunun 3. sınıfına kadar sürdü. Sonra ise, ben kemanda hiçbir zaman üçüncü pozisyondan öteye gidemedim. Bu, hayatımın en büyük hayâl kırıklıklarından biridir, ama bunda benim fazla bir suçum olduğunu sanmıyorum. Abdullah beyin virtüyözlük aşamasına varmış olduğu bir yaşta benim hâlâ üçüncü pozisyonu geçmek için çabalamam boşuna idi. Kaldı ki, Yüksek Öğretmen Okulunda o zaman merdivenin altındaki penceresiz kömürlükten başka çalışacak yer de yoktu. Bütün bu imkânsızlıklar nedeniyle Abdullah beyin o geceki unutulmaz konserinden sonra öğrenmeye bu derece heves ettiğim kemana sonunda veda edecektim.

Abdullah beyi ortaokuldan sonra yalnız bir defa görmüştüm. Galiba lisenin ikinci sınıfındaydım. Cumhurbaşkanlığı Orkestrası bir konser vermek için İzmir'e gelmişti. Konak'ta bir sinemada verilecek olan bu konser için müziksever birkaç arkadaşla birlikte galeride zar zor yer bulabilmiştik. Hayatımın *ilk* orkestra konserini dinlemenin heyecanı ile mutlu, konserin başlamasını büyük bir sabırsızlıkla beklediğimi hatırlıyorum.

Heyecanımı daha da artıran faktör, orkestrada birinci kemanlar arasında Abdullah beyin de bulunması idi. Programın arka sayfasındaki orkestra üyeleri listesinde onun da adını görünce öylesine sevinmiş, hattâ gururlanmıştım ki, anlatamam. Demek ortaokuldan müzik hocam Abdullah beyi bu kez de orkestra içinde dinleyecektim. Aslında bu son derece gülünç bir sevinçti, ama bizim Abdullah beyin orkestrada çalışı bile o zaman bana gurur vermeye yetiyordu. Onun için orkestra üyeleri o etkileyici redingotlarıyla birer birer sahneye girmeye başladıklarında, kalbim daha hızlı çarpmaya başlamış, Abdullah beyi belki öteki kemancılardan ayırt edemem kaygısıyla gözlerimi dört açmıştım. "Dur bakayım, şu gelen, zayıfça, orta boylu, soluk benizli, sevimli adam o değil mi? Evet, evet, o. Aradan beş yıl geçmiş olmasına rağmen, hemen hemen hiç değişmemiş, şaşılacak şey doğrusu..." Bütün orkestra üyeleri yerlerine yerleşti, biraz sonra genç bir orkestra şefi sahneye giriyor ve kendisini alkışlayan seyircileri selâmlıyor. Adı: Hasan Ferit Alnar. Hasan Ferit Alnar mı? Cumhurbaşkanlığı Orkestrasını Ernst Preatorius yönetmiyor muydu? Allah, Allah, demek başka bir de şef varmış, hem de Türk... Bizim de bir orkestra şefimiz olduğunu görmenin gururuyla genç orkestra şefine bakıyorum. "Acaba iyi çaldırabilecek mi?" gibi bir kaygı var içimde gene de... Ama bir gözüm de gene bizim Abdullah beyde. Bakalım nasıl çalacak? (Sanki onun çalışını ayırt edebilecekmişim gibi).

Görkemli orkestra Schubert'in 'Bitmemiş Senfoni'sinin daha ilk notalarını çalmaya başladığında içimin ürperdiğini hissediyorum, neredeyse ağlayacağım, ama el âleme rezil olmamak için kendimi tutmaya çalışıyorum. Gözlerimin ucuna kadar gelen bir damlanın arkasında sahne bir an buğulanıyor ve ben bu arada Abdullah beyi gözden kaçırıyorum. Orkestra, acı çeken bir insanın nefes alış verişlerini andıran ilk notalardan sonra bütün çalgıların katılmasıyla derin bir mırıltıya başladı şimdi. Orkestradan yansıyan sesler kah yükselen, kah alçalan bir dalga gibi sarıyor benliğimi ve ben, engin olduğu kadar derin, ama ancak yer yer deşifre edebildiğim bir duygular denizinde yüzmeye başlıyorum. Acı, hüzün, pişmanlık gibi duyguları ayırt edebiliyorum. Arada bütün bunları yaşayan kişinin kaderine başkaldırmak istediğini belirten sesler yansıyor orkestradan ve bir an geliyor, bu bir kükreyiş boyutlarına ulaşıyor, sonra gene kaderine razı oluş, acısını benimseyişi simgeler gibi görülen bir melodi ve bütün bu değişimler olurken, orkestra şefinin elindeki çubuk sanki o el tarafından değil de, gizli bir güç tarafından yönetiliyormuş gibi, belirli bir ritmin çekici gücüne kapılmış, ağır ağır kalkıp iniyor.

Ve "Bitmemiş Senfoni" başladığı gibi hüzünlü bir hava içinde bitiyor. Daha doğrusu, kısa bir sessizlikten sonra aşağıdaki salondan yük-

selen alkışlardan bitmiş olması gerektiğini anlıyorum. Ben ise hayatımın en duygulandırıcı anlarını yaşamış olmanın mutluluğu içinde, bütün konser boyunca göz kapaklarımı zorlamış olan yaşların boşalmasına artık engel olamıyorum. Gözlerimden şarıl şarıl yaşlar aka dursun, avuçlarımın için patlatıncaya kadar alkışlıyorum. Hattâ yakınımdaki iyice coşmuş arkadaşlara katılıp "Bravo!" diye bağırdığımı da duyuyorum bir ara. Ancak, neden bilmiyorum, sesim pek kısık çıkıyor, benim "bravo"m yarı yolda kaybolup gidiyor. Bütün orkestra üyeleri ayağa kalkmış, dinleyicileri selâmlıyorlar şimdi. Aa, şu bizim Abdullah bey değil mi? Evet o. Yüzünde de beş yıl önceki aynı gülümseme. Şu Sabri gibi olabilmeyi ne kadar isterdim, hayatı hep bir "Bitmemiş Senfoni" gibi kabul edip yaşamayı sürdürebilmeyi... Bütün çabalar, bütün uğraşlar, bütün hayâller yarıda kalmayacak mı nasıl olsa bir gün? Ne demiş Baudelaire: "*Tout est vain; action, désir, rêve!*"* Ama gene de insanlığa Schubert'in 'Bitmemiş Senfoni"si gibi ölümsüz eserler bırakmış bir insanın sadece 31 yıl yaşamış olduğunu hatırladıkça, içimin burkulmaması imkânsız. Düşünün, koca Schubert hepsi hepsi 31 yıl yaşamış! Evet, sadece 31 yıl... Ortalama bir ömrün yarısı bile değil. Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Yaş otuz beş, yolun yarısı eder", dizeleri geliyor aklıma. Zavallı Schubert'e bu kadarı bile nasip olmamış. Hemen ardından Malherbe'nin ünlü satırı geliyor dudaklarımın ucuna: "*Et rose, elle a vécu ce que vivent les roses: L'espace d'un matin.*"** Ya Mozart, ya Mendelssohn? Ya Chopin? Hattâ Schubert'e kıyasla neredeyse büyükbaba sayılabilecek Beethoven bile elli yedi yaşında ölmedi mi? Elli yedi yıl nedir ki? Ne zaman bu büyük kompozitörlerin eserlerini dinlesem, hep onların bu kadar kısa yaşamış olmalarına hayıflanırım nedense. Bu acıma duygusunda kaderin onlara ettiği haksızlığın kefaretini ödeme arzusunun bir rolü var mıdır, bilemiyorum. Ama anlamsız da olsa, kendimi bu duygudan bir türlü kurtaramam. Öte yandan bilirim ki, önemli olan uzun yaşamak değil, yoğun yaşamaktır. Ve yoğun yaşamanın en verimli yolu "yaratmak"tır. Bu bakımdan bir Schubert, bir Mozart'ın hayatları şüphesiz uzun yaşamış binlerce insandan çok daha dolu geçmiştir. Gerçi bu düşünce beni bir müddet teselli eder, ama daha yaşasalar, kim bilir daha ne eserler yaratırlardı diye hayıflanmaktan da kendimi alamam.

---

* Herşey boş; hareket, arzu, rüya!

** Ve gül, ancak güllerin yaşadığı kadar yaşadı, bir sabahçık!

Biz o akşam Abdullah beyi ziyaret etsek mi, etmesek mi derken, hava iyice kararmıştı. Bunu gözlerimi kıyıya çevirdiğim an hayret ve hayranlık karışımı bir duygu içinde fark ettim. Çocukluğumuzun o karanlık kenti Sinop şimdi ışıklar içinde pırıl pırıldı; üstelik deniz üzerinde hafif hafif dalgalanan bir adayı andırışı, güzelliğine bir başka çekicilik katıyordu. Aslında dalgalanan bizim içinde bulunduğumuz kayıktı ve kayığın, hafif hafif çarpan dalgalarla bir yandan bir yana salınışı, uyumak üzere olan bebeğinin beşiğini sallayan sevecen bir ana elinden geliyormuş gibi, yumuşak ve huzur verici idi. Bin bir çocukluk hâtırasının yüzeyine çıkmak için itişip kakıştığı beynim bir kaç defa yudumladığım rakının etkisiyle de hafifçe dumanlanmış olmalı ki, arada bir gerçekle düş arasındaki ufuk çizgisinin kaybolduğunu hisseder gibi oluyorum ve bu durum bana o zamana kadar tatmadığım bir haz veriyor. "Gerçek mutluluk bu olmalı" diyorum içimden ve Sabri'ye daha büyük bir gıptayla bakıyorum. Zira o bu mutluluğu her akşam yeniden tadıyor olmalı, oysa bizler... Sabri gibi okumamış birinin mutluluğun sırrını çoktan çözmüş olmasına karşılık, bizim, yani okumuşların, bu sırrın daha bir iki ipucunu bile ele geçirememiş olmamız düşüncesi bir an beni yeniden karamsarlığa sürüklüyor. "Bir yerde büyük bir yanlışlık yapmış olduğumuz muhakkak, ama nerede?" diye düşünmeye başladığım sırada, Sabri'nin gene kadehini uzatarak, "Boş ver, sen içmene bak" dediğini duyuyorum. Oldum olası bu "Boş ver" sözünden hoşlanmam, zira, bütün ihmalciliğime rağmen, "boşverizm"den nefret ederim. Ancak, ses tonundan mı, söyleyiş biçiminden mi, artık nedense, Sabri'nin "boşver"inde bizim bir türlü erişemediğimiz mutluluğun sırrı yansıyor gibiydi.

ZEKİYE ABLA

Tam ben böyle düşünürken Sabri'nin ağabeyime, "ha, Mahmutçuğum, siz de Sinop'a yerleşmeyi düşünmez misiniz? Bak, bütün arkadaşlar da burada..." diye sorduğunu duydum. Ağabeyim, bir an durakladıktan sonra, "Vallahi, gerçekten de çok iyi olurdu, ama ben Polonezköy'de iki dönümlük bir arsa almış bulunuyorum maalesef. Paramın bir kısmını oraya yatırdım. Satmaya kalksam alan bulunur mu, Allah bilir... Sonra... Senin anlayacağın, biz bu işte de vagonu kaçırdık. Eğer daha önce bilseydik, belki, ama..." Sabri ağabeyimden bir iş çıkmayacağını başından beri biliyor olmalıydı, ama ne olur ne olmaz diye bir defa daha teklif edeyim demişti. Tevekkülle ağabeyime, "Vallahi, tabii gene en iyi siz bilirsiniz, ama ben Sinop'a gelmemekle çok hatâ ediyorsunuz derim, onu bilirim" deyip, önündeki tabaktan bir zeytin aldı. Ben ise yıllardan beri Heybeli-'deki arsada istediğim gibi bir ev yaptıracağım günün hayâli ile yaşamama rağmen, bir an kendimi Sinop'a yerleşmenin çekiciliğine kaptırmadan edemedim. Sabri'ye, "Zekiye ablaların bir bahçesi vardı, hâlâ duruyor mu?" diye sordum. "Orasını satsalar, ben bile düşünürüm..." Ben daha bu soruyu sorarken, çocukluğumda pek çok sevdiğim bu yeri kafamda yeniden canlandırmaya; eğer ağabeyimle birlikte satın alırsak orayı nasıl düzenleyebileceğimizi, evlerimizi nereye koymanın uygun kaçacağını, bahçede neler yetiştirebileceğimizi tasarlamaya başlamıştım bile. Düşüncede her şey ne kadar çabuk olup bitiyor, hele düşler düşünceye kanat takınca arzular ne çabuk havalanıyor! Ağabeyim neresini beğenir,

bilemem, ama ben evimi tam kumsala oldukça dik bir yamaçla inen ve arkasından dişbudak ağaçlarının sık bir perde oluşturduğu düzlüğün üstüne kurardım. Bu, tek katlı ahşap bir ev olmalıydı ve insan, önündeki taraçadan gene ahşap bir merdivenle aşağıdaki kumsala çabucak inebilmeliydi. Orası küçücük bir koy teşkil ettiği ve ağaçlar yer yer denize kadar indiği için insan orada en sıcak havada bile yüzebileceği serin köşeler bulabilir. Bu yüzden de oralarda yüzmek bana çocukluğumda hiç unutamadığım hazlar vermiştir. İçimin bu hazların hâtırasıyla bir hoş olduğu bir anda Sabri, "Evet, aynen duruyor" dedi. "Belki de satarlar. Ben ağabeylerine bir sorayım, bir gün yazıhaneye geldiğinde..." Sabri'nin "ağabeyleri" dediği, Zekiye ablanın ağabeyisi Murat, konuşurken ağzından salyalar akan geri zekâlı biriydi. Kekeme olduğu için onu "Kekeme Murat" diye anardık. Zekiye abla, şimdi adını hatırlayamadığım öteki kız kardeşi ve "Kekeme Murat"la bahçelerin belki bu en güzel yerinde birlikte otururlardı. O zamanlar henüz hiçbirisi evli değildi. Biz üç kardeşten nedense en çok Zekiye ablayı severdik; gerçi öteki kız kardeş de çok hoş ve cana yakındı, hattâ belki daha da güzeldi, ama Zekiye abla başkaydı. Şimdi düşünüyorum da, galiba bu başkalık onun bugünkü ölçülerle aşırı sayılabilecek konukseverliğinden ileri geliyordu. Ne zaman annemle birlikte onlara gitsek, sanki pek önemli kişilermişiz gibi, bizi nasıl ağırlayacağını bilemezdi. Ona kıyasla kız kardeşi biraz daha çekingen gibi gelirdi bize, ama bu çekingenlik, onun da bize karşı sevgi dolu olduğunu saklayamazdı gene de. Murat abileri de, pek çok geri zekâlıda görüldüğü gibi, saf, iyi yürekli ve insancıldı. Ne zaman fırsat bulsam, tek başıma doğru Zekiye ablaların bahçesine giderdim. Daha eve yaklaşırken, biraz sonra büyük bir sevgiyle karşılanacağım düşüncesi içimi çok tatlı bir duyguyla doldurur ve adımlarımı sıklaştırırdım. Beni bahçe kapısında sevinçli havlamalarıyla ilkin Karabaş karşılar, arkasından, Zekiye ablanın bulunduğu yerden fırlayıp geldiğini görürdüm. Bilmiyorum, fakirlikten mi, yoksa öyle daha rahat ettiği için mi, çoğu zaman ayağında ayakkabı olmayan Zekiye ablam, beyaz başörtüsünü düzelterek bana doğru seyirtir, sonra, "Sen misin, Hüseyinciğim, hoş geldin canım" diyerek beni kucaklayıp yanaklarımdan şapur şupur öperdi. Gerçi bana o zamanlar Zekiye abla yaşlı başlı bir hanım gibi görünürdü, ama —sonradan yaptığım hesaplara göre— 18, ya da 20 yaşlarında bir genç kız olmalıydı! Oldukça iri yapılı, hem de dolgun göğüslü olduğundan, bana sarıldığında, içimde bazan ona karşı bir "abla"ya yakışmayacak duyguların kabardığını hissederek utanırdım.

Zekiye ablalara annemle birlikte son gidişimizi hatırlıyorum. Yanımızda kız kardeşlerim, hattâ yanılmıyorsam bir iki komşu da vardı. Bu defa annem börek mörek gibi şeyler yapıp getirmişti, hattâ sanırım zeytinyağlı dolma da... Bu biraz da piknik gibi bir şeydi; galiba kalabalık olduğumuz için ev sahibimize fazla yük olmak istememiştik. O gün de Zekiye ablalar, bizi ağırlamak için ne yapacaklarını bilemediler. Yarıaçık ağzını çevreleyen çocuksu gülümsemesiyle ağabeyleri Kekeme Murat bile o gün oradan oraya koşturdu durdu. Bahçeden durmadan taşıdığı kavun, karpuz, incir, üzümü kalabalık bir aile bile bir haftada bitiremezdi. Zekiye ablaların bahçesinde bir çocuğun imreneceği her türden meyve yetişirdi. Bu arada kocaman bir çitlenbik bile vardı. Ama ben bunlar arasında en çok kara inciri severdim. Her biri yumruk büyüklüğünde olan bu kara incirlerin olgunlarını dalından koparıp yemenin tadına doyum olmazdı. Onun için, incir yemeğe bahçelerine gittiğimde, Zekiye ablanın, "Murat abin sana toplayıversin canım, sen çıkma, düşersin filân da..." demesine aldırmadan, ağacın en ince dallarına kadar tırmanmaktan ayrı bir zevk alırdım. Zekiye abla gene de arkamdan, "Aman dikkat et, canım, sakın düşme" demeyi ihmal etmezdi. Ama ne hoş, ne candan ve ne neşeli kadındı ya Rabbim! Hele o son gittiğimiz günkü neşesini hiç unutamam. Pervane gibi etrafımızda dönüp dururken, bir yandan da hoş hikâyeler ve fıkralar anlatarak hepimizi gülmekten kırıp geçirmişti. Annemin bir ara gülmekten tıkanacak gibi olduğunu şimdi hatırlıyorum. Sonraları aile içinde o mutlu, o kaygısız günleri her anışımızda rahmetli annem, "O gün ne kadar da çok gülmüştük, hey gidi günler" demekten kendini alamazdı. O günler gerçekten de mutlu günlermiş!

Ancak, şimdi içim burkularak hatırlıyorum, o neşeli günün sonunda çok tatsız bir olay olmuştu. Bütün gün yiyip içtikten, gülüp eğlendikten sonra karanlık basmadan yola çıkmak için toparlanmaya başlamıştık ki, annem para cüzdanının cebinde olmadığını fark etti. Gün boyunca birçok defalar oturmuş kalkmış olduğu, hattâ öğleden sonra bir hasıra uzanıp küçük bir kestirme yapmış olduğu için, cüzdan entarisinin cebinden düşmüş olabilirdi, onun için başlangıçta her hangi bir telâşa kapılmadan ortalığı araştırmaya başladık. Ancak düşmüş olabileceği her yeri aradıktan sonra da cüzdanı bulamadık. Bu durumun gerek ev sahiplerimiz, gerekse bizimle birlikte gelen iki komşu hanım üzerinde ne "tatsız" bir etki yaptığını kolaylıkla tahmin edebilirsiniz. Üzüntü ve şaşkınlıktan Kekeme Murat'ın bile hep yarı açık duran ağzı garip bir biçimde kapanmış, etrafındaki gülümseme halkası yok olmuştu. Zekiye abla, ne yapa-

cağını, ne diyeceğini şaşırmış, sıkıntısını ikide bir tekrarladığı, "Allah, Allah, bu düştüyse, buralarda bir yerde olmalı, kanatlanıp uçmadı ya! " sözleriyle boşaltmaya çalışıyordu. Ona kıyasla sessiz ve sakin olan kız kardeşi de, sinirli sinirli ellerini birbirine vurarak, "Aramadığımız yer kalmadı, nereye gitti bu meret?" demekten kendini alamıyordu. Tabii ben başta olmak üzere bütün kardeşler annemi uzun uzun sigaya çekmiş, bu şekilde cüzdanın kayboluşunu açıklayabilecek bütün olasılıkları gözden geçirmiştik. Bizim asıl maksadımız, bu olayın suçunu anneme yükleyerek ev sahiplerimiz üzerine her hangi bir kuşku gölgesinin düşmesini önlemekti. Ama bu gibi durumlarda en güvenilir kişilerin bile kuşkudan büsbütün masum kalamadıkları herkesçe bilindiği için, başta Zekiye abla olmak üzere, hepsinin yüzüne böyle bir kuşkunun gölgesi düşmüş gibiydi. Benim biraz da öfkeli çıkan ses tonum karşısında annemin, "Nasıl yanılmış olabilirim, oğlum, daha biraz önce cebimdeydi, ben henüz bunamadım" demesi, ev sahiplerimizin yüzündeki gölgeyi büsbütün karartmış gibiydi. Bu arada hava da iyice kararmıştı ve komşu kadınlar da sızlanmaya başlamışlardı; zaten yapılacak bir şey de kalmamıştı, dolayısıyla hemen yola çıkmamız gerekiyordu. Zavallı Zekiye abla, hepimizi üzen bu tatsız olayın etkisiyle oradan ayrılırken anemi teselli etmek için nasıl da çırpınmıştı? "Sen merak etme , Fatma teyze, biz yarın gün ışığında her yeri altüst eder, ne eder eder, cüzdanını buluruz; kuş olup uçmadı ya bu meret, her halde buralarda bir yerdedir. Sen merak etme sakın! Olmazsa, yarın sabah siz Hüseyin ile birlikte gene gelin, beraber ararız, olmaz mı?" Ah, benim iyi yürekli Zekiye ablam, bütün gün onu pişirmek, bunu getirmek için koşturup durduğu yetmezmiş gibi, biz gülüp eğlenirken ne yapıp etmiş, gözle kaş arasında eve götürmemiz için bir sepete meyve doldurmuştu. Ama biz her birimiz elinde bir sepetle yola koyulduğumuzda, tüm neşemizi yitirmiş ve düşüncelere dalmış bulunuyorduk. Bahçe kapısından bir hayli uzaklaştığımız halde, hâlâ arkamızdan, "Sen merak etme sakın, Fatma hanım teyze" diye bağıran Zekiye ablanın sesi alacakaranlıkta bana çok uzaklardan yankılanan bir imdat çığlığı gibi ulaşıyordu.

Bu olayı niçin bu kadar büyütmüştük? Galiba bu sorunun cevabını gene annemin sık sık tekrarladığı bir ünlemde aramak gerek: "Hey gidi fakirlik!" Kaybolan cüzdanda ne kadar para vardı, hatırlayamayacağım, ama şunu hatırlıyorum: Evin hemen bütün geçimini sağlayan kirayı annem daha yeni almıştı ve bu paranın hepsi cüzdandaydı. Olayı büyütmemizin ana nedeni şüphesiz buydu. Ancak bir başka nedeni de böyle bir

olayın ilk defa başımıza gelişiydi. Üstelik bu derece beklenmedik şartlar altında. Eve gidene kadar bütün yol boyunca gözlerim belki de annem cüzdanı yolda düşürmüştür umuduyla her yerde bir cüzdan aradı durdu. Yarı karanlıkta bazan bir taş parçasını cüzdana benzetip heyecanla yere eğildiğim oluyor, her eğilişimde annemin, "Yok evlâdım, yok, yolda düşürmediğimden eminim, onun için boşuna arıyorsun. Artık ne olduysa orada oldu, sen beni dinle" demesiyle umudumu yitirmiş olarak yeniden doğruluyordum. Böylece Zekiye ablaları temize çıkarma yolundaki çabalarım ne yazık ki sonuç vermedi. Ama belki de annem cüzdanını evde unutmuştu? Olur mu olur! Ya cüzdanı yanımızdaki komşu kadınlardan biri bulup da çantasına koyduysa? Bu ihtimal bir kaç defa aklımdan geçmedi değil, ama kim olduklarını şimdi hatırlayamadığım bu hanımların böyle bir şey yapması "imkânsız" gibiydi. O halde, ya gerçekten cüzdan bir yere düşmüştü ve biz bulamamıştık, ya da...Ya da... Hayır! Zekiye ablanın da böyle bir şey yapması imkânsız... Kız kardeşi? Onu pek fazla tanımıyoruz, ama o da yapmaz, canım. Kaç yıldır gidip geliyoruz onlara, nasıl olur? Murat desen, zavallının biri. Zaten yanımızda hiç durmadı gibi bir şey... hayır, hayır, hiçbirinin günahını alamayız...

Hava da iyice kararmış olduğu için acele ediyoruz, ama son dakikada Zekiye ablanın sol kolumun altına sıkıştırdığı karpuzla birlikte taşıdığım yükün gittikçe ağırlaştığını fark ediyorum. Keşke hiç gelmeseydik diye düşünüyorum. Ama nereden bilebilirdik ki böyle bir şey olacağını? Zavallılar, bütün gün bizim için koşturduktan sonra, bir de bu tatsız iş çıkınca başlarına, kim bilir ne kadar üzülmüşlerdir? Bu arada uzun süreden beri susan annem, "Ey gidi Hüseyin" diye söze başladı. "Hani o eve gelmediğin gece seni ne kadar merak ettiydik, hatırlar mısın?" Hatırlamaz olur muydum, o yüzden annemden ertesi gün belki hayatımın en unutamayacağım dayağını yemiştim. Annemin bu olayı tam o sırada hatırlamasının nedeni, olayın gene Zekiye ablalarla ilgili olmasındandı. Gene bir gün aklıma esmiş, anneme haber vermeden incir yemeğe Zekiye ablaların bahçesine gitmiştim. Derken akşam oluvermişti. Onlar da benim oraya gittiğimden annemin haberi olduğunu sanarak ses çıkarmamışlardı. Hattâ, "İstersen bu gece burada kal, yarın sabah gidersin, mektep filân yok nasıl olsa" demişlerdi. Bütün gün oradan oraya koşturmaktan bir hayli yorulmuştum. Üstelik iki kız kardeş akşam yemeği hazırlığı yaptıklarından, burnuma nefis kokular gelmeye başlamıştı. Ama sanırım daha da önemlisi, yolumun üstündeki bahçelerin çoğunda köpek vardı ve bunların bazıları bayağı ürkütücüydü. Gündüzleri hep bağlı bulun-

duklarından, onlardan —gene de insana saldırır gibi yapmalarına rağmen— çok korkmazdım, ama ya gece? Beni çok daha küçükken bir kuduz köpek ısırmış olduğundan, köpeklerden çok korkardım... Ama bu korkumu belli etmekten de çok çekiniyordum, yoksa eminim, Zekiye abla gerekirse Murat'ı yanıma verir, böylece kentin yakınına kadar olsun güven içinde ulaştırırdı. Ama çocuk gururum bu sırrımı ifşa etmeme izin vermedi. Biri de, sanırım, başka bir evde geceyi geçirmek bana yeni bir serüven gibi çekici ve heyecan verici geliyordu. Nasıl olsa bir yalan uydurur, annemin dayaklarından kurtulurdum. Doğrusu böyle bir riski göze almaya değerdi. Ve ben evdekilerin meraktan çatlayacaklarını büsbütün unutarak Zekiye ablaların evinde çok değişik bir gece geçirmiştim. Ancak, ertesi sabah yola koyulduğumda, biraz sonra annemden yiyeceğim dayaktan başka bir şey düşünemiyordum. Ben büyüdükçe çok yumuşak bir insan haline gelmeye başlayan annem, o zamanlar beni bir dövmeye başladı mı, Allah yaratmış demezdi. Sille tokatla hırsını alamayınca, etlerimi burar, o da yetmezse, maşayla döverdi. Elinden kaçıp kurtulmaya kalktığım zaman da bu maşanın arkamdan kanatlandığı olurdu! "Sen kimseye haber vermeden git, Zekiye ablalarda kal, olacak iş mi bu? Ulan bu çocuğa ne oldu, bir kazaya mı kaldı, bir kuyuya mı düştü, yoksa biri bir kötülük mü yaptı? Ona sor, yok, buna sor, yok. Hepimiz meraktan çatlayacağız... Baban rahmetli desen karakollara mı gitmedi, ne yaptı, ne etti ise yok! O gece babanda da, bende de ne uyku, ne durak... sabah erkenden kalktık, artık nereden aklımıza geldiyse, Zekiye ablanın evinin yolunu tuttuk... Daha kale kapısından yeni çıkmıştık ki, bir de ne görelim? Ha bu hiçbir şey olmamış gibi sallana sallana gelmiyor mu uzaktan? Sen gene babana dua et! Rahmetli vardı da yanımda, çabuk kurtuldun elimden, yoksa gebertecektim seni... Siz bakmayın bunun şimdiki haline, çocukluğunda çok yaramazdı, çok..." Bunları anlatırken annem kaybolan parasını unutmuş gibiydi.

Ertesi sabah erkenden annemle birlikte gene Zekiye ablaların bahçesine doğru yola çıktığımızda hemen hemen hiç konuşmadık, diyebilirim. Yalnız bir iki defa annemin, "Ulan nereden de gittik? Gitmez olaydık" dediğini duydum.

Karabaş'ın sevimli havlamaları üzerine Zekiye abla gene yalınayak evden fırlayarak "Müjde, müjde, Fatma hanım Teyze" diye bize doğru koşmaya başladı. "Ben sana demedim mi merak etme diye..." Hızla gelip önce anneme sarılıp yanaklarından öptü, sonra aynı gösteriyi benimle tekrarladı. Bu arada durmadan, "Ah, sormayın, bir de bulunamazsa, za-

vallı kadın ne yapar şimdi, diye hiçbirimizin gözüne uyku girmedi, sabahı zor ettik. Daha gün ağarırken başladık hep birden aramaya, bakmadığımız çalı dibi kalmadı, yok, yok, yok, aa, deli olacağım, nereye gider, düştüyse buralarda bir yerde olmalı? Ara, ara, yok! Derken bir de bakayım ki cüzdan, sanki biri eliyle koymuş gibi... Gelin, gelin, gözünüzle görün de, bakın bakalım kimin aklına gelir cüzdanın orada olacağı? " Zekiye Abla, sevincinden ne yapacağını şaşırmış olan annemi kolundan tutup, onu dün piknik yaptığımız yere doğru sürüklerken, bir yandan da, "Kimin aklına gelirdi orada olacağı" deyip duruyordu. Dün yemek yediğimiz düzlüğün hemen yanındaki böğürtlenleri gösterdi. Gerçekten de annemin para cüzdanı, birisi tarafından elle konmuşçasına böğürtlenlerin üstünde duruyordu! Dün akşamdan beri içimizi karartan sıkıntı şimdi yerini şaşkınlığa bırakmıştı. Allah, Allah, o cüzdan oraya nasıl gelmişti? Ben de, annem de, bir müddet aynı kuşkuların ağırlığı altında hiç kıpırdamadan cüzdana bakakaldık. Aynı zamanda çok duygulu bir insan olan Zekiye ablanın aklımızdan geçenleri anlamaması imkânsızdı; nitekim, daha biz öyle hareketsiz bir şekilde cüzdana bakarken, "Sen bir ara cüzdanı cebinden çıkarıp oraya koymuş olmayasın, Fatma hanım teyze?" diye sordu. "Belki koydun da, sonra unuttun, ne bileyim, bir düşün biraz? " Annem bir an durakladı, sonra yüzü birden utanmayla şaşkınlık arası bir ifadeyle aydınlandı. 'Dur kız,' dedi. "Şimdi aklıma geldi, galiba ikindi namazını kılmadan, namaz kılarken belki düşer müşer diye cüzdanı çıkarıp çalıların üzerine koymuştum. Ama ben onu tekrar alıp cebime koydum sanıyordum, demek koymamışım. Tüh, akılsız karı, bütün dünyayı da ayağa kaldırdım boş yere, sen şu işe bak! Hiç de bugüne kadar böyle bir şey başıma gelmemişti... Peki, ama nasıl oldu da hiçbirimiz göremedik onu orada?" Zekiye abla bu sırrı hemen şöyle çözdü: "Ben de ona şaştım önce. Sen o kadar ara, ara, tara da bulama, en sonunda böğürtlenlerin üstünde çıksın, olacak şey mi? Ama sonra düşündüm de; biz cüzdanı hep yerde aradık. Ama nereden gelir insanın aklına böğürtlenlerin tepesinde olacağı? Neyse, bulundu ya, sen şimdi ona bak. Gene verilmiş sadakan varmış Fatma teyze, yoksa hani bulunmayacak olsaydı..." Annem, "Hayır, en çok da sizi telâşa verdiğimize üzülüyorum, yoksa..." diye kekeledi. Zekiye ablanın, "Hadi neyse, ben size şimdi güzel bir sütlü kahve yaparım, güzel güzel içer ve bütün bu olanları unuturuz, olur mu?" Bunu demesiyle yalınayak eve seğirtmesi bir oldu. O gidince annem bana dönerek, "Ey gidi Hüseyin" dedi. "Nasıl da unuttum cüzdanı oraya koyduğumu? Hayret, hiç böyle bir şey başıma gelmemişti. Ne

kadar ayıp oldu zavallılara karşı, ha?" Anneme son derece kızmıştım, ama bu saf ve iyi yürekli insanların en zor durumlarda bile doğallıklarını yitirmemeleri, hele karşılarındakini rahatlatma yolunda gösterdikleri anlayış ve incelik beni o derece duygulandırmıştı ki, onlardan bir an için bile olsa kuşkulanmış olmamdan dolayı kendimi affedemiyordum. Anneme "Rezil olduk, rezil" diye fısıldadığım sırada Zekiye ablanın, "Haydi, buyurun Fatma teyze, sütlü kahve hazır" diye seslendiğini duyduk.

Sonra Sabri bize Zekiye ablanın ancak 40 yaşında evlendiğini ve çocuk doğururken öldüğünü anlattı. Sevilen insanların beklenmedik ölüm haberi çoğu zaman insanda bir "gerçek dışılık" izlenimi uyandırır. Habere inanmak istemezsiniz, ama gene de içinize anlatılmaz bir hüzün çöker. Bu hüzün içinde ona karşı sevginizin daha bir arınıp derinleştiğini hissedersiniz. Ama bu defa da sizi, hayattayken ona karşı sevginizi yeterince belli edememiş olmanın pişmanlığı sarar. "Kaç zamandır bir mektup bile yazamadım" diye dövünmeye başlarsınız ve bu konuda nice fırsatlar kaçırmış olduğunuz düşüncesi sizi kahreder. "Demek Zekiye abla ölmüş ha? " Sabri'nin sayıklar gibi, "maalesef, Hüseyin'ciğim, maalesef" diye mırıldanışı, bana bizlerin de bir yanımızla ölmüş olduğumuzu hatırlatıyor. Öyle ya, ben artık Zekiye ablaların bahçesine incir yemeğe giden yaramaz çocuk değilim; babamın 'şeytan boku' diye çağırdığı o çocuk da çoktan öldü. Aslına bakılırsa, o çocukla, bir yaz akşamı bir kayıkta ağabeyisi ve bir kaç çocukluk arkadaşıyla birlikte yemek yiyip sohbet eden şu kır saçlı, koca burunlu, yaşlı adam arasında hiçbir aynılık olamaz. O çocuğu bu yaşlı adama bağlayan tek bağ da yaşlı adamın o çocuğu hatırlamasından ibaret. Tıpkı aynı yaşlı adamın 'Zekiye abla' dediği genç bir kadını hatırlaması gibi. Şimdi nasıl o genç kadın yoksa, o küçük çocuk da yok! O halde? Evet, evet. Hepimiz aslında her an ölüyoruz. Ama ne var ki, ölen yanlarımız, bazan pek bulanık bir biçimde de olsa, belleğimizde yaşamaya devam ediyor.

Ağabeyim, hâtıralar dünyasına dalmış olmanın hepimizde yarattığı suskunluğu, "Vah, vah, demek öyle? " sözleriyle çekinerek bozuyor. "İnanır mısın, Sabri, sen Zekiye ablaların yerinin olduğu gibi durduğunu söylediğin zaman, bir an içimden acaba burayı bize satarlar mı diye geçirmiştim, ama artık..." Demek ağabeyim de benim gibi bir an çocukluğumuza geri dönme hevesine kapılmıştı... Bu düş çok kısa sürmüş olmalıydı, ama ağabeyim düş kurmaya bayıldığı için bana dönerek, "Orasını hep birlikte satın aldığımızı düşün, Hüseyin" diye sözüne devam etti. "Ne güzel olurdu, değil mi? Vallahi hârika olurdu, ama ne yazık ki..."

Ağabeyim hayatta birçok hayâl kırıklığı yaşadığı halde, hayâl kurmaktan uzun süre vazgeçmemiştir. Onunla kıyaslandığımda ben bir hayli gerçekçi sayılırım. Sanırım, ağabeyimin ilk arabasını alışından bir iki yıl sonraydı. Nereden aklına estiyse, bütün aileye bir Avrupa gezisi hediye etme hayâline kaptırdı kendisini. Bu yeni hevesini bizlere ilk açtığı zaman çok gülmüş, hattâ belki onu bu düşten vaz geçiririm umuduyla kendisiyle bir hayli alay etmiştim. Sağ olsun, ağabeyim bir hayâl kurmaya başladı mı, onu durdurmak kolay değildir. Yakınlarına sağlayacağını sandığı mutluluk hayâllerinin coşku ve sarhoşluğu içinde gerçekliğin sınırlarını büsbütün unuttuğu bile olur. Ama onun hayatta en büyük hobisi bu tür düşler kurmak olduğu için, gerçekler dünyasından üzerinde durulmaya değer karşı koymalar gelmeyeceğine kendisini kolaylıkla inandırarak, hemen plânlar yapmaya koyulur. Nitekim Avrupa Gezisi konusunda da öyle oldu. Ben, böyle bir gezinin onun tasarladığı şartlar altında geçmesinin "imkânsızlığını" kanıtlamak için ne söylediysem, o hep bir karşı çare bularak iddialarımı çürütmeye kalkmıştı. Gerçi sonunda bütün isteklerinin (yani hayâllerinin) gerçekleşemeyeceğini o da kabul etmek zorunda kalmıştı, ama daha önce büyük bir inanç ve güvenle savunduğu mevzileri bir bir terk edip geri çekildikçe, bundan büyük bir acı duyduğu açıkça belli oluyordu. Bizlere bahşetmek istediği imkânlardan her hangi birini geri çevirmemiz, onda, para vermek istediği bir dilencinin bu parayı suratına fırlatması gibi bir şaşkınlık ve tedirginlik uyandırıyordu. Bu nedenle, tekliflerinin kabulü için neredeyse yalvarır gibi bir hal alması gerçekten dokunaklıydı. Ama hepimiz onları kabul etmenin iyilikten maraz doğuracağından emindik. Gezinin bütün maddî fedakârlığını üzerine alacaktı, ama onun öne sürdüğü şartlar altında bir Avrupa gezisi yapmak kesinlikle imkânsızdı.

Nitekim bu geziye ilkin tüm aileyi götürmek istiyordu. Yani "Reis" dediği yetmişini aşmış annemden tutunuz, küçük kız kardeşimin o zamanlar üç ile dört yaşlarındaki iki kızı dahil, hepimiz! Tam on bir kişi ağabeyimin kiralayacağı bir minibüse doluşacak ve bir iki ay sürecek olan bir çadırlı Avrupa gezisine çıkacaktık. Buradan minibüse hepimizi barındıracak olan iki kamp çadırından başka, bütün gezi boyunca bize yetecek miktarda yiyecek, yatacak ve temizlik maddesi yüklenecekti. Akşamları vardığımız kamp yerinde ilk iş olarak çadırlarımızı kuracak, sonra yemek pişirecektik, güzel güzel yemeğimizi yiyip bulaşıklarımızı yıkadıktan sonra yatıp uyuyacak, ertesi sabah erkenden kalkıp tuvaletlerimizi filân bitirdikten sonra gene güzel güzel kahvaltımızı edecek, bula-

şıklarımızı yıkayacak, sonra gene çadırı ve öte beriyi toparlayıp yola koyulacaktık. Gündüzleri daha çok şehirleri gezecek, akşam basmadan yeni bir kamp yeri bulmak üzere minibüsümüze dönüp tekrar yola koyulacaktık. Ve böylece bütün Avrupa'yı istediğimiz gibi gezip dolaşacaktık. Bu, hem çok ilginç, hem de çok ucuz bir gezinti olacaktı, zira lokantalara ve otellere lüzumsuz yere 'dünyanın dövizini' dökmeyecektik. Sanırım, ağabeyimi en çok sevindiren nokta, bu seyahatin "çok ucuza çıkacağı" düşüncesi idi. Hem bizlere bütün Avrupa'yı gezdirecek, hem de bunu çok büyük bir maddî külfete girmeden yapacaktı.

Başlangıçta ağabeyimin bu hülyâsını gerçekleştirmek için hepimize nasıl dil döktüğünü hatırladıkça biraz kendimden utanırım, zira ben bu olmayacak projeye tümüyle karşıydım. Ama ağabeyimin hevesini hemen kırmak istemediğimden, oyun bozanlık etmemeye çalışıyordum. İşin garibi, kız kardeşlerimin de ağabeyimin bu hülyâsına kendilerini kaptırmış görünmeleriydi. Daha işin başında tutumumu belli etmem, onlarda salt bencilliğimden böyle davrandığım izlenimini uyandırabilirdi. Bana hemen ne diyeceklerini de kestirebiliyordum: "Tabi sen Avrupa'da yıllarca kaldın, her yerini gezip gördün de neredeyse, onun için böyle söylüyorsun". Onların hiçbiri Avrupa'yı görmemiş oldukları için bazı fedakârlıklara katlanmaya razıydılar, zira ağabeyim de, ben de, onlara oralarını o kadar övmüştük ki onlarda bir çeşit Avrupa özlemi uyandırmıştık. Pek paraları da olmadığı için ağabeyimin teklifi onlara çok çekici gelmiş olmalıydı. Avrupa'yı hiç görmemektense, biraz güç şartlar altında da olsa bir gezip görmeye değerdi. Hem kamp yapmanın da ayrı bir zevki vardı. Sonra evlerimizde de her Allahın günü yemek pişirip bulaşık yıkamıyor muyduk? Bu işleri kamp yerinde yapmak belki biraz daha külfetliydi, ama hep beraber olunca güle oynaya yapılırdı. Sonunda, sanırım biraz da benim zorumla, ağabeyim götüreceği kişilerde bir kısıtlamaya razı oldu. Bir minibüs kiralamanın ve bilmediği bir arabayı hiç bilmediği yerlerde kullanmanın çeşitli güçlüklerini düşünerek ağabeyim kendi arabasıyla bu çözüme sonunda razı olmuştu ama, "Yahu şu bizim Reis'e Avrupa'yı bir göstermeyi ne kadar isterdim" diye de yanıp durmuştu.

Ne yalan söyleyeyim, günlerce süren tartışmalardan sonra olumlu bir sonuca varılmış olması ağabeyimi ne kadar sevindirmişse, beni de tam tersine o derece kaygılandırmıştı. Zira bu biçimiyle bile bu yolculuğun tam bir fiyasko ile sonuçlanmasından korkuyordum. Beni asıl korkutan, ağabeyimin bütün gezi boyunca herkesin yalnız kendi istekleri doğrultusunda davranmasını isteyecek, bunun da sürtüşmelere, hattâ

çatışmalara yol açacağı idi, bundan adım gibi emindim. Nitekim işin ciddîleştiğini görünce, bu konudaki kaygılarımı çok kibar bir dilde, ama açıkça ortaya koydum. Yaş, mizaç, karakter, kültür ve ilgi alanları bakımından aralarında bu derece büyük farklılıklar olan beş kişinin, ağabeyimin öngördüğü şartlar altında, uzunca bir süre birlikte yolculuk etmeleri sonunda çok büyük bir tatsızlıkla sonuçlanabilirdi. Onun için yola çıkmadan çok iyi düşünüp taşınmak gerekliydi. Ağabeyim bu kaygılarımı anlayışla karşıladığını belirttikten sonra, "Ben her ihtimali düşündüm, Hüseyin, sen orasını merak etme" deyip cebinden büyücek bir zarf çıkardı. "Bak şöyle bir sözleşme hazırladım. Burada her şey en ince ayrıntısına varıncaya kadar yazılı" diye heyecanla anlatmaya başladı. "Herkesin görevleri teker teker belirtilmiş, bunlara uymayanlara ne ceza verileceğine kadar hepsi var içinde. Ha, bak, üçüncü maddenin 'a' fıkrasında ne yazıyor: Surat asmak yasaktır! Surat asan yüz lira ceza ödeyecektir! İşte, al oku istersen. Yola çıkmadan herkes bu anlaşmayı imza ettikten başka, buradaki hükümlere harfiyen riayet edeceğine dair yemin de edecek. Nasıl? Ben daha "Surat asmak yasaktır" maddesini görünce kahkahayı basmıştım. Ama ağabeyim bunu, dahiyâne buluşunu beğenmiş olduğum biçiminde yorumlayarak ses çıkarmamıştı. "Demek surat asandan yüz lira alınacak, sen yandın öyleyse..." diye ağabeyime takıldıktan sonra, kız kardeşlerimin tepkisini anlamak istedim. Aa, onlar da bu çözümden memnun görünmüyorlar mı? Arzular ve özlemler bazan insanoğlunun basiretini nasıl da bağlıyor? Her zaman ağabeyimi "huysuz", "geçimsiz", "aksi" diye niteleyen kız kardeşlerime böyle birdenbire ne olmuştu da, "Surat asmak yasaktır!" buyruğuna onun gerçekten de uyacağına inanıvermişlerdi? Ah, şu iyi niyetin insanoğluna ettikleri, ah! Hep birlikte Avrupa'yı dolaşacakları düşüncesinin mutluluğu onlara insan yaradılışının yasalarla değiştirilemeyeceği gerçeğini nasıl da unutturuvermişti? Ben emindim ki, değil böyle toplu halde, tek başıma ağabeyimle bir yolculuğa çıkacak olsak, daha önce birbirimizle iyi geçineceğimize dair yüzlerce tanık önünde yemin ederek söz vermiş olsak bile, daha Edirne'ye varmadan birbirimizin boğazına sarılırız. Ama nedense kız kardeşlerim, "Kırk yıllık Yani, olur mu Kâni?" sözünü tümüyle unutmuşçasına, bu sözleşmenin yeterli bir güvence sağladığına inanmışlardı. Ve işin kötüsü, büyük bir iyimserlik içinde Avrupa gezisine çıkmışlardı. Ama baştan beri korktuğum gibi, bu gezi büyük bir faciayla değilse bile, gerçek bir fiyaskoyla sonuçlanacaktı. Kız kardeşlerim bugün bile o gezinin kâbusundan kendilerini kurtaramamışlardır. Acıklı hikâyeleri başlı başına bir roman

konusu olduğu için, onu burada anlatmama imkân yok. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, "Surat asmak yasaktır" buyruğu daha Sofya'ya varmadan geçerliliğini yitirmişmiş... En çok yandığım da ne bilir misiniz? O gün bugündür kız kardeşlerim 'Avrupa' lâfını bile ağızlarına almak istemiyorlar. Enişteme de gezi hakkındaki izlenimlerini sorduğumda, sadece şunu söylemişti: "Çadır kur, çadır kaldır..." Düşünün ki, ağabeyim bir aylık gezi boyunca onları bir defa olsun lokantaya yemek yemeğe götürmemiş, bir gece olsun bir Gasthaus'da konaklamalarına müsaade etmemiş. Kamplarda yer bulamadıkları zaman bile geceyi otomobilde geçirmek zorunda kalmışlar. Zira sözleşmede, 'geceleri kamplarda kalınacak!' yazılıymış!

Bu acıklı Avrupa gezisinin ağabeyim üzerindeki etkisi kardeşlerimden biraz daha soğumak ve kopmak oldu. Ama ne gariptir ki, ağabeyim bu yüzden "mutlu aile" düşleri kurmak tutkusundan büsbütün kurtulamamış olmalı ki, Sabri'nin Sinop'ta yerleşmemiz konusundaki teklifi onda yeni bir umudun uyanmasına yetmişti. Sabri'ye bizi kastederek, "Hani evet diyeceklerini bilsem, bir an bile düşünmem. Ama gördüğün gibi hiçbiri yanaşmak istemez nedense böyle bir şeye ... Ben de olmazsa Polonezköy'de aldığım yere şöyle küçük bir ev yapıp tek başıma ..." diyerek kapatmıştı konuyu. Böylece o akşam, çok güzel bir günün sonunda bir ara hepimizin içine tatlı ürpertiler salmış olan bir düş, acı tatlı hâtıralar arasında bir kuyrukluyıldız gibi görünüp kaybolmuştu. Zekiye ablaların bahçelerinin olduğu tarafa suskun suskun bakışından, ağabeyimin de, rakı içmemiş olduğu halde, bizim gibi efkârlı olduğu seziliyordu. Zira Zekiye abla yaşamıyordu ve biz de çocukluğumuza dönemeyecektik bir daha... Sabri içimizden geçenleri anlamış gibi, "Ne yapalım, sağlık olsun" dedikten sonra kadehini son defa bana doğru kaldırdı: "Şerefe Hüseyin'ciğim!"

GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA

Yıl sonu yaklaşırken insan ister istemez geçen bir yılın bilançosunu çıkarmak, böylece yılın başında özleyip umduğu şeylerden ne kadarını gerçekleştirdiğini, ne kadarının "düş" hânesinde kaldığını hesaplamak ihtiyacı duyuyor. Böyle bir hesabın her zaman düş kırıklığına yol açacağı da besbelli, ama insanoğlu yapamadıklarına yanmaktan da garip bir zevk alıyor olmalı ki, bu işe girişmekten gene de kendini alamıyor.

Evet, ben son bir yıl içinde ne yaptım? 365 günü ne ile geçirdim?

Geçen yıl bugünlerde evin çatısı kurulmuş, kiremit altı tahtaları çakılmış, ama kiremitleri henüz döşenmemişti. İnşaatçı diliyle "kaba inşaatı" bitmiş sayılırdı. O zamanlar, sözleşmemize göre inşaatı birinci ayın sonunda bitirmesi gereken müteahhide bu sözünü yerine getirmediği için müthiş içerliyor, ileride kendisine gecikme tazminatı ödetmek suretiyle intikam alabileceğimi düşünerek avunmaya çalışıyordum. Hele o şiddetli yağmurun yağdığı gün, evin su akmayan bir köşesine sığınmış bir halde, hem bir yandan müteahhide kiremitleri hâlâ örtmemiş olduğu için lânetler yağdırıyor, hem de ondan ileride mutlaka intikam almam gerektiği konusundaki kararlılığımı büsbütün pekiştirmeye çalışıyordum. Bu adam, bana söylenenlerin tam tersine, 'sözünü tutmak' denen şeyin ciddîyetini anlamayacak kadar kültürsüz ve cahil bir kişiydi. Daha sonraki birçok yeni söz vermelerinden de anlaşılacağı gibi, söz verme onda bir böbürlenme vesilesi olmaktan öteye gitmiyordu. Bunu işin daha başında anlamamış olmama şimdi bayağı kızıyorum. Büyük müteahhit pozlarıyla evi

dört ayda bitireceğini kaç defa tekrarlamıştı, ama ben gene de onu fazla sıkboğaz etmemek için, sözleşmeye "beş ay" kaydını koymuştum. Ne kadar da safmışım! Nasıl da bu "Dört ayda bitiririm" palavrasını ciddîye almışım, şaşıyorum. Ah, şu "wishful thinking" (özlemsel düşünüş) yok mu, insana bazan öyle oyunlar oynuyor ki! Öyle ya, adam evimi ne kadar çabuk bitirirse, benim o kadar işime gelirdi, dolayısıyla onun sözüne inanmaya ben dünden hazırdım. Ben de asıl şimdi bu yüzden kendime kızıyorum ya. Yıllarca "Bilgi Teorisi" derslerinde bu "wishful thinking" temasını uzun uzun işlediğim, insanların inançlarının ne kadar kolaylıkla istek ve özlemlerinin etkisi altında kaldığını anlatmak için öğrencilerime bin bir örnek verdiğim halde, nasıl olup da kendim, cahil ve kültürsüz bir müteahhidin verdiği olmayacak bir söze kanıvermiştim? Üstelik zekânın cahil ve kültürsüz insanlarda kurnazlık denen yeteneğe dönüştüğünü çok iyi bildiğim halde, Hasan Biçer'in de dillere destan başarılarını aynı dönüşüme borçlu olması gerekeceğini nasıl olup da düşünememiştim? Demek ki, onun gibi okuması yazması olmayan biri bile zekâca benden üstün olduğunu kanıtlamıştı ve ben galiba intikam alma plânlarımla bu üstünlüğün acısını çıkarmaya çalışıyordum. Kısa vadede teorik zekâ daima pratik zekâya, dolayısıyla bunun olumsuz bir görüntüsü olan kurnazlığa yenilmeye mahkûmdur, ama sadece "kısa vadede..." Benim de intikam alma umudum bu varsayıma dayanıyor. Bu gecikmeleri sonunda Hasan Biçer'e çok pahalıya ödetecektim... Görsün bakalım, nasıl oluyormuş kurnazlık...

Ha, ne diyordum? Geçen yıl bugünlerde ben, "Şu ev bahara kadar bitse, başka bir şey istemem" diye avunuyordum. Oysa ev, bahar geldi bitmedi, yaz geldi bitmedi, sonbahar geldi gene bitmedi, kış geldi.... hâlâ biteceği şüpheli!

Ancak bu bir yıl içinde ev konusunda bende bir değişiklik oldu nedense: Evin bitip bitmemesi beni artık eskisi kadar ilgilendirmiyor! Son üç ayda evi görmeye sadece bir defa gitmiş olmamdan da belli değil mi? Oysa geçen yıl bu sıralarda, yağmur kar demeden, hemen hemen her gün inşaatın son durumunu görmek için adaya koşuyordum. Uğradığım hayâl kırıklıkları bile iyimserliğimi yok edemiyor, durmadan Hasan Biçer'i kovalayarak, ona sözünü hatırlatmanın bir fayda sağlayacağını umuyordum. O zamana kadarki bütün savsaklamalarına rağmen, yüzbin lira fazla ödeme yaparsam evi temmuz ortalarında bitireceği vaadini de ciddîye almış olmalıyım ki, sanırım eylül başına kadar iyimserliğimi yitirmedim. Şimdi Hasan beyin karısının yanında bana *üçüncü* resmi söz verişini ha-

tırlayıp gülüyorum. Hey gidi saf yüreklilik, hey! Başlangıçta kendisine göz dağı vermek için gittiğim evinde onun yakınlarını dinledikçe yumuşamış, hattâ sonunda kendimi ona acındırmanın daha iyi bir strateji olacağını düşünerek, hiç değilse evi 60. doğum günüm olan 11 Ekim 1980 tarihinde bitirmiş olmasını rica etmiştim. Bu iyi niyet gösterisi karşısında, o da iyi niyetini kanıtlamak ihtiyacı duymuş olmalı ki, bana eşinin huzurunda evimi daha erken bitireceğine dair yemin etmişti. Ama sonuçta ne oldu? Hiç... Ev o gün bitmek şöyle dursun, bugün de bitmiş değil. Üç aydır tek çivi çakıldığı yok.

Peki ama suç kimin?

Galiba bir işte bir tek suçlu aramak yanlış... Gerçi, adı üstünde, Hasan Biçer bu evin "müteahhidi", dolayısıyla söz verdiği günde işi bitirmek onun görevi, ama onun da bir "insan" olduğunu unutmamak gerek. Yani? Yanisi şu: İnsanın söz vermesi kolay da, sözünü yerine getirmesi hiç de o kadar kolay değil. Ben, Hasan Biçer'in bana son söz verdiği gün evimi gerçekten de en kısa zamanda bitirmek istemiş olduğuna inanıyorum. Başka bir değişle, söz verirken samimî olduğundan şüphe etmiyorum. Ama bu samimiyet, verilen sözün tutulabilmesi için yeterli değil, ne yazık ki... Kendimden biliyorum. Ben de kendi kendime ne sözler veriyorum her gün, ama bunlardan kaçta kaçını tutabiliyorum?

Onun için, bütün suçu Hasan Biçer'in üstüne atmak haksızlık olur, hem de kendini bilmezlikten doğan bir haksızlık. Her halde o da evi bir an önce bitirip bu hesabı kapatmak ister, çünkü işin uzmasının ona bir fayda sağlamayacağını anlayacak kadar akıllı olsa gerek, yoksa nasıl bu derece başarılı bir iş adamı olabilirdi? Evet, evet, kabahatin bir kısmı da bende olmalı...

Düşünüyorum da, ben galiba yaz sonuna doğru eve karşı ilgimi, daha doğrusu evin bir an önce bitmesi konusundaki hevesimi yitirir gibi oldum. Bunda, Hasan beyin arkasından koşuşmaktan bıkmış olmanın bir etkisi olmuş olabilir. Sonra, yaz sonuna kadar evin bitmemiş olması, bende, "nasıl olsa kışın oturmayacağıma göre, acele etmenin faydası yok" düşüncesinin yarattığı bir çeşit rehavete yol açmış olabilir. Ama galiba bir üçüncü faktör daha ağır basmış olsa gerek: Son zamanlarda beni saran marangozluk merakı!

Aslında bu merak bende eskiden beri vardı, ama yakın zamana kadar onu gerçekleştirmek fırsatını bir türlü bulamamıştım. Bunun için âlet ve avadanlıktan başka, yere ihtiyaç vardı. Oysa bugüne kadar oturduğumuz apartman dairelerinde hiçbir zaman marangozluk için uygun bir ye-

rimiz olmadı. Marangozluktan geçtik, kitap ve dergilerimiz için bile yer bulmakta daima güçlük çektiğimiz için, o güzelim dergileri kiloyla satmak zorunda kalmamış mıydık? Marangozluk yapma fırsatını ilk defa bizim Mustafa'nın Cevizli'deki atölyesinde bulacaktım.

Mustafa'yı yirmi yıl kadar önce ilk tanıdığımda, bizim Feneryolu'ndaki Celâl ustanın atölyesinde çalışan 15, 16 yaşlarında, sessiz, terbiyeli, ama çok çalışkan ve işini çok iyi bilen bir delikanlıydı. Celâl ustaya ısmarladığımız masa, kitap rafı gibi şeyleri yaparlarken, Mustafa'nın işine gösterdiği özen dikkatimi çekmiş, bu vesileyle onunla kısa zamanda ahbap olmuştum. Her halinden yalnız özenli değil, uyanık ve zeki bir çocuk olduğu anlaşılıyordu. Bir gün söz arasında ilkokuldan sonra niçin okumadığını sorduğumda, "Ben çok istiyordum, ama babam bırakmadı ki, beni bir marangozun yanına çırak verdi..." dedi. Konuşma tonundan ve yüz ifadesinden "marangoz olmaya zorlandığı" anlaşılıyordu. Belki kısa zamanda usta bir marangoz olmuştu, ama mutlu olmadığı da belliydi. Ona o zamanlar okumanın hiç de sanıldığı kadar önemli olmadığını, asıl önemli olanın, insanın yaptığı işi en iyi biçimde yapması olduğunu, bu arada el sanatlarını küçümsememek gerektiğini anlatmaya çalışmış, hattâ bir oğlum olsaydı onun marangoz olmasından gurur duyacağımı söyleyerek onu yüreklendirmek istemiştim. Ama o başını önüne eğerek, "İyi, ama babam beni okutsaydı, çok iyi bir mühendis, bir doktor, ne bileyim, sizin gibi bir üniversite hocası da olabilirdim" diye karşılık vermişti. İnsanı en çok mutsuz eden şey, herhangi bir hevesinin kursağında kalmış olmasıdır. İşte Mustafa da o zamanlar okuyamamış olmasının acısını çekiyordu. O kadar hevesli, istekli, üstelik yetenekli olduğu halde babasının onu, eve para getirsin diye marangozluğa itmiş olmasını bir türlü hazmedemediği belliydi. Gerçi daha o zaman bunu açıkça söylemeye utanıyordu, ama bu işte ailesi tarafından hayli sömürüldüğü kanısında olduğu anlaşılıyordu. Bunda yerden göğe kadar da haklıydı, zira Celâl ustadan aldığı haftalığı bir tek kuruşuna dokunmadan götürüp babasına verir, babası da bunu olduğu gibi cebe indirirmiş. Mustafa, ailesi tarafından sömürüldüğü kuşkusunu bile bir çeşit şeytan dürtüsü sanacak kadar dindar yetiştirilmiş bir çocuktu.

Bu son derece sevimli ve uyanık çocuğa nasıl yardımcı olabilirim diye düşündüğümde, ilkin aklıma ona "Almanca öğretmek" geldi. O yıllarda Türkiye'den Almanya'ya işçi gönderme işi yeni yeni başlamıştı. İleride Mustafa'nın da mesleğinde ilerlemesi ve uygarlıkla tanışması için Almanya'ya gitmesinin çok iyi olabileceğini düşündüm. Bunun için daha

önce Almanca öğrenmesi hem onun gitme şansını artırabilir, hem de Almanya'da çevresine uyum sağlamasını kolaylaştırabilirdi. Mustafa bu düşüncemi hemen benimsedi ve Celâl ustanın kardeşi Kemal ile birlikte benden ders almaya başladı. Başlangıçta ikisi de Almanca öğrenmeye aynı derecede hevesli görünüyorlar ve derslere iyice hazırlanmış olarak geliyorlardı. Mustafa, sorumluluk duygusu son derece kuvvetli bir insan olarak hem kendi dersini en iyi biçimde hazırlıyor, hem de arkadaşının geri kalmaması için elinden gelen çabayı gösteriyordu. Ancak yetenek ve hırsları arasında büyük ayrım olan iki kişinin aynı hızla ilerlemeleri mümkün olmadığı için Kemal zamanla bazı derslere gelmez oldu, sonunda da bu işi beceremeyeceğini anlayarak büsbütün bıraktı. Ondan sonra Mustafa'nın öğrenme hızı ve hevesi daha da arttı. Derken ben de bu arada Ankara'ya ODTÜ'ye geçtim. Bu yüzden Mustafa'nın Almancayı bırakacağını düşünerek üzülüyordum. Onun için yaz tatilinde İstanbul'a dönüşümde Mustafa'nın kendi kendine çalışmaya devam ettiğini, hattâ işi bir hayli ilerletmiş olduğunu görmek beni çok sevindirdi. Tahmin ettiğimden de azimli bir insanla karşı karşıyaydım. O kadar ki, Mustafa'nın isterse dışarıdan sınavlara girmek suretiyle, yarım kalan öğretimine devam edebileceğine inanmaya başlamıştım. Ankara'ya dönmeden önceki son Almanca dersinin bitiminde ona bu ihtimalden söz edince yüzü bir an umutla aydınlanmış, ama biraz sonra tekrar kararmıştı. "Bu yaştan sonra..." diye başladığı karamsarlık dolu konuşmasını, karşısına çıkacak engelleri bir bir saydıktan sonra, "Ve düşünün ki, benim bu arada bir taraftan da çalışıp eve para götürmem gerekiyor" diye bitirmişti. Onu o gün —kendimde bile çok az rastladığım bir coşkuyla— "Azmin elinden hiçbir şeyin kurtulamayacağını", ilginç bir kaç örnek yanında kendi ağabeyimi de örnek göstererek belgelemeye çalıştığımı hatırlıyorum. "Bir kere bu yaş konusunu iyice unut, zira Batılı'ların dediği gibi, öğrenmenin yaşı yoktur. Daha yaşın ne, başın ne ki? Uzağa gitmeye hacet yok. Benim kendi ağabeyim otuz yaşından sonra —dikkat et, otuz yaşından sonra— bir yılda dışardan lise sınavlarını verdi. Ondan sonra da bir yandan memurluk yaparken, Hukuk Fakültesinin derslerine çalıştı ve dört yıl sonra çok iyi bir dereceyle fakülteyi bitirdi."

Ağabeyimin hikâyesi Mustafa'yı bir hayli etkilemişe benziyordu. Onu daha da yüreklendirmek için, ağabeyimin lise sınavlarına hazırlanmak için, pazarları da dahil, her gün eksiksiz sürdürdüğü on iki saatlik sistemli bir çalışma sonunda sınavları başarıyla verdiğini söylemiştim. "Başarı için üç şey şart, Mustafa'cığım: Azim, sebat ve sistemli çalışma!

Bunlardan hangisi daha önemli, orasını bilemem, ama seninki biraz uzun da sürse galiba en önemlisi sistemli çalışma." Bu arada eşimin kendisine uzattığı nefis kremşantiyili şeftali pastasını Mustafa farkına varmadan almış ve yemeye başlamıştı, ama bu esnada öylesine düşüncelere dalıp gitmişti ki, uzun süre hiç konuşmadan durmuştu. O sırada kafasında çok önemli ve hayatî bir karar oluşmakta olmalıydı ve o gün askere gitmek üzere bize veda ederken Mustafa'nın omuzlarına şimdiden gözle görülmez ağır bir yük yüklenmiş gibi bir hali vardı.

İki yıl sonra, gene tatil için Feneryolu'na döndüğümüzde, bir gün Mustafa aniden çıka geldi. Biraz yaşlanmış gibi görünmesine karşılık, gözleri sevinçle parlıyordu. Bu değişikliğin sırrını daha ilk cümlesi açığa vurdu: "Abi, ben ortaokul sınavlarını verdim bile." Bu beklenmedik haber, sevindirici olduğu kadar şaşırtıcıydı da, zira bir insanın askerliğini yaparken orta okulu bitirmiş olması bize "imkânsız" görünmüştü. Mustafa'nın "Askerliğimi yaparken, bir taraftan da derslere hazırlandım, sonunda başardım, abi" derken, çocukça ama çok haklı bir gurur duyduğu belli oluyordu. Askerliğinin büyük bir kısmını muhabereci olarak bir santralde, masa başında geçiren Mustafa, iki yıl boyunca başında alıcı, önünde kitapları olduğu halde, boş olan her dakikasını ders çalışarak geçirmiş ve sonunda bulunduğu kentin kışlaya en yakın olan ortaokulunda bitirme sınavlarını eksiksiz vermeyi başarmış. Hele Almancaya çalışması hiç gerekmemiş! Şaşkınlığımı gören Mustafa, hafif alaycı bir gülümseme ile, "Azmin elinden bir şey kurtulmaz, diyen sen değil miydin, abi?" dedikten sonra şu açıklamayı yaptı: "Ben de tıpkı Mahmut abi gibi yaptım. İnanır mısınız, zamanla insan bir yandan iki tarafı telefonda konuştururken, öte yandan önündeki derse çalışabiliyor. Bazı geceler uykumda bile matematik problemleri çözdüğüm oluyordu. Ama, en kötüsü uykusuzluk abi; bir defasında manyeto başında içim geçmiş bir aralık. Rüyamda durmadan bizim Alay Komutanı'nın bağırdığını duyuyorum, ama bana niçin bağırdığını bir türlü çıkaramıyorum. Bir de kendime gelir gibi oldum ki, gerçekten de Alay Komutanı değilmiymiş kulaklığın içinde bağıran! Neyse, Allahtan gene fazla kızmadı da, paçayı kolay kurtardık! "

Askerliğini yaparken ortaokul sınavlarını vermeyi başarabilmiş olduğuna göre, Mustafa'nın lise sınavlarını vermemesi için hiçbir neden kalmıyordu. Bunu kendisine söylediğim zaman, Mustafa biraz düşünceli, "Valla, ben de çok istiyorum, ama nasıl yaparım, bilmiyorum. Sonra, lise dersleri çok daha zordur herhalde?" deyip başını önüne eğmişti. Ona sekiz yıllık bir aradan sonra ortaokul sınavlarını verebildiğine göre, lise

sınavlarını haydi haydi verebileceğini anlatmaya çalıştım. Mustafa, biraz kaygı ve kuşku dolu bir bakıştan sonra, "Bakalım abi, pek fazla umudum yok, ama gene de elimden geleni yapacağım, Allahın izniyle" demişti.

Sonra aradan gene bir yıl geçti, ve gene tatilde Feneryolu'na dönüşümüzden birkaç gün sonra Mustafa çıkageldi. Yüzündeki gülümseme ve duruşundaki diklik, onun gene bir şeyler "başarmış" olduğunu açığa vuruyordu. Daha o ağzını açmadan, "Bak Mustafa" dedim. "Bana lise sınavlarını da vermiş olduğunu söylemeye kalkma, çünkü söylesen de inanmam..." Mustafa aynı mağrur gülümseme ile, "Yok abi, ben haddimi bilirim, ama çoğu gitti azı kaldı..." deyince, "Aferin Mustafa, ben zaten senin bu işi başaracağından emindim" diyerek sırtına birkaç defa vurdum. Herhalde bu yumruklamanın dozunu biraz fazla kaçırmış olacağım ki, eşim, "Dur canım, çocuğun canını acıtıyorsun" diyerek araya girmek ihtiyacını duydu. Mustafa utanınca kıpkırmızı olur, herhalde kendi kendini övdüğünü düşünmüş olacak ki, "Abi, bir de şu trigonometriyle kimyayı verdim mi, geriye bir tarih kalıyor ki, o da pek zor olmasa gerek..." derken yüzü gene kızarmıştı. "Özellikle kimya beni çok düşündürüyor, hiçbir kimya deneyi görmeden, hiçbir kimya elementini eline almadan bu dersi öğrenmek bir hayli zor olacağa benzer..." Mustafa'nın bu işin üstesinden nasıl gelmiş olduğunu şimdi hatırlamıyorum, ama ne yaptı, ne ettiyse, ertesi yıl Feneryolu'na geldiğimizde, Mustafa bütün lise sınavlarını eksiksiz vermiş bulunuyordu! Üstelik de bu işi, bir yandan da marangozlukla hayatını kazanarak başarmıştı. Anlattığına göre, Celâl ustanın Kadıköy'e naklettiği atölyesinde sabah saat yedide işbaşı ediyor, akşam saat beşe kadar çalıştıktan sonra eve geliyor, bu arada yıkanıp alelacele akşam yemeğini yedikten sonra hemen masaya oturup gece on ikiye kadar aralıksız ders çalışıyormuş. Bu da tam bir buçuk yıl, pazarları da dahil, her gün böyle devam etmiş! Tek çalışmadığı zaman uyuduğu zamanmış, ama uykusunda da çoğu zaman matematik ve trigonometri problemleri rahat vermiyormuş. Bunları anlatırken bir ara durup şöyle yakındığını hatırlıyorum: "En çok ağırıma giden ne oldu, biliyor musun, abi? O yazın en bunaltıcı günlerinde bile bir defacık olsun denize girmemiş olmak! Ben zaten gezmesini tozmasını pek sevmem, bilirsiniz. Sinemaya filân da pek düşkünlüğüm yoktur. Ama, ne yalan söyleyeyim, arada bir denize girmeyi çok istemişimdir. İstesem girebilirdim tabii, bana kimse giremezsin demiyordu, ama bir ipin ucunu kaçırırsam bir daha tutamam korkusundan, hep kendimi geri çektim. Ama şimdi sen söyle abi, iki yılda hiç değilse iki defa denize girmek benim de

hakkım değil miydi?"

"Elbette hakkındı, Mustafa'cığım, hakkın olmaz mı hiç? Ama en iyisi, senin yaptığın gibi, insanın kendine belli bir erek çizip, o ereğe doğru hiçbir dürtüye kapılmadan yürümesi. İnsanın başarılarının bütün bedelini kendisinin ödediğini bilmesi kadar yüceltici bir duygu azdır. Mutlu olmak için bir şey üretmek, hattâ bir şey yaratmak şart. Kısacası bir şeyler başarmak! Sen çok şeyler başardın, Mustafa'cığım, onun için mutlu olman gerekir... Yoksa yanılıyor muyum?"

Ben daha ilk günden beri Mustafa'ya kendisine en uygun mesleğin mimarlık olacağını telkin ettiğimi hatırlıyorum. Mimarlık, kendi mesleğim dışında benim de en sevdiğim uğraş alanıydı. Ama bana bu meslek Mustafa için biçilmiş kaftan gibi geliyordu. Kaldı ki, özel zevklerim bakımından da onun mimar olmasını bir eczacı veya dişçi olmasına tercih ederdim. ('İnsan haram süt emmiştir, oğlum!' derdi ya rahmetli annem, belki ileride işime yarar diye de onun mimar olmasını istemiş olabilirim).

İşin ilginç yönü, Mustafa'nın da daha ilk günden mimar olmayı kafasına koymuş olmasıydı. Nitekim Mustafa, lise diplomasını alır almaz akademi'nin mimarlık bölümünden başka bir yere başvurmadı ve şaşılacak şey, 1.500 aday arasından ancak ellisinin kabul edildiği bu güç sınavı da ilk denemede kazandı. Ondan sonraki mimarlık öğrenimini de, gene yaz aylarında marangozluk yapıp hayatını kazanarak, takıntısız, hattâ yanlış aklımda kalmadıysa ikincilikle bitirdi. Mustafa'nın "okuma" hayâli, sonunda sandığından da kısa zamanda gerçekleşmiş oluyordu.

Gerçi Mustafa, "Azmin elinden bir şey kurtulmaz" sözünün doğruluğunu kanıtlamış oluyordu, ama şimdi ne yapacaktı? Serbest mimar olarak çalışmayı şimdili düşünemezdi, zira yüzlerce mimarın boşta gezdiğini biliyordu. İstanbul'da resmî bir görev alması da imkânsız gibiydi. Geçimini sağlamak için marangozluğa devam etmeyi ise gururuna yediremezdi, yoksa bu kadar yıl ne diye çırpınıp durmuştu? Gerçi ona bazı inşaatçı akrabaları yardımcı olacaklarını söylemişlerdi, ama bugüne kadar hiçbiri ciddî bir teklifte bulunmamıştı. Sözün kısası, Mustafa'yı, Akademi'yi bitirdiği yıl yaz tatilinde gördüğüm zaman gelecek hakkında çok "karamsar" bulmuştum. Sanki bütün okumaları boşunaymış gibi bir hava içindeydi. Okuma ile hayata atılma arasındaki geçiş döneminin hemen herkes için kaygılandırıcı olduğunu, bu yüzden paniğe kapılmasına gerek olmadığını anlatmaya çalıştıysam da, Mustafa'nın yüzündeki donuk ifadeyi yumuşatamadım sanırım. Ona bu güç anında nasıl yardımcı olabileceğimi düşünüp dururken birden aklıma bizim ODTÜ'nün mimarı Beh-

ruz Çinici geldi. Behruz bey oldukça iyi dostumdu, üstelik içinde bir sürü genç mimarın çalıştığı mimarlık bürosu bizim Güniz Sokak'taki evin yirmi otuz metre ilerisinde idi. Mustafa'nın meziyetlerini kendisine bir bir sayarsam, onu da bürosuna alabilirdi. Kendisine fazla ümit vermemeye çalışarak Mustafa'ya, Ankara'da Behruz beyin yanında çalışmak isteyip istemeyeceğini sordum. "Çalışırım abi, ben nerede olsa çalışırım, yeter ki..." deyince, ona Behruz beyin çok değerli bir mimar olduğunu, onun yanında çalışmakla pek çok şey öğrenebileceğini, dolayısıyla bu işi — eğer gerçekleşirse— öğreniminin bir devamı sayması gerektiğini söyledim. Mustafa'ya bu yeni bir umut vermiş olmalı ki, o gün bizden ayrılırken, "Aman abi, Ankara'ya döner dönmez Behruz beyi aramayı ihmal etmeyin, zira sizden haber almadıkça, ben artık burada iş miş aramak niyetinde değilim" dedi.

Mustafa'nın bu kararlılığına ben de sevinmiştim. Gerçekten de ODTÜ'ye döner dönmez ilk işim Behruz beyi telefonla aramak oldu. Bir iki hoşbeşten sonra kendisine aramamın asıl nedenini açtım. Mustafa'nın hayat hikâyesini bir iki cümleyle özetledim ve bürosunda ona bir iş verip veremeyeceğini sordum. Behruz bey, bir an durakladıktan sonra, "Vallahi hocam" diye söze başladı. Ben bu "Vallahi" sözcüğünün arkasındaki tehlikeyi sezdiğimden, "Bakın, Behruz bey, beni yanlış anlamayın lütfen" diye araya girdim. Bahsettiğim genç hani işsiz kalmış da, onun için sizden yardım diliyor değilim. Ama ben Mustafa'nın bir piyasa mimarı olmasını istemiyorum. İstiyorum ki, sizin gibi büyük bir mimarın yanında birkaç yıl çalışıp, önce bir şeyler öğrensin, ondan sonra isterse..." Behruz bey, "Anlıyorum, anlıyorum, hocam. Öğrencinize yardım etmeyi ben de çok isterdim, ama bizim büroda şimdilik boş bir kadro yok, açılırsa ben gene size haber veririm... Kusura bakmayın lütfen..." diyor telefonun öbür ucunda. "Bakın, Behruz bey, size anlatmayı unuttuğum bir şey daha var, ilginizi çekeceğini sanıyorum: Bu Mustafa, daha önce de dediğim gibi, marangozdur, hem de yakından tanıyorum, çok iyi bir marangoz. Onun için, ahşap detaylarında size çok faydalı olabilir. Hattâ gerektiğinde de testereyi, çekici eline alıp, inşaatlarınızda çalışan marangozlarınızın yapamadığı işleri yapabilir. Karar verirken lütfen ona göre düşünün..." Bunun üzerine Behruz beyin telefondaki sesinin belirgin bir biçimde neşelendiğini fark ediyorum. "Tamam o zaman, hocam, iyi ki bunu söylediniz. Bizim de ahşap detaylarından anlayan bir arkadaşa çok ihtiyacımız vardı zaten!"

Bu arada Behruz beyin sesi tekrar duyuldu, ama bu defa ses tonu o

kadar neşeli görünmüyordu. "Yalnız hocam, bir şey daha var: Acaba arkadaş ne kadar ücret ister, bu konuda bir şey biliyor musunuz?" Durumlar mâlum, biz pek fazla bir şey veremiyoruz maalesef!" Ben o zaman Behruz beye bu konuda kaygılanmasına gerek olmadığını, kendisinin uygun göreceği bir ücreti Mustafa'nın kabul edeceğinden emin olduğumu, nasıl olsa ileride çalışmasını yakından görerek yeni bir ayarlama yapılabileceğini söyleyip, ne zaman işe başlayabileceğini sorduğumda, Behruz bey, "Hemen bu ay sonunda başlayabilir" demişti. Böylece Mustafa'nın mimarlık hayatına başlaması için ilk adım atılmış oluyordu.

Gerçekten de Mustafa kısa bir süre sonra —zaten Ankaralı olan eşiyle birlikte— Ankara'ya geldi ve Behruz beyin bürosunda çalışmaya başladı. Onu söylemeyi unuttum, Behruz bey, Mustafa'yı işe alırken, bir deneme aşaması öngörmüştü. Yani bir çeşit staj dönemi. Önce onu deneyecek, ancak başarılı olduğuna karar verirse sürekli işe alacaktı. Böyle davranmakta son derece haklıydı elbet. Ya Behruz bey, ileride şu ya da bu sebeple Mustafa'yı büroda alıkoymak istemezse, ne olacak? Behruz beyin yanında uzun zaman adam barındırmamak gibi bir huyu olduğunu, bugüne kadar bürosundan gelip geçen yüzlerce mimardan bir Orhan beyin orada devamlı kalmayı başarabildiğini duymuştum. Biraz bu kaygılarla, biraz da gerçekten durumu merak ettiğim için, bir hafta kadar sonra Behruz beye telefon edip Mustafa'dan memnun olup olmadığını sordum. Behruz bey çok neşeli görünüyordu, dolayısıyla kaygılanacak bir durum yok demekti. Ama ben gene de biraz daha ayrıntılı bilgi almak istedim. Behruz bey, hep o neşeli tonda, "Sormayın hocam" diye başladı anlatmaya. "Daha saat sekize çeyrek kala geliyor büroya, oturuyor çizim masasının başına, ondan sonra sen Mustafa'nın yüzünü görebilirsen gör. Bir döndü mü arkasını arkadaşlarına, ne tek bir kelime konuşuyor onlarla, ne de şöyle bir ara kalkıp bir sigara ya da gazoz içiyor. Hayır, ben de çok severim çalışmasını, ama bu kadarı da fazla oluyor biraz, öyle değil mi, hocam? Ama Mustafa, bir oturdu mu masanın başına, akşamın altısına kadar tam bir sfenks! İşte şimdilik Mustafa'dan tek şikâyetim bu! " Kendisinin günde en az on altı saat çalıştığı dillere destan olan Behruz beyin bu şikâyeti Mustafa'nın geleceğine olan güvenimi büsbütün artırmıştı. Aslında bunun bir şikâyet kılığına bürünmüş bir memnunluk belirtisi olduğunu anlamak için Behruz beyi yakından tanımaya bile gerek yoktu. Zira işçisinin fazla çalıştığından yakınan bir işveren henüz dünyaya gelmemiş olsa gerekti...

Behruz bey ile olan bu görüşmemi, birkaç gün sonra Mustafa'ya

aktardığımda tepkisini şu sözlerle dile getirdiğini hatırlıyorum: "Abi, ben kazandığım paranın hakkını vermek isterim. Kaldı ki, öteki arkadaşların boş boş konuşmalarından da hazzetmiyorum." Aslında bu işe hiçbir deneyimi olmadan başlamış olan Mustafa'nın, Behruz bey gibi son derece titiz ve en küçük bir yanlışlık karşısında hemen parlayan bir sanatçı-patron karşısında herhangi bir açık vermemek için böyle davrandığını anlamak zor değildi. Ayrıca, meslekte hepsi kendinden eski kişilerden oluşan snop bir çevrede kendini kanıtlamak ihtiyacı duyuyor olmalıydı.

Sözü uzatmayayım Mustafa, Behruz beyin yanında yanılmıyorsam tam beş yıl çalıştı. Bu müddet içinde çok bunalımlı dönemler geçirdiği oldu, zira Behruz bey Mustafa'nın işine bağlılık ve çalışkanlığını bazan "dayanma sınırını" zorlayacak derecede kullanma yolunu tutmuştu. Onu çizim atölyesinde harcamanın enayilik olacağını hemen anlayıp, Mustafa'yı o zamana kadar hiçbir genç mimarın bir iki aydan fazla tutunamadığı şantiye kontrol mimarlığı görevine vermişti. Bu görevde Mustafa yalnız kontrolcülük yapmıyor, kalıpçılıktan marangozluğa varıncaya kadar, başkalarının beceremediği ne iş varsa, kolları sıvıyordu. Bu durumdan o kadar da şikâyetçi değildi. Ama Behruz beyin kendisini —pazarları, hattâ bayram günleri dahil— bir an nefes almamacasına, sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar koşturmasına kızıyordu. ODTÜ'ye her ziyarete gelişinde kendisinden hemen hemen aynı şikâyeti duyardım: "Abi, benim de bir ailem olduğunu bilmiyor mu, Behruz bey? Tabii biliyor. Yeni evli olduğumu, kısa bir süre önce çocuğumuz olduğunu da biliyor. Ama umurunda değil. Onun tek düşüncesi mimarlık. İstiyor ki, ben her an inşaatın başında olayım. Geçen Pazar biraz geç gittim inşaata, geç dediğim de sabah saat dokuzda ha, aksi gibi ustalar da gene yanlış bir iş yapmışlar o gün, açmış ağzını yummuş gözünü herkesin içinde. Eve geliriz, bizim hanım başlar söylenmeye, biz senin yüzünü hiç görmeyecek miyiz diye... Onu söylemeyi unuttum, gündüz bütün gün şantiyede durmam yetmiyormuş gibi, bir de akşam evde yapmam için bir sürü çizim işi veriyor, abi. İnanın benim yaptığım işi üç mimar zor yetiştirir. Bulmuş bizi enayi, her şeyi bize yaptırmaya çalışıyor... Bazan burama kadar geliyor ama..."

Bu gibi anlarda Mustafa'yı teselliye çalışıyor, her şeye rağmen sabretmenin sonunda kendisi için faydalı olacağını anlatmak için elimden geleni yapıyordum. Gerçi Behruz beyin Mustafa'yı bir hayli istismar ettiğini ben de kabul ediyordum, ama Mustafa'nın onun gibi bir mimardan öğreneceği çok şey vardı. Aşırı titizliği ve işine düşkünlüğü bugün onu

rahatsız etse bile, başarıya büyük katkısı olduğuna inandığım bu vasıfların Mustafa'nın bilinçaltında bir tortusu kalacağından, dolayısıyla onun meslekî gelişmesinde olumlu etkileri olacağından emindim. Aslında Mustafa da karakter yapısı bakımından Behruz beye çok benzediğinin farkındaydı, ama gene de onun bazı davranışlarını aşırı buluyordu. Kendisinin de ileride patron olunca aynı aşırılıklara kapılabileceğini hatırlattığımda, Mustafa'nın düşüncelere dalıp susması, onun her şeye rağmen Behruz beyi —onaylamasa bile— anladığını gösteriyordu. Böylece Mustafa, Orhan bey dışında, Behruz beyin yanında en uzun süre ile çalışan mimar unvanına hak kazanmış oldu.

Sonradan Mustafa'nın bana anlattığına göre, Behruz bey, Mustafa'yı yanında alıkoymak için kendisine bir hayli cazip tekliflerde bulunmuş, ama Mustafa bunları yutmamışmış! Daha çok işadamlarında rastlanan böyle bir "böbürlenme"yi Mustafa'dan duymak ilkin beni biraz şaşırtmış, hattâ, ne yalan söyleyeyim, kaygılandırmıştı. Demek Mustafa da paranın tadını almıştı ve ömrü boyunca Behruz beyin eline bakacak kadar enayi değildi. Ama sonra para ile başarı arasındaki ilişki üzerine biraz daha derinlemesine düşününce, işin ilk bakışta göründüğü kadar basit olmadığını, dolayısıyla Mustafa'yı kınayamayacağımı anlar gibi oldum. Gene de pek emin değilim, ama galiba insanı en çok iten güç başarı hırsı; para sadece bunun görünür belgesi veya göstergesi oluyor. Bu belge hiçbir maddî değeri olmayan bir şey de olabilir: Bir madalya, şilt, kurdele veya düpedüz bir diploma gibi... Ne var ki, bu sonuncuları insana başkaları verir. İnsanın kendine verebileceği tek başarı belgesi paradır. Nitekim çoğu insan, doğru veya yanlış, başarının derecesini para ile ölçmek eğilimindedir.

Kazanma hırsının Mustafa'da baştan beri oldukça güçlü bir dürtü olduğunun farkındaydım, ancak kendi kendinin patronu olmak tutkusunun onun üzerinde en az kazanma hırsı kadar etkisi olduğu muhakkaktı. Bağımsızlık, kendi başına buyruk olma arzusunun, bizde işe daha çırak olarak başlayan genç işçileride bile her vesileyle su yüzüne çıktığını görmüşümdür. Bir marangozun veya demircinin yanında çalışan bir çırak bile daha bir yılını doldurmadan, "patron olma" düşleri kurmaya başlar. Avrupa'da ise bunun tersini görmüşümdür. Orada işçilerin büyük çoğunluğu haddini bildiği için, böyle ham hayâllerle oyalanmaz. Güvenli bir işe kapağı attıktan sonra onları ilgilendiren şey, ücretlerinin artacağı günü beklemektir. Batılı işçinin hayâl etmeye cesaret edebileceği en yüksek kademe, işçi-başı olmaktır. Batılı işçinin alçak gönüllüğünü biraz büyü-

tüyorum, ama bu, bizdeki işçilerin patron olma sevdâları hakkındaki söylediklerimin yanlış olduğunu göstermez. Bu tezadın nedenleri üzerine çok düşünmüşümdür: Bunda en azından kısa zamanda zengin olma hevesi kadar, patronların sultasından kurtulma arzusunun rol oynadığı sonucuna vardığımı söylemeliyim, zira gördüm ki bizde, özellikle küçük işletmelerde, patron denilen kişi çalıştırdığı işçiler üzerindeki "üstünlüğünü" belgelemek için hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Hele çıraklar üzerinde bu üstünlük gösterisi bazan tam bir sadizm denemesine dönüşebilmektedir. Bu şartlar altında genç işçi, patrondan kurtuluşu patron olmada görmektedir. Anladığım kadarıyla, bizdeki patron-işçi düşmanlığının ana nedeni, özellikle küçük işletmelerde, patronluğun Batı'da olduğu gibi kişisellikten çıkıp soyut bir kurum haline gelmemiş olmasıdır. Bir başka deyimle biz, iş hayatının henüz bir çeşit "derebeylik kapitalizmi" aşamasında bulunuyoruz. İnsanın en güçlükle katlandığı şey de başka birisinin kendisine tahakküm etmesi olduğu için, özellikle basit insanlar bir an önce tahakküm eden durumuna geçmeyi tahakkümden kurtulmanın tek çıkar yolu olarak görüyorlar. Batı ise bu sorunu patronun yerine soyut sermayeyi getirerek çözmeye çalışmış, pekâlâ da başarılı olmuş, kanımca...

Mustafa'dan söz ederken konu gene nerelere kaydı? Aslında ben, son aylarda beni saran marangozluk hevesini gerçekleştirdiğim atölyenin nasıl kurulduğunu anlatacaktım, ama gene lâf lâfı açtı ve derken sonunda iş, bir çeşit amatörce sosyal-psikoloji denemesine dönüştü. Yalnız bilimde amatörlüğe katlanamam, onun için ben gene marangozluktaki amatörlüğüme döneyim, en iyisi.

Evet, bana Adadaki evi bile zaman zaman unutturan bu yeni merak, eskisi kadar şiddetli olmasa da, hâlâ devam ediyor ve ben en az iki günde bir Cevizli'ye taşınıyorum. Bu işin beni bu derece sarabileceğini önceleri ben de düşünemezdim. Aslında bizim lambriler Celâl ustanın inşaatından Mustafa'nın atölyesine taşınalı beri, arada bir gidip Mustafa'nın atölyesinde çalışmak istiyordum, ama oraya buraya koşmaktan buna bir türlü fırsat bulamamıştım. Bir yandan da, ya tadilat projesini bitirmesi için bizim mimarın peşinde koşuyor, ya da zamanımı imar müdürlüğünün merdivenlerini inip çıkmakla geçiriyordum. Eve geldiğimde çeşitli detay projeleriyle uğraşıyor, pencere biçimi, mutfak düzenlemesi ve iç süsleme ile ilgili olarak eskiz üstüne eskiz yapıyordum. Benim gibi bir emeklinin, "işten başımı kaşıyacak vaktim yoktu" demesi belki biraz gülünç kaçar, ama boş durmadığım da şüphe götürmezdi. Detay çizimi için kilolarca eskiz kağıdı harcadığımı söylersem, abartmış olmam. Belki çocuk-

ça veya amatörce bir yanım, her çizdiğim detaya sanki artık sonuncusu imiş gibi itina göstermemdi. Bir tuğla duvarı mı çiziyordum, her tuğlanın eni, boyu ve konuş biçimi olduğu gibi detayda görünmeli idi. Oysa daha çizdiğim detayın sonuna gelmeden, kafamda daha güzel olacağına inandığım bir yenisi canlanıyordu. Övünmek için filân söylemiyorum, ama sanmam ki, şimdiye kadar ev yaptırmış olan bir başkası kendi evinin plânları üzerinde benim kadar kafa yormuş ve vakit harcamış olsun. Bunda iyi bir mimara rastlamamış olmanın çok büyük bir payı var şüphesiz, ama bunda daha çok amatör kişileride rastlanabilecek bir kendini beğenmişliğin de rolü olduğunu sanıyorum. Gerçekten de, sonradan marangozluk alanındaki denemelerim de bana insanın, kendi mesleği dışındaki bir alanda gösterdiği başarılardan çok daha büyük bir zevk duyduğunu gösterdi. Bu zevkte, 'sanki onların yaptığını ben yapamaz mıyım?' böbürlenmesinin payı çok büyük olsa gerek. Üstelik, Avrupa'dayken, durmadan eski-yeni bütün binaların mimarî yapılarını inceleyerek mimarî zevkimi geliştirmemiş miydim? Şüphesiz gene bir "amatör"düm, ama amatör olmam "sıradan" bir mimardan daha iyi bir proje çizmeme engel değildi. Nitekim bunu Polat beyle tanışmamızdan hemen sonra anlamıştım. O da her davranışıyla benim böyle düşünmemi "doğal" karşıladığını belli etmişti. İşi amatörce benim üzerime almam belki bir bakıma kötü oldu, ama bu yüzden harcadığım zamana karşılık, 'kendi evimi kendim yaptım!' düşüncesinin verdiği gururla mutlu olduğum da muhakkak.

Mustafa beni ilkin atölyede çalışanlarla tanıştırdı. Bunlardan ikisi aynı zamanda ortakları olan Halil ve İsmail ustalardı. Kadir adını taşıyan üçüncü usta ise ücretle çalışan 25 yaşlarında bir delikanlı. Geri kalanı çırak ve yardımcı kategorisine giriyor olmalıydı ki, bunları Mustafa bana tanıtırken adlarını söylemekle yetinmişti. Nedense Mustafa beni onlara 'Hüseyin Abi' diye tanıtmakla yetinmiş, hakkımda daha fazla bilgi verme gereğini duymamıştı. Çalışanlardan biri "Hüseyin Abi, sen daha önce başka yerde çalıştın mı?" diye sormuştu. "Hayır, marangozluğa ilkin bugün burada başlıyorum. Daha önce öğretmendim, şimdi artık emekliyim de ondan..." diye cevap verdim. Ancak sağ taraftaki tezgâhta çalışan Kadir usta, bir iki gün sonra, "Affedersiniz efendim, siz nerede öğretmendiniz daha önce?" diye sorduğunda, "ODTÜ'de" deyip konuyu değiştirmiş, eskiden beri marangozluğa meraklım olduğunu, maalesef bu arzumu gidermek için altmış yaşını beklemem gerektiğini söylemiştim. Ama Kadir ustanın gülümseyişinden bunu biraz garip karşıladığı seziliyordu: "Affedersiniz, ODTÜ'de ne okutuyordunuz, sorması ayıp ol-

mazsa?" Ona orada felsefe ve mantık okuttuğumu söyleyince, sol tezgâhta çalışan Yavuz'un bir kahkaha attığı duyuldu. Sonra Yavuz yanıma yaklaşarak, "Affedersin, Hüseyin abi" diye gülmesine devam etti. "Mâlum ya, bizde felsefeci denince (eliyle de o işareti yaparak) biraz..." Karşı taraftaki köşede tezgâhta çalışan Hüseyin adındaki uzun boylu, ince yapılı, mavi gözlü, uzun saçlarıyla daha çok kıza benzeyen, 15, 16 yaşlarındaki yakışıklı delikanlı, çekingen bir tavırla yanıma gelip, "Affedersiniz, siz demin Mustafa Abi ile yukarda nece konuşuyordunuz?" diye sordu. "Almanca" dedim. "Neden sordun?" O, biraz hayâl kırıklığına uğramış gibi, "Hayır, ben acaba İngilizce miydi diye düşündüm de..." diye mırıldandı. Yabancı dillere karşı bir hevesi olduğu anlaşılıyordu. "Ben İngilizce de bilirim, ama yukarıda konuştuğumuz Almanca idi. Hattâ Fransızca da bilirim!" Bunları söylemekten amacım, onu etkilemekten çok, yabancı dili öğrenmenin öyle sanıldığı gibi zor olmadığını imâ etmekti. Hüseyin'in gözleri büyür gibi oldu. "Yani şimdi siz üç yabancı dil mi biliyorsunuz?" "Biraz gayret edersen, sen de öğrenirsin. Ama çok sistemli ve sürekli çalışmak şart tabii..." Hüseyin o günden sonra beni her gördüğünde yanıma gelip, mutlaka "Ne var ne yok, Hüseyin bey?" diye sormayı ihmal etmez, hattâ aynı soruyu birkaç dakika sonra tekrarladığı olur. Bu onun utangaçlığını açığa vuran bir çeşit dostluk veya yakınlık gösterisidir. Aradan bir müddet geçtikten sonra Hüseyin nihayet onu rahatsız eden soruyu sorma cesaretini bularak, kendisine İngilizce öğretip öğretemeyeceğimi sordu. "Hayhay, hemen öğretirim" dedim. "Ama sistemli çalışman şart. Ona göre..." Bana hemen söz verdi. Ama bugüne kadar ona ortaokul birinci sınıf İngilizce kitabını aldırtamadım. Söylediğine göre, piyasada bulunamıyormuş, elden düşme de bulamamış.

Öteki Hüseyin, yani kısa boylusu da sempatik çocuk, ama onun karakterini daha pek anlayamadım. Kendi halinde durmadan çalışıyor, anlaşılan günlük ekmeğini kazanmaktan başka bir düşüncesi yok. Bazan esprili lâflar ediyor. Fransızların 'espiègle' dedikleri türden bir çocuk. Ne zaman başım sıkışsa, yardımıma severek, ama biraz bıyık altından gülerek koşuyor. Benim gibi bir acemiye ustalık etmekten gizli bir zevk duyduğu belli.

Ben geldiğimde atölyede Mustafa'nın dışında iki ortak kalmıştı: Halil ve İsmail ustalar. Bunların her bakımdan birbirine zıt tipler olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu. Halil usta iriyarı, kara kaşlı, kara gözlü, esmer, tipik bir Anadolu çocuğu; İsmail usta ise ufak tefek, kumral, mavi gözlü bir muhacir. Ama onları bir çeşit "zıt kardeşler" yapan fiziksel görü-

nüşlerinden çok havaları idi, zira birincisi ne kadar sert ve kaba izlenimi veriyorsa, ikincisi de o kadar ince ve yumuşak bir insan olduğunu belli ediyordu. Halil ustanın genellikle asık olan yüzünü, arada bir kısa bir gülümseme yumuşatır, buna karşılık İsmail ustanın yüzündeki sürekli gülümseme arada bir hüzün, ya da kaygı bulutlarıyla örtülürdü. Bir de çıraklardan birine dayanamayıp parladığı zaman... Dikkatimi çeken bir gariplik de şu oldu: Çok daha haşin gibi görünen Halil usta, atölyedeki çocuklara karşı İsmail usta kadar sert çıkışlar yapmıyor, hattâ bu bakımdan bir hayli uysal olduğu bile söylenebilir. Mustafa'nın birkaç defa yanlış iş yaptığı için onu çocuk gibi azarladığına tanık oldum, ama Halil usta nedense hiç sesini çıkarmadan, başını önüne eğdi, durdu.

Mustafa'nın atölyesinde çalışmaya başlayalı altı aydan fazla oluyor neredeyse. Artık oraya başlangıçtaki kadar sık gitmiyorum. Ama gene de haftada en az iki üç gün öğleden sonraları oradayım. Bir zamanlar kendimi öylesine kaptırmıştım ki bu işe, pazarları da dahil, kahvaltımı eder etmez soluğu doğru orada alıyor, akşam saat sekiz buçuktan önce de eve dönmüyordum. "Peki, ama bütün gün orada ne yapıyordun?" diyeceksiniz. Hiç... Ufak tefek işler yaparak oyalanıyordum. Yanlış hatırlamıyorsam, ilkin bir ekmek tahtası yaptım. Bunun için önce uygun bir tahta parçası bulmam gerekiyordu. İnsana dıştan bakınca kolay gelir, ama insanın yapmayı düşündüğü iş için uygun parçayı bulması hiç de sanıldığı gibi kolay olmuyor çoğu zaman. Bir de tabii, işini en az savurganlıkla görmek zorundasın, yoksa her eline geçen parçayı kullanmaya kalksan... Her ne ise... Atölyede yığılı duran tahtalar arasından araya taraya "uygun" bir parça bulabildim sonunda. Onu bir güzel temizledikten sonra kafamdaki ekmek tahtası modelini kurşun kalemle üzerine çizdim. Şimdi bunu şeritle kesmem gerekiyordu, oysa ben o ana kadar ömrümde hiç elektrikli âlet kullanmamıştım. Korkuyla şeride yaklaştım, gene korkuyla şalter kolunu aşağıya indirdim. Motor çalışır gibi olduysa da garip sesler çıkarmaya başlamıştı. Bunun üzerine sağdaki planyada çalışmakta olan Halil usta, "Kapatın, kapatın! " diye bağırarak yanıma geldi. Ne olduğunu anlayamamıştım, ama içgüdüsel bir hareketle kolu yine yukarıya ittim. Halil usta, kızgınlığını saklamaya çalışarak, "Kolu tam indirmemişsiniz, Hüseyin bey" diye söylendi. "Motor devrini alamadı. Gene şükredelim ki, bir şey olmadı, yoksa motor yanabilirdi de. Bu işler şakaya gelmez, çok dikkatli olmak gerek!" Sonra kolu tutarak, "Bakın, böyle çekeceksiniz" deyip kolu aşağı indirdi ve motor normal bir şekilde çalışmaya başladı. Yerine dönerken, yüzünde, "Şimdi bir de bu iş

çıktı başıma" der gibi bir ifade vardı. Ya bir de durup dururken adamların motorunu yaksaydım, ne olacaktı? Bu düşüncenin de olumsuz etkisiyle elimdeki tahta parçasını şeridin tablası üzerine yerleştirdim. İşe nereden başlayacaktım? Neyse, heyecanıma hâkim olmaya çalışarak, yuvarlatmayı düşündüğüm ilk köşeyi şeride yaklaştırdım ve... Hayır, hayır, korktuğumun tam tersine, o köşeyi bir usta rahatlığıyla yuvarlatmayı başardım. O andan itibaren şerit bana daha sempatik görünmeye başladı. Ve ben o gün ilk ekmek tahtamı kendimden beklemediğim kadar düzgün bir biçimde kesmeyi başardım. "Aferin be Hüseyin!" Şimdi tahtanın kenarlarını törpüyle yuvarlamam gerekiyordu. Bu iş de dikkat ve itina gerektiriyordu, ama ilk eserimin ustaca bulunmasına çok önem verdiğim için, bu konuda da elimden gelen titizliği göstermeye çalıştım. Vallahi hiç de fena olmamıştı, bana göre. Sıra zımparaya geldi: Zımparaladıkça ekmek tahtam daha da gösterişli bir görünüm kazanmaya başlamıştı. Bu arada da, "Mustafa görünce kim bilir ne kadar şaşıracak?" diye içten içe gururlanıyordum. Ama onun ne titiz birisi olduğunu bildiğim için de, eserimin artık kusursuz olduğuna karar verinceye kadar köşemde sessiz ama kendinden emin bir tavırla zımparalamaya devam ettim. Galiba artık eserimi sergileyebilirdim. Onu iyice tozundan filân temizledikten sonra önce uzun boylu Hüseyin'e gösterdim. Her zamanki tatlı gülümseyişiyle, gözlerini de büyük büyük açarak, "Aman Hüseyin bey, bunu siz mi yaptınız?" demesi üzerine ilk marangozluk sınavımı başarıyla verdiğimi anlamıştım. Sonra Hüseyin tahtayı elimden alıp bir iki defa evirip çevirdikten sonra, "Peki, ama Hüseyin bey, bu ne olacak şimdi böyle?" diye sormaz mı! Ben gayet sakin, "Ekmek tahtası" diyerek tahtamı onun elinden aldım. "Ee, oğlum" diye takıldım Hüseyin'e, "Biz bir yapınca pir yaparız!" O anda konuşmaya tanık olan öteki Hüseyin hiçbir şey söylemeden kıs kıs gülüyordu. Tesadüf bu ya, o anda da Mustafa yukarıdaki bürosundan atölyeye iniyordu. Ona daha merdivenlerden inmeden eserimi havaya kaldırıp gösterince biraz şaşırmış bir halde yanıma geldi. Elimden tahtayı alıp Hüseyin gibi birkaç defa evirip çevirdikten sonra, "Fena değil" dedi. "Ama şurasına biraz fazla girmişsin. Neyse, gene pek fena sayılmaz!" On değilse bile, Mustafa'dan bir dokuz, bilemediniz bir sekiz almış olduğum belliydi. Ekmek tahtasını gene ona uzatarak, "Bunu Zeliha'ya yaptım" dedim. "İleride daha güzelini de yaparım inşallah! Ama ona söyle, bu ilk eserimi bütün kusurlarıyla kabul etsin, olmaz mı?" Mustafa biraz alaylı bir gülümsemeyle tahtayı alırken, "Peki söylerim, teşekkürler, Herr Meister!" Marangoz olduğumu demek Mustafa da kabul

etmişti artık.

İlk eserimin bu beklenmedik başarısı, beni daha "cüretli" şeyler yapmak için yüreklendirmişti. Bir yandan eşe dosta ekmek tahtaları yaparken, bir yandan da "*Schöner Wohnen*" dergisinde gördüğüm çok güzel bir "sekreter"in parçalarını hazırlıyordum. Bu sekreterin en kaliteli çıralı çamdan yapılması gerektiğinden, ağaçlarım arasından bu işe en elverişli olanlarını bulup ayırmam bir hayli vaktimi aldı. Parçaları ölçerken, biçerken, kalınlıktan ve planyadan geçirirken çok dikkatli olmam gerekiyordu (Bu arada hemen bütün makinelerin kullanılmasını da yavaş yavaş öğreniyordum). Nihayet bütün parçaları hazırlamış, hattâ zımpara makinesinde temizlemiştim. Şimdi iş onları tutkallayıp vidalamaya kalıyordu. Yalnız baş tarafları şeritte tam daire biçiminde biçilmesi gereken yirmi parçayı İsmail usta yapıvermişti, zira ben henüz bu çok ustalık isteyen işi gerektiği kadar titizlikle yapabilecek aşamaya gelmemiştim. Ama kenarları törpüleyip zımparalama işinde gene yabana atılmaz bir başarı gösterebilmiştim. Yanlar, alt ve üst tablalar bitip de birbirine vidalanınca, sıra kapakları takmaya geldi. Ama ne yazık ki, ustalığım burada bitiyordu. Zira bu sekreterde kullanılması gereken çanak-menteşeleri takmak, hele kapakları yerine alıştırmak benim harcım değildi. Onun için ister istemez Mustafa'yı imdada çağırmak zorunda kaldım. Mustafa daha ilk kapağı eline alır almaz, yüzüme "gene ne halt karıştırdın böyle?" der gibi bakarak, "Neden bu kapaklar kısa kesilmiş böyle?" demez mi? Gerçekten de kapaklar en azından üç santim kısa geliyordu. Güya bir hatâ yapmamak için o kadar da dikkat etmiştim. "Allah Allah.. Ben dergideki şemayı aynen uyguladığımı sanıyordum oysa!" Şemayı bulup Mustafa'nın önüne koydum. Mustafa şemaya şöyle bir göz attıktan sonra, bana dönerek, "Parçaları kesmeden bir sormak yok mu, Herr Meister?" diye çıkıştı. "Bakın, alt ve üst tablanın kalınlığını hesap etmemişsiniz, kapak boyunu hesap ederken..." Bir çuval inciri berbat etmiştim. Kapaklar için yeniden o kalitede tahta bulmam da mümkün değildi. Peki, şimdi ne olacaktı? Kara kara düşündüğümü gören Mustafa, oyuncağını kırdığı için ağlayan çocuğunu teselli etmeye çalışan bir baba acımasıyla omzuma vurarak, "Neyse, o kadar üzülmenize gerek yok, Herr Meister" dedi. "Nasıl olsa bir çaresini buluruz. Gerçi bizi biraz uğraştıracak ama, yapılacak tek şey kapakları yüzden değil, içten takmak. Bilmem, yatay elemanların önden görünmesinin sizce bir sakıncası var mı? Bakın, şöyle..." Kapağın birini nasıl tutturmayı düşündüğünü gösterince, "Yoo" dedim. "Bence hiçbir sakıncası yok. Hattâ galiba dergideki orijinalinden bile daha güzel durdu

böyle..." Uğraşmalarımın boşa gitmemiş olduğunu görerek rahatlamıştım, ama gene de bu hatâyı nasıl yapabilmiş olduğuma kızıyordum. Güya o kadar da dikkatli olmaya çalışmıştım. Zamanla anladım ki, bir şeyi öğrenmek için dikkat yetmiyor, deneme çok önemli. İnsan, öğrendiklerinin çoğunu denemelerinden, daha doğrusu yanılmalarından öğreniyor. Bütün hayat bir deneme ve yanılma süreci değil mi zaten? Nitekim Mustafa da altı ay sonra benimkine benzer, (ama benimkinden çok daha pahalı) bir hatâ yapacaktı. Zavallı Mustafa, o gün, "Ben böyle bir hatâyı nasıl yaparım?" diye neredeyse saçını başını yoluyordu. Ona o gün Halil ustayı, herkesin önünde azarlamamasının daha doğru olacağını hatırlatmak geçti içimden, ama vazgeçtim. Artık o kadarını kendisi de akıl edebilirdi bundan sonra, zira hiç kimsenin "yanılmaz" olmadığını görmüştü, ama yanılmışım. Çünkü Mustafa'nın ondan sonra da herkesin önünde Halil ustayı azarladığına sık sık tanık oldum.

İnsan bir yaptığı yanlışı bir daha tekrarlamıyor şüphesiz, hele Mustafa'nın, üzerinde günlerce çalışmış olduğu bir işte yaptığı bir yanlışı bir daha tekrarlayacağını hiç sanmam. Ancak insanın karşısına *yeni* yanlışlıklar yapma fırsatları çıkıyor durmadan, onun için Mustafa'nın en büyük yanılgısı, "Ben bir daha *bu* yanlışı tekrarlamam" inancından kolaylıkla "Ben bundan sonra yanlışlık yapmam" sonucunu çıkarabileceğini sanması! Hayır, Herr Meister, hayır, böyle bir çıkarım mantıkça geçersiz ne yazık ki, dolayısıyla Halil ustayı haşlarken biraz daha anlayışlı olman gerekiyor!

Mustafa gerçekten yalnız çok usta değil, aynı zamanda çok titiz, çok dikkatli, çok disiplinli çocuk şüphesiz. En önemlisi de, işine karşı sorumluluk duygusu çok güçlü, o kadar ki, bu bakımdan tam bir Batılı olduğu söylenebilir. Kendi doğal yeteneklerinin dışında, ne de olsa okul görmüş bir insan. Ama gene de onda eksik olan bir şey var. Bunun ne olabileceğini kendi kendime çok düşünmüşümdür. Buna belki kültürsüzlük demek mümkün. Sonradan da olsa, Mustafa bir yüksek öğrenim gördü, ama bir kültür edinmiş olduğu söylenemez. Onun şimdiye kadar bir şiir kitabı, bir roman veya buna benzer bir kitap okumuş, bir tiyatroya, bir konsere, bir resim sergisine gitmiş olabileceğini hiç sanmıyorum. Ciddî gazete makalelerini bile okuduğu şüpheli. Hemen hemen bütün zamanını atölyede geçirdiğine, evde de çizim işleriyle uğraştığına göre, zaten kitap okumaya, müzik dinlemeye vakti olmasa gerek. Geçenlerde, "İnanır mısın, Hüseyin abi?" diyordu. "Arada bir televizyonda bir şey seyredecek oluyorum, ama artık yorgunluktan mıdır nedir, uyuyup kalı-

veriyorum. Ne olacak bunun sonu böyle?" Bugünlerde, o da biraz benim zorumla, yeniden Almanca çalışmaya başladı. Mimarlık dergilerinden birlikte parçalar okuyoruz. Hele derse önceden hazırlanmışsa, bayağı söküyor okuduklarını. Ama bunda bile, daha çok kendini yakından ilgilendiren teknik konularda başarılı oluyor. Okuduğumuz parça biraz soyut veya meslek dışı bir konuya ilişkinse, bocalamaya başlıyor. Evet, galiba Mustafa'nın asıl derdi kültürsüzlük. Bu, ister istemez onu duygu ve düşünce, hattâ davranış bakımından tek boyutlu kalmaya mahkûm ediyor.

Sezebildiğim kadarıyla Mustafa'nın şimdilik tek düşündüğü şey, kendi alanında başarılı bir işadamı olmak. İş hayatında başarının göstergesi para olduğuna göre, kısa zamanda büyük paralar kazanmak. Bu parayı bileğinin gücü ve alnının teriyle kazanmak, hak etmek istediğine hiç şüphe yok. Ama para kazanmayı, daha doğrusu para kazanarak toplumda saygınlık sağlamayı hayatının ana mihveri yapmış olması da, onun kültür noksanlığının bir belirtisi olsa gerek. Bu konuda oldukça hırslı, hattâ sabırsız görünüyor. Bunda fakir büyümüş ve daha çocuk denecek yaşta ekmeğini kazanmak zorunda kalmış olmasının onda yarattığı haksızlık duygusunun da büyük rolü olsa gerek. Kısa zamanda zengin olarak hayattan bu haksızlığın öcünü almak ister gibi bir hali var. Babasına karşı çok saygılı olmasına, onun bir dediğini iki etmemesine rağmen, onun bir an önce adam olmasını engellediğini, hattâ çocukluktan beri sömürdüğünü imâ eden öfkeli çıkışlarına birçok defa tanık oldum. Mustafa bunda yerden göğe kadar haklı bence. Anladığım kadarıyla, ikisi de cahil ve son derece dindar olan ana-babasının bu sömürüsü bugün de devam ediyor. Babası —rahatsızlığını bahane ederek— Mustafa İstanbul'a yerleşir yerleşmez bakkal dükkânını kapatıp kendisini emekliye sevk etmiş. Pek dişe gelir bir aylığı yokmuş, ama nasıl olsa Mustafa bakarmış onlara. "Muti" bir evlât olan Mustafa onlara bakmakla kalsa gene iyi, anladığım kadarıyla lükslerini de yerine getiriyor. Geçen gün Mustafa, önüme bir fatura sürerek, "Bak Hüseyin Abi, peder bey gene bize bir irsaliye göndermiş" dedi. Sesi, zor zaptettiği bir öfkeyle tir tir titriyor gibiydi. Benim ne demek istediğini anlamadığımı görünce, "Hiç canım, gene bir tanıdığın dükkânından üstüne başına bir sürü şeyler almış, faturayı da bize verdi. Hani izin istemek, sormak filân da yok ha" diye yakındı. Peder bey, bununla kalsa gene iyi, kendi gittiği yetmiyormuş gibi, bu defa karısını da "hac farizesini ifa etmeye" Arabistan'a göndermiş, gene Mustafa'nın kesesinden... Dediğim gibi, dindar insanlar oğullarını da kendileri gibi dinî bütün bir Müslüman olarak yetiştirmiş olmanın gurur ve rahatıyla,

şimdi keykâ... Farkındayım, Mustafa ana babasına bayağı içerliyor, ama evlât yüreği işte, bir gün ağzını açıp onlara bir şey söylemiyor. Muti bir evlât tabii, üstelik de dinî bütün bir evlât, ana babaya lâf söylemek büyük saygısızlık olur sonra, en iyisi, "Allah akıl ve izan nasip etsin" deyip susmak. Mustafa da öfkesini içine gömüp susuyor. Susuyor susmasına ama, içten içe isyan ettiği de belli. Hattâ bu isyanını benim yanımda — sanırım yalnız benim yanımda— bazan açığa vurduğu da oluyor: "Abi, görüyorsun halimi, kaç yıldır şu pardösüyle dolaşıyorum. Kış geldiği halde kendi kazandığım parayla kendime bir palto alamıyorum. Ama bizim pedere gelince..." Aslında Mustafa, isterse kendine de, bir değil, iki palto alabilecek durumda, ama dediğim gibi ilk önce zengin olmayı garantilemek istiyor. Bunun için de başlangıçta çok dikkatli olmak gerekiyor, ne olur ne olmaz, bakarsın... Şu sıralarda işleri çok iyi maşallah, nazar değmesin, bitirdiği bir işin arkasından iki yeni sipariş alıyor. İstediği fiyatlar oldukça yüksek, (sanırım piyasa fiyatlarının yüzde elli üstünde) ama, neme lâzım, yaptığı işlere de diyecek yok. Dediğim gibi, işine karşı büyük bir titizlik gösteriyor Mustafa. Bir kapıya on kat cila attığını kendi gözlerimle görmüşümdür. Müşteri beğense bile, o, "oldu" demedikçe işin atölyeden çıkması mümkün değil. Bu bakımdan Mustafa gerçek bir Batılı. Yani işin yutturmaca tarafına kaçmıyor. Bunda, dindar oluşunun büyük payı olsa gerek, ama sanırım Mustafa, uzun vadede dürüstlüğün kârlı da olduğunun farkında.

'Dindar' dedim de aklıma geldi: Mustafa kendini bildi bileli beş vakit namaz ve niyazında. Fakir fukaraya yardım ediyor mu bilmem ama, Ramazanda orucunu bir kere bile kaçırdığı olmamış şimdiye kadar. Belki bir gün çok parası olursa, anası babası gibi hacca da gider, ama Mustafa'nın dindarlığının babasınınkinden pek farkı olmasa gerek. Yani salt gelenek ve görenekten gelen, düşünsel bir içeriği olmayan, yüzeysel bir dindarlık. Ana-babasından öyle görmüş, o da öyle yapıyor. Benim de asıl şaştığım nokta burası: Nasıl oluyor da Mustafa, maddî bakımdan kendisini sömürdüklerini fark ettiği anne babasının, onu, mânevî açıdan da sömürmüş olabilecekleri kuşkusuna hiç kapılmıyor? Hadi vaktiyle çocuktu, ama şimdi yüksek öğrenim görmüş, hattâ birkaç ay İsviçre'de kalmış bir insan olarak, bu konuya biraz eğilip, hayat denemelerinin de ışığı altında, dinî inançlarını gözden geçirmeli değil miydi? Hayır, bu bakımdan Mustafa, baba otoritesini hiçbir zaman şüphe konusu yapmayacak kadar muti bir evlâda benzer. Onu bir iki defa bu konuda şaka yollu şöyle bir dürtükleyeyim dedim, tepkisi öyle kaba oldu ki, bu konuya

değinmekten vazgeçmek zorunda kaldım. Zavallıya babası çocukluğunda öyle bir dindarlık zırhı geçirmiş ki, herhangi bir şüphe okunun bu zırhı delip geçmesi mümkün değil. Sonradan edindiği bilgi ve görgüler de hep bu zırhın dışında kalıyor olmalı.

Aslında Mustafa durumundan çok memnun görünüyor. Hattâ dindarlığından gurur duyduğu bile söylenebilir. Benim ona 'zavallı' deyişimin nedeni, aslında zeki ve uyanık olduğu halde, çok küçük yaşta anne babasının sürekli telkinleri altında bazı inançların tartışılmaz olduğu kanısına kapılmış olması. Buna bir çeşit "düşünme ankilozu" da denebilir. Eskiden Çinliler, ayakları küçük kalsın diye, kız çocuklarına küçük yaştan demir ayakkabılar giydirirlermiş. Düşünme alanında bu âdetin çok daha yaygın olduğu görülüyor. Zira büyükler çocuklarının da kendi dinî, siyasî, ahlâkî ve sosyal inançları doğrultusunda yetişmelerine pek düşkünler, nedense. Bu tutum birçok insanda sözünü ettiğim düşünme ankilozuna yol açtığı için, bu insanlar yaşlandıktan sonra bile bazı konularda bağımsız düşünme esnekliğini bir türlü elde edemiyorlar. Daha da kötüsü, böyle bir şeye kalkışmanın ilkece kötü bir şey olacağı kanısına saplanıp kalıyorlar. Böylece düşünme tabuları doğuyor ve zavallı insanlar başkalarının inanç tutsağı olduklarını bile fark edemiyorlar. Evet, Mustafa'ya dindar olduğu için değil, dindarlığını anne babasından devraldığı, tartışılmaz, dokunulmaz, kutsal bir takım inançlara bağlılık biçiminde sürdürdüğü ve bu düşünce tutsaklığının farkına varamadığı, daha da kötüsü, varmak istemediği için zavallı dedim. Bu aldanmayı ömür boyunca sürdürmeye azimli olanlar ise daha zavallı. Sarsılmaz inançları belki onlara hayat denizinin büyük çalkantılarında onları batmaktan ve boğulmaktan koruyacak bir kurtuluş simidi gibi geliyordur, ama bu düşünme taşlaşmasının cenderesi içinde neler kaybettiklerini bir bilseler! Onların duyduğu güvenlik duygusu, buz tutmuş Kuzey Denizi gibi donuk ve soğuk gelir bana nedense. Sıcaklığın ve hareketin olmadığı bir yerde canlılık ve yaratıcılık da olamaz çünkü. Ne yazık ki, Mustafa bu kafayla giderse, şüphenin kanatlandırdığı düşüncenin insanı bazan ulaştırdığı o baş döndürücü yüksekliklerin tadına hiçbir zaman varamayacak.

Gene söz dönüp dolaşıp nerelere geldi? Oysa ben güya sadece son zamanlarda Heybeli'deki eve karşı ilgimin azalmasına yol açan heveslerden söz edecektim. Neyse, beni iyice saran bu marangozluk hevesinin zamanla, yeni yeni eserler yarattıkça, daha da güç kazandığını fark ediyorum. Mustafa'nın da yardımıyla bitirdiğim sekreter gerçekten de hârika

bir şey olmuştu. Onu seyrederken sadece estetik bir haz değil, aynı zamanda gerçek bir gurur duyuyordum. Daha bu işe yeni başlamış bir amatör olduğum halde, bu kadar güzel bir şey yapabilmiş olmam beni bile şaşırtmıştı doğrusu! O halde bu işin daha da zorlarını yapabilecektim. Bu düşünce bana yeni bir şevk ve heyecan veriyordu. Kendimi bu yeni sevdâya bir aralık öylesine kaptırmıştım ki, İsmail ustanın o pek sıcakkanlı gülümsemesiyle, "Ee, Hüseyin bey, bakıyorum siz Heybeli-'deki evi iyiden unutmuşa benziyorsunuz" demesi üzerine "Boşver" diye sağ elimi sağdan sola sallamıştım. "Ev bitmiş, bitmemiş, umurumda bile değil, ben burada hayatımdan memnunum nasıl olsa!" Gerçekten de hayatımdan memnundum, ayrıca o zamana kadar ev yüzünden kendimi bu kadar üzmüş olmama kızmaya başlamıştım. Mutlu olabilmek için çok daha basit çözümler varmış da, ben bilmezmişim. Ne büyük hatâ!

O yaptığım sekreteri bir an önce bizimkilere gösterebilmek için sabırsızlanıyordum. Bizim evde koyacak yer olmadığı için kız kardeşim Fevziyelere götürmek uygun olacaktı. Atilla'nın arabasıyla sekreteri onlara götürdüğümüzde Fevziye gözlerini hayretle açarak, "Ay, bunu sahiden de sen mi yaptın?" diye sorduğunda, "Tabii, ben yaptım ya, ne sandın?" diye böbürlenmiştim. Oysa işin en zor bölümünü Mustafa yapmıştı, ama yalan söyleme pahasına da olsa bu işteki başarının tümünü kendime mal etmekten utanç duymadığımı söylemeliyim. Gerçi yalanımı kısmen haklı göstermek için, kız kardeşime "Mustafa'nın da biraz yardımı oldu tabii" demeyi ihmal etmemiştim, ama gene de bütün tavrım, işin önemli bir kısmını kendimin yaptığı izlenimini uyandırıyordu, bunu amaçlıyordu. "Ay, bunu sen mi yaptın?" sorusu o kadar büyüleyiciydi ki, daha sonra yaptığım şeyleri eşe dosta gösterirken de, Mustafa'nın payını ya büsbütün es geçiyor, ya da elimden geldiğince küçük göstermeye çalışıyordum.

Amatörce işlerde başarının bir başka tadı oluyor nedense ve başarının tümünün size ait olmadığını bile bile, siz bunun tadını çıkartmaya devam edebiliyorsunuz. Daha bu işe yeni başladım sayılır, diye yüreklendirdiğiniz oluyor kendi kendinizi; dün bir, bugün iki. Hele biraz daha alışayım bu işe, o zaman görsünler bakalım kabiliyet nasıl oluyormuş! Bir iki aya kalmaz, şuradaki ustalara bile taş çıkartırsın sen bu gidişle! Ben de gelecekteki başarılarımın bu sarhoş edici beklentisi içinde, yeni yeni marangozluk gösterilerine başladım kısa süre sonra. Önce gene *"Schöner Wohnen - Praktisch"*de gördüğüm üstü fayans kaplı bir orta masasını yapmayı denedim. Dergideki ölçülere göre gerekli tahta ele-

manları kesip biçtikten sonra güzel bir şerit zımparadan geçirdim. Çamın bütün güzelliği meydana çıkmıştı ve ben bu ağacı seyretmeye doyamıyordum. Fayans yapıştırılacak üst tablayı bana eksik olmasın İsmail usta suntadan biçip verdi. Fayansların yapıştırılması işini de —benim bu işte henüz acemi olduğumu düşünerek— gene Mustafa üstlendi (Oysa bundan kolay ne olabilir?). Ayakları kendim deldim ve kendim vidaladım. Gene çok güzel bir mobilya yapmıştım! Bakışından, Mustafa'nın da hoşuna gittiği belli oluyordu. "Kıskanma canım" diye takıldım Mustafa'ya. "Bir tane de sana yaparım, bak ayaklarını hazırladım zaten..."

Gerçekten de, her ihtimale karşı iki takım eleman biçmiştim. Bunun bir nedeni de, arada bir ona da bir şeyler yapıp atölyedeki makineleri kullanmamın, ayrıca da ayak altında dolanıp durmamın bedelini ödemekti. Aslında bu konu baştan beri beni düşündürüyordu. Ben de vaktiyle Mustafa'ya parasız o kadar Almanca dersi vermiştim, sonra ona Behruz beyin yanında iş bulmuştum, okuması için onu teşvik etmiş olmam da caba. Bütün bunlardan dolayı Mustafa'nın bana mânen borçlu olması gerekirdi. Gene de atölyesindeki âlet ve makineleri parasız kullanmamdan pek hoşlanacağını sanmıyorum. Kendi hesabına bir şey demese bile, atölyenin iki ortağı daha vardı, dolayısıyla ben orada çalışmakla onlara belli bir ölçüde zarar vermiş oluyordum. Bu nedenle şu veya bu şekilde onları memnun etmem gerekirdi. Bunu kısmen orada çalışan herkese dostluk ve yakınlık göstererek, arada bir de çayda yemek üzere kuru pasta götürerek sağlamaya çalışıyordum. Selâmlarıma en içten karşılığı İsmail ustadan gördüğüm için, onun benim varlığımdan pek rahatsız olmadığı (hiç değilse daha az rahatsız olduğu) sonucunu çıkarıyordum. Her gittiğimde elimi sıkmak için çoğu zaman yanıma gelir, içten bir sıcaklıkla, "Hoş geldin Hüseyin bey, bugün biraz geciktiniz gene" diyerek beni görmekten memnun olduğunu belli eder. Halil usta da bazan onun gibi geç gelmiş olmama takılır, ama ben bu takılmayı çoğu zaman "Hiç gelmesen daha iyi olurdu" gibi bir yorumlamaya eğilimliyimdir nedense... Belki de bu, bir gün merdivenden atölyeye inerken Kadir ustanın ona "Seninki geliyor" dediğini duymuş olmamdan ileri geliyor. Gerçi o gün Kadir ustanın kendisi bana bu sözle tezat teşkil edecek kadar yakınlık göstermişti, ama Halil ustaya söylediği bu sözden, Halil ustanın benim gelmemden hoşlanmadığı sonucunu çıkarmıştım. Halil usta genellikle ayak altında dolaşmamdan pek hoşlanmadığını saklayamıyordu. Belki bunda da haklıydı, çünkü ne de olsa işlerine biraz da olsa engel oluyordum. Âletleri eskitiyordum, sonra makineleri kullanırken bir kaza çıkarmam-

dan da korkuyor olmalıydı. Gene de onun bile arada bir benim varlığımdan hoşlandığını sanıyorum. Belki de zamanla bana alıştı, atölyede bulunmamı doğal görmeye başladı da ondan. Ona kendimi sevdirmek değilse bile, kabul ettirmek için başvurduğum bazı küçük taktiklerin de bir faydası dokunmuş olabilir. (Örneğin yılbaşı hediyesi olarak ona da ortası fayanslı bir tahta çerçeve yaptım. Bu, istenirse bir tablo gibi duvara asılabilir, istenirse sofra altlığı gibi kullanılabilirdi. Bundan hemen hemen bütün eşe dosta yapmıştım). O bile artık atölyeye gelişimi yadırgamaz oldu, hattâ son günlerde, "Ne o, Hüseyin bey, eskisi kadar sık gelmiyorsunuz, bizi aramaz oldunuz..." demeye başladı.

Gerçekten de son günlerde atölyeye eskisi kadar sık gitmiyordum nedense. Bunun da çeşitli nedenleri olabilir elbet. En yüzeysel olanlarından başlamak gerekirse, havaların bozulması ve günlerin kısalmasını başta sayabilirim. İnsan kötü havada evde oturmayı tercih ediyor çoğu zaman. Ama bundan da önemlisi, işlerinin çokluğundan ötürü Mustafa'nın daha seyrek gitmemden memnun olacağını imâ eden bazı davranışlarda bulunmuş olması. O da haklı şüphesiz. O kadar iş güç arasında bir de benimle mi uğraşacak? Ama bunu surat asarak imâ edeceğine, açıkça söylemesini tercih ederdim doğrusu. Açık sözlü olmak da, tıpkı nezaket gibi, bir "kültür" işi, anlaşılan. Mustafa bunu da beceremiyor o yüzden. Belki de surat asarak imâ etmeyi, düşündüğünü açıkça söylemekten daha kibarca bir davranış sayıyordur. Gene de atölyeye gitme işini seyrekleştirmemin asıl nedenini ben şöyle açıklıyorum:

Uzman olmadığım bir alanda ufak tefek başarılar sağlamanın beni neden bu kadar mutlu ettiğini sormaya başladım zamanla kendi kendime. Nihayet, yaptığım şeyler biraz meraklı herhangi bir kimsenin biraz çabayla kolaylıkla yapabileceği türden şeylerdi. Ekmek tahtaları, üstü fayanslı dekoratif çerçeveler, gene hep ağaçtan açılır kapanır bulaşık kurutucu, çatallar, kevgirler, bir de —az kalsın unutuyordum— abajurlar. Adadaki evim için bir kısmı gene *Schöner Wohnen*'dan esinlenme, ama bir kısmı da kendi buluşum olan bir sürü abajur yaptım. Bunların ne olduğunu önceleri anlamayan atölyedekilerin, ne işe yaradıklarını anlattığım zaman gösterdikleri şaşkınlık ve hayranlık hoşuma gidiyordu. Bu arada yeni bir şey yaratmanın gururunu da yaşıyordum. Bunlardan bazıları gerçekten benim de hoşuma gidiyordu. Her yeni bir işe başlayışımda, İsmail usta o sıcak gülümseyişiyle yanıma gelip "Gene neler icat ediyorsunuz, Hüseyin bey?" demeyi ihmal etmiyordu. İnsanı teşvik amacını da güden bu sözü Halil ustadan bile arada bir duyar olmuştum. Bu

arada gelişmelerimi en büyük ilgiyle izleyen kişi gene de Hüseyin'di. O da elimde ne zaman yeni bir şey görse merakla yanıma yaklaşarak, "Gene neler beceriyorsunuz, Hüseyin bey?" diye sorduğu zaman, onun benim yaptıklarıma karşı duyduğu hayranlıkta biraz da kıskanma sezer gibi olurdum. Hüseyin çoğu zaman elimdeki şeye hayranlıkla bakıp, "Biz böyle şeyler yapamıyoruz, maalesef, sizin gibi..." diye iç geçirirdi. Oysa Hüseyin benimle kıyaslanamayacak kadar işinde ustaydı. Yalnız bugüne kadar sadece kendisine gösterileni yapmayı öğrenmişti. Aslında Mustafa da dahil, atölyede çalışanların hiçbirinin kendi hayâl ve yaratma güçlerini kullanmayı öğrenmiş olduklarını sanmıyorum. Çırak ustanın gösterdiğini, usta ise dergilerde, kataloglarda, ya da doğrudan doğruya vitrinde gördüklerini yapıyordu. Kendi kendine yeni bir şey düşünmek veya denemek kimsenin aklına gelmiyordu. Belki aklından geçiyordu, ama işine gelmiyordu. Zira nasıl olsa her şeyin en alâsı başkaları tarafından yapılmıştı, ne diye bu gibi şeylere yeniden kafa yoracak veya zaman ayıracaktık. Yüzyıllarca gerilere giden bir hazıra konma alışkanlığı, başka alanlarda olduğu gibi, marangozlukta da yozlaştırıcı etkisini gösteriyordu. Bizim eğitim sistemimiz de başkalarının bulduklarını öğrenmeye, daha doğrusu ezberlemeye dayanmıyor muydu? Biz, okulda bile hazıra konmayı öğretmiyor muyduk çocuklarımıza? Mustafa bile bunca akademik yetişmesine rağmen, alışılmışın dışına çıkmaya, görülmüşü aşmaya cesaret edemiyor gibiydi. Görgü aşamasından yaratıcılık aşamasına geçmek bir cesaret işi olmaktan çok, bir hayata bakış işi olsa gerek. Korkarım, Mustafa da toplum hayatının her alanına, her köşesine sızmış olan taklitçilik alışkanlığından kurtulabilmiş değil. Aslında Behruz beyin yanında çalışmış olmak onu bir hayli etkilemiş. Nitekim çizdiği şeyler piyasadakilerden çok farklı ve zevkli şeyler, ama bunlar da sanırım Behruz beyin damgasını taşıyor. Kendine özgü bir stili veya biçim anlayışına varmış değil henüz. Yaratıcı gücü mü yok, yoksa var da, bunu harekete mi geçiremiyor, orasını anlamak biraz güç. Ama son günlerde tanık olduğum bir olay bu konuda beni biraz hayâl kırıklığına uğrattı doğrusu. Şeridin yanında dolaşırken, bir ara gözüm atılan ahşap parçalarından oluşan yığına ilişti. Genellikle artık işe yaramayacağı düşüncesiyle buraya atılan elemanları usta ve işçiler sobada yakmak için evlerine götürürler. Fakat o gün bu yığında birçok işe yarayabilir gürgen parçaları da görünce, bunlardan birkaçını alıp Mustafa'ya gösterdim ve bunları kullanıp kullanmayacaklarını sordum. "Hayır" dedi. "Bunlar bugün kapılardan kestiğimiz kısımlar, yakmak için eve götüreceğim, istediğini alabilirsin..." Bunların

hemen hemen hepsi bir parça rende ve zımparayla işlenirse en azından bir süs veya oyuncak olarak kullanılabilecek kalite ve biçimde parçalardı. Üçgen biçimde olanlardan kitap tutacağı olarak faydalanılabileceğini görmek için pek de hayâl gücüne ihtiyaç yoktu. Bir dairenin kenarı biçiminde olanlar ise matkapla delinerek çok güzel bir kalemlik elde edilebilirdi. Bunlardan birkaçını alıp hemen orada temizlemeye başladım. Bir taraftan da onlardan neler yapabileceğimi düşünüyordum. Bence tek yapılmaması gereken şeyin onları yakmak olduğu o kadar meydandaydı ki, Mustafa'nın böyle bir şeyi nasıl düşünebilmiş olduğuna bir türlü akıl erdiremiyordum. Ama bunu ona mutlaka söyleyecektim. Elimdeki üçgen biçimindeki parçalardan birini temizleyip alelacele bir kalemlik yaptıktan sonra Mustafa'nın bürosuna çıktım. Masa üzerinde dağılmış kalemleri bir bir buna yerleştirdikten sonra ona, "Sana kalsaydı, bu parça bu akşam sobada yanıp gittiydi" diye çıkıştım. Mustafa bu defa aşağıdan alarak, "Oho, Hüseyin abi, biz bunlara gelene kadar daha neleri atıyoruz çöpe... Vakit yok, vakit... Bunlarla uğraşmak için çok vakit ister" diye savundu kendisini. Ama yaptığım kalemliğe bakışından, eksik olan şeyin sadece vakit olmadığını fark ettiği belliydi.

Her ne ise, biz gene asıl konumuza dönelim.

İnsanın yeni bir şey ortaya koyması kadar mutluluk verici bir şey düşünemiyorum. Hele insan alışık olmadığı bir alanda gösterebiliyorsa bu başarıyı, mutluluğu daha da artıyor. Amatörce uğraşların bu derece çekici olması da bundan olsa gerek. Orada, kendi mesleğinizde olduğu gibi, sürekli bir yarışma içinde olmadığınız için başkalarıyla, elde ettiğiniz en küçük başarı bile sizi mutlu etmeye yetiyor. Zira sizden bu kadarını bile beklemeyen eşiniz dostunuz bu küçük başarılarınızı alkışlamakta çok cömert davranıyorlar. Onlardan duyduğunuz her "Aferin", "Bravo" sözü sizi göğsünüze takılmış bir "*Legion d'honneur*" nişanı kadar gururlandırmaya, "Hayır, bunu siz yapmış olamazsınız" gibi dolaylı komplimanlar da bir Nobel Ödülü gibi sevindirmeye yetiyor. Üstelik, "Demek ben de bunu yapabilirmişim" duygusu kendinize olan güveninizi büsbütün artırıyor.

Marangozculuk oynarken aynı duyguya benim de sık sık kapıldığım olmuştur. Bütün tanıdıklara yaptığım şeylerden armağan etmek istemem de, aynı duygudan kaynaklanıyor olmalıydı. "Hayır, bunu sen yapmış olamazsın" diyecekleri anı sabırsızlıkla bekliyordum. Derken, bir gün kafamda birden bir aydınlanma oldu: Yoksa ben böylece asıl mesleğimdeki başarısızlıklarımı mı kamufle etmeye çalışıyordum? Geçmişte

"başarısız" olmuşsam, niçin olmuştum, biraz çaba harcarsam gelecekte daha kalıcı şeyler koyamaz mıydım ortaya? Altmış yaşıma gelmiştim ve ben oturup doğru dürüst bir şeyler yazmam gerekirken, vaktimi tahtadan abajurlar yapmakla geçiriyordum. Güya emekli olduktan sonra bir sürü kitap yazacaktım, fikirlerimi gazeteler aracılığıyla yığınlara duyuracaktım... Hani nerede?

Şimdi Mustafa'nın oraya daha az gidiyorum, daha çok da bir değişiklik olsun diye. Evin plânını ve bütün detaylarını ben çizdiğim gibi, eşyalarının da büyük bölümünü kendim yaptığım için gerçekten gurur duyuyorum. Ama asıl işim gene de bu değil benim herhalde? Asıl düşünme alanında bir şeyler yapmam, hiç değilse katkıda bulunmam gerekiyor. Asıl gelecek kuşaklara kalabilecek, onların düşünme dünyasına biraz olsun ışık tutabilecek bir şeyler yaratmaya bakmalıyım bundan sonra. Gelecek kuşaklara hiçbir şey bırakamamış bir insan bence hiç yaşamamış bir insan demektir.

Aslında ben bu konuda küçük bir başlangıç yapmış da sayılırım. Evde fazla bir yükümlülüğüm yok nasıl olsa. Bir gün bir konuda, başka bir gün başka bir konuda bir şeyler yaz çiz. İstersen ilkin yarım bıraktığın kitapları tamamlamakla başla işe, istersen yepyeni bir konuyla başla, ama yeter ki bir şeyler yaz. Sonra öğle yemeklerinden sonraki siestanı da kaldır artık.

Gerçekten de bugüne kadar dişe gelir bir şey koyamamıştım ortaya. "Batı'da Tolerans Fikrinin Gelişmesi" de dahil, başladığım birçok kitap yarım kalmıştı. Bunlardan ODTÜ'deki ders notlarımdan oluşan "Introduction to Analytic Philosophy" 326. sayfada kalmıştı. Onu güya birkaç defa yeniden yazıp, öyle yayınlayacaktım.

Kitap yazmak (daha doğrusu yayınlamak) konusundaki çekingenliğimde rahmetli hocam Hilmi Ziya Ülken'in büyük etkisi olduğunu sanıyorum. Daha lise öğrencisi iken, H. Z. Ülken, benim gözümde "kâbına erişilemez" bir düşünürdü. Onun "Aşk Ahlâkı" adlı eseri o zamanın birçok genç düşünürü gibi beni de çok etkilemişti. Ülken, biz lise son sınıftayken "*İnsan*" dergisini çıkarıyordu ve biz bu derginin çıktığı günü iple çekiyorduk. O zaman bu derginin seviyesi bizlere bayağı yüksek görünüyordu. H. Z. Ülken ise gözümde büyük bir "Türk düşünürü" idi.

Onun yanan Zeynep Hanım Konağındaki ilk dersine gelişini hiç unutmam, zira bu derste H. Z. Ülken beni gençliğimin ilk büyük düş kırıklığına uğratacaktı. Biz hepimiz sıralarımızda H. Z. Ülken'in gelmesini büyük bir merak ve sabırsızlıkla bekliyorduk. Acaba nasıl bir adamdı ve dersi

nasıl olacaktı? Sonunda uzunca boylu, dik yürüyüşlü, zayıfça, ama sempatik görünüşlü bir adam kapıda belirdi (şimdi onun o yıl, yani 1939'da, 38 yaşlarında bir delikanlı olması gerektiğini düşünerek, şaşıyorum. Oysa, o zaman 19 yaşında olan bana bayağı yaşlı biri gibi görünmüştü). H. Z. Ülken bize hiç bakmadan kürsüye çıktı, yerine oturdu, çantasından bakkalların veresiye hesaplarını tuttukları deftere benzer, renkli, mukavva kaplı bir defter çıkardı ve... başladı okumaya! Aman Allahım! Söylediklerini anlayabilirsen, anla! Ders, "İslâm Tefekkürü Tarihi" adını taşıyordu. (Her ne hikmetse sonradan bu dersler "Türk Tefekkürü Tarihi" adıyla yayınlandı). Daha ilk anlarda ona notunu vermiştim. H. Z. Ülken çok kötü bir öğretmendi! Bir kere bir öğretmen dersini yazdığı notlardan okumamalıydı, sonra öğrencilerine ilkin konusunun ana çizgilerini anlatıp ondan sonra ayrıntılara girmeliydi. *Last but not least*, işleyeceği problemlerin ne olduğunu, nereden kaynaklandığını açıklayıp öyle işe başlamalıydı. Oysa H. Z. Ülken, selâm sabah demeden, İslâm Tefekkürü'nün ne idüğü belirsiz meselelerine balıklama dalmış, bize anlamını bilmediğimiz bir takım Arapça sözcüklerden kurulu cümleleri monoton bir sesle okumaya başlamıştı! Bu rezalete daha fazla dayanamazdım: Dersin yarısında yerimden kalktım, arkadaşlarımın ve çok muhtemelen H. Z. Ülken'in şaşkın bakışları altında sınıfı terk ettim. Kendimi neredeyse "aldatılmış" hissediyordum. Kitaplarını ve makalelerini heyecanla okuduğumuz "Büyük Türk Düşünürü" H. Z. Ülken bu muydu?

Daha sonra H. Z. Ülken ile dost olacak ve onun hiç de "boş" bir düşünür olmadığını, hele serbest konuştuğu zaman bayağı "dinlenebilir" bir kişi olduğunu anlayacaktım, ama uğradığım bu ilk düş kırıklığı beni ister istemez hayranlıklarımı biraz daha ölçülü kullanma yolunda uyarmış bulunuyordu. Ona tekrar yakınlık duymaya başlamam 1940 yılında bir üniversite öğrencisi grubuyla Ankara'ya yaptığımız bir tren yolculuğunda olmuştu. Gece geçen bu yolculuk boyunca sabahlara kadar aynı kompartımanda, sekiz on arkadaş, H. Z. Ülken'le konuşma fırsatını bulmuştuk. Daha çok o konuşmuş, biz dinlemiştik, ama yeni geliştirdiği bir metafizik sistemi üzerine anlattıkları o derece ilginç gelmişti ki bize, onu büyük bir hayranlıkla dinlediğimizi hatırlıyorum. Bu konuda yayınlanmaya hazır bir kitabı da olduğunu söyleyince, artık ukalalıktan mıdır nedir, "Yalnız, hocam, bu kadar acele etmeseniz" demekten kendimi alamamıştım. Bu uyarıma karşılık H. Z. Ülken'in verdiği cevabı hiç unutmam: "İyi ama, yarın sağ olacağımı kim garanti edebilir? Onun için insan yazdıklarını bir an önce yayınlamaya bakmalı bence!" Yoksa ölümsüzlüğü

kaçırmaktan mı korkuyordu?

Ne yazık ki, H. Z. Ülken öldüğü 1974 yılına kadar yazdığı sayısız eserde hep bu "ölümsüzlüğü kaçırırsam" korkusu yüzünden hiçbir zaman gereken bilimsel titizliği ve ağırbaşlılığı gösteremeyecekti. Düşünce dünyamızın fakirliği onu olur olmaz her alana el atmaya itiyor, doymak bilmez öğrenme açlığı ona kolaylıkla yeteneklerinin sınırlarını unutturuyordu. Bu yüzden, daha yarı hazmedilmiş fikirleri düşünce piyasasına sürmek için acele ediyor, makale üzerine makale, kitap üzerine kitap yazıyordu. İslâm felsefesinden sosyolojiye, estetikten ahlâk felsefesine, sanat tarihinden modern mantığa, eğitim felsefesinden politikaya, mantık tarihinden bilim felsefesine kadar, el atmadığı hiçbir düşünce alanı olmadığı gibi, bu arada çeviri yapmaya, roman yazmaya, hattâ, inanılır şey değil, ama resim yapmaya bile vakit bulabiliyordu. İngilizlerin, "*Jack of all trades, good for nothing*"* diye bir deyimleri vardır. H. Z. Ülken'inki de o hesaptı. Batılı meslektaşları felsefenin sadece bir dalında — hattâ bir dalın küçük bir kolunda— bir şeyler yapmak için yıllarını harcaya dursunlar, o, düşüncenin her alanında cirit atabileceğinin kaygısız güveni içinde, arka arkaya koca koca ciltler yayınlayarak "ölümsüzlüğü" yakalayacağını sanıyordu. Zavallı Hilmi Ziya, belki de onun asıl talihsizliği Türkiye gibi düşünce dünyası yüzyıllarca çorak kalmış bir ülkede yetişmiş olmasıdır. O bu çorak ülkeyi salt kendi çabasıyla yeşillendirebileceğine inanmış olmalıydı. Hep onu düşündüğümde, "Keşke bu kadar bilgi oburu olmasaydı" diye hayıflanırım kendi kendime.

H. Z. Ülken'in asıl kınadığım yönü de, çoğu zaman başkalarının yazdıklarını kendine mal etmesi idi. Çok yazmasını, bin bir değişik konuya el atmasını, hattâ birçok düşünceyi iyice hazmetmeden, üstünkörü başkalarına aktarmada acele etmesini bir dereceye kadar anlayabiliyordum, ama bu sonuncu alışkanlığını bir türlü bağışlayamıyordum. Zira başkalarının yaptığına sahip çıkmak bir fikir adamına hiç mi hiç yakışmıyordu. Kaldı ki H. Z. Ülken gibi birinin bir gün bu işin farkına varılacağını görmemesi de anlaşılır şey değildi. Nitekim, ben daha üniversiteye geldiğim yıl, yarım Fransızcamla onun "Yirminci Asır Filozofları" adlı kitabının büyük bir bölümünün, Gurwitch'in "*Les Tendences Actuelles*

* "Herşeyden anlar, ama hiçbir şeye yaramaz" diye çevirmek mümkün.

de la Philosophie Allemande" adlı eserinden "çevrilmiş" olduğunu hemen fark etmiştim. Gerçi kitabın sonundaki bibliyografyada bu eserin de adı geçiyordu, ama H. Z. Ülken, Önsözde, eserin büyük bir bölümünü buradan aldığını belirtmemişti. Oysa o eserde Alman filozoflarına ait kısımlar paragraf paragraf, neredeyse satır satır Gurwitch'den çevrilmişti. H. Z. Ülken, sadece çeviremediği kısımları atlamakla yetinmişti. Bu arada birçok çeviri yanlışları yapmış olduğu da gözden kaçmıyordu. Bunu gördüğüm zaman H. Z. Ülken'e karşı duyduğum hayranlık azalmış, hattâ sanırım biraz da kızgınlığa dönüşmüştü. Okurları bu biçimde "aldatmaya" ne gerek vardı? Gurwitch'e olan borcunu açıkça belirtseydi, küçülür müydü?

Kanımca bir yazar her şeyden önce dürüst olmalı, yani kendi alın terinin ürünü olmayan bir fikri kendi malıymış gibi piyasaya sürmemeliydi. İnsanın "benim malım" diyebileceği yeni bir fikir üretmesinin ne zor olduğunu çok geçmeden anlayacaktım. Ama başkalarının ürettikleri düşünceleri derli toplu, anlaşılır bir biçimde başkalarına aktarabilmek bile küçümsenemez bir katkı idi bence. Stegmüller'in yaptığı gibi. Hele insanın iyice anlamadığı, tam uzmanlık kazanmadığı konulardan kesinlikle uzak durması gerekirdi. Bilginin çığ gibi büyüdüğü, bilgi alanlarının alabildiğince genişleyip dal budak sardığı bir çağda, "haddini bilme" fikir dürüstlüğünün temel şartıdır. Ne demişti Nelson Goodman yıllarca önce bize: "Quine bile kendi öğrencilerinin yaptıklarını izleyemez oldu!" Düşünün, Quine gibi bir mantık dehâsı, kendi öğrencilerinin yeni bazı konulardaki yazılarını anlayamıyordu. Zavallı H. Z. Ülken ise günümüzdeki korkunç uzmanlaşmanın farkında değilmiş gibi, her ilgisini çeken konuda söz sahibi olabileceği kuruntusu içinde daldan dala konuyor ve daha o konuyu doğru dürüst anlamadan yazmaya başlıyordu. Bilgi karşısındaki duygusal tutumu bakımından o tipik bir şıpsevdi idi; her gördüğü güzele hemen aşık oluyor, ona mektup üstüne mektup yazıyor, ama biraz sonra gönlünü bir başka güzele kaptırıveriyordu. Çok yazdı da ne oldu? Belki şimdilik bunları okuyanlardan birkaç kişi yazarın çok şey bildiğini düşünerek ona hayranlık duyacaktır, ama bir iki on yıl sonra onun da unutulacağından emin gibiyim.

Hilmi Ziya Ülken'i ne zaman hatırlasam, içimden ona hem kızdığımı, hem de acıdığımı hissederim. Kızmamın nedeni, onun yeteneklerini kanalize etmeye yanaşmamış olmasıdır. Nedense ben hep onun bilgi oburluğunu gurmeliğe tercih etmiş olduğunu düşünürüm. Bu tutumunda Türkiye'nin onun yaşadığı dönemdeki düşünce fakirliğinin büyük etkisi ol-

duğu şüphe götürmez. Batı'nın yüzyıllar boyunca biriktirmiş olduğu fikir mirasından pek azının ülkemize aktarılmış olduğunu görüyor, bu zenginlikten bizim de bir an önce pay almamız gerektiğini düşünerek, Batı düşün ürünlerinden eline ne geçerse bu yana taşımaya çalışıyordu. Sanırım onun en büyük yanılgısı, teknoloji alanında olduğu gibi, düşünce alanında da kolaylıkla hazıra konabileceğimiz inancı idi. Fikirlerin ne büyük bir güçlükle üretildiğini, ne uzun eleştiri ve tartışmalar sonucu geliştirildiklerini, ama daha da önemlisi, anlaşılmaları, dolayısıyla özümsenebilmeleri için çok sıkı bir düşünme disiplinine ihtiyaç olduğunu anlamamış olması da onu bu aktarıcılık hevesinde yüreklendiriyor olmalıydı. Kaldı ki, Batı'da üretilmiş olan fikirler hep belirli bir takım somut problemlerin çözümü için yapılmış düşünme denemelerinin ürünü idi. Dolayısıyla bu problemlerin nereden, ne gibi bir düşünce sıkıntısından doğduğunu anlamadan, onlara çözüm yolu olarak teklif edilmiş fikirleri de anlamak mümkün değildi.

H. Z. Ülken örneği bana her şeyden önce kaliteye önem vermek gerektiğini göstermişti. Bu da ancak fikir ürünlerine karşı büyük bir titizlik göstermekle sağlanabilirdi. Evet, evet, sanırım H. Z. Ülken'in en büyük suçu eserlerini yazarken, hep *bilgisiz* kişileri göz önünde tutması idi. Onda daha 19 yaşında bir gençken kınadığım bu bilgisizleri 'épater' etme merakı, H. Z. Ülken'in bilgi karşısındaki sorumsuzluğunun bir belirtisi idi.

Daha üniversite yıllarında okuduğum Batılı yazarların çoğunun eserlerinde ise hem içerik, hem biçim bakımından büyük bir titizlik göze çarpıyordu. Düşünceleri sergilemedeki sıra ve düzenden tutunuz, onları eleştirme veya pekiştirmede gösterilen mantıksal sıklığa kadar, her şey içerik bakımından yazarın ne büyük bir sorumlulukla hareket ettiğini gösteriyordu. Aynı sorumluluk duygusu bibliyografyanın düzenleniş biçiminden, metindeki anmaların ve kaynak belirtmelerin inceliklerine ve çoğu önsözlerdeki borç açıklamalarına kadar, her şeyde daha da belirgin bir hal alıyordu. Hele bazı yazarların kitap veya makalelerinin önsözlerinde yaptıkları kadirşinaslık gösterisi neredeyse duygulandırıcı idi. Başkalarının düşüncelerini kendine mal etmek şöyle dursun, neredeyse kendi katkılarını başkalarına mal etmek konusunda gösterdikleri alçak gönüllülük, Batılı düşünürlerin incelik ve centilmenliklerinin bir başka yönünü oluşturuyordu. Buna karşılık, bizim "büyük düşünür"ümüz H. Z. Ülken neredeyse bütünüyle kitabını çevirdiği bir yazara bile önsözde teşekkür etmek gereğini duymuyordu. Kitapları "biçimsel" bakımdan da çoğu za-

man utanç verici bir görünümdeydi.

Zavallı H. Z. Ülken, onu burada çok insafsızca hırpaladığımın farkındayım. Oysa bütün kusurlarına rağmen, onun hâtırasına karşı gene de saygı duyarım. Aslında ben, bizde fikir adamlarımız arasında çok yaygın olan bir hastalığın tipik örneklerinden biri olduğu için burada H. Z. Ülken'den söz ettim. 'Zavallı' H. Z. Ülken demem de ondan... Yoksa bizde fikir piyasasında iyi kötü ad yapmış olan meslektaşlarının çoğu Şarklılıkta ondan hiç de geri kalmazlar. Adlarının önünde çokluk 'Prof. Dr.' kısaltmaları da bulunan bu fikir bezirgânları —fazla zahmete girmeden— başkalarının eserlerinden derledikleri yazıları kendi eserleri diye sunmaktan utanmak şöyle dursun, bunların orijinal olduklarını açıkça bildirmekten bile çekinmiyorlar bazan. Yüzünü bile görmedikleri, hattâ dilini bile bilmedikleri kitapları bibliyografyalarında belirterek kasılmaktan geri kalmazlar.

Bütün bunlar doğru, ama bugüne kadar doğru dürüst bir eser yayınlamamış olmamın "gerçek" nedenleri bunlar mı acaba? İnsanoğlunun kendi kusurlarını örtbas etmek konusunda bazan ne dolambaçlı yollara başvurduğunu bildiğimden, burada kendimi aldatmamaya çok dikkat etmem gerek. İşini en iyi, en mükemmel biçimde yapma tutkusunun kaynaklandığı sorumluluk duygusunun, benim gibi tembelliğe eğilimli kişilerde hiçbir şey yapmamanın rahatlığına sığındığını unutmamalıyım.

Şimdi düşünüyorum da, 1968'in Ocak ayında Prentice-Hall'un Genel Satış Müdürü odama geldiğinde, masanın üzerinde gördüğü "*Introduction to Analytic Philosophy*" başlıklı ders notlarımı ille de alabilir miyim diye tutturmuştu. Bunları ilgili okutmanlarına okutturup yayınlama imkânlarını araştıracaktı. Ama ben "haddini bilir" bir insan olduğum için, bu teklife sevinecek yerde büyük bir telâşa kapılmış ve kendisine bunların şimdilik yayınlanacak durumda olmadıklarını, ama ileride (hep 'ileride', 'zamanı gelince', 'sonra', filân..) üç dört defa yeniden yazdıktan sonra yayınlamayı düşünebileceğimi söyleyerek, notlarımı elinden almaya çalışmıştım. O ise, "Daha iyi ya işte" demişti. "Ben de zaten şimdilik bizim yayınevinin ileride böyle bir eseri basmak isteyip istemediğini öğrenmek istiyorum. Takdir edersiniz ki, bizde yayınevleri arasında da büyük bir rekabet vardır, her birimiz yeni bir yazar keşfetmeye önem veririz bu yüzden. Bakarsınız, sizin eseriniz bu bakımdan umut vericidir, biz o zaman sizinle bir ön-anlaşma yaparız, ondan sonra size eserinizi son biçimine sokmanız için bir süre veririz, filân... Ben şimdi sizin notlarınızı alıyorum yanıma, ama beni lütfen yanlış anlamayınız, eserinizin bizim daha önce yayınladıklarımızla da bir rekabet yapmaması, yani onlara ben-

zememesi gerekir. Yalnız, her halükârda, eserinizi gözden geçirmemizde bir sakınca olmadığını sanıyorum. Öyle değil mi?" Bunu söyler söylemez de notlarımı çantasına yerleştirmişti. Şimdi onları tekrar elinden almaya kalksam, biraz ayıp kaçacak. Sonra... Sonra adam benim hakkımda ne düşünür öyle yapsam: "Bak kendine bile güveni yok, bu ne biçim profesör, böyle?" demez mi? İşte bu nedenle adamın notlarımı alıp götürmesine göz yummak zorunda kalmıştım.

Prentice-Hall'un Genel Satış Müdürü odamdan çıkarken yüzümdeki kaygıyı okumuş olmalı ki, omzuma vurarak, "Bakın genç dostum" demişti. "Size haddim olmayarak küçük bir tavsiyede bulunacağım: Yazdığınız bir eseri yayınlamada fazla titiz davranmanız doğru değil bence. Yayınlayın, eseriniz okunup eleştirilsin, eksik ve yanlışlarını ikinci baskısında düzeltirsiniz. Bilmem ama, bizde âdet böyle. Kılı kırk yarmaya kalkarsanız, hiçbir şey yayınlayamazsınız, onu da bilin. Zira böylelerini de çok görmüşümdür!"

Bütün bunları "kurt" satış müdürü şüphesiz beni yüreklendirmek için söylemişti, ama ben, o daha koridorun sonuna varmadan, notlarımı götürmesine izin verdiğim için büyük bir pişmanlık duymaya başlamıştım. Şimdi onları kim bilir kimlere okutacaktı ve bu okuyanlar kim bilir hakkımda neler düşünecekti? Bunları düşündükçe yerin dibine battığımı düşünüyordum, zira ders notlarımın ele güne çıkacak seviyede olmadığının bilincindeydim. Batılı okuyucunun karşısına çıkacak seviyeye gelebilmem için daha çok uğraşmam, yani okumam, düşünmem, tartışmam gerekiyordu.

Bu vesile ile Batı ile aramızdaki seviye farkının bilincine varacaktım. Her alanda olduğu gibi, felsefe alanında da bizden "yüzyıllarca" ilerdeydiler ve aradaki mesafeyi kapatmak imkânsız gibi görünüyordu. Gerçi üç yabancı dil biliyordum, ama kendi alanımda yüzlerce derginin her üç ayda bir düşünce piyasasına sürdüğü ürünlerin onda birini bile izlemek mümkün değildi. Uzmanlaşmanın şart olduğunu çoktan anlamış bulunuyordum, ama hangi alanda uzmanlaşmam gerektiğine karar verene kadar aradan yıllar geçmişti. Modern Matematiksel Mantık, Bilim Teorisi gibi alanlar o derece teknik arka-plân bilgisi gerektiriyordu ki, bu konuda yazılan birçok makaleyi anlamak bile zordu. Dolayısıyla, çok ilginç bulduğum halde, bu konularda uzmanlaşmam söz konusu olamazdı. Geriye kalıyordu Genel Bilgi Teorisi, Ahlâk ve Siyaset Felsefesi gibi konular. Ama bu konularda bile teknik donanımımın yeterli olmadığının farkındaydım. Örneğin Bilgi Teorisi'nde ister istemez Matematik Felsefesi'ne ve Probabilite Teorisi'ne yer vermek gerekiyordu, oysa bunlar için ge-

rekli asgari matematik kültüründen yoksundum. Öte yandan, Ahlâk Felsefesi'nde bile son gelişmeler 'matematikleşme' doğrultusunda idi, dolayısıyla gün geçtikçe güçleşiyordu. (Örneğin, John Rawls'un "Adalet Kavramı" adlı kitabının bazı bölümlerini Teo beyin yardımıyla bile anlamakta güçlük çekiyordum). Batı'da bu konularda ad yapmış olanların çoğunun oğlum yaşındaki gençler olduğunu görmek, onlara yetişmek konusundaki karamsarlığımı büsbütün artırıyordu. Biz bu işlerde sadece toplum olarak değil, birey olarak da çok geç kalmıştık. Batı dillerini öğrenmek için birçok yılımı harcadığım yetmiyormuş gibi, birçok yılımı da felsefedeki yerimi, ya da yolumu bulmak için harcamıştım. Bu arada Batı durmadan yeni fikirler, yeni yaklaşım biçimleri, yeni yöntemler geliştirmişti ve benim bütün yeniliklere ayak uydurmam çok güç oluyordu. Sonunda en son literatürü izlemeye çalışıp çabalamanın boşuna olduğunu kabul etmek zorunda kaldığımı hatırlıyorum. Artık ipin ucunu kaçırmıştım ve yorgundum. Batı'nın fikir üretimine yeni bir katkıda bulunmayı aklımdan çıkarmalıydım. Bunu yeni yetişen gençlere bırakmalıydım. Şuvar'a, Adnan'a ve Leon beye...

Gerçi Leon bey de pek genç sayılmazdı, hattâ o da benim gibi bu işe bir hayli geç başlamıştı, ama eşsiz zekâsı ve dehâsı sayesinde, Batı'nın çok yol almış fikir kervanına katılabilir, hattâ bu kervanın en başında yer alabilirdi. Onu tanıdığım ilk günden itibaren bende uyandırdığı bu umudu sonunda gerçekleştirdiğini görmekten mutluyum şimdi. Bunu Quine'in bile başaramadığı bir işi başarmış olmakla kanıtlamış oluyor (Teknik bir konu olduğu için ayrıntılarına girmeyeceğim ama, Quine'ın şahsen hayran kaldığını bildirdiği bu başarısı ileride nasıl olsa bizde de duyulacaktır.). Leon bey, kendisini amatör bir felsefeci olarak tanıdığımdan bir yıl sonra —o da üç ay gibi kısa bir zamanda— yazdığı doktora teziyle en yüksek seviyede bir profesyonel olduğunu kanıtlamıştı. Bu konuda düşündüklerimi de "Anlam kavramı üzerine bir deneme" adıyla yayınlanan bu teze yazdığım özsözde belirtmiştim. Teo bey bu eserinde, gerçekten de güç bir konuda, bizde belki elli yıl erişilemeyecek seviyede bir eser koymuştur ortaya.

Leon beyin daha sonra Felsefe Arkivi ile Araştırma Dergisi'nde yayınladığı makalelerle başka yerlerde yayınladığı eserleri, yalnız Batı düşünme disiplininin kusursuz bir örneği değil, aynı zamanda bir düşünceyi en kısa, ama en sade ve anlaşılır bir biçimde dile getirmenin de eşsiz birer örneğidir. Gerçek bir dehânın ürünü olan bu yazıların, bizde Batı'lı anlamda profesyonel denebilecek bir felsefe yazınını başlattığını söylemenin körü körüne bir hayranlıktan kaynaklanmadığına eminim. Zira

onun yazdıkları gerçekten de hayran olunacak bir kalitede ve seviyede, buna bütün kalbimle inanıyorum; ancak bu örneğin de eser yazmak konusundaki isteğimi artıracak yerde, azalttığını itiraf etmeliyim. Ben bir işin çok daha iyisi yapılırken daha kötüsünü yapmaktan utanan bir kişiyim. H. Z. Ülken örneği bana bir işin nasıl yapılmaması gerektiğini öğretmişti, ondan çok daha iyisini yapmalıydım, yapabilirdim de belki. Teo bey örneği ise —Batı'nın ünlü birçok filozofu gibi— bana bir işin nasıl *yapılması* gerektiğini öğretiyordu, ama ne yazık ki, bu defa da bunu yapabilecek güç ve yeteneği kendimde görmüyordum.

Belki yaradılıştan bende tembelliğe karşı bir eğilim de vardır, ama yayın yapma konusundaki "çekingenliğimi" sadece bu eğilime yormam kendime karşı haksızlık olur sanırım. Zira ben de istersem, birçok meslektaşım kadar, hattâ onlardan da çok eser yayınlayabilirdim. Ama ortaya koyacağım eserlerin arzuladığım kalitede olmayacağını bildiğim için, buna bir türlü gönlüm razı olmuyordu. Yaptığım işi ilkin ben beğenmeliydim, kaldı ki artık etrafımızda kaliteli işi kalitesizinden hemen ayırt edebilecek yetenekte gençler yetişmişti. Batı'daki meslektaşlarımı unutsam bile, bunlardan utanmalıydım. Suvar yıllarca arkamdan koşmuş, Edebiyat Fakültesi'nde verdiğim Bilgi Teorisi dersinin notlarını bastırmam için neredeyse yalvarmıştı. Ama bu notların aradan 15 yıl geçtikten sonra Suvar'ı düş kırıklığına uğratacağından emin olduğum için, bu riski hiçbir zaman göze alamadım. Onun ne kılı kırk yarar biri olduğunu, en küçük bir hatânın veya eksikliğin gözünden kaçmadığını birçok defa yakından gözlemiştim. Daha fakültede öğrenciyken, Felsefe Arkivi'nde yayınlanan bir makalemde bir yanlışımı bulmuştu. Son defa, yayınlanmadan önce incelemesi için kendisine verdiğim "*Logic and Symbolization*" adlı kitabımı da didik didik emişti. Dolayısıyla ayağımı bu bakımdan da denk almam gerekiyordu. Şüphesiz Suvar gibi kusurlarımı görecek adam etrafta pek azdı, ama bir kişinin olması bile benim için yeterliydi. Kendini beğenmiş bir kişi değilim, ama gururlu bir insanım, şan ve şöhrete ulaşmak arzum da yeterince güçlü olmamalı ki, "Sen nasıl olsa başkalarından daha iyi şeyler çıkarabilirsin, onun için kılı kırk yarmanın gereği yok" diyerek de kendimi kandıramıyorum. Ancak, öte yandan, istediğim kalitede eser verememe kaygısı elimi kolumu bağladığından, düşünce piyasası büsbütün kalitesiz yayınların istilâsına uğramış durumda, bundan da son derece tedirgin olduğumun farkındayım.

Kendimi bu tür gerekçelerle oyalamaya (buna "aldatma" demek daha doğru olur) çalıştım durdum bugüne dek. Ama bu çözümün de beni tahmin etmediğinin farkındayım, zira hep içimde birilerine bir borcum

varmış da, onu ödeyememişim gibi bir duygu var. Bu defa da alacaklılarından kaçan insanların huzursuzluğunu duyuyorum. "Ben de iyi kötü bir şeyler yapmalıyım, daha doğrusu bir şeyler "bırakmalıyım." Belki vakit biraz geç, hattâ bir hayli geç, ama hiçbir iz bırakmadan gitmektense... Evet, evet, 'İspanya'da Bir Şato'yu bitirir bitirmez oturup bir şeyler yapmaya çalışmalıyım. Artık ne çıkarabilirsem. Birikmiş notlarımı, yarım kalmış kitaplarımı gözden geçirip dişe gelir bir şeyler yazabilirim belki de... Önce bir denemek gerek, öyle değil mi?"

Müzikten sonra en çok zevk aldığım şey okumak, daha doğrusu yeni bir şeyler öğrenmektir. Yeni bilgiler edinerek düşünce dünyamın yepyeni boyutlar kazandığını görmek bana doyulmaz bir zevk verir. Astronomi ne derindir, üstelik insana evrenin sonsuz boyutları karşısında ne kadar küçük ve önemsiz olduğunu hatırlatarak, "alçakgönüllülüğü" telkin eder. Fizik ne ilginçtir, maddeyle enerjinin bin bir serüvenini anlatarak ne şaşırtıcı sürprizlerle hayran bırakır insan düşüncesini! Kimya ne çekicidir, doğanın cadı kazanına bile şaşmaz yasaların egemen olduğunu görmek, bunları meydana çıkaran insan zekâsına karşı derin bir saygı uyandırır insanda. Biyoloji ne merak vericidir, hayatın geri kalan sırlarını çözme konusunda yapılmakta olan araştırmalar en heyecanlı polis romanından da çekicidir. Bilinç denen mucizenin aydınlığından geçip, duygu dünyasının karanlık dehlizlerinde yol bulmaya, istek, arzu ve korkuları yöneten gizemli mekanizmayı ortaya çıkarmaya çalışan Psikoloji, apayrı bir dünyanın kapılarını zorlar. Ve sosyal bilimlerin her birinin kendine göre çekici bir yönü vardır. Tarih, gelmiş geçmiş bütün insanların akıl almaz serüvenlerini anlatarak, zekâsıyla bilimi ve teknolojiyi yaratmış olan insanoğlunun aynı zamanda ne akıl almaz bir yaratık olduğunu gözler önüne serer. Dediğim gibi, her bilgi dalı ilginçtir, her birinin kendine göre bir çekiciliği vardır ve ben ne zaman bunlardan birine el atsam, bir yandan yeni bir şeyler öğrenmenin doyulmaz zevkini tadarken, öte yandan insan bilgisinin ulaşılmaz genişliği ve derinliği karşısında insan ömrünün kısalığıyla kişisel kapasitemin cılızlığına hayıflanır dururum. Heyhat, hiçbir zaman öğrenmek fırsatını bulamayacağım şeylerin sayısı şimdiye kadar öğrenebildiklerimin yanında öylesine büyük ki!

Şimdiye kadar insanoğlunun ortaya koyduğu bilgilerin zenginliği ve çeşitliliği kadar, hattâ belki ondan da çok beni çeken bir şey de, insanın bilgi üretme serüvenidir. Bu serüven boyunca insan, aynı zamanda, akıl denen hârikulade âletin nasıl geliştiğini ve inceldiğini de izlemek fırsatını bulur. Bilim Tarihi bu serüvenin bir yönünü, Metodoloji ve Mantık ise öbür yönünü oluşturur. Felsefe dışında benim profesyonel ilgi alanlarım

bu ikisidir aslında. Ancak gerek doğrudan doğruya tek tek bilim dallarıyla, gerekse bu son iki dalla ilgili okumalarım esnasında, bilgi dağarcığımdaki bazı temel eksiklikler önüme büyük engeller çıkarmış, hattâ bazan beni düpedüz umutsuzluğa sürüklemiştir. Bunların başında, modern bilimlerdeki gelişmeleri ana çizgileriyle olsun izlememi mümkün kılacak matematiksel bilgi donanımından yoksun oluşum gelir. Bu nedenle, bütün bilimler belirli bir ölçüde matematikten yararlandığı, hattâ giderek daha fazla *matematikselleştiği* için, sağlam bir matematik temeline sahip olmadan, tarih gibi bir iki bilgi dışında, öteki bilim dallarında da sağlam bilgiler edinmenin imkânsız olduğunu görmek, hayatımın en acı düş kırıklıklarından birini oluşturmuştur, diyebilirim. Ben bu yüzden, hiçbir zaman bilimin derinliklerine inemeyen, bilgi denizinin sığ kıyılarında eline geçirebildiği bir iki midye veya istiridye kabuğuyla yetinmeye mahkûm bir amatör olarak kalacaktım. Matematik ve fizikte temel bilgiler edinebilmem için vakit çok geçti ve ben, ne yazık ki, Batı'da sözüm ona "aydın amatörler" için yayınlanmış olan sevimli vulgarizasyon eserlerini bile okuyup anlamakta bazan güçlük çekiyordum. Zira bunlar bile, bugünün lise mezununun sahip olduğu varsayılan temel bilgiler göz önünde tutularak yazılmışlardı. Oysa kırk yıl önce liseyi bitirmiş olan bizler bu bilgilerin de bir çoğundan yoksunduk. Bütün bu aksilikler benim Bilim Tarihi ve Metodoloji konusunda da amatör kalmama yol açıyordu. Oysa bir felsefeci için bu utanılacak bir durumdu. Yabancı ülkelerde katıldığım felsefe kongrelerinde, ders ve seminerlerde bu bakımdan ne kadar acınacak durumda olduğumu daha da yakından görecektim.

Ama galiba gene asıl konudan uzaklaşmaya başladım. Onu anlatıyordum: Asıl mesleğim olan felsefe dışında, ilgimi çeken, dolayısıyla zamanımı alan daha bir sürü şey vardır. Bir zamanlar tiyatroya merak salmıştım. Yalnız tiyatro eserlerini okumakla kalmıyor, aynı zamanda kendim de yazıyordum. Hattâ bunlardan birisi (Büyük Çınar) İstanbul Şehir Tiyatroları'nda oynanmış, birisi de, (Mutlu Evlilik veya Aşk ve İstatistik) Devlet Tiyatrosu'nca kabul edilmiş, repertuara alınmış, hattâ prova edilmeye başlanmış, ama burada anlatmayı fuzulî saydığım nedenlerle, sonradan kaldırılmıştı. Yazılmış bir iki eserim daha var, ama ben bile bunları oynanmaya değer bulmadığım için hiçbir tiyatroya vermedim. Ayrıca yazmayı düşünüp de yazmaya bir türlü fırsat bulamadığım bir sürü piyes taslakları da var dosyalarımda. Şöyle oturup kendimi verebilsem, bunlardan bayağı seyredilebilir birkaç piyes çıkarabileceğime içtenlikle inanıyorum, ama kim yazacak? "Şimdi vaktim yok... İleride belki..." Bugüne kadar hep bu kandırmacayla geçti, korkarım bundan sonra

da durum pek değişmeyecek. Birçok işte olduğu gibi, bunda da, her gün oturup düzenli bir biçimde çalışmak gerektiği muhakkak. Haldun Taner de başarısını buna borçlu olmalı. Oysa onunla bu işe aynı zamanda başladığımızı hatırlıyorum. Ben *Büyük Çınar*'ı yazdığım yıllarda o da, yanılmıyorsam, *Günün Adamı*'nı yazıyordu. Üstelik ilk okuduğum bu piyesi hiç de öyle âhım şâhım bir şey değildi, ben ondan çok daha iyilerini yazabilirdim... Ama ne oldu? O bu işte sebat etti, durmadan yazdı ve yazdıklarını oynatma imkânlarını aradı, hattâ kendi yarattı. Ben ise yazdıklarımı oynatmak için bile gereken çabayı göstermediğim gibi, daha çok yazacağım "büyük" eserlerin düşünü kurmakla vakit geçirdim. Sonuç meydanda: Ben şimdi, altmış yaşına gelmiş olduğum halde, hâlâ yazacağı büyük eserleri düşleyen 'raté' bir düşünürden başka bir şey değilim!

Öte yandan, bu aşamada kendine acımanın da bir işe yaramayacağının farkındayım. Yapılacak tek şey: Yapılabilecek olanı yapmaktan ibaret! Her şeyden önce zaman savurganlığına bir son vermem gerekiyor. Müzik dışında hemen her eğlenceyi kısıtlamalıyım. Bunun için uzun bir süre gazete okumaya son vermeliyim. İlgimi çeken her kitabı okumaktan vazgeçmeli, televizyon karşısında geçirdiğim zamanı en aza indirmeliyim. Marangozluğa harcadığım zamanı da... Hele hele, artık sabah erken kalkmayı öğrenmeliyim! Sonra da, dediğim gibi, sıkı bir çalışma programı yapıp, bir şeyler yazmaya bakmalıyım. Sistemli çalışmanın verimliliğin temel şartı olduğunu biliyorum artık. Sonra bir şeyi daha da anlamış bulunuyorum ki, bu hepsinden de önemli: Çalışmadan, üretmeden, yaratmadan yaşamak, aslında hayatını çarçur etmekten başka bir şey değil.

Bu yaratma ihtiyacının bir çeşit ölümsüzlük arzusundan kaynaklandığının da farkındayım elbet. İnsan bu ihtiyacı daha çok yaşlanınca, yani ölüme yakınlaşınca duyuyor. Genç yaşlarda duyulan yaratma ihtiyacının daha çok başkalarına üstünlük sağlamak arzusundan kaynaklandığını sanıyorum. Ölümü pek düşünmediği için, genç insanın ölümsüzlüğe de pek ihtiyacı yok çünkü. Ama insan bir yaştan sonra (bende sanırım bu elli yaşlarında belirgin bir hal aldı) artık kendini ölümün sınırında görmeye başlıyor. "Hayatını ne yaptın?" sorusu da, o zaman kara bir gölge gibi bilincinin üstüne çörekleniyor. İster istemez hayata ne kadar borçlu kalmış olduğunuzu ve bunun ne kadarlık bölümünü bundan sonra ödeyebileceğinizi sormaya başlıyorsunuz kendi kendinize. Sokrates'in ölmeden önce son sözü, "Eskulap'a bir horoz borçluyum" olmuş. Mutlu Sokrates, onun ölüme giderken niçin bu kadar kaygısız, hattâ neşeli olduğunu

şimdi düşündükçe daha iyi anlıyorum. Ölümün eşiğindeki bir insan için yaşadığı sürece yapması gereken her şeyi yapabilmiş olmak kadar huzur verici bir şey düşünülebilir mi? Evet, ölümün eşiğinden atlarken, hayata hiçbir borcu olmadığını bilmek kadar insanı ölümle barıştırıcı bir düşünce olmasa gerek. Hayata borcu kalmamış olmak, yani arkada kalanlara, bizden sonra yaşamaya devam edecek olanlara bir şeyler bırakıp öyle gitmek, işte asıl sorun burada! Hiç şüphesiz bunlar insan yaşamını daha da zenginleştiren, daha da derinleştiren, daha da güzelleştiren bir şeyler olmalı. Bizden önce yaşamış olup da bizim hayatımızı yüceltmiş olanlara olan borcumuzu ancak bizden sonra gelenlere kendimizden bir şeyler bırakarak ödeyebiliriz herhalde. Ayrıca, ölümsüzlüğe erebilmenin de tek yolu bu.

Ölümsüzlük dedim de aklıma geldi: Bu yaştan sonra arkaya bırakabileceğim şeylerin pek cılız şeyler olacağını bildiğim için, kalıcı bir ölümsüzlük beklemenin de saçma olduğunun farkındayım. Evet, biliyorum, bırakacaklarımın bir Sokrates'ın soruları, bir Newton veya Einstein'ın buluşları, bir Edison veya Marconi'nin icatları, bir Baudelaire'in şiirleri, bir Dostoyevski'nin romanları, bir Michelangelo'nun heykelleri, bir Rembrandt'ın resimleri, bir Mozart'ın kompozisyonları kadar uzun ömürlü ve etkili olmasını beklemem gülünç bir budalalık olur. Katkılarımın bir Pasteur'ın tıpta, bir Berlaug'ın tarımda getirdikleri yeniliklere benzemesini beklemenin saçmalığının farkındayım. Başarabileceklerimin bir Bonatti'nin tırmanışlarını, bir Kaptan Cousteau'nun dalışlarını, bir Lindberg'in uçuşlarını uzaktan bile hatırlatmayacağını çok iyi biliyorum. Eserlerimin, değil bir Van Gogh'un veya Verlaine'in insan duyarlılığını etkilemede ulaştığı boyutlara varmak, kısacık ömründe insan kalbinde titretecek yeni teller bulmuş olan bir Orhan Veli'nin şiirleriyle bile boy ölçüşebileceği şüpheli. Evet, biliyorum, benim umabileceğim ölümsüzlük pek iddiasız bir ölümsüzlük olabilir, ama hiç yoktan gene iyidir. Doğrusu, hiçbir şey bırakmadan gitmeye de gönlüm razı değil. Ben de hiç değilse "hoş bir seda" bırakabilmeliyim arkamda. Ben öldükten sonra, birkaç kişi olsun, arkamdan, "Demek Hüseyin Batuhan diye birisi varmış" desin. Bunlardan bazıları da, "Bir hayli garip bir adammış anlaşılan, ama hiç değilse bir şeyler düşünmüş, yapmaya çalışmış" desinler arkamdan. Bu da az şey değil bence. Evet, evet, belki de yazdıklarımı okuyacak olan bazıları benim başarısızlıklarımın hikâyesinden, kendilerinin daha başarılı olmalarını sağlayacak ipuçları yakalayabilirler, belki, kim bilir?

YENİ EVİMLE İLGİLİ KUŞKULAR

Adadaki evin semtine uğramayalı iki aydan fazla oluyor neredeyse. Orada ne oluyor, ne bitiyor, hiç haberim yok. Hasan Biçer'e telefon edip sormak geçiyor bazan içimden, ama sonra, "Boş ver" diyorum. "Bir şey yapmaya niyeti olsa kendiliğinden de yapar; hem bahara daha çok var. Hele şu havalar bir düzelsin, günler uzasın..." Aslında kendi kendimi kandırdığımı da çok iyi biliyorum. Ben dürtmedikçe Hasan Biçer kılını bile kıpırdatmaz, bundan eminim. Sonra bahar gelmeden bitmesi gereken dünyanın işi var daha. Bunlar bitmezse, değil bahara, yaza bile eve taşınmam mümkün değil, bunu da biliyorum. Ama gene de ev konusunda bir girişimde bulunmak gelmiyor içimden, zorla değil ya! Dediğim gibi, bunda, şu son günlerde "İspanya'da Bir Şato" üzerinde düşünmemin bir rolü olsa gerek. Hemen her gün sabahları oturup bunu yazıyorum. Yemek yiyip siestamı bitirinceye kadar da saat üçü buluyor. Ondan sonra Adaya gitmeye kalksam, vakit çok geç. "Hem gideceğim de ne olacak?" Böyle diyorum, ama içimde de gene bir sıkıntı yok değil. Bugüne kadarki ihmalciliklerime bir yenisini daha eklemekten korkuyorum. "Hiçbir işi doğru dürüst bitiremedin bugüne kadar, bari şu işi bitir" diye çıkışıyorum kendi kendime...

Bazan da, "Acaba bu işe girmekle hatâ mı ettim?" diyorum. "Adada ev yaptırmam çok mu lâzımdı sanki?" Bu soru beni ister istemez başka bir soruya götürüyor: "Hem ne diye emekli oldun bu yaşta?" Gerçekten de bu konuda da "pişmanlığa benzer" bazı duygular kıpırdanıyor içimde.

Sonra Türkiye'de 58 yaşında kendi isteğiyle emekli olan belki ilk ve tek "doçent" olduğumu düşünerek, bu işte bir gariplik olduğunu da sezer gibi oluyorum. Hemen hemen tanıdığım bütün profesörlerin emekliliğin son sınırı olan altmış yedi yaşına geldikleri için mecburen emekli oldukları zaman ne büyük acı duyduklarını hatırlayınca, kendi durumumdaki gariplik büsbütün belirgin bir hal alıyor. Bu "genç yaşta" emekli olmaya kalkışımı hemen hiçbir tanıdığım doğru bulmamıştı. Belki Beyda ile Orhan Tunakan dışında... Ama bu iki dostum —ileride anlatmayı umut ettiğim gerekçelerle— benden önce, üstelik benden de genç yaşta emekli olmuşlardı ve belki de aynı düş kırıklıklarını yaşamış olduğumuz için benim bu konudaki kararımı "normal" karşılamışlardı, hattâ doğrusunu söylemek gerekirse, beni biraz da özendirmişlerdi.

"Acaba bu yaşta emekli olmakla doğru mu ettim?" sorusuna bugün de kesin bir cevap verebilmiş değilim, ama arada bir bile olsa, bu sorunun aklıma takılması, kafamın gerisinde bir şüphenin kalmış olduğunu göstermesi bakımından biraz kaygı verici... Oysa başlangıçta ne kadar kendinden emin, hattâ keyifli görünüyordum, değil mi? Emekliliğin çeşitli sakınca, hattâ tehlikelerini hatırlatan eşime dostuma vereceğim cevaplar hazırdı: Bunların başında can sıkıntısı ve bunun emeklilerde yol açtığı mânevî çöküntü geliyordu. Oysa ben hayatımda hiçbir zaman sıkılmamıştım, şimdiden sonra da sıkılmam için bir neden yoktu. Hem yapmayı düşündüğüm o kadar çok iş vardı ki... Bir kere evin bitmesi en az bir yılımı alırdı. Ondan sonra bol bol okumaya, yazmaya, müzik dinlemeye ve yürümeye vakit bulacaktım. Yürümek dedim de aklıma geldi: Heybeli'deki eve yerleştikten sonra her gün mutlaka sabah yürüyüşlerine çıkacaktım, bazı günler ODTÜ'de yaptığım gibi. Zaten artık plânlı yaşamaya kararlı idim. Bütün günüm yoğun bir çalışma içinde geçecekti. Değil sıkılmaya, belki dinlenmeye bile vakit bulamayacaktım. Çok ciddî bir şey yapmadığım zaman bile günleri mutlaka dolu geçecekti.

Bazı dostlarım, üniversite çevresinden, yani meslektaş ve öğrencilerden uzakta, mesleğimle ilgili çalışmalar yapmak için yeterli "incentive" bulup bulamayacağımdan şüphe ettiklerini belirtmişlerdi. Bunda bir dereceye kadar haklıydılar. Entelektüeller için çevre gerçekten de çok önemli. Bir kere insan bir dersi hazırlamak için bile bazı şeyleri okumak zorunda; sonra öğrencilerinizin size derste sorabilecekleri soruların da işinizi ciddîye almanızda önemli bir rolü var. Ayrıca gerek sohbetlerinizde, gerekse seminer gibi toplantılarda meslektaşlarınızın meydan okumasına da ihtiyacınız var, zira insan her eksiğini veya yanlışını kendi göremiyor. *Last but*

not least, her istediğiniz yazı veya eseri arayabileceğiniz zengin bir kitaplığın yanı başınızda olması da çok önemli. Ama sanırım hepsinden önemlisi, Leon bey gibi, her zaman tartışabileceğim, bilgi ve fikir alışverişinde bulunabileceğim kafadar bir meslektaşımın olması! ("Kafadar" diyorum, zira Ernst Renan'ın dediği gibi, "Hemfikir olduğunuz kişilerle tartışmak caizdir"). Az kalsın unutuyordum, çevrenizde yazdığınız yazıları daktilo edecek bir 'sekreter' bulunması da öyle yabana atılacak bir nimet değil.

Bir entelektüel için gerekli çevreyi meydana getiren faktörler arasında belki de en önemlisi insanın daima hitap etmek zorunda olduğu birilerinin bulunduğunu bilmesidir. Bunların başında da öğrenciler gelir. Sizden bir şeyler öğrenmeyi bekleyen veya isteyen öğrencileriniz olduğunu bilmeniz çok önemli. Gerçi pek az öğrencide bilgiye talep veya öğrenme arzusu göze çarpıyordu, ama onlarda bu arzuyu uyandırmak sizin görevinizdi ve ne olursa olsun onlara bir şeyler öğretmekle yükümlü idiniz. İnsan emekli olunca bu yükümlülükten ister istemez kurtuluyor. Ancak o zaman da dinleyicisiz kalma tehlikesi baş gösteriyor. Bu durumda yapabileceğiniz tek şey, yüzlerini bile görmediğiniz, hattâ varolup olmadıklarını bile bilmediğiniz okuyuculara seslenmek olabilir. Ben de emekli olmadan önce, aynı düşünceyle avunmuştum zaten. Bundan böyle bol bol yazarak, yüzünü görmediğim, ama gene de beni beklediklerini sandığım seçkin okuyuculara seslenecektim! Bu arada yalnız mesleğimle ilgili kitaplar yazmakla kalmayacak, gazete ve dergilere halkı aydınlatacak çeşitli yazılar da yazacaktım.

Sonra baktım ki bütün bu düşündüklerim öyle kolay kolay gerçekleşmiyor, daha olmazsa tekrar üniversiteye dönebilirdim. Boğaziçi Üniversitesi daha yeni yeni kuruluyordu, ne zaman istersem oraya girebilirdim. Hem benden iyisini mi bulacaklardı? Doğrusu Edebiyat Fakültesine dönmeyi hiçbir zaman düşünmedim, zira —ileride anlatacağım nedenlerle— yalnız oradan soğumakla kalmamıştım, nedense orası bana mânen içine girilmeyecek kadar iğrenç bir yer gibi geliyordu. ODTÜ'ye gittikten sonra ne zaman Sacit beye rastlasam, "Aman dostum, iyi ki gitmişsiniz, bizim Edebiyat Fakültesi'nin şimdiki halini bir görseniz... Hele o Profesörler Kurulu..." demekten kendini alamıyor, fakültenin gün geçtikçe nasıl yozlaştığını anlata anlata bitiremiyordu.

Ama niye saklayayım, Boğaziçi'ne geçmeyi baştan beri düşünmüşümdür. Adadaki ev bittikten sonra, yolun bir hayli uzak olmasına rağmen, haftanın belli günlerinde üniversiteye gidebilir, böylece yeni bir çevrede, yeni bir "şevkle" işe başlayabilirdim. Orada felsefe okutanların he-

men hepsi benim eski öğrencilerimdi zaten. Beni tekrar aralarında görmekten sadece mutlu olurlardı herhalde? Başlangıçta buna pek hevesli değildim, ama ne olur ne olmaz düşüncesiyle bu niyetimi bir mektupla —o zamanki rektör— Abdullah Kuran'a bildirmiştim. Pek fazla bir samimiyetimiz olmamakla birlikte ODTÜ'den tanıdığım Abdullah Kuran'ın niyetimi öğrenir öğrenmez hemen ilgileneceğini, hattâ yeni kurulmakta olan üniversitenin öğretim kadrosuna beni bir an önce almak için harekete geçeceğini umuyordum. Aradan bir hafta, sonra bir ay, sonra bir yıl geçtiği halde Abdullah beyin mektubuma bir cevap vermek tenezzülünde bile bulunmadığını görünce çok şaşırdığımı itiraf etmeliyim. Zamanla Boğaziçi'ne geçmenin hiç de başta sandığım kadar kolay olmayacağını sezer gibi oldum. İşin içinde benim bilmediğim veya anlayamadığım bir şeyler olmalıydı. Herhalde, İstanbul'a döndüğümü duyar duymaz beni paylaşamayacakları düşüncesi tam anlamıyla bir "hüsnü kuruntu" idi.

Bu kuşkumu, Boğaziçi'ndeki eski öğrencilerimin davranışları da güçlendirmeye başlamıştı. Özellikle Aslan'ın oraya alınmam için çaba harcayacağını düşünüyordum. ODTÜ'den öğrencim olan bu sempatik genç de, Devlet sınavını kazanarak Oxford'a gitmiş, oraya gittikten sonra çok sık olmasa bile arada bir beni mektupla aramış, doktorasını verip döndükten sonra ODTÜ'ye girmek için sık sık ofisime gelmiş, kısacası bana yakınlık göstermişti. ODTÜ'nün o uzun boykotu sırasında aylarca tayin yapılamaması nedeniyle —bütün arzuma rağmen— Aslan'ı bizim bölüme alamamıştım, ama Boğaziçi'ne girmesinde bir hayli yardımım dokunduğunu sanıyorum. Dolayısıyla, emekli olup İstanbul'a döndüğümü duyar duymaz beni arayacağını sanıyordum. Gerçekten de bir süre sonra Aslan çıkageldi, hattâ yanında bir de başvuru formu getirdi. Her zamanki sempatik, güler yüzlü haliyle oradan buradan konuştuktan sonra, ayrılırken beni Bostancı'daki evine dâvet etti ve bu arada kararım olumlu olursa, başvuru formunu doldurup beraberimde getirmemi rica etti. Ama ben mi son zamanlarda fazla kuşkulu olmuştum, yoksa Aslan'ın bazı yüz ifadelerini mi böyle yorumlamıştım, bilemeyeceğim, nedense bende onun bu konuda içtenlikle davranmadığı izlenimi uyanmıştı. Bir süre sonra onları evlerinde ziyaret ettiğimde bazı söz ve tavırları bu kuşkumu daha da artıracaktı. Ben gene de bir insanın gerçek yüzünü bu kadar ustaca saklayabileceğine ihtimal vermediğim için, bu kuşkumu gene alınganlığıma yorma eğilimindeyim.

Bir insanın bize karşı davranışlarında "içten" olup olmadığını nasıl

anlarız, bilmiyorum, ama onu evlerinde ziyaret ettiğim gün Aslan'ın davranışları bana biraz yapmacıklı gelmişti. Belki de asıl yadırgadığım, onun geniş rahat koltukları, vitrininde sergilediği çeşit çeşit bardakları, ikide bir karıştırdığı piposu ve misafirine çok olağan bir şeymiş gibi ikram ettiği viskisiyle tam bir "yüksek burjuva" havası içine sere serpe yerleşmiş görünmesiydi. Ben onu bundan önce hep ODTÜ'deki çalışma odamda bir sandalyenin kenarına ilişmiş oturan, saygılı, terbiyeli, ama hepsinden de önemlisi, alçakgönüllü bir felsefe meraklısı olarak görmeye alışmıştım. O gün evinde rastladığım Aslan ise piposu, viskisi ve —az kaldı unutuyordum— koskocaman sakalıyla daha çok İngiliz soylularına özenen bir sonradan görme zengini hatırlatıyordu.

O gün çok yadırgadağım bir şey de, Boğaziçi'nde görev almayı düşünüp düşünmediğimi bile sormamış olmasıydı. Hiç oralı olmadığı gibi, bana o sırada bölümlerinde hocalık eden Burke adındaki genç bir Amerikalı profesöre olan hayranlığını anlatıp durdu. Buna karşılık Pınar hanım konusunda yanılmamışım. Onu ODTÜ'de daha ilk tanıdığım gün cana yakın bulmuştum. Üstelik iyi huylu, iyi niyetli ve hepsinden önemlisi içi dışı bir oluşu ona karşı sempatimi daha da artırıyordu. Gıllıgışlı, karanlık, ne düşündüğü bilinmez insanlardan nefret ederim. Onun için Pınar hanımın ruh saydamlığı insanın içini açıyordu. İyilik bilirliği ise neredeyse dokunaklıydı. Onun gibi daha birçoklarının elinden tutmuştum. Ama, belki Leon bey istisna edilirse, hiçbirinden böylesine bir iyilik bilirlik belirtisi görmemiştim. Onun beni, emeklilik sevdâsından vazgeçirmek için nasıl çırpındığını hatırladıkça gözlerim yaşarır. Akademik kariyere atılmalarına yardım ettiğim öteki genç meslektaşlarım, hiçbirisi bu duygularını Pınar hanım gibi içtenlikle açığa vurmamışlar, hiç değilse beni bu kararımdan caydırmak için ciddî bir girişimde bulunmamışlardı.

Her ne ise, ben emekli olduktan kısa zaman sonra Pınar hanım da —eşinin işini İstanbul'a nakletmesi dolayısıyla— Boğaziçi Üniversitesine geçti. Bu niyetini daha ben ODTÜ'den ayrılmadan bana açtığında onu yüreklendirmiş, hattâ onun Boğaziçi'ne geçmesine yardımcı olmuştum. O, bu iyiliğimi de unutmayacaktı. Nitekim, Boğaziçi'nde göreve başladıktan kısa zaman sonra beni görmeye geldi ve benim kendilerine katılmam için ricada bulundu. Kendimi biraz pahalıya satmak istediğimi Pınar hanım sezdi mi, bilemem, ama aylar sonra nedense Aslan çıkageldi. Kısa bir hoşbeşten sonra sebebi ziyaretini şöyle açıkladı: Bir yayınevi "Filozoflar Ansiklopedisi" çıkarmaya karar vermiş, Aslan'ı da bu iş için bir çeşit genel koordinatör seçmişler. Yani, Aslan Türkiye'de tanıdığı

felsefeciler arasında bu işi yapacak kişileri bulup onlara uzmanlık alanlarına göre maddeleri dağıtacak! Hangi filozofun ansiklopediye gireceğine de yayınevini yönetenler karar vermişlermiş. Sizin anlayacağınız Aslan bana bu filozoflar arasından gene onlarca saptanmış olan bir bölümü hakkında biyografik yazılar yazmamı teklif etmeye gelmiş. Ben kendisine filozofları "kendim seçmem" şartıyla teklifini düşünebileceğimi söyleyince, "Maalesef bunu kabul etmiyorlar, hocam" dedi ve ayrıldı. O günden sonra Aslan bir daha semtime uğramayacaktı. İyi kalpli Pınar, ona bir ara söz arasında "Oradaki arkadaşlar acaba benim gelmemi isterler mi?" diye sorduğumda, "İsterler elbet, niçin istemesinler?" diye kuşkularımı yatıştırmaya çalışmıştı. Ama, o da bu arada bir şeyler sezinlemiş olmalı ki, son geldiğinde, "Hüseyin bey" dedi. "Siz hiç olmazsa bize part-time olarak bir iki ders verseniz, olmaz mı? Bizim de çok ihtiyacımız var..." Ben düş kırıklığımı gizlemeye çalışarak, "Hayır, Pınar hanım" dedim. "Adadaki ev bitmeden hiçbir angajmana giremem."

Aslında ben daha önce yazın Heybeli'de rastladığım Erdal İnönü'ye de bu konuyu açmış, evim bittikten sonra Boğaziçi Üniversitesinde görev almayı düşünebileceğimi söylemiş, sonra da böyle bir imkân olup olmadığını sormuştum. Erdal İnönü, ODTÜ'ye geçerken de bana ilgi göstermiş ve yardımcı olmuştu. Şimdi Boğaziçi'nde gene Temel Bilimler Fakültesi dekanı idi ve beni çok yakından tanıdığı için oraya girmeme tekrar yardımcı olabilirdi. Ancak o günkü konuşmamızda bana söyledikleri hiç de umutlandırıcı değildi. Fakülte Kurulu bundan böyle doçent ve profesör kadrolarına dışarıdan adam almama konusunda bir prensip kararı almışmış, gerçi böyle bir karar kanuna aykırı imiş, ama bunu resmen olmasa bile —dışardan başvuranlara oy vermemek suretiyle— gizlice uyguluyorlarmış! Sözün kısası, Boğaziçi'ne girme şansımın hemen hemen sıfır olduğu anlaşılıyordu.

Erdal beyden ayrılıp vapura doğru yürürken, kendime kızgınlığımdan neredeyse koşmakta olduğumu görerek durakladım, hattâ gömleğimin üst düğmesini açarak biraz serinlemek ihtiyacını duydum. Erdal beyle o günkü konuşmamdan sonra, Rektör Kuran'ın mektubuma niçin cevap vermek lüzumunu hissetmediği, üniversitedeki eski öğrencilerimin beni neden arayıp sormadığı muamması biraz daha aydınlık kazanmıştı. Daha da aydınlanan bir şey, benim ne saf, hattâ enayi bir insan olduğumdu. İnsanlardan ne bekliyordum, daha doğrusu ne bekleyebilirdim? Emekli olduğumu duyar duymaz koşup gelmelerini, "Aman hocam, sizin gibi bir değerin bu yaşta boş durması ne demek? Lütfen gelin, bizim başımı-

za geçin, bilgi ve görgünüzden biraz daha pay alalım" diye yalvarmalarını mı? Şimdi düşünüyorum da, galiba buna benzer bir şeyler bekliyor olmalıydım, yoksa onlara içten içe bu kadar kızmamın başka ne anlamı olabilirdi? Aslında başlarında benim gibi deneyimli birinin bulunması onlar için de faydalı olurdu, zira hepsi işe daha yeni başlamışlardı. Ne bilgileri, ne görgüleri, ne de yetenekleri bir felsefe bölümünü yürütmek için yeterli değildi. Bunu da göz önünde tutarak, eski hocalarının başlarına geçmese bile, aralarında bulunmasından mutluluk duymaları gerekirdi, öyle değil mi? Hayır, değil! Daha doğrusu, günahlarına girmeyeyim, ama öyle olduğu anlaşılıyor. Onların tek düşündükleri, meslekî geleceklerini garanti altına almak olsa gerek. Yani kendilerine birer kadro garantilemek. Oysa ben Boğaziçi'ne girecek olsam, en azından birinin doçentlik kadrosu tehlikeye düşmüş oluyor. Elin oğlu enayi mi senin gibi, ne diye böyle bir tehlikeyi göze alsın?

Gerçekten de, benim oldum bittim en büyük enayiliğim, insanların unvana verdiği önemi her zaman küçümsemiş olmam, hiç değilse küçümser gibi davranmış olmamdır. Bence önemli olan, insanın mesleğinde kendisini en iyi biçimde yetiştirmesi idi. Gerçi yakın çevremdeki insanların bu konuda benden farklı düşündüklerini bilmiyor, hattâ görmüyor değildim. Bu konuda bazan ne utanç verici yöntemlere başvurduklarını da gözlerimle görmüştüm, ama bütün bu deneyimlerimden ders almamış olmalıyım ki, Boğaziçi'ndeki genç öğretim üyelerinden daha soylu bir davranış bekliyordum. Sonra, ne de olsa bunlar benim eski öğrencilerimdi ve daha "doçent" olmaları için zaman çok erkendi. Oysa insan bencilliğinin bazan çok uzun vadeli hesaplar da yapabileceğini düşünmem gerekirdi. Ayrıca kişisel çıkarların, bazan çok güçlü gibi görünen bağlılıkları bile çiğneyip geçtiğini de bilmem gerekirdi, zira bunun en acı örneğini daha yeni yaşamıştım. Beni en çok seven, bana en içten bağlı olan Leon bey bile, bir yerden sonra kendi çıkarını benim kaprislerime tercih edip, bana sırt çevirmemiş miydi?

İnsan durmadan yanlış hesaplar yapıyor hayatta. Ama daha da acısı, bu yanlışlarından her zaman gereken dersi de alamıyor. Böylece, bir düş kırıklığını bir yenisi izliyor. Burada beni yeni bir düş kırıklığının beklediğini hesap edememiş olmanın ne büyük bir yanlış olduğunu şimdi anlar gibiyim. Bu yanlışı düşündükçe, "Yoksa sen asıl yanlışı ODTÜ'ye geçmekle yapmış olmayasın?" diye sormaktan alamıyorum kendimi. İnsanın bir zamanlar büyük bir güvenle vermiş olduğu bir kararı, sonradan şüphe konusu yapması, başka bir deyimle, onu yeniden değerlendirme-

ye kalkması belli belirsiz bir pişmanlığın da belirtisi olabilir. Onun için bu konuda kendi kendimle yeniden bir hesaplaşmaya girme ihtiyacını duyuyorum. Gerçekten de ben neden 1966 yılında İstanbul Üniversitesi'nden ayrılıp ODTÜ'ye geçtim?

Akademik hayatımın bu önemli kararında Leon beyin oynadığı rol, emekli olma kararımda oynadığı rolden daha önemli olsa gerek. Herkes hayatta yüzlerce, hattâ binlerce insan tanır, ama insan hayatı üzerinde bunlardan ancak birkaçının kayda değer bir etkisi olur. 1961 yılında bir rastlantı eseri tanıdığım Leon beyin düşünce hayatım üzerindeki etkisini anlatabilmek için şu kadarını söylemem bile yeterlidir sanırım: Onda nihayet düşünsel "hayat yoldaşı"mı bulmuştum! Ona rastlamadan önce meslektaşlarım arasında sıkı ve içten bir fikir ilişkisi kurabileceğim tek kişi yoktu. Bir Necmi ile arada bir konuştuğumuz, daha doğrusu dertleştiğimiz oluyordu, ama onunla bile düşünce alanındaki ilişkim basit bir flört aşamasını pek geçmiyordu. Hayatımda ilk defa Leon beye karşı aşka benzer bir hayranlık duyacaktım.

Bazan son derece önemsiz gibi görünen bir olay insanın hayatında ne beklenmedik, ne kader belirleyici değişikliklere yol açabiliyor! Öyle ya, eğer yirmi yıl kadar önce bir gün Leon beyin dayısı bana "Felsefeye çok merakı olan ve durmadan okuyan bir yeğeni olduğu"ndan bahsetmemiş olsaydı, benim hayatım şimdikinden büsbütün farklı olacaktı. Sanırım, Leon beyin dayısı o gün tesadüfen çalışma odama girip masamın üstündeki rafta Russell'ın eserlerini görmemiş olsaydı, belki durmadan okuyan yeğeninden hiç söz etmeyecek ve ben gene Leon beyi tanımamış olacaktım. Benim de asıl ilgimi uyandıran, bu sözünü ettiği yeğenin, dayısının deyimiyle, "hep bu tür kitapları okuması" olmuştu. Hayret, Türkiye'de demek Russell'ın eserlerini kendi kendilerine okuyan meraklılar da vardı. O gün dayısına, bir gün yeğenini de birlikte getirmesini teklif ettiğimde, "Pek geleceğini sanmam, ama gene de bir söyleyeyim... Çok içine kapalı bir çocuktur da..." demişti. Sonra, gel zaman git zaman, kısacık boylu, sıska denecek kadar çelimsiz, kalın gözlükler arkasından küçücük görünen gözleri ve bir kadınınki kadar ince sesiyle bir hayli "komik" bir görünüşü olan, otuz yaşlarında biriyle çıkageldi. Onu ilk gördüğümde şaşırdığımı hatırlıyorum. Tıraşsız yüzüyle günlerce taranmamış izlenimini veren saçları ondaki bu komik görünümü biraz daha vurguluyor, üstelik ince ve cırtlak sesi onu neredeyse karikatürleştiriyordu. Bu haliyle o bazılarına antipatik bile görünebilirdi, ama bu komik görünüşü nedense bende daha ilk bakışta sempati uyan-

dırmıştı. Bunda, el sıkışının da büyük bir katkısı olmuş olsa gerek, zira o incecik parmakları elimi bir mengene gibi kavradığında bu komik görünüşlü adamın içinde gösterişsiz, gıllığışsız, olduğu gibi bir insanın gizlendiğini fark eder gibi olmuştum.

Ben oldum olası insanları el sıkışlarından karakterleri hakkında oldukça güvenilir bir sonuç çıkarabileceğine inanırım. Nedense bana öyle gelir ki, bir insan öteki davranışlarıyla gerçek kişiliğini ne kadar saklamaya çalışırsa çalışsın, el sıkışıyla kendini mutlaka ele verecektir. Bu nedenle özellikle birisiyle yeni tanıştığım zaman yüzündeki tebessüme ve ağzından çıkan iltifatkar sözlere pek önem vermem, elimi nasıl sıktığına bakarım. Karşımdaki insanın karakterini bu sıkışın basınç ve sıcaklık derecesinden okumaya çalışırım. Gıllığışlı, güvenilmez, yapmacıklı insanlar genellikle sizin elinizi bile sıkmazlar, kendi ellerini ruhsuz bir et parçası gibi avucunuza bırakırlar. Başkalarına güvenmeyenler ise, sanki ellerini kapıp bir daha geri vermeyecekmişsiniz gibi, parmaklarının ucunu elinize dokundurup hemen geri çekerler. Yekta beyin el sıkışında da bir çeşit güvensizlik belirtisi olarak yorumladığım bu elini dokundurup geri çekme alışkanlığından rahatsız olmuşumdur hep. Helena'nın insanın elini ezecek gibi sıkmasında ise aynı güvensizlik duygusunu kamufle etmek için zorlama bir çaba sezer gibi olurum. Doğal bir içtenliği ve sevecenliği açığa vuran el sıkmanın basınç ve sıcaklık derecesini ölçmek mümkün değil elbet, ama buna kimde rastlasam derhal tanırım, sanıyorum. Belki her sezgisel tanımada olduğu gibi, bunda da yanıldığım veya aldandığım oluyordur, ama bunun pek sık meydana geldiğini pek sanmam.

Tanıştığımız ilk gün Leon beyin neredeyse selâmsız sabahsız "asıl konuya" girişi de çok ilginçti. Dayısıyla eşimi oturma odasında bırakıp çalışma odama geçmiş ve okumalarımızdan konuşmaya başlamıştık. Leon bey, yalnız daha benim okumaya cesaret edemediğim birçok eseri okumakla kalmamıştı, üstelik bunlardan bazılarının içeriklerini daha dün okumuş gibi anlatmaya başlamıştı. Sanki kafasındakileri bir an önce boşaltmak istiyormuşçasına durmadan, nefes almadan konuşuyordu. Eşim, "Hadi yemeğe" diye çağırdığında, saatin bire gelmiş olduğunu hayretle gördüğümü hatırlıyorum. Leon bey, sofrada da — sanki dünyada başka hiçbir şey yokmuş gibi— hep felsefeden bahsetti durdu. Dayısı bile onun bu haline çok şaşırmış olmalı ki, Leon bey yemekten sonra elini yıkamak için banyoya gittiğinde, özür diler gibi bir ifadeyle, Leon'un bu derece geveze olduğunu ilk defa gördüğünü söyledi ve "Sakın kafanızı şişirmiş

olmasın?" dedi. Sonra da çekinerek, "Bir şeyler biliyor mu bari?" diye sordu. "Bir şeyler bilmek mi? diye güldüm. "Keşke ben onun bildiklerinin yarısını bilseydim! " Leon beyin dayısı gözlerini hayretle açarak, "Allah, Allah" diye başını salladı. "Babası da durmadan okuyup yazdığını söylerdi, ama ben doğrusu ciddî bir şeyler yaptığını sanmıyordum. Birisiyle oturup konuştuğuna da bugün ilk defa tanık oluyorum..." Bu arada Leon bey banyodan çıkmıştı ve daha çıkarken biraz önce bıraktığı yerden sözüne devam ediyordu. Dayısının onu bu defa biraz da gururla karışık bir hayretle seyrettiğini hatırlıyorum. Arada bir bana dönerek, "Bu ne anlatıyor böyle?" der gibi bir işaretle gülümsüyordu. Zira dayısı Leon beyin söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordu. Yalnız felsefeden anlamadığı için değil, kulakları duymadığı için, zira söylemeyi unuttum, Leon beyin dayısı anadan doğma sağırdı. Buna rağmen beş dili neredeyse aksansız konuşabiliyor ve karşısındakinin dediklerini dudaktan okuyabiliyordu. Ancak Leon bey, konuşurken dayısına bakmadığı, üstelik çok hızlı konuştuğu için onu izlemesine imkân yoktu. Leon bey ise, hayatında belki ilk defa kendisini dinleyen bir kulak bulmanın coşkusu içinde, dayısını filân büsbütün unutmuş, etrafımda durmadan dolaşarak, anlatıyor ve anlatıyordu... Sonradan (kendi itirafıyla) bir deyimle "zorla" gelmiş olduğu evimden, değerli vakitlerimi alma bahasına da olsa, ayrılmak istemiyor gibi bir hali vardı. Onu dinlemekten bir hayli yorulmuş, neredeyse serseme dönmüştüm, zira Leon bey, o ince ve cırtlak sesinin yeterince duyulamayacağı kaygısıyla olacak, alabildiğine bağırarak konuşuyordu. Ama bu sersemlik bana o gün bir çeşit düşünce sarhoşluğu gibi gelmişti.

Leon bey o gün ikindi çayına kalması için yaptığım teklifi de severek kabul etti. Onun da beni tanımaktan mutlu olduğu belliydi, hattâ ayrılırken elimi gene o küçücük mengenesine sıkıştırmış ve uzun zaman bırakmamıştı. Bu el sıkış aynı zamanda çok uzun ve derin bir dostluğun, hattâ bir fikir evliliğinin başlangıcını müjdeliyor gibiydi. Nitekim, o ilk karşılaşmamızdan sonra artık Leon beyle bir yiyip içtiklerimiz ayrı gidecekti. Yirmi yıla yakın birbirimizden ayrılmayacaktık.

Leon beyin bana bağlanmasının nedenleri üzerinde düşündüğüm çok olmuştur. Bunda doğal bir sempatinin ne derece rolü olduğunu bilemem, ancak yukarıda da değindiğim gibi, bende dinleyen bir kulak bulmuş olması herhalde çok önemli. Sonradan onu her zaman elinden tutmuş olmam da , sınırsız bir iyilik-bilirliğinin gücüyle onu bana bağlamış olabilir. Benim ona bağlanışımı ise daha çok eşsiz düşünme yetenekleri

karşısında duyduğum hayranlığa borçluyum. Hayatımda ilk defa gerçek bir dehâ ile karşı karşıya olduğumu daha ilk gün sezmiştim. Ve onu yakından tanıdıkça bu sezgimin beni yanıltmadığını görecektim. En güç konularda yazılmış kitapları anlamadaki hızı baş döndürücü, hiç bilmediği teknik konuları öğrenmedeki çabukluğu şaşırtıcı,en büyük otoritelerin bile bazı yanlışlık veya tutarsızlıklarını yakalamadaki ustalığı neredeyse korkutucu idi. Eğer bütün bu konularda birinci sınıf bir üniversitede, hele büyük ustaların yanında formel bir eğitim görmüş olsaydı, onun bütün yetenekleri karşısında belki bu kadar hayrete düşmezdim. Oysa Leon bey, felsefe ve mantık konularında, hiçbir eğitim görmemiş bir amatördü. Kendisi vaktiyle, matematik ve teorik fiziğe meraklı bir genç olduğu halde, babasının telkin, hattâ zoruyla, kimya mühendisliği eğitimi görmüş, ama hiçbir zaman kimya mühendisliğini meslek edinmemişti. Hali vakti epeyce yerinde olduğu anlaşılan babası ölünceye kadar, hiçbir işe yaramayan, garip ilgileri olan bu hastalıklı oğluna bakmış, hattâ onu evlendirip çoluk çocuk sahibi etmişti. Ben Leon beyi tanıdığım zaman babası birkaç ay önce ölmüş bulunuyordu. Bu yüzden ruhî bir çöküntü içinde bulunduğunu, hattâ bir ara "intihar" etmeyi bile düşündüğünü bana sonradan söylediğini hatırlıyorum. O sıralarda aileyi geçindirme sorumluluğu da omuzlarına yüklenmiş olduğundan, ne yapacağını şaşırmış durumdaymış. Babasından kalan marangozluk atölyesini çalıştıran ortaklar onu aldatıyormuş, ama işin başına kendisi geçemeyeceğine göre, bu durumu görmezden gelmek zorundaymış. Ama oradan gelen para da yetmediği için, bir ithalat firmasının yabancı ülkelerle yazışmalarını yürüterek birkaç kuruş kazanıyormuş. Bu bakımdan da bana rastlaması hayatının en mutlu rastlantısı imiş.

Doğal olarak ben bütün bu ayrıntıları neden sonra öğrenecektim. Ama ne yapıp yapıp onu ticaret hayatından çekip şu veya bu şekilde fakülteye kazandırmalıydım. Bu fikri kendisine açtığımda sevincinden uçmuştu neredeyse, ama biraz sonra yüzüne kaygılı düşüncelerin gölgesinin düştüğünü gördüm. "Beni alırlar mı?" diye umutsuzca sormuştu. "Bir kere ben felsefe mezunu değilim,sonra bildiğiniz gibi..." Ne demek istediğini anlamıştım. Musevi oluşunu kastetmişti. Onun o anki halini hiç unutamam. Küçücük çelimsiz vücudu gözlerindeki o umutsuz bakışta kaybolmuş gibiydi. Bu bakış insana neler söylemiyordu ki? O anda ırkının yakın geçmişte yaşamış olduğu korkunç trajedinin resim ve filmlerde görmüş olduğumuz çeşitli sahneleri geçti gözümün önünden. Anne Frank'ın özel dramı, Heidelberg'deki Oda Tiyatrosu'nda gördüğüm biçimiy-

le belleğime sahne sahne kazılmıştı. Sonra bu trajedinin kurbanları arasında Leon beyin bir teyzesinin de bulunduğunu hatırladım. Dayısı gibi anadan doğma dilsiz olan Rohama'yı eşim 1938'de babasıyla Berlin'e gittiği zaman görmüşmüş. Çok hoş ve aynı zamanda da çok "ürkek" bir kız olduğunu söylüyordu eşim. Zira Nazi zulmünden korkuyorlarmış. Hitler onu da kendisi gibi dilsiz olan eşiyle birlikte savaşın bitiminden birkaç ay önce Dachau'ya göndermiş. Zavallı Rohama, zavallı Anne Frank ve onlar gibi genç, hattâ çocuk denecek yaşta yaşamlarına gaz odalarında acımasızca son verilmiş olan binlerce, milyonlarca insanı düşündüm. Bunlar arasında Leon bey gibi daha kim bilir ne "değerler" harcanıp gitmişti! Vaktiyle Leon beyin dayısını Aşkale'ye sürülmekten —kendisinden istenen haksız varlık vergisini ödeyerek— biz kurtarmıştık, şimdi de Leon bey için mutlaka bir şeyler yapmalıydım. Ama, ne yalan söyleyeyim, bunu sadece ona yardım etmiş olmak için değil, "bencil" bir hesapla, yani kendi iyiliğim için yapacaktım. Ondan öğreneceğim pek çok şey vardı, benden başkaları da ondan yararlanmalıydı. Gerçekten onun fakülteye girmesi herkesin yararına olacaktı, dolayısıyla hiçbir kaygıya kapılmadan ona bu konuda yardımcı olabilirdim. Leon bey, öylece, uzun zaman hareketsiz durduktan sonra gözlerini bana kaldırıp tekrar sormuştu: "Ha, ne dersiniz Hüseyin bey, sizce alırlar mı beni?" "Almaz olurlar mı?" diye yatıştırmaya çalışmıştım kuşkularını. "Hem de kaparlar sizi, bak görürsünüz..."

Onu ne yapıp yapıp fakülteye aldırmaya kararlıydım. Ancak işin başında, bunun için çok iyi bir strateji uygulamam gerektiğini de sezmiştim. Bu stratejinin temel ilkesi, kimsenin kıskançlığını uyandırmamak olmalıydı. Bunun için de Leon beye olan hayranlığımı açığa vuracak övgülerimin dozunu çok iyi ayarlamam gerekiyordu. Adı sanı duyulmamış, üstelik felsefe öğrenimi görmemiş birini bizim bölümdekilere kabul ettirebilmem için, şu veya bu şekilde, Leon beyin üstün yetenekleri olan biri olduğunu onlara anlatmalıydım. Ama dikkatli olmazsam söylediklerimden alınabilirler, dolayısıyla onu almak istemeyebilirlerdi. Önce kimden başlayacağımı ve nasıl konuşacağımı çok iyi hesaplamalıydım. Bu arada özellikle Semiha karşısında çok dikkatli davranmam gerekiyordu. (Nitekim ileride Leon beye karşı en olumsuz tutuma bu hanım arkadaşımda tanık olacaktım). Sonunda işe Sacit beyle başlamaya karar verdim. Leon beyden ilkin ona söz edecek, onun matematik ve mantığa olağanüstü yeteneği olan, kendi kendini yetiştirmiş biri olduğunu, istenirse bizde — Reichenbach zamanında olduğu gibi— Matematiksel mantık dersleri ve-

rebileceğini, böylece bizim bir eksiğimizi gidereceğini anlattıktan sonra, ayrıca çok alçakgönüllü, kibar ve saygılı bir insan olduğunu, vereceği dersler için para bile almak istemediğini, böyle bir fırsatı kaçırmamamız gerektiğini söyleyecektim. Sacit beyin kendisi modern mantığa ilgi duymayan bir insan olmakla birlikte, böyle bir dersin bizde okutulmamasının bir eksiklik olduğunu bir iki defa söylemişti ve ilk başvurumu Mantık ve Bilgi Teorisi dersleri vermekte olan H. Y.'ye yapmam gerekirken, Sacit beye yapmaya karar verişimde, sanırım bu sözlerinin de bir etkisi olmuştu. H. Y. bey, yıllar önce Reichenbach'ın "lojistik" derslerini çevirmiş olduğu ve kendisi de yıllardır mantık okuttuğu halde, nedense modern mantığa pek sempati duymamıştı. Hattâ benim bu konuya ilgi duymaya başladığım günlerde ona bir gün Modern Mantık hakkında ne düşündüğünü sorduğumda, "Vallahi bilmem, keçiboynuzu gibi bir şey, bana kalırsa" demişti. Dolayısıyla kendisinin bunca yıl ilgi duymamış olduğu ve önemsemez göründüğü bir konuda —bedava bile olsa— ne idüğü belirsiz birisinin ders vermesi onu hiç ilgilendirmeyebilirdi, dolayısıyla işe onunla başlamanın yanlış bir strateji olması ihtimali vardı! Buna karşılık Sacit bey gibi bir Felsefe Tarihçisi böyle birine ihtiyaç duyduğunu kendisine söyleyecek olursa, onu reddetmeye kalkması biraz tuhaf kaçacaktı... Onu da bir kazandık mı, konuyu daha sonra Necmi'ye, en son da Semiha'ya açmanın pek fazla bir tehlikesi kalmıyordu. Ama hepsinden önemlisi ilkin Sacit beyi dâvâya kazanmaktı, zira hem Sacit beyin bölümün yönetiminde herkesten fazla söz sahibi olduğunu biliyordum, hem de bu işte öncülük etmek onun gururunu okşayacaktı.

Böyle düşünmekte haklı olduğumu daha sonraki gelişmeler de kanıtlamakta gecikmedi zaten. Sacit bey, beni uzun uzun dinledikten sonra, "Çok iyi, dostum" dedi. "Bildiğiniz gibi, ben her zaman söylemişimdir: Biz beğensek de, beğenmesek de, bugün Modern Mantık artık her yerde okutuluyor. Aslında bizim üniversitemiz bu bakımdan öncü sayılır, çünkü, biliyorsunuz, bu ders daha Amerikan üniversitelerine bile girmediği zamanlar bizde okutuluyordu, ama Reichenbach gittikten sonra bizim Yekta bu konuya bir türlü yanaşmak istemedi. Necdet de Ankara'ya gidince unutuldu gitti. Ya, iyi olur. Siz arkadaşınızı getirin bize, kendisini görüp tanıyalım. Birkaç ders versin bize bakalım, para mara da istemediğine göre nasıl olsa... Belki ilerde bir kadro da bulmaya çalışırız kendisine..." İlk zaferimi kazanmıştım. "Aferin Sacit beye, sandığımdan da anlayışlı ve geniş görüşlü çıktı doğrusu!" Artık müjdeyi Leon beye de iletebilirdim, zira bundan sonrası kolay olacağa benziyordu. "Sizden bir ri-

cam var, hocam" dedim Sacit beye. "Lütfen, Yekta beyle görüşüp onun onayını almadan öbür arkadaşlara bir şey söylemeyin, olmaz mı, bakarsınız..." Sacit bey, "Yo, yo, siz orasını merak etmeyin" diye bana güvence verdi. "Ben önce Yekta'ya anlatırım durumu, onun itiraz etmek isteyeceğini pek sanmam. Ondan sonra da... siz Leon beyi fakülteye ne kadar erken getirebilirseniz..."

Bu işin bu kadar kolay olabileceğine ben bile ihtimal vermezdim doğrusu. Ancak yine de kuşkularım büsbütün yatışmış değildi: Ya sonunda Leon beyi beğenmezlerse? Daha önce anlattığım gibi, pek sempatik bir görünümü yoktu ne de olsa. Sıska omuzlarının üzerine tünemiş olan küçücük başı, ince uzun burnu, çökük yanakları ve kalın gözlüklerinin arkasından çipil çipil bakan küçücük gözleriyle onları düş kırıklığına uğratması işten bile değildi. Giyinişi bir ayrı felâketti. Ayaklarından iki numara daha büyük ayakkabıları, arkası bir şalvar gibi sarkan pantalonu, kendisine bir korkuluk görünümü veren, babasından kalma eski ve partal paltosu içinde paytak paytak yürüdüğü zaman Şarlo'dan bile gülünç bir hal alıyordu. Hele Semiha onu görünce, "Ay, Hüseyin, bunu nereden buldun böyle? " deyip kahkahayı basacaktı şüphesiz. Gülmesine çoktan razıydım, ama ya bir de gülmezse? Asıl bundan korkuyordum. Gülme de çoğu zaman sempati belirtisidir, dolayısıyla surat asma gibi ürkütücü değildir. İster misin Semiha bana, "Yahu bula bula bu çirkin adamı mı buldun?" desin. Der ya, insan bu, hiç belli olmaz.

Semiha'nın tepkisinin hiç de öyle olmadığını burada belirtmeden geçemeyeceğim. Leon beyi fakülteye ilk götürüp onlarla tanıştırdığım gün gerçekten de gülmesini zor tuttuğu belli oluyordu, ama Semiha'yı sonra yalnız başına gördüğümde, "Hüseyin, meğer ne kadar kibar adammış senin Leon bey öyle" demişti. "Ama çok da zayıf zavallı, neredeyse elbisesinin içinde kaybolacak! " Bu sempati belirtisinin beni o zaman ne kadar mutlu ettiğini bilmem tasavvur edebilir misiniz? İlginçtir, ilk bakışta itici gibi görünen dış görünüşüne rağmen, bugüne kadar Leon beyi "sempatik" bulmayana rastlamadım.

Beni bir parça kaygılandıran bir başkası da Necmi idi. Zira onun bu konuda tepkisinin ne olabileceğini pek kestiremiyordum. Leon beyin entelektüel yeteneklerini doğru değerlendireceğinden emindim, hattâ bu onda benimkine benzer bir "hayranlık" bile uyandırabilirdi. Ancak bunun bir kıskançlığa yol açması da mümkündü. Sonunda onun tarafsız bir tavır alacağına karar verdim. Hele Sacit beyin Leon beyi destekleyeceğini görünce onun da desteklemesi, hiç değilse karşı çıkmaması beklenebilirdi.

Geriye ne kalıyordu bir İbrahim bey... Ondan kuşkulanmam için bir neden yoktu. Zira o nasıl olsa Sacit ve Yekta beylerin dümen suyuna gidecekti.

Bütün hocaların fakültede bulunduğu bir öğleden sonra birlikte yola koyulduk. Onu elden geldiğince "presentable" bir kılığa sokmak için bir hayli uğraşmıştım. O zamana kadar üstünde hiç görmemiş olduğum koyu renkli elbisesi içinde bir yeni damat kadar şıktı. (Meğer giyim kuşam insanı ne kadar değiştirebiliyormuş!). Saç ve sakalını da yeni traş ettirmiş olduğundan mı, yoksa siyah çerçeveli bir gözlük taktığından mı nedir, bizim o kırtipil Leon bey adeta gençleşmiş, neredeyse yüzüne bakılabilir bir hal almıştı. Neyse, lâfı uzatmayayım, ona yol boyunca son talimatları verip de fakültenin kapısından içeri girdiğimizde, kızını görücüye çıkaran bir anne kadar heyecanlı olduğumu hatırlıyorum. Leon bey de benden daha az heyecanlı olmamalıydı ki, birkaç defa bana, "Kravatım yerinde mi?" diye sormuştu. Zira bundan önce onun kravatının düz durduğunu hiç görmemiştim. Bizim kata nefes nefese çıktık ve... Sacit beyin kapısını çaldık. Biraz sonra Sacit bey kapıyı açtı ve bizi içeri aldı. Leon beyle el sıkışırken yüzünde hafif alaylı bir gülümseme belirmişti, ama Sacit beyin gülümseyişlerinde genellikle bir alay havası olduğundan bunu normal karşılamak gerekiyordu. Leon beyin Sacit bey karşısındaki davranışı ise biraz fazla nazik görünmesine rağmen rahat ve çok doğal bir insan olduğu izlenimi uyandırıyordu. Oturur oturmaz da Leon bey, —hep o fazla nazik tonda— başta Sacit bey olmak üzere bölümdeki bütün öğretim üyelerine —bu arada bana da— kendisine gösterilen ilgiden dolayı ne kadar "müteşekkir" olduğunu, aralarında olmaktan ne kadar mutluluk duyduğunu, hattâ yanlış hatırlamıyorsam, bunun hayatının en mutlu olayı olduğunu anlatmaya başlamıştı. Sacit bey, Leon beyin iltifatlarına başka iltifatlarla cevap vermiş, onun gibi "değerli" bir arkadaşı aralarında görmekten sadece zevk duyacaklarını vurgulamayı ihmal etmemişti. Ve ben iyice rahatlamıştım, zira Leon beyin Sacit beyin de hoşuna gittiği açıktı. Biraz sonra Sacit bey, Yekta beye telefon ederek, bizim geldiğimizi ve kendisini beklediğimizi haber verdi. Yekta bey, daha kapıdan girerken, Leon bey yerinden bir ok gibi fırlayıp esas duruşa geçti ve onun yaklaşmasını bekledi. O an Sacit beyin yüzünde demin beliren alaylı gülümsemenin bu defa çok daha büyük ve belirgin bir benzerinin çiçek açtığını gördüm. Leon bey, Yekta beyin elini sıkarken öyle derin bir "courbette" yapmıştı ki, Sacit beyin kendini gülmemek için zor tuttuğu belli oluyordu. Herhalde bundan alınabileceğimi düşünmüş ol-

malı ki, bana gülmesinin iyi niyetli olduğunu belirtmek amacıyla sağ koluma hafifçe vurdu. Leon beyin söz arasında gerek Sacit beye gerekse Yekta beye ikide bir "Evet, hocam!", "Hayır, hocam" demesi kadar, onlar önünde bu derece kırılıp dökülmesi de aslında bana çok dokunaklı geliyordu, ama o sırada ben de Sacit bey gibi gülmekten kendimi alamadığımı hatırlıyorum. Yekta beyin yüzünde ise daha ciddî bir ifade vardı nedense. Hemen asıl konuya girip, nasıl bir ders vermek istediğini sordu. Leon bey, bu konudaki düşüncelerini biraz fazla ayrıntılı anlatmış olmalı ki, Yekta bey, bir ara saatine bakarak, Sacit beye "Benim saat beşte randevum var, maalesef kaçmak zorundayım. Siz artık aranızda ders programını halledersiniz" deyip ayağa kalktı ve aynı ciddî yüzle Leon beye, "tanıştığımıza memnun oldum" dedi. Leon bey, daha o kalkmadan yerinden fırlayıp, esas duruşa geçmişti. Yekta beyin elini sıkarken, belinden yukarısı bacaklarıyla neredeyse tam bir dik açı meydana getiriyordu. Sacit beyin keyfine diyecek yoktu. Bu sefer ağzı da hafif açılmış olduğundan, bütün yüzünü kaplayan kıpkırmızı gülümsemesi insana olgunluktan çatlamış kocaman bir inciri hatırlatıyordu. Leon bey, Sacit beyi düpedüz fethetmişti. Dolayısıyla kendisini bölümdekilere kabul ettirmeyi başarmış sayılırdım.

"Sayılırdım" diyorum, zira Semiha'yı dâvâya kazanmadıkça tehlike büsbütün ortadan kalkmış olmuyordu. Aslında çok iyi kalpli bir kız olan Semiha'dan çekinişimin sebebi, estetik nedenlerle Leon beyi istemeyebileceğini düşünmemdi. Ama daha önce de değindiğim gibi, bu korkumun yersiz olduğu anlaşıldı. Bunda Leon beyin aşırı nezaketinin büyük etkisi olduğuna şüphem yok, ama alçak gönüllü ve samimî bir insan olduğunu daha ilk tanıştıkları gün sezmiş olması da Leon beyin Semiha'nın sempatisini kazanmasında rolü olmalıydı. Sonra onları tanıştırmadan Semiha'yı elimden geldiğince hazırlamıştım. Bunu yaparken onun kıskançlığını uyandırabilecek şeyler söylemekten kaçındığım gibi, onun sempatisini, hattâ merhametini uyandırabilecek bazı şeyler de anlatmıştım. Bu arada Leon beyin zayıflığı hakkında ona söylemiş olduklarım çok dokunmuş olmalı ki "Otuz dokuz kilo mu geliyor dedin? A, Vallahi inanılır şey değil, Hüseyin" diye acıma duygularını ifade etmişti. "Şu adamı bayağı merak ettim doğrusu, otuz yaşında bir insan nasıl olur da otuz dokuz kilo olabilir, bir deri bir kemik desene..." O zaman Semiha'ya, Montesquieu'nun ünlü, "*Commet peut—on être Persan?*"* sözünü tekrarlayarak işi lâtifeye boğ-

* Nasıl İranlı olunabilir?

maya çalışmış, ardından da, "Ama bütün sıskalığına, çelimsizliğine rağmen öyle bir matematik yeteneği var ki adamda, kendi kendine okuyup modern mantığı öğrenmiş, matematik gibi bir şey zaten, biliyorsun, onun için matematiğe yetenekli olanlar için öğrenmesi zor olmasa gerek. Zaten asıl Leon bey, matematik okumak istiyormuş, ama babası bırakmamış..." diyerek ferahlatmaya çalıştım. Semiha'nın yüzündeki gölge kaybolmuştu, ama gene de tam emin olmadığı belli oluyordu. Semiha, "İyi, ama sen bizde ders verecek kadar bu işi iyi bildiğini nereden biliyorsun?" diye sorarak bu kaygısını dile getirdiğinde, bir an ne diyeceğimi şaşırdığımı hatırlıyorum. Ben kendim o zaman bu bilim dalı hakkında pek bir şey bilmediğimden, Leon beyin bilgisini de tartacak durumda değildim, dolayısıyla Semiha'nın bu sorusunu doğrudan doğruya cevaplandırmam her bakımdan sakıncalıydı. Ben Leon beyin daha çok felsefe konusundaki bilgisini, daha doğrusu yeteneğini değerlendirmek fırsatını bulmuştum. Ayrıca onunla o zamana kadar yaptığım konuşmalardan da onun çok iyi bilmediği konularda değil ders vermek, ağzını bile açmayacak bir kafa yapısında olduğunu derhal anlamıştım. Galiba "dehâ"nın belirgin karakteristiklerinden biri de bu: Bir şeyi tam anlamadan o şeyden söz etmemek! Öte yandan Semiha'ya Leon beyi son derece yetenekli "amatör" bir felsefeci olarak takdim etmekten de çekiniyordum. Zira bundan alınabilirdi. Kısa bir duraklamadan sonra, Semiha'ya, "Çok haklısın" dedim. "Aynı soruyu bana Sacit bey de sordu. (Nedense Yekta bey buna ihtiyaç duymamıştı!) Gerçi ben bu konuda Leon beyi gizlice yoklamadım değil. Günümüzün tanınmış mantıkçılarının ana eserlerini incelemiş, Russell, Carnap, Quine, daha benim bile adını duymadığım bir sürü kişi saydı bana. Bunları okuyabildiğine göre, demek..." Semiha, "Hayır, bütün bunları okumuştur belki, ama gene de..." diye sözümü kesince ben, "Ne demek istediğini çok iyi anlıyorum" demiştim. "Buradaki örencilerin anlayabileceği seviyede bir ders veremeyebilir, değil mi? Haklısın, bu nokta üzerinde ben de çok düşündüm. Üstelik şimdiye kadar hiç ders vermemiş hayatında... Onun için ben şöyle bir çare düşündüm, bilmem sen ne dersin? Yekta bey, iyi kötü biraz modern mantıktan anlıyordur nasıl olsa; sonra Ankara'dan Necdet Coşar'ı da çağırır ve Leon beyden hepimize bir ders vermesini isteriz. Hani bizim doçent olurken verdiğimiz deneme dersi gibi bir şey... Ne dersin, iyi değil mi? Baktık ki, bu işi beceremiyor, biz de o zaman..." Semiha bu fikrimi çok beğenmişti. "Bak, bunu çok iyi düşünmüşsün, Hüseyin" dedi. "Beceremezse, ne yapalım artık..."

Böylece Semiha engelini de şimdilik aşmış oluyordum, geriye kalı-

yordu Necmi Toygar. Dediğim gibi, ondan pek korkmuyordum, ama gene de bir tatsızlık çıkarabilirdi. Karakterinin birçok yönünü beğenmememe rağmen, bölümde o zamana kadar kendime tek "kafa dengi" bulduğum kişi gene Necmi idi. İlgi alanlarımız birbirine çok yakın olduğu gibi, aynı filozofları seviyor, genellikle aynı yazarların eserlerini okuyorduk. Ama bizi birbirimize en çok yaklaştıran şey Alman metafiziğinin çöllerinde yıllar yılı dolanıp durduktan sonra, modern Anglo-Sakson ampirizminin vahasına varabilmiş olmaktan duyduğumuz ortak sevinçti. Russell, Moore, hele Wittgenstein gibi adlarını bile yeni yeni duyduğumuz filozofların eserleri bize yepyeni, apaydınlık bir düşünce dünyasının kapılarını açıyorlardı. Onlardan aldığımız heyecanla, Quine, Carnap, Ayer, Austin gibi daha da değişik filozofları tanımaya başlamıştık. Ortak okumalarımız bizi sık sık bir araya getiriyor, bir fikir alışverişine demeyeyim, ama hiç değilse bir çeşit entelektüel "dertleşme"ye götürüyordu. 'Dertleşme' diyorum, çünkü Necmi de ben de yalnız yolumuzu bulana kadar çok zaman kaybetmiş olduğumuza hayıflanmakla kalmıyor, fikir donatımımızda ve bilgi dağarcığımızda pek büyük boşluklar kalmış olmasına üzülüyorduk. Köklü bir matematik eğitimi görmemiş olmamız en büyük eksiğimizdi. Üstelik buradaki öğrenciliğimiz sırasında modern mantık okumamış olmamız bu eksiğimize bir yenisini ekliyordu. Bu konularda bu yaşta kendi kendimize bir şeyler öğrenmeye ne onun cesareti vardı, ne benim. Ama o zaman da yeni İngiliz ve Amerikan filozoflarının birçok yazılarını okuyamıyor, okumaya kalktıklarımızı da anlamakta zorluk çekiyorduk. Bu donanımımızla özellikle bilim felsefesine el atmamız mümkün değildi. Oysa son yıllarda benim ilgim neredeyse tümüyle bilim felsefesine kaymıştı. Aslında ikimiz de daha çok bilgi teorisine karşı ilgi duyuyorduk, ama günümüz koşullarında bilgi teorisi bilim felsefesi demekti. Bu konuda derinleşebilmemiz için ise iyi kötü bir temel matematik bilgisine, ayrıca iyi bir modern mantık bilgisine ihtiyacımız vardı. Ama biz elimiz kolumuz bağlı beklemekten başka bir şey yapamıyorduk. Bu donatımsızlık, Wittgenstein'ın "*Tractatus Logico - Philosophicus*" gibi modern metafiziğe ait bazı eserlerini okuyup anlamamızı bile imkânsızlaştırıyordu. Nitekim bir defasında Necmi ile birlikte bu kitabı ciddî bir biçimde incelemeye karar vermiş, ama bir yerden sonra bu işi tek başımıza yürütemeyeceğimizi anlayarak vazgeçmek zorunda kalmıştık. Bu düşünsel çaresizlik bizi birbirimize daha çok yaklaştırmıştı, ama dediğim gibi, onunla ne zaman bir araya gelsek, konuşmalarımız bir dertleşmeden pek öteye gidemiyordu.

Onun için Leon beyin şahsında gerçek bir fikir yoldaşı bulduğumu kendisine söylediğim zaman Necmi'nin tepkisinin ne olacağını çok merak ediyordum. Kendisine bu keşfimi haber verdiğimde Necmi'nin yüzünün ilkin biraz bozulur gibi olduğunu hatırlıyorum. Ama ona Leon beyi anlattıkça yüzü aydınlandı, aydınlandı, derken ben, asıl niyetimi kendisine açıklamamın zamanı geldiğini anladım. "İyi ama Hüseyin" dedi o zaman Necmi, "Hiç sanmam ki bizimkiler böyle bir şeye yanaşsınlar... Hele Semiha duyarsa..." O zaman ben daha önceki girişimlerimi Necmi'ye bir bir anlatmak zorunda kaldım. "Hayret doğrusu" dedi Necmi. "Nasıl kabul etmişler? Seni tebrik ederim, Hüseyin, çok iyi bir iş yapmışsın, ben olsam böyle bir şeyi teklif etmeye bile cesaret edemezdim. Doğrusu senin cesaretine hayranım, senin gibi olabilmeyi çok isterdim, ama, biliyorsun, önümüzdeki günlerde benim profesörlük işi de var, onun için... Haydi hayırlısı olsun, bu habere ne kadar sevindim, bilemezsin... Hüseyin, Leon beyi bir an önce bana tanıt da bari, bakarsın..."

Necmi'nin bu sözlerinde samimî olduğundan emindim. Korkak mizaçlı olmasına rağmen, ikimiz baş başa olduğumuz zaman bana içini olduğu gibi dökmekten çekinmezdi. O da kendini bölümde yalnız hissediyordu. Profesörlüğü konusunda gereken ilgiyi göstermediği için Sacit beye kızıyor, hattâ onu, bu işi bile bile geciktirmekle suçluyordu. Buna karşılık onun İbrahim Varnalı'yı adam yerine koyması Necmi'yi çileden çıkarıyordu. (Zaten Sacit bey, onu asistan olarak aldığı günden beri araları açılmıştı). Yetenekleri bakımından pek bir değer vermediği Semiha'ya da çok içerlediği belliydi, zira o birazcık Sacit beyi ters doğrultuda etkilediğinden de kuşkulanıyor olmalıydı ki, ne zaman bir araya gelsek Semiha'yı çekiştirmekten geri kalmıyordu. Yekta bey zaten "felsefe" ile ilgili görünmediği için, onunla herhangi bir düşünsel alışveriş söz konusu değildi. Geriye bir ben kalıyordum, dolayısıyla o sıralar Necmi bir beni kendisine yakın buluyordu. Benim övgülerim sonucu daha tanımadan Leon beye karşı da onda içten bir ilgi, hattâ sempati uyanmışa benziyordu. (Ne yalan söyleyeyim, Leon beyi ona anlatırken, coştuğum ve övgülerimin dozunu bir hayli kaçırdığım da olmuştu. Ama Necmi'nin karşısında nedense bunu yapmaktan çekinmemiştim. O da övgülerimi fazla aşırı bulmamış görünüyordu. Aslında kıskanç yaradılışlı olmasına rağmen, Necmi'nin o gün övgülerimi daha çok gıpta ile dinlediğini hatırlıyorum. O da benim gibi gerçek bir "dehâ"ya susamış olmalıydı.) Üçümüz bir araya gelince küçük bir çalışma grubu oluşturabilecektik, matematik ve mantık alanlarındaki eksikliklerimizi tamamlamada Leon beyin bize

büyük yardımı dokunabilirdi. Sonra hep birlikte seminerler de düzenleyebilirdik, zira Necmi'ye Leon beyin yalnız çok iyi bir mantıkçı değil, üstelik son derece yetenekli bir felsefeci olduğunu söylemekten çekinmemiştim. Oysa ne Sacit beye, ne de Semiha'ya böyle bir ifşaatta bulunabilirdim, zira onlar bunu öyle kolay kolay hazmedemezlerdi. Aslında Necmi'den de bu konuda olumsuz bir tepki gelebilirdi, bundan kaygılanmıyor değildim, ama o gün anlattıklarımdan Necmi'nin mutlu olduğunu görmek bana cesaret vermiş olmalı ki, baklayı ağzımdan kaçırdım ve Leon beyin asıl ilgi alanının felsefe olduğunu, Carnap, Quine, Goodman gibi en çok hayranlık duyduğumuz yaşayan filozofların birçok eserini hatmetmiş bulunduğunu söyledim. Necmi, alınmak şöyle dursun, buna en az benim kadar sevinmiş görünüyordu. Aramıza herhangi bir kıskançlık gölgesinin düşmeyeceğini görmek beni de mutlu etmiş ve Necmi'ye duyduğum sempati o gün biraz daha artmıştı. Belki biz de aramızda küçük bir "Wienerkreis" oluşturabilirdik ileride, neden olmasın?

Kafa dengi bir dost bulmak, bazan insanın gönlünü kaptırabileceği bir sevgili bulması kadar mutluluk verici bir olay bence. Necmi'nin Leon bey ile aramızdaki dostluğu paylaşması bu dostluğu belki daha da güçlendirecekti. Bu nedenle o gün ondan ayrılırken Leon beye vereceğim müjdenin sevinciyle sarhoş gibiydim. Bölümde hiç kimseyi gocundurmadan bu işi halletmiş, üstelik ona yakın bir dost kazanmıştım. Leon bey bu habere kim bilir ne kadar sevinecekti! Ne yalan söyleyeyim, belki de hayatımda ilk defa "diplomatça" bir taktik kullanıyordum ve bunda başarılı olmuştum. O zamana kadar bana bu tür taktikler hep "ikiyüzlülük" gibi gelirdi, ancak kendim için hiçbir zaman başvurmadığım ve başvurmayacağım bu taktikler Leon beyi meslektaş çevreme kabul ettirebilmem için bana kaçınılmaz görünmüştü. Aslında onunla ilgili ne bir yalan söylemem gerekiyordu, ne de herhangi bir abartmalı söz; belki de tek yalanım onlara bütün bildiklerimi ve inandıklarımı söylememekten ibaretti. Leon beyi onlara sevdirebilmek için (özellikle Semiha'ya) biraz da "acındırma" yoluna gitmek, hepsi bu! İnsanların ne kadar alıngan, hattâ kıskanç olduklarına çeşitli vesilelerle tanık olmuştum. Biliyordum ki, Leon beyi baştan çok yetenekli bir felsefeci olarak lanse etmeye kalksam, ona değil ders verdirtmek, onun fakültenin kapısından içeri adım atmasına bile izin vermezlerdi. Kimya okumuş biri nasıl iyi felsefeci olabilirdi? Hele, boş bulunup onun olağanüstü yetenekleri olan bir felsefeci olduğunu ağzımdan kaçıracak olsam, maazallah beni bile bölümden kovmaya kalkabilirlerdi. Oysa benim samimî inancım buydu, dolayısıyla bu inan-

cımı onlara söylememek bana düpedüz ikiyüzlülük gibi geliyordu. Ama dediğim gibi, dikkatli davranmalıydım, yoksa bir çöp tenekesinden büyük bir şans eseri olarak bulup çıkardığım bu incinin yapma olmadığına kimseyi inandıramazdım, belki Necmi dışında...

Ama ne yazık ki, aradan çok geçmeden büyük bir taktik hatâsı yapacaktım. Leon bey, kararlaştırdığımız gibi, önce bizlere bir açış dersi verdi. Cırtlak sesine rağmen, Yekta bey de, Ankara'dan bu iş için getirilen Necdet bey de dersi beğendiklerini söylediler. Hattâ Necdet bey, hayranlık belirten bazı övgülerde de bulundu. Sonunda Leon bey 'in, önce ücretsiz olmak kaydıyla, haftada iki saat modern mantık dersi vermesi kararlaştırıldı. Böylece Leon bey, kısa zamanda bizlerden biri olmuştu. Bütün bu hızlı gelişmelerden cesaret alarak, ben tuttum Necmi'ye, İbrahim Varnalı'ya ve Semiha'ya, elimize fırsat geçmişken bu derslere bizlerin de devam etmemizin faydalı olacağını —onları elden geldiğince gocundurmamaya çalışarak— anlattım. İbrahim Varnalı ile Semiha hemen "olur" dediler, ama beklediğimin tersine, Necmi bu tekliften hiç de memnun olmamış göründü. Nedeni? Efendim, öğrencilerle fazla içli dışlı olmak doğru değilmiş. Onlarla aynı sıraya oturup bir şeyler öğrenmeyi gururuna yediremediği anlaşılıyordu. Öyle ya, bugün yarın profesörlüğünü bekleyen birisi nasıl olur da kendi öğrencileriyle dirsek dirseğe aynı sırada otururdu? Ben bunu gene Necmi'nin alışık olduğum kaprislerinden biri olarak değerlendirdim ve fazla üzerinde durmadım. Hattâ ona bunu teklif etmiş olduğuma pişman oldum, zira salt bu nedenle bile Leon beyden soğuyabilirdi. Herkesten alçak gönüllü olmasını beklemem büyük bir hatâ idi.

Semiha'yı çağırmakla da ikinci hatâyı işlediğimi çok geçmeden anlayacaktım. İbrahim Varnalı yalnız birinci derse katılmış, ama ondan sonra bir daha görünmemişti. Daha mantığın en elemanter bölümlerini bile anlamakta güçlük çektiği o ilk derste gözümden kaçmamıştı. Buna karşılık, gariptir, Semiha hiçbir dersi kaçırmıyordu. Demek ki öğrenmeye hevesli idi. Ancak bir süre sonra Leon bey tahtada şart-eklemenin çizelgesinin nasıl olacağını anlatırken, Semiha bir noktaya itiraz etti. Leon bey bütün incelik ve nezaketini kullanarak onu iknaya çalıştı, derken birkaç öğrenci de Leon beye katılıp ona yanıldığını anlatmaya çalıştılar, ama Semiha "Olmaz böyle şey" diye ayak diretmeye devam etti. Bu aslında incir çekirdeğini doldurmaz denecek kadar önemsiz bir tartışma konusuydu, ama Semiha öğrencilerin önünde tükürdüğünü yalamak istemiyordu bir türlü ve işte bu olay Semiha'nın Leon beyden soğumasına, hattâ zaman-

la ona karşı cephe almasına yetti. Zavallı Leon bey, bu olaya son derece üzülmüştü ve kendini Semiha'ya affettirmek için ne yapacağını bilmiyordu. Ne zaman fırsat bulsa, özellikle Sacit beyle Yekta beyin yanında, Semiha hanımın mantığa karşı büyük ilgi duyduğunu, hattâ bazan çok uyarıcı eleştirilerde bulunduğunu belirterek, onun kalbini almaya, ona karşı daima nazik, hattâ saygılı davranarak da geçmişi unutturmaya çalışıyordu. Ama olan olmuştu ve bu olaydan sonra ben ne zaman Semiha-'nın önünde Leon beyin herhangi bir başarısını övecek olsam, o hemen atılıp, "Haydi canım, mantıkçılığını da gördük işte" diyerek ağzımı kapatmaya çalışıyordu. İnsanın gururunu yaralamamaya çok dikkat etmek gerektiğini bu vesile ile çok iyi anlamıştım. Bir de Turan'ın dediği gibi, "*Il faut se faire pardonner son génie!*"*

* İnsan dehâsını affettirmeye çalışmalı!

LEON BEY DEVAMLI KADROYA ALINIYOR

Bu ilk bakışta basit gibi görünen olay sonraları benim meslek hayatımda çok daha derin ve ciddî sonuçlar doğuracaktı. Gerçi Leon bey kısa zamanda kendini çevresine sevdirmiş, hattâ "uzman" adı altında sürekli kadroya bile alınmıştı, ama bazan Sacit beyde bile ona karşı "olumsuz" bir tavrın izlerine rastladığım oluyordu. Bu değişikliğin yukarıda andığım olaydan sonra başlamış olması Semiha üzerindeki kuşkumu güçlendiriyordu. Necmi de her fırsatta "o kadın"ın Sacit beyi nasıl etkilediğini anlata anlata kuşkumu büsbütün körüklüyordu. Ancak bölümde genellikle Leon beye karşı eskisi kadar olumlu davranılmayışında benim hatâm, hattâ suçum çok daha büyüktü. Bir kere Leon bey bölüme katılalı onun dışındaki meslektaşlarımla ilişkilerimi en aza indirmiş gibiydim. Hemen her zaman Leon beyle beraberdik, onlarlaysa ancak yemeklerde, bir de resmî bölüm toplantılarında karşılaşıyorduk. Özellikle Semiha, Leon bey yüzünden onu terk etmiş olduğumdan iyice alınmışa benziyordu. Ona daha da dokunan şey, Leon beyle dostluğumuzdan çıkardığı anlam olmalıydı. Onlarca Leon beye bu derece önem verişim kendilerini adam yerine koymadığımı gösteriyordu. Bunda Semiha'nın da, ötekilerin de bir dereceye kadar haklı olduklarını itiraf etmek zorundayım. Onları adam yerine koymak ya da koymamak pek söz konusu değildi bence, ama Leon bey gibi birini bulduktan sonra, zamanımı onunla geçirmeyi tercih ediyordum. Zira Leon beyle olduğum her ânı, her dakikayı felsefe üzerinde konuşmak ve tartışmakla geçirdiğim için, zamanımı boşa harca-

mamış oluyordum. Üstelik Leon beyden durmadan bir şeyler öğreniyordum. Üstün zekâsı ve kılı kırk yaran mantık dehâsıyla her gün insanı adeta büyüleyen düşünce akrobasilerine tanık oluyordum. Leon beyle mantık, felsefe ve bilim dışında bir şey konuşmak da mümkün değildi. Yemekte, otobüste, vapurda, nerede olursa olsun, en elverişsiz şartlarda bile durmadan felsefe konuşur ve tartışırdı. Gerçi onun düşünme hızına ayak uydurmak bazan zor ve yorucu oluyordu, ama bu çabaya değerdi. Ona kendi odamda yer verdiğim, aynı semtte oturduğumuz ve fakülteye birlikte gidip geldiğimiz için hemen devamlı beraberdik. Bu beraberliğimiz seminerlerde ve derslerde de devam ediyordu. Zira ben onun derslerini kaçırmadığım gibi, o da benimkilerden eksik olmuyordu. Seminerlerimi onunla birlikte yapmaya başlamıştık. Asıl ilgi alanı "felsefe" olduğu ve bu alanda kendisine ders verdirilmediği için, benim seminerlerimde bol bol felsefe yapma fırsatını buluyor, bu alanda da ne büyük yetenekleri olduğunu ortaya koyuyordu. Bazan seminerlerde öğrenciler önünde bir görüşü karşılıklı tartışıyorduk. Fakat Leon bey genellikle öğrencileri büsbütün unutup konuşmalarını onların anlayamayacakları kadar yüksek bir seviyeden sürdürüyor, benim onu biraz aşağıya indirme girişimlerim pek fayda sağlamıyordu, zira Leon bey söylediklerinin herkesçe anlaşılacak kadar basit olduğu kanısındaydı. Bu seminerlerin bazan aramızda çekişmeli bir hal alması öğrencilerin bizi bir çeşit felsefeci Hacivat'la Karagöz gibi izlemelerine yol açıyor, ama tartışma mutlaka Karagöz'ün zaferiyle sonuçlanıyordu. Leon beyle yaptığım hiçbir tartışmayı kazanamamış olmam, ona karşı neden bu derece hayranlık duymuş olduğumu açıklamaya yardım eder sanırım.

Leon beyle olan dostluğum yüzünden gerçekten de öteki meslektaşlarımla olan ilişkilerimi ihmal edecektim ve bu, özellikle Semiha'nın şikâyetlerine yol açacaktı. İkide bir bana —iyi yüreklilikle— "Ee, Hüseyin, Leon beye rastlayalı bizi unuttun" demesi bunu gösteriyordu. Böyle davranmamam gerekiyordu, hele Semiha'yı yalnız bırakmamalıydım. Bu konuda Leon bey bile beni devamlı uyarıyordu, zira o da, yakın dostluğumuzun ötekilerde olumsuz bir tepkiye yol açmasından kaygılanıyordu. Ama ben nedense buna pek kulak asmıyordum. Doğrusunu söylemek gerekirse, onların dostluğuna pek fazla değer de vermiyordum, zira onların birbirleriyle ilişkileri —gördüğüm ve hissettiğim kadarıyla— bir sevgi ve ilgi beraberliğine dayanmıyordu, bu daha çok aynı bölümde bulunmanın zorunlu kıldığı bir ilişkiydi. Bir meslek birliğine bile dayandığı söylenemezdi, zira aralarında bulunduğum yirmi iki yıla yakın bir süre

içinde, bir felsefe problemi üzerinde tartıştıklarına tanık olmamıştım. Bir araya geldikleri zaman da söz genellikle fakülte entrikaları etrafında dolaşır, dedikodu, alay ve çekiştirme aşamasını pek geçmezdi. Bütün hınçlar, öfkeler, nefretler, kıskançlıklar bu konuşmalarda bol bol sergilenir, ama övgü ve sevgiye pek az yer verilirdi. Beni en çok rahatsız eden bir nokta da birbirlerine karşı olan tutum ve davranışlarıydı, daha doğrusu bu tutum ve davranışlardaki iki yüzlülüktü. İkisi üçü bir araya geldiler mi, mutlaka orada bulunmayan biri eleştiri, çekiştirme, en azından alay konusu olurdu. Bu sonuncu uğraş konusunda hiç kimse Sacit beyle aşık atamazdı. O herkesin gülünç yönlerini büyük bir ustalıkla yakalar ve acı vermeyen bir acımasızlıkla karikatürleştirirdi. Onun bu karikatürlerine gülmemek elde değildi, zira başkalarının kusurlarından zevk almayan insan yok gibidir. Ama anlattıklarına en çok da kendi gülerdi. Başkalarıyla alay etmekten yaramaz bir çocuk gibi zevk aldığı belliydi. Hele Necmi ile alayları bazan gerçek bir virtüyözlük gösterisi boyutlarına ulaştığından, o anda yanında bulunanları gülmekten kırar geçirirdi. Ben de bu gösterilerden büyük haz duyduğumdan, Necmi'yle ilgili anekdotlar anlatarak bu neşeli havayı iyice kızıştırmaktan geri kalmazdım. Bazan gözlerimizden yaşlar gelinceye kadar güldüğümüz olurdu. (Her insanın içinde olan üstünlük kompleksinin Sacit beyde böyle alay etme biçiminde su yüzüne çıkması aslında onun iyi huylu bir insan olduğunu gösteriyordu, bu nedenle ona karşı daima sempati duymuşumdur).

Bu gülme seansları bazan alay konusu kişi aramızda olduğu zaman da yapılır, hattâ seansa alay konusu kişinin kendisi de katkıda bulunurdu. Örneğin Necmi'yi iyi bir gününde açıkça tiye almaktan çekinmezdik, o da hiç oralı değilmiş gibi görünür, yeni marifetlerini sergileyerek neşemize neşe katardı. Sonra alay edilme sırası bana gelir, Sacit bey başta olmak üzere herkes dağarcığında ne varsa ortaya döker ve yeni bir gülme seansı başlardı. Leon beyin bölüme gelmesi bu seanslara yeni ve değişik bir tat getirmişti. Zira Leon bey, yalnız doğuştan gülünç olan beden yapısıyla değil, bütün davranışlarıyla "acılı bir komedi" idi. Onu ilk defa gören bir insanın görüp de gülmemesi imkânsızdı. Daha önce de dediğim gibi, Şarlo bile onun yanında silik kalırdı. Sanırım onu ilk tanıyanlara sevimli gösteren de buydu. Turan'ın deyimiyle onun, "dehâsını affettirebilmek" için tanık olduğum yeni komikliklerini hemen bölümdekilere iletiyor, anlattıklarımla onları kırıp geçiriyordum. Bunu genellikle Leon beyin yanında yaptığım için, o da kendi marifetlerine gülmekten katılıyordu.

Bir gün fakülteden çıkıyorduk. Hava soğuk ve yağmurlu olduğu için Leon bey paltosunun üstüne bir de yağmurluk geçirmişti, ama kocaman şemsiyesini de koluna takmayı ihmal etmemişti, zira başında şapka olmasına rağmen ne olur ne olmaz başı ıslanabilirdi. Tam merdivenleri inip alt koridora vardığımızda Leon bey şemsiyesini unuttuğunu fark etti. Ona, "Bir şeyinizi unutmadan edemezsiniz zaten" diye çıkıştım. "Çünkü öteberinizi arkanızdan benim toplamama alıştınız nasıl olsa..." Leon bey, son derece canı sıkılmış bir halde, dönüp tekrar merdivenleri çıkmaya başladı. İkinci kat merdivenlerine yaklaştığında gönlüm daha fazla yorulmasına katlanamadığı için arkasından bağırdım: "Kolundaki koskocaman şemsiyeyi de görmüyor musun, dalgın filozof?" Onun kolundaki şemsiyeye durup bir bakışı vardı, görecektiniz. Sonra, "Ama böyle de şaka olmaz ki, Hüseyin bey" diye yakınarak merdivenden inişini... Bütün yol boyunca ikimiz de gülüp durmuştuk; o gün bizi görenler "Bu iki manyak neye gülüyor böyle?" diye merak etmiş olmalılar. Bir gün de vapurla Kadıköy'e geçerken deniz çok dalgalıydı ve Leon beyin korkudan ödü kopuyordu. Derken hafifçe burnu kanamaya başlamaz mı! Aslında bu burun kanaması onda sık sık olan bir şeydi. Ama o gün vapurda, "Ya daha çok kanarsa, ne yaparım?" korkusuyla bir doktor bulmam için yalvarmaya başladı. Baktım olacak gibi değil, vapur da kalabalık mı kalabalık, herkes bize bakıyor, âleme rezil olacağız. Ayağa kalkıp arkadaşımın hastalandığını, bir doktor olup olmadığını yüksek sesle sormak zorunda kaldım. Büyük bir kıpırdanma oldu etrafta, derken iki doktor çıkageldi. Adamlar kanepeye boylu boyunca uzanmış olan Leon beyi şöyle bir muayene edince durumu hemen kavradılar ve telâşlanacak bir şey olmadığını söyleyip gittiler. Leon beyin burnuna küçük bir pamuk tıkaması yeterliydi. Bir gence yukarıdaki ilkyardım kutusundan biraz pamuk getirmesini rica ettim, zira Leon bey yanından ayrılırım korkusuyla elimi bırakmıyordu. O genç gittikten bir zaman sonra geldi, çok heyecanlı görünüyordu, birileriyle tartışmış, hattâ kavga etmiş gibi bir hali vardı. Elindeki pamuğu bana uzatırken, ecza dolabını bir türlü açtıramadığını, bu yüzden dolabın camını kırmak zorunda kaldığını söyledi. Hemen ardından kamarot gelip, "Beyefendi, kaptan sizi çağırıyor, benimle gelir misiniz lütfen... Ecza dolabının camını kırmışsınız galiba, ödemeniz gerekecek sanırım..." diyerek o zavallı genci alıp götürmez mi? Hep bizim Leon beyin burnundan iki damla kan geldi diye! Bu yüzden kendisine epey çıkıştıktan sonra, "Herkesin alay konusu olmaktan da korkmuyor musunuz?" diye soracak oldum. Leon bey, kollarını iki yana açarak

ne dese beğenirsiniz: "Ee, Hüseyin bey, izin verin de, dünyada korkmadığım bir şey olsun hiç değilse!" Bu, onun zekâsının en güç durumda bile "humour" limanına sığınabilecek kıvraklıkta olduğunun yeni bir belgesiydi.

Bu anekdotu bölümdekilere yetiştirdiğim zaman, gene herkesin kahkahalarla güldüğünü hatırlıyorum. Gülünç olan insanlardan bir tehlike gelmez, bu yüzden Leon beyin bölümdekiler üzerinde sempati uyandırdığından eminim. Ama ben bu sempatiye fazla güvenmiş olmalıyım ki, olur olmaz yerde onu övmeye, hattâ bazan göklere çıkarmaya başlamıştım. Bu övgülerimin genellikle soğuk karşılandığını fark etmiyor değildim. Semiha'nın yüzü resmen bozuluyor, Sacit beyinki garip bir biçimde ciddîleşiyor, İbrahim Varnalı'nınkinde anlamlı bir gülümseme beliriyor, Yekta bey ise suskunlaşıyordu. Baş başa kaldığımız zamanlarda Leon bey hakkındaki övgülerinin dozunu benden fazla kaçıran Necmi ise sesini çıkarmadan önüne bakıyor veya araya lâf karıştırarak soğuk havayı dağıtmaya çalışıyordu.

Bir gün Profesörler Evi'nde hep birlikte yemek yiyorduk. (O gün nedense Leon bey aramızda değildi). Ben, bir süre önce Leon beyin seminerde Carnap'ın incelemekte olduğumuz bir yazısında çok önemli bir yanlışlık bulduğunu anlattıktan sonra, "Bu adamın zekâsı bazan beni hayrete düşürüyor" deyince, soğuk bir hava estiğini bütün yüzlere düşen gölgeden anlamıştım. Bana inanmak istemedikleri belli idi. Gene içlerinde en samimî olan Semiha olduğundan, kendini tutamayarak, "Aman Hüseyin, sen de artık bir Leon tutturmuşsun, var mı yok mu, Leon bey, Leon bey, Leon bey... Gına geldi artık" diye içini boşalttı. Bir adamın dehâsını kabul etmekte niçin bu kadar ayak direttiklerini bir türlü anlayamıyordum. Herhalde onu benim gibi tanımadıkları için böyle davranıyor olmalıydılar. Tanısalardı, mutlaka Leon beyin zekâsına hayran kalırlardı. Nitekim onların da eserlerinden tanıyıp hayran oldukları bir sürü filozof yok muydu? Gerçi Leon beyin henüz bir eseri yoktu, olsa bile, bu eser, onların otoritesine güvenebilecekleri kişiler tarafından "tescil" edilmemişti. Öyleyse ben onun gerçekten de bu derece değerli olduğunu nereden bilebilirdim? Belki Leon bey iyi bir mantıkçı olabilirdi, (Semiha o dersteki olaydan sonra bundan da şüphe ediyordu!), ama hiçbir felsefe kültürü olmayan bir "kimya mühendisi"nin felsefe konusunda söz sahibi olmaya kalkması bile onlara bir çeşit haddini bilmezlik gibi geliyordu. Ben de kalkmış onlara Leon beyin "Quine ve Carnap ayarında" bir felsefeci olduğunu imâ etmiştim. (Ne yazık ki, ben, bir ara kendimi kaybedip,

bunu açıkça da iddia edecek, böylece onların gazabını büsbütün üzerime çekecektim). O gün yemekte herkesin yüzünde gördüğüm o soğuk havaya rağmen, Leon beyin değerini onlara kabul ettirebilirim umuduyla, onun Carnap'ta bir yanlış bulduktan sonraki davranışını kısaca anlattım: Leon bey seminer esnasında bu yanlışı bulur bulmaz tahtaya geçmiş, yanlışın nereden geldiğini öğrencilere açıklamıştı. Leon beyin gözünde bu öylesine "apaçık" bir yanlıştı ki, Carnap gibi bir adamın böyle bir yanlışlığı nasıl yapabilmiş olduğuna şaşıyordu. Gerçekten de Carnap elemanter bir yanlışı yapmış olamazdı, dolayısıyla Leon beyin kendisi onu yanlış yorumluyor olmalıydı. (Ah, şu insanoğlunun otoritelere düşkünlüğü! Ben bile o zaman, adı sanı duyulmamış bir felsefe meraklısının Carnap gibi dünyaya ün salmış bir filozofun daha ilk defa okuduğu bir yazısında bir yanlış bulabileceğine ihtimal vermemiştim. Mutlaka bu işin içinde bir iş olmalıydı). Leon bey benim bu tutumum karşısında, "Aman, Hüseyin bey, her şey gün gibi meydanda, bu yanlışı nasıl görmüyorsunuz, şaşıyorum!" diye beni öğrencilerin önünde neredeyse azarlamıştı. Carnap'ın pek çok derlemede çıkmış olan makalesi, ilk basıldığından bu yana aradan belki yirmi yıldan fazla zaman geçmişti ve Leon beyin aklının almadığı tek şey, bu yanlışın bugüne kadar ne Carnap'ın, ne de başkalarının gözüne çarpmamış olmasıydı. "Herhalde, mutlaka birinin gözüne çarpmıştır, ama bizim haberimiz yok. Ben en iyisi Schaeffler'e yazıp bir sorayım, bakalım tahmin ettiğim gibi bulan olmuş mu?" dediği zaman Leon beyi ben de bu yolda teşvik ettiğimi hatırlıyorum. Böyle davranmakla Leon beyin haklı olduğu kısa zamanda anlaşıldı. Schaeffler hemen cevap verdiği mektubunda, Linsky'nin aynı yanlışı birkaç yıl önce bulmuş olduğunu bildiriyordu. Bu hikâyeyi kendilerine anlattığımda Sacit bey, "Çok ilginç doğrusu" demişti. "Ama siz de takdir buyurursunuz ki bu, Leon beyin iddia ettiğiniz gibi büyük bir felsefeci olduğunu kanıtlamaz herhalde! Zaten iyi bir mantıkçı olduğunu inkâr eden yok sanırım içimizde, ama filozof olmaya gelince..." Sacit beyin, Leon beyin mantıkçılığı konusunda bile çok ölçülü bir dil kullandığı gözümden kaçmamıştı. Hele onun iyi, büyükden vazgeçtik, düpedüz bir felsefeci olabileceğini bile havsalası almıyor gibiydi. Ne yazık ki, Edebiyat Fakültesi'nde kaldığımız sürece Sacit beyin bu tutumu hiç değişmeyecekti ve belki de ben, daha çok bu nedenle Leon beyi alıp ODTÜ'ye gidecektim. Zira biliyordum ki, Sacit bey tutumunu değiştirmedikçe, Leon beyin Edebiyat Fakültesi'nde mantık uzmanlığı dışında bir kadroya geçmesi, başka bir deyimle, kariyerde yükselmesi söz konusu olamazdı. Nitekim, Sacit bey

bir gün ağabeyimle karşılaştığında, önce benim Leon beye olan aşırı hayranlığımdan yakındıktan sonra, galiba ona şöyle demiş: "Duyduğuma göre Leon bey ileride doçent filân olmayı kuruyormuş. Hiç boşuna gelin güvey olmasın, biz onu buraya mantık uzmanı olarak aldık, bizden başka bir şey de beklemesin boş yere..."

Bunu duyduğum zaman her şeyi berbat etmiş olduğumu iyice anlamıştım. Leon beyin bölümde artık herkesçe sevilen biri olduğuna bakıp meslektaşlarım arasında onu ikide bir övüp durmam en azından sinirlerine dokunmaya başlamıştı. Ama bu konuda Leon beyin kendisi de beni ikide bir uyardığı ve dizginlemeye çalıştığı halde, her geçen gün onun dehâsının öyle beklenmedik gösterilerine tanık oluyordum ki, böyle davranmamın tehlikelerini sezinlememe rağmen, herkesin içinde onu övmekten de kendimi alamıyordum. Bu, büyük bir virtüyözü dinleyen müzikseverlerin, konser sonunda coşarak sanatçıyı alkışlamaları gibi bir şeydi bence. Nitekim, ben konserlerde de büyük sanatçıları avuçlarımın içi ağrıyıncaya kadar alkışlamadan edemem. Çoğu zaman eşimin ellerimi çekiştirip durmasına aldırmadan ve ilerlemiş yaşıma bakmadan, "bravo! bravo!" diye sesim kısılıncaya kadar bağırdığım da olur. Bu bir yaradılış sorunu olsa gerek. İnsan ustalığının her görüntüsü beni büyüler ve insanoğlunun nelere kadir olduğunu görmekten duyduğum mutluluğu mutlaka dışa vurmak ihtiyacını duyarım.

Bölümdeki meslektaşlarımın Leon beye karşı duyduğum hayranlığı severek paylaşmak şöyle dursun, bundan açıkça tedirgin olduklarını görmek o yıllarda benim için gerçek bir azap kaynağı olmuştur diyebilirim. Daha önce de değindiğim gibi, belki onu yakından tanımadıkları için büyük bir felsefeci olabileceğine ihtimal vermiyorlardı, ama o zaman benim sözüme güvenmeleri gerekmez miydi? Sonra ben niye ikide bir Leon beyi övüyordum? Bunda hiçbir çıkarım olmadığını ve olamayacağını bilmemeleri imkânsızdı. Kaldı ki, benim övgülerinde ne derece pinti bir insan olduğumu da çok iyi biliyorlardı. Yoksa onları asıl rahatsız eden bu muydu? Belki de, kim bilir? O güne kadar Leon bey dışında hiç kimseyi övdüğüm duyulmamıştı. Buna karşılık eleştirilerimde bazan "acımasız" bir insandım. Gerçi kimsenin günahını almak istemem, ama belki de Leon beyi övmem onları bu nedenle de rahatsız ediyordu. Bu konuda Necmi'nin tutumu ötekilerinkinden anlaşılmaz görünüyordu bana, zira, dediğim gibi, Necmi, baş başa olduğumuz zamanlarda Leon beyi benden de fazla göklere çıkardığı halde, onların yanında ağzını bile açmıyor, hattâ bu aşırı övücülüğümden dolayı hedef olduğum alaylara hafif yollu katıl-

maktan geri kalmıyordu. O gün profesörler evindeki yemekte dayanamayıp Necmi'ye, "Sen de daha geçen gün Leon beyin zekâsına hayran olduğunu bağıra bağıra söylemiyor muydun?" diye çıkışmıştım. "Hani nerede, niçin şimdi herkesin önünde böyle susuyorsun? Sen de söylesene Leon bey hakkında düşündüklerini? Hadi, durma! " Necmi, önce bu beklemediği çıkışımdan biran şaşırmış, ama kendini çabuk toparlayarak, "Hüseyin, sen de Leon beyi tam bir metres (maitresse) gibi kullanıyorsun ha" diyerek masadakileri güldürmüştü. "Ciddî" bir soruyu böylesine bayağı bir şakayla geçiştirmeye kalkan Necmi'ye cevabım, "Leon bey benim metresim değil, metr'im (maitre: usta, üstat); hem ondan yararlanmaktan sadece gurur duyuyorum" olmuştu. "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" anlamına gelen bu beklenmedik cevabım karşısında, biraz önce cıvık bir gülüşle yayvanlaşan suratlarda soğuk bir rüzgar estiğini bugünmüş gibi hatırlıyorum.

Necmi dersini almıştı, ama bu cevabıma ilk tepki gene Semiha'dan geldi. Öfkesini güçlükle zaptederek, "Sen de kendini bu kadar küçültme, Hüseyin" dedi. Artık ben de susmayacaktım: "Yo, Semiha hanım, benim kendimi küçülttüğüm filân yok" diye söze başladım. "Zaten biliyorsunuz, hiç kimse bile bile kendini küçültmez. Belki sen kendini büyültüyorsun da farkında değilsin!" Bu arada Sacit bey, "Neyse, bıraksak bu konuyu", diyerek sözümü kesmeye kalktı, ama ben içimi boşaltmaya kararlıydım: "Çok affedersiniz, hocam" diye sözüme devam ettim. "Nedense ben ne zaman Leon beyi övecek olsam, ayıp bir şey yapıyormuşum, hani neredeyse bir suç işliyormuşum gibi bir tepkiyle karşılaşıyorum hep. Sorarım size, bir adama hayran olmak suç mudur? Adam çelimsiz, sıskanın biri bildiğiniz gibi, ama Tanrı öyle bir zekâ vermiş ki, hayran olmamak elde değil. Her gün onunla beraberiz, her gün dehâsının yeni bir pırıltısına tanık oluyorum; bunu şu veya bu türlü açığa vurmam neden suç oluyor, bir türlü anlayamıyorum?.. Bir adamın büyüklüğünü kabul etmek için mutlaka onun ölmüş olması veya yabancı bir ülkede mi yaşaması gerekiyor? Ona bakarsanız, ben Russell'a da, Quine'a da, Carnap'a da hayranım". Sacit bey, burada gene sözümü keserek bir ağabey edâsıyla, "İşte biz de sizin asıl Leon beyi Russell gibi birisiyle kıyaslamaya kalkmanıza takılıyoruz zaten" demişti. "Belki, her zaman dediğim gibi, Leon bey de çok zeki biridir, sonra çok iyi bir mantıkçı da olabilir, ama adamı Russell gibileriyle mukayeseye kalkıştığınızda iş değişir".

O sırada Semiha gene söze karıştı: "Evet, sen Leon beyi istediğin kadar beğenebilirsin, orası senin bileceğin bir iş, kimse senin zevkine

karışmaz. Ama Leon beyi neredeyse bir "filozof" yapmaya kalkma". Ben de onun sözünü bitirmesine meydan vermeden cevabımı yapıştırdım: "Ama Semiha, Leon beyi filozof yapan ben değilim, Leon bey filozof (bunu hecelerin üstüne basa basa söylediğimi hatırlıyorum), bunu niçin kabul etmek istemediğinizi bir türlü anlayamıyorum! (Bu sözüm üzerine Semiha kollarını iki yana kaldırarak masadakilere, bana lâf anlatmanın imkânsızlığını belli etmeye çalışmıştı). Boşuna kollarını kaldırıp durma öyle, sen istesen de istemesen de, Leon bey fi-lo-zof ve bizim sadece buna sevinmemiz gerekir sanıyorum, öyle değil mi? Niçin sadece kitaplarından tanıdığımız bir takım adamlara bu unvanı lâyık görüyoruz da, yanı başımızdaki bir insandan bunu esirgiyoruz, bir türlü anlamıyorum? Hani, "Hiç kimse kendi ülkesinde peygamber olamaz" diye bir söz vardır, bu da biraz ona benziyor. Bir daha tekrar ediyorum; ben Leon beyle her gün beraberim, derste, seminerde, evde, vapurda, her yerde, adamın felsefeden başka düşünüp konuştuğu bir şey yok, inanın bana! Hangi felsefe sorusunu açarsan aç, hemen soruya verilebilecek bütün mümkün cevapları art arda sıralayıveriyor, arkasından da her birinin püf noktalarını şaşırtıcı bir ustalıkla ortaya çıkarıyor. Sanırsın bütün felsefe tarihini hatmetmiş, oysa şimdiye kadar tek bir felsefe tarihi kitabı okumamış. Şimdi bu dehâ değil de ne?"

Bunları söylerken gene coşmuştum. Ama bu defa söylediklerimi biraz daha anlayışla dinler gibiydiler. "Belki de dediklerinde bir doğruluk payı vardır" der gibiydiler, ama nedense bundan pek de hoşnut görünmüyorlardı. Gene Semiha, "İyi ya işte, bak kendi ağzınla itiraf ettin" dedi. "Bir tek felsefe tarihi kitabı bile okumamış!" (Bunu söylerken Sacit beye baktığı gözümden kaçmamıştı). "Hiç felsefe tarihi okumamış bir insan nasıl filozof olabilir, Hüseyin? Senin bunu nasıl aklın alabiliyor, şaşıyorum!" Ona dönerek, daha az heyecanlı bir tonda, "Bak Semiha, şekerim" diye devam ettim sözüme: "Senin anlamadığın, belki de anlamak istemediğin bir şey var, o da şu: Ben Leon bey, hiç felsefe *kitabı* okumamış demedim, sadece felsefe *tarihi* kitabı okumamış dedim, arada fark var, dikkat et. Örneğin Russell'ın bir sürü kitabını okumuş ve Russell'ı bir eleştirişi var, aklın durur. Sonra, belki hiç beklemezdin, ama örneğin Husserl'in "*Logische Untersuchungen*" adlı eserini okumuş. Ama daha çok okudukları modern Anglosakson filozoflarının eserleri. Okuduğunu da öyle okuyor ki!.. Demek istediğim, bir adamın filozof olması için felsefe tarihi okumuş olması ne yeterli, hattâ ne de gerekli... Bu da müzik gibi, resim gibi veya şiir gibi bir yaradılış işi, öyle değil mi? Leon

bey de, görebildiğim kadarıyla doğuştan filozof, hepsi bu. Niye gözümle gördüğüm bir gerçeği inkâr edeyim? Benim yaptığım, bir adam hakkında duyduklarımı, düşündüklerimi olduğu gibi açığa vurmaktan ibaret. Ama bu bir suç mu, söyle?" Herkes susuyordu, belki de bir yarayı deşmek fırsatını bana verdikleri için pişmandılar, ama olan olmuştu. Sessizliği bu defa Sacit bey bozdu. (Belki de bu tartışmanın tatsız bir biçimde sonuçlanabileceğinden kaygılanıyordu). "İnşallah Leon bey konusunda söyledikleriniz doğru çıkar. Önce o da bir şeyler yazsın, çizsin bakalım, o zaman görürüz, biz şimdi ne desek boş, biliyorsunuz". Semiha da, "Öyle ya, filozof olduğunu bırak da kendi kanıtlasın, sen ne diye durmadan onun reklâmını yapmaya kalkıyorsun?" diyerek Sacit beyi destekledi.

Bu tartışmayı daha fazla sürdürmenin fayda vermeyeceğini iyice anlayarak sustuğumu hatırlıyorum. Beni desteklemek için en küçük bir çabada bulunmak şöyle dursun, onlarla birlikmiş gibi göründüğü için en çok Necmi'ye kızmıştım. Zira onun, Leon beyin değerini anlayacak kadar zeki olduğunu, salt çıkar hesapları yüzünden bunu gizlediğini düşünüyordum. Ancak, sanırım, sususumun ana nedeni, o tartışmadan sonra onlara Leon beyin bir filozof olduğunu kabul ettiremeyeceğimi anlamam oldu. Semiha bana, "Bırak da, filozof olduğunu kendi kanıtlasın" dediği zaman, ona hemen, "Nasıl yani?" diye sormak aklımdan geçmedi değil: "Nasıl yani, dışarıda yayın yaparak mı? Önce başkaları onun filozof olduğunu tescil etsin, ondan sonra belki siz de kabul etmek lütfunda bulunursunuz, öyle değil mi?" Ama bunun büsbütün ters tepki yaratacağını düşünerek susmuştum. Zira aramızda bu tartışma geçtiği sırada Leon bey Felsefe Arkivi Dergisi'nde üç dört makale yayınlamış, ayrıca, "Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme" başlıklı doktora tezini vermiş bulunuyordu. Makalelerin her biri birinci sınıf yazılardı ve yabancı dilde yazılıp yayınlansalar büyük bir ilgi uyandırırdı, bundan eminim. O zaman daha basılmamış olan doktora tezi ise, kanımca Quine'nın eserleri ayarındaydı. (Sonradan bu tez benim gene övücü bir önsözümle yayınlandığı için burada ayrıntılara girmek istemiyorum). Ama bütün bunları Necmi dışındakilere anlatmam mümkün değildi. Sanırım, Arkivi o zaman yöneten Sacit bey de dahil, içlerinden hiçbiri Leon beyin Arkiv'de çıkan yazılarını okumamıştı. Salt üşendiklerinden veya önem vermediklerinden okumamış olabilirlerdi. Ama, korkarım, okusalar da bunları anlamaları pek mümkün değildi. Zira —gene Necmi dışında— hiçbiri modern Anglosakson filozoflarının uğraştıkları felsefe konularına ilgi duymuyordu. Ve gene bu konuları anlamak için arka-plân bilgisinden yoksundular.

Bunda da kınanacak fazla bir yan görmüyorum. (Aslında bu bence büyük bir eksiklikti, ama Sacit bey ve Yekta bey gibi yaşlı meslektaşlarımızdan bu gayreti göstermelerini beklemek haksızlık olurdu. Akranlarımızdan bir Necmi benim gibi yetişmemizdeki bazı eksiklikleri gidermeyi ciddîyetle denemişti). Yalnız benim asıl garibime giden, özellikle Sacit beyin (dolayısıyla Semiha'nın, bu ikisi bu konuda bir çeşit kader birliği yapmış gibiydiler) Leon beyin Arkiv'de yayınlanmış olan makalelerinin salt mantıkla ilgili olduğunu sanması, dolayısıyla da uzmanlık alanı dışında saydığı bu yazılardan ötürü Leon beyin felsefeci olmak iddiasıyla ortaya çıkamayacağını varsaymasıydı. Oysa modern felsefeyi — ama özellikle günümüz analitik felsefe akımlarını— biraz tanıyan bir kimsenin bu makalelerin *tipik* —hattâ klasik, hattâ metafizik!— felsefe sorularıyla ilgili olduklarını görmemesi mümkün değildi. Aslında bir felsefe tarihçisi olarak bunları bilmek Sacit beyin göreviydi de, ama onun felsefe tarihçiliği de Hegel'den bu yana pek geçemiyordu. Dolayısıyla —belki biri dışında— ilk yazılarını hep felsefî konularına hasretmiş olan Leon bey, Sacit beyin gözünde hep bir "mantık uzmanı" olarak kalmaya mahkûmdu. Semiha'nın gözünde de tabii...

Dediğim gibi, Leon beyin doktora tezi de modern analitik felsefenin belki de en önemli konusu olan "anlam kavramı" üzerine idi. Sacit bey jürisinde olmadığı için bu tezi okumamıştı. Her nedense daha baştan konunun mantık alanına girdiğine karar verilmiş olmalı ki, jüriye bizim fakülteden Yekta beyle Ankara'dan Necdet bey seçilmişti. Bu iki mantıkçının tezi ne dereceye kadar anlamış olduklarını hâlâ merak ederim. Yalnız Yekta beyin tezi okurken bir hayli "ter döktüğünü" söylediğini hatırlarım. Teze "çok iyi" derecesini vermişlerdi sonunda, ama ne Yekta beyin, ne de Necdet beyin bu tezin değerini anlamış olduklarını hiç sanmam. Oysa bu tezin ilk bölümünü oluşturan ve Leon beyin o zamanki felsefe anlayışını sistemli bir biçimde sergileyen kısmını okuyan bir felsefecinin, bu kısım yazarının hem gerçek, hem de üstün yetenekli bir filozof olduğunu anlamaması mümkün değildir bence. Yekta beyin bu konuda gösterdiği anlayışsızlığa uzun zaman şaşmışımdır. Onun aslında bu işlerin ne kadar yüzeyinde kaldığını anlamam için İbrahim Varnalı'yı değerlendirişine tanık olmam gerekecekti. (Bu konuya ilerde dokunacağım).

Hadi diyelim Sacit beyle Semiha bu tezi okumadıkları veya okuyamadıkları için, Yekta bey ise okuyup da değerlendiremediği için Leon beyin filozof olabileceğini bir türlü kabul etmiyorlardı, ama Necmi'ye ne demeli? O da benim gibi tezi daha yazıldığı sırada okumuş ve hayran

kalmıştı. "Okumak neredeyse bütün bir yazımı aldı, canım çıktı anlamak için. Her şeyi tam anladığımı da sanmıyorum, ama, ne yalan söyleyeyim, korkunç bir zekâsı var, keşke ondaki zekânın yarısı bende olsaydı" dediğini bugünmüş gibi hatırlıyorum. Leon beyin dehâsını ilk ben keşfettiğim için neredeyse beni kıskanıyor, sonra beni, onun dostluğunu tekelime almakla suçluyordu. Oysa ben Leon beyin dostluğunu tekelime almak şöyle dursun, onu bölümdeki herkesle bölüşmek için neredeyse çırpınıyordum. Bu amaçla daha baştan öteki arkadaşların da ondan yararlanabilmesi için her yolu denemiş, hattâ bizim çoktan ölmüş olan "Felsefe Derneği"ni diriltmiştim. Sözüm ona belli aralıklarla bir araya gelip seminerler düzenleyecektik. Amacım bölümde gerçekten de bir felsefe havası yaratmaktı, zira başka vesilelerle bir araya geldiğimiz zaman dedikodudan başka bir şey yapmıyorduk. Ya fakültede dönen çeşitli entrikalardan söz ediliyor, ya da o sırada aramızda kim yoksa o çekiştiriliyordu. Seminer düzenlemek konusundaki istek de asıl Leon beyden gelmişti, zira içimizde birlikte felsefe yapmaya gerçekten susamış tek insan o idi. Gerçi biz aramızda fikir alışverişinde bulunuyor, hattâ çoğu zaman heyecanla tartışıyorduk. Daha önce de belirttiğim gibi, bu tartışmaları ders ve seminerlerde sürdürdüğümüz de oluyordu. Ancak Leon bey bunu yeterli bulmuyordu. İstiyordu ki, bu işe daha ağırbaşlı, daha bilimsel bir çerçeve verelim. Onun böylece bölümdeki meslektaşlar-arası ilişkilerin daha da gelişeceğini düşündüğünü biliyordum. Bu fikir alışverişi aradaki dostluk ilişkilerini daha da güçlendirecekti ona göre, daha samimî bir hava doğacaktı bölüm içinde.

Ne yazık ki, bizim bu seminer düzenleme işimiz de uzun ömürlü olmayacaktı. Bir kere bizim dışımızda bu işe pek hevesli olan kimse yoktu. Günlük dedikoduların rahatlığını bırakıp, çaba gerektiren, ağırbaşlı, dolayısıyla tatsız felsefî konuşmalar pek işlerine gelmiyor olmalıydı. Başta bu işe en az bizim kadar hevesli görünen Necmi ise, seminere dinleyici olarak bazı yetenekli öğürencilerin de çağrılması teklifini kategorik olarak reddetmişti. Böyle bir tepkinin ondan gelmesi şaşılacak şeydi. Bunu Semiha'dan beklerdim belki, ama Necmi?.. Gerçi o da son derece mağrur, hattâ kendini beğenmiş bir tipti ama... Her ne ise, Necmi daha ilk semineri boykot edip katılmadı, gelenler de bu işten pek hoşlanmış görünmüyorlardı. Sanırım "öğrenci önünde tartışma" fikrini hiçbiri hazmedememişti. Bu seminerlerin bölümde büsbütün soğukluk yaratacağını gördüğümüzden, Leon beyle bu sevdâdan vazgeçmeye karar verdik. Zira anlamıştık ki, kimisi felsefeye hiçbir içten ilgi duymayan, kimisi de herhan-

gi bir düşünce çabası harcamak istemeyen, ama daha da kötüsü, düşünme zevkleri ve ilgileri bu kadar değişik olan insanlardan kurulu bir grubun bir araya gelip de, dostça bir hava içinde tartışmaları psikolojik bakımdan mümkün değildi.

Ancak bu arada seminer konusundaki anlaşmazlık yüzünden Necmi'yle aramıza bir çeşit soğukluk girmiş gibiydi. Biz onunla daha sıkı bir ilişki kurmayı düşünürken, eski ilişkimizin de giderek zayıfladığını görecektik. Aslında belki Necmi, bu seminer konusunda bizden daha gerçekçi idi. Bu adamlarla bir araya gelip felsefe tartışmaları yapılamayacağını bize birkaç defa söylediği halde, onu dinlememiş ve kısa zamanda fiyasko ile sonuçlanan bir işe girişmiştik. Leon bey de, ben de onu tekrar kazanmak için ne kadar uğraştıysak da başaramadık. Bu arada Necmi-'nin Leon beyin doktora tezinin Fakülte Kurulu'nda tartışılması esnasındaki tutumu beni çok kızdırmış ve bu yüzden ona çok ağır bazı şeyler söylemekten kendimi alamamıştım. Bu da onu her ikimize karşı olumsuz yönde etkilemiş olmalı ki, bu olaydan sonra neredeyse bizden kaçar gibi bir hal almıştı.

Yönetmelik gereği, doktora jürilerinin raporları da Fakülte Genel Kurullarında okunup eleştiriler dinlendikten sonra onaylanır. Ancak genellikle bu raporları okuyandan başka pek dinleyen olmaz. Zira konu doktora raportörleri dışında pek az kişiyi ilgilendirdiği için, kurulda rapor okunurken öğretim üyeleri genellikle küçük küçük gruplar halinde aralarında günün daha önemli konuları üzerinde dedikodularını sürdürdüler. Leon beyin doktorayla ilgili raporunun görüşüleceği gün de aynı şeyin olmaması için görünürde bir neden yoktu. Ancak Sacit bey o gün beni bu konuda uyararak, "Bakın dostum" demişti, "Bu Şerafettin'in sağı solu belli olmaz, bakarsınız Leon beyin tezinin kuruldan geçmesini engellemeye filân kalkar, aman dikkatli olun". Leon beyin tezinin kuruldan geçmemesine ihtimal bile veremiyordum, zira o güne kadar hiçbir kurulda itiraz eden çıkmamıştı. Ama gene de Sacit beyin bu uyarısı midemi bulandırmıştı. İster misin, şimdi Şerafettin bey, salt meslektaşlarından öç almak için Leon beyin tezine taksın? Olur mu olur, zira Şerafettin beyin daha fakülteye dönmeden Leon beye düşman kesildiği anlaşılıyordu. Bu düşmanlığın nedenlerine girmeden, Şerafettin beyin kimliği ve kişiliği hakkında biraz bilgi vermem gerekiyor, ne yazık ki!

Dünyada hoşlanmadığımız insanların sayısı hoşlandıklarımızınkinden da kabarık. Şerafettin beyi kırk yıl önce ilk tanıdığım günden beri onunla yıldızımız bir türlü barışmamıştı nedense. Bunun fizikî görünü-

şünden kaynaklandığını da sanmıyorum. O da Leon bey gibi ufak tefek ve biçimsiz bir adamdı ve bu yüzden genel bir alay konusuydu. Ama ben bir insana karşı hiçbir zaman doğal çirkinliğinden ötürü bir antipati duymamışımdır. Tam tersine, nedense bu gibi insanlara karşı daima sempati duymaya eğilimli olmuşumdur. Şerafettin beyi bana baştan beri antipatik gösteren —daha Almanya'dan ilk döndüğü günden bu yana— takındığı "büyük filozof" havası ve edâsı idi. N. Hartmann'ın yanında doktora yapmıştı ve sadece bu olay bile onun başkalarına tepeden bakması için yetiyor gibiydi. Yabancı profesörler dışında hiç kimseyi adam yerine koymadığını gizlemeye bile gerek görmüyordu. Sanat Tarihi Bölüm'ünü kurup bizden ayrılmadan önce Arif Hikmet Piroğlu ile dosttu, onun dışındakilerle ilişkisi bir merhabanın sınırlarını pek aşmıyordu. Bu nedenle bölümde daha öğrencilik yıllarımdan beri iki klik oluşmuştu: Şerafettin Timuralp kliği ile düşmanlarının oluşturduğu klik! (Aslında ondan olmayanlar ona gerçekten düşman mıydılar, bilmiyorum, ama onun onlara bu gözle baktığı belliydi). İşin ilginç yönü şu ki, beni de asistan olarak Fakülteye ilkin bu klik almıştı. Daha doğrusu şöyle söyleyeyim; asistan olmam için teklifi ilkin o zaman Fakülte dekanı olan Piroğlu yapmış, Şerafettin bey de onu büyük bir hevesle desteklemişti. Aslında Sacit bey de, Yekta bey de benim asistan olmamı istiyorlardı, hattâ yıllar önce uğradığım haksızlığa ne kadar üzüldüklerini biliyordum. Bu yüzden Sacit bey eksik olmasın, Necmi'yi gücendirme pahasına da olsa, açık olan tek asistanlık kadrosunun bana verilmesi için az uğraşmamıştı. (O zamanlar bir asistanlık kadrosu bile aslanın ağzındaydı). Ama Şerafettin bey daha baştan beri kendi kliklerinden olmamı neredeyse "doğal" görüyordu. Bölüm'deki bu klikleşmeden öğrencilik yıllarımdan beri rahatsız olduğumdan, ben hocalarımla ilişkilerimde taraf tutmamaya büyük bir özen gösteriyordum. Hattâ daha ilk asistan olduğum günlerde gene ortak seminerler düzenleyerek onları birbirlerine yaklaştırmayı denemiş, ama bunda da başarılı olamamıştım. Aralarında, nedenlerini o zamanlar anlamakta güçlük çektiğim neredeyse "husumet" denebilecek kadar derin bir antipati olduğu göze çarpıyordu. Gerçek nedenleri ne olursa olsun, aralarındaki bu antipatiden nedense daha çok Şerafettin beyi "suçlu" görmeye eğilimli olduğumu hatırlıyorum. Gerçi Sacit ve Yekta beyler de onu sevmiyorlardı, ama buna daha çok, onlara karşı takındığı küçümseyici tavırla Şerafettin beyin neden olduğu kanısına varmıştım. O da biraz aşağıdan alsa, onları adam yerine koymadığını belli etmese, belki pekâlâ geçinip gidebilirlerdi. Ama hayır, Şerafettin bey yalnız onlara karşı tavır

ve davranışlarıyla değil, sonunda nasıl olsa onların kulaklarına gidecek olan atıp tutmalarıyla da aradaki uçurumu açıyordu. Bu uçurum zamanla daha da büyüyecek, 147'liler olayıyla birlikte gerçek bir düşmanlık halini alacaktı.

Millî Birlik Komitesinin üniversiteden çıkardığı 147'ler arasında bizim fakülteden A. H. Piroğlu ile Şerafettin Timuralp de vardı. Her ikisinin de üniversiteden atılmalarına kendi bölümlerindeki düşmanlarının neden olduğunu düşünmemeleri imkânsızdı. Dolayısıyla Üniversiteye döndükleri zaman onlardan şu veya bu biçimde öç alacakları da biliniyor ve bekleniyordu. Şerafettin beyin bölümdekilere (yani hepimize) diş bilemesinin bir nedeni de, kendi 147'lik olduktan bir süre sonra asistanı Helena hanımın işine son verilmiş olmasıydı. Helena'nın işten çıkarılmasının resmî gerekçesi asistanlık görevlerini gerektiği gibi yerine getirememesi, bu arada özellikle her doktora öğrencisinin vermesi gereken yabancı dil sınavına üç dönem arka arkaya girmeyi reddetmesi idi. Helena bunu çok değer verdiği hocasının üniversiteden atılmasını protesto amacıyla yapıyordu. Bu jestinde hocasının kovulmasını kınamamış olan, hattâ bundan büyük bir sevinç duyduklarını gizlemeyen öteki hocaları (yani hepimizi) protesto havası olduğu da açıktı. Ama ben gene de Helena'nın bu nedenle asistanlıktan kovulmasını doğru bulmuyordum. Hattâ belki bunu engelleyebilirim umuduyla o zaman dekan olan Sait beye gidip, çok samimî dostu olduğunu bildiğim Sacit beyi bu kararından vazgeçirmek için aracı olmasını rica etmiştim. Gerekçelerim arasında bunun "yakışıksız" bir davranış olmasının yanında, bazı pratik sakıncalar da doğurabileceğine işaret ettiğimi, "Yarın Şerafettin bey tekrar Fakülteye dönünce olacakları siz düşünün" dediğimi hatırlıyorum. Aksiliğe bakın ki, tam o sırada dekanlık odasına Sacit bey girdi. Sait bey her zamanki babacan edâsıyla gülümseyerek, "Bak, Hüseyin bey dostumuz ne diyor" diye söze başladı. Ve durumu Sacit beye anlatarak bu konuda ne düşündüğünü sordu. Ben Sacit beyin hem çok anlayışlı, hem de diplomat bir insan olduğunu bildiğim için, onun bu girişimimi destekleyeceğini umuyordum. Ama yanılmışım. Daha Sait bey sözünü bile bitirmemişti ki, Sacit bey, bana bakarak "Efendim, bunu da nereden çıkarıyorsunuz şimdi?" diye kükredi. "Yazı yazılmış, Helena'nın işine son verilmiş bir kere, şimdi durup dururken şefaat dilemek de nereden aklınıza geldi?" Çok hiddetlenmişti. Benim çok bozulduğumu, belki de kendimi tutamayıp —bazan kurulda yaptığım gibi— ağır sözler söyleyebileceğimi düşünmüş olmalı ki, kolumu her zamanki gibi tutarak, "Hadi dostum, hadi,

unutun artık. Bu konu çoktan kapandı zaten" diye daha alçak ve dostça bir tonda devam etti: "Sonra sorarım size, ama lütfen soruma açıkça cevap verin, siz bu Helana hanımın, o Rum şivesiyle bir gün kürsüye çıkıp Türkçe felsefe dersi verebileceğine inanıyor musunuz? Veremez değil mi? Onu bunu bırakın, bu bile yeter onun işine son verilmesi için! Kaldı ki; belki siz farkında değilsiniz, ama bu hanım, Şerafettin 147'lik olmadan önce koridorda karşılaştığımız zaman bizlere selâm vermeye bile tenezzül etmezdi. Yekta'ya sorun, bana inanmazsanız eğer. Şerafettin'in kendisi gibi asistanları da bizi adam yerine koymazken, siz de tutmuş, "Aman efendim, bu değerli hanıma yazık olur" diye onu savunmaya kalkıyorsunuz, olur mu? Hem adam mı kalmadı o kendini beğenmiş karıya gelinceye kadar? Daha olmazsa, sizin Leon beyi onun yerine asistan kadrosuna alırız, fena mı?" Sacit beyin çok diplomat bir insan olduğunu söylememiş miydim? Bu ânî parlamadan sonra bile işi tatlıya bağlamasını bilmişti. Koluma girmiş olduğu halde Sait beyin yanından çıkarken, yüzüne o yaramaz çocuk gülümsemesi geri gelmiş ve neşesini bulmuştu. Ayrılırken de, uğradığım hayâl kırıklığını unutturmak istercesine sırtıma vurarak, "Hiç böyle şeylere kafanızı takmayın dostum, değmez" diye beni teselliye çalıştığını da unutmuyorum.

Şerafettin beyin, daha yüzünü bile görmeden, Leon beye düşman kesilmesinin ana nedeni de onun geride kalan düşmanları tarafından çok sevgili ve vefâkâr asistanı Helena'nın yerine alınmış olmasıydı. Bunda Leon beyin hiçbir suçu olamayacağı meydanda. Gerçekten de uzmanlık kadrosundan asistanlık kadrosuna bu şartlar altında geçmek Leon beyi de çok tedirgin etmişti. Zira kimsenin kendi yüzünden başkalarıyla kötü kişi olmasını istemediği gibi, bu yüzden Şerafettin beyin düşmanlığını da üzerine çekmek istemiyordu. Ama olan olmuştu. Böylece hiç istemeden Bölüm'deki eski bir "vendetta"nın hedefleri arasına girmişti. Şerafettin bey bölüme döndükten sonra onu yargılamak için elinden geleni ardına koymayacaktı. (Gerçi biz İstanbul Üniversitesinden ayrılana kadar Şerafettin bey ona fazla bir kötülük yapmayacaktı, ama oradan ayrıldıktan sonra da ondan intikam almak için her fırsattan yararlanmaya bakacaktı. Ama Şerafettin beyin kendisine sorarsanız, mutlaka salt bir bilimsel sorumluluk duygusuyla hareket ettiğini söyleyecektir. O Leon beyin ne idüğü belirsiz bir "Yahudi" olduğu kanısını korkarım hiçbir zaman bırakmayacak. Leon bey ünlü felsefe dergilerinde yüzlerce makale yayınlasa da bu inancından döneceğini sanmam.

O günkü kurul toplantısında Leon beyin doktora raporu okunup

bittikten sonra Yekta bey "Rapor hakkında söz almak isteyen olup olmadığını" sorduğu zaman, özellikle kurul odasının sağ kanadında oturanlar arasında bir kıpırdanma olmuş, bunun üzerine herkes susarak o tarafa doğru bakmaya başlamıştı. Yekta beyin yüzünü kaplayan kaygı bulutundan tatsız bir şeyler olacağını sezdiği anlaşılıyordu. Yüzünde aynı kaygının izleri okunan Sacit beyle göz göze geldiğimizde, "Ben size demedim mi?" der gibi bir işaret yaptı. Derken Şerafettin bey elinde bir sürü kâğıt olduğu halde, sapsarı bir yüzle ayağa kalktı. Ve heyecandan titreyen bir sesle bir şeyler söylemeğe başladı. Ama dediklerinden bir şey anlaşılmıyordu. Bunun üzerine Yekta bey her zamanki dekanlık ciddiyetiyle, "Sesiniz duyulmuyor, lütfen biraz daha yüksek sesle konuşur musunuz?" diye bağırdı. Onun da sesinde derin bir öfkenin titreşimlerini sezmemek mümkün değildi. Artık Şerafettin bey mi sesini iyice yükseltmişti, yoksa kurula o zamana kadar alışık olmadığımız bir sessizlik mi çökmüştü, bilemeyeceğim, ama, Şerafettin beyin söylediklerini, daha doğrusu okuduklarını, ondan en uzakta oturduğumuz halde, biz bile duyabiliyorduk. Şerafettin beyin en yakınında oturanlar, fakültede kendisine en yakın bulduğu kimseler olmalıydı. Ve daha o eleştirilerini okumaya başlamadan bunların yüzüne gelip yerleşmiş olan ifadeden, Şerafettin beye hak ermeye amade oldukları açıkça anlaşılıyordu. İçlerinde tek bir felsefeci yoktu, dolayısıyla tez konusunda yapılabilecek eleştirileri değerlendirebilecek durumda değildiler. Ama Şerafettin bey kendilerini bu konuda daha önceden irşat etmiş olmalı ki,onun eleştirilerinden hiç değilse keyiflenecek bir havada oldukları görülüyordu. Savaş bir hayli çetin geçeceğe benziyordu. Bir aralık Leon bey hesabına ciddî bir kaygıya bile kapıldığımı hatırlıyorum. "Şimdi ister misin bu sersemler Şerafettin beyin dediğine kanıp Leon beyin tezini reddetsinler? Olur mu olur!" Nitekim Şerafettin bey eleştirilerinin dozunu artırdıkça bazılarının yüzündeki sevinci görecektiniz. Şerafettin beyin, tezin birinci raportörü olan Yekta bey hakkındaki imâları da anlamlı gülüşmelere yol açıyor, zavallı Yekta bey bazan bana bakarak "Boş ver" der gibi yanaklarını oynatıyordu. Son derece sinirli olduğu belliydi, ama 147'lik olduğu için hıncını bu vesile ile ortaya döken Şerafettin beye kulak asmamak gerektiğini imâ eder gibi bir hali vardı. Şerafettin beyi can kulağıyla dinliyordum: Aman Yarabbi, neler saçmalıyordu! İnsanoğlunun kalbi bir defa kinle dolmaya görsün, hiç çekinmeden aka bile kara diyebiliyor. Bu eleştirilerden hiç, ama hiçbirinin iler tutar yanı yoktu, ama kuruldakiler onun bir "profesör" olduğuna bakarak, bir "asistan"ın doktora tezi hakkında

öne sürdüğü iddiaların hiç değilse önemli bir kısmının haklı olacağını düşünebilirlerdi, bu da tezin reddedilmesi için yeter de artardı bile. Şerafettin beyin belli başlı eleştirilerinin cevabı kafamda hazırdı, ama bir "doçent" olan bana mı inanacaklardı, yoksa eski ve adı sanı olan bir "profesör"e mi? Güçlük buradaydı. Neyse, Şerafettin bey, konuştu... konuştu... (pardon elindeki kâğıtları okudu okudu...) ve muzaffer bir komutan edâsıyla yerine oturdu. Yanındakilerden bazıları onu bakış ve jestleriyle tebrik ediyorlardı, hattâ yanılmıyorsam, bir iki kişi elini bile sıktı. Karşı tarafta oturan bizimkiler (Yani Sacit bey ile Necmi) ise önlerine bakarak somurtuyorlardı.

Ben Yekta beyin hiç değilse raportör olarak eleştirilerin bir kısmına cevap vermek isteyeceğini düşünüyordum; onun için, Yekta bey tam bir iş adamı kayıtsızlığıyla, "Söz almak isteyen var mı?" diye ortaya sorunca, bir an duraksadım. Sonra Necmi'ye baktım, o da hiç kılını kıpırdatacağa benzemiyordu, sonra Sacit beye baktım, bana benim söz almamı işaret etti. Parmağımı kaldırdım ve gürültünün kesilmesini bekledim. Herkes dikkat ve merakla benim olduğum tarafa döndü. Çoğunun, ama özellikle bana sempati duyanların yüzünde bir sevinç ifadesinin belirdiği gözümden kaçmıyordu. Tam karşıma düşen Varol Günaydın, biraz sonra başlayacak olan horoz dövüşünün keyfine şimdiden kendini kaptırmış bir halde, "Vur aslanım, göreyim seni" der gibi sırıtıyor ve gözleriyle kaşlarıyla beni kızıştırmaya çalışıyordu. Onun yanında duran Sıtkı Erinç de beni dinlemek üzere yerinden doğrulur gibi olmuştu. Bir Muzaffer Yalkım'ın yüzünde, "Eyvah, gene bir tatsızlık çıkacak" der gibi bir kaygı okunuyordu. Herkes susunca Şerafettin beye dönerek, "Önce size bir şey sormak istiyorum" diye söze başladım, ama Yekta bey hemen, "lütfen karşılıklı konuşmayalım" diyerek sözümü kesti. "Soracağınız bir şey varsa bana sorun önce". Sanırım, dekan bey bunu hem gerçekten karşılıklı bir ağız kavgasını önlemek, hem de bu vesile ile ne yan tutmaz bir dekan olduğunu kanıtlamak için yapmıştı. Bunun üzerine Yekta beye hitap ederek, "Lütfen Şerafettin beye sorar mısınız, tezi baştan sona okumuşlar mı?" dedim. Yekta bey sorumu aynen Şerafettin beye tekrarlayınca, o da "Elbet okudum" diye cevap verdi. O zaman ben, "Bravo doğrusu" dedim. "Demek 400 sayfalık tezi 15 günde okuyabilmişler! (Tezler 15 gün herkesin okumasına açık tutulur). Oysa ben aynı tezi, konunun büsbütün yabancısı olmadığım halde, üç dört ayda zor okuyabildim. Bu başarısından ötürü Şerafettin beyi tebrik ederim! (Şerafettin beyin olduğu tarafta konuşmalar ve homurtular. Varol da durmadan kaş

göz işaretiyle, "Aferin Hüseyin, veriştir" diyor). Tekrar susuş. "İkinci bir sorum daha var efendim, izin verirseniz, te-zi an-la-mış-lar-mı?" Bu sorum birkaç kişinin birden itirazına, biraz ileride duran Hasan Esat Tansel'in ise düpedüz infialine yol açıyor nedense. Tansel'in hiddetten yüzü kıpkırmızı kesilmiş bir halde Yekta beye bağırdığını duyuyorum: "Çok rica ederim, sayın dekan, burada böyle saygısızca sorular sorulmasına izin verilmesin. İnsan bir hocasına bir öğrencinin tezini yok okudun mu, yok anladın mı diye nasıl sual sorabilir, rica ederim, çok rica ederim, kendilerine söyleyin, böyle ikide bir nezaket sınırlarının dışına çıkıp, sabrımızı taşırmasınlar!" İlkin, sevdiğim ve saydığım bir insan olan Tansel'in bu beklenmedik infiali karşısında şaşırır gibi olduğumu hatırlıyorum, ama karşımda oturan Varol Günaydın'ın sürekli şaklabanlıklarının etkisiyle midir nedir, telâşa ve paniğe kapılmadan gürültünün dinmesini bekledikten sonra, sözüme sükûnetle devam ediyorum: "Sayın Tansel, sorumu yanlış yorumlamış olacaklar, ben sandıkları gibi bu soruyu saygısızlık olsun filân diye sormuş değilim. Her bilim dalında olduğu gibi, felsefede de korkunç bir uzmanlaşma var günümüzde. Örneğin ben, felsefe dergilerinde çıkan yazıların onda dördünü bile zor anlıyorum, zira bunların çoğu sağlam bir mantık, hattâ matematik bilgisi gerektiriyor. Matematikte bile bu uzmanlaşma öyle korkunç boyutlara varmış ki, her matematikçinin bütün matematik konularını anlamasından geçtik, bazı matematik dallarının varlığından bile haberi olmuyor. Ben kendi hesabıma, kendi alanıma ait her yazıyı anlayamadığıma üzülüyorum, ama bunda fazla utanılacak bir yan olduğunu da sanmıyorum. O nedenle Şerafettin beye o soruyu sordum. Ama, mâdem ki anladıklarını söylüyorlar, kendilerini tekrar tebrik etmek isterim. Zira Leon beyin tezi modern analitik felsefenin son derece güç bir konusunu işlediği ve bu konuda çok sağlam bir arka-plân bilgisi gerektirdiği için anlaşılması son derece güç bir eser. Ben anlamak için aylarca uğraştığımı itiraf etmek zorundayım. Ama Şerafettin bey, dediği gibi, bu eseri 15 gün içinde okumuş ve anlamışsa, bu benim onun kadar akıllı olmadığımı gösterir. (Gülmeler. Varol'dan, "Yaşa aslanım, devam et" yolunda teşvikler).

Bu sözlerim üzerine Şerafettin bey kalkıp bir şey söylemek istiyor, ama Yekta bey bunu görmediği için ben sözüme devam ediyorum: "Yapılan eleştirilere gelince, burada bunlara birer birer cevap vermenin anlamsızlığını siz de takdir edersiniz sanırım, zira durum çok açık: En az Şerafettin bey kadar saygı değer iki felsefe profesörü tezi uzun uzun incelemişler, sonunda "pekiyi" derece ile kabul edilmesini teklif ediyor-

lar. Şimdi konuya büsbütün yabancı olan sizler, bu iki sayın profesörün değerlendirmesine mi iltifat edeceksiniz, yoksa Şerafettin beyin eleştirilerine mi? Unutmayın ki, tezin raportörleri olan profesörler hem ikisi de mantıkçı, hem de tez konusu alanında biraz uzman kişiler. Oysa, bildiğim kadarıyla, Şerafettin beyin felsefedeki uzmanlık alanı büsbütün değişik. Nasıl başkaları felsefî antropoloji alanında kendileri kadar uzman değilse, Şerafettin bey de Semantik alanında uzman değil. Ama bu arada bu alanda da uzmanlık kazanmışsa, onu bilmem. Yalnız izninizle eleştirilerinden ikisine burada cevap vermek isterim: Leon beyin tezinde Husserl'in adının bile geçmediğini söylediler ki, burada sanırım yanılıyorlar; tezin 246. sayfasından sonra Husserl'in adı birkaç defa geçiyor. Bu arada Leon beyin Husserl'in "Logische Untersuchungen" adlı kitabını da okumuş olduğunu, ama gerek görmediği için literatürde göstermediğini hatırlatmak isterim. Yazar, bibliyografyasında her okuduğu kitabı değil, işlediği konu bakımından en çok önem verdikleri eserleri zikretmekle yetinmiş. Yani hiç okumadıkları kitapları bile zikretme ucuzluğuna kaçmamış, bazıları gibi. (Gülmeler). Üzerinde durmak istediğim ikinci eleştiri de şu: Şerafettin bey tezin dizinindeki bazı sözcüklere takılıyor. Dediklerine göre, tanıdığı matematikçilere sormuş, matematikte "bire-bir", "bire-çok ilişki" gibi terimler yokmuş, Leon bey bunları kendisi uydurmuşmuş! Şerafettin beyin bu konuda hangi matematikçiden fetvâ almış olduğunu bilemem, ama kümeler teorisinde bu terimlerin olduğunu kendisine en az on kitapta gösterebilirim, eğer bana da inanmıyorlarsa. Bu vesile ile Şerafettin beye şunu da hatırlatmak isterim; Eğer kendilerinin yok sandığı her şey, gerçekten de yok olsaydı, dünyada çok az şey var olurdu!"

Bu sözüm bazılarını coşturmuş, ama Şerafettin beyden yana olanları kızdırmıştı. "Ne demek efendim?" gibisinden homurtular çalınıyordu kulağıma. Ama benim gözüm daha çok Varol'daydı. O, kahkaha ile gülerek, "Aferin Hüseyin, taşı gediğine koydun gene" der gibi işaretler yapıp duruyordu. Gürültü gene azalınca, "Efendim, şunu demek istiyorum ki, insan kendi uzmanlık alanı dışına çıkınca, ister istemez böyle yanlışlıklara düşebiliyor. Bunu daima aklımızda tutmamız gerekiyor" deyip yerime oturdum. Bu sırada Şerafettin bey, ayağa kalkarak, daha dekan kendisine söz vermeden konuşmaya başladı: "Efendim, bir teklifim var; Mâdem ki Hüseyin bey dostumuz bu tezi ancak uzman kişilerin anlayabileceğini iddia ediyor, o halde biz tezi dışarıdaki bir uzmana, örneğin kendilerinin de çok takdir ettiği Quine'a inceletelim!" Bu, Fakülte Kurulu'nda o za-

mana kadar yapılmış en saçma teklifti, onun için de alay ve gürültüyle karşılandı. Ben Sacit beyin durmadan, "Boş ver, cevap verme" diye işaret etmesine rağmen, gene söz alarak şöyle dedim: "Bu tezin Quine tarafından okunmasını çok isterdim, çünkü eminim, o bile Türkiye'de böyle bir eserin yazılmış olmasına hayret ederdi. (Sacit beyin de Necmi'nin de suratları gene önlerine düşmüştü, ama artık bana vız geliyordu). Ne yazık ki, bu şimdilik mümkün değil. Zira tezin İngilizceye çevrilmesi bile en az bir yıl alır, o da bunu çevirecek bir babayiğit bulunursa. Şerafettin beyin bu teklifi şaka olsun diye yaptığı muhakkak. Ama bu vesile ile hepinizin huzurunda şu inancımı dile getirmeden edemeyeceğim: Leon bey, benim gözümde, en azından sözünü ettiği Quine ayarında bir felsefecidir ve öyle olduğunu birkaç yıla kadar bütün dünyaya kanıtlayacaktır, bundan eminim!" Yerime oturduğum zaman Kurulda esen havadan, bu son sözlerimin hiç de hoş karşılanmadığı belli oluyordu. Leon beyin tezini ciddî bir tehlikeden kurtarmış olduğum şüphe götürmezdi, ama kendi hesabıma prestij yitirdiğim de aynı derecede açıktı. Oylamaya geçildiği zaman Şerafettin beyin dışında ancak bir iki çekingen parmak kalkmıştı.

İki saate yakın sürmüş olan bu tartışma bitince Yekta bey oturuma ara verdi. Bu arada birçokları gelip beni tebrik ediyorlar, "Şerafettin beye iyi bir ders verdin, bravo" diyorlar, arkamı sıvazlıyorlardı, ama "Leon beyi o kadar göklere çıkarman gereksizdi" demeyi ihmal etmiyorlardı. Sacit bey de aynı kanıda idi. "Fevkalâde güzel konuştunuz, dostum! Korktuğum gibi kendinizi de kaybetmediniz, ama o son çıkışınız yersizdi bence.." demişti. Necmi ise sanki ben Şerafettin beyi değil de, kendisini eleştirmişim gibi oturduğu yerde somurtarak susuyordu. Beni tebrik etmek şöyle dursun, dönüp yüzüme bile bakmamıştı. Bütün tartışmalar boyunca belki o da kalkıp Leon bey lehine bir iki lâf eder diye beklediğim, hattâ bir iki defa gözümü ona diktiğim halde, kılını kıpırdatmadan öyle durmuştu.

Tebrikler bitince yanına gidip kulağına, "Yahu, sen ne utanmaz adamsın" diye söylendim. "Neredeyse Leon beyin tezini reddedecekti adamlar, sen kalkıp da bir tek lâf edeyim demedin. Bu kadar alçaklık olur mu?" Bir parça öz saygısı olan biri bu hakaretler karşısında bir şeyler yapar, gerekirse dövüşü bile göze alır, değil mi? Hayır, Necmi oralı bile olmadı ve bazan bir kaplanınki kadar soğuk olan bakışlarını gözlerime dikerek şöyle dedi: "Yahu Hüseyin, sen deli misin, biraz sonra benim profesörlük işi konuşulacak, ben hiç ağzımı açar mıyım? Adamlar zaten

bahane arıyor oy vermemek için. Bir de Şerafettin beye karşı olduğumu fark ettiler mi, tamamdır artık! Kaldı ki, sen söylenmesi gerekeni fazlasıyla söyledin nasıl olsa! Benim konuşmam neyi değiştirirdi sanki?"

Evet, söylenmesi gerekeni gerçekten de fazlasıyla söylemiştim. Birisiyle görüşmek üzere Şerafettin beyin bulunduğu tarafa gittiğimde, Şerafettin bey beni görünce yerinden kalktı, büyük bir samimiyet gösterisiyle elimi sıkarken, "Gerçi bazan çok ağır konuşuyorsun, ama ben gene de seni severim, Hüseyin" dedi. Bu centilmence jest karşısında belki ondan özür dilemem gerekirdi, ama bende onun sırf etrafındakilere, "Bakın, ben öyle sandığınız gibi kin tutan bir insan değilim" der görünmek için böyle davrandığı kanısı vardı. Bu nedenle elini sıkmakla yetindim. Bu kanıda da yanılmayacaktım. Şerafettin beyin Leon beye karşı duyduğu kin o günden sonra daha da artacak ve güçlenecekti.

İşin ilginç yönü (bunun nedenini o zamanlar pek anlayamamıştım), bu tarihi günden sonra bölümdekiler bize (yani Leon beyle bana) karşı nedense daha soğuk davranmaya başlamışlardı. Kurulda herkesin gözü önünde Leon beyi böylesine övmüş olmam onları iyice sinirlendirmiş olmalıydı, bu bir. Buna karşılık, Necmi'nin profesörlüğü konuşulurken, onun Leon beyin doktora tezi raporunun tartışılması sırasında yaptığı gibi, ağzımı açmamıştım. Bu Necmi'nin gözünde daha da "bağışlanamaz" bir suç olmalıydı. Etti iki. Aslında Necmi hakkında kafamda birçok övücü sözler hazırlamıştım, ama o günkü davranışını gördükten sonra bunları söylemeye dilim varmadı. Bir de gene çok büyük bir taktik hatâsı yaptığımı hatırlıyorum. Leon beyin raporundan sonra oturuma ara verilince, hem biraz hava almak, hem de aşağıda bekleyen Semiha ile İbrahim Varnalı'ya olan biteni anlatmak için bölüme indim. Semiha'nın odasına girer girmez bana Necmi'nin işinin ne olduğunu sordu. İbrahim de oradaydı ve en az Semiha kadar sonucu merak ediyordu. Onlara "Necmi alçağı"nın yaptıklarını anlattıktan sonra şöyle dedim: "Şeytan ne diyor, biliyor musunuz? Al eline kitabı hakkında yazdığın eleştirileri, oku kurulda bir bir, görelim bakalım o zaman profesör olabiliyor mu alçak". Öfkem hâlâ geçmemişti. Semiha'nın da, İbrahim'in de söylediklerimden hiç hoşlanmadıklarını yüzlerinden hemen anlamıştım. Semiha hemen, "Sakın Hüseyin, öyle bir şey yapayım deme" dedi. "Sonra herkes kıskanıyor da ondan yapıyor der. Onun için, nene lâzım, sen gene Kurula dön, oyunu ver. Büyüklük sende kalsın. Necmi bu, ne mal olduğunu daha yeni mi öğreniyorsun? İlâhi Hüseyin, çok safsın!" Semiha böyle diyerek öfkemi yatıştırmaya çalışmıştı. İbrahim de ben odadan ayrılırken, "Evet,

Herr Kollege" diye Semiha'yı desteklemişti. "Bence de hiç sesinizi çıkarmamanız daha centilmence bir davranış olur. Ama gene de olumlu oy verirsiniz herhalde?"

Necmi'nin kendilerini hiç sevmediğini bildikleri halde, Semiha'nın da, İbrahim'in de bana Necmi'ye karşı centilmence davranmamı salık vermeleri garibime gitmişti. Semiha'ya karşı gerçek duygularının ne olduğunu hiçbir zaman anlayamadığım Necmi'nin onu meslekî yönden küçümsediğini biliyordum. Ama İbrahim'i bu bakımdan yalnız küçük görmekle kalmıyor, ondan düpedüz nefret de ediyordu. Öyle ki, elinde olsa onu bir kaşık suda boğardı. Bunu gizlemeye de gerek görmediği için, İbrahim, Necmi'nin kendisi hakkında ne düşündüğünü çok iyi biliyordu. Ben, İbrahim beyi Almanya'dan döndüğümde tanımıştım. Ben yokken Sacit bey kendisini asistan almış. Necmi, İbrahim'in sınıf arkadaşı olduğu için, onu yakından tanıyormuş. Onun dediğine bakılırsa, öğrenciliğinde de "cim karnında bir nokta" imiş. Ama sonradan allem etmiş, kallem etmiş, Viyana Üniversitesi'nde beş yıl okuduktan sonra, oradan iyi kötü bir doktora alıp dönmüş. Sacit bey de öğrenciliği sırasında hiçbir varlık gösterememiş olan bu eski öğrencisini elinde kapı gibi bir doktora diploması ile karşısında görünce, onu geri çevirememiş. Zira "çok da efendi bir çocukmuş!" Necmi o zaman Sacit beyin İbrahim'i asistan olarak almak istemesine şiddetle karşı çıkmış, hattâ bu yüzden onunla kötü kişi olmuş, aylarca konuşmamış, ama olan olmuş bir kere. Necmi'nin bu yüzden Sacit beye kırgınlığı, daha doğrusu kızgınlığı ben Almanya'dan döndüğümde bile geçmemişti. Ne zaman bu konu açılsa Necmi başlardı şikâyete: "O kadar da söyledim Sacit beye, bu adamı almayın diye. İnan Hüseyin, yalvardım, hattâ tehdit ettim. Bize problem bırakıyorsunuz, yapmayın, etmeyin dedim. Ama bir türlü dinletemedim. Birisi Sacit beyin yüzüne biraz güldü mü, hele biraz dalkavukluk etti mi, tamam, hemen kanıveriyor. Bu İbrahim gibi sahte, ikiyüzlü, "hinterlistig", üstelik o derece beyinsiz herif az bulunur dünyada, ama Sacit beye büyü mü yaptı ne, adamı elinden gelse benden önce profesör yapacak, düşünebiliyor musun, Hüseyin?"

Ben İbrahim'i daha önceden tanımıyordum, herhangi bir yazısını da okumamış olduğum için, entelektüel yetenekleri konusunda fazla bir şey söyleyecek durumda değildim onunla ilk tanıştığım zamanlar. Sacit beyin dediği gibi, "çok da efendi çocuktu". Ama bu aşırı nezaketinde bir yapmacıklık olduğu da dikkatli bir bakıştan kaçırıyordu. Ancak, Turan'ın bir sözü vardır, "Yapmacık bile olsa, insan bazan nezakete susu-

yor!" Ben de o hesap, İbrahim'in nezaketindeki yapmacıklığı görmezden gelmeye çalışıyordum. Çok hoşuma giden bir huyu da, hiç kimsenin aleyhinde bulunmayışı idi. Sonraları bunun da çıkar hesabından kaynaklandığını anlamakta gecikmeyecektim, ama onun fakültedeki yaygın dedikodu havasına katılmaması, başkalarının çekiştirilmesinden haz duyduğunu gizleyememesi, kendisinin kimseyi çekiştirmemesi, ona karşı sempati duymanın ana nedeni olmalıydı. Pek akıllı biri olmadığını seziyordum, ama bu başlangıçta beni pek fazla rahatsız etmiyordu. Hele Şerafettin bey ona kancayı taktıktan sonra ona acımaya bile başlamıştım. Onun baştan beri asistan olarak alınmasını Necmi gibi istememiş olan Şerafettin bey, dekan olur olmaz onu fakülteden attırmanın yollarını aramaya başlamıştı. Buna hazırlık olarak de Viyana'da yaptığı tezini ondan istemiş ve incelemeye başlamıştı. O sıralarda yeniden evlenmiş olan zavallı İbrahim bey, atılacağım korkusuyla uykusuz geceler geçirmeye başlamıştı. Çektiklerini ondan dinledikçe, Şerafettin beye lânet ediyor ve mânevî işkence ettiği bu çocuğa gerçekten acıyordum. Ama kaderin oyununa bakın ki, tam İbrahim beyi atacağı sırada Şerafettin beyin kendisi 147'lik olarak fakülteden uzaklaştırıldı ve İbrahim bey de böylece vartayı atlatmış oldu.

Evet, o akşam bana kurula dönüp Necmi için olumlu oy kullanmamı Semiha ile birlikte salık veren işte bu İbrahim beydi. Kendisini bulsa bir kaşık suda boğacağını bildiği bir meslektaşına karşı gösterdiği bu "alicenap"lığın nedeni ne olabilirdi? Kurula çıkarken kafama bu soru takılmıştı. Sonra, neden Semiha da benim aksi bir davranışta bulunmam ihtimalinden bu derece telâşa kapılmış görünüyordu? Benim, bütün beğenmediğim yönlerine rağmen, Necmi'yi entelektüel bakımdan ne kadar takdir ettiğimi bilmemeleri imkânsızdı. Zira yergilerimi olduğu kadar övgülerimi de onların önünde söylemekten hiçbir zaman geri kalmıyordum. Gerçi —o akşam onlara imâ ettiğim gibi— son eserini didik didik etmiş ve birçok eleştirimi de kâğıda geçirmiştim, ama meslektaşlar arasında bu çok normaldi. Hem öfkeyle söylenmiş bir sözü ciddîye almanın bir âlemi var mıydı?

Oysa bu öfkeyle söylenmiş söz —sonradan— bu iki dostum tarafından Necmi'ye büyütülerek aktarılacak ve bu yüzden Necmi ile aramız büsbütün açılacaktı. "Sonradan" değişimin nedeni şu: Necmi'nin profesörlüğü o gün rahatlıkla kuruldan geçti. Derken, gel zaman git zaman, Necmi bir gün bana gelip telâşla şu haberi verdi: "Duydun mu Hüseyin, seninki şimdiden profesör olmak için Sacit beyi sıkıştırıyormuş, bana da

Semiha söyledi!" Bunu pek ciddîye almadığımı görünce, "Vallahi doğru söylüyorum" diye devam etti. "Bizim Sacit bey de adama yüz veriyor olmalı ki, kendisinde bu cesareti bulabiliyor. Şu Sacit beye de bazan öyle kızıyorum ki, inan, bana bu kadar iyiliği dokunmamış olsaydı", "Cim karnında bir nokta" dediği İbrahim beyin kısa süre sonra onun arkasından profesör olmaya kalkması Necmi'ye bağışlanamaz bir küstâhlık gibi geliyordu. (Aslında onun kendi dışında çok az kişiyi bu unvana lâyık gördüğünü biliyordum. Kendi hocaları da dâhil, etrafındakilerin çoğu "sahte" profesördüler). Hele Sacit beyin ona yüz veriyor görünmesi Necmi'yi büsbütün çileden çıkarıyor olmalıydı. Ne yapıp yapıp bunu engellemeliydik! İlk başlarda onun bu telâşını çocukça bulduğum için, "Dur canım, telâş etme, ortada fol yok, yumurta yok" diyerek onu teselliye çalışıyordum. Ama bir gün Yekta bey beni odasına çağırıp, "Artık İbrahim'in de, sizin de profesör olma zamanınız geldi. Bugüne kadar yazdıklarınızı toplayıp getirin de şimdiden hazırlığa başlayalım" deyince, Necmi'nin telâşının pek de yersiz olmadığını anlamıştım. Profesör olmak ha? Ben mi profesör olacaktım? Yekta bey ne rahatlıkla, "Artık profesör olma zamanınız geldi" demişti. Sanki oğluna, "Ee, senin de evlenme zamanın geldi" der gibiydi...

Akademik kariyere atılan her genç insan gibi ben de profesör olacağım günü düşünerek heyecanlandığımı hatırlıyorum. Tıpkı üniversiteye başlayacağım günü düşünüp heyecanlandığım gibi. İsmimin önünde "Profesör Dr." unvanının yazıldığını görmek şüphesiz bana da gurur verecekti. "Prof. Dr. Hüseyin Batuhan!" Sevsinler! Ancak, özellikle 1964 yılında bilgimi ve görgümü artırmak için gittiğim Avrupa'dan döndükten sonra bu konuda kendi kendime çok ciddî bir karar almıştım: Batı'daki meslektaşlarım ayarında bir şeyler yazıp yayınlamadan kesinlikle profesör olmayı kabul etmeyecektim! Münih ve Oxford üniversitelerinde geçirdiğim altı ay sonunda —devletin benden beklediği gibi— bilgim ve görgüm gerçekten artmış mıydı, bilemem. Yalnız bir şeyi çok iyi anlamıştım: Batı'daki meslektaşlarımıza kıyasla bizim ne kadar geri kalmış olduğumuzu! Münih'teki ilk günlerimi hiç unutmayacağım. Prof. Stegmüller'in ders ve seminerlerine devam ediyordum. Daha Almanya'ya gitmeden bazı eserlerini okuduğum ve mektuplaştığım Stegmüller'e kitaplarından hayrandım. Dolayısıyla onu yakından tanımak beni daha da mutlu edecekti. Kürsüye uzun boylu, yakışıklı ve benden de genç bir adamın çıktığını görünce çok şaşırdığımı hatırlıyorum. Oysa ben daha yaşlı başlı biriyle karşılaşacağımı sanıyorum. Stegmüller derse başladı

ve önündeki notlara birkaç defa şöyle bir göz atarak tam bir buçuk saat makineli tüfek gibi konuştu. O gün dersin konusu da tesadüfen benim son sömestr boyunca kem küm ederek anlatmak içim ter döktüğüm, anlaşılması güç bir konuyu, bir buçuk saatte, hem de hiç duraksamadan, üstelik konunun bütün derinlik ve inceliklerine hâkim olduğunu belli eden bir rahatlıkla anlatıvermişti. Dersi en ön sıradan dinliyordum. Yanımda da, sonradan Stegmüller'i Münih'e dâvet ettiğini öğrendiğim emekli profesör Britzlmayer oturuyordu. Britzlmayer'in de bakışlarından Stegmüller'i hayranlıkla dinlediği belli oluyordu. Ben ise oturduğum yerde küçüldükçe küçüldüğümü hissediyordum. Stegmüller yalnız boyunun uzunluğuyla değil, bilgisinin derinliği ve ders verişinin ustalığıyla da kürsüde bana dev gibi görünmüştü. Dersten sonra yanına gidip, kendimi tanıtınca, gülümseyerek, "Bugün çok kötü bir günümdeyim, inşallah hayâl kırıklığına uğramamışsınızdır. İnanır mısınız, üç gündür doktora öğrencilerinin tezlerini okumaktan ayakta duracak halim yok" diye benden özür dilemeye kalkmaz mı? Acaba gülsem mi ağlanacak halime? Bir iki kelime hoşbeşten sonra kendisine, "Yalnız bir şeyi merak ediyorum" dedim. "Öğrenciler bütün bu anlattıklarınızı anlayabiliyorlar mı?" Stegmüller böyle bir soruyu hiç beklemiyor olmalıydı. "Anlayamadım" dedi, "niçin anlamasınlar?" Pot kırdığımı anlamıştım. "Şey.." dedim. "Bir buçuk saate hayli şey sığdırdınız da... Sonra bildiğiniz gibi, işlediğiniz konu da oldukça güç!" Dediklerimden gene bir şey anlamamış gibiydi. Tekrar çok yorgun olduğunu söyleyerek benden özür diledi. Ertesi gün seminerde buluşmak üzere ayrıldık.

Seminerde beni daha büyük bir sürpriz bekliyordu. Stegmüller, seminer salonunun kapısına o sömestr boyunca incelenecek kitap ve makalelerin bir listesini asmıştı. Otuza yakın başlığın yer aldığı bu listede benim de bildiğim, hattâ birkaç tanesinin çevirisini kendi seminerlerimde okuduğum yazı ve kitaplar yer alıyordu. Ancak bunlardan bir kısmı benim bile okumaya cesaret edemediğim kadar anlaşılması güç —yani arka-plân bilgisi gerektiren— eserlerdi. Hepsinin İngilizce oluşu da ayrıca dikkatimi çekmişti. Demek bütün öğrenciler bu metinleri okuyup anlayabilecek kadar İngilizce de biliyorlardı! Ama asıl sürpriz beni içeride bekliyordu. O gün Patel isminde Hintli bir öğrenci Carnap'ın "*The Logical Foundations of Probability*" adlı kitabı üzerinde bir "Referat" yapacaktı. Okumaya bir türlü cesaret edemediğim ve ne yalan söyleyeyim, kitaplığımda olduğu halde, teknik güçlüklerinden ötürü bugüne kadar da okuyamadığım kitaplar arasında Carnap'ın bu ürkütücü kitabı da vardı

ve Stegmüller'in bir öğrencisi kitabın belli bir bölümü üzerine "Referat" yapacak, sonra öteki öğrencilerle birlikte konuyu tartışacaklardı. Patel denen oğlan kalktı, oldukça rahat bir biçimde Referat'ını yaptı, arkasından Stegmüller bazı küçük eleştirilerde bulundu, ardından doçenti von Kutschera da bir şeyler söyledi, derken asıl tartışma başladı. Ama ben, Doçent Dr. Hüseyin Batuhan, anlatılanlardan, tartışılanlardan, söylenenlerden çok az bir kısmını anlayabiliyordum!.. İşte o an "geri kalmışlığın" bütün hüznü üzerime çöktü. Artık tartışmayı da izleyemiyordum, zira bana orada bulunanların hepsi benim ne zavallı durumda olduğumu fark ediyorlarmış, ama nezaketen belli etmiyorlarmış gibi geliyordu. Seminer bitince Stegmüller'in yanına gidip, kendisine, bana böylesine "seviyeli" bir seminer izlemek fırsatını vermiş olduğu için teşekkür ettim. O bunu formel bir iltifat sayarak, beni hemen yanındaki doçent ve asistanlara tanıttı. Bunu yaparken de "Herr Kollege Batuhan bana öyle bir Almanca mektup yazdı ki, bunu bir yabancının yazmış olduğuna katiyen ihtimal vermez insan" diye iltifat etmeyi ihmal etmedi. Beni genç meslektaşlarına "Herr Dr. Batuhan" diye tanıtacak yerde, benim sadece bir doçent olduğumu belli etmemek için "Herr Kollege Batuhan" (meslektaşım Batuhan) demesindeki incelik de gözümden kaçmamıştı. Ben o zaman kırk üç yaşımdaydım, oysa kendisi kırkında bile göstermiyordu. Doçentleri ise otuz yaşında ya var, ya yoktu. Ve ben kırk üç yaşında bir Türk doçenti, Stegmüller'in öğrencilerinin seminerde tartışabildikleri bir bilim felsefesi kitabını henüz anlamaktan âcizdim! (Prof. Dr. Hüseyin Batuhan" ha?).

Takdim töreni biter bitmez Stegmüller genç meslektaşlarıyla girişmiş olduğu anlaşılan bir tartışmaya tekrar başladı. Bir müddet hiçbir şey anlamadan onları dinledim. Stegmüller arada bir bana dönüp, "Nicht wahr, Herr Kollege?" diyerek iddialarını benim de destekleyip desteklemediğimi sormaya başlayınca beni bir korku aldı. Ya bunlar şimdi benim kof biri olduğumu anlarlarsa, ben ne yaparım? Stegmüller'in hep sağ tarafında duran genç asistanın bile arada yaptığı müdahalelerden cin gibi bir oğlan olduğu, bu işlerden çok iyi anladığı belli oluyordu. En iyisi bir mazeret uydurup oradan sıvışmaktı. Ama aksiliğe bakın ki, daha biri cümlesini bitirmeden öteki atılıyor, bu şekilde bana mazeretimi bildirme sırası gelmiyordu. Neyse, Allahtan Stegmüller durumu sezmiş olmalı ki, (çünkü ikide bir saatime bakıyordum) bana dönerek, "Çok affedersiniz, Herr Kollege, biz sizi tutmayalım sakın! Çünkü bizim konuşmamız öyle kolay kolay bitmez" dedi. İçimden, "Hay Allah senden razı olsun dos-

tum" derken, Stegmüller'e, "Hayır, asıl ben affınızı dilerim" dedim. "Bu sohbetinizi ben de sonuna kadar dinlemek isterdim, ama maalesef bir yere yetişmek zorundayım. Eğer bilseydim.." Stegmüller dostça elini uzatarak, "Tabii, tabii, Herr Kollege" dedi. "Nasıl olsa gene görüşeceğiz, öyle değil mi?" Ötekilerin de birer birer elini sıkıp koridora çıktığım zaman bayağı rahatlamıştım. Zira "ikiyüzlülük" cenderesinden —bir müddet için bile olsa— kurtulmuştum. Merdivenleri inerken de kendi kendime, "Evet, sayın Hüseyin Batuhan" diye mırıldandığımı hatırlıyorum. "Gör bakalım nasıl oluyormuş profesörlük? Sen daha, o Kessler miydi, neydi adı, o asistanın bile eline su dökemezsin. Sen kim, profesörlük kim?" Herhalde gene yüksek sesle düşünmüş olmalıyım ki, arkamdan bir genç, "Bu da ne diyor böyle?" der gibi garip garip yüzüme baktı. Ayrılırken Stegmüller'in yanındaki iki doçentin de yüzünde alaylı bir gülümseme görür gibi olmuştum. Yoksa durumu çakmışlar mıydı? Stegmüller'in hiçbir şeyin farkına varmadığından emindim. Zavallı kim bilir beni ne sanıyordu, ama o iki doçentin gülümseyişi hiç de hoşuma gitmemişti. "El âleme rezil olduk desene!"

O akşam Münih'teki pansiyonuma döndüğümde adeta yıkılmıştım. Bunu ev sahibem Frau von Bohr da fark etmiş olmalı ki, daha bana kapıyı açarken, "Aber, Herr Professor (bu 'profesör' sözünü de abartmalı bir biçimde uzatarak söylemişti), bu akşam hiç neşeli görünmüyorsunuz, ne oldu, bir şeyiniz mi var yoksa" diyerek karşıladı. Frau von Bohr nedense bana ilk günden beri 'Herr Professor' diye hitap ediyordu. Bunu, benim yaşımdaki bir insanın mutlaka profesör olması gerektiğine inandığından mı, yoksa nezaket gereği olarak mı yapıyordu, pek bilemiyorum. Ancak bu gibi durumlarda nedense karşımdakinin yanlışını düzeltmeye kalkmıyordum.

Kaldı ki, niye saklayayım, yanlış veya doğru, bana profesör denilmesinden bayağı hoşlanıyordum. Her iltifat insanın gururunu okşar, (ah o gurur, yok mu o gurur!) ama o akşam Frau von Bohr'un 'Herr Professor'u gururumu okşamak şöyle dursun, bana "sahte" bir profesör olduğumu bir defa daha hatırlatmıştı. Ben değil profesörlüğe, doçentliğe bile lâyık değildim belki de, hattâ, hattâ, asistanlık bile bana çoktu. Öyle ya, profesör Stegmüller benim ne mal olduğumu bilse, beni yanına asistan alır mıydı? İmkânı yok almazdı. Ben daha onun öğrencilerinin üzerinde tartışabildikleri bir kitabı elime almaya bile cesaret edemiyordum. Bir de "Herr Professor'muş!"

O akşam Frau von Bohr'a bütün bunları açıklamam mümkün de-

ğildi. "Hayır, hiçbir şeyim yok, bugünkü seminer çok yorucuydu da, ondan" diyerek ev sahibemden izin isteyip odama geçmiştim. Ama Frau von Bohr bana pek inanmış görünmüyordu. "Yoksa başından bir gönül serüveni filân geçmiş olmasın?" diye düşünmüş olabilir. Öyle ya, koskoca Münih'te tek başınaydım. O gece Leon beye uzun bir mektup yazıp içimi dökecektim.

Nitekim bölümdeki meslektaşlar arasındaki gizli çekişmenin de asıl nedeni, sanırım, kimsenin üstünlüğü bir başkasına kaptırmak istememesi idi. Birbirini takdir eden hemen hemen yok gibiydi, ama herkesin birlikte küçümsediği, günlük deyimle "adam yerine koymadığı" tek insan sanırım Hilmi Ziya Ülken'di. Gerçi Sosyoloji Bölümü kurulalı beri o bizim bölümden sayılmazdı, ama onun verdiği "Türk Düşüncesi" dersi felsefe tarihi programında yer aldığı için bu dersin sınavlarında bir araya geliyorduk. Meslektaşları onu ne kadar küçümsediklerini bu sınavlar sırasında bile birbirlerine alaylı alaylı gülümseyerek belli ederlerdi. Bu sınavlarda nedense öğrenciler onun sorularına cevap veremezlerdi, zira genellikle dersine çalışmadan gelirlerdi. Ancak sonucu sınavda her hocadan aldıkları notun ortalaması belirlediğinden, buna pek aldırış etmedikleri anlaşılıyordu. Zavallı H.Z. Ülken buna son derece sinirlenirse de, çaresizlik içinde susardı. Onunla birlikte yaptığımız son sınavda patladığını hatırlıyorum. Önce, "Bilmiyorum efendim, dersinize çalışmadım" diyen bir kız öğrenciyi fena halde azarladıktan sonra, daha çok Sacit beye hitap ederek, "Suç bu çocuklarda değil, sizde" diye kükredi. "Bir not ortalaması tutturdunuz, öğrenci benim dersime çalışmaya gerek bile duymuyor bu yüzden. Hattâ duyduğuma göre, onlara bu derse çalışmamaları için telkinde bulunuyormuşsunuz. Bir öğrenci bana bunu kendi ağzıyla itiraf etti. Bu durumda talebe çalışır mı benim dersime, çalışmaz elbet!" Sacit bey itiraz etmeye kalkışınca Hilmi Ziya bey daha da kızdı: "Ben her şeyi biliyorum, efendim. Siz baştan beri benim dersimi programa almak istememiştiniz zaten, bilmiyor muyum? Ama bundan sonra yağma yok. Benim dersimden geçer not almayan Felsefe Tarihi'nden de geçemeyecek, bunu böyle bilin!" Bunun üzerine Sacit bey aşağıdan alarak, "Tabii efendim, siz nasıl isterseniz öyle yapın, biz orasına karışmayız. Ama bu bir yönetmelik konusu, biliyorsunuz" diyerek onu yatıştırmaya çalışmıştı. Ben Ülken'in sağında oturuyordum. Ona gerçekten çok acımıştım. Bunu yüzümden okumuş olmalı ki, sınav tekrar başlayınca bana dönerek içini dökmeye başladı: "Bunların hiçbiri beni adam yerine koymaz, bilmiyor muyum sanki! Hele bu Sacit! Bütün bunlar daha çok

onun boynunun altından çıkıyor. Oysa ben bunların her birini takdir ederim. Sacit'i de, Şerafettin'i de, Yekta'yı da, ama onlar? Beni bir üniversiteden atmadıkları kaldı. (O da 147'lik olmuştu ve bunun meslektaşlarının işi olduğunu biliyordu. Yoksa onu başka kim "gammazlamış" olabilirdi?). Oldum olası beni hiç sevmezler nedense. Hele şu öbür uçta oturan Şerafettin yok mu? O ne sinsi, ne nankör adamdır o! Oysa ben onu daima takdir etmişimdir, hattâ korumuşumdur yeri geldiğinde. Ben olmasaydım zor profesör olurdu o. Çalışkandır, gayretlidir, azimlidir, bunu bildiğim için... Ama o da beni hiç sevmez nedense. İçlerinde gene en iyisi, en efendisi Yekta'dır, ama o da onlarla birlik olmuştur, tutmaz beni. (Bu defa 'sevmez' demediği dikkatimi çekmişti. Hilmi Ziya Ülken ne kadar dolu olmalıydı ki, bütün bunları söylerken sesini alçaltma gereğini bile duymamıştı. Belki de mahsus onlar da duysun diye içini böyle yüksek sesle boşaltmıştı. Ötekiler onu duymazdan gelerek sınava devam ediyorlardı; ama özellikle Şerafettin beyin karşılarında duran öğrenciye aynı cümleyi birkaç defa tekrar ettirmesinden, kulaklarının daha çok H. Z. Ülken'de olduğu anlaşılıyordu.

H. Ziya beye o gün gerçekten de çok acımıştım. Bunca yıllık çalışmadan, didinmeden sonra en yakın meslektaşlarına bile değerini kabul ettirememişti. Böylesine "nankör" bir çevrede bulunmaktan ne kadar acı çekiyor olmalıydı, kim bilir? Zavallı H. Z. Ülken'in, duyduğu yalnızlıkta tutup beni dert ortağı seçmiş olması beni hem duygulandırmış, hem de utandırmıştı. O bana bir çocuk saflığıyla ve bir çocuk kırılmışlığıyla içini dökerken, ilk dersini yarıda bırakıp çıktığım günü, sonra bir gece birlikte yaptığımız Ankara yolculuğunu düşünmüştüm. Sevilmeye, sayılmaya, ama hepsinden de çok "takdir edilmeye" susamış olan bu insana ne yazık ki meslektaş çevresi hiç yüz vermemiş, hattâ ona karşı daima lâyık olmadığı küçümseyici bir tavır takınmıştı. Ne yazık ki bu küçümseyiciler arasında ben de vardım. Üstelik onların arasına daha öğrenciyken katılmıştım. Onun "Yirminci Asır Filozofları" adlı eserindeki aşırmaları ve çeviri yanlışlarını Şerafettin beye yetiştirdiğim gün, karşı karşıya geçip onu bol bol çekiştirdiğimizi hatırlıyorum. Hattâ bir ara onun hakkında, "Bu eserde H. Ziya'ya ait olan kısımlar sadece çeviri yanlışlarıdır!" gibi acımasız bir espri de yapmıştım. İnsan o yaşlarda henüz nüve halinde olan kendi entelektüel yeteneklerini gözünde ne kolaylıkla büyütebiliyor! İyi veya kötü, H. Ziya elli ciltten fazla kitap, yüzlerce makale yayınlayacak, bizler de düşünsel kabızlığımızı, bilimsel titizlik veya güç beğenirlik maskesi altında böbürlenme konusu yapmaya kalkacaktık. Şerafettin bey

o zaman mal bulmuş mağribi gibi, "Hüsin, sen bunları yayınlasan çok iyi olur" diyerek beni H. Ziya aleyhine yazı yazmaya yüreklendirmek istemişti, ama ben, "Ama, efendim, benim böyle bir şey yapmam yakışık alır mı?" diyerek tehlikeyi uzaklaştırmıştım. Aslında H. Ziya'yı eleştirip onu teşhir etmek bana çok zevk verirdi, bunu kendim de düşünmemiş değildim, ama bu bana o zaman çok ayıp bir şey gibi görünmüştü. Demek o zaman daha duygusal saflığımı yitirmemişim. Sonra bu işi yapmak herkesten önce meslektaşlarına düşmez miydi?

Şüphesiz düşerdi, hattâ bence bu onların göreviydi bir bakıma. Bunu benim Şerafettin bey karşısında yaptığım gibi acımasızca yapmaları gerekmezdi. Ama daha bir centilmence de olsa, meslektaşlarını hiç değilse uyarmaları gerekirdi. Ancak, onların ne H. Ziya'yı, ne de birbirlerini açıkça eleştirdiklerine hiçbir zaman tanık olmayacaktım. İçlerinden biri bir şey yazdığı zaman bunu ötekiler genellikle okumazlardı bile. Okudukları zaman da ne yazı ne de sözle herhangi bir açık eleştiride bulunmazlar, ama sevmedikleri biriyse, aralarında yazarı çekiştirmekten, hattâ yerin dibine batırmaktan geri durmazlardı. Zaten önemli olan yazarın kim olduğu idi. Buna karşılık, Yekta bey hemen hemen hiçbir şey yazmadığı için kınanıyordu. Şerafettin beyin gözünde o felsefe ile uzaktan yakından bir ilişkisi olmayan, üstelik tembel, salt maaş almak için fakülteye gelen para canlısı bir dönme idi. (Leon bey fakülteye alındıktan sonra Şerafettin beyin ırkçılık damarı da kabaracaktı). Onu küçümseyişini gizlemeye bile gerek duymadığı her halinden belli oluyordu. Sacit bey hakkındaki değerlendirmesi de çok daha olumlu sayılmazdı. Ama o da Alman Metafiziği geleneğine bağlı olduğu ve belki de kendisi gibi N. Hartmann'ın seminerlerine devam etmiş olduğu için, ona karşı ne de olsa bir parçacık sempatisi var gibiydi. Bir ara bu sempati yerini korkunç bir düşmanlığa bırakır gibi olmuştu, zira profesörlük sırası gelince Sacit bey yememiş içmemiş, bir iki ay içinde alelacele bir kitap yazarak ondan önce profesör olmayı başarmıştı. Şerafettin bey ondan yediği bu kazığı yıllar boyu unutmayacaktı. O broşür kadar kitapla profesör olmuştu da bir şey mi olmuştu sanki?

Sacit beyin de Şerafettin beye karşı olan duyguları pek olumlu sayılmazdı, ama her şeyde ölçülü bir insan olan Sacit bey övgülerinde olduğu gibi yergilerinde de, bazılarımız gibi, ipin ucunu kaçırmazdı. Entelektüel açıdan Şerafettin beyi bir hayli takdire lâyık bulduğunu gizlemiyor, bu da gerek Necmi'nin, gerekse Semiha'nın itiraz, hattâ isyanlarına yol açıyordu. Hele Necmi, Şerafettin bey hakkında değil övücü, biraz

nötr sayılabilecek bir değerlendirme yapılmasına bile tahammül edemiyordu. Bunun ana nedenini ben, Şerafettin beyin vaktiyle onun asistan olarak alınmasını kesinlikle istememiş olmasında görüyordum. Şerafettin bey Necmi'nin daha çok karakterine tutuluyordu. Ona göre Necmi, hiçbir şekilde güvenilmez bir insandı, üstelik palavracının biriydi. Ancak bizler onun palavracılığını daha çok çocuksu bir "fabulation" hastalığına yorma eğilimdeydik. Zira bütün kusurlarına rağmen onu sempatik buluyorduk. Karakterindeki bazı doğuştan (dolayısıyla tedavi edilemez) bozukluklar, zekâsı ve çalışkanlığı konusundaki görüşümüzü gölgelendirmiyordu. Üç yabancı dili, hem de çok iyi bir şekilde öğrenmiş olması bile yetenekleri hakkında yeterli bir ipucu veriyordu. Kaldı ki, çok hırslı ve gayretli bir insandı. Durmadan bir şeyler okuyor ve öğreniyordu. Gerçi yazdıkları tahammül edilemez derecede uzun ve sıkıcı idi, ama olsun, bir gün bu kusurlarını da düzeltebilirdi. Arada bir Sacit bey, "Yahu, şu bizim Necmi ne zaman büyüyecek?" diye ondan yakınıyordu, ama gene de ona karşı bir babanın yaramaz çocuğuna karşı duyduğu sevgiye benzer bir duyguyla bağlı olduğu gözden kaçmıyordu. Bunda onu kendisinin yetiştirmiş demeyelim, ama 'keşfetmiş' olduğu düşüncesinin de bir payı olduğu şüphe götürmezdi.

Sacit beyin Yekta beye karşı olan duygu ve düşüncelerine gelince, Yekta bey onun tâ ortaokuldan arkadaşıydı, dolayısıyla dostlukları çok eskilere gidiyordu. Anlattığına göre, Yekta bey lisedeyken çok zeki ve çalışkan bir çocukmuş, matematik başta olmak üzere her derste sınıfın en iyi öğrencisiymiş. "Fakat ne yazık ki, Yekta dostumuz Sorbonne'da en iyi hocalardan ders aldığı halde, bir türlü ısınamadı felsefeye. O asıl matematik okumalıydı, eminim çok iyi matematikçi olurdu. Bunca yıl Reichenbach'ın derslerini çevirmek de onun felsefeye karşı ilgisini uyandırmadı herhalde. Onun için de dersleri dışında pek bir şey yapamadı. Sonuç olarak Yekta bey dostumuz hiçbir zaman iyi bir lise öğretmeni çapının üstüne çıkmadı. Bence o kendini harcamış bir değerdir. Yoksa ne yetenekli bir çocuktu!"

Sacit beyin bana bunları söylerken Yekta beye ne kadar acıdığı yüzündeki ifadeden de belli oluyordu. Hep öyledir, insan sevdiği bir insanı bir bakımdan beğenmiyorsa ona acır, ama beğenmediği kişi aynı zamanda sevmediği biriyse de ona kızar ve onu olduğundan da küçük görmeye eğilim gösterir. Ben Yekta beyi seviyor, ama felsefeye karşı bir ilgi duymadığı, hele bir şeyler yazma konusunda bir çaba harcamadığı için ona biraz da kızıyordum. Hattâ İbrahim beyle ilk tanıştığımız günlerde, bu

konuda Yekta beyi biraz dürtüklemeyi kararlaştırmıştık. Hemen hemen hiçbir şey yazmamış olmasını biz o zaman ihmalkarlığına veriyorduk. "Adam sen de, yazacağım da ne olacak?" der gibi bir aldırmazlık içinde görünüyordu. Bu derece yetenekli bir insanın, o da ders notlarından derlenmiş bir broşürle profesör olması bile kınanacak bir durumdu. Üstelik böylece Şerafettin beyin onun aleyhinde yaptığı dedikodulara hak kazandırmış olmuyor muydu? Necmi bile bir gün felsefecilerle ilgili olarak yaptığı bir sınıflamada onu "felsefe memuru" kategorisine sokmuş ve bu buluşuna kendisi bile keyifli keyifli gülmüştü. (Zavallı Yekta bey, hiçbir kültür geleneği olmayan, düşünce haritası çizilmemiş, fikir yolları yapılmamış bir ülkede yolunu şaşırmış binlerce benzeri gibi yeteneklerini boşa harcamış olan sevgili hocam, yıllarca sonra kendi kaderimin de sana benzeyeceğini o zaman nereden bilebilirdim? Güya ben sana benzemeyecektim, hani nerede?)

Yekta beyin öteki meslektaşları hakkında ne düşündüğünü hiçbir zaman bilemeyeceğim, ama can düşmanı olduğunu bildiği Şerafettin bey dışında, herkese, hepimize karşı davranışı çok dostça ve efendice idi. Sacit bey de dahil, hiç kimseyle içten denebilecek bir dostluk ilişkisi kurmuş görünmüyordu, ama herkesle dost geçinmeye itina gösterdiği de açıktı. Bir Şerafettin beyi sevememişti, bir de hocası gibi kendisini sevmediğinden emin olduğu Helena'yı. Aslında Yekta bey yaradılışça duygusal bir insandı. Bu nedenle insanları değerlendirmesinde onların düşünme yeteneklerinden, hattâ karakterlerinden çok, başkalarına karşı tavır ve davranışlarına önem veriyor olmalıydı. Nitekim, içimizde en kibar, en centilmen ve en saygılı bulduğu İbrahim beye hepimizden çok sempati duyduğu hiçbirimizin gözünden kaçmıyordu. Gözümüzden kaçmayan bir başka nokta da, Yekta beyin gerçek saygıyla dalkavukluğu birbirinden ayırt edemediği idi. Necmi bu yüzden onun İbrahim beye karşı duyduğu sevecenliği bir türlü affedemiyor, bu konu ne zaman açılsa, "Vallahi şaşırıyorum bizim Yekta beye, bu iki yüzlü herifte ne buluyor, bir türlü anlamıyorum" diye söylenip duruyordu. Yekta bey, İbrahim beyin yeteneklerinden şüphe etmek şöyle dursun, onu bir şey sanıyor olmalıydı. Bir konferansın bitiminde kalkıp onu yanaklarından öpmüş olduğunu söyledikleri zaman, Yekta beyin eski öğrencisine hayran olduğunu anlamıştım. Dost bildiği kişileri eleştiri dışı tutmak gerektiğine inanıyor olmalıydı, zira bu tür kişileri eleştirdiğini gördüğümü veya duyduğumu hiç hatırlamıyorum. Özellikle çevresindeki insanların entelektüel yetenekleri üzerinde hemen hiç konuşmazdı. Hele bu bakımdan bir

insanın yakın bir meslektaşını eleştirmeye kalkması onun gözünde bağışlanamaz bir kusurdu. Nitekim can düşmanı Şerafettin beyi bile bu yönden eleştirdiğini pek hatırlamıyorum. Ne yazık ki, onun bu tutumu bir zaman sonra aramızın açılmasına yol açacaktı, zira ben bu konuda onun tam karşıtı bir karakter yapısındaydım. Onunla aramıza girecek olan kara kedi de gene bu sevgili öğrencisi İbrahim bey olacaktı.

Necmi ile İbrahim sınıf arkadaşı imişler, ama onlar ben fakülteyi bitirdikten sonra üniversiteye girmiş oldukları için onları öğrenciliklerinden tanımıyordum. Semiha da benimle aynı dönemdendi, ama daha sonra seminer kitaplığı memuru olarak bölümde kaldığı için, her ikisini de daha önceden tanıyordu. Biz dört doçent, bölümde ikinci kuşağı oluşturuyorduk. İçlerinde en yaşlıları ve en kıdemlileri bendim, en gencimiz de Necmi. Daha önce de değindiğim gibi, Necmi İbrahim'den öylesine nefret ediyordu ki, elinden gelse onu bir kaşık suda boğabilirdi. Aslında o Semiha'yı da pek sevmezdi, daha doğrusu entelektüel yetenekleri bakımından ona da pek değer vermezdi. Bir bana karşı biraz saygılı görünürdü, ama gerçekte hakkımda ne düşünürdü, hattâ arkamdan neler söylerdi, pek bilemem. Birlikte olduğumuz zaman mutlaka birilerinin aleyhinde atar tutardı. O İbrahim beyi öğrenciliğinden daha iyi tanıdığı için bu konuda söz söylemeye benden daha yetkili idi. Ben daha çok sezgilerime dayanıyordum. Yalnız Semiha'nın karakteri ile ilgili bazı sözlerine katılmam mümkün değildi. Kıskançlığı bazan Semiha aleyhinde çok ağır dedikodular yapmaya bile götürüyordu. Necmi'yi bayağı, hattâ iğrenç bulurdum bu gibi durumlarda ve Semiha'ya karşı büyük bir acıma duyardım içimde.

İşin ilginç yönü, Semiha'nın Necmi'nin bu dedikodularından haberi olmasıydı. Bunu bildiği halde, ruhen hasta saydığı Necmi'ye gene de fazla sesini çıkarmazdı. Semiha dost canlısı bir kişi idi, dedikoduculuğuna rağmen iyi kalpli bir insandı.

FAKÜLTE İÇİNDE KLİKLER

Fakültede herkes 'klik' denilen bir çeşit meslekî çıkar ve savunma grubu içinde yer alma zorunluluğu hissediyor olmalıydı ki, yalnız Fakülte çapında değil, bazan bölümlerin içinde bile küçük küçük klikler oluşmuştu. Bunların Fakülte Kurulunda oturdukları yerler bile hemen hemen hiç değişmezdi. Genellikle yemeğe de birlikte gidilirdi. Necmi, Semiha, İbrahim bey ve ben, Yekta beyle birlikte "Sacit bey kliği"ni oluşturuyorduk. Aslında Yekta bey de, ben de klik adamı değildik ama, çeşitli nedenler onlarla bir dayanışma içinde olmamızı gerektiriyordu. Özellikle Şerafettin beye karşı bir cephe oluşturmak zorundaydık.

Şerafettin bey, benim de kendi kliğinden olmayışıma, daha doğrusu karşı tarafa geçmiş olmama ne kadar kızıyordu kim bilir? Oysa Necmi yerine benim asistan olmamı o istemiş ve bu hârika fikri o zamanki dekan Piroğlu'na o ilham etmişti. Bunu yaparken hem Necmi gibi ötekilerin (yani Sacit ve Yekta beylerin) adamı olan tehlikeli bir adayı uzaklaştırmış oluyor, hem de beni kendi taraflarına kazanmış oluyordu. Ne yazık ki, Şerafettin beyin bu plânı suya düşecekti ve, ben nankör, asistan olduktan kısa bir süre sonra düşman kampına geçecektim. Bu davranışımla onların gözünde neredeyse kutsal olan bir kuralı çiğnemiş oluyordum, zira bir asistanın kendisinin fakülteye girmesini sağlayan hocasına ömrü boyunca sadık kalmasının en basit şükran borcu olduğu inancını yalnız hocalar değil, asistanlar da paylaşıyor olmalıydılar ki, bir kliğin ilk nüvesini hocalarının etrafında bunlar oluşturuyordu.

Ne var ki, Şerafettin bey sonradan kendine son derece muti iki asistan almayı başarmış, ayrıca etrafına en az bunlar kadar bağlı bir öğrenci grubu toplayarak bölüm içinde Sacit beye karşı oldukça güçlü bir klik oluşturmuştu. Asistanları gibi bu öğrenci grubunun da Şerafettin bey dışında hiçbir hocaya değer vermedikleri her hâl ve davranışlarından belli oluyordu. Hepimizin şaştığı ve anlamakta güçlük çektiğimiz bir nokta da, Şerafettin beyin, öğrencilerinin bir bölümünü böylesine kendisine bağlayabilmiş olmasıydı. Asistanlarının da, öğrencilerinin de hocalarına olan bağlılıkları, bir çömezin pirine karşı duyduğu bağlılığa benziyordu. Böyle bir grubun Sacit bey kliğindeki hiçbir hocanın çevresinde oluşmamış olması da gizli bir kıskançlık nedeni olmalıydı. Zira Sacit beyle Necmi'nin arada bir, "Kim bilir onlara neler vaat ediyordur?" gibi sözler sarf ettiğine tanık olmuştum. Şerafettin beyin öğrencilerini kendine bağlamak için onlara asistanlık vaat etmek gibi bazı taktikler kullandığı benim de aklımdan geçmiyor değildi, (zira buna benzer bir taktiği bana da uygulamıştı) ama sanırım onun çekiciliğinin asıl sırrı, seminerlerde uyguladığı bir yöntemde gizliydi. Şerafettin bey seminerlerinde genellikle basit bir soru sorar, buna bir öğrenci cevap verdi mi, cevap ona göre doğru da, olsa yanlış da olsa, onu önce övücü sözlerle yüreklendirir, böylece öğrencilerinde kolaylıkla kendine güven duygusunu uyandırmayı başarırdı. Hele bunlardan biri kendince makbul bir cevap vermişse, artık onu aferinlere boğar, böylece en yeteneksiz öğrencileri bile konuşmaya yüreklendirirdi. İnsanı adam yerine konmak kadar başkalarına bağlayan bir taktik düşünülemez. Karşısına öğrencilerini alıp onlarla tartışmak bile, kendini onlara eşit görüyormuş gibi davranmak demekti ki, hocalarının böylesine alçakgönüllü davranmasına bizim öğrencilerimiz pek alışık değildi. Bu tür eşit koşullarda profesörleriyle serbestçe tartışabilmek hem öğrencilerin gururunu okşuyor, hem de onlara Sokratik bir serüven coşkusu veriyor olmalıydı, zira onlar ne geldikleri liselerde, ne de öteki hocaların seminerlerinde bu sere serpe tartışma havasını bulamıyorlardı.

Ayrıca Şerafettin bey, öğrencilerinden yetenekli bulduklarını evine bile çağırmak suretiyle onlarla daha sıkı, daha arkadaşça bir ilişki kurabiliyordu. Bunlar arasından en yetenekli bulduklarına asistanlık vaat ederek onları iyice kendine bağlamış olması da çok muhtemel. Her halükârda bu işlerde bizim hocalardan daha başarılı olduğu muhakkaktı.

Bütün dostlukların kaynağında karakter, ilgi ve özlem benzerliklerinin beslediği doğal bir sempati yatar. Klikleşmelerde de belki karşılıklı sempatinin belli ölçüde bir etkisi vardır, ama bir kliğin oluşmasında rol oynayan asıl etken ortak bir düşmana karşı duyulan antipati, hattâ nefret

olsa gerektir. Bunun en açık kanıtı bizim kliktekilerin de bazan birbirlerine pek fazla sempati duymamalarına rağmen, ortak düşman Şerafettin beye karşı bir birlik kurabilmiş olmalarıdır. Nitekim, içimizde Necmi elinden gelse İbrahim'i de, Semiha'yı da bölümden atardı. Aslında Sacit beye karşı da pek fazla saygısı yoktu, ama ona her zaman muhtaç olduğunu biliyordu. Semiha da Necmi'ye çok içerliyordu, ama Şerafettin bey gibi güçlü bir düşman karşısında onu bile gözden çıkarmak istemezdi. Ona birçok bakımdan, ama özellikle kendisine yeterince değer vermediği için kızmasına rağmen klik yararı için onunla iyi geçinmek zorundaydı. Leon beyin raporu tartışılırken hiç sesini çıkarmamış olmasına sinirlenmemden ötürü, kurulda kalkıp Necmi'yi açıkça eleştirme tehdidini savurduğum zaman, Semiha da, İbrahim bey de nasıl telâşa kapılıp beni bu çılgınca düşünceden vazgeçirmeye çalışmışlardı. Böyle bir davranış — ne kadar haklı gerekçelere dayanırsa dayansın— kliğin çıkarlarına aykırıydı, dolayısıyla onaylanamazdı. Aramızdaki anlaşmazlıkları, geçimsizlikleri, soğuklukları düşmanın gözünden ne yapıp yapıp saklamalıydık. Nitekim Necmi'ye öfkelendiğim o akşam, Semiha beni vazgeçirmek için sıraladığı gerekçelerin sonunda açıkça, "Hem bunu yaparsan, yalnızca Şerafettin'i sevindirmiş olursun" demeyi ihmal etmemişti. Biz aramızda istediğimiz kadar birbirimizi eleştirebilir, hattâ çekiştirebilirdik, ama ortak düşmana karşı daima birlik olmalıydık. Ve klik-içi anlaşmazlıklar ve çekişmeler yeni yeni klikleşmelerin çekirdeğini oluşturuyordu.

Bir klik içinde yeni bir kliğin doğabilmesi için genellikle bir doçentin profesör olması gerekiyordu. Zira bir doçentin daha profesör olmadan yeni bir klik oluşturmaya kalkması onun profesörlüğünü geciktirebilir, hattâ düpedüz tehlikeye düşürebilirdi. Necmi bunu çok iyi bildiği için Sacit beyin nazını çekiyor, Semiha'ya tahammül ediyor, İbrahim beye karşı olan nefretini özellikle Yekta beyden gizlemeye çalışıyordu. Ama ilk fırsatta onlardan ayrılıp yeni bir klik oluşturmaya kararlı olduğu her halinden belliydi. Ne doçent, ne profesör olurken, ondan kıdemli olmama rağmen onunla yarışa kalkmıştım. Bu ona kendisinden önce asistan olmakla işlemiş olduğum suçu affettirmiş olmasa bile, unutturmuş gibiydi. Doçentlikte onun önüne geçmeye kalkmak şöyle dursun, ona böyle bir hevesim olmadığını her fırsatta temin etmiş olmam, bende ilerisi için tehlikeli bir rakip görme eğilimini bir nebze kösteklemiş olmalıydı. Profesörlükte de arayı büsbütün açmasına engel olmadığımı görünce, iyice rahatlamışa benziyordu. Hattâ bu tutumum ona ilerde kurmayı düşlediği klikte onun en güvenilir destekçisi olabileceğim umudunu vermiş olmalı ki, Leon bey geldikten sonra benimle olan ilişkilerini daha da sıklaştırmış

ve beni bunlardan ayrılıp, kendi başımıza "Analitik Felsefe" kürsüsü kurmamızın şart olduğuna ikna etmek için bin bir dereden su getirmeye başlamıştı. Leon bey, o ve ben ideal bir grup oluşturabilir ve kendi programımızı kendimiz yapıp istediğimiz dersleri okutabilirdik. Necmi o zaman Semiha ile birlikte Sacit bey başkanlığındaki Felsefe Tarihi kürsüsüne bağlı bulunuyordu. Ben de İbrahim bey ile Yekta beyin başkanlık ettiği "Bilgi Teorisi ve Mantık" kürsüsüne bağlı bulunuyordum. Eğer birlikte yeni bir kürsü kuracak olursak, hem Semiha ve İbrahim beyden kurtulacak, hem de artık adam gibi felsefe yapma imkânlarına kavuşabilecektik. Necmi profesör olduktan sonra beni ne zaman görse, hep bu kürsü konusunu açıyor, hattâ akıl almaz vaatlerle beni iknaya (yani kandırmaya) çalışıyordu. Örneğin o sıralarda İstanbul'a gelmiş olan ünlü bir Amerikalı filozofla tanışmış olduğunu, ondan bize kitap ve öğretim üyesi yardımı konusunda ciddî vaatler aldığını, bu yardımların ancak ayrı bir "Analitik Felsefe" kürsüsü kurabilirsek yapılabileceğini anlatıyor, bu arada her birimize Amerika'ya gitmek için burs bile bulacağını garanti ediyordu. Ona göre ne yapıp yapıp bir an önce bu kürsüyü kurmalıydık. Bu işe o kadar hevesli görünüyordu ki, bazan neredeyse ana-babasından oyuncak isteyen bir çocuk gibi bana yalvardığını hatırlarım. Ben bu rica ve yalvarmaları çoğu zaman gülümseyerek dinliyor, ona biraz takılıyor, sonunda ciddîleşerek, "Bak Necmi" diyordum, "Ben bölümde daha fazla bölünme olmasından yana değilim. Bunun bir kere birçok pedagojik sakıncası var. O zaman öğrenci en kolay bulduğu kürsülerden sertifika alıp mezun olmaya kalkabilir. Dolayısıyla senden benden ders görmeden, mantığın da 'M'sini bile öğrenmeden çıkıp gidebilir. Sonra bizim istediğimiz dersleri okutmamıza engel olan kim? Felsefe Tarihi Kürsüsü'ndesin diye Sacit bey sana ille de felsefe tarihi okutacaksın diyor mu? Demiyor. Neme lâzım, bana da karışan yok. Canım hangi dersi okutmak istiyorsa, okutuyorum. Daha ne? Hem bizim sen profesör olur olmaz onlardan ayrılmamız yakışık alır mı? Almaz. Ee, ne kaldı geriye? Yok Semiha şöyleymiş, yok İbrahim bey böyleymiş, bize ne onlardan? Her koyun kendi bacağından asılır. Biz kendi görevimizi en iyi şekilde yürütmeye bakalım, gerisi boştur, beni dinle. Onun için sen bu yeni kürsü sevdâsından vazgeç dostum!" Bunu söyleyince zavallı Necmi'nin biraz önce umutla parlamış ve sıcaklık kazanmış olan bakışları yeniden soğuklaşır, yüzüne de düş kırıklığının karabulutları inerdi. Bir müddet öylece sustuktan sonra, "Hemen öyle kestirip atıverme, Hüseyin" diye sürdürürdü konuşmasını. "Sonra bunun bize sağlayacağı faydaları da düşün biraz. Bir kürsü kuracak olursak..." Ben araya başka bir konu karış-

tırarak sözünü kesmek zorunda kalırdım.

Ancak bu derece heves ettiği oyuncağına kavuşamadığı için Necmi'ye acıdığımı itiraf etmeliyim. Ona bu sevinci tattırmayı çok isterdim. Hattâ, ne yalan söyleyeyim, üç kafadar böyle bir kürsüde birleşmemiz belki Leon beyle benim için de iyi olabilirdi. Ama Necmi'nin bu arzusunun akademik kaygılardan çok, tipik bir aşağılık kompleksinden kaynaklandığını düşünüyordum. Necmi oldum olası kendisini Sacit beyin gölgesinde ve onun himayesinde görmüştü ve bunu bir türlü hazmedemiyordu. Profesör olmakla akademik açıdan onların seviyesine yükselmişti, ama Sacit bey kürsü başkanı oldukça kendisini bağımsız sayamıyordu. Bugüne kadar hep başkaları onun kaderini belirlemişti: Asistan olurken Sacit beyin arzusu üzerine —benim yüzümden— bir müddet beklemek zorunda kalmıştı. Doçentlikte de, Şerafettin bey Piroğlu'nu kandırıp raporuna olumsuz oy verdirirse diye kaygı ve telâşa düşmüştü. Profesör olacağına yakın, aynı kaygı ona uykusuz geceler geçirtmişti. Şimdi profesördü ve artık bu bakımdan bir korkusu kalmamıştı. Ama kürsü başkanı olmadıkça bölümün yönetiminde pek söz sahibi olamayacak, en azından istediği gibi asistan alamayacaktı. Bu da gene başkalarının sultası altında yaşamak demekti. Oysa o hepsinden değerli idi, dolayısıyla hepsinden çok söz hakkına sahip olması gerekirdi. Bunun için de bir kürsünün başına geçmesi şarttı. Hele benim gibi, Leon bey gibi tutkusuz, idarî işlerde gözü olmayan çalışma arkadaşlarının oluşturduğu bir kürsüde başkanlık etmek, ona dikensiz gül bahçesinde dolaşmak kadar rahat ve zevkli geliyor olmalıydı. Necmi, onun bu hevesini kursağında bıraktığım için beni hiçbir zaman bağışlamayacaktı. Nitekim bu konudaki yalvarmalarının bir sonuç vermediğini gördükçe hırçınlaşıyor ve bana karşı neredeyse düşmanca bir tavır takınmaya başlıyordu. Aynı tavrı — yakın dostum olduğu için— Leon beye karşı da takınıyor olmalıydı ki, son zamanlarda Necmi'nin koridorda karşılaştıkları zaman başını başka tarafa çevirmeğe başladığını öğrenmiştim. İbrahim'in profesörlüğü işi ortaya çıkınca aramız büsbütün açılacaktı.

Bir süre önce Yekta bey beni odasına çağırıp bu konudaki niyetini açığa vurduğu zaman bu müjdesini mutlaka sevinçle karşılayacağımı ummuş olmalı ki, kendisine bir düşüneyim dediğim zaman biraz bozulur gibi olmuştu. Bu müjde aslında beni son derece rahatsız etmişti. Bir defa kendimi böyle bir şerefe lâyık görmediğim için, onlara o zamana kadar yayınlanmış birkaç makalemi götürüp, "Buyrun efendim, profesör olmaya hazırım" diyemezdim. Öte yandan, profesör olmaya fazla teşne olmadığım için, daktilo edilmiş veya çoğaltılmış yazılarımı alelacele ya-

yınlamanın bir yolunu bulup, "İşte bunlar da kitaplarım" demem mümkün değildi. Aslında İbrahim beyin de fazla yayınlanmış bir eseri yoktu, ama anlaşılan o da başka birçokları gibi, doçentlikte beş yılı dolar dolmaz hocalarının kapısını çalıp onlara görevlerini hatırlatmıştı. Profesör olmak için herkesin neden bu kadar acele ettiğini anlayamıyor, hattâ bundan dolayı etrafımdakileri kınıyordum. Bu profesörlük konusunda üniversite çevresinde o kadar inanılmaz dedikodular dolaşıyordu ki, değerine inandığım halde, Necmi'nin bile bu konuda sabırsızlık belirtileri göstermesi bana neredeyse müstehcen gelmişti. Bir üniversite öğretmeninin bu gibi heveslere kapılması bana biraz da çocukça görünüyordu. Vaktinde profesör olamadım diye sinir krizleri geçirenler mi yoktu, kapı kapı dolaşıp oy dilenenler mi isterdiniz, kürsü başkanlarını tabancayla tehdit edenlere varıncaya kadar bir sürü koca bebek, "Beni de profesör yapın" diye tepiniyordu. Ne demişti bir ara Mehmet Sertel: "Bir insan daha asistan olarak üniversiteye girdiği gün, (işaret parmağıyla ilerde bir yeri göstererek) ordinaryüslüğü görmeli." Sertel'in kendisi bu mutluluğa erişmiş ender kişilerdendi. Buna karşılık zavallı Seferoğlu —kendisince— Sacit bey yüzünden bu şerefe nail olamayacak ve bu yüzden ikide bir ona çatacaktı. "Bütün eşekleri ordinaryüs yaptınız da, bir beni yapmadınız" diye herkesin içinde ondan yakındığı bir gün Sacit bey, "Estağfurullah" diyerek işi şakaya dökecekti. Anlaşılan Mehmet Sertel'in bu mertebeye erişmesi çok güç de olmamıştı. Zira vaktiyle onun bölümünde okumuş olan bir tanıdığım Sertel'in 25 yıl boyunca dersini aynı notlardan okuduğunu söylemişti. Kırk veya elli sayfayı geçmeyen bu notları yeni öğrenciler eskilerden aldıkları için, dersleri de kaytarmaları kolay oluyormuş. (Ben de onun bölümünde o kadar öğrenci dershanelere nasıl sığıyor diye merak eder dururdum). Hiç yazmadıkları hayâl ürünü kitaplarla profesör olanlar da vardı galiba. Ama çoğunluk, profesörlüğü yaklaşınca (yani beş yıllık asgari doçentlik süresinin dolmasına yakın) oturup alelacele bir şeyler yazarlar ve bunu çokluk Fakülte hesabına bastırıp profesörlüğe adaylıklarını koyarlardı. Yazdıkları eserlerin bilimsel değeri o kadar önemli değildi, zira yazılan eserin değerli olması profesör olmak için gerekli olmadığı gibi, yeterli de değildi. Gerekli değildi, çünkü beş para etmez bir eserle de profesör olunabiliyordu. Bunun bir örneğine kendim yakından tanık olmuştum. Yeterli de değildi, zira bilimsel bakımdan ne derece değerli bir eser yazmış olursa olsun, aday bu değeri takdir edecek yeterli sayıda destekleyici bulamazsa veya —Leon beyin doktora tezinde olduğu gibi— profesörler arasında güçlü düşmanları varsa, profesörlüğü tehlikeye düşebilirdi. Bu konuda ne akıl almaz kulisler yapıldığını ben de sık

sık duyuyordum, zira fakültedeki en çekici dedikodu konusu bu idi. (Bazan kulağımıza başka fakültelerden de çok ilginç dedikodular geliyordu. Örneğin jürinin onayladığı bir raporu Fakülte Kurulu reddetmeye kalkışıyor, veya tersine, jürinin reddettiği bir raporu kurulun onayladığı görülüyordu. Nitekim yakından tanıdığım bir arkadaşın raporu hakkında profesörlük jürisinden dördü olumsuz, yalnız biri, (bu da o konunun yabancısı olan Sacit beydi) olumlu oy vermişti. Ama onun raporunun tartışıldığı kurulda adayın dalından hiç anlamayan, üstelik bizim arkadaşın tek satırını okumadığından emin olduğum birçok profesör kalkıp onu savunmuş ve profesör olması lehinde oy verilmesini salık vermişti. Hiç unutmam, hemen hiçbir konuda anlaşamayan bizim Fakülte Kurulu, o gün belki ilk defa olarak onun profesörlüğe lâyık olduğu konusunda fikir ve söz birliği ediyordu! Elbet olumsuz oy veren dört raportör dışında. Belli ki bunlar da salt meslekî kıskançlıkla hareket etmişlerdi, dolayısıyla değerli bir arkadaşlarının mağdur olmasına göz yumulmamalıydı. Oysa bu arkadaşın profesörlük tezi diye sunduğu eser hiç de öyle bir insanı mağdur bırakacak kalitede değildi. Arkadaşımın kendisi de bunu biliyor ve kabul ediyordu, ama ona göre zaten fakülte bir "hıyar tarlası" idi. O güne dek bunca bilgisiz ve ahmak profesör olmuştu da, o niye olmayacaktı?.. Bir ara Senato Fakülte Kurulunun kararını bozacak oldu, ama Kurul, kararı yeniden görüşüp onaylayınca Senato —yönetmelik gereği— kararı ikinci defa bozamadı. Böylece bir Fakülte Kurulu kendi eliyle seçtiği uzman kişilerin reddettiği bir adayı —bir kıskançlık komplosuna kurban gitmekten kurtararak— profesör yapmış, buna Senato bile dokunamamıştı. Bizim arkadaş yalnız profesör olmakla kalmamış, birbirine düşman kliklerden oluşan Fakülte Kurulunu (yani "hıyar tarlası"nı) kendi dâvâsı etrafında birleştirmeyi başararak Kurulun Senatoya karşı büyük bir zafer kazanmasını sağlamıştı!..

Evet, "bunca bilgisiz ve ahmak profesör olmuştu" da, o niye olmayacaktı?.. Bu gerekçeyi ilk defa o arkadaşın ağzından duyuyor da değildim. Ne zaman birisini biraz eleştirecek olsanız, alacağınız cevap hazırdı: "Ötekiler daha mı iyi sanki?" Gerçekten de ötekilerin daha iyi oldukları çok şüpheliydi. Zira her yerde olduğu gibi fakültede de, işini hakkıyla yapan çok azdı ve bu durumda herkes gerektiğinde kendisinden daha kötü bir örnek bulabiliyordu. Liyâkat konusunda profesörlüğe kadar yükselmiş kişilerin en küçük bir titizlik göstermediklerini görmek beni son derece tedirgin ediyordu. Bunun nedenini seziyor, ama bir türlü kabul etmek istemiyordum. Bir insanın başkalarının liyâkati konusunda titiz olabilmesi için, her şeyden önce, kendi kendini eleştirebilme yetenek ve

arzusuna sahip olması gerekirdi. Dolayısıyla kendileri yeterince kaliteli olmayan insanların başkalarından bunu istemeleri en azından garip kaçabilirdi. Bunu iyice anlayabilmem için, özellikle Avrupa'dan döndükten sonra, Fakülte içinde uzunca bir süre bir çeşit "liyâkat havarisi" kesilecektim.

Leon bey olayı bana Fakültenin bilimsel seviyesi hakkında ilk ciddî denemeyi kazandırmıştı. O güne kadar bu konuda kulaklarıma gelen dedikodular üzerinde pek fazla durmuyordum, ama o olayı yaşadıktan, hele Avrupa'dan boyumun ölçüsünü alıp döndükten sonra, bilimsel bakımdan daha da titizleşmiş, dolayısıyla gerek kendime, gerekse başkalarına karşı daha eleştirici bir tavır almıştım. Her koyunun kendi bacağından asılacağını bildiğim için, eleştiri konusunda çuvaldızı kendime, iğneyi başkalarına batırmam gerektiğini de unutmuyordum. Yekta beyin teklifinden tedirgin oluşumun da nedeni bu olmalıydı. Belki başkaları benden iyi değildi, ama ben onları değil, benden iyi olanları göz önünde tutmalıydım. Gerek Münih'te, gerek Oxford'da, değil benim yaşımdaki meslektaşlarımın, genç asistanların, hattâ bazı öğrencilerin bile benden çok daha iyi donatımlı olduklarını yakından görmüştüm ve şimdi Yekta bey kalkmış bana profesörlük teklif ediyordu. Gerçekten böyle bir teklifi kabul etmek, bir rüşvet kabul etmek gibi küçültücü geliyordu bana. Hiçbir şekilde lâyık olmadığım bir unvana nasıl talip olabilirdim? Üstelik böyle yüz kızartıcı bir olaya daha yeni tanık olmuş, hattâ bu yüzden çevreme karşı bir savaş da vermiştim. Bu savaş ne bana, ne fakülteye, ne de dâvâlarını savunduğum iki genç asistana herhangi bir yarar getirecekti, sadece eski dostlarımı gücendirecek ve yeni düşmanlar kazanacaktım.

Komşumuz Sosyoloji Bölümünün bu iki genç asistanını uzaktan tanıyordum, ama onlarla o güne dek yakın bir ilişkimiz olmamıştı. Ufak tefek, çocuk görünüşü ile pek sevimli bir kız olan Oya benim asistan olduğum yıl bizim bölüme girmişti, ama benim öğrencim olmamıştı. Eşi Orhan beyi ise daha az tanıyordum, zira bizim Sosyoloji Bölümü'ne onu sonradan Hilmi Ziya bey Ankara'dan getirmişti. Daha ilk bakışta bana biraz çok bilmiş biri gibi geldiği için olacak, ona karşı fazla bir sempati duymamıştım. Ancak tesadüfen bir araya geldiğimizde onunla "ciddî şeyler" konuşulabileceğini görerek, ona karşı ilgim artmıştı. Özellikle kendi alanındaki yayınları günü gününe izlemesi ve yeni çıkan İngilizce kitapların büyük kısmını —sınırlı bütçesine rağmen— satın alması ona karşı bende sempati tomurcuklarının çiçeklenmesine yol açmıştı. O yaşta bir asistandan beklenmeyecek bir zenginlikte, üstelik en kaliteli kitap-

lardan oluşan bir kitaplığı olduğunu görmek ona karşı ilgimi daha da artırmıştı. Bir arada olduğumuz zamanlar, başkaları gibi dedikodu yapacak yerde, durmadan yeni çıkan kitaplardan ve en çok beğendiği yazarlardan söz etmesi de karşımdakinin hem çok bilgili, hem de çok "ilgili" genç bir bilim adamı olabileceği yolundaki inancımı (daha doğrusu "umudumu") gün geçtikçe pekiştiriyordu. O zamanlar daha çok Orhan bey konuşurdu, bu nedenle genç eşi Oya'nın entelektüel yetenekleri hakkında pek fikir sahibi olamamıştım. Bu konuda dişe gelir bir şeyler öğrenebilmem için Halit Yoldaş olayının ortaya çıkmasını beklemem gerekecekti. Yalnız odalarına ne zaman girsem, onu da Orhan beyle birlikte bir yığın kâğıt ortasında harıl harıl çalışırken bulurdum. Doçentlik tezleri için köylerde yapmış oldukları araştırmaların malzemesini elden geçirmekle meşguldüler. Bu iş için kendilerine bir iki "tezli" öğrencinin de yardım ettiği gözümden kaçmamıştı. Zaten küçük odalarında kitap ve tez malzemesinin oluşturduğu defter yığınları arasında kıpırdanacak yer yok gibiydi. Onların bu arı gibi çalışmalarını görüp de onlara gıpta etmemek mümkün değildi.

Gel zaman git zaman, bir gün bu iki genç odama gelip, bana bir sırlarını açtılar: Halit Yoldaş'ın profesör olacağı dedikoduları dolaşıyormuş Fakültede, oysa ne yapıp yapıp böyle bir "skandalı" önlemek gerekirmiş, yoksa "felâket" olurmuş!.. İkisi de son derece heyecanlı idiler. Ama gene daha çok Orhan bey konuşuyor, konuştukça daha da heyecanlanıyor, biraz da onu yatıştırmak için Oya söze karışıyor, çok daha yumuşak ve alçak bir sesle bana durumun fecaatini anlatmaya çalışıyordu. İnfiallerinin nedeni H. Y. gibi son derece kurnaz, ama o derece cahil, üstelik dalâvereci birisinin profesör olmaya kalkışması idi. İşin asıl fecaati de, Fakültenin bu herifi profesör yapmaya istekli görünmesi idi. Arkadaşları ve tanıdıkları aracılığıyla yaptıkları sondajlar bu kaygılarını daha da artırmıştı. Bana sırlarını ilk açtıkları gün neredeyse panik içindeydiler. Ben önce kendilerini soğuk kanlılıkla dinledim, sonunda da biraz bilgelik taslayarak, "Sizi çok iyi anlıyorum çocuklar" dedim. "Bu infialinizde yerden göğe kadar haklı olabilirsiniz zira benim de o adam hakkında pek olumlu bir izlenimim yok. Belki gerçekten de dediğiniz gibi bomboş herifin biridir, ama bundan size ne? Siz kendinizi yetiştirmeye bakın, o şöyleymiş, bu böyleymiş, boş verin hepsine..." Bu sözüm üzerine Orhan beyin patladığını hatırlıyorum: "Ama nasıl olur, Hüseyin bey, bu adam yarın profesör olunca bizim kürsünün başına geçecek, biz nasıl çalışırız böyle biriyle? Zaten kürsü başkanı olduğu gün bizi atmaya kalkacaktır, bundan eminim. Ama öyle olmasa bile..." eşinin gene fazla öfkelendiğini

görerek Oya söze karışmıştı: "Bakın Hüseyin bey, Halit bey profesör olmuş veya olmamış, o kadar önemli değil belki, ama asıl mesele bence şu; bizim Halit beyle aynı kürsüde çalışmamız bence de mümkün değil. Tacettin beyle iyi kötü anlaşabiliyoruz, ama o gelince (ki profesör olunca Tacettin beyin vekâleten başkanlık ettiği kürsüyü ona devretmesi gerekecek) bizim burada kalmamız imkânsız. Zira hiçbir yönden onunla uyuşamıyoruz. Kafalarımız farklı, karakterlerimiz farklı. Onun için, ne bize istediğimiz dersleri verdirecektir, ne köy araştırmalarımız için ödenek isteyecektir, ne de.." Orhan bey burada dayanamayıp, "Kendisi köylere bile gitmeden, öğrencilerin lisans tezlerinden aldığı uyduruk verilerle makale yazmaya kalkıştığından" diyerek söze karışınca, Oya onu, "Dur Orhan, şimdi ben konuşuyorum" diye susturmak zorunda kalmıştı. "Sonra şu da var, Hüseyin bey, bilmem siz onun profesör olmak için yazdığı *Sosyal Ahlâk* adlı kitabı okudunuz mu? Korkunç yanlışlarla dolu bir kitap, insan gözlerine inanamıyor. İnsan böyle bir kitapla nasıl profesör olmaya kalkışır, inanın Orhan'ın da benim de bunu bir türlü kafamız almıyor. Belki T. K.'nın da yazdıkları öyle pek ahım şahım şeyler değil, ama bu kadarı da olmaz artık. Sizden bizim bugünlük ricamız sadece şu: Bu kitabı bir defa şöyle bir karıştırın. Hattâ sadece birinci bölümünü okuyun, o zaman bize hak vereceğinizden eminim!" Orhan bey de o zaman, "Ve düşünün ki, Hüseyin bey, bu adam bu kitabı ne zamandır ders kitabı diye okutuyor! Bir okuyun, göreceksiniz, insanın aklı durur" demişti.

H. Yoldaş'ın kitabını gözden geçirdiğim zaman, o genç asistanların o gün neden bu derecede infial içinde olduklarını anladım. Bu gerçekten de akıl almaz bir fikir skandalı idi. Onu değil profesör yapmak, en kısa zamanda Fakülteden atmak gerekirdi bence. Ben de öylesine bir infial içindeydim ki, Oya ile Orhan beyi aramaya bu sefer odalarına ben gittim. Kapıyı aniden açıp öfkeyle içeri girdiğimi gördükleri zaman, kendilerini azarlayacağımdan korktular. Ama öfkemin kime yönelik olduğunu anlayınca, yüzlerinde çiçeklenen gülümseyişi bir görecektiniz. "Sonunda bizim gibi düşünen birini daha bulduk" sevinciyle gözleri parlıyordu. İlk korkunun etkisiyle biraz sararır gibi olan yüzüne biraz kan gelince, Oya, Orhan beye dönüp, "Nasıl, ben sana Hüseyin bey mutlaka bize hak verecektir demedim miydim, işte ispatı.." diyerek rahatladı. Sonra bana, "Ne kadar korkunç, değil mi?" diyerek içini döktü. Orhan bey o sırada çekmecesinin gözünden çoğaltılmış bir tomar kâğıt çıkararak, sır verir gibi alçak bir sesle şöyle dedi: "Bakın, Hüseyin bey, biz o gün sizi etki altında bırakmamak için size bunu göstermek istemedik. Biz H. Y.'nin kitabında

gözümüze çarpan en kaba çeviri yanlışlarıyla başkalarının kitaplarından yaptığı aşırmaları tespit ettik. Daha bunun gibi neler var kitapta, ama şimdilik bu kadarı da yeter sanıyoruz. Şimdi sizden ricamız şu, zahmet olmazsa, bir de bizim eleştirilerimizi okuyun. Eğer siz de uygun bulursanız, biz bu yazıyı bazı hocalara dağıtmak istiyoruz, bu arada sizin Sacit ve Yekta beylere de okutmak istiyoruz. Onlar bunu okuyunca bu herifi profesör yapmazlar herhalde, öyle değil mi? Bunu tanımadığı için bir şey olduğunu sanıyor çoğu kişi, Cumhuriyet'de de arada bir yazıları çıkıyor ya... Ama şimdi okusunlar da, görsünler bunun ne ciğeri beş para etmez bir şarlatan olduğunu!" Oya gene onu, "Orhan, lütfen" diyerek susturmak zorunda kalmıştı. Sonra bana dönerek, çok daha soğukkanlı ve akıllı olduğunu ortaya koyan bir tonla, "Evet, Hüseyin bey" demişti. "Biz Orhan'la böyle düşünüyoruz, ama bilmem, böyle davranmamızın bir sakıncası var mı sizce? Sonra ben böyle bir girişimden olumlu sonuç alabileceğimizden de şüpheliyim, siz ne dersiniz? Ama önce bir yazdıklarımızı okuyun da, ondan sonra fikrinizi söyleyin".

O akşam, biraz da merakla o yazıyı okuyup bitirdiğim zaman o kadar öfkelenmiştim ki, H. Y. yakınımda olsa onu boğabilirdim. İki genç asistanın sözüm ona bir profesör adayının kitabını eleştirirken gösterdikleri entelektüel disiplin, bilgi birikimi, titizlik ve incelik, eleştirdikleri yazarın düşünce karışıklığı, mantıksal perişanlığı, bilgi fakirliği ve yöntem partallığıyla tam bir tezat teşkil ediyordu. Gerçi kitabı okurken çeşitli bilimsel kusurları benim de gözüme çarpmıştı, ama yazarın bazı bilimsel kusurlar yapmış olabileceğini hiç düşünmemiştim. Yalnız yazar gizlemeyi bile beceremediği çalıntılar yapmakla kalmamış, üstelik doğru da çevirmediği bu çalıntılarda bir sürü saçmalıklara düşmüştü. Genç asistanlar bu çalıntıların kaynaklarını bularak, asıl yazarın söylediklerileyle bizim profesör adayının çevirisi arasındaki uçurumu ortaya koymuşlardı.

Münih ve Oxford üniversitelerindeki seviyeyi gördükten sonra, kendi durumuma bakarak büyük bir karamsarlığa kapılmıştım. Aramızdaki mesafe gerçekten büyüktü. H. Y.'nin kitabını, hele arkasından o gençlerin yazdığı eleştiriyi okuduktan sonra, aradaki mesafe gözümde bir uçurum kadar büyümüştü. Bir taraftan da böyle adamları üniversiteye sokan Hilmi Ziya'ya içerliyordum. Zira H. Yoldaş'ı asistan olarak o almıştı. Onu asistan olarak almakla kalmamış, üstelik onu doçent de yapmıştı. Adam alırken bu derece laçka davrandığı için Y. Ziya'ya içerliyor, ama onun eline su dökemeyecek olan H. Y. gibi bir doçentinin marifetiyle İstanbul Üniversitesinden Ankara'ya sürüldüğü için ona acıyordum. Zavallı H. Ziya iyi kalpliliğiyle alaturkalığının kurbanı olmuştu. Zira, demin de dediğim

gibi, H. Ziya övülmekten çok hoşlanan bir insandı. Onun bu zaafını bilen H. Yoldaş, ağzından girip burnundan çıkarak, sonunda ona kendisini asistan yaptırmayı başarmıştı. Ama bu iyilik bilir asistan, kendisini bir türlü profesör yapmak istemeyen H. Ziya'ya diş bileyen meslektaşı Tacettin Kızılırmak'la işbirliği yaparak, onun bölümdeki saltanatına son verecekti. Aslında pek bonkör olduğu bilinen H. Ziya acaba Tacettin beyin profesörlüğü konusunda neden bu kadar çekingen davranmıştı? Bunu bilemeyeceğim. Ancak onun H. Y. ile birlik olup Y. Ziya'yı kürsüden uzaklaştırdığı söylentisi herkese akla yakın bir hipotez gibi geliyordu.

H. Y.'nin sosyal ahlâk bakımından da sağlam ayakkabı olmadığını bilmem, onun bilimsel ahlâksızlığı karşısında duyduğum infiali büsbütün artırmış olduğu için, o iki genç asistanı dâvâlarında desteklemeye karar vermiştim. Bu rezalet duyulunca mutlaka yer yerinden oynayacaktı. Ne boş ve sahtekâr biri olduğunu bile bile ona kimsenin oy vermesi düşünülemezdi. Hele ben ilk bayrağı açıp ileri atıldım mı, en çıkarcı kişilerin bile Kurulda arkamdan geleceklerinden emindim. Böylesine bir rezalete göz yumulması mümkün değildi. H. Y.'yi üniversiteden atmasalar bile, en azından onu, profesör olma sevdâsından vazgeçireceklerine muhakkak gözüyle bakıyordum. (Aslında bence o üniversiteden de kovulmalıydı. Çünkü onun başkanı olduğu bir kürsü hiçbir zaman iflâh olmazdı, zira mutlaka oraya kendi gibilerini dolduracaktı. Sonunda H. Yoldaş üniversiteden atılmadığı gibi, güzel güzel profesör de oldu, kürsü başkanı da. Hattâ T. Kızılırmak öldükten sonra bölümün mutlak hakimi durumuna geçmişmiş, hayatından da çok memnunmuş, duyduğuma göre. Buna karşılık o genç asistanlara Fakülteden yol görünecek, bu yüzden akademik hayatları yarıda kalacaktı. Bugün onların eksikliğini duyan olduğunu da pek sanmıyorum. Sizin anlayacağınız, "âlem gene o âlem, devran gene ol devran").

İyimserlik (buna "aptallık" demek daha doğru olur), hayâlperestlik (Don Kişot'luk) ve de bilim severlik (yani ukalalık) konusunda benden geri kalmayan iki genç asistan, benden aldıkları desteğin de verdiği cesaretle, bilgisizlik, liyâkatsizlik ve de haysiyetsizliğe karşı açıkça savaşmanın günü geldiğine karar vermişlerdi. Ancak bu savaşta ne gibi güçlüklerin kendilerini beklediğini de bilmiyor değillerdi. Onun için çok dikkatli olmak, çok ustaca bir taktik uygulamak gerekiyordu. Bir defa işe mutlaka H. Y.'nin düşmanlarıyla başlamalı, ondan sonra tarafsız diye bilenen kişilere yanaşılmalıydı. Belki ondan sonra bazı dostlarını dâvâya kazanmak beklenebilirdi. (Bu gibi taktiklerin neden fayda vermediği ilerde anlaşılacaktır, ama onlar da, ben de o zamanlar bu kadar profesör arasın-

dan beş on tane olsun bu dâvâyı benimseyebilecek adam çıkacağına inanıyorduk).

Genç asistanlar çoğalttıkları eleştiri metnini önce beş on güvendikleri hocaya dağıttılar ve onlardan gelecek tepkiyi merakla, heyecanla beklemeye başladılar. Ancak bu arada küçük bir taktik hatâsı yaparak o yazıyı kendilerini takdir ettiklerinden, hattâ sevdiklerinden emin oldukları bizim Sacit beyle aynı zamanda dekanımız olan Yekta beye de vermişlerdi. H. Y.'yi sevmedikleri bilinen profesörlerden herhangi bir olumlu tepki gelmemişti. Bunlardan bir kısmı, eminim, yazıyı okumaya bile lüzum görmemişlerdi veya birkaç sayfa okuyup bir tarafa atmışlardı. Hem başka yapacak işleri mi yoktu? Buna karşılık, dost bildikleri kendi hocalarından gelen tepki —beklenilenin tersine— olumsuz, hem de çok olumsuzdu. Sacit bey her zaman ölçülü bir insan olduğu için, kızgınlığını sadece onlara rastladığı zaman surat asmak ve selâm vermemekle açığa vurma yolunu seçmişti. Buna karşılık, Yekta bey yazıyı okuyunca küplere binmiş, hattâ asistanları odasına çağırarak onlara veryansın etmişti. "Nasıl olur da bir asistan kendi kürsüsündeki bir doçentin profesör olmasına engel olmaya kalkışabilirdi?" Bunu aklı almıyordu. "Artık asistanları mı hocaları hakkında rapor vermeye başlamışlardı?" Bu ne cüretti, ne küstahlıktı, sonra böyle bir yol bir kere açılacak oldu mu, bunun sonu nereye varırdı? Yekta bey açmış ağzını, yummuş gözünü, söylemediğini bırakmamıştı. Orhan bey bir ara, "İyi ama efendim, biz bu şartlar altında bu kişiyle nasıl çalışırız?" diyecek olmuş. Yekta bey de "Çalışamazsanız, çeker gidersiniz, efendim. Sizi zorla tutan yok" diye bağırmış kendisine. Orhan bey de (biraz ukalacadır, sizden iyi olmasın) o zaman, "Niye biz gidelim, efendim?" diye dayatmış. "Biz size bir adamın bilimsel yetenekleri konusunda objektif bir eleştiri getiriyoruz. Siz haklı olup olmadığımız konusunda tek kelime söylemeden, bize 'bu adamı beğenmezseniz, çeker gidersiniz' diyorsunuz. Burası onun özel malikanesi değil ki, devletin fakültesi. Buraya ancak lâyık olanlar girer, lâyık olmayanlar gider. Hem siz H. Y.'nin profesör olmasına müsaade etmekle kürsünün kaderini nasıl bir adamın eline bıraktığınızı biliyor musunuz?" Besbelli ki, bizim Orhan bey çizmeyi bir hayli aşmış. Yekta bey de bunu işitince sapsarı kesilmiş: "Lütfen, buyrun efendim, buyrun dışarı! Benim sizin gibi kendini beğenmiş ve küstah insanlarla konuşacak bir şeyim yok. Bir daha da böyle saçma sapan işler için beni rahatsız etmeyin lütfen."

Orhan bey bana bunları anlatırken Oya büyük bir karamsarlık içinde gözünü bir noktaya dikmiş susuyordu. Yekta beyin bu parlaması beni de çok şaşırtmış, hattâ düş kırıklığına uğratmıştı. Onun duygusal bir

insan olduğunu birkaç vesile ile görmüştüm, ama böyle bir tepki gösterebileceğini kırk yıl düşünsem akıl edemezdim. Oya da çok şaşırmış, hattâ afallamış görünüyordu. Kendisini yakından tanıyan, üstelik sevdiğini sandığı bir hocasından böyle bir tepkiyi hiç beklemediğinden, yıkılmış gibiydi. 'Bana bak Orhan,' demişti o gün. "Ben sana bir şey söyleyeyim mi, canım, biz bu dâvâyı şimdiden kaybettik. Bunu böyle bil!" Buna karşılık Orhan bey de büyük bir düş kırıklığına uğramış olmakla birlikte, umudunu tümüyle yitirmiş değildi. Hâlâ Basri Cevat'tan, onun gibi birkaç profesörden destek göreceğini umut ediyordu. Anlattıklarına göre Basri Cevat'a bir gün koridorda rastladıklarında o her zamanki alaycı edâsıyla onlara, "Amma da veriştirmişsiniz adama ha" diyerek gülmüş, ama durup onlarla daha fazla konuşmaya gerek görmemişti. Demek ki yazıyı okumuştu, okuduklarından keyiflenmişe de benziyordu. Ama onun insanlarla alay etmenin dışında ciddî bir katkısı olabileceğine pek ihtimal vermiyordum. Yenilgiyi öyle kolay kolay kabul etmek istemeyen eşini ikna için, "Boşuna inat etme Orhan" diye çıkışmıştı ona Oya. "Benim Basri Cevat beyden de pek fazla umudun yok. Sonra sen galiba önemli bir şeyi unutuyorsun. Yekta beyle o can ciğer dostlar. Bu nedenle Basri Cevat'ın onu gücendirebilecek bir davranışta bulunabileceğini hiç sanmam".

Onların da, benim de o zamanlar bilmediğimiz bir şey de, Yekta beyin H. Yoldaş ile de çok yakın dost oldukları idi. (Sonradan öğrendiğimize göre, bu dostluk Yahya Kemal hayranlığından kaynaklanıyormuş. Her ikisi de Yahya Kemal'in yakın çevresinden oldukları için, dostlukları bir hayli eskilere gidiyormuş). Bu nedenle Yekta beyin H. Y.'ye karşı bizim asistanları tutması pek beklenemezdi. Demek ki burada önemli bir taktik hatâsı yapmışlardı. Ama, dediğim gibi, o zamana kadar benim gibi onlar da ikisi arasındaki dostluğun içtenlik derecesi hakkında bir şey bilmiyorlardı. Bu bir. Sonra onlar da bir insanı bilimsel açıdan değerlendirirken dostluk faktörünün bir rol oynamaması gerektiğine inanıyorlardı, bu iki. Asıl tehlikeli olan da bu ikinci yanılgıydı, zira her yerde olduğu gibi, fakülte içinde de kişisel ilişkilerin akademik konularda ne kadar etkin olabildiğinin çeşitli örneklerini gözlerimizle görmüştük. Ama sanırım, onların da benim de gözden kaçırdığımız en önemli gerçek, ortak çıkarların yeri gelince dostla düşmanı aynı cephede birleştirebileceği idi. Yekta bey de, "Hem bunun sonu nereye varır?" sözüyle dolaylı bir biçimde bu gerçeğe işaret etmiş olmuyor muydu? Öyle ya, her önüne gelen başkalarını, hele kendisinden yüksekte olanları eleştirmeye kalkarsa, koskoca fakültede yönetmeliğin ön gördüğü nitelikte kaç profesör kalırdı? Bir-

çoklarının nasıl profesör olduklarını hepimiz duymuştuk. Bunların arasında değil iki, bir tek yabancı dili bile doğru dürüst bilmeyenler olduğunu da biliyorduk. Böyle bir toplulukta bilimsel liyâkat konusunun tartışılamayacağını anlamış olmamız gerekmez miydi? Hele iki asistanın bu konuda açtıkları dâvâya profesörlerin arka çıkması düşünülebilir miydi? Mutlaka aralarında H. Y. denilen bücüre diş bileyen, dolayısıyla onun atılmasından büyük zevk alacak olanlar da vardı, ama Fakülte içinde böyle bir yol açılacak olursa bunun sonu nereye varırdı? Gizli olmak şartıyla, H. Y. Millî Birlik Komitesindeki dostları marifetiyle gene kendi hocası, kürsü başkanı, hattâ velinimeti olan yaşlı ve kendinden kat kat yetenekli ve değerli bir profesörü işinden attırabilirdi belki, ama bir asistanın kalkıp kendi kürsüsündeki bir doçentin bilimsel yeteneklerini *açıkça* eleştirmesine hiçbir şekilde göz yumulamazdı. Asıl önlenmesi gereken "skandal" da buydu. Nitekim, yeri gelince —çıkarları uyuşmayınca demek istiyorum— birbirine giren değerli öğretim üyeleri arasından bu iki genç asistanın dâvâsını sırtlayacak benden başka bir enayi çıkmayacaktı.

Doğrusu ben bile bu kadarını beklemiyordum. Oysa Necmi'nin Leon beyin raporu konuşulurken ağzını açıp tek kelime söylememiş olması, ayrıca Semiha ile İbrahim beyin benim Necmi'ye karşı duyduğum kızgınlığı yatıştırmak için gösterdikleri çaba, daha buna benzer çevremde duyduğum ve gördüğüm birçok örnekten ders almam gerekirdi, değil mi? Hayır, ben bütün bunları unutmuşçasına Don Kişot'luğuma daha bir zaman devam edecektim. İnsan nedense öyle pek kolay akıllanamıyor. Gerçi ben genç asistanların —sandıkları gibi— H. Yoldaş'ı üniversiteden attırabileceklerine hiçbir zaman ihtimal vermemiştim, ancak H. Y.'nin profesörlüğünü, kısa bir süre için de olsa, geciktirebilecekleri kanısındaydım. Bence burada önemli olan şuydu: Bu çıkışlarıyla onlar hiç değilse Fakülteyi bu tür sorumsuzca davranışlara karşı uyarmış olacaklardı. Bir başka deyimle, bu olayın ilerde H. Y.'ler çıkmasını önleyeceğine inanıyordum. Bu konuda da ne kadar yanıldığımı çok geçmeden anlayacaktım.

Bizim gençler en çok bel bağladıkları profesörlerden hayır gelmediğini görünce, dâvâlarını daha geniş bir çevreye mal etme hevesine kapıldılar. Orhan bey dâvâlarının haklı olduğuna öylesine inanmıştı ki, hiç değilse üniversite dışından —özellikle basın kesiminden— birçok aklı başında kişinin bu dâvâda kendilerini destekleyeceğinden emindi. Bu konuda elinde öyle güçlü kozlar olduğuna inanıyordu ki, artık bu sevdâdan vazgeçmek gerektiğini anlamış olan Oya'yı bile ikna etmeyi başardı. En

önemli gerekçesi de şuydu: Fakültedekiler işin ucu bir gün kendilerine de dokunur kaygısıyla onları desteklememişti, ama iş basına yansıdığı gün yer yerinden oynayacaktı! Böylece savaşlarını bu defa Fakülte dışından sürdürmeye karar verdiler.

Kamuoyu karşısına daha önce hazırladıkları eleştiri yazısından daha da etraflı ve ağır başlı bir eserle çıkmak gerekeceğini düşünerek, yeniden malzeme toplamaya başladıklarını ben neden sonra öğrendim. Sanki bir maratona hazırlanıyormuş gibi geceyi gündüze katarak çalışmışlar ve sonunda seksen küsur sayfalık bir eleştiri kitapçığı hazırlamışlar. Bundan daha önce haberim olsaydı, belki onları bu sevdâdan vazgeçirmeye çalışırdım, ama bir sabah masamın üzerinde büyük boyutlu basılmış bir eser bıraktıkları zaman, artık onları durdurmaya kalkışmanın bir faydası olmayacağını anlamıştım. Kitap "H. Y. ve Sosyoloji" başlığını taşıyordu. Ve en önemli basın kuruluşlarına, güvendikleri bazı yazarlara, ayrıca üniversitenin öteki fakültelerindeki birçok profesöre bu kitaptan bir nüsha göndermiş bulunuyorlardı. Kitabın başlığını okuyup Orhan beye gözlerimi çevirdiğimde, onun kendinden emin bir zafer sevinciyle gülümsediğini gördüm. Oya da umutlu görünüyordu. "inanın, Hüseyin bey birçok gece hiç uyku uyumadık, sabahlara kadar dizgi yanlışı düzeltmekle geçirdik. Ama çok şükür bu da bitti. Şimdi artık.." Burada gene Orhan bey atıldı: "Yakın zamana kadar H. Y.'nin bu derece boş bir adam olabileceğini, inanın biz bile tahmin etmemiştik. Ama adamın yazılarını kurcaladıkça öyle saçmalıklar bulmaya başladık ki, neredeyse dehşete düştük. Okuyunca göreceksiniz, yazdıklarında bir ortaokul çocuklarının bile düşmeyeceği hatâlar var. Biz bile bazan bu konuda kendimizden şüpheye düştüğümüz için, yazdıklarımızı satır satır en azından üç defa kontrol ettik. Şimdi artık en küçük bir tereddüde yol açabilecek bir iddiaya rastlayamazsınız bu eleştirilerde, inanın. Görsünler bakalım, kimler profesör oluyormuş. Bugüne kadar hiç kimse sesini çıkarmadığı için bu duruma gelmedi mi zaten üniversite? Ama bundan sonra öyle önüne gelenin kolay kolay profesör olmaya kalkabileceğini sanmıyorum". Bunları söylerken Orhan bey, çok sağlam, üstelik de doğru bir iş yapmış olmanın gururunu taşıyordu.

Yazdıkları kitabı eve döndüğümde hemen merakla incelemeye başladım ve gece saat ikilere kadar elimden bırakmadım. Kitap akıllara durgunluk veren bir bilimsel perişanlığı aynı derecede şaşırtıcı bir bilimsel titizlikle gözler önüne seriyordu. Manzara gerçekten "korkunç"tu ve bu genç asistanların niçin bu derecede infiale kapıldıklarını şimdi daha iyi anlıyordum. Meğer H. Ziya'ya karşı ne kadar haksızlık etmişim. O za-

vallı, daha çok aceleciliğinden (ki bu da bir çeşit bilimsel açgözlülükten kaynaklanıyordu) bazı gereksiz yanlışlar yapıyor ve belki de aynı nedenle düzensiz yazıyordu. Dayandığı kaynakları gizlemiş olmasını da bir dereceye kadar bağışlayabilirdiniz. Ama H. Y.'ninkiler yanında Hilmi Ziya'nın kusurları zemzemle yıkanmış gibiydi. Her halde H. Ziya da bunun farkına varmış olmalıydı ki, sevgili doçentini profesör yapmaya fazla teşne görünmemiş ve bu yüzden de onun hıncını üzerine çekmişti. Eleştiriyi okudukça hem H. Ziya'ya içerliyor, hem de bir yandan acıyordum. Yanına adam alırken fazla titiz davranmamış olmanın cezasını sonunda kendisi de çekmişti, ama bu yüzden başkalarına da kötülüğü dokunmuştu. Nitekim hep onun bu bilimsel lagarlığı yüzünden, salt okudukları kaliteli kitap ve dergiler sayesinde kendi kendilerini yetiştirmiş olan iki yetenekli genç bilim adamının kariyeri tehlikeye düşmüştü. Eleştiriyi okurken yalnız bu adamı Üniversiteye sokmuş olan H. Ziya'ya değil, ilk eleştiri yazısını okumuş olan hocalara da içerlediğimi fark etmiştim. Neden bunlar en küçük bir infial belirtisi göstermemişlerdi? Basri Cevat'ın sözü bile bir bilimsel infialin değil, bir kişisel küçümsemenin ifadesi idi. Geri kalanlar ise susarak suça ortak olmuşlardı. Hele Yekta beyin tepkisi bana şimdi daha da vahim bir hatâ gibi görünüyordu. Zira o, bilimsel dürüstlüğü insanların bazan en büyük densizlikleri gizlemek için paravana gibi kullandıkları basit bir görgü kuralına feda etmişti. Ona karşı kızgınlığımı büsbütün artıran bir faktör de, salt bilgisiz olduğu kadar beyinsiz de olan bir bilim sahtekârını korumak için, yetenekli ve dürüst, üstelik böylesine elverişsiz koşullar altında kendi kendilerini yetiştirebilmiş olan iki genci gözden çıkarmış görünmesi idi. Ama gene de Yekta beyin bu gençleri hiç tanımadığı için böyle davrandığını düşünüyordum. Ayrıca dostu H. Y.'nin bilimsel ahlâkı ve yetenekleri konusunda da fazla bir şey bilmediğinden emindim. Yoksa Yekta bey artık bu kadar düşüncesiz ve ölçüsüz olamazdı. Dolayısıyla onu bu konuda aydınlatmalıydım. Nitekim, ertesi gün Fakülteye gidince ilk fırsatta onunla görüşecek, ona bu konuda bütün bildiklerimi ve düşündüklerimi açıklayacaktım. Yekta bey beni dinledikten sonra mutlaka fikrini ve tavrını değiştirirdi. H. Yoldaş'ın profesörlüğüne engel olmasa bile, bizim gençleri atmaya kalkmazdı.

Ertesi gün gerçekten de —karar verdiğim gibi— Yekta beyi makam odasında ziyaret edip, ona iki saate yakın içimi döktüğümü hatırlıyorum. Yekta bey başlangıçta bu konuyu açmamdan biraz sinirlenmişe benziyordu, ama beni sabırla dinlemesini nasıl olduysa başarmıştım. İçtenlikle konuşmam onu etkilemiş olmalıydı. Sonra genç asistanların yetenekleri, çalışkanlıkları ve karakterleri hakkında verdiğim ayrıntılı bilgilerin de bunda

bir payı olmalıydı. Kendisinden istediğim tek şey, yazmış oldukları yeni eleştiri kitabını sabırla incelemeleri idi. O zaman kendisi de bu gençlere neden arka çıktığımı anlayacaktı. Aslında ben de Orhan beyin bazı davranışlarını pek beğenmiyordum. H. Y. ile takışması bile bence pek doğru değildi. Gerçi onun başlarına geçeceği düşüncesinden tedirgin olmuşlardı, ama onları bu eyleme asıl iten, onun bilimsel seviyesizliği ve sahtekârlığı karşısında duydukları infialdi. Aynı infiale yazdıkları eleştiriyi okurken ben de kapılmıştım. Bu kitabı okuyunca aynı duyguyu Yekta beyin de duyacağından emindim. Bütün bu konuşma süresince Yekta bey bir iki defa söze karışmış, bu arada da daha çok Orhan beyin bazı "yakışıksız" davranışlarından yakınmıştı. "Adam karşıma geçmiş bana, beni değil, onu atın diyor. Ben bir asistanı kendisini istemiyor diye kürsü başkanı olan bir doçenti nasıl atarım? Olacak iş mi bu?" Kendisine bu konuda hak verdiğimi, Orhan beyin bazan gerçekten de ölçüyü kaçırdığını, ama gene de çok haklı yönler bulunduğunu söyledikten sonra Yekta beye, "Siz de bazan kendi meslektaşlarınızı bilimsel yetersizliklerinden ötürü kınamıyor musunuz?" diye sormuştum. "İşte bu iki gencin de yaptığı bu, ama onlar daha asistanmış, ne fark eder? Yazdıkları doğru mu, değil mi, siz ona bakın. Ben eleştirilerinde yüzde yüz demeyeyim ama, yüzde 99 haklı oldukları kanısındayım. Kitabı iyice okudum, dikkatle belgelenmemiş hiçbir iddiaya rastlamadım. Siz de okuyunca göreceksiniz zaten. Bu derece seviyeli bir eleştiri yapabilmesi için insanın yalnız bilgili değil, üstelik son derece akıllı olması gerekiyor. Benim elimde olsa, salt bu kitaptan ötürü bu asistanları derhal profesör yapardım. H. Y.'ye gelince, onun hakkında benim ayrıca bir söz söylememe gerek kalmıyor. Şu kitabın on sayfasını okuyan herhangi bir kimse —bir parça bilimsel bir eğitim görmüşse— onun ne mal olduğunu derhal anlar. Bakın göreceksiniz".

Gereken her şeyi söylemiştim, son sözlerimle de Yekta beyin elini kolunu iyice bağlamış olduğuma inanıyordum. Odasından ayrılırken elimi her zamanki gibi yarım porsiyon sıkmış olmasına rağmen, yüzündeki ifade onu olumlu bir şekilde etkilemiş olduğum izlenimini uyandırıyordu. Birinci raundu kazanmıştık. Yekta bey H. Y.'ye arka çıkmazsa, bizim asistanların atılma tehlikesi uzaklaştırılmış oluyordu. Şimdilik bence önemli olan da buydu. H. Y. profesör olsa bile, belki onları Tacettin Kızılırmak'ın kürsüsüne nakletmek suretiyle bir çözüm yolu bulunabilirdi. Asistanların gözünde T.K. da gerçi pek ahım şahım biri değildi, ama ötekiyle mukayese bile edilemezdi. Zira okuduğu bazı şeyleri anlamasa bile, anlayamadığı şeyleri yazmıyordu. Hele saçmaladığını hiç görmemişlerdi. Sonra

çok daha dürüst bir insandı. Onunla pekâlâ geçinilebilirdi.

Ancak bizim asistanların Fakülte dışından —özellikle basın yoluyla— bir kampanya başlatmış oldukları duyulunca, durum değişecek, daha da kötüsü, onların umduklarının tersine, kendi "aleyhlerine" dönecekti. Söylemeyi unuttum: Orhan bey bütün senato üyelerine yazdıkları kitaptan bir nüsha göndermiş, buna bir de Fakülte içinde o güne kadar olup biteni anlatan bir yazı eklemişti. Böylece bizim fakülte diğer fakültelere şikâyet edilmiş oluyordu. İşin basına da yansıtılmış olması Üniversitenin tümüyle kamuoyuna şikâyet edildiği anlamına geliyordu. Orhan bey burada şu taktik düşünceden hareket etmişti: Bu bilimsel skandalı haber alır almaz basın, üniversite aleyhine "amansız" bir kampanya başlatacaktı, bunu gören senato, üniversiteyi halkın gözünde aklamak için suçu bu rezaletin patlak verdiği Fakülteye atacaktı, Fakülte de asıl suçluyu bulup ele vererek paçayı kurtarmaya kalkacaktı. Ne var ki, mantıksal yönden gerçekten de pek ustaca görünen bu taktik, uygulamada tam bir fiyasko ile sonuçlanacaktı. Bunun da temel nedeni, işin başından beri Orhan beyin yanlış bir varsayımdan hareket etmiş olmasıydı. Bu da onun bilimsel kaliteye herkesin en az kendisi kadar önem verdiğine inanmasıydı. Oysa herkes ve her kurum kendi günlük çıkarının peşindeydi ve daha önce de değindiğim gibi, ortak bazı çıkarlar bazan dostu düşmanı aynı cephede birleştiriyordu.

Nitekim en fazla umut bağladıkları basından, bir iki zayıf mırıltı dışında fazla bir ses çıkmayacaktı. Zira H. Y. tehlike çanları çalar çalmaz harekete geçip, özellikle sol basından herhangi bir protesto gelmemesini sağlamıştı. Kendisi de o zamanlar solcu geçindiği, hattâ sol eğilimli görünen büyük bir gazetede yazıları yayımlandığı için, bu pek zor olmamıştı. Sağ basında çıkan bir iki yazı da, dedikodu çapını pek aşmadıkları için, kayda değer bir yankı uyandırmamıştı. Buna karşılık Üniversitenin iki asistan tarafından basın yoluyla kamuoyuna şikâyet edilmiş olması, 147'liler olayından aldığı yaraları daha yeni yeni sarmaya başlayan Üniversite kamuoyunda da nahoş bir etki yaratmış olmalıydı ki, bir iki senato üyesi dışında kimse bu konuyla ilgilenmemişti. Nitekim senatodan Fakülteye bu konuda bir kınama yazısı bile gelmeyecekti. Fakülte içinde hiçbir olumlu gelişme olmayacak, bizim zavallı asistanlar sonunda ettikleriyle kalacak ve böylece savaş H. Y.'nin, nemelâzımcılığın, çıkarcılığın ve... evet belki de en önemlisi, "esprit de corps"un zaferiyle sonuçlanacaktı...

Kendisi çok yetenekli bir sosyolog olduğu halde, Orhan beyin bu sonuncu faktörün önemini nasıl gözden kaçırmış olduğuna şimdi şaşıyorum. O zaman kendim de Don Kişot'ça düşler peşinde koştuğumdan,

Orhan beyin hareket ettiği varsayımın temelsizliğini görememiştim. O da, ben de, bu arada bir dereceye kadar Oya da (içimizde en gerçekçi olan gene oydu) kaliteye hemen hemen hayatın hiçbir alanında değer vermeyen bir toplumda, bu toplumun ayrılmaz bir parçası olan üniversite çevresinin değer vermesi gerektiğine inanmıştık. Oysa bu ne kadar çocukça bir düşünceydi! Her toplumun vardığı kültür ve uygarlık düzeyinin o toplumun bütün uğraş alanlarında üç aşağı beş yukarı aynı olacağını nasıl da düşünmemiştik? Sanatta, sporda, teknik konularda pek mi ileriydik ki, bilim alanında herkesten seviyeli olmasını bekliyorduk? Hemen hemen hiçbir bilimsel geleneği olmayan bir toplumda daha otuz yıl kadar önce bir üniversite kurulmuştu ve biz burada çalışanlardan Batı-'nın ancak yüzyıllarca süren bir birikim sonucu elde ettiği düşünme disiplinini ve fikir dürüstlüğünü bekliyorduk. Birçok adam şu veya bu şekilde üniversitelere dolmuştu, ama bunlardan pek azı bilim aşkıyla doluydu, üstelik bu aşkla yola çıkanlardan bile bir kısmı bilimin gerektirdiği entelektüel donatımdan ve fikir disiplininden yoksundu. Hilmi Ziya Ülken bu sonuncuların belki en tipik ve en trajik örneği idi. Bilime aşık olduğu şüphe götürmezdi, ama bu aşk onun bilim ruhunu oluşturan "araştırma ve geliştirme" disiplini kazanması için yetmemişti. H. Y. gibiler ise bilime karşı bir sevgi de duymuyorlardı. Üniversiteye salt kolay yoldan şan ve şöhret sahibi olma umuduyla kapağı atmışlardı. Bu nedenle onları ilgilendiren, bilim alanında kaliteli mal üretmek değil, bir şeyler yağıyor görünüp toplumda saygınlık elde etmekti. Bunun için de onlara göre profesör unvanını kazanmak yetiyordu. Bir profesörlük kapmak için de başvurdukları yöntemlerin yöneldikleri hedeften daha soylu olması beklemezdi elbet. Kaliteli malı kalitesizinden ayırt edebilecek bir tüketici çevresi de oluşmamış olduğu için, ne üretseler satılacağından emindiler. Öğrenciler liselerden zaten donatımsız geliyor ve hocaların kendilerine sunacağı her ürünü, iyi midir kötü müdür diye sorup soruşturmadan, tüketmeye hazır bir tutumla öğretime başlıyorlardı. Aslında kalite onların da pek umurunda değildi, zira üniversiteye girenlerin ezici çoğunluğu bu fedakârlığa en kolayından bir diploma almak için katlanıyordu. Bu nedenle bir Mehmet Sertel yirmi yıl boyunca aynen tekrarladığı bir dersin kırk elli sayfa tutan notlarıyla ordinaryüslüğü garantileyebiliyor, buna öğrencileri ses çıkarmadığı gibi, meslektaşları da bıyık altından gülüp geçiyordu. "Sen çok mu iyisin sanki?" derler korkusuyla biraz daha seviyeli olanlar kendilerinden seviyesiz gördüklerini açıkça eleştirmeye cesaret edemiyordu. Semiha ile İbrahim beyin Necmi'yi eleştirmeye kalkmamdan bu derece telâşa kapılmalarının sebebi de bu değil miydi? Bir gün aynı şeyi kendile-

rine de yapabilirdim. Dolayısıyla kimse kimsenin kusurlarını açığa vurmamalıydı.

Bu tutum Fakülte içinde kalite kontrolünü engellediği için, bilimsel seviyenin yükselmesi de mümkün olmuyordu. Fakülte Kurulu'nun gene kavgalı bir oturumu sonunda her zamanki alaycı stiliyle ne demişti Sacit bey: "Fakültenin eleğinde (eliyle de işaret ederek) nah bu kadar delikler var, onun için yalnız küçük çakıl taşları değil, koca koca molozlar bile oradan kolayca geçebiliyor!" Bunu söylerken elekteki deliklerden birinin de kendisi olduğunu aklından bile geçirdiğini sanmıyorum. Oysa nice molozların bu elekten geçmesine sadece göz yummakla kalmayacak, onların geçmesine kendisi de yardımcı olacaktı. Bir an bunu kendisine de söylemek geçmedi değil aklımdan, ama gene yüzüm tutmadı. İnsan sevdiklerini kırmaktan çekiniyor ne de olsa. Bunu ileride sözle olmasa bile davranışlarımla dile getirecek, bu yüzden de yalnız Sacit beyi değil, Yekta beyi de kıracak, yaşıtım olan meslektaşlarımı ise kendime düşman edecektim. Ancak hikâyemin bu aşamasına gelmeden, genç dostlarımın sonunda başına gelenleri kısaca anlatmak istiyorum.

Aslında sonucun ne olacağı işin başından belliydi, daha doğrusu, iyi birer sosyolog olan genç dostlarımın bu sonucu önceden görmeleri gerekirdi, ama özlemsel düşünüş bazan en zeki insanların bile basiretini bağlayabiliyor. Onlar da, ben de —çocukça idealizmimizin sarhoşluğu içinde— "Artık bu kadarına da göz yummazlar" diye düşünüyorduk. Orhan beye göre, yazdıkları kitap basında bomba gibi patlayacak, üniversite içinde en akıl almaz rezaletlerin olup bittiği öğrenilince yer yerinden oynayacaktı. Oysa ne bizim dedikoduya çok düşkün basında bir patlama oldu, ne de yer yerinden oynadı. H. Y.'nin profesörlük jürisi hiçbir şey olmamış gibi, aday hakkında olumlu rapor vermiş, Kurul — her zaman olduğu gibi— raporu tartışmaya bile lüzum görmeden onaylamış, H. Y. bir iki çekimser ve aleyhte oyla profesörlüğe yükseltilmişti. Jüri raporunun tartışıldığı toplantıya katılıp katılmadığımı şimdi pek hatırlamıyorum, ben o sırada Avrupa'da mıydım, yoksa buradaydım da bilerek mi katılmadım, orasını şimdi söyleyemeyeceğim. Ancak bir gün Sacit beyle bizin koridorda konuşurken, yanımızdan geçmekte olan H. Y.'yi durdurup, "Tebrik ederim, dostum, sizin iş oldu" dediğini bugünmüş gibi hatırlıyorum. Üstelik Sacit bey ona bu müjdeyi verirken sonraları hep "o bücür" diye söz edeceği H. Y.'nin omzuna bir baba şefkatiyle dokunmayı da ihmal etmemişti. Sacit beyi bu hâmi veya koruyucu melek pozunda birçok defa görmüştüm. Ama bütün bu olup bitenlerden sonra pek de sempati duymadığı bu adama karşı gösterdiği bu beklenme-

dik yakınlık ve ilgi çok garibime gitmiş, hattâ içimde mide bulantısına benzer bir duygu uyandırmıştı. Üstelik Sacit bey benim Orhan beylerle olan yakın ilişkimi ve H. Y. hakkında neler düşündüğümü çok iyi biliyordu. Hiç değilse benim yanımda böyle davranmamalıydı. Ama anlaşılan H. Y.'ye büyük müjdeyi ilk ileten kendisi olmak istemişti.

Profesörlüğü garantilediğini öğrenince H. Y.'nin sevincini göreceksiniz. Mavi gözleri kalın gözlüklerinin ardında büyük bir umutla parlamış, birdenbire bütün yüzüne yayılan bir sevinç gülümsemesi neredeyse yüzündeki çiçek bozukluklarını bile silip götürmüştü. Son zamanlarda nefrete benzer duygularla dolu olduğum bu küçük adama karşı o anda büyük bir acıma duyduğumu hatırlıyorum. O da bunu fark etmiş olmalı ki, Sacit beyle el sıkıştıktan sonra, sanki ben de onu tebrik etmek istemişim gibi bana elini uzatarak, "Teşekkür ederim, Hüseyinciğim" demişti. (Zavallı H. Y. ve zavallı insanlar, bazan lâyık olmadıkları bir nimeti elde edebilmek için ne küçülmelere katlanmak zorunda kalıyorlar). Evet, evet, şimdi daha iyi hatırlar gibiyim. Sanırım bu beklenmedik karşılaşmadan sonra H. Y.'nin profesörlüğünün görüşüleceği toplantıya katılmamanın daha doğru olacağı kanısına varmıştım. Hele bana teşekkür ettikten sonra profesör olmaya bu derece hevesli bir insanın mutluluğunu engellemeye gönlüm razı olmayacaktı artık. Zavallı daha önce de —benden gelebilecek tehlikeyi sezerek— etrafımda az dolaşmamıştı. Şimdi nasıl onun elinden bunca zamandır düşlediği bir oyuncağı almaya kalkabilirdim? Duygusal yönden buna hazırlıklı olmadığımı görüyordum. Ayrıca böyle bir şeye kalkışmanın bir fayda vermeyeceği de Sacit beyin müjdesinden sonra iyice anlaşılmıştı. Ben Kurulda profesörlüğünü engellemeye kalksam, bunun bir sonuç vermeyeceği artık ortadaydı. Dolayısıyla kötü kişi olmakla kalacaktım. ("Hem ne diye sadece ben kötü kişi olayım?" Şarklılara özgü tipik bir kaygıyı dile getiren bu soruyu o zaman kendime sorup sormadığımı şimdi hatırlamıyorum. Ama her Türk gibi benim de bilinç altımda bu sorunun kıpırdanmış olması çok muhtemel). Bütün kişiler ve klikler arası çekememezlik ve düşmanlıklara rağmen Kurulun —bundan önceki sayısız örnekte de görüldüğü gibi— H. Y.'yi profesör yapacağı kesin gibiydi, zira bu biraz da uygulanan değerlendirme mekanizmasının gereği idi. Nitekim Kurul, jüri raporunun olumsuz olmasına rağmen arkadaşım S.B.'nin raporunu onaylamamış mıydı?

Gerçekten de üniversitelerimizde o sıralar uygulanmakta olan profesörlüğe yükseltme sisteminin bilimsel kalite denetimini büyük ölçüde engellediğini gün geçtikçe daha iyi anlayacaktım. Bir doçentin kendi fakültesinde profesör olması, bizimki gibi "Şarklı" bir ülkede akla gelebile-

cek en yanlış uygulama olsa gerek. Oysa bilimsel rekabetin çok daha yoğun olduğu Batı üniversitelerinde bile, herhangi bir kaçamağı önlemek için çok objektif bir bilimsel değerlendirme sistemi getirilmiştir. Bir kere bir doçentin kendi üniversitesinde —özellikle Almanya'da— profesör olması söz konusu değildir. Böyle bir durumda sübjektif beğeni ve önyargıların (yani sempati veya düşmanlıkların) işe karışabileceği düşünüldüğü için, liyâkati saptamada daha güvenilir yöntemler geliştirilmiştir. Bunun için de bir çeşit serbest piyasa mekanizması işletilir. Bir üniversitede herhangi bir bilim dalında bir profesöre ihtiyaç duyulduğu zaman, o dalın uzmanları akademik piyasada adam ararlar ve şimdiye kadar yayınlamış oldukları yazıların bilimsel kalitesine bakarak profesörlüğe lâyık gördükleri mümkün adayları saptarlar. Bunlar hakkında uzun boylu raporlar yazılıp fakülte kurullarında görüşülür. Sonunda adaylar arasından en değerli görüleni dâvet edilir. Aday başka bir üniversiteye gider. Genellikle doçentlerin —hazırlık aşamasında— adaylıklarından bile haberleri olmadığı için, herhangi bir kulis yapmaları da mümkün değildir. Böylece bir doçent kendisiyle kişisel ilişkisi olmayan yabancı profesörlerin tavsiye ve değerlendirmesiyle profesör olabilir. Çok yetenekli bilim adamları daha doçent oldukları gün başka bir üniversiteden profesörlük çağrısı da alabilirler. Bunun için bilmem kaç yıl doçentlikte beklemeleri de gerekli değildir, yeterli olmadığı gibi.

Bizde ise profesör olmak için bir doçentin kendi fakültesinde beş yıl ders vermiş olması gerekli olduğu gibi, yeterlidir de çoğu zaman. "Çoğu zaman" diyorum, çünkü şu veya bu nedenle beş yılı biraz geçirenler de olmuştur, ama doçent olup da profesör olmayan benim dışımda tek bir örnek olduğunu sanmıyorum. Hiç değilse ben görmedim de, duymadım da. Dediğim gibi, sistem de buna pek imkân vermiyor, zira bir profesör kürsüsüne birisini asistan olarak aldı mı, onun ilkin doçent, ardından da profesör olduğunu görmek onun için neredeyse bir şeref ve haysiyet konusu oluyor. Kaldı ki, bizde bir profesör kazara yanlış bir iş yapmış bile olsa, bu yanlışlığını kolay kolay kabul etmek istemez. Kendi meslektaşları arasından onun asistanını beğenmeyen çıktığı zaman da, onu savunmak ve korumak için elinden geleni yapar. M. Sertel'in dediği gibi "Bir adam daha üniversiteye asistan olarak girdiği gün, ordinaryüslüğü de görebilmelidir". Belki rahmetli Sertel bu sözü, asistan alırken çok titiz davranılması gerektiğini vurgulamak için söylemiştir, ama değerlendirme sisteminin yapısı gereği, ölüm dışında hiçbir gücün üniversiteye asistan olarak giren birinin profesörlüğe kadar yükselmesini engellediği görülmemiştir. Bu nedenle de, bizim genç asistanların H. Y.'nin profesörlü-

güne engel olabileceklerini ummaları tipik bir özlemsel düşünüş yanılgısıydı.

Bizde hayatın hemen hemen her kesiminde, atama ve yer değiştirmeden tutunuz da, yükseltme ve ödüllendirilmeye kadar her değerlendirme sürecinde dostluk, yakınlık, tanıdıklık, hattâ, hattâ hemşerilik ilişkilerinin ne büyük rol oynadığını bilmeyen yoktur. Bir devlet dairesinde en küçük bir işinizi yaptırmak, bir hastanede doktorlardan biraz olsun ilgi görebilmek için bile tanıdık aranan bir ülkenin üniversitelerinde, profesörlüğe yükseltme işinin salt objektif—bilimsel ölçülerle yapılması nasıl beklenebilirdi? Hele kendisi de bu ilişkileri yakından bilen bir sosyolog olan Orhan bey böyle bir şeyin olabileceğine nasıl inanmıştı? Ben o gün Sacit beyi içimden kınamıştım, ama aslında onun H. Y.'ye karşı davranışı bizim şartlarımız altında çok normaldi. Onun bilimsel yönden beş para etmediğini şüphesiz o da biliyordu, hattâ onu Fakültenin başına belâ eden H. Ziya'ya bu lagarlığından ötürü de kızıyordu, ama olan olmuştu. Bir adamı doçent yapıp yıllar yılı onun eline yüzlerce öğrenci teslim ettikten sonra, "Bu adam profesör olamaz" diyemezdiniz. Kaldı ki, deseniz de işin aslında ne değişirdi? Sadece gereksiz yere bir adamı mutsuz etmekle kalırdınız. Hem sonra profesör olanların hepsi zemzemle mi yıkanmıştı? Onun gözünde aynı meslekten insanlar birbirlerini ne kadar beğenmezlerse beğenmesinler, birbirlerini hiç sevmeseler bile, bir arada barış içinde yaşamaya, kısacası birbirleriyle geçinmeye bakmalı idiler. Sürtüşmelerden, kavgalardan, savaştan bir fayda gelmezdi.

Sacit beyin bu kaderci tutumu biraz da genç asistanların ve benim çok küçümsediğimiz bilimsel seviyemize daha iyimser bir gözle bakmasından kaynaklanıyordu. Gerçekten de Sacit bey bizlere sık sık vaktiyle Darülfünun dönemindeki talebelik yaşantılarını anlatır ve sonunda, "Ya, dostum, sizler de benim gibi eski Darülfünun'da okumuş olsaydınız, bugünkü üniversiteyi öpüp de başınıza koyardınız" demeyi ihmal etmezdi. Onun anlattığı Darülfünun (hiç değilse felsefe bölümü) gerçekten de yürekler acısı bir yer olmalıydı. "Siz gene kendinize şükredin" diyordu Sacit bey, "von Aster, Peters, Heimsoeth gibi Almanya için bile birinci sınıf adamlar yanında yetiştiniz. Sonra Avrupa'ya gittiniz. Bir sürü çok daha değerli filozof tanıdınız oralarda. Oysa bu H. Y. gibiler karşılarında H. Ziya'dan, yok Z. Fahri'den başka kimi gördüler? Adam doğru dürüst birinin yanında yetişmemiş, doğru dürüst bir yabancı dil bile öğrenememiş, daha fazla ne beklersin bu gibilerden? Hilmi Ziya'nın yetiştirdikleri de elbet bu kadar olur işte!" Bir bakıma Sacit beye hak vermemek mümkün değildi, zira H. Y. daha başka şartlar altında yetişmiş olsaydı, belki

sıradan bir bilim adamı olabilirdi, ama kader onu H. Ziya'nın yanına düşürmüştü. Kaldı ki, bu bakımdan H. Ziya'nın kendisi de pek şanslı sayılmazdı, o da hiçbir zaman bilimsel disiplinin ne olduğunu öğrenmek fırsatını bulamamış, bu yüzden de hiçbir zaman belli bir bilimsel seviye tutturamamıştı. Saf yürekli oluşu yüzünden, ama belki de daha iyisini bulamamış olmasından H. Y. gibileri yanına almak zorunda kalmıştı. Sonuçta insanları yetişme eksikliklerinden ötürü fazla kınamamak gerekiyordu.

Bu ve buna benzer düşüncelerle H. Y.'yi Kurulda paçavraya çevirmek niyetinden vazgeçmiş olabilirim. Bunda pratik bir kaygının da rol oynamış olması mümkün. Benim işleri daha da karıştırmam, asistan dostlarımın Fakültedeki geleceklerini daha da tehlikeye düşürmüş olabilirdi. Fakültenin öfkesini daha fazla onların üstüne çekmemek için susmak daha doğru olacaktı. Basının tıslamasından ve Senatonun susmasından sonra Orhan bey bile umudunu büyük ölçüde kaybetmişe benziyordu. Oya ise büsbütün karamsardı ve şimdiden kendilerine bir iş aramanın daha doğru olacağına inanıyordu. Bir gün H. Ziya'nın tekrar bölüme döneceği umudu da boşa çıkmıştı. 147'liler yerlerine döndükten sonra H. Ziya artık bu çıyanlar arasına dönemeyeceğini anlamıştı. Yalnız başına otel odalarında kalmak pahasına da olsa, Ankara'da İlâhiyat Fakültesi'nde, orada burada ders vermeyi, yüzlerini bir daha görmeye katlanamayacağı bu adamların profesör olduğu bir bölümde ders vermeye tercih ediyordu. Uğradığı nankörlükler onu çok derinden yaralamış olmalıydı. 147'lik olduktan sonra kendisini pek arayıp sormamış olan eski asistanlarının kaderi de artık pek umurunda değildi. Zavallı H. Ziya hayattan neler ummuş, neler bulmuştu.. Adam yerine koyup doçentliğe kadar yükselttiği iki nankör ve muhteris adam, salt istedikleri anda profesör olamadıkları için kendisini M.B.K.'ye gammazlayıp, onu elleriyle kurup bunca yıl emek verdiği kürsüsünden uzaklaştırmışlar, o kadar sevdiği ve umut bağladığı iki genç asistanı da kendi dertlerine düşüp unutmuşlardı.

Sözü geçen iki nankör ve muhteris adam profesör olduktan sonra aralarında işbirliği edip, kendilerine eskiden beri yukarıdan bakan bu kendini beğenmiş asistanlara hadlerini bildirmeliydi. Onları zaten hiç sevmemişlerdi. Orhan bey "ukala"nın tekiydi. H. Ziya'nın onu da Ankara'dan bulup getirmesini hiç istememişler, ama buna engel de olamamışlardı. Oya çok daha aklı başında ve efendi bir kız olmasına rağmen H. Yoldaş dâvâsında kocasına uymuştu. Aslında Tacettin Kızılırmak H. Yoldaş'ı da pek sevmezdi. Ama olaylar onları kader birliği etmeye zorlamış bulunuyordu. Birbirlerini sevseler de, sevmeseler de, bundan böyle hep bir da-

yanışma içinde olmak zorundaydılar. Bu nedenle profesör olur olmaz H. Y.'nin iki kendini bilmez asistanı Fakülteden atmak amacıyla başlattığı kampanyayı o da destekleyecekti. Ona göre bunlar çizmeyi iyice aşmışlardı. Dolayısıyla onlara hadlerini bildirmek zamanı gelmişti. Görsünlerdi bakalım şimdi, kim kimi atıyormuş?

Hatırladığım kadarıyla H. Y. profesör olduktan sonra bir süre bir şey yapmadı veya oralı değilmiş gibi göründü. Belki olanları unutmuştur diye düşünüyordum. Belki de bizim asistanlar işi daha fazla kurcalarlar diye korkmuştu. Zira Orhan bey savaşın son günlerinde H. Y.'nin "bilimsel hırsızlığını" ortaya koyan bir fotoğraf da bulmuştu nereden bulduysa, H. Y. de bunu öğrenmiş bulunuyordu. İlk günlerdeki hareketsizliğini buna da yormak mümkün. Belki de havanın biraz yatışmasını, hakkında çıkarılmış olan dedikoduların unutulmasını bekliyordu. Ancak kürsü başkanı olduktan kısa bir süre sonra tavrı değişecek ve kendini adam yerine koymayan bu ahlâksızları o fotoğrafı kendi çekmecesinden çalmakla suçlayarak, Fakültede aleyhlerine bir kampanya başlatacaktı. Böylece kendi bilimsel hırsızlığının da örtbas edilebileceğine inanıyor olmalıydı. Bu konuda dekanımız Yekta beyi de ikna etmiş olsa gerekti. Zira asistanların geleceği için ne düşündüğünü anlamak için bir gün aradığımda, Yekta bey "onlardan her şeyin beklenebileceği"ni söylemişti. Özellikle Orhan beyi görecek gözü olmadığı belliydi. Başlangıçtaki iyimserliğimin gene bir özlemsel düşünüşten kaynaklandığını görür gibi olmuştum. Bunlar bizim çocukları eninde sonunda yaşatmayacaklardı. Bunu onlar da anlamış olmalıydılar, zira son günlerde umutlarını iyice yitirip, başka iş aramaya başlamış bulunuyorlardı. H. Y.'yi alt edememişlerdi, ama bu defa onun kendilerini düpedüz Fakülteden kovdurmasını hazmedemeyeceklerdi. Onun için, en iyisi efendice çekip gitmek olacaktı. Yerlerinde kalsalar bile, bu adamla aynı kürsüde bulunmaları mümkün değildi. Tacettin Kızılırmak da bütün bu olup bitenlerden sonra onları kürsüsüne almak istemeyeceğine göre, onlara yol görünüyordu. Aslında bir hiç yüzünden akademik kariyerlerini mahvetmişlerdi ve bu yüzden özellikle Orhan beye kızıyordum. Çünkü her ikisinin de başına bu derdi açan asıl oydu. Bunca mücadeleden sonra ne elde etmişlerdi? Hiç... Olan sonunda gene kendilerine olmuştu. Dâvâları ne kadar haklı olursa olsun, kazanılması imkânsız bir savaşa girmekle büyük bir yanlışlık yapmış oldukları artık açık seçik görülüyordu. H. Y. ile uğraşacak yerde kendi işlerine güçlerine baksalardı, şimdiye kadar belki doçentlik tezlerini bile vermiş olurlardı. Hem zamanlarını boşa harcamışlar, hem de aylar boyunca hemen hiç kimseden yardım görmeden sürdürdükleri bu sinir yıpratıcı sa-

vaş yüzünden bütün neşelerini kaybetmişlerdi. Fakülteden atılabilecekleri düşüncesi huzurlarını büsbütün kaçırıyordu. Dertleşmek için buluştuğumuz zamanlar özellikle Oya'yı kara kara düşünür görmek bana bayağı dokunuyordu. Oysa o H. Y. denen adam biraz daha aklı başında biri olsaydı, Orhan bey de bu derece inatçı olmasaydı, pekâlâ geçinip gidebilirlerdi. Ama şu ülkenin kaderine bakın ki, kafa ve karakter yapısı bakımından hiç mi hiç uyuşmayan iki tip insanı bir araya getirmişti! Bunlardan biri bütün düşünce perişanlığı, yalap şaplığı ve kurnazlığıyla "Şarklı"lığı temsil ediyor, ötekisi ise bilimsel titizlik ve disipliniyle Batı kafasının geliştirdiği bir düşünme geleneğine bağlılığını ortaya koyuyordu. Eğer bu ikinci tip bu özelliklerini bir de Şark kurnazlığıyla bağdaştırabilseydi, ikisi arasında barış içinde bir arada yaşama imkânı sağlanabilirdi. Ama ne yazık ki, ikinci tip (bu arada özellikle Orhan bey) bu kurnazlığı gösterebilecek esneklikten yoksundu. Bilimsel üstünlüğüne güvenerek, karşısında Şark kurnazlığının büyük ustası olan H. Y.'yi mat edebileceğine inanmıştı. Kötü paranın iyi parayı kovduğu yolundaki ekonomi kuralından da mı haberdar değildi? Bilmiyorum, ama sosyolog olduğuna göre, tüm alışkanlıklarıyla Şarklı olan bir toplumda, üniversite çevresinin de bu toplumun bir alt-grubunu oluşturduğunu düşünerek, en sıkı Batı standartlarını uygulamaya kalkmanın hüsranla sonuçlanacağını bilmesi gerekmez miydi? Ama, dediğim gibi, insan bir defa kendini bir dâvâya kaptırmaya görsün, daha çok kitaplardan edindiği teorik bilgileri de kolaylıkla unutabiliyor. Evet, ne yazık ki öyle. Nitekim, çok geçmeden ben de kendimi böyle çıkmaz bir dâvâya kaptıracaktım. Hem de genç asistanların başına gelenleri kendi gözlerimle gördüğüm halde. İnsan kendi başına gelmedikçe, başkalarının denemelerinden de kolay kolay ders alamıyor demek...

Bizim genç asistanlar benim de öğütlerimi dinleyerek, Ankara'da bir iş bulup bizim Fakülteden "kendi" (?) istekleriyle ayrıldılar. Aradan çok geçmeden Yekta bey bana yeniden profesörlük konusundaki kararımın ne olduğunu sordu. Cevabımın olumsuz olacağını beklediğinden midir nedir, biraz tedirgin görünüyordu. H. Y. olayındaki tutumum nedeniyle bana kırılmış da olabilirdi, zira ona karşı asistanları tutmuştum. Herhalde biraz da bu nedenle ona, "Sacit beye de söylediğim gibi, ben henüz profesörlüğe lâyık olduğum kanısında değilim, dolayısıyla "profesör olmayı şimdilik düşünmüyorum efendim" dediğim zaman fazla ısrar etmedi. "Vallahi orasını siz bilirsiniz, benden söylemesi" dedi ve benim sustuğumu görünce de, "Bizim şimdi Sacit'le İbrahim beyin raporunu hazırlamamız gerekiyor, sonra fikrinizi değiştirip, öyleydi böyleydi filân

demeye kalkmayın da.." diye ekledi. Bayağı düş kırıklığına uğramış, biraz da kızmıştım. Neden İbrahim beyin raporunu hazırlamaları gerekiyordu? Sonra bu kadar aceleye ne gerek vardı? Gümrükten mal mı kaçırıyorlardı? "Hayır efendim, fikrimi değiştirmeyeceğimden emin olabilirsiniz, zira en az dört beş yıl geçmeden profesör olmayı isteyebileceğimi hiç sanmıyorum. Bu bakımdan müsterih olabilirsiniz" dediğim zaman sesim biraz titriyordu.

Bu sözüm üstüne Yekta bey, üstünden büyük bir yük kalkmış gibi, "Orasını siz bilirsiniz, günah benden gitti" demez mi? Bu söz nedense beni daha da öfkelendirmişti. Kendimi tutamayıp, "İbrahim beyin profesörlüğü konusunda niçin bu kadar telâş ettiğinizi anlayamıyorum" dedim. "Gerçi ben kendimi profesörlüğe lâyık görmüyorum, ama onu hiç görmüyorum, bunu da bilmenizi isterim. Daha doçentlikte beş yılını bile doldurmadan bir adamın gelip sizleri rahatsız etmesi de hiç hoşuma gitmiyor. Hele H. Yoldaş olayından sonra akademik standartlar konusunda sizlerden daha titiz davranmanızı beklerdim, oysa görüyorum ki.." Yekta beyin yüzü sararmaya başlamıştı. "Şimdi bu konuda bize akıl öğretmeye kalkmayın, lütfen" diye öfkesini güçlükle dizginleyen bir sesle söze başladı. "Ben sadece size profesör olmak isteyip istemediğinizi sordum, istemiyormuşsunuz, amenna, ama şimdi İbrahim beyi niçin işe karıştırıyorsunuz? Hem biz o kadarını düşünemez miyiz?"

"Elbet düşünemezsiniz, düşünemediğiniz apaçık ortada değil mi? H. Y. olayından bile ders almadığınız anlaşılıyor" demek geldi o anda içimden, ama bunun onu büsbütün kırmaktan başka ne yararı olabilirdi? En iyisi susmaktı. Ama gene de susmadım nedense. "Siz bilirsiniz, efendim" dedim. "Maksadım sadece sizi uyarmaktı, ama mâdem ki..." diye sürdürdüm konuşmamı. Yekta bey, sinirli bir hareketle şapkasını giyerek kapıya yollandı. "Size de yaranılmıyor ki.." derken sadece sinirli mi, yoksa ağlamaklı mı olduğunu pek anlayamadım. Onu son derece kızdırmış olduğum apaçıktı. "Allahaısmarladık" bile demeden yanımdan uzaklaşırken gene bağışlanamaz bir gaf yaptığımın farkındaydım. Ama, huyum kurusun, gene kendimi tutamamıştım işte ve boş yere Yekta beyi kızdırmıştım. H. Y. olayından ötürü Yekta beyle aramıza zaten biraz soğukluk girmişti. Bu kısa tartışma ise onunla aramızın açılmasının ilk aşaması olacaktı.

"Size de yaranılmıyor ki" sözü profesörlerin genellikle kendi doçent ve asistanları karşısındaki tutumunu açıklamak bakımından çok ilginçti. Birini asistan aldıktan sonra onun kariyerde ilerlemesinin sorumluluğu da kısmen olsun kendi üzerlerindeymiş gibi davranıyorlar, hele o kişi

kendilerine karşı beklenilen bağlılığı da göstermişse (örneğin klikleşmelerde açıkça onun yanını tutmuşsa) onu —bilimsel bakımdan pek bir varlık gösterememiş bile olsa— ödüllendirmek gerektiğine inanıyorlardı. Onlarca zaten kariyerde ilerleme basit bir rutin işiydi. Belki doçentlikte biraz sıkı davranılıyor, ama sıra profesörlüğe gelince, bilimsel liyâkat kaygısı hemen tümüyle unutuluyor veya ihmal ediliyordu. Bazan Sacit beyin Necmi'ye yaptığı gibi, profesörün doçentine karşı biraz naz ettiği de olmuyor değildi. Ama bu gibi ufak tefek gecikmelerin bile bilimsel kaygılardan kaynaklandığını pek zannetmiyorum, bunun daha çok bazı kırgınlıkların öcünü almak arzusundan doğduğunu sanırım. Daha önce de değindiğim gibi, bir doçentin profesörlüğünü ancak onun ve kürsü başkanının düşmanları istemeyebilirdi, ya da şu veya bu nedenle doçentine düşman kesilmiş olan kendi profesörü. Hayatta tanıdığım en diplomat insan olan İbrahim bey bütün bunları bildiği için, hocaları ve meslektaşlarıyla iyi geçinmeyi şiar edinmiş biriydi, zira kim olursa olsun bir gün herhangi bir tanıdığının ona bir faydası dokunabilirdi. İnsanlarla dost geçinmenin her bakımdan kârlı olduğunu anlayacak kadar akıllı bir insandı, onun bu bakımdan hayatta tanıdığım en akıllı kişi olduğunu söyleyebilirim. Yalnız buzdolabı gibi oldukça pahalı şeyler alırken değil, bir ayakkabı, bir gömlek, hattâ bir kravat almak istediği zaman da, malın iyisini ve ucuzunu bulmak için uzun araştırmalar yapardı. Belki biraz karikatürleştirme gibi görünebilir bazılarına, ama dolaştığı mahalle pazarlarında maydanoz ve limon satan çocuklarla bile bu yüzden dostluklar kurmanın da sonunda kârlı olduğunu anlamıştı. Bu konudaki dehâsı sayesinde tek maaşla ailesini geçindirdikten başka, üç daire ve iki otomobil sahibi olmayı başaracaktı.

Bu eşsiz ekonomi dehâsı başarısını yalnız dost edinmedeki virtüyözlüğüne değil, düşmanlarını etkisizleştirmedeki ustalığına da borçlu idi. "Böyle bir adamın nasıl düşmanı olabilir?" diyeceksiniz. Düşmansız insan olabilir mi? Örneğin meslek çevresinde —hiç istemediği halde— iki düşman edinmişti. Şerafettin bey ve Necmi! Bunlardan biri hocası, öteki sınıf arkadaşı olarak onun gibi bir "cim karnında bir nokta"nın veya geri zekâlının asistan olmasını bir türlü hazmedemiyordu. Ama gerçek bir insan sarrafı olan İbrahim bey, telefonunu bedavadan Şerafettin beye devretmek suretiyle onun kendisine karşı duyduğu nefreti bir zaman için de olsa "neutraliser" etmeyi başarmıştı. Zira o zamanlar telefon bulmak çok zordu ve Şerafettin beyin de telefona çok ihtiyacı verdi. Üstelik İbrahim bey başlangıçta doçentlik tezini Piroğlu'nun tez konusunda kül yutmayacağını anlayınca, kurtuluşu Yekta beye sığınmakta bulmuştu.

Düşman kampa geçmiş olması onların İbrahim beye öfke ve nefretlerinin tekrar kabarmasına yol açacaktı. Nitekim ben Avrupa dönüşü İbrahim beyin insanlarla olan ilişkilerindeki taktik ustalıklarından birine şahit olmuş, bu yüzden ona karşı ilk antipatiyi duymuştum. Yekta beyin ikinci dekanlığı söz konusuydu ve seçim günü Kurulda onun tam oy verileceği sıra bizim gruptan uzaklaşması hepimizin dikkatini çekmişti. Oylamadan sonra yanımıza döndüğünde yüzünde garip bir gülümseme vardı. Semiha bu gülümsemeden kuşkulanmış olmalı ki, ona oyunu kime verdiğini sordu. İbrahim bey, "Yekta beye tabii, kime olacak" dedi, ama yüzünün kızarması (demek utanma yeteneğini büsbütün yitirmemişti) biraz yapmacıklı bir gülümsemeyle Semiha'ya, "Hadi, hadi, gene işin iş" gibi bir şeyler söyleyerek lâfı gargaraya getirmek isteyişi, onun ve bu arada bizim kuşkularımızı büsbütün artırmıştı. Semiha tehditkâr bir tonda ona, "Bana bak İbrahim" diye çıkıştı. "Eğer oyunu Yekta beye vermediysen elimden çekeceğin var, bunu böyle bil. Yoksa sahiden başkasına mı verdin? Çünkü beklenir bu senden..." Ne diyeceğini bir an şaşırmış olan İbrahim beyin imdadına oylama sonuçlarının okunmaya başlanmış olması yetişti. Yekta bey tekrar seçilmişti ve bizim gruptakiler birbirimizi kutlamaya başlamıştık. Bu sevinç gösterisi sırasında da İbrahim bey üzerinde toplanan kuşkular bir an unutulmuştu. İbrahim bey de herkes gibi ötekileri tebrik ediyordu, ama yüzündeki gülümsemenin takma olduğu ötekileri bilmem ama benim gözümden kaçmamıştı. Semiha'nın da kaçmamış olmalı ki, İbrahim bey yapmacık sırıtmasıyla Yekta beyi tebrik ettikten sonra, "Sen bugün gene bir dalâvere çevirdin, ama hadi..." demekten kendini alamadı. Duygularını gizlemekte gerçek bir cambaz olan İbrahim bey bunu gene ne anlama geldiği sezilmesi güç bir yaramaz çocuk gülümsemesiyle savuşturmuştu. Dekan seçiminden sonra Semiha ile birlikte odasına gittik. Yalnız kalınca Semiha İbrahim beye ateş püskürmeye başladı. Kendisine bunca iyiliği dokunan Yekta bey gibi bir adama ihanet etmiş olmasını bir türlü affedemiyordu. "Gene kim bilir ne hesaplar peşinde, ahlâksız" demesi üzerine Semiha'ya, benim de durumdan biraz kuşkulandığımı, ama Yekta beye oy vermemesi için hiçbir neden görmediğimi söyledim. Semiha mantosunu giyerken, "Aman Hüseyin, sen de şimdi hiçbir şey bilmiyor numarası yapma, Allahını seversen" diye çıkıştı bana. Anlamamış gibi yüzüne baktığımı görünce de, "Yoksa sahiden haberin yok mu olup bitenlerden" dedi. Başımı hayır anlamında sallamış olmalıyım. "İlâhi Hüseyin, sen de az saf değilsin hani... Fakültede neler olup bitiyor da senin haberin yok. Yekta bey bilmem kaç ay önce bunu yanına çağırmış. 'Bak İbrahim', demiş, 'Bildiğin gibi

bizim kürsüde yalnız bir profesörlük kadrosu var, bu da senden daha kıdemli olduğu için Hüseyin'in hakkı. Biz Sacit'le konuştuk, senin yeni bir kadro alınıncaya kadar biraz beklemen gerekecek, kusura bakma. Ama sana da en kısa zamanda bir kadro almaya çalışacağız elbet!" Vay efendim, sen misin bunu diyen? Bizim ahlâksız orada burada Yekta beyin aleyhine atıp tutmaya başlamış. İlk kulağıma çalındığında ben de inanmak istememiştim bu dedikodulara, ama şimdi görüyorum ki aslı varmış. Bugün Kuruldaki halini görmedin mi? Ahlâksız... Ama asıl kabahat gene bizim hocalarımızda, adama baştan beri o kadar yüz verdiler ki..."

Çok şaşırmış ve biraz da tiksinmiştim. Bu yeni enformasyonun ışığı altında İbrahim beyin son zamanlarda bana karşı davranışlarında gözüme çarpan bir kaypaklığın da anlamı birdenbire aydınlanıvermişti. Demek işin içinde iş varmış! Gerçi benim kadroda madroda gözüm yoktu, hattâ Semiha bana bu hikâyeyi anlattığı zaman Yekta beyin işgüzarlığına biraz içerler gibi olmuştum. Önce kim profesör olursa olsun, bundan ona neydi? Hem İbrahim beyin bundan ötürü kendisine diş bileyeceğini düşünmesi gerekmez miydi? Aklınca İbrahim beyle bir tür centilmenlik anlaşması yapabileceğini ummuş olmalıydı. Ama, dediğim gibi, hangimiz özlemsel düşünüşün tuzağına düşmekten kendimizi koruyabilmiştik ki? Semiha'nın dediklerini duyunca, Yekta beye hem kızmış, hem de acımıştım. Bunca zamandır adam sanıp elinden tuttuğu ve hâlâ da dostluğuna güvendiği sevgili doçenti salt profesörlüğünü biraz geciktirdi diye ona diş bileyebiliyor ve ondan oyunu esirgeyebiliyordu. Semiha'nın dedikleri doğruysa, bu İbrahim bey gerçekten de "iğrenç" biri olmalıydı. Onun karakterine ilk tanıdığım günden beri güvenememiştim. Yapma nezaketi dışında bazı davranışları da sinirime dokunmuştu. Hele Profesörler Evi'nde İngiliz Kültür felsefecisi Arnold Toynbee'nin şerefine verilecek kokteyle, kıyafetinin külüstürlüğünden ötürü eşini götürmek istemeyişi bu gösteriş meraklısı herife karşı bende bir antipatinin doğmasına yol açmıştı. Oldukça sempatik bir insan olan karısı o gün belki bir baloya gider gibi giyinmemişti, ama böyle bir kokteyl verileceğini de bilmediğinden, Fakülteye sade bir bluz-etekle gelmişti. Ama kıyafetinde göze batacak bir pejmürdelik de yoktu. Ne Arnold Toynbee'nin, ne de başka birisinin, "Aman bu rüküş hanım da kim böyle?" diye düşünmeleri için bir neden de göremiyordum. İbrahim beye kırk dereden su getirerek, eşinin bu kıyafetle kokteyle gelmesinde hiçbir sakınca olmadığını anlatmaya çalıştım. Öteki arkadaşlar da beni desteklediler, ama İbrahim bey, "Olmaz" diye tutturdu. Karısının ağlamaya başlaması bile onu inadından caydıramayınca, İbrahim beye, "Peki öyleyse" dedim. "Behice

hanım senin karın değil, daha ötesi var mı? Biz kokteylde Semiha'yla senin hanıma arkadaşlık ederiz, sen oralı olmazsın, olur biter!" Böyle diyerek sorunu çözmüştüm. Kokteylde birkaç bardak viski içen İbrahim bey olanları unutmuş, her önüne gelene eşini, biraz da gururla takdim etmişti. Ama ben olayı bir daha unutamayacaktım. Yeterince şık giyinmemiş diye karısını herkesin içinde ağlatabilen bir insana karşı dostluk hisleri beslemem artık mümkün değildi. Ne kadar yapmacık bir adam olduğunu o gün anlamıştım.

Onun karakter yapısı hakkında kuşkumu uyandıran bir başka olaya daha tanık olduğumu hatırlıyorum. Şerafettin bey 147'lik olduktan kısa bir zaman sonra, İbrahim bey vaktiyle ona bir çeşit rüşvet veya sus payı olarak verdiği telefonu geri almaya kalktı. Böylece Şerafettin beyin ona yaptıklarının (daha doğrusu yapmak istediklerinin) öcünü almış olmakla birlikte, bir yandan da durup dururken eline üç-dörtbin lira kazanma fırsatı geçmiş oluyordu. Zira telefonu geri alıp başkasına satacaktı. Böyle bir fırsatı kaçıracak göz var mıydı onda? Zaten bütün hayatı fırsatlar aramakla geçmişti. Ayrıca bunu yaptığı için kimsenin kendisini kınamayacağından da emindi. Telefonu Şerafettin beye zaten ödünç vermişti. Kaldı ki, Şerafettin beyin ona yaptıklarından sonra onun ona yaptığı az bile sayılırdı, öyle değil mi?

Şerafettin beye o sıralarda başka bir meseleden ötürü ben de çok içerlediğimden, İbrahim beye hak verdiğimi hatırlıyorum. O meseledeki davranışıyla Şerafettin bey de İbrahim beyden matah biri olmadığını kanıtlamış oluyordu. Dolayısıyla telefonu elinden aldığı için İbrahim beyi kınamaya —o günkü şartlar altında— pek hevesli değildim. Ama şartlar değişince, bu olayı değerlendirmem de değişecekti. Ne kadar haklı olursa olsun, İbrahim bey bu konuda dürüst davranmamıştı. Yekta beye yaptıklarını duyduktan sonra karakteri hakkındaki düşünüşüm daha da olumsuz bir havaya bürünmüştü. Bir kadro yüzünden Yekta beye yaptıkları ne ahlâkî yönden bağışlanabilirdi, ne de insanî açıdan. Yekta bey ona ne yapmıştı ki? Ama, sanırım, ona karşı öfkelenmeye başlamamın asıl nedeni başkaydı. Hem bu sersem kendini ne sanıyordu ki? Profesör olması garanti miydi ki, Yekta beye işini biraz geciktirdi diye kızma hakkını kendinde görüyordu? Necmi'den onun yetenekleri hakkında duyduğum tek lâf, geri zekâlının biri olduğu idi. Semiha bile son zamanlarda ondan söz ederken, "Bırak şu sersemi" demeye başlamıştı. Peki, zavallı Yekta bey onda ne bulmuş olabilirdi? Sacit bey nesini beğeniyordu? "Çok efendi, terbiyeli, kendi halinde, çelebi bir çocuktur" demişti bana Avrupa'dan döndüğümde. "Eminim, siz de seveceksiniz". Belki dediği gibi

gerçekten de "efendi" bir çocuktu, falan, filân, ama sonrası? Viyana Üniversitesi'nde de doktora yapmışmış. Bazı Avrupa üniversitelerinde Doğulu öğrencilere nasıl doktora verildiğinin dedikodusu benim de kulağıma çalınmıştı. Viyana'da beşyüz marka doktora tezi yazıldığını bile duymuştum. İbrahim beyin de doktorasını bu yoldan almadığı nereden bilinebilirdi?

Rahmetli annem, "insanoğlu ham süt emmiştir" derdi. Onun için ne zaman aklıma bu tür yakışıksız kuşkular takılsa, "gözünle görmediğin bir şeye inanma" kuralı uyarınca, hemen bu tür düşünceleri kafamdan atmaya bakarım. Hele bir insanı sevmediğimiz zaman onda kusurlar aramaya kalktığımızı bildiğim için, İbrahim bey hakkındaki kuşkularımın da böyle bir kaynaktan çıktığını düşünerek kendimi ayıpladığım çok olmuştur. Belki de İbrahim bey oldukça yetenekli bir insandı. Onu yakından tanımadığıma göre, hakkında özellikle olumsuz bir yargıda bulunmaya hakkım yoktu. Ama gene de profesörlük yüzünden hocaları sıkıştırmış olmasını çok yadırgamıştım. Bir kere bence bir doçentin hocalarına böyle bir şeyi imâ etmesi bile başlı başına yüzsüzlüktü. Hadi bunu onun pişkinliğine verelim. Ama böyle davranmakla onların kendisini profesör yapacaklarından emin olduğunu belli etmiş olmuyor muydu? Bir defa onların kendisini profesörlüğe lâyık gördüklerini nereden biliyordu? Bunu bildiğini varsaysak bile, bu konuda onlara baskı yapması doğru muydu? Ne yalan söyleyeyim, belki bundan da çok içerlediğim şey, be adamın benimle boy ölçüşmeye kalkması idi. Gerçi ben kendim ne olduğumu biliyordum, profesörlüğe lâyık olabilmek için daha kırk fırın ekmek yemem gerekirdi, ama ya bu sersem neci oluyordu? Sonra *takt* diye bir şey vardır. Ben daha o üniversiteye girmeden fakülteyi bitirmiştim. Ondan en az iki yıl önce doçent olmuştum. Ondan her alanda kat kat yetenekliydim. Sen tut, bütün bunları görmezden gel, üstelik daha beş yılını bile doldurmadan "beni profesör yapın" diye hocalarını sıkıştırmaya başla! Olacak iş mi bu şimdi? Hani o kadar kibar ve efendi biriydi?

O gün Yekta bey, "Günah benden gitti" deyip, kızgın ve kırgın benden uzaklaşırken, bu duygu ve düşünceler kafama sanki aynı anda çullanmış gibiydi. Ben profesörlüğü reddetmekle hocalarımın güya İbrahim bey gibileri H. Y. gibi alelacele profesör yapmalarına engel olabileceğimi umuyordum. Hem böyle davranmakla bilimsel seviyenin yükselmesine yardım etmiş olacaktım. Hocalarım ben profesörlüğü kabul etmeden İbrahim beyi profesör yapmaya ne de olsa utanırlardı. Dolayısıyla onun da bu arada kendini yetiştirmesine fırsat vermiş olacaktım. Ne yazık ki, Yekta beyin o günkü çıkışı bu konudaki umutlarımı da suya düşürmüştü.

Bu konuda Sacit beyin kesin kararının ne olduğunu bilmiyordum. Gerçi Yekta bey, daha önceden Sacit beyin onayını almadan, hiç değilse niyetini öğrenmeden herhangi bir girişimde pek bulunmazdı, ama onun bu konuda ne düşündüğünü öğrenmekte gene de fayda vardı. Bu amaçla Sacit beyi odasında aradım, bulamayınca birden aklıma gidip Necmi'yi görmek geldi. Haberi duyunca ne köpürecekti kim bilir? Bu vesile ile hem biraz ona takılmak, hem de içimi boşaltmak için Necmi'nin kapısını çaldım. Daha beni kapıda görür görmez bir sürü sitemde bulunarak, iltifatlar ederek içeri buyur etti. "Artık Leon bey yüzünden bizi arayıp sorduğun yok Hüseyin, inan ki sana bu yüzden çok kırgınım, ama gene de efendilik bende kalsın. Gel, şöyle otur bakalım, ne var, ne yok? Neredeyse aylar var görüşmeyeli. Yahu şu Necmi ne oldu, öldü mü kaldı mı diye sorar insan hiç olmazsa, değil mi? Ama her neyse. Ee, Hüseyinciğim, anlat bakalım.."

Necmi bazan buz gibi soğuktur, bazan de o gün olduğu gibi insana beklenmedik bir yakınlık gösterir. O gün de her nedense keyfi çok yerinde görünüyordu. Genellikle bir kaplanınki kadar soğuk olan gözlerine çok sıcak bir bakış gelmiş, sesi de, hareketleri de çok samimî olduğu zamanlar rastladığım sıcaklığına kavuşmuştu. Damdan düşer gibi, "Seninki profesör oluyormuş, duydun mu?" dediğim zaman, yüzündeki gülümsemenin nasıl donduğunu görecektiniz. Evli bir erkeğe karısının kendisini aldattığını söyleseniz bu kadar bozulmazdı. Yüzü birdenbire karardı, gözleri küçüldü, bakışlarında kin ve nefretin soğuk kıvılcımları çakmaya başladı. Hınçla kenetlenen çeneleri dudaklarını da iyice birbirine yapıştırmış gibiydi. Uzun zamandır beklediği bir felâket haberini almış gibi koltuğuna çöktü, bir müddet öylece yüzüme baktıktan sonra, kendini toparlayarak, "Eee?" diye sordu. Ben karşısındaki koltuğa otururken, "E'si me'si bu" demekle yetindim. Umursamaz davranışım ve gülümsememem onu bir an kuşkuya düşürmüş olmalı ki, yüzü umutla parlayarak, "Hüseyin, yoksa benimle dalga mı geçiyorsun?" diye sordu. Ben gene aynı umursamaz tavırla, "Ne dalgası, şimdi Yekta beyin yanından geliyorum.." deyince, yüzü gene biraz önceki karanlığa gömüldü. Onun bu hali bana hem gülünç, hem acıklı geliyordu. Ve ben Yekta beyin yanından ayrılırken duyduğum hınca benzer duyguları unutmuş, Necmi'nin bu halinden garip bir zevk almaya başlamıştım. Son zamanlarda İbrahim beyin Yekta ve Sacit beylerle olan ilişkilerinde bir çeşit komplo havası sezmiş olmalı ki, Necmi ona karşı eleştirilerini sıklaştırmakla kalmamış, bunların dozlarını da bir hayli yükseltmişti. Bu arada Sacit beye veriştirmekten de geri kalmıyordu. Ona göre gerçi İbrahim bey "hinterlistig"

(içten pazarlıklı) herifin biriydi, ama suç onun gibi bir "geri zekâlı"yı Fakülteye sokan Sacit beydeydi. Onun için, "hiç adam seçmesini bilmez" (kendi dışında tabii) dediği Sacit beyi bir türlü affedemiyordu. Necmi, içinde kabaran öfke fırtınasının dinmesini bekledikten sonra, "Peki, Sacit bey ne diyor bu işe?" diye sordu. Bunu sorarken son kozunu oynayan bir kumarbazın kaygı ve telâşı içinde olduğu sesinin titremesinden belli oluyordu. Zira çok iyi biliyordu ki, Sacit bey son sözünü söylediği gün her şey bitmiştir! Ben gene, sanki bu konu beni değil de sadece onu ilgilendiriyormuş pozunda, "Bilmem ki" dedim. "Ben de asıl sana sormaya geldim. Ama sanmam ki, Yekta bey Sacit beyle anlaşmadan herhangi bir girişimde bulunabilsin.." Necmi'nin bütün umutlarının yıkıldığı bakışlarından belli oluyordu. "Peki Hüseyin, Yekta bey sana bu konuda ne dedi? Daha bana bir şey anlatmadın.." deyince, Necmi'ye bütün olan biteni ayrıntılarıyla anlattım. Necmi beni sessiz ve şaşkın, uzun uzun dinledikten sonra, kendini tutamadı: "Yahu, Hüseyinciğim, sana da şaşıyorum, inan!.. Bütün bunları çok normal, çok olağan şeylermiş gibi anlatıyorsun, seni bir türlü anlamıyorum. Peki, sen ne düşünüyorsun bu konuda? Göz göre göre adamın profesör olmasına göz yumacak mısın yoksa?" İçimden, "Tamam, ben de bu soruyu bekliyordum zaten" dedikten sonra Necmi'ye —gene o umursamaz pozu takınmaya çalışarak— "Valla, benim de senin gibi bir oyum var, biliyorsun" dedim. "Benim bu arkadaşın bilimsel yetenekleri hakkında pek bir bilgim yok henüz. Arkiv'de çıkmış olan bir yazısından başka bir şeyini okumadım. Gerek bu yazısından, gerek bazı konuşmalarından çıkarabildiğim kadarıyla, senin dediğin gibi boş birine benziyor. Ama profesörlüğü söz konusu olan bir kimse hakkında sadece sezgilerime dayanarak konuşamayacağıma göre, önce başka yazılarını da okumam gerek. Eğer o zaman gerçekten de boş olduğunu görürsem, iş değişir elbet. Onun için sana teklifim şu şimdi: Sen de ben de ne yazdıysa okuyalım, eleştirilerimizi yazılı olarak hazırlayalım. Eğer onu profesörlüğe lâyık bulmuyorsak, bu eleştirileri Yekta beyle Sacit beye de okuyalım. Bizi haklı bulurlarsa, belki onlar da fikirlerini değiştirirler. Ben bunun dışında çıkar bir yol görmüyorum, ya sen?" Necmi gene boşandı. Bölümdekiler hakkındaki duygu ve düşüncelerini uzun uzun sergiledi ve boşanmasını Sacit beye kızgınlığının nedenlerini açıklayarak bitirdi. Gene bir kaçamak aradığının farkındaydım. "Bak Necmi" dedim. "Seni tanıdım tanıyalı her fırsatta bana İbrahim beyi çekiştirir durursun. Hodri meydan! Mâdem ki adamın değil profesörlüğe, bölümdeki odacılığa bile lâyık olmadığını düşünüyorsun, bunu kanıtlamaya çalış. Bir adamı ulu orta eleştirmek kolaydır, ama elde

objektif belgeler olmayınca bu bir dedikodu, hattâ iftira olmaktan öteye geçmez. Sacit bey de sanırım böyle düşünüyor. Senin daha çok İbrahim beyi sevmediğin, hattâ çekemediğin için böyle davrandığın kanısında. Ama elinde ciddî bir bilimsel eleştiri ile karşısına çıkarsan, ağzını açamaz. Benim niyetim böyle yapmak. Sonunda bunun bir etkisi olur mu, orasını bilemem, ama eğer bu işi ikimiz birden yaparsak, durum değişebilir. Hattâ Kurulda karşılarına çıkabileceğimizi düşünerek, İbrahim beyin profesörlüğünü hiç değilse bir müddet için erteleyebilirler, öyle değil mi?" Necmi garip bir suskunluğa bürünmüştü, somurtarak önüne bakıyordu. Bu arada ders saatim yaklaştığından onun yanından ayrılmam gerekiyordu. "Senin bu konuda ne düşündüğünü bilmem, ama benim niyetim bu. Hem bu vesile ile bu arkadaşın yetenekleri hakkında bir fikir edinmiş olurum, fena mı? Bakalım senin dediğin gibi kof birisimiymiş, yoksa... O zaman göreceğiz..." Bu son sözümdeki tehdit havasını derhal sezmişti, elimi kendisine uzatınca, bu defa ürkek bir ifadenin çevrelediği o soğuk bakışlarını gözlerime dikerek parmaklarının ucunu elime değdirdi. "Oku da bak, haklı mıymışım, haksız mı?" diye mırıldandı. Ona ders vermek istercesine elinin tümünü avucuma alarak var gücümle sıktım. Canı yanmıştı, ama durumu anladığı için sesini çıkartmadı. Ayrılırken, "Adam gibi el sıkmayı öğren artık" diye mırıldandığımı hatırlıyorum. Aslında, 'Adam olmayı öğren artık!' demek istemiştim, ama o zamanlar adam olarak doğmamış bir insanın sonradan adam olamayacağını bilmiyordum, daha doğrusu kabul etmek istemiyordum.

O akşam eve döndüğümde yemekten sonra ilk işim İbrahim beyin doçentlik tezi olan bir kitabı tozlu raflardan bulup çıkarmak oldu. O bu kitabı Şerafettin beyin şerrinden kurtulmak için gittiği Atatürk Üniversitesi'nde bastırmıştı. En kötü durumu lehine çevirmekte usta olduğunu bir defa daha kanıtlamıştı. Şerafettin beyin gözünün önünden gitmekle ona varlığını bir zaman için olsun unutturmuş oluyordu. O zamanlar Atatürk Üniversitesi dışardan gidenlere hem lojman veriyor, hem de maaşının iki katına yakın ek ücret ödüyordu. İbrahim bey herkesin faydalandığı bu avantajlarla yetinecek adam değildi. O zamanlar bizim Fakültenin basmadığı doçentlik tezini —hem de T.T.K. Basımevinde basılmak şartıyla— Atatürk Üniversitesi'ne yayınlatmanın yolunu bulmuştu. Çok akıllı bir adam olduğunu daha önce de söylediğimi sanırım. Her ne ise, yüz sayfa kadar tutan bu tezi bir defa şöyle bir karıştırdığımı hatırlıyorum, ama pek hoşlanmadığımdan mı, yoksa unuttuğumdan mıdır nedir, şöyle açıp adam gibi bir okumak kısmet olmamıştı. Dostluğumuza zarar verir kaygısıyla okumaktan çekinmiş olmam da mümkün. Bazı insanları ya-

kından tanımanın onları antipatikleştirdiğine birkaç defa tanık olmuştum. Bu nedenle İbrahim beyle ilişkilerimin yüzeysel kalmasına dikkat ediyordum. O akşam da kitabını elime aldığım zaman içimde belli belirsiz bir sıkıntı vardı. Sonucun olumsuz çıkacağını biliyor gibiydim. Ama bir yandan da bunu istediğimin farkındaydım, zira İbrahim beyin profesörlük konusundaki taktsızlığı beni bayağı sinirlendirmişti. Beni böyle bir değerlendirme yapmaya zorlamış olduğu için de ona kızıyordum. Bu yüzden Necmi'nin ne mal olduğu ortaya çıktığı için canım büsbütün sıkılmıştı. Hele bir de adam Necmi'nin dediği gibi çıkarsa yandık. Zira o zaman Bölüm'de çok tatsız şeyler olabilirdi. Herhalde bir "cim karnında bir nokta"nın göz göre göre profesör olmasına göz yumamazdım.

Ve kitabını okumaya başlıyorum.

Aa, neler diyor bu Allah aşkına? Bir, bir daha okuyorum aynı pasajı, ama bir anlam vermek zor. Uzatmayayım, o akşam önsözü güçbelâ sökebiliyorum. Bir takım iri iri lâflar, saçma sapan iddialar... Yatağıma yattığım zaman yalnız mânen yorgun değil, aynı zamanda müthiş da öfkeli olduğumun farkındayım. Adamın yazdıkları gerçekten felâket, ama ben ne yapacağım? Aldın mı başına belâyı şimdi? Keşke bu işe hiç bulaşmasaydım. Bir de Necmi'ye söz verdim, artık geri dönmek de olmaz. Bir mânevî batağa saplanmakta olduğum duygusuyla bir o yana dön, bir bu yana dön, derken güçlükle uyuyabilmişim o gece...

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra çalışma odama kapandığım zaman, gizli gizli dolaplar çeviren bir insan psikolojisiyle tedirgin olduğumun farkındayım. Kim bilir bu kitapta daha ne zırvalıklar keşfedecektim. Dostluk ilişkilerimiz zaten yüzeyde kaldığı bir meslektaşımı kaybetmem belki o kadar önemli değildi, ama korktuğum başıma gelirse, ben bu kitabı doçentlik tezi diye kabul etmiş olan hocalarımın yüzüne nasıl bakarım? İnşallah metin önsöz kadar kötü değildir.

Ne yazık ki, asıl metin daha da korkunçtu. Kitabı okudukça yazarına karşı içimde giderek kabaran bir öfke duymaya başlamıştım. Bu eşine az rastlanır bir fikir skandalı idi ve bizim Sacit bey de, Yekta bey de bu apaçık sahtekârlığa göz yummuşlardı. Ben aşağı yukarı 15 gün bu fikir bataklığında debelendim, durdum. Sanırım sömestr tatiliydi, bu yüzden bütün zamanımı bir çeşit "bilimsel Sherlock Holmes"luğa ayırabiliyordum. Hayatımın hiçbir döneminde bu kadar sürekli bir şekilde öfkelendiğimi hatırlamıyorum. Her sayfada ya bir maddî hatâ ya da aptalca bir iddia veya tutarsızlık çıkıyordu. Mânâsı anlaşılmayan bazı anmaları (citation) asıllarıyla karşılaştırdığımda, sayın doçentin çok iyi bildiğini sandığı Almancayı bile doğru dürüst bilmediği ortaya çıkmıştı. Kitabın dili de

apayrı bir perişanlık arz ediyordu. Gözüme çarpan en önemli kusurları —ilerde hocalarıma göstermek için— bir kağıda not ediyordum. Daha kitabın sonuna gelmeden bu notlar kitabın kendisi kadar bir hacim oluşturmuş bulunuyordu. Gördüğüm her yanlışı, her anlamsızlığı, her tutarsızlığı not etmeye kalksam bu hacim en azından iki misline çıkabilirdi.

Felsefe adına işlenmiş olan bir cinayetin ipuçlarını bir bir ele geçirdikçe şu soru kafamda git gide büyümüştü: Sayın hocalarım bu kadar hatâyı nasıl görmemişlerdi? Bu soru kafamda peşi sıra koca bir soru katarını çekip getiriyordu. Bu adamı nasıl doçent yapmışlardı? Bu adamı nasıl mezun etmişlerdi? Bu adam liseyi nasıl bitirebilmişti? Hattâ ortaokulu nasıl bitirmişti? Ve bu adam şimdi kalkmış, utanmadan, arlanmadan, sıkılmadan, hem de benim gibi birinin önüne geçerek profesör olmak istiyor. 'İstiyor' da ne demek, bunu en doğal hak olarak hocalarından talep ediyordu. Vay utanmaz vay, vay rezil vay, vay düzenbaz vay... Ama asıl kabahat onda değil, onu fakülteden mezun eden, onu asistan olarak alan, onu doçent yapan bizim sayın hocalarda idi. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, şimdi de onu alaüvala ile profesör yapmaya hazırlanıyorlardı... "Siz onu zor yaparsınız profesör. Hele şu yazdıklarını bir okuyun, göreceksiniz bu sahtekâr sizi nasıl dolandırmış."

Ancak hocalarımın böylesine bir bilimsel sahtekârlığa nasıl âlet olabildiklerini bir türlü kafam almıyordu. Belki antipatiden kaynaklanan olumsuz bir yaklaşım beni eleştirilerimde fazla hırçın, hattâ yer yer acımasız yapmıştı. Ama eleştirilerimin onda biri bile haklı olsa, İbrahim beyin sınıfta kalması için yeterli bir gerekçe teşkil ederdi. Kaldı ki ben, eleştirilerimin ancak onda birinin haksız olabileceği kanısındaydım. Dolayısıyla böyle bir kitap yazabilmiş olan bir adamı değil profesör yapmak, ne yapıp yapıp üniversiteden uzaklaştırmak gerekirdi. "Çocuğa mânevî işkence ediyor" diye vaktiyle Şerafettin beye içerlemiştim, meğer ne kadar haklıymış adam. Ayrıca ona arka çıktıkları için bizim hocalara kızmakta da yerden göğe kadar hakkı varmış. Artık gidip onlara durumu anlatmalıyım, ama eleştirilerim karşısındaki tepkilerinin ne olacağını pek kestiremiyorum. Suç ortaklarını yakalamış olduğum için bana kızacaklardı, kırılacaklardı, hattâ belki de darılacaklardı. Onları her zaman elimdeki eleştirilere cevap vermeye çağırabileceğimi düşünerek bunu pek belli etmemeye çalışabilirlerdi belki, ama sonuç ne olacaktı? "Yukarı tükürsem bıyığım, aşağı tükürsem sakalım" misali, onları ister istemez bir çıkmaza sürükleyecektim. "Hay Allah, nereden girdim bu batağa? Yoksa büsbütün vazgeçsem mi bu tatsız savaştan? Ama bu derece kafasız (üstelik sahtekâr) bir adamın eline nasıl bırakılır o kadar öğrenci? Sonra yarın

profesör olunca mutlaka yanına kendi gibi adamlar almaya kalkışacaktır. Buna nasıl göz yumulabilir? İlerde kürsü başkanı, dekan, hattâ rektör olmaya kalkarsa ya? Kalkar, eminim, bu beyinsiz... Sen böyle birinin üniversitede rektör olduğunu düşünebiliyor musun? Olur mu olur Vallahi, onda bu kurnazlık oldukça... Dost çevresi de geniş zaten, şimdiden dekanlık ve rektörlük hesaplarını da yapmaya başlamıştır Allah bilir..."

Bütün bu ihtimalleri düşündükçe karabasan görmüş gibi irkildiğimi hatırlıyorum. Artık geri dönemezdim, bu bilim sahtekârını mutlaka ele vermeliydim. Yekta beyin ne kadar duygusal bir insan olduğunu H. Y. olayı nedeniyle anlamış bulunuyordum, bu yüzden bulgularımı ilkin Sacit beye açacaktım. O ne de olsa daha akılcı ve anlayışlı bir insandı. Ama kafamdaki o soruya hâlâ bir cevap bulamamıştım: Bir doçentlik tezindeki bunca hatâyı nasıl görmemişlerdi? Hiç değilse anılan bazı metinleri asıllarıyla karşılaştırmak da mı akıllarına gelmemişti? Bazı hatâlar o derece açık ve kabaydı ki, değil bir felsefe profesörünün, biraz dikkatli amatör bir felsefecinin bile gözünden kaçmasına imkân yok gibi geliyordu bana. Bir tek akla yakın ihtimal kalıyordu geriye. Bizim hocalar ya bu tezi hiç okumamışlardı, ya da şöyle bir üstünkörü bakıp geçmişlerdi. Gerçi bu çok sorumsuzca bir davranıştı, ama onların bu derece bilgisiz veya dikkatsiz olabileceklerini düşünemediğimden, sorumsuzluk hipotezi bana daha bir sempatik görünüyordu. Bu işte Sacit bey de, Yekta bey de olumlu değersel bir önyargı ile hareket etmiş olmalıydılar. Viyana'da doktora yapıp gelmiş birinin saçmalayabileceği belki hiç akıllarından geçmediği için, yazdıklarının ayrıntıları üzerinde fazla kafa yormaya lüzum bile görmemişlerdi. Hem ince eleyip sıkı dokumaya ne gerek vardı, başkaları ondan çok mu iyi idi? Evet, evet, herhalde Yekta bey de, Sacit bey de bu efendi çocuğun yazdıklarını fazla kurcalamaya gerek görmemişlerdi.

15 gün kadar süren bu entelektüel işkence sonunda yukarıda andığım düşüncelerle Sacit beyle hesaplaşmaya karar vermiştim. Onunla konuşurken yumuşak bir taktik uygulamam doğru olacaktı; İbrahim beyi eleştirirken onları suçladığım izlenimini uyandırmaktan elimden geldiğince kaçınmalıydım. Bu konuda biraz ihmalci davranmış olduklarını imâ ile yetinecektim, yoksa onları girişimlerinden caydırma şansım büsbütün kaybolabilirdi. Bu işte biraz acele ettiklerine Sacit beyi iyi kötün ikna edebilirsem, Yekta beyi de dâvâya kazanmak kolaylaşabilirdi. (H. Y. olayı nedeniyle Yekta beyle daha önce bir sürtüşmemiz olduğundan, onu pirelendirmekten çekiniyordum). Sacit beyin bir başka iş için beni odasına çağırması bana çok uygun bir konuşma fırsatı sağlamıştı. Onun benimle görüşmek istediği iş de bir başka —komşu— bölümdeki bir arka-

daşın profesörlüğü ile ilgili idi. Nedense bu konuda Sacit bey benim yardımımı istemişti. Bütün bu konuşma esnasında aramızda çok sıcak bir dostluk havası olmuştu. Derken Sacit bey, "Yekta'dan duyduğuma göre, profesör olmayı reddediyormuşsunuz, doğru mu?" diye sordu ve ben daha ağzımı açmadan şöyle devam etti: "Gerçi ben sizin tutumunuzu anlamıyor değilim, hattâ çok takdir de ediyorum, buna inanabilirsiniz. Ama böyle düşünmeniz doğru değil bence, çünkü profesörlük nihayet basit bir titrden ibaret, birkaç kuruş da maaşınız artar, hepsi bu. Yoksa doçent olmuşsunuz, profesör olmuşsunuz, esasta ne fark eder? İnsan profesör olunca bilimsel bakımdan yeni yetenekler filân kazanmaz herhalde? Doçentken ne ise, profesör olunca da odur. Yani bu profesörlük basit bir formaliteden ibaret bence. Onun için bu işi öyle gözünüzde büyütmenize gerek yok. Herkes bugüne kadar nasıl profesör oluyor idiyse, siz de... Hani bir memurun üç yılını doldurduğu zaman terfi etmesi gibi bir şey tıpkı. Bu nedenle üzerinde bile durmaya değmez. Onun için, lütfen müsaade buyurun da, İbrahim beyinkiyle beraber sizin profesörlüğünüzü de teklif edelim. İnanın, bizleri de çok sevindirmiş olursunuz. Zaten geç kalmış sayılırsınız; hem görmüyor musunuz, el âlem beş yılı bir gün geçiririm korkusuyla elinde takvim nasıl kapı kapı dolaşıyor? Evet, biliyorum, siz böyle şeylere pek tenezzül etmezsiniz, ama bu işler bizde böyle yürütülüyor. Biraz da ortama ayak uydurmak gerek bence... Kendinizi içinde yaşadığınız toplumdan büsbütün soyutlayamazsınız. Hem siz de bir an önce profesör olun ki, Yekta'nın dekanlığı bitince sizi aday gösterebilelim. Öyle gülmeyin, çok ciddî söylüyorum. Yekta beye de kaç defa söylemişimdir, inanmazsanız sorun kendisine. Bence siz ideal bir dekan olursunuz. Bak gene gülüyor.."

Gerçekten de Sacit beyin bu hiç beklenmedik teklifi üzerine kahkahayla gülmeye başlamıştım. O kadar ki, bir ara Sacit bey de benim gülmeme gülmeye başladı, derken ikimiz de gözlerimizden yaş gelinceye kadar bir müddet güldük durduk. Aslınca Sacit beyin hakkımda kurmuş olduğu bu garip düşler beni çok duygulandırmıştı. Yaradılıştan iyi kalpli olduğu için mi, yoksa hayatta birçok nimetleri hiç zorluk çekmeden elde etmiş olduğu için mi, herkese karşı cömert davranmayı bir çeşit yaşama felsefesinin ana ilkesi yapmış gibiydi. Ona göre insanlardan çok fazla bir şey beklememeli, birazcık bir varlık gösteren herkesin elinden tutulmalıydı. Gülmemiz sona erince kısa bir susuştan sonra Sacit bey, "Evet dostum, lütfen inadı bırakın artık" diye sürdürdü sohbetini. "Belki idarî işlerden hoşlanmıyorsunuzdur, illâ dekan olun diye ısrar etmeyiz elbet. Ama profesör olmanız şart. Dediğim gibi, geç bile kaldınız bu işte...

Onun için elinizde yayınlanmış, yayınlanmamış neler varsa, şunları bir an önce verin de işe başlayalım. Nazı bırakın artık..." Bu söz üzerine iyice ciddîleşerek, "Hayır hocam, naz maz söz konusu değil inanın" diye söze başladım. "Galiba benim derdim başka. Biraz önce bizde profesörlükle ilgili söylediklerinizi belki çok doğru, ama beni de asıl üzen ve düşündüren de bu ya. H. Y. olayına siz de tanık oldunuz. Son derece çalışkan ve yetenekli iki genç başlarına kürsü başkanı olmak isteyen bir profesör adayının bilimsel sefâletini hepinizin gözleri önüne serdikleri halde, hiçbiriniz sesinizi çıkarmadınız. Üstelik bu iki gencin uzaklaştırılmasına göz yumdunuz." (Heyecanım gittikçe artıyor, ses tonum da buna paralel biçimde yükseliyordu). "Peki bu şartlar altında bizde bilimsel seviyenin yükselmesi nasıl sağlanacak? Bir memlekette her asistan doçent, her doçent de —beş yılını doldurur doldurmaz— profesör olacağından emin olursa, bu memlekette bilim nasıl ilerler, ben onu merak ediyorum. Avrupa'ya gittikten sonra orada boyumun ölçüsünü nasıl aldığımı siz de biliyorsunuz herhalde? Ben Stegmüller'in öğrencilerinin birçok konuda benden ileri olduğunu görmüş bir adamım. Bilmem siz bunun ne acı bir yaşantı olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Siz şimdi bana 'profesör olmakta geciktiniz bile' diyorsunuz. Ben kimseyle yarışmıyorum ki gecikmiş olayım. Profesörlük benim gözümde erişilmesi çok güç bir yer, bunun için daha pek çok şey öğrenmem gerek. İnanır mısınız, aşağı yukarı yedi yıllık doçentim, ama daha doçentliği bile hak etmiş olduğum kanısında değilim, nerede kalmış profesörlük? Sizin anlayacağınız, ben en azından beş yıl daha geçmeden profesör olmayı isteyebileceğimi sanmıyorum. Buna gerçekten de lâyık olduğumu anladığım gün ben size haber veririm. İnanın sizi Necmi gibi rahatsız ederim o zaman, ama şimdi değil... Böyle bir teklif karşısında inanın çok utanıyorum.."

Sacit bey inadımdan dönmeyeceğimi anlamıştı ve buna çok üzüldüğü de belliydi. Ama yeniden beni iknaya kalkışmasının bir fayda vermeyeceğini de anlamış olmalı ki, iki elini çaresizlik ifade eden bir jestle iki yana açarak, "Ne yapalım dostum" diye iç geçirdi, "mâdem ısrar ediyorsunuz, sizin dediğiniz gibi olsun. Şüphesiz çok soylu düşünceleriniz var, dürüst ve samimîsiniz de, ama ben gene de yanıldığınız demeyeyim, ama kendi kendinize haksızlık ettiğiniz kanısındayım. Sonra işi gereğinden fazla büyütüyorsunuz gibi geliyor bana... Her ne ise, artık bu şartlar altında İbrahim beyin profesörlük işini daha fazla uzatmamamız gerektiği anlaşılıyor, ee, ne yapalım". Sacit beyin bu konudaki davranışı Yekta beyinkine kıyasla çok daha ince ve dostça idi. Hiç değilse "günah benden gitti" gibi kaba lâflar etmemişti. Sacit beyin probleme bu insancıl yakla-

şımı karşısında bir an, "Şu İbrahim işini hiç kurcalamasam mı?" diye duraksadığımı hatırlıyorum. "Sat anasını be, isterse rektör olsun, bundan sana ne? Hem bir sen mi kaldın dünyayı düzeltecek? Boş ver, hiç sesini çıkarma. Kimsecikleri de incitmemiş olursun, hem yiğitlik sende kalsın" diye düşünüyordum ki, ağzımdan şu sözlerin döküldüğünü duydum: "Çok affedersiniz, ama hocam, bu arkadaşın profesör olması için neden bu kadar acele ettiğinizi anlayamıyorum. Ben İbrahim beyin bilimsel yetenekleri hakkında fazla bir şey bilmiyordum. Yekta bey öyle deyince şunun yazdıklarını bir okuyayım dedim. Aman Allahım, olur şey değil!.. Elbet burada ayrıntılara giremem, ama doçentlik tezini okurken gözüme çarpan bazı hatâları not ettim, kararınızı vermeden bunları bir de sizin okumanızı çok isterdim. Yalnız daha temize çekmedim, isterseniz önce daktilo edip öyle getireyim, ha, ne dersiniz?" Sacit beyin suratı asılmıştı, ama ister istemez, "Elbet ben de görmek isterim" dedi. "Getirirseniz çok iyi olur, ama biraz acele edin, son dakikaya kalmasın lütfen... İkide bir bizim iş ne oldu deyip duruyor, ben de güç durumda kalıyorum". Bunun üzerine cesaret bularak, "Hay hay, efendim" dedim, "bir an önce getirmeye çalışırım. Bakın göreceksiniz, benim eleştirilerim öyle Necmi'nin dedikoduları gibi değil. Siz de okuyunca anlayacaksınız zaten..." Sacit bey beni her zamanki gibi dostça uğurlarken, "Ondan eminim, Hüseyin bey" diyordu. "Siz Necmi'yi tanımaz mısınız, o sadece söyler, ama 'hadi yaz' deseniz yazmaz, kaçar hemen... Bu nedenle sizin eleştirilerinizi ben de gerçekten merak ediyorum. Ağırbaşlı bir bilim adamına da sizin yaptığınız gibi davranmak yakışır. İnsan, en yakın bir meslektaşı da olsa, hiç çekinmeden açıkça eleştirebilmeli bence. Yoksa nasıl ilerler bilim başka türlü? Batı'nın üstünlüğü de buradan gelmiyor mu zaten? Onun için, siz orasını hiç merak etmeyin..."

Sacit bey bana böylece yeşil ışık yakmış olduğu için bayağı sevinmiştim. Doğrusu uygarca davranmıştı. Gerçi 'insan en yakın arkadaşı da olsa açıkça eleştirebilmeli' sözünü pek içtenlikle söylemiş olabileceğini sanmıyordum, zira kendi davranışları da bu sözüyle bağdaşmıyordu. Ama gene de içindeki bir özlemi, bir ideali dile getirmesi bakımından benim için sevindirici, hattâ umutlandırıcı idi. Kendisi benim gibi hayranı olduğu Batı "uygarlığı"nın hemen bütün temel değerlerine içtenlikle inanıyordu, ama iş pratiğe uygulamaya gelince, Şarklı alışkanlıklarından da kolay kolay kurtulamıyordu. Sanırım, bunda utangaç ve çekingen bir adam oluşunun da büyük rolü vardı. İnsanları yüzlerine karşı eleştiremiyor, hele yakın çevresindekileri kırmaktan çekiniyor olmalıydı. Buna biraz da rahatına düşkünlük ve insanlara yaranma eğilimi eklenince, ortaya

oldukça diplomat bir insan tipi çıkıyordu.

Gerçi Sacit bey bana yeşil ışık yakmış, hattâ beni biraz da yüreklendirmişti, ama eleştirilerimi okuyunca acaba tepkisi ne olacaktı? Orasını pek kestiremiyordum. Bu eleştirilerin hacmi ve dozu hakkında bir şey bilmediği için, bunların İbrahim beyin profesörlük işi açısından herhangi bir tehlike teşkil etmeyeceğini düşünmüş olmalıydı. Büyük bir olasılıkla da eleştirme arzumun, bilinçaltı meslekî bir kıskançlıktan kaynaklanan bir boşalma ihtiyacı ürünü olduğu kanısında idi. İçimi boşaltmama yardım etmekle, Bölüm içinde yeni bir kutuplaşmanın oluşmasını engellemiş olacağını da hesaplamış olabilirdi. Her halükârda bölüm barışını tehdit eden bir tehlike sezmediği muhakkaktı. İyi güzel de, benim şimdi asıl merak ettiğim şey, eleştirilerimi okuyunca tepkisinin ne olacağı idi. Çok şaşıracağı şüphe götürmezdi. "Peki, ama bunca yanlış bizim gözümüzden nasıl kaçmış?" diye soracaktı kendi kendine. Sonra mutlaka alınacaktı, zira İbrahim beye yaptığım eleştirilerden birçoğunda kendilerine yöneltilmiş bir suçlama sezmemesi imkânsızdı. Öyle ya, bu doçentlik tezini kendileri kabul etmişlerdi. "Şeytanın avukatlığı"nı bu derece acımasız bir biçimde yaptığım için de mutlaka bana bir hayli içerleyeceklerdi. Acaba ne yapsam? Eleştirilerimi kendilerine okumaktan büsbütün vaz mı geçsem? Olmazsa, "Daktilo ettirecek birini bulamadım efendim" derim olur biter. Ama o zaman da bile bile bir bilimsel sahtekârlığa göz yummuş olmaz mıyım? Sonra Sacit bey ne düşünür hakkımda o zaman? "Ben bildim canım, bütün mesele çekememezlik" demez mi? Hele sen o zaman Necmi'nin tafrasını seyret artık.

İbrahim bey herhalde hakkında düşündüklerim ve "aleyhinde çevirdiğim dolaplar" kendisine hemen iletilmiş olmalı ki, Yekta beyle olan son görüşmemizden sonra benimle selâm sabahı kesmiş bulunuyordu. Bölüm içi dedikoduların merkezi olan Semiha, İbrahim beye karşı tutumumdan daha işin başından beri pirelenmiş olduğunu çeşitli biçimlerde imâ etmişti. Daha önceki karşılaşmalarımızda, "Profesör olmayı istemiyormuşsun ha, ilâhi Hüseyin, sen de apayrı bir tipsin hani!.. El âlem profesör olmak için can atıyor, sana gelince... Bak, İbrahim bile neredeyse senden önce profesör olacak, hiç öyle saçma şey olur mu? Oysa zavallı Yekta bey o kadroyu kaç yıl senin için sakladı, sen de kalkmış.." gibi lâflar eden Semiha, son günlerde bana karşı soğuk ve garip davranmaya başlamıştı. Bölüm içinde aleyhimde bir havanın esmekte olduğunu fark ediyordum. Semiha İbrahim beyle eskisinden daha sıkı fıkı olmuş görünüyordu. Necmi'nin bile onlarla ortak cephe oluşturduğu kuşkusundan kendimi kurtaramıyordum. Sanki bu defa bana karşı bir kader

birliği etmiş gibiydiler. Özellikle Necmi'nin davranışını anlamak güçtü. Bunun nedenini birkaç ay sonra öğrenecektim. Ancak Semiha'nın niçin böyle davrandığını kolaylıkla tahmin edebiliyordum. İbrahim beye karşı davranışımla Bölüm içindeki birliği tehlikeye düşürmüş oluyordum. Bu ona göre bağışlanamaz bir suçtu, zira böylece Şerafettin'in beyin ekmeğine yağ sürmüş oluyordum, bu bir. Bir de, sanırım, profesör olma sırası kendine gelince aynı türden bir eleştiriyle buna engel olmaya kalkabileceğimden kuşkulanıyordu. Oysa bir insanın yakın bir meslektaşının profesörlüğünü engellemeye kalkışması, daha önce de değindiğim gibi, en azından yakışıksız bir davranıştı. Bu nedenle beni kınıyor olmalıydı. Son zamanlarda Leon bey yüzünden onlarla bağlarımı gevşetmiş olmam da bu "komplo"da bir rol oynamış olabilirdi.

Bu şartlar altında susmam suçumu kabul ettiğim biçiminde yorumlanacağından, eleştirilerimi daktilo edip hocalarıma okutmam neredeyse kaçınılmaz olmuştu. Elbet onları bir gün Semiha da, Necmi de okuyup bana hak verecekler, dolayısıyla hakkımda kötü şeyler düşünmüş oldukları için kendilerinden utanacaklardı. Zira bu eleştirileri okuduktan sonra benim sadece bilimsel bir infialle hareket etmiş olduğumu anlamamaları mümkün değildi. Ben gerçekten de ikide bir "fausse note" çıkaran bir primadonnaya yuh çeken bir müzik meraklısından farklı davranmıyordum. Ne var ki, benim yuhaladığım primadonnanın kusurları yanlış ses çıkarmaktan ibaret değildi. Benimkinin doğru dürüst bir sesi olmadığı gibi, ne bir ritm anlayışı vardı, ne de okuduğu parçanın temposuna uyabiliyordu. Sonra ikide bir güfteyi de şaşırıyordu. Orkestraya bir türlü ayak uyduramadığı için, verdiği konser tam bir curcunaya dönüşmüştü. Ve benden böyle bir konseri dinledikten sonra bu büyük sanatçıyı alkışlamam bekleniyordu! Onu yuhalamalıydım, hattâ ona çürük domates atmam gerekirdi.

'Çürük domates' dedim de aklıma geldi. Eleştirilerimi not ederken hep şunu düşünmüşümdür: Bu İbrahim bey bir felsefeci değil de, örneğin bir kemancı olsaydı ve daha doğru dürüst yay tutmasını bilmediği, üstelik kemanda daha üçüncü pozisyondan ileri gidemediği halde, tutup Paganini'nin virtüyözlük isteyen bir eserini çalmaya kalksaydı, sonuç ne olurdu? Müzikten ve kemandan hiç anlamayanlar tarafından bile yuhalanırdı, hattâ çürük domates yağmuruna tutulurdu, değil mi? İşte benim yaptığım da buydu. Ama bunu yaparken kendime hep şu soruyu sormuşumdur: Nasıl oluyor da benim çürük domates atmaktan kendimi alamadığım birine —Necmi ve Şerafettin bey dışında— bizim sayın meslekdaşlar, nezaketen bile olsa, alkış tutabilmişlerdi? İbrahim bey bir ma-

tematikçi olsaydı, bu mümkün değildi şüphesiz; fizikçi, kimyacı, hattâ biyolog olsa da felsefede yaptığı yanlışların onda birini yutturamazdı kimseye. Sanırım, bir psikologda bile kolaylıkla sıratırdı saçmalıklarının çoğu. Ama iş felsefeye gelince, demek insan en akıl almaz tutarsızlıkları bile biraz dikkatsiz gözlerden saklamasını biliyordu. (Daha mesleğini seçerken bile İbrahim bey kurnazlıktaki dehâsını kanıtlamış bulunuyordu. Bu konudaki virtüyözlüğünden ötürü gerçekten de kutlanmaya değerdi. Ama ya yolunu şaşırıp kazara bir kemancı olsaydı?)

Ne diyordum? Ha, evet, artık dönüşü olmayan bir yola girmiştim, darılsalar da, kırılsalar da eleştirilerimi hocalarıma ve meslekdaşlarıma okutacaktım. İyi, hoş da burada küçük bir aksilik çıktı: Yazının daktilo edilmesi işi uzadıkça uzadı ve ben bu yüzden eleştirilerimi Sacit beye ancak İbrahim beyin profesörlüğünün Kurulda görüşüleceği günden iki üç gün kadar önce verebildim. Eleştirilerimin hiç beklemediği hacimde bir dosya oluşturduğunu görünce Sacit bey her zamanki alaycı gülüşüyle, "Oo, dostum, bu ne? Yoksa sizin profesörlük teziniz mi?" diye sordu. Gecikmemin nedenlerini kendisine açıkladıktan sonra, "Vallahi bu kadar tutacağını ben de hiç tahmin etmemiştim" dedim. "Ama oldu bir kere. Hem de sadece önemli bulduğum kusurları not ettim buraya, artık gerisini siz düşünün. Zaten hepsini okumanıza gerek yok efendim, baştan beş on sayfa okusanız, yeter". Sacit beyin yüzü ciddîleşmişti. Canının sıkılmış olduğu sayfaları karıştırmasından da belli oluyordu. "Almanca yanlışlarını ayrı bir yere topladım. Kontrol edebildiklerim on yedi sayfa tutuyor. İsterseniz, yalnız o kısmı gözden geçirin. Bir insanın bu Almanca ile biraz güç olan felsefe metinlerini anlamasına imkân olmadığını, sanırım siz de kabul edersiniz.." demem üzerine Sacit bey, "Allah, Allah demek o kadar kötü?" diye sordu. Oysa konuşması hiç de fena değil, bildiğiniz gibi. Nasıl oluyor, anlamıyorum!" Ona o zaman İngilizceden devlet sınavı sonunda tanık olduğum bir olayı anlattım: Oxford'da yedi, sekiz yıl okumuş, hattâ doktoralarını yapmış iki genç, sınavda iki mi üç mü ne almışlardı. Pür hiddet rahmetli Halide Edip'e gelip uğradıkları haksızlıktan şikâyet ediyorlardı. İngilizceyi çatır çatır konuşan bu gençlerin, nasıl olup da bu sınavda iki aldıklarını bir türlü akılları almıyordu. İbrahim bey de beş yıl Viyana'da kaldığı için günlük dil olarak Almancayı belki iyi konuşuyordu, ama bir felsefe metnini anlamak başka işti. "İyi ama" demişti o zaman Sacit bey, "Doğru dürüst okuduğunu anlamayan biri doktorasını nasıl Almanca yazabilir?" Ben de bunun niçin daha kolay olduğunu kendisine açıklamaya çalıştığımı hatırlıyorum. Sacit bey bu konuda bana hak vermiş, ama bir müddet sustuktan sonra şöyle demişti:

"Keşke siz bana bunları daha önce verseydiniz... Korkarım, şimdi istesek de bir şey yapamayız, çünkü ok yaydan çıktı artık. Raporlar yazıldı, dekanlığa verildi, bundan sonra ne yapılabilir, bilmiyorum.." Pratik açıdan Sacit bey yerden göğe kadar haklıydı elbet. Eleştirilerimi ona son dakikada yetiştirmekle çok büyük bir taktik hatâ işlemiştim. El yazısı notlarımı vermem daha iyi olurdu, hiç değilse daktilo notları parça parça verebilirdim, ama onu da akıl edememiştim. Ama gene de isterlerse İbrahim beyin profesörlük işini gündemden şimdilik çıkarabilirlerdi, üstelik bunu da kendileriyle İbrahim beyden başka kimse fark etmezdi. Kara kara düşünen Sacit beye, "Efendim, siz gene bu akşam eleştirilerime bir göz atın, lütfen" dedim. "Baktınız ki, durum gerçekten de kötü, verdiğiniz raporları bir müddet için geri alırsınız, böylece.." Sacit bey, "İyi, ama öbür jüri üyeleri ne olacak?" diye itiraz eti. "Onlara nasıl dert anlatacağız? 'Efendim kusura bakmayın, galiba bir yanlışlık yapmışız' mı diyeceğiz? Sonra bu çok tuhaf kaçmaz mı? Her şey pişirilip kotarıldıktan sonra bunu onlara anlatmak çok güç dostum... Bilmem size durumu anlatabiliyor muyum?" Sacit bey bu dediklerinde de haklıydı; öte yandan benim bu uğraşlarımı hiç kale almamış gibi davranmak istemediği de belliydi. Bu defa benim kara kara düşündüğümü görünce, elini şefkatle sırtıma koyarak, "Neyse, her halde bir çaresine bakacağız dostum, siz merak etmeyin. Ben önce bir Yekta'yla konuşayım, bakalım o ne diyor?" dedi. Bundan biraz cesaret alarak, "Hocam" diye ağır ağır söze başladım. "İnanın, sizi böyle güç bir durumda bıraktığım için çok üzgünüm. Aslında bu işe hiç girişmek istemezdim, ama H. Y. olayı beni çok etkiledi, bunu siz de biliyorsunuz. Yeni bir H. Y. olayı çıkmasını inanın ben de istemem. Hele böyle bir olaya sizin ve Yekta beyin âlet olduğunuzu görmek bana son derece büyük bir acı verir. Ancak İbrahim beyin yazdıklarını okuduktan sonra, böyle bir rezalete göz yummam da mümkün değil, ne yazık ki. Çok denedim, ama inanın yapamadım. Belli ki bu adam sizin iyi niyetinizi kötüye kulanmış, ağzınızdan girmiş burnunuzdan çıkmış, nasıl yaptıysa size kendini satmayı başarmış. Belki biraz kaba konuşuyorum, ama bunu içtenliğime bağışlamanızı rica edeceğim. Beni isyan ettiren de asıl bu. Bu adam düpedüz sizleri aldatmış. Nasılsa boş bulunmuşsunuz, herhalde Viyana'da doktora yaptı diye bunu bir şey sanmışsınız. Bunu da çok iyi anlıyorum, hepimiz bazan bu tür aldanmalara düşeriz. Ama, benim merak ettiğim bir başka nokta var: Bu adam sizin öğrenciniz olmadı mı? Nasıl bir öğrenciydi, hatırlıyor musunuz?" Sacit bey bir an düşündükten sonra, "Öyle pek parlak bir öğrenci değildi elbet, öyle sizin gibi, Necmi gibi" dedi. "Sonra bütün öğrencilerimizi

yakından tek tek tanımak fırsatımız pek olmuyor, sizin de bildiğiniz gibi.." Bunun üzerine ben, "Tahmin ettiğim gibi sıradan bir öğrenci olduğu anlaşılıyor" diye sözüme devam ettim. "Şüphesiz biz bütün öğrencilerimizi yakından tanımak fırsatını bulamıyoruz, sizin de buyurduğunuz gibi, ama şöyle bir parça yetenekli öğrenciler hemen gözümüze çarpıyor, öyle değil mi? Ben biraz akıllı öğrencilerimin hepsinin adlarını bilirim, onlarla daha yakın bir ilişki içindeyimdir çünkü. Durumun sizin için de pek farklı olduğunu sanmıyorum. Demek ki, İbrahim bey öğrenci iken hiçbir varlık göstememiş. Bu bir. Duyduğuma göre, Necmi sonradan onu asistan almanıza da karşı çıkmış, hattâ dedikleri doğruysa, bir ara bu yüzden sizinle selâmı sabahı da kesmiş. Özür dilerim, ama onun bu konudaki uyarısına da kulak asmamanız hatâ olmuş bence.." Sacit bey bu sözüme kızmadı. "Evet, belki haklısınız, ama olan oldu artık. Bütün bu olanları geri çevirmek mümkün olmadığına göre, ne desek boş şimdi, öyle değil mi?" demekle yetindi. Ancak ben söyleyeceklerimi bitirmemiştim. Karşımdaki sanki bir hocam değil de, yakın bir dostummuş gibi konuşmamı sürdürdüm. "Haklısınız hocam, geçmişte olanları tartışmanın bir faydası yok bence de. Benim amacım da sizin yeni bir yanlış yapmanızı önlemek zaten. Belki Necmi'nin İbrahim bey hakkında söylediklerini o zaman şu veya bu nedenle ciddîye almadınız. Olabilir. Ama ben şimdi sizin karşınıza olabileceği kadar ağır başlı bir eleştiriyle çıkıyorum ve size 'böyle bir adam değil profesör, asistan bile olamaz' diyorum. Evet hocam, bu iddiamda son derece samimîyim ve bu konuda kişisel çekememezlik gibi duygusal motiflerle hareket etmediğimi de bildiğinizi sanıyorum. Ben kendim profesör olmak istemediğimi size de, Yekta beye de söyledim, biliyorsunuz. Bunu geçici bir kapris ürünü saymamanızı da tekrar rica edeceğim. Ben yeni yetişen kuşağın mutlaka eskilerden daha iyi olması gerektiği kanısındayım. Sizin kendi yetiştiğiniz Darülfünun'un bilimsel seviyesi hakkında anlattıklarınızı hiç unutmadım. Bu nedenle sizlerin de, bizim sizden daha kaliteli olmamızı istediğinizden ve beklediğinizden eminim. Yoksa yanılıyor muyum? (Sacit bey burada başını onayladığını gösteren bir biçimde sallamıştı). O halde? Ama siz şimdi tutmuş, sizden kat kat düşük kalitede birini profesör yapmaya kalkıyorsunuz. İşte buna hakkınız yok, sayın hocam. Bilmem, size sıkıntının asıl kaynağını anlatabildim mi?"Sacit bey bu sözlerimden biraz alınmış mıydı, yoksa sadece duygulanmış mıydı, pek ayırt edemedim. Ancak konuşmaya başladığı zaman ses tonu heyecanını pek gizleyemiyordu. "Evet, sizi anlıyorum dostum, dedikleriniz de genellikle çok doğru. Ama İbrahim beyin sizin sandığınız kadar da kötü olabileceğine ihtimal

vermiyorum doğrusu. Belki sizin kadar yetenekli değil, bunu kabul ediyorum. Ama çalışkan ve azimli bir arkadaş, son zamanda telif ve çeviri iki üç kitap yayınladı. Sonra geçenlerde Tübingen'den Prof. Schrader gelmişti, bizim İbrahim'in orada çok güzel bir seminer yaptığını söyledi. Bütün bunlar da gösteriyor ki, dostumuz o kadar boş biri değil. Sizin ve hele Necmi'nin iddia ettiğiniz gibi yani.." Prof. Schrader'in övgüleri Sacit beyi pek etkilemişe benziyordu. "Evet ama hocam" diye sürdürdüm konuşmamı. "Schrader bir felsefeci değil ki, nihayet bir sanat tarihçisi. Meslekten olmayan her insan, kendi alanında büyük bir otorite bile olsa, yabancı bir alanda söylenenleri gözünde büyütebilir. Amatörlerin gözünü boyamak çok kolaydır bu nedenle. Sonra İbrahim bey bazı sağlam kaynaklara dayanarak çok iyi bir seminer de yapmış olabilir, bu hiç de güç bir şey olmasa gerek. Seminer Almanca olduğu için yanlış anlama ihtimali de en aza inmiş oluyor elbet. Bu nedenle Schrader kendisini çok beğenmiş olabilir. Ama, hocam, bir adamın bilimsel değeri hakkında daha objektif bir yargıya varabilmek için, daha ilkokul çağından bu zamana kadarki bütün başarısını göz önünde tutmak gerekmez mi? Siz bu arkadaşın öğrenciliğinde pek parlak bir kişi olmadığını kendiniz de itiraf ediyorsunuz. Yoksa bu arkadaşın zekâsı 25 yaşından sonra mı birden bire gelişti dersiniz? Amerika'da akademik kariyere alınması söz konusu olan bir gencin bütün öğrencilik dönemindeki başarılarının teker teker göz önünde tutulmasının hikmeti nedir dersiniz? Hattâ niçin kolejdeki ve üniversitedeki öğretmenlerinden ayrı ayrı "referans" mektubu istenir? Sizin İbrahim beyin Viyana'da doktora yapmış olmasına çok önem verdiğiniz anlaşılıyor. Orada da, Alman üniversitelerinde olduğu gibi, doktora ile mezun olunduğunu siz de biliyorsunuz. Hiç Viyana'daki hocalarından İbrahim beyin akademik yetenekleri konusunda reference mektubu istemek aklınıza geldi mi? Hayır. Ama işte ben size günlerce süren ciddî bir incelemeden sonra kaydettiğim eleştirileri getiriyorum. Bunları da bir çeşit referans mektubu olarak kabul edebilirsiniz. Sizinle şöyle bir bahse de girmeye hazırım. Bölüm'de istediğiniz gibi bir jüri kurun, bu jüriye İbrahim beyin kendisini de alabilirsiniz. Eleştirilerimi bu jüri üyeleri değerlendirsinler. Yalnız bana da bunları belgeleme hakkı verilsin. Şimdi ben diyorum ki, bu yaptığım eleştirilerden onda biri, sadece onda biri, fazla değil, jüri tarafından reddedilirse ben herkesin önünde cahil biri olduğumu itirafa, hattâ doçentlikten istifaya hazırım. Ne dersiniz? Kabul mü?"

Sacit beyi kıskıvrak bağlamıştım. Bir müddet susarak önümde duran dosyaya baktıktan sonra, "Belki haklısınız, dostum" dedi. "Bu konuda ben de, Yekta da bazı hatâlar yapmış olabiliriz, sizin dediğiniz gibi.

Ama bütün bunların sonucu değiştireceğinden gene de şüpheliyim. Maalesef bu işte bir hayli geç kalındı. Şimdi istesek de fazla bir şey yapamayız sanırım. Ama ben dediklerinizi Yekta'ya aynen ileteceğim elbet. Bakalım dekan olarak o bu işe ne der? Tabii Bölüm içinde jüri kurmak filân olacak iş değil; hem böyle bir şey duyulursa bütün âlem güler bize. Ama sizin sıkıntınızı da çok iyi anlıyorum. Ayrıca bu konuda gösterdiğiniz titizliği büyük takdirle karşılıyorum. Keşke herkes sizin gibi olsa. O zaman bütün bu çeşit aksaklıklar olmazdı. Ama, ne yaparsınız, biraz da bu memleketin kaderi böyleymiş demek. Bu gibi durumlarda biraz da Stoik olmak gerek bence. Her şeyin bugünden yarına düzelebileceğine inanmak belki güzel bir şey, ama realitelere de büsbütün gözümüzü kapamamak gerek".

Sacit bey her zamanki gibi işi tatlıya bağlamasını becermişti. Beni kapıdan uğurlarken yüzüne her zamanki yaramaz çocuk gülümsemesi gelmişti. Ben belki şimdilik fazla bir şey elde edememiştim, ama bu konuşmayı kazasız belâsız atlatabilmiş olmama seviniyordum. Aramızda tatsız bir tartışma olabilirdi, hattâ kendimi kaybedip Sacit beye olmayacak sözler söyleyebilirdim. Ama dostça ayrılmamızdan, onu kırmadan bu işin altından kalktığım anlaşılıyordu. Çok yorgun olmama rağmen hafiflemiş gibiydim. Onun odasından çıkarken koridorda İbrahim beyle karşılaşmam benim için çok tatsız bir sürpriz oldu. Benim Sacit beyin odasından çıktığımı görünce yüzü neredeyse ağlamaklı bir ifadeye bürünmüştü. İçimin gene "cızzz" ettiğini duyar gibi oldum. Zavallı İbrahim bey, kim bilir hakkımda neler düşünüyordu? En çok merak ettiğim şey de, davranışımın motiflerini onun nasıl açıkladığıydı. İnsan nedense değer vermediği kimselerin bile kendi hakkında yanlış bir şey düşünmesini istemiyor. Onun pek zeki birisi olmadığını biliyordum, ama gene de kendi kendime, "Salt bir çekememezlik yüzünden böyle davrandığımı sanacak kadar aptal olamaz artık" diyordum.

Odamdan yazdığım eleştirinin Necmi ve Semiha için ayırdığım kopyalarını alıp çıkarken, gene İbrahim beyle karşılaşmaz mıyım? O da tam o sırada odasından çıkıyordu ve elimde iki şüpheli dosya olduğunu görmüştü. Bir an elimde bir suç âletiyle yakalanmış gibi utandığımı hatırlıyorum. Yüzümdeki gülümseme kuşkusunu iyice artırmış olmalıydı, zira kapısını daha önce kilitlemiş olduğu halde, arkasını bana dönüp tekrar kilitlemek istiyormuş gibi davranması ne kadar bozulduğunu benden gizlemek amacına yönelikti. Oysa ben arkasından sol yanağının nasıl titrediğini görebiliyordum. (Zavallı İbrahim bey, davranışlarımın bütün acımasızlığına rağmen, bu olaylar boyunca ve daha sonraları bir zaman ona

hep acımışımdır nedense... Tâ ki onun başkalarına karşı benden de acımasız davrandığını öğrenene kadar. Şimdi içimde ona karşı nefret demeyeyim, ama sadece tiksinmeye benzer bir duygu var). Dosyalar elimde Necmi'nin odasına girdiğim an, fırtınadan kurtulup bir limana sığınmış bir gemi kaptanı kadar rahatlamıştım.

Necmi gene beni yarı sevgi, yarı yergi sözleriyle karşıladı. "Demin seni aradım odanda, bulamadım. Odacı Mustafa, Sacit beyin yanında olduğunu söyledi. Ee, anlat bakalım neler oldu?" Olanları olduğu gibi — elbet biraz özetleyerek— Necmi'ye anlattıktan sonra, "Hadi bakalım, şimdi sıra sende, göster artık kendini" diyerek bitirdim hikâyemi. Necmi hemen savunmaya geçerek, "Ben ne göstereceğim Hüseyin?" dedi. "Sen zaten söyleneceklerin hepsini söylemişsin. Sonra upuzun da bir eleştiri hazırlamışsın ayrıca.." Daha şimdiden bir kaçamak aradığı belliydi. "Ben onu bunu anlamam, Necmi" dedim. "Gerçi ben elimden geleni fazlasıyla yaptım, ama sen beni açıkça desteklemezsen, daha önce de dediğim gibi, ben sadece kötü kişi olduğumla kalırım. Onun için, bu İbrahim beyin profesör olmasını gerçekten de istemiyorsan, hiç olmazsa benimle hemfikir olduğunu şu veya bu şekilde belli etmen gerekir. Hem onun profesör olmasını asıl istemeyen sensin. Profesör olmuş olmamış, benim pek umurumda değil zaten. Hattâ demin gene bizim aralıkta karşılaştık sana gelirken, bayağı acıdım zavallının haline, neredeyse ağlayacaktı.." Necmi, bu sözlerim üzerine büyük bir telâşla lâfı ağzımdan aldı. "Tam buldun acınacak adamı, Hüseyin. O ne hinoğlu hin, ne içten pazarlıklı heriftir o... Bana bile kaç zamandır kur yapmaya başladı gene. Aklınca beni kandıracak, pis herif... Bir de insana yılışması yok mu olur olmaz yerlerde? Geçen günkü kokteylde bu gene o yalancı sırıtmasıyla yanıma yaklaştı, bir de beni yanağımdan öpmeye kalkmaz mı herkesin içinde? Aklınca dost olduğumuzu gösterecek herkese... Elimle itip, "dur bakayım yavaş gel" demek zorunda kaldım. Ama, pis herif, biraz sarhoş numarası yapıp gene sırnaşmaya kalkmaz mı? Onun için, sen onun ağlama numaralarına filân kulak asma. Şimdi Semiha'yı da elde etmiş, senin aleyhine demediğini bırakmıyor, haberin olsun! Semiha da ona uymuş, onunla seni çekiştirip duruyorlar. Şaşırdın değil mi? Oysa sen Semiha'ya toz kondurmazsın. Ah, Hüseyin ah... Senin çok sevgili Semiha'n, hemen İbrahim beye koşup, aleyhinde bir dosya hazırladığını haber vermiş. Tutuşmuş mu seninkinin paçası? Şimdi bütün derdi gücü senden gelebilecek bir tehlikeyi önlemek, zira Sacit beyin seni ne kadar sevdiğini biliyor. Bu maksatla beni de kendi oyununa âlet etmeye kalkıştı. Pis herif. Güyâ sen benim profesörlüğümün konuşulacağı gün Semiha'nın oda-

sına gidip bunlara, "elimde nah bu kadar bir dosya var, şimdi yukarıya çıkıp o alçağı paçavraya çevireceğim" demişsin. Doğru mu bu, Hüseyin? Ben Semiha'nın ne mal olduğunu bilmez değilim, ama durup dururken de böyle bir şeyi niçin uydursun? Bunu duyunca, inan, sana çok kırıldım, Hüseyin. Senden böyle bir şeyi asla beklemezdim.."

Necmi'yi yatıştırmam kolay olmadı. Leon beyin doktora raporu konuşulurken Şerafettin beyin saldırıları karşısında susmuş olmasından öfkeye kapılarak Semiha'nın ve İbrahim beyin önünde buna benzer bir şeyler söylemiş olduğumu, ama bunun salt öfkemi boşaltmak amacıyla söylenmiş bir söz olduğunu, nitekim o gün Kurulda kendisine de "dünyanın en alçak adamı" dediğimi hatırlatarak gönlünü almaya çalıştım. Ciddî bir niyetim olsa susar mıydım? Hem kendisi hakkında neler düşündüğümü bilmiyor muydu? Necmi, uzunca bir dertleşme ve karşılıklı ilânı aşk sonunda, "Ah, o Semiha yok mu" diye başladı söylenmeye. "Sen onu benim kadar tanımazsın, Hüseyin. O ne yılandır o. Ama sana hep dost görünmeye çalışır bir yandan da. Daha odasından çıktığın an başlar arkandan atıp tutmaya. Benim olmadığım zaman da, eminim, sizlere beni çekiştiriyordur. Doğru değil mi? (Doğru..) Şimdi de, ne çıkarı varsa, İbrahim beyle flört ediyor. Öyle ya, yarın bir gün profesör olma sırası kendisine gelecek nasıl olsa... Ah, Hüseyin ah, senin saflığına hayranım, inan." Necmi bu minval üzere daha bir süre içini döktü, derken sözü gene şu ayrı kürsü meselesine getirdi. "Şu yeni kürsü için de aksilik etmeseydin, belki şimdiye kadar her şey olup bitmişti. O zaman ne şu yılışık, pis herifin yüzünü görürdün, ne de Semiha'nın kaprisini çekmek zorunda kalırdın. Leon bey, sen ve ben ideal bir üçlü oluşturur, bunların dedikodularından uzak, kendi başımıza, istediğimiz gibi yürütürdük işimizi. Amerikalılar yardım da vaat etmişlerdi o kadar, ama sen bir tülü yanaşmak istemedin nedense. Ama sonuçta kim kaybetti? Bak, tutmuş, İbrahim bey gibi beyinsizler yüzünden kendini harcıyorsun boş yere. Ne olurdu yani teklifimi kabul etseydin?" Necmi her işte sadece kendini düşünürdü, ama benim onun niyetlerine değil de, tasarladığı işin muhtemel sonuçlarına göre hareket etmem gerekmez miydi? Belki de onun düşlediği gibi yeni bir Analitik Felsefe kürsüsü kurmanın bana da yararı dokunabilirdi, o halde ne diye ona bir şans tanımamakta inat ediyordum? Gerçi çok çekilmez yanları vardı (hangimizin yoktu ki?), ama hiç değilse İbrahim bey gibi gıllığışlı ve yapmacık değildi. İçinden geçenleri saklayamaması bile onun içtenliğinin bir belirtisi değil miydi? Geçimsizliğini de, çocuksu dostluk gösterileri fazlasıyla bağışlatmıyor muydu? Bölüm'de tek kafa birliği edebileceğimiz kişi de o olduğuna göre, onun teklifi üze-

rinde biraz daha ciddîyetle durmam gerekmez miydi?

Bir müddet düşündükten sonra, "Peki Necmi" diye söze başladım. "Kürsü konusunda Leon beyle de bir kere görüşeceğim. Bakalım o ne diyor? Buna en az senin kadar sevinecektir sanırım. Zira, anladığım kadarıyla, Bölüm'de esen havadan o da bir hayli tedirgin. Hele şu İbrahim bey yüzünden bir şeyler olabilir diye ödü patlıyor zavallının. Hazırladığım eleştiriden onun haberi bile yok, ama o keskin zekâsıyla bir şeyler döndüğünü anlamış olmalı ki, ikide bir ağzımı arayıp duruyor. Şimdi şu soruma açık, seçik ve kaçamaksız cevap vermeni istiyorum: Kürsü kurma teklifini kabul edersem, sen de İbrahim bey işinde beni desteklemeyi kabul eder misin? (Bu sorum üzerine Necmi'nin gözleri bir an sevinçle parladı, ama susarak gözlerini yere indirdi, çok düşünceli görünüyordu). Birlikte kürsü kurarsak, başkan elbet sen olacaksın, zira benim daha dört beş yıl profesör mrofesör olacağım yok nasıl olsa... Buna karşılık senden tek isteğim şu: Sana verdiğim eleştirileri bu akşam sen de bir gözden geçir bakalım, dediklerim doğru mu? Belki yanlış yorumladığım yerler vardır, olur a, insanlık hali... Ama eleştirilerime genellikle hak veriyorsan, bunu gidip Sacit beye, hattâ Yekta beye açıkça söylemeni istiyorum. Elbet, istiyorsan, benimkilere sen kendi eleştirilerini de ekleyebilirsin. Böyle yaparsan, hem iddiamız daha bir güç kazanır, hem de Sacit beyin yıllardır duyduğum bir şikâyetinden kurtulmuş olursun. Onun dediğine bakılırsa, sen durmadan İbrahim beyi batırıyormuşsun, ama bugüne kadar ona ipe sapa gelir yazılı bir eleştiri getirmemişsin. Onun için, adam haklı olarak senin söylediklerini ciddîye almıyor. Ben de olsam almam. Ama şimdi eline tam fırsat geçmişken, benim yaptığım gibi doğru dürüst bir şeyler yazıp götürürsen ona, iş değişir, öyle değil mi? Belki bunu yapmaya şimdi vaktin yoktur, olabilir, o zaman hiç değilse benim yazdıklarımı okuduğunu ve bana ilkece hak verdiğini söyle, o da yeter bence. Ha, ne dersin?"

Necmi kaygı bulutlarının kararttığı yüzünü yere indirmiş, somurtarak susuyordu. Elektronik beyni gene çıkar hesapları yapıyor olmalıydı. Bir müddet konuşmasını bekledikten sonra, onu ürkütmemeye çabalayan bir ses tonuyla, "Bak Necmi" diye yeniden söze başladım. "Sacit beyin, hele Yekta beyin eleştirilerimi bir iki günde okuyabileceklerini pek sanmıyorum. Okumak isteyecekleri bile çok şüpheli bence. Sacit bey, 'ok yaydan çıktı' demedi mi zaten, 'artık okuyup da ne olacak?' diye bile düşünebilir. Ama sen okuyabilirsin, bu nedenle hiç değilse sen Sacit beye gidip bu konuda beni desteklersen, belki o da telâşa kapılıp fikrini değiştirebilir. Duyuyor musun dediklerimi, Necmi?" Necmi ses tonu-

mun tehditkâr yükselişinden irkilmiş gibi koltuğunda doğrulup yüzüme baktı. "Vallahi, ne diyeceğimi bilemiyorum, Hüseyin" diye kekeledi. "Sacit beye gidecek misin, gitmeyecek misin, sana sadece bunu soruyorum" diye çıkışmam üzerine, Necmi, "Ah Hüseyin, bana ne kadar güç bir şey teklif ettiğinin farkında mısın, bilmem?" diye acındırıcı bir tonda konuşmaya başladı. "İnan, ben ölsem bile Sacit beye karşı gelemem. Çünkü hayatta hemen her şeyimi ona borçluyum, bunu sen de biliyorsun. (Sacit bey öğrenciliğinde Necmi'ye maddî bakımdan da yardımcı olmuşmuş. Bana bütün bunları samimî bir anında uzun uzun anlatmıştı ve şimdi de herhalde bunu kastediyordu). Ben Sacit beye nankörlük edemem, Hüseyin, lütfen beni anlamaya çalış... sonra bu İbrahim bey yüzünden onunla aramızın nasıl bozulduğunu da biliyorsun. Tam iki yıl bu yüzden onunla konuşmadım, inan bana. Sen o zaman Avrupa'daydın, burada neler olmadı, neler! Ama, ne yaptımsa, bu pis herifin beş para etmez birisi olduğunu bir türlü kabul ettiremedim ona. Daha ne yapabilirdim, Hüseyin, sen söyle? Belki Semiha olmasaydı ben gene Sacit beyi ikna edebilirdim. Ama o da bana karşı İbrahim beyi tutunca, ben yalnız kaldım ister istemez. Şimdi seni desteklememi istiyorsun, ama bundan sonra bir yararı olacağını hiç sanmıyorum. Ne yazık ki, çok geç kaldık Hüseyin, bana kalırsa biz ne yapsak bu pis herifin profesör olmasını engelleyemeyiz artık. Ben onun profesör olmasını çok mu istiyorum sanıyorsun, ama ne yazık ki benim yapabileceğim bir şey yok bu durumda. Diyelim ki eleştirilerini okudum (akşam eve döner dönmez ilk işim yazdıklarını okumak olacak zaten, bundan emin olabilirsin) ve Sacit beye gidip, 'Efendim, Hüseyin'in yazdıklarını ben de okudum. Böyle birini nasıl profesör yapabiliyorsunuz?' desem tepkisi ne olur sanıyorsun? Ah Hüseyin, dediğim gibi çok safsın, çok. Benim ters bir çıkışımın onu kırmaktan başka bir şeye yarayacağını hiç sanmıyorum. Hüseyin, inan bana, bunları salt görevimi kaytarmak için bahane olsun diye söylemiyorum. Sen Sacit beyi bana sor. Onu yirmi yıldır tanırım, tepkisinin ne olacağını şimdiden gün gibi görüyorum. Onun için, bana böyle bir şey teklif etme, Hüseyin, ölsem yapamam.."

Necmi'nin öne sürdüğü kanıtlar korkudan veya çıkar hesabından kaynaklanıyordu belki, ama haklı olmadığı da pek söylenemezdi. Aslında girişimimin bir sonuç vermeyeceğini ben de sezmiyor değildim, ama Don Kişot yaradılışımdan mıdır nedir, bu haklı dâvâma hiç değilse onun arka çıkmasını çok istiyordum. Bu nedenle beni yel değirmenleriyle savaşımda yalnız bırakacağını anlamam beni iyice öfkelendirmişti. Sesimin tonunu yükseltmeye çalışarak ve gözlerinin içine bakarak, "Sana bu lâfı

daha önce de bir defa söylemiştim" diye söze başladım. "Şimdi bir daha tekrar ediyorum: Sen dünyanın en alçak adamısın, Necmi. Yok Sacit beye bir şeyler borçluymuşsun, yok onu kıramazmışsın, bütün bunlar lâf. Sen bunları başkalarına anlat. Bak, gidip Sacit beye eleştirilerimi onayladığını bile söylemeye cesaret edemiyorsun, bir de benden seninle birlikte kürsü kurmamı bekliyorsun, öyle mi? Yağma yok, dostum. Eğer biraz olsun beni desteklemezsen, seninle kürsü kurmak değil, bu bölümde bile daha fazla duramayacağım, bunu böyle bilesin. Çekip gideceğim başka bir yere... Başka üniversite mi yok? Sizin gibi adamların arasında daha fazla kalamayacağım anlaşılıyor. Hem benim sana güvenip de İbrahim gibi bir beyinsizle uğraşmam hatâ zaten. Sat anasını be, sana mı düşmüş el âlemin tasası? Yok profesör oluyormuşmuş, olursa olsun, bana ne? Profesör olanların hepsi ondan çok mu iyi sanki? İşte H. Y.'yi gördük, ne oldu sonunda? Mâdem ki sen en küçük bir yardımı bile benden esirgiyorsun, şimdi hemen Sacit beye gidip eleştirilerimi de geri isteyeceğim. Ben bu işten vazgeçiyorum, dostum. Dünyanın tek enayisi ben mi kaldım? Ben aranızdan gidince, belki hepiniz daha rahat edersiniz. Leon bey gözünüze diken olduydu zaten. Belki o hiç beğenmediğim, nefret ettiğin İbrahim beyle dost bile olursun ben gidince, belli olmaz... Ama ben bu işte yokum artık, bunu böyle bilesin.."

Bu sözlerimden sonra ayağa kalktığımı gören Necmi de telâşla ayağa kalkarak önüme geçti. "Dur, Hüseyin, öyle hemen heyecanlanma" diyerek beni yatıştırmaya kalkıştı. "Dur, biraz daha konuşalım, otur şöyle lütfen... Ne demek istediğimi sana pek iyi anlatamadım herhalde. (Ben yerime oturduktan sonra kendisi de koltuğa oturunca rahatlamış gibiydi). Sana da lâf söylemeye gelmiyor ki, birader, hemen kızıveriyorsun. Her neyse, bak Hüseyin, samimiyetime ister inan, ister inanma. Gerçi bana arada çok ağır lâflar söylüyorsun, demin de söyledin, ama seni sevdiğim için bunlara aldırmıyorum. Ben senin yaptıklarının on mislini, yüz mislini yapmak isterdim, ama yapamıyorum, Hüseyin. İnan bana, yalan söylemiyorum. Bazan Sacit beye söyleyeceklerimi düşünmekten gözüme sabahlara kadar uyku girmiyor. Neler, neler gelmiyor aklıma. Ama Sacit beyin yanında bunlardan binde birini bile söylemeye cesaret edemiyorum nedense? Bu da bilinmeyen bir kompleks herhalde. Onun için, yalvarırım beni mâzur gör, ama dâvândan dönmeyi de düşünme lütfen... Bu herifin profesör olduğunu gözünün önüne getirebiliyor musun, Hüseyin, düşünsene biraz?." Burada Necmi'nin sözünü alaylı bir tonla kesmek zorunda kaldım: "'Avanti soldato, bravo capitano' değil mi? Hep ben öne atılayım, sen alkışla." Necmi gene telâşa kapılarak,

"Gene yanlış anladın sözümü" diyerek beni yatıştırmaya çalıştı. "Herkes senin gibi cesur olmaz, Hüseyin, bunu anlamaya çalış. Ben senin gibi olmadığımı biliyorum, bundan da büyük üzüntü duyuyorum. Ama senin de dediğin gibi, bu sonunda bir yaradılış meselesi. Oysa senin gibi sözü pek, gözü pek, savaşçı bir insan olmayı ne kadar isterdim. İnsanın içindekileri boşaltamaması ne büyük azap, sen hiç bunu tattın mı? Sen her düşündüğünü çekinmeden, rahatça söyleyebildiğin için çok şanslısın. İnan, sana bu yüzden gıpta ediyorum, hattâ seni kıskanıyorum. Sen benim gözümde gerçek bir kahramansın. Hüseyin, yeri geldi artık, bunu da senin önünde açıklıyorum. İster yaranma de, ister dalkavukluk de, ne dersen de, umurumda değil, ama bunu bütün içtenliğimle söylediğime inanmanı istiyorum: *Hüseyin, sana gerçekten de hayranım.*"

Necmi'nin heyecanından samimî olduğu açıkça anlaşılıyordu ve onu böyle bir deklarasyona zorladığım için kendimden utanmıştım. Ayağa kalkarak, "Sana inanıyorum, Necmi" dedim. "Ama beni kahraman yapmaya kalkman resmen gülünç... Elbet senin bu işi gözünde bu kadar büyüteceğini bilseydim, daha baştan teklif etmezdim. Ben sandım ki... Neyse. Bu konuya dönmekte bir yarar yok artık. Anlayabildiğim kadarıyla, bu Bölüm'de bana yol görünüyor dostum. Yoo, gerçekten de kalmam mümkün değil artık. En azından o İbrahim bey denilen zavallıyla ikide bir karşılaşmaya dayanamam bundan sonra. Benim için en iyisi buradan çekip gitmek. Leon beyi de burada bırakamam herhalde. Bakalım artık... Eleştiri yazımı hocalardan geri istemeyeceğim, okuyup kararlarını kendileri versinler. Ben görevimi yaptım. Çok muhtemelen raporlarını geri almayacaklar. Canları isterse alsınlar, ona da karışmayacağım. Sen beni destekleseydin, belki durum değişebilirdi. Ama şimdi hiçbir şey umurumda değil, zira daha şimdiden kendimi bu Fakültede bir yabancı gibi görüyorum. Oysa kararım bu işi sonuna kadar götürmekti, gerekirse Profesörler Kurulu'nda kalkıp bildiklerimi söyleyecektim. Ama fikrimi değiştirdim. Ben de senin gibi susacağım. Belki senin beni desteklememen bir bakıma iyi oldu. Boş yere bir sürü insanı kırmış olacaktım ve elime hiçbir şey geçmeyecekti. Yani sen istemeyerek beni güç bir durumdan kurtarmış oldum. Bu nedenle sana kızmak şöyle dursun, şükran borcu duymam gerekir, öyle değil mi?"

Kendisinden ayrılmak üzere elimi uzattığım zaman, Necmi bir müddet öylece şaşkın bakışlarla yüzüme bakıp durdu ve neden sonra, "Ciddî misin, Hüseyin?" diye sordu. Sesi güçlükle çıkıyor gibiydi. "Evet hem de çok ciddîyim." "Yani beni bunların içinde tek başıma mı bırakıyorsun?" Asıl kendisinin beni tek başıma bıraktığının farkında değil gibiydi. "Yok

canım" dedim. "Ben gidince siz aranızda —senin deyiminle— yeni bir 'konstellasyon' oluşturursunuz nasıl olsa. Sen orasını hiç merak etme. Şimdi bana müsaade. Sana da yeni dostluk ilişkilerinde mutluluklar dilerim!" Ondan ayrılırken Necmi'nin yüzü de, İbrahim beyinki gibi ağlamaklı bir hal almıştı. Ama daha fazla bir şey söyleyemedi. Elini bu defa bilerek onun yaptığı gibi yarım porsiyon sıkarak odasından ayrıldım. Bu onunla son konuşmamız olacaktı. O da beni gördüğü yerde İbrahim bey gibi suratını başka tarafa çevirmeye başlamıştı.

GENE EVİMLE İLGİLENMEYE BAŞLIYORUM

Aşağı yukarı iki aydır Adadaki evin semtine uğramadım. Onu büsbütün unuttum demeyeceğim, ama bir çeşit kış uykusuna yatırmış olduğumu söyleyebilirim. Yakın zamanlara kadar bütün ilgimi üzerine çeken, ayrıca beni merak ve kaygıya boğan bir nesnenin böyle birdenbire üçüncü plâna düşüvermesi bir an beni bayağı kaygılandırdı. Yoksa bu ev yaptırma işi de geçici bir kapris miydi? Hayatta hiçbir işe gereken ciddîyetle sarılmayacak mıydım? Bu düşünce beni günlerce tedirgin etti. Bendeki bu değişikliği nasıl açıklayabilirdim. "Mevsim kıştı, bu havada zaten çalışılmazdı. Sonra nasılsa bahardan önce taşınmam söz konusu olmazdı..." filân falan... Ama sanırım asıl neden başkaydı: kendimi "İspanya'da Bir Şato-"yu yazma işine fena halde kaptırmıştım. Belki hayatta ilk defa kendime verdiğim bir sözü tutabilmenin gururu ile de sarhoş gibiydim. Zira her zaman oldukça erken kalkıp öğlen yemeğine kadar (hattâ bazan öğleden sonraları da bir kaç saat) ha bire yazıyordum. Kitap şimdiden kalın bir cilt oluşturacağa benzer. Yazma işini gözümde ne kadar büyütüyormuşum meğerse. Oysa bir oturunca durup dinlenmeden yazabiliyorum. Eminim, bir başlarsam, yazmayı tasarladığım felsefe monografilerini de kısa zamanda bitirebileceğim. Ama nedense her iki işi baş başa yürütmeyi bugüne kadar deneyemedim bir türlü. Düşüncemi kendi kişisel yaşantımdan kurtarıp daha soyut konulara yöneltemezmişim gibi geliyor bana.

Yeni yıl için kendime verdiğim sözlerden ancak birini tutabilmiş durumdayım şimdilik. Ama bu da fena bir başlangıç sayılmaz.

Bu arada baharı aratmayacak kadar güzel günler oldu. Güneş yalnız insanın vücudunu değil, içini de ısıtıyordu. Her şey insanı doğaya çağırıyor gibiydi. İsteksizliğimi ve tembelliğimi yenerek bir öğleden sonra adaya gitmeye karar verdim. Gerçekten hârika bir gündü. Vapur adaya yaklaşırken evi ihmal ettiğimden ötürü kendime kızmaya başlamıştım. Zaten hayatta başarısızlıklarımın nedeni hep bu ihmalciliğim değil miydi? Kınalı ve Burgaz "nature morte" görünümündeydi. Evler yalnızlıktan sıkılmış, vapurlardan insanların çıkıp kendilerini şenlendirmesini bekliyor gibiydi. Bunların tanımadığım sahiplerine içimden veriştirip duruyordum. Bu kadar güzel bir yerde evleri olduğu halde, İstanbul denen o mezbelelikte nasıl oturabiliyorlardı? Vapurla kente inmek, bir saat, bilemediniz bir buçuk saat alıyordu. İnsan rahat rahat gazetesini kitabını okuyarak bu zamanı değerlendirebilirdi. Bu güzelim evleri dokuz, on ay boş bırakıp gitmek sadece bir savurganlık değil, üstelik estetik bir ihanetti. Böylesine güzel bir yerde evi olan bir kimse gidip gürültü, pislik ve kalabalıktan geçilmeyen o sokaklarda değil manzara, çoğu zaman güneş bile görmeyen o apartmanlara nasıl tıkılırdı? İki adanın da sokakları bomboş gibiydi. Yalnız kıyıda ve iskele yakınında birer gölge gibi dolaşan tek tük kişiler görünüyordu. Ama Heybeli'de durum çok farklıydı. Kente göre çok sessiz ve hareketsiz görünmesine rağmen, burada hayat vardı. Son Avrupa yolculuğumda otobüsümüzün şoförü Avusturya sınırına gelince, "Sayın yolcular, işte şimdi cennete giriyoruz" demişti. Ben de ne zaman Heybeli'de vapurdan çıkıp rıhtım boyunca yürümeye başlasam, içimde buna benzer bir ürperti duyarım. "İşte tam benim yaşayacağım yer burası" derim kendi kendime. Bunları daha önce de anlatmış olduğumu hatırlıyorum, ancak bu defaki gidişimde bu duygunun kaynaklarına biraz daha inmeye çalışınca anladım ki, insanın yaşadığı çevreye uyumunu sağlayan önemli faktörlerden biri de, o çevre insanlarının yaşama temposuyla sizinkinin bir ahenk içinde olması. Ben yaradılıştan ağır kanlı bir insan olmalıyım. Aceleden, hele telâştan nefret ederim. Dolayısıyla çevremde bir şeyi kaçırıyorlarmış gibi koşuşan insanlar görmek beni bayağı sinirlendirir. Büyük kentlerde işe yetişme, yer kapma kaygısı insanları ister istemez telâşlı yapmıştır, onun için otobüse, vapura, trene binerken hep koşar gibi bir halleri vardır. Koşuşmanın bu çirkin manzarasına Heybeli'de rastlamanız mümkün değildir. Orada sürekli oturan insanların yaşama temposu, yeme içme sanatının ustalarının sofradaki davranışları

gibi, ağır ama uyumludur. Dünya nimetlerinin üzerine aç kurtlar gibi saldırmazlar. İnsanlarının yüzleri gergin ve suratları asık değildir. Çok fakir olanlarının bile hayatından memnun gibi bir görünümleri vardır. Bunu birbirleriyle sürekli şakalaşmalarından ve yüzlerinden hemen hiç eksik olmayan gülümsemelerinden anlarsınız. İçlerinde öğlen karınlarını bir çay ve simitle doyuran arabacılar bile ona buna takılmadan edemezler. Belki ne kadar mutlu olduklarının fakında değildirler, ama hayatlarından memnun oldukları her davranışlarından bellidir. Bunların içinde başlarını sokacak bir kulübeleri olmadığından kışı bir kayıkta geçirenler bile olduğunu bana Sabri söylemişti. Eski püskü bir yatakla yorgandan başka bir şeyleri olmayan, çişleri gelince de ormana kadar gitmek zorunda kalan bu insanların dünyanın en mutsuz insanları olacağını düşünürseniz, çok yanılırsınız. Zira bunlardan benim de yakından tanımak fırsatını bulduğum Sefer dayı dünyanın en neşeli adamıdır dersem, mübalağa etmiş sayılmam. Sefer dayı, yetmiş beş yaşında, daima gülen, daima şakalar yapan ve açık saçık fıkralar anlatan, eskilerin deyimiyle "nekre" bir ihtiyar. İhtiyar dedimse, yanlış anlaşılmasın, dinç ve sağlıklı bir adam ve en önemlisi son derece "mutlu" bir insan.

O gün Heybeli'de evime doğru yavaş yavaş ilerlerken gene bunları, yolda rastladığım insanların rahatlığını ve Sefer dayı gibilerin mutluluğunun sırrını çözmeye çalışıyordum. Mutlu olma sanatını tek bir formüle bağlamak belki mümkün değildi, ama çevre ile uyum sağlamanın bunda temel bir rol oynadığı yadsınamaz. Sefer dayı gibi insanlar yaradılıştan uysal kişilerdi şüphesiz, ancak tesadüfün onları Adalar gibi doğanın gerçekten de çok cömert davrandığı bir çevrede yaşamaya mecbur etmiş olması büyük şans sayılmalıydı. Şansın insan mutluluğunda oynadığı rolün önemini hiçbir zaman küçümsemediğim için, evime doğru ağır ağır, güneşin sıcaklığını vücuduma sindire sindire ilerlerken, doğanın bu güzel köşesinde, üstelik orman kenarında bir ev yaptırabilme şansına kavuştuğum için mutlu olmam gerektiğini düşünüyordum. Benimkisi Sefer dayınınki gibi bilinçsiz bir mutluluk değildi. Dolayısıyla onu her an yeniden kazanmak için çaba harcamam gerekecekti. Ama doğanın bana bahşettiği bu mutluluk şansını, içinde her türlü konforu bulunduran, sade ve sempatik eşyaları, doğanın acımasız güçlerine karşı insanı koruyan duvarları ve çatısıyla bundan böyle bana güvenilir bir sığınak olacak olan küçük evim daha da artıracaktı. Onu artık bir an önce bitirmeliydim. Son üç ay boyunca evimle hiç ilgilenmemiş olmam büyük bir hatâydı. Zira gelecek mutluluğum büyük ölçüde bu eve bağlıydı. Bitince kim bilir ne

güzel olacaktı ve orada kim bilir ne mutlu günler geçirecektim.

Evime yaklaştıkça gene heyecanımın arttığını hissettim. Bunun bir nedeni de bu arada canımı sıkacak bir şeylerin olmuş olabileceği korkusuydu. Öyle ya, benim bile aylardır semtine uğramadığım bu yerde her şey olabilirdi. Hah, işte bizim çatı göründü. Çok şükür camlar filân yerli yerinde, o kadar yağmur yağmış olmasına rağmen dış boyalarda da bir bozulma göze çarpmıyor. Alt katın giriş kapıları üç ay önce bıraktığım gibi yandaki duvara dayalı duruyor, anlaşılan o gün bugün buraya gelen giden olmamış. Evim gene tam bir terkedilmişlik görünümü içinde. Alt kata girdiğim zaman gözüme çarpan tek değişiklik, son gelişimde oturma odasının bir köşesine yığmış olduğum cam yünü balyalarının bazılarının bütün odaya dağılmış olması. Anlaşılan biri bunların üstünde yatmış veya yatmak istemiş. Hayvanlar da girmiş olabilir, ama etrafta başka bir pislik olmadığına göre bu gene insan işi... Cam yünü üstüne de yatılmaz, ama nasıl olmuş? En azından üç balyayı mahvettikleri muhakkak. İçimden gene müteahhide küfretmek geliyor, ama asıl suçun bende olduğunu bildiğim için susuyorum. "Dürtüklenmeyince kendiliğinden bir şey yapmayacağını sen de biliyordun, adamın başka işi yok da senin cam yünlerini mi düşünecek? Gelip kendin ilgilenseydin" diye çıkışıyorum kendi kendime. Bir de oturma odasının ormana bakan duvarında ve tabanda rutubet olduğu gözüme çarpıyor. Bu defa Hasan beye söylenmeye başlıyorum içimden tabii: "Sana kaç defa söyledim, 'Hasan bey, taban betonuna ve duvar sıvasına sika karıştırılacak sakın unutma', diye. Sen hep, 'olur hocam, çocukları gönderir iki torba aldırırım' dedin. Ama sonunda gene atlattın beni. Ne oldu şimdi? Birkaç bin lira gidecek diye evi berbat ettin. Şimdi düzelt bakalım. Aksi gibi temel çukurlarını da toprakla doldurmuşsun. Ne olacak şimdi? Tekrar o toprağı attır, dış sıvayı sök, yeniden harç yap (ama bu sefer bana yutturamayacaksın, ona göre), tekrar toprağı doldur, bir sürü lüzumsuz iş, bir sürü gereksiz masraf... Sonra da, efendim, bu işten üçyüz-dörtyüzbin lira zararı varmış! Bana utanmadan ikide bir bunu söylüyor. Bana ne senin zararından? Zamanında bitirseydin işi, bütün bunlar başına gelmezdi, ben de bütün yazımı kaybetmezdim. Ne oldu şimdi? Hem evi bitirmedin, hem de bak, şimdiden daha evin içinde rutubetten geçilmiyor. Cahilsiniz, Hasan bey, cahil. Aslında bu gibi işler, sizin gibi daha doğru dürüst okuyup yazmasını bilmeyen adamların işi değil. Ama şu memleketin kaderine bakın ki, sizin gibi cahiller büyük müteahhit diye ortaya çıkabiliyor. Büyük müteahhit ha? Başka yerde olsa gülerler adama! Toprağa gömülü

duvarın sıvasına birkaç kilo sika katmaktan kaçmayı hüner sayan büyük müteahhit... Ama dur, ben sana sika katar mısın, katmaz mısın, göstereceğim. Ama şimdi değil elbet, sen bir şu parkeleri düzelttir, elektrik tesisatını bitir, lavaboları, muslukları taktır, o zaman görüşürüz. Bak bakalım, Hüseyin Batuhan, sandığın gibi kül yutar mıymış? Sen kendini fazla kurnaz sanıyorsun dostum, ama yanılıyorsun. Günü gelince bütün eksik şeyleri sana tamamlattıracağım, bir bir. Sözleşmede ne yazıyorsa hepsini teker teker yaptıracağım sana, bunu böyle bilesin. Şu hale bak: Cam yünleri de mahvolmuş. Olmazsa yenilerini aldırtacağım sana, merak etme. Bunları yapan fabrikanın da Allah belâsını versin! Hayvan herifler, koskoca balyanın etrafına sardıkları şu incecik kâğıda bak! İnsan doğru dürüst bir mukavvaya sarar, hattâ ince bir kuşakla pekiştirir değil mi? Sanki bizim işçilerin, hamalların ne mal olduğunu bilmiyorlar, eşşek herifler."

Küfrede ede yukarı kata çıkıyorum. Arka kapıyı yanımda taşıdığım kolla açıp içeri girdiğimde, beni üç ay önce bıraktığım iç karartıcı manzara karşılıyor. Yer yer kabarmış parkeler, parkelerin üzerinde karmakarışık biçimde bırakılmış kalaslar, tahtalar, tenekeler, fayans kutuları ve çimento torbaları. Merdivenler için harç yapan son işçi bunlardan birkaçının karnını deşmiş ve çimentoyu kürekle alırken parkeler üzerine dağıtmış, süpürgeyle biraz toplamak zahmetine bile katlanmadan çekip gitmiş. Müteahhidin kendisi adam mı ki, gönderdiği usta adam olsun? Basit bir kalıbı bile eğri yapmıştı, sersem herif. Bu yüzden o sersemle de dakikalarca tartışmak zorunda kalmış, ancak kendisini "yoksa bahşiş filân bekleme" diye tehdit etmem üzerine kalıbı doğrultmaya ikna edebilmiştim. "Eğri olsa da ne fark edermiş!" Duvarlar eğri, taban eğri, tavan eğri, bir de merdiven eğri olsun istiyor geri zekâlı. Sen gel de kızma şimdi? O Mehmet usta denen salak mahvetti her şeyi zaten. Çatının oturduğu ana dikmelerin bile tam yerlerinde olup olmadığına dikkat etmemiş, hayvan herif. Doğramacı balkonun üst yanına gelen çerçeveleri bir türlü gönyesine getiremedi zaten bu yüzden. Şimdi o iki pencere eğri duruyor. Bir de "Türkiye'nin en iyi kalfasıymış!" Yarabbim, sen bana sabır ver! Bütün bu işten anlamaz adamlar hep beni mi buldu, yoksa bu memlekette doğru dürüst iş bilen tek bir usta mı yok? Düşünüyorum da, bu evde çalışmış olanların bir tanesi olsun işini doğru dürüst yapmadı. Ustalara, kalfaya, müteahhide, kendime içimden bir hayli verip veriştirdikten sonra bu işi daha fazla uzatmada fayda olmayacağına, dolayısıyla bir an önce Hasan beyle konuşup işi bir yoluna koymam gerektiğine karar ve-

rerek evden ayrıldım. Yolda giderken Hasan beyle yapacağım konuşmanın stratejisini kafamda hazırlamaya başlamıştım. Söze sert bir çıkışla mı başlamalıydım, yoksa yumuşak bir girişle mi? Sert çıkarsam, mutlaka her zaman yaptığı gibi, gecikmeden dolayı beni suçlamaya kalkacaktı. Söze tatlılıkla başlamak gene en iyisiydi. Ama kızgınlığımı gizleyebileceğimden pek emin değildim. En iyisi bu işi telefonla halletmekti...

O akşam Feneryolu istasyonundan telefon ettiğimde, Hasan beyin sesi alıcıda pek neşeli görünüyordu: "Ne o, hocam, artık bizi aramaz oldunuz, ben de yoksa hoca hasta masta mı oldu diye merak ediyordum. Bir şeyiniz yok ya inşallah? İyi, iyi, memnun oldum. Eh, bizler de iyiyiz hamd olsun. Evet, haklısınız, benim de hep aklımda, ama siz de uzun zamandır aramayınca, hoca da artık herhalde kış diye sesini çıkarmıyordur dedim. Ama dediğiniz gibi, bu işi bir an önce bitirmekte fayda var. Ben Allah kısmet ederse şimdi marangozu arayacağım, gelsin kapıları taksın, kilitleri yapsın, parkeciye haber göndereceğim, gelsin parkeleri düzeltsin. Elektrikçiye de biraz daha para vereyim, eksik kalan şeyleri tamamlasın. Daha ne kaldı hocam? Eh, bütün bunlar yapılınca ev bitti sayılır. Sen de hayırlısıyla inşallah bu yaz evine geçersin, oldu mu hocam? Tamam, anladım, tesisatçı işe başlamadan sana o verdiğin numaraya telefon edeceğim. Oldu. Ha, parkeler de sistire ve cilâ olacak, onu ne zaman yapalım, dedin? Öyle ya, daha evde elektrik yok. Evet, evet, önce lambriler filân çakılsın, ondan sonra. Tabii... Ben lambrileri de havanın güzel olduğu bir gün atölyeden aldırırım, ama önce bir kabaran parkeler düzelsin, ondan sonra. Evet, haklısın hocam. Tamam hocam, anlaşıldı... Ben sana sonra telefonla haber veririm. İyi akşamlar hocam, haydi eyvallah."

Şu Hasan bey gerçekten de sempatik adamdı, vesselâm. Hüsnü-'nün dediği gibi, belki de "dünyanın en iyi kalpli adamıydı". Bak, işi geciktirdiğini bildiği için hep aşağıdan almış, böylece benden olumsuz bir tepki gelmesini önlemişti. Belki cahildi, ama insan psikolojisinden anladığı şüphe götürmezdi. Bütün kusurlarına rağmen böylesine iyi kalpli bir müteahhide düştüğüm için halime şükretmeliydim. Sonra, dediğim gibi, gecikmede asıl kusur bendeydi. Onu arada bir dürtüklemiş olsaydım, ev belki şimdiye kadar çoktan bittiydi. Bir adam kendi işini ihmal ederse başkasından daha fazlasını nasıl bekleyebilirdi? Hem adamcağızın çok daha acil bir sürü işi vardı. Benden ses çıkmayınca ağırdan alması normaldi.

Hasan beyi böylece akladıktan sonra beklemeye koyuldum. Artık

herhalde kolları sıvayacaktı. Bundan hemen hemen emindim. Ama bundan önce de bana evi belli bir tarihte bitireceğine iki defa kesin söz verdiği halde, sözünü tutmamıştı, dolayısıyla fazla da emin olamazdım. Nitekim, kurnaz adam, en kesin söz verdiği zaman bile kendine yüzde birlik bir kaçamak payı bırakmayı, vaatlerini daima "Allahın izniyle" "inşallah" gibi deyimlerle noktalamayı ihmal etmemişti. Bu sonuncu vaadi de bunlardan biri olabilirdi. Ama bu defa biraz daha iyimserdim nedense. Belki de suçun büyük bölümünü kendi üzerime aldığımdan, bu defaki sözüne daha fazla güvenebileceğimi düşünmüştüm ve bu düşünce ile tam bir ay bekledim. Hasan beyden gene hiçbir ses çıkmamıştı gerçi, ama bu onun boş durduğunu kanıtlayamazdı ya. Belki de bana hoş bir sürpriz hazırlıyordu, kim bilir?

Bir hafta daha Hasan beyden ses çıkmayınca, dur şuna bir telefon edip sorayım, dedim. Daha telefonu açarken, bana içimden bir ses, nahoş bir sürprizle karşılaşacağımı söylüyor gibiydi. Gerçekten de öyle oldu. Daha ben ona, "Ne oldu, sizden bir haber çıkmadığına göre Hasan bey, artık ev bitmiştir eminim" demeye kalmadan, Hasan bey hemen saldırıya geçti. "Zaten ne kaldı ki yapacak, hocam, eğer kaldıysa siz söyleyin, biz yapalım. Ev zaten bitti sayılır. Bir parkeler vardı düzeltilecek, onu da sistire ve cilâ ile birlikte baharda yaptırırız diye düşündüm. Şimdi yarım günlük bir iş için adamı tâ İstanbul'dan kaldırıp buralara getiremem ya! Daha ne kaldı geriye? Kapılar mı? Onun için de geçenlerde Mehmet ustaya telefon ettim, sen ona bir fark mı verecekmişsin ne? Aylardır gidip adamın parasını vermemişsin, tabii o da parasını almadan gelmek istemiyor. Şimdi sen söyle hocam, haksız mı adam? (Bu arada meseleyi Hasan beye açıklıyorum). Gelelim elektrikçiye: Ben ona projede bana ait olan işleri zaten yaptırmış bulunuyorum. Fazladan yaptırdığın sortileri senin ödemen gerekiyor, biliyorsun. Ama onun borcunu da ödememişsin, o da bu yüzden gelmiyor. Ee, ben ne yapayım hocam, adamı kolundan tutup zorla getiremem ya. Sen ver adama parasını, o da gelsin işini bitirsin, öyle değil mi? (Bunun da aslını açıklıyorum Hasan beye.) Tesisatçı mı? Tesisatın bitmesi de iş mi, hocam? Bir tesisat diye tutturmuşsun, bir günlük iş bile yok orada, nedir ki? Öyleyse niye mi yaptırmıyorum? Bakın hocam, nihayet biz de işadamıyız ve bildiğin gibi bu işler parasız dönmüyor. Sen hep ev ne zaman bitiyor? diye sabırsızlanıp duruyorsun, iyi güzel ama, hiç bana olan borcundan söz ettiğin yok bakıyorum da. Bana senin en az üç yüz, dörtyüzbin lira daha borcun var, biliyorsun. Ev neredeyse bitecek, sen hiç olmazsa çıkarıp bir ikiyüzbin

lira vereyim demedin bugüne kadar. Bak aradan kaç ay geçti. Sen biraz para ver ki, biz de işi bir an önce bitirelim... Haksız mıyım hocam, haksızsam sen söyle. Sadece istemek olmaz ki, biraz da vereceksin. Sen ise para vermeye gelince, maşallah hiç oralı olmuyorsun..."

Hasan bey bütün bunları söylerken, arada cevap vermek istiyorum, ama o bana fırsat vermeden durmadan konuşuyor. Bu onun hücum taktiği olsa gerek. Lâfı karşısındakinin ağzına tıkayarak haklı çıkmak! İstasyondan telefon ettiğim için fazla konuşmam da mümkün değil. Zaten etraftakiler arada bir yaptığım sinirli çıkışlar üzerine merakla bana bakmaya başlamış durumdalar. Şimdi el âlemin içinde adamla kavgamı edeyim? Etsem de, neye yarayacak ki zaten? Kabahat bende oldu canım. Adamla fazla sert konuştum başlangıçta, yoksa eminim, alttan alsaydım, o da başka türlü davranırdı. Daha selâm sabah demeden, başladım adamı dolaylı bir biçimde suçlamaya... Sen insanların kınanmaktan hoşlanmadığını öğrenemedin mi hâlâ? Belli ki bu arada bir şey yapamamış, bu yüzden de kendini eksikli hissediyor. Bunu anladığın halde, adamla azarlar gibi konuşmanın bir âlemi var mı şimdi? O da elbet bir kaçamak arayacaktır. Nitekim, bak, dörtyüzbin lira borç çıkardı sana durup dururken. Aldın mı boyunun ölçüsünü? Bu dörtyüzbin lira da nereden çıktı şimdi böyle? Benim ona olsa olsa seksenbin lira daha borcum kalmış olabilir. Hep, "Benim bu işten üç ilâ dörtyüzbin lira zararım var" deyip durmuyor muydu bu ikide bir? Anlaşılan bu zararı sonunda sana ödetmek istiyor. "Bekle sen, hem mühleti bir yıldan fazla geçir, hem de fazladan üçyüzbin lira istemeye kalk. Bu kadar utanmazlık olur yahu! Müteahhit milleti değil mi, en iyisinin de içine... Tövbe tövbe!" Hasan bey hâlâ telefonda ara vermeden konuşuyor. Bu lâfların çoğunu en azından on defa dinlediğim için neredeyse ezbere biliyorum. Etrafımdaki kalabalık da artık iyice gürültülü bir hal aldığından Hasan beyi daha fazla dinleyemeyeceğim. Bu adama artık bir gözdağı vermek gerekecek. "Tamam, tamam Hasan bey" diyerek sert bir şekilde sözünü kesiyorum. "Sizinle başka şekilde konuşmam gerekecek anlaşılan, ama şimdi bunun yeri değil. Neyse haydi, eyvallah." Hasan bey, sinirli bir sesle, "Sen bilirsin, güle güle" deyip telefonu kapatıyor.

Telefondan ayrılırken vücudumun kavgaya hazır bir hayvanınki gibi gergin olduğunu fark etmiştim. Kavgayla hiçbir sorunun çözülmeyeceğini bildiğim halde, daha telefonu kapamadan, Hasan beye esaslı bir ders vermek için kafamda plânlar yapmaya başlamıştım. Önce bir delil tespiti yaptırmalı, sonra da bir tazminat dâvâsı açmalıydım. Kim kime

dörtyüzbin lira borçluymuş, görsün o zaman... Sen hem evi bir yıldan fazla geciktir, hem bütün bir yazımı mahvet, o kadar söz verdiğin halde evimi hâlâ bitirme, ondan sonra da neymiş, "iş para vermeye gelince hiç oralı olmuyor muşum!" Hiç utanmak arlanmak diye bir şey yok bu heriflerde yahu. Yo, yo, bunlar iyilikten filân anlayacak tıynette insanlar değil. En iyisi işi mahkeme yoluyla halletmek. Yoksa bu adam beni yıllarca oynatır böyle. Hem görsün bakalım iş mahkemeye düşünce nasıl oluyormuş! Ben o sözleşmeyi lâf olsun diye yazdım sanki! Sözleşme varmış yokmuş, umurunda bile değil adamın. Acaba nesine güveniyor akılsız? Hâkimi de, bana yaptığı gibi, oynatabileceğini mi düşünüyor yoksa? Beklesin, bütün cezaları ödettiğim gibi, sözleşmede yazılıysa hepsini teker teker yaptıracağım ona.

Kendi kendime bunları düşünürken, düşündüklerimin hepsine inanmadığımın farkındaydım bir yandan. Ama özlemsel düşünüşün rahatlatıcı bir yanı da var: kendini ideal bir dünyada yaşıyor sanarak hâyal ürünü başarılarınla mutlu olabiliyorsun. Böyle bir dünyada, mahkeme sizin hakkınızı derhal teslim edecek, size haksızlık edeni hemen lâyık olduğu cezaya çarptıracak, siz de adalet yerini buldu deyip rahat edeceksiniz.

Bu arada ağabeyime bir dayanışayım dedim. Ne de olsa bunca yıl avukatlık yapmış. Son defa Hasan Bey'e 450.000 verdiğimi, oysa buna karşılık elinden bir mabuz bile almadığımı duyunca köpürdü: "Peki, yarın mahkemede senden bu parayı aldığını inkâr ederse!" Bunun üzerine "Ama ağbi, bu Hasan bey o tür dalâvereci bir tip değil" diyecek oldum, ağabeyim bir kızdı, bir köpürdü: "Bana bak, bir menfaat çatışmasında en dürüst adam bile yalan söyler. Ben nelerini gördüm! Adamı mahkemeye vermeden önce elimizde onun bu parayı aldığına dair bir belge bulunması şart, ona göre. Önce bu belgeyi sağla, ondan sonra..." Dedikleri canımı sıkmıştı. Ağabeyim adalet mekanizmasının pisliklerini uzun uzun anlattıktan sonra, "sen en iyisi bir kez daha iyice düşün taşın, adama iyilikle bir şey yaptırmaya çalış. Ama baktın ki oralı olmuyor, o zaman bir çaresini düşünürüz, olmaz mı?" dedi. Öyle ya, adamı dâvâ etsem ne olacaktı sanki? Hem ortada dâvâlık bir durum da yoktu aslına bakılırsa. Ben adamla o kadar ters konuşmasaydım, belki paradan bile bahsetmeyecekti. Aklımdan geçenleri bilse Hasan bey ne der kim bilir? Adamcağızın da bir sürü günahını aldık durup dururken... Neyse...

Bu arada ağabeyim, kendisinin de rahatlamış olduğunu belli eden yumuşak bir sesle şöyle dedi: "Bak Hüseyin, şimdi sen ne yapacaksın, biliyor musun? Arkadaşın Sabri beyi ara, bu adamı sana o bulmuştu ya.

Durumu ona anlat. Bir gün ondan bir randevu al, bu Sabri'yle gidip konuşun kendisiyle, bakalım senden istediği bu üç veya dörtyüzbin lira borç neyin nesiymiş? En önemlisi de, adamın gerçek niyetini anlamaya çalış, bakalım evi bitirmek istiyor mu, istemiyor mu? Yapmaya niyeti varsa, mutlaka elinden yeni bir imzalı kâğıt almaya bak. O zaman kolay kolay sözünden dönemez artık." Uslu bir çocuk gibi ağabeyimin dediklerini yaptım. Sabri ile pazar sabahı Burgaz'da, iskelenin yanındaki bir kahvede buluşmayı kararlaştırdık. O gün de hava şansımıza inanılmayacak kadar güzeldi. Ben geldiğimde, Sabri eşi Belma hanım ile kahvede oturmuşlar, Burgaz'ın yerlisi bir iki balıkçı ile sohbet ediyorlardı. Sabri beni onlara, "Bu da hemşerunuz olur ha" diye takdim etti. İki balıkçı bizi baş başa bırakmak için izin isteyip ayrılınca Sabri biraz ciddîleşerek, "Demek seninki dörtyüzbin lira havadan para istiyor ha? diye söze başladı. Vay köftehor vay! Ulan şu işe bak! Neyse, sen şimdi boş ver bütün bunlara... Gene Hasan bey en iyisidir içlerinde, sen beni dinle. Sonra öyle açgözlü biri değildir, iyi adamdır o, sen bakma. Herhalde ters bir zamanına gelmiş, sana öyle demiş. Hadi kalk, bir an önce gidip şunu bulalım da, ne konuşacaksak konuşalım, buralarda bir yerdedir şimdi nasıl olsa.."

Hasan beyi yolumuzun üstündeki inşaatında bulamayınca evden telefonla ararız diye düşündük. Çok fakir bir ailenin çocuğu olarak büyüdüğünden mi, yoksa gençliğinde fakirliğinden ötürü güzel kızların kendisine yüz vermemiş olmasından mıdır nedir, Sabri, dünyadaki adaletsizliği bir türlü hazmedemiyordu. Hele bizim gibi iyi kötü okuyup da adam olmuş kişiler kıt kanaat geçinirken, Hasan bey gibi cahillerin milyonlar kazanmasını hiç aklı almıyordu. Ama sorunun bu kadar basit olmadığını anlatmaya kalkıştığım zaman da, "Ben onu bunu bilmem Hüseyin" diye çıkıştı bana evinin önüne geldiğimiz sırada. "Sen bütün yazı öğlen iki çay iki poğaça ile geçiştirdiğini söylemedin mi? Ee, öyleyse? Sen poğaçayla karın doyururken, dünkü hamal Hasan bey ne yapıyordu, biliyor musun? En lüks lokantaların önünde masa hazırlatıp, eşiyle, dostuyla rakı içiyordu, balığıyla, mezesiyle, şişiyle... Kimin parasıyla yapıyor bu hovardalığı sanıyorsun? Senden, benden, ondan kazandığı paralarla elbet."

Sabri ile adalet konusunda felsefî bir tartışmaya girmenin bir yarar sağlayamayacağı belliydi. Bu nedenle eşitsizliğin bir çeşit temel doğal gerçek olduğunu, insanların genellikle kendi aleyhlerine olan eşitsizlikler karşısında adaletten söz ettiklerini vurgulamakla söze başladım. Gerçi Hasan bey gibi cahiller bizden kat kat fazla kazanıyorlardı, ama bizim

okumuş, kültürlü insanlar olarak yetişebilmiş olmamız onlara olan üstünlüğümüzü teşkil ediyordu. Bu sâyede onların hiçbir zaman tadamayacakları nimetleri tatmak fırsatını bulmuştuk. Sağlık, zekâ, yetenek, hattâ estetik görünüm bakımından insanlar arasında büyük eşitsizlikler vardı, bunlardan bazılarını gidermek de mümkün değildi, ama konuya bir bütün olarak bakıldığında doğa bu çeşitli eşitsizlikler arasında kendiliğinden bir çeşit adalet dengesi oluşturuyor gibiydi. Örneğin doğa Hasan beye benden çok para kazanma hırsı ve yeteneği vermişti, ama bilgi, zekâ ve estetik incelik konusunda ona göre beni daha fazla gözetmişti. O belki öğlen yemeklerinde en nadide balıklardan yiyebiliyor, sofrasından rakı da eksik olmuyordu, bankada belki milyonları vardı, ama ne benim okuduğum kitapları okuyabilmiş, ne benim dinlediğim eserleri dinleyebilmiş, ne benim gezip gördüğüm yerleri gezip görebilmişti. İşçi, esnaf, usta, tüccar gibi insanlar dışında konuşacak kimsesi yoktu. Hayatı inşaatlarıyla evi arasında küçücük bir mekânda geçiyordu. Bütün dünyası da Burgaz Adası'ndan ibaretti. Dolayısıyla salt milyonları var diye bu adama ne gıpta etmenin âlemi vardı, ne de onu kıskanmanın. Doğanın kendisine sunduğu fırsatları en iyi biçimde kullanmasını bildiği için onu takdir etmek gerekirdi belki de...

Ben bu minval üzere bir müddet devam ettikten sonra, Sabri, "Haklısın galiba" dedi. "Hayır, insan gene de içerliyor böylelerine... Her ne ise, biz bunu nasıl yola getiririz, asıl orasını düşünelim şimdi. Sen gene hiçbir şey olmamış gibi davranmaya çalış, e mi? Adamı kızdıracak bir şey söyleme sakın. Ondan sonrası kolay bence... Aksilik çıkaracağını pek sanmam. Ne de olsa bana biraz saygısı var, çingenelik etmeğe kalkmaz herhalde... Hem ben onun dilinden anlarım, sen merak etme. Sen şimdi bir ara bakalım evinde mi? Evindeyse, öğleden sonra buraya kadar zahmet etsin lütfen. Hem bir acı kahvemizi içer, hem de senin işini görüşürüz, ne dersin?" Sabri'nin teklifi çok yerinde idi. Hele buraya gelmeyi kabul ederse, her şey yoluna giriyor demekti, zira böylesine güzel bir öğleden sonrası, taraçada denize karşı kahvesini içerken üç profesör karşısında aksilik çıkarması pek düşünülemezdi. Yeter ki, gelmeyi kabul etsin.

"Hasan bey, ben Hüseyin. Senden bir ricam var Hasan beyciğim, rahatsız ettim, özür dilerim. (Burada Sabri işmarla beni onayladığını belirtiyor!) Biz bugün Sabri'lerle buraya geldik, onların evinden telefon ediyorum. Burası bugün inanılmayacak kadar güzel ve sıcak... Zahmet olmazsa, siz de gelseniz buraya, hem denize karşı kahvemizi içeriz, hem de şu bizim işi konuşuruz, ne dersin? Bak Sabri ne diyor, biz de Hasan

beyle uzun zamandır görüşmüyoruz diyor, gelsin de bir acı kahvemizi içsin diyor... Sağol, oldu, öğleden sonra bekliyoruz o halde. Artık ne zaman gelebilirsen, biz dört buçuğa kadar buradayız zaten. Oldu. Onların da çok selâmı var. Hadi güle güle!" Hayret, iş sandığımdan da kolay olmuştu. Hasan bey bu defa telefonda her zamankinden daha sıcak, daha dostça bir edâyla konuşmuştu.

Telefonu kapayıp da gülümser bir yüzle Sabri'ye baktığımda, o, "Ben sana demedim mi?" dedi. "İyi adamdır diye. Sen bakma, herhalde o gün ters bir tarafına geldi de, sana öyle söyledi. Yoksa kime sorsan, sana onun iyi adam olduğunu söyleyecektir, inan bana. Neyse bu iş halloldu sayılır bence, zira niyeti kötü olsa gene bir bahane bulur, atlatırdı seni. Demek ki öyle bir niyeti yok. Gelsin de bir, o zaman anlaşılır durum zaten.."

Sabri yalnız insanları değil, hayvanları da kendisine kısa zamanda bağlamasını biliyordu. Onca bunun reçetesi çok basitti: Onlara sevgi değilse bile ilgi göstereceksin. İnsanlara kendini sevdirmenin de ilk şartı, temelde onlarla eşit olduğunuzu belli etmekti. Kim olursanız olun, karşınızdakine üstünlük taslar gibi görünmekten kesinlikle kaçınmalıydınız. Bu nedenle Sabri balıkçıyla balıkçı, işçiyle işçi, tüccarla tüccar olurdu. Kendi hayatından ve problemlerinden hemen hemen hiç söz etmez, hep karşısındakini, kendi işinden gücünden, karısından, çocuklarından bahsetmeye itelerdi. Zira bilirdi ki, insanların ezici çoğunluğu başkalarıyla daha çok kendi içlerini dökmek için konuşmak arzusunu duyarlar, onların dertlerini dinlemek için değil. Bu nedenle Sabri, Burgaz'da sürekli oturan kim varsa, hemen hepsinin hayat hikâyelerini ezbere bilirdi. Çevresindeki küçük insanların dertlerini dinlemenin onlar için bir çeşit psikoterapi olduğunu biliyordu, ayrıca yüzlerce değişik tipten insanın yaşamış olduklarını tekrar yaşamak onun kendi monoton hayatına yeni bir boyut ve derinlik katıyor olmalıydı. Birçoklarımızın kitaplar aracılığıyla yaptığı şeyi Sabri doğrudan doğruya, yanı başında yaşayan insanların özel hayatlarını onlardan dinleyerek yapıyordu. Daha çok küçük insanların yaşam serüvenlerini yakından tanımak isteyişinin bir nedeni, sanırım kendisinin de çok fakir bir aile çevresinden gelmiş olması idi. Geçmişini inkâr etmek ona bir çeşit ihanet gibi görünüyor olmalıydı. Bu nedenle kasılan insanlardan nefret ederdi. Küçük insanlara, ne alçak gönüllü adam dedirtmekten gurur duyar gibi bir hali vardı. Adada tanımadığı, dolayısıyla selâmlaşmadığı insan yok gibiydi, her tanıdığına ayaküstü de olsa hal hatır sorup, gönül almak onda neredeyse otomatizm haline gelmişti.

Bunların birçoğuna takılmadan da edemezdi. En çok tanıdıkları en çok sevdikleri, en çok sevdikleri de en yoksul kişilerdi. Kaderin en az yüz verdiği insanları, yakın dostluğunun sıcaklığıyla sarıp sarmalamak istiyor olmalıydı.

Şimdi ikimizin de düşündüğü şuydu: Bakalım Hasan beyi tasarladığımız gibi tuzağa düşürebilecek miydik? Ne demiş Hobbes: *Homo homini lupus*! Bunu kurtçaya çevirip "Kurt kurdun insanıdır" demek daha doğru olur belki. Ama hiçbir hayvanın türdeşlerine insanın insana davrandığı gibi davranmadığı da herkesçe bilindiği için, böyle bir çeviri anlam taşımazdı. Yaradılışın en soylu eseri olduğu söylenen insan, yaşama savaşında ayakta kalabilmek için kurdun vahşiliğinden başka, tilkinin kurnazlığını, timsahın sahtekârlığını ve kaplanın acımasızlığını tevarüs etmiş olmalıydı.

Hasan beyin evin giriş tarafından değil de, orman yönünden gelip birdenbire taraçada arzı endam etmesi hepimizi çok şaşırttı. Üstünde palto malto da yoktu. "Merhaba hocam" diye bana elini uzattı. Sabri'nin Hasan beyi görür görmez ona iltifatlar yağdırmaya başladığına tanık olduk. İçimizde bu konuda en beceriksiz şüphesiz Belma hanımdı, zira o Hasan beyi sadece, "Hoş geldiniz Hasan bey" sözleriyle karşılamıştı. Sabri'nin ve onunkinden hiç de aşağı kalmayan benim iltifatlarım yanında Belma hanımın bu sözleri, "Merhaba Kör Kadı" sözleri kadar kaba kalıyordu. Hasan beyin biraz utanır gibi bir hali vardı. Ben söze nereden başlasam diye düşünürken Belma hanım imdadıma yetişti: "Ee, Hasan bey, ne oldu bakalım Hüseyin beyin işi? Hâlâ evi bitirmemişsiniz, doğru mu?" Hasan bey "Yok hocam" diye savunmaya geçti. "Aslında ev bitti sayılır. (Hep aynı nakarat). Bir parkeler kaldı cilâlanacak, bir de musluk ve lavabolar takılacak, kaç günlük iş ki zaten? Ben kendilerine telefon ettim bundan iki ay önce, "parkeleri bahara cilâlatırız" dedi. İşte kendisi de burada, sorun isterseniz, ben de geri kalan işleri o zaman bitiririz dedim. Hepsi bu. Geriye ne kaldı ki zaten?" Belma hanım, "Hüseyin bey ne elektrikler bitti diyor, ne kapılar takılmış, ne badana yapılmış, ne kâğıt. Siz ev bitti diyorsunuz, ama benim anladığıma göre, daha en azından iki aylık iş var orda" diyerek Hasan beyi kündeye getirmeye kalktı. Hasan bey ise gecikmenin bütün suçunu bana yükleyen uzun bir tirada başladı. Hasan beyin bu paçayı kurtarma konuşmasını sabırla dinliyorduk. Hasan beyin artık içini iyice dökmüş olduğu kanısına varmış olacak ki, Belma hanım bir yerde, "Bakın Hasan bey" diye söze karıştı, "ne olduysa olmuş artık. Eski defterleri karıştırmanın kimseye bir yararı yok, öyle değil mi? Biz

şimdi bundan sonra ne yapabiliriz, ona bakalım. Ben hemen bir kâğıtla kalem alıyorum. (Dediğini yaptı) Hüseyin bey, şimdi daha neler eksik, yapılacak ne varsa birer birer söyleyin lütfen, ben onları buraya yazacağım. Hasan bey de bunlardan hangisini yapacaksa söylesin ve bu iş bitsin artık. Tamam mı Hasan bey, anlaştık mı?" Hasan bey başıyla onayladı. "İyi öyleyse yazıyorum: Bir, musluklar, lavabolar, şofbenler takılacak. İki, parke düzelecek, cilâlanacak. Üç, sigorta, elektrik düğmeleri, prizler ve anahtarlar takılacak. (Fazla çıkışlar Batuhan tarafından ödenecek). Dört, lambriler taşınacak ve takılacak. Beş, üst kattaki üçgen camlar takılacak. Altı, su yoldan eve bağlanacak. Yedi, istenilen yere plastik badana, istenilen yere kâğıt yapılacak. Sekiz, her şey bittikten sonra metrekare ölçülerek hesap görülecek". (İmzalar: Biçer, Batuhan, S. Özbaydar, B. Özbaydar).

Belma hanım hemen, "Bakın Hasan bey, bu defa da benim önümde söz veriyorsunuz, ona göre" dedi. Hasan bey ayağa kalkarak, "Tabii hocam" dedi. "Söz söz... Biz söz verdik mi yaparız evelallah..." (Sabri'ye) "Öyle değil mi hocam?" Sabri, "Tabii" dedi, bir yandan da bana gülümseyerek, "Hasan bey bir söz verdi mi, tamamdır. Aslan Hasan bey... Ee, hani bir kahvemizi içecektin, niye kalktın hemen öyle? Dur bakalım, daha oturup sohbet bile etmedik seninle şöyle doğru dürüst, acelen ne bu kadar?" Hasan bey, "Sağolun hocam" diye özür diledi. "Çocuklar inşaatta beni bekliyorlar şimdi. İnşallah başka sefere. (Bana dönerek) Haydi hoşça kal, hocam. Ben yarın hemen parkeciye, elektrikçiye, tesisatçıya haber veririm, sen hiç merak etme... Evelallah bu işi beş on günde bitiririz artık. Oldu mu? Haydi eyvallah".

Hasan bey çevik adımlarla bizden uzaklaştı. Sonuçtan o da memnun gözüküyordu. Hasan bey duyma mesafesi dışına çıkınca, Sabri gevrek gevrek gülerek, "Nasıl tongaya bastı enayi?" dedi. "Bunlarla anladıkları dilde konuşacaksın, aslanım, yoksa hiçbir işini yaptıramazsın, onun için... Söz verince hemen yaparmış, evelallah.. Bu kaçıncı söz verişi? Bunlar işte hep böyle kazanıyor milyonları. İşleri güçleri alavere dalâvere... Ama bu Hasan bey içlerinde gene zemzemle yıkanmış olanıdır, inan bana!.. Sen de gördün işte, hemen hiçbir dediğine itiraz etmedi, etti mi? Başkası olsa, değil her istediğini yapmak, bir kere kalkıp ayağına gelmezdi". Sabri haklıydı. Gerçekten de Hasan bey gibi birine düşmem büyük şanstı, zira bu basit adam her şeye rağmen utanma yeteneğini yitirmemişti, üstelik milyonlar kazanmış olması, onu "hocam" dediği bizim gibi fakirlere karşı saygısını kaybettirecek kadar şımartmamıştı.

Şu bizim Sabri insan ilişkilerinde gerçek bir satranç ustası olduğunu kanıtlamıştı. İnsanlardan istediğini elde etme sanatında (buna o "insanları idare etme sanatı" diyordu) Sabri gerçekten büyük bir ustaydı. Ona göre de toplum hayatı bir çeşit çok partili bir satranç oyunuydu, ama insan bu oyunda karşısındakilerini mat etme yerine onlara yenilmemeyi amaç edinmeliydi. Şüphesiz insanlar arasında bölüşülebilir nimetler kıttı, ancak herkes bu nimetlerden pay koparmaya çalışırken, başkalarını onlardan büsbütün yoksun bırakacak kadar açgözlü olmamalıydı. Yenmek yerine yenilmemeyi amaç edinen insan beraberliğe razı oluyor demekti ki, toplumsal mutluluğun sırrı ona göre bu rızada yatıyor olmalıydı. Bu bakımdan Hasan bey de sanırım doğuştan iyi kalpli bir insan olmasına rağmen, oyunda yenik düşmeyi içine sindiremediğinden, son zamanlarda mızıkçılık etmeye kalkmıştı. Ama ne de olsa akıllı adam, mızıkçılıkta ayak diretmenin ona prestij kaybettireceğini, prestij kaybının ise ileride para kaybına yol açabileceğini hesap etmiş olmalı ki, bundan hemen vazgeçebilmişti. Üstelik, zararı soylu ve erkekçe kabul etmenin insana daha fazla prestij sağlayacağını da düşünmüş olabilirdi. Nitekim, o gün bize karşı davranışıyla bunu sağlamıştı da. Sabri, onun bu davranışını unutmayacak, belki her gördüğüne anlatarak Hasan beyin ününü daha da artıracaktı. Böylece Hasan bey bugünkü zararını ilerde kâra çevirme imkânı bulmuş olacaktı. Belki kendisi bu kadar ince hesaplar yapmamıştı, ama adına leke sürmekten kaçınması bile onun yabana atılmayacak bir satranç ustası olduğunu gösterir. Formel bakımdan haklı olmanın insana pek bir fayda sağlamayacağını, bazan tam tersine insana zarar verdiğini göremeyecek kadar duygusal bir insandım. Oysa hayatta mutlu olmak için, haklı olmak değil, akıllı olmak gerekiyordu. Ve ben bunu daha yeni yeni öğrenmeye başlıyordum.

Ağabeyim de, ben de nedense hayatta "haklı" olmaya her şeyden çok önem vermiştik ve sanırım en çok da bu yüzden çevremizle uyum sağlayamamış, dolayısıyla mutlu olamamıştık. Haklı olmak, her şeyden önce dürüst ve namuslu olmayı gerektiriyordu; verdiği sözü tutmak, yalan söylememek, adam kayırmamak, değil rüşvet almak, hiçbir şekilde rüşvet vermemek bizim için namuslu olmanın temel kurallarıydı. Bütün ömrümüz boyunca bu kurallara öylesine bağlı kalmıştık ki, değil rüşvet, bahşiş vermekten utanır olmuştuk. Bu nedenle şimdiye kadar evde çalışan ustalara bahşiş verememiştim. Oysa bahşiş insanları ödüllendirmenin, dolayısıyla onları mutlu etmenin yollarından biriydi. Eşinize dostunuza hediye vermeniz veya ziyafet çekmeniz türünden bir davranış

yani. İnsanları mutlu eden her davranışın, sonunda kendi mutluluğumuza da katkısı olacağını düşünemiyor veya önemsemiyorduk. Övgümüzü hak etmemiş bir insanı pohpohlamamız da bir çeşit mânevî bahşiş sayılırdı ve bazan maddî bahşişten bile etkili olabiliyordu. Sabri bunu çok iyi anlamış olduğu için Türkiye'de yaptıramayacağı iş yoktu. İnsanları en mutlu eden davranışın, onların gururlarını okşamak olduğunu bildiği için ilişki kurduğu her insanda adeta bilerek "övülecek" yönler arar ve mutlaka bulurdu. Çevresine kendisini bu derece sevdirebilmiş olmasının ana nedeni buydu. Biz ise (yani ağabeyimle ben) çevremizdeki insanlarda durmadan kusur aramış, bulduğumuz kusurları yüzlerine vurmayı da maharet sanmıştık. Başkalarını yargılamak, onları cezalandırmak, dolayısıyla da mutsuz kılmak demektir. Biz bugüne kadar mutsuz olma pahasına da olsa, haklı olma yolunu seçmiştik. Haklı olma arzusunun ise kibirden, kendini başkalarından üstün görmekten kaynaklandığını anlamam için altmışına merdiven dayamam gerekecekti. Hiç olmazsa bundan böyle kınamanın keskin bıçağını Sabri'nin batmayan alaycılığıyla değiş tokuş edemez miydim? Eğer gerçekten mutlu olmayı istiyorsam, bu yolu denemem şarttı. Zira öteki yol bana bugüne kadar bir mutluluk getirmemişti. Tam tersine, haklı olma uğruna hayatı çoğu zaman kendime zehir etmiştim.

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİNE GEÇİŞİM

İstanbul Üniversitesi'nden ayrılıp Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne geçme kararım da temelde yakın çevreme haklı olduğumu kabul ettirememiş olmanın yarattığı kızgınlığın ürünüydü. Necmi'ye, bana hak verdiğine emin olduğum halde, salt küçük çıkar hesapları yüzünden haklı dâvâmda beni desteklemediği için kızmıştım. Meslektaşlarımdan hiçbiri aslında benim dostluğuma lâyık değillerdi, dolayısıyla onlara o güne kadar tahammül etmiş olmam bile fazlaydı.

Ama ne gariptir ki, bizim hocalardan da eleştirilerime bir tepki gelmemişti. Yekta beyden zaten fazla bir şey beklemiyordum, zira dekan olduğu için işi başından aşkındı, benim yazdıklarımı okuyacak hali yoktur herhalde, ama Sacit beyin susuşuna bir anlam veremiyordum. Herhalde eleştirilerimin hiç değilse bir kısmını okumuş olmalıydı, ee, insan bir şeyler söyler değil mi? Hayır, Sacit bey, o sıralarda ne zaman karşılaşsak, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranmayı yeğliyordu. Gerçi bana karşı biraz soğuk durduğu belli olmuyor değildi, ama her nedense İbrahim bey konusunu açmaktan çekindiği de meydanda idi. Ona bu konuda soru sormak da bana ayıp geliyordu, zira onu eleştirilerimin hiç değilse bir kısmını onayladığını itiraf etmeye zorlamam, ona kendi suçunu hatırlatmam gibi bir şey olacaktı. Belki biraz da hatâsını anlamış olduğu için susuyordu veya bana bu konuda konuşma fırsatı vermenin yangına kö-

rükle gitmek olacağını düşünmüştü. Her ne hal ise, Sacit bey ne o günlerde, ne de ondan sonra İbrahim beyle ilgili eleştirilerimi nasıl değerlendirdiğini hiçbir zaman söylemeyecekti. Onunla buluştuğumuzda ona bunun nedenlerini kaç defa soracak olmuş, ama nedense gene vazgeçmişimdir. İnsan galiba sevdiği insanların dostluğunu tehlikeye atmaktan çekiniyor bu gibi durumlarda, zira dostluklarımızın yaşayıp gelişmesinde sustuklarımızın payı, söylediklerimizin payından az olmasa gerek. Her türlü itirafa dayanabilecek kadar güçlü dostluklar da ne yazık ki çok az. Hele çok köklü olmayan dostluklarda insanın eleştiriyi nakit para gibi kullanacak yerde, açık bono gibi kendine saklaması çok daha akıllıca bir davranış olmalı. Sacit bey, İbrahim bey konusunun dostluğumuzun yıkılmasına yol açabilecek bir mecraya sürüklenmesini önlemeyi salt susarak başarmasını bilmişti. Dediğim gibi, akıllı bir adamdı bizim Sacit bey, dostluğumuzun devamını da şüphesiz onun bu akıllılığına borçluyum. Bana kalsa şimdiye kadar onunla da ilişkilerimiz çoktan kesilmişti.

Olan biteni Leon beyden daha fazla saklayamazdım. Beni engellemeye kalkacağından emin olduğum için Necmi'yle son konuşmamıza kadar İbrahim beyin kitabı hakkında hazırladığım eleştiriden ona hiç söz etmediğim gibi, meslektaşlarıma bunlardan birer kopya dağıtmış olduğumu da söylememiştim. Ama Leon bey bir şeyler olduğunu çoktan sezmişti ve İbrahim beyin profesörlüğü konusundaki tavrımı bildiği için yanlış bir şey yaparım diye ödü kopuyordu. Ona sırrımı ilkin Sacit beyin bu susuşu üzerine açtığımı hatırlıyorum. Yüz sayfaya yakın bir eleştiri yazıp, parayla daktilo ettirmiş olduğumu duyunca, bana resmen çıkıştı: "Böyle saçma şeylerle uğraşmaya değer mi, Hüseyin bey? Ben de gizlice ciddî bir şeyler hazırlıyorsunuz diye seviniyordum. Demek neredeyse bir aydır İbrahim beyin saçmalıklarını bulup çıkarmakla meşgulsünüz. Yazık vaktinize, emeklerinize. Siz hem İbrahim beyin son derece değersiz olduğunu söylüyor, hem de işi gücü bırakıp onun hakkında yüz sayfalık bir eleştiri yazıyorsunuz. Bu ne perhiz, ne patlıcan turşusu?" Leon bey bu çıkışında haklıydı şüphesiz, ama ben onun eleştirisini bir başka eleştiriyle savsaklamaya çalışıyordum. "Patlıcan değil, lâhana turşusu, Leon bey!" O hiç kızmadan, "Patlıcan olmuş, lâhana olmuş ne fark eder? İkisi de turşu değil mi?" diyerek sürdürüyor azarlamasını. "İnsanın eleştirdiği bir eser de eleştirilmeye lâyık olmalı, öyle değil mi? Oysa siz kalkmış... Her ne ise olan olmuş artık, ama bence sizin asıl hatânız, insanları

eleştirmekten bir fayda ummanız. Eleştiri de kınamanın bir çeşidi değil midir? Ee, her kınanan insan gibi, eleştirilen insan da ister istemez alınacaktır, kırılacaktır, hattâ darılacaktır, çünkü hiç kimse kusurlarının yüzüne vurulmasından hoşlanmaz, biliyorsunuz. İnsanları küçük düşürmeden eleştirebiliyor musunuz, o zaman ben de varım. Ama, bildiğiniz gibi, eleştiriyi hepimiz çoğu zaman kendi üstünlüğümüzün bir belgesi, bir kanıtı olarak kullandığımız için karşımızdakini kırmadan edemiyoruz. Ama o zaman da ne oluyor? Eleştirilen, bize hak verip kusurunu düzeltmeye mi kalkıyor? Yoo, sadece bize düşman kesiliyor. Sizin de yaptığınız bu zaten: Düşman kazanmak. Üstelik, anladığıma göre, dolaylı bir biçimde kendi hocalarınızı da eleştirmişsiniz. Ee, şimdi ne bekliyorsunuz onlardan? Size sorarım, sevgili dostum, siz şimdiye kadar hatâ ettiğini kabul eden insana rastladınız mı? En büyük bilim adamları bile kabul etmiyorlar, nerede kaldı ki İbrahim beyler, Sacit beyler edecek? Belki bir matematikçiye ispatında formel bir mantık hatâsı olduğunu gösterebilirsiniz, ama en büyük bir fizikçiye bile teorisinin yanlış olduğunu kolay kolay kabul ettiremezsiniz. Thomas Kuhn adlı birinin "Bilimsel Deneyler" adlı bir eserini okuyorum tesadüfen bu günlerde, adam ünlü Max Planck'ın bir sözünü koymuş kitabının başına. Ne diyor, biliyor musunuz Planck: Fizikte yeni teorileri eski kuşaktan olan fizikçiler hiçbir zaman kabul etmek istemezler, ancak onlar öldükten sonra bu teoriler yeni kuşaklar tarafından benimsenir." Öteki bilimlerde, hele kimin ne dediğinin pek anlaşılmadığı felsefede durumun ne olacağını artık siz düşünün. Yanıldığını kabul etmek, yenildiğini kabul etmek gibi geliyor olmalı insana. Yenilmek ise, bildiğiniz gibi, insanı küçülten bir şeydir. Oysa insanlar küçülmekten hoşlanmazlar. Ergo..."

Leon beyin mantığı her zamanki kadar kusursuzdu.

Sonra Leon beye, Necmi'nin davranışından duyduğum düş kırıklığını anlattım. Leon bey beni sessiz ve üzgün dinledikten sonra, "Tevekkeli değil, artık bana da selâm vermiyor" dedi. "Ben de gene neden alındı acaba diye düşünüp duruyordum. Hay Allah! Demek öyle? Peki ne olacak şimdi? Bu şartlar altında artık beni de yaşatmazlar burada, görürsünüz. Ah, Hüseyin bey, hiç bu gibi işlere girmeyecektiniz bence, ne güzel bir çalışma düzeni kurmuştuk sizinle, iyi kötü felsefeyle ilgilenen birkaç öğrencimiz de vardı. Size ne başkalarının kusurlarından? Hem H. Y. aleyhinde de o kadar uğraştınız, ne oldu? Onlar bir defa İbrahim beyi profe-

sör yapmayı akıllarına koymuşlar, siz ne yapsanız boşunadır. Doğrusu bu konuda Necmi bey bile sizden akıllı çıktı bence, kusura bakmayın ama. Ben sizin dostunuzum, belki de tek dostunuz, onun için sizinle böyle konuşmak cesaretini bulabiliyorum kendimde. En iyisi, artık unutun bütün bu olup bitenleri, gene eskisi gibi biz kendi işimize gücümüze bakalım. Gerçi artık eskisi kadar rahat çalışamayacağımız belli oluyor, ama belki de bir bakıma iyi oldu. Bu dedikoducu çevreyle artık hiçbir ilişkiniz kalmayacağına göre, kendinizi bundan böyle tümüyle kendi çalışmalarınıza verebilirsiniz, öyle değil mi?"

"Hayır Leon bey, artık bunların arasında daha fazla kalamam" dediğim zaman, zavallı Leon bey şaşkınlık ve telâşla yüzüme baktı. Bu inanılmaz sözden bayağı ürkmüş gibiydi. "Korkma dostum, sizi ortada bırakıp gidecek değilim" diye devam ettim sözüme. "Annenize, Madam Raşel'e söyleyin, ODTÜ'ye gidiyoruz." Leon bey rahatlamıştı, ama son cümleyi alaylı bir tonda söylediğim için, inanmamış gibi bir hali vardı. "Şaka maka değil, gayet ciddî söylüyorum. Yoksa siz gitmek istemiyor musunuz? Ben bu arada Bahattin ile birkaç defa mektuplaştım, Erdal beyle konuşmuş, o da olur demiş. Bahattin, ne zaman isterseniz gelebilirsiniz diye yazıyor. Ee, ne diyorsunuz? Yoksa hoşunuza gitmedi mi bu haber? Hani siz de hevesli görünüyordunuz o kadar?" Leon bey, işin ciddîyetini anlayınca kara kara düşünmeye başlamıştı. Oysa bu konuyu kendisiyle uzun boylu görüşmüş, konuşmuştuk ve o da pek hevesli görünmüştü. Zira son zamanlarda meslektaş çevremizin davranışı onu iyice tedirgin etmeye başlamıştı. Zaten ben de daha çok onu düşünerek, İbrahim bey olayı çıkmadan hayli önce, arkadaşım Bahattin'in aracılığıyla ODTÜ ile ilişki kurmuş bulunuyordum. Sacit beyin bir ara ağabeyime Leon beyden küçümseyici bir dille söz etmiş olduğunu duyduktan sonra ODTÜ'ye geçmeyi ciddîyetle düşünmeye başlamış ve orada kendimize daha o zamandan bir yer hazırlamak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştum. Hattâ Leon beyle orada nasıl bir Bölüm kurabileceğimizi uzun uzun tartıştığımız da olmuştu. İbrahim bey olayı aslında benim için bardağı taşıran son damla idi.

Leon bey bir müddet sustuktan sonra, "Beni en çok düşündüren, annem" diye söze başladı. "O olmasa seve seve giderim. Ama annemi ne yaparım? Burada bıraksam olmaz, çünkü bakacak kimsesi yok. Beraber götürsem, eminim gitmek istemeyecektir, çünkü ömründe İstanbul'dan

başka bir yerde oturmamış. Onu Taksim'den Erenköy'e taşınmaya razı edinceye kadar neler çektim, biliyorsunuz. Şimdi Ankara'yı duyunca, ölürüm de gitmem diye tutturacaktır, bilmem ki ne yapmalı? Yoksa siz 'Leon kalk, cehenneme gidiyoruz' deseniz bile, bir an tereddüt etmez, sizinle gelirim. Bunu siz de biliyorsunuz". Bunu gerçekten de biliyordum, ancak Leon beyin annesinin hatırını kıramayacağını da çok iyi biliyordum, zira annesi Leon beyin hayatta şartsız sevdiği tek insandı. "Ama dostum, biz cehenneme değil, Ankara'ya gidiyoruz" diye kuşkularını dağıtmaya çalıştım. "Asıl cehennem burası bence, İstanbul denen bu mezbelelik. Eminim anneniz de Ankara'yı çok sevecektir gidince. İsterseniz, ona ben de gerekenleri söylerim, ama siz şimdiden onu mânen bu yolda hazırlamaya başlayın. Anladığıma göre, size bu fakültede doğru dürüst bir gelecek yok dostum, evet, ne yazık ki öyle. Sacit bey geçenlerde ağabeyime sizin için ne demiş, biliyor musunuz: Doçentliğe filân heveslenmesin boş yere demiş. Bunu duyunca nasıl üzüldüğümü, nasıl öfkelendiğimi tahmin edemezsiniz. Eğer gerçekten de böyle düşünüyorsa, çok yazık. Ama size ileride zorluk çıkaracakları muhakkak. Ben de artık bu adamlarla uğraşmak istemiyorum doğrusu. Şimdiye kadar uğraştım da ne oldu? Hiç... Şimdi anlıyor musunuz bunların arasında niçin daha fazla durmak istemediğimi? Öyleyse siz de iyice bir düşünüp taşının ve kararınızı verin. Benimle gelmek istiyor musunuz, istemiyor musunuz? Hem fena mı, vapura binmek derdinden de kurtulmuş olursunuz böylece."

O ana kadar beni oldukça kaygılı bir suskunlukla dinlemiş olan Leon beyin yüzünde gene bir acı gülümseme bir an görünüp kayboldu. Aynı gülümseme biraz önce de Sacit beyin doçentliğe heveslenme konusundaki sözü üzerine görünüp kaybolmuştu. Leon beyin aklı başka bir şeye takılmış gibiydi. Acaba hâlâ annesini nasıl iknâ edeceğini mi düşünüyordu? Yoksa bir an ırkının tarih boyunca uğradığı haksızlıklar mı gelmişti gözünün önüne? Leon bey, düşündü, düşündü, düşündü, derken yüzü bu defa sevinçli bir gülümsemeyle parladı. Leon bey de sonunda kararını vermişti. Bunu, ânî bir hareketle yakalayıp, mengene gibi sıktığı elimin acısından anlamıştım. "Yalnız sizden çok büyük bir ricam var, Hüseyin bey" dedi. "Bana bu konuda söz vermenizi istiyorum. Lütfen artık şu İbrahim beyin profesörlüğü ile uğraşmaktan vazgeçin. Herkes oluyor zaten, bırakın o da olsun! Mâdem ki buradan ayrılıyoruz, hiç

değilse arkamızda yıkıntılar bırakıp öyle gitmeyelim. Ha, söz mü?" Dediğini yapmazsam, mengenesine sıkıştırdığı elimi pek bırakacağa benzemiyordu. Üstelik pazarlığı bitirmek isteyen insanların yaptığı gibi elimi durmadan sallaması onun aslında gülünç olan haline dokunaklı bir hava veriyordu. "Peki, Leon bey, dediğiniz gibi olsun" deyince, elimi birden bırakıp, bana sarılması ve iki yanağımdan öpmesi beni yalnız duygulandırmamış, daha çok utandırmıştı. Zira onun bu aşırı sevincinde savruk ("prodigue") oğlun baba evine dönüşünün yarattığına benzer bir duygusal rahatlamanın belirtilerini görmemem mümkün değildi. "Sizi köftehor, sizi" diye takıldım o zaman Leon beye. "Vapuru duyunca nasıl da değiştirdiniz fikrinizi! Annenize gelince, belki başta direnecektir, ama sonunda onun da razı olacağına eminim. Ha, bakın az kalsın unutuyordum: Bahattin'in yazdığına göre, ayda elinize üçbin liraya yakın para geçecekmiş! Şimdi kaç lira alıyorsunuz? Sekiz yüz elli filân, değil mi? ODTÜ'de en az bunun üç mislini alacaksınız, fena mı? Sonra Ankara'da hayat buraya nazaran daha ucuzmuş, duyduğuma göre. Örneğin etin kilosu sekizbuçuk liraymış, oysa burada on lira. Her şey ona göre... Demek istediğim, oraya gidersek, maddî durumunuz da çok düzelecek. Bütün bunları annenize anlatırsanız..."

Ben bunları söylerken, Leon bey gene durgunlaşmıştı nedense. Benim de sözümü kesip, kendisine baktığımı görünce, "Bir an aklıma öğrencilerimiz geldi de" diye aklından geçenleri anlatmaya başladı. "Sayın meslektaşlarımızı özleyeceğimi pek sanmıyorum, ama ben asıl öğrencilerimizi düşünüyorum. Suvar, Büyük Altan, Küçük Altan, Güngör, Sevil, Figen, Hatice, İclâl, hep iyi ve akıllı çocuklar. İçlerinde birçokları da tezlerini sizinle yapmak istiyorlardı. Şimdi onları böyle ortada bırakıp gitmek bana biraz acı geliyor. Sonra iyi kötü burada yararlı bir şeyler yapmaya başlamıştık. Şimdi başladığımız şeyleri hep yarıda bırakmamız gerekecek. Gittiğimiz üniversitenin umduğumuz gibi çıkıp çıkmayacağı da belli değil. Bilmem ki... Güç bir durum." Leon beyin aklına gelenleri ben de daha önce uzun uzun düşünmüş, uğrayacağımız kayıplarla elde edeceğimiz kazançları ince ince hesaplamaya çalışmıştım. İnsan genellikle bir şeye karar vermeden önce bir çeşit mutluluk hesabı yapar. Aslında ben de bunu defalarca yapmıştım. Bilanço bazan lehime, bazan aleyhime sonuçlanmıştı. Ancak bu gibi bilanço hesaplarında insan en ağır basan kalemin duygusal bağlılıklar olduğunu görmekte gecikmiyor-

du. Öyle ya, bir de bize bağlı öğrencilerimiz vardı. Onları yüzüstü bırakıp nasıl gidecektik? Hele haberi duyunca nasıl şaşıracaklardı, kim bilir? Belki de bazıları kendilerine ihanet ettiğimizi düşüneceklerdi. "*Partir, c'est mourir un peu!*"* demiş ya şair, "*partir, c'est trahir un peu!*"** diyebilirdi! Ama gitmezsek kendimize ihanet etmiş olmayacak mıydık? Hiç değilse bana kalmak, kendi kişiliğime bir ihanet gibi görünmüştü.

O gün Leon beyle, bütün pürüzler çözülmeden kararımızdan kimseye söz etmemeyi kararlaştırdık. Önce kendi ailelerimizi razı etmeliydik, bunun için de onları bu fikre alıştırmak gerekebilirdi. En büyük güçlük mutlaka Leon beyin annesiyle benim eşimden gelecekti, zira her ikisi de alışkanlıklarının esiri denecek kadar değişmez tiplerdendi. Orada İngilizce olarak bütün üniversite öğrencilerine seçmeli dersler verecektik. Oraya gidince başlangıçta kendi öğrencilerimiz olmayacaktı, zira orada ayrı bir Felsefe Bölümü yoktu, biz, Beşerî Bilimler Bölümü kadrosunda yer alacaktık. Belki birkaç yıl sonra, bize de ayrı bir Bölüm kurma şansı verilecekti. Ama bir müddet için seçmeli derslerle yetinmek zorundaydık. Oraya giderken en çok canımızı sıkan nokta da bu olmuştu. ODTÜ yeni gelişmekte olan, imkânları bol bir üniversite olduğundan, kısa zaman da orada gönlümüzce bir Bölüm kurabileceğimizi umuyorduk. Erdal bey bize bu konuda neredeyse söz vermiş sayılırdı. Aradığımızı bulamama gibi bir durumla da karşılaşabileceğimizi düşünerek, ilk yıl İstanbul Üniversitesinden "ücretsiz izinli" olarak ayrılmayı kararlaştırmış bulunuyorduk.

Leon beyin annesini ikna etmesi kolay olmadı, ben ise eşim Turan'ı hiçbir şekilde ikna edemedim. Benim Ankara'ya gitmek istememi, öfkeden doğan geçici bir kapris sayıyor, bütün bu işleri başıma Leon beyin açtığını düşünerek ona kızıyordu. Asıl bu işleri Leon beyin başına benim açmış olduğumu ne kadar anlatmaya çalıştıysam da, dinletemedim. Ona göre zaten Leon bey yüzünden herkesi darıltmıştım, bütün eski dostlarımı, hocalarımı kırıp geçirmiştim, şimdi de sırf onun için bu saçma işi çıkarmıştım başıma. "Ben bu yaştan sonra bir yere kıpırdamam artık.

---

* Gitmek, bir parça ölmektir.

** Gitmek, bir parça ihanettir.

İstersen sen kendin git. Zaten bir yıl sonra dönüp geleceğinden eminim. Seni tanırım, orada da bulursun nasıl olsa kavga edecek birilerini. Annen çok haklı: Hüseyin nerede, kavga orada. Biraz olgunlaş artık, çocuk değilsin" diye kestirip atınca, Ankara'ya ilkin tek başıma gitmem gerekeceğini anladım. Nasıl olsa bunun geçici bir kapris olmadığını anlayıp, o da gelecekti sonunda. Benim önceden gidip, orada evi hazırlamam her bakımdan daha iyi olurdu zaten. Oysa ben eski Fakülteme bir daha dönmemeye kesin kararlıydım.

ODTÜ'yle olan yazışmalarımız son aşamaya gelince Leon beyle sırrımızı ilkin Yekta beye açmaya karar verdik, dekan da olduğu için işe onunla başlamak daha yakışık alırdı. Odasına gitmeden, tepkisinin ne olacağını tahmin etmeye çalıştığımı hatırlıyorum. Mutlaka hem çok şaşıracak, hem de çok üzülecekti. Herhalde bizi bu sevdâdan vazgeçirmeye de çalışacaktı. Ama ben ne olursa olsun yumuşamayacaktım. Onun odasına doğru yürürken, Leon bey de, ben de çok heyecanlıydık. İkimizde de aslında utanılacak bir şey yaptığımız duygusu vardı. Yekta bey bana o zamana kadar bir baba gibi davranmış, yetişmem için her kolaylığı göstermiş, hiçbir yardımdan çekinmemişti. Açılan bir profesörlük kadrosunu benim hiç haberim olmadan uzun zaman benim için sakladığını öğrendiğim zaman nasıl da duygulanmıştım. H. Y. olayı sırasında kendisini bir hayli üzmüş olduğum halde sesini çıkarmamış olması da bana karşı duygularının değişmemiş olduğunu gösteriyordu. İbrahim bey konusunda ise hakkımda ne düşündüğünü bilmiyordum, davranışımı meslektaşlar arası çekememezlik şeklinde açıklamış olmalıydı. Yalnız bunca emek verdiği birisinin (hem de en sevdiği öğrencisinin) şimdi onları bırakıp ODTÜ'ye gitmeye kalkmasını kim bilir ne kadar yadırgayacaktı. Her ne ise, Sacit beyin deyimiyle "ok yaydan çıkmıştı", onu gücendirme, darıltma, kızdırma pahasına da olsa kararımızı ona bildirmemiz gerekiyordu.

Yekta bey bizi biraz soğuk karşıladı veya bana öyle geldi. Daha biz kapıdan girerken bir şeyler sezmiş gibiydi. Belki de daha çok Leon beyin süt dökmüş kedi halinden kuşkulanmıştı. Ben hemen konuya girdim ve niyetimizi kısaca anlattım. Yekta bey ne fazla şaşkınlık, ne de korktuğum gibi kızgınlık belirtisi gösterdi. Gerekçelerimizi dinledikten sonra, "Vallahi, ben ne gidin derim, ne gitmeyin" dedi. "İstediğiniz gibi davranmakta serbestsiniz. Ama bana kalırsa burayla hemen ilişkinizi kesmeniz doğru olmaz. Önce bir izinli gidin, şöyle bir sene kadar bakın, görün. Sonra

isterseniz kalırsınız, istemezseniz dönersiniz, öyle değil mi? Bölümün kapıları size her zaman açık.." Ben konuşmaya hazırlanırken, Leon bey sözü ağzımdan aldı: "Çok teşekkür ederiz, hocam, sağ olun, var olun. Size bu vesile ile ne kadar borçlu olduğumu bir kez daha arz etmek isterim. Beni hiç tanımadığınız halde elimden tuttunuz, önce uzman, sonra asistan kadrosuna aldınız. Sizden gördüğüm iyiliği hiçbir zaman unutamam. Ama Hüseyin beyin de açıkladığı gibi, biz ODTÜ'ye sırf ileride bir "Mantık ve Bilim Felsefesi Bölümü" kurmak amacıyla gidiyoruz. Orada imkânlar bu bakımdan daha genişmiş. Erdal beyin yazdığına göre, dışardan da misafir profesörler getirtebilirmişiz. Kadro kısıtlaması olmadığı için istediğimiz kadar asistan da alabilecekmişiz. Bu şekilde kurulmakta olan yeni üniversitelere öğretim üyesi yetiştirebileceğimizi umuyoruz. Burada bir tek asistan almanın bile ne büyük problemler yarattığını siz herhalde çok daha yakından biliyorsunuz. Sonra ODTÜ'de öğrencinin seviyesi de buraya göre çok yüksekmiş. Bütün bu nedenlerle ODTÜ'ye gitmemizin hepimizin yararına olacağına inanıyoruz. Ama burayla ilişkimizi kökünden kesmememiz yolundaki uyarınız çok haklı hocam, sağ olun, var olun bizi düşündüğünüz için... Emin olun ki, bütün ömrüm boyunca yanınızda, aranızda kalmayı çok isterdim, ama hayatta insanın bütün istedikleri olmuyor ne yazık ki... Ben gene de gittiğimiz için sizden özür dilemek istiyorum, hocam, inanın özellikle size karşı çok mahcubum". Leon beyin sesi burada gerçekten ağlamaklı bir hal almıştı. Yekta beyin de duygulandığı yüzünden belli oluyordu. Yekta bey konuşmanın bittiğini imâ eden bir jestle, "Neyse, siz şimdi dediğim gibi yapın" diyerek ayağa kalktı. "Önce bir dilekçe verin kürsü başkanlığına, ondan sonrası kolay".

Yekta beyin odasından çıktığımızda üzerimizden ağır bir yük kalkmış gibiydi. Leon bey işin bu kadar kolaylıkla hallolmasına neredeyse inanamıyordu. "Yekta beye karşı gerçekten de ayıp oldu, Hüseyin bey" dedi, koridora çıktığımızda. "Zavallı adam benim yüzümden az şimşek çekmedi üzerine. Bildiğiniz gibi, dönmeliğine kadar demediklerini bırakmamışlar. Oysa biz şimdi çekip gidiyoruz... Gene çok iyi adammış, siz de gördünüz, en küçük bir serzenişte bile bulunmadı". Leon bey şüphesiz haklıydı. Yekta bey gerçekten de centilmence davranmış, üstelik izinli gitmemizi salık vererek bize bir defa daha babalık etmişti. Gene de, ne yalan söyleyeyim, ayrılmak isteyişimizi bu derece normal karşılaması

bende içten içe bir düş kırıklığı yaratmıştı. Böyle bir çözümden memnun olmuş gibi görünmesinden bayağı alınmıştım. Keşke kızsaydı, hattâ bizi nankörlükle suçlasaydı, ama böyle davranmasaydı. Demek bizi kaybetmek ona fazla dokunmamıştı, daha doğrusu bizim gidişimiz ona bir kayıp gibi gözükmemişti! Yekta bey bize babalık etmekten gene geri durmamıştı, ama anlaşılan bunu salt bir görev olduğu için yapıyordu. Yani bize karşı babalık duygularını yitirmişti, tıpkı benim ona karşı duyduğum oğulluk duygularını yitirmiş olduğum gibi...

Yekta beyin haberi en kısa zamanda Bölüm'dekilere duyuracağını bildiğim için, ayrıca Sacit beye gitmeyi gereksiz gördüm. Yekta bey hem kürsü başkanım, hem de dekanımız olduğu için ona haber vermem gerekliydi de, ancak ötekiler için böyle bir durum söz konusu değildi. En iyisi haberin kendiliğinden duyulmasını beklemekti. Duyulması da uzun sürmezdi nasıl olsa. Necmi'nin yüzünün daha da karanlık ve abus bir hal alması düşüncelerimi pekiştiriyordu. Semiha haberi duyduğunu yalnız yüzünün azarlayıcı ifadesiyle değil, "Leon beyle ODTÜ'ye gitmek istediğiniz doğru mu, Hüseyin?" sorusuyla da açığa vurmuş oluyordu. Öğlen yemeğinde Yekta bey onlara haberi iletmiş olmalıydı. Kim bilir haberi duyunca aleyhimizde nasıl atıp tutmuşlardı? Eminim, içlerinde bu habere en çok kızan Semiha olmuştu. Bu kızgınlığını da "Zaten o Leon bey denen herif geleli beri, Hüseyin'in neredeyse dengesi bozuldu. İbrahim beye gelince, onun bu haber karşısındaki sevincini şuna benzer lâflarla kamufle etmeye çalışmış olabileceğini düşünüyordum: "Bu arkadaşların buradan gidişleri büyük bir kayıptır bence." Acaba Necmi'nin tepkisi ne olmuştu? En çok da onu merak ediyordum. Bunu belki hiçbir zaman öğrenemeyeceğim, ama sanırım haberi duyduğu zaman sadece somurtup susmuştur. Bana karşı, Bölümde gitmek istediğimden tek haberi yokmuş gibi davranan Sacit beydi. Gerçi biraz soğuk durmasından kırılmış olduğunu anlıyordum, ama o gene de duygularını gizlemeye çalışıyordu. Ancak daha ileri bir tarihte bu konudaki düşüncelerini, daha doğrusu duygularını açığa vuracaktı.

Sacit bey Ankara'ya gitmek isteyişim karşısındaki tepkisini ancak Sabri'nin görevinden istifa etmeye kalkmasından bir müddet sonra, bu konuda benimle görüşmek üzere beni odasına çağırdığı bir gün açığa vurdu. Sabri'yi istifadan vazgeçirmek için yardımımı rica ettikten sonra

sözü bana getirerek, "Ee, dostum, siz de Leon beyle ODTÜ'ye gitmek istiyormuşsunuz, doğru mu?" diye sordu. "Ben önce pek ciddîye almadım, ama duyduğuma göre ayrılmaya kararlıymışsınız... Ne kadar üzüldüğümü tasavvur edemezsiniz. Oysa ben de bu bölüm için ne hülyâlar kurmuştum!.. Son yıllarda Bölüme yeni bir hava getirmiştiniz. Leon beyle de bir işbirliği kurmuştunuz, ne güzel çalışıyordunuz. Şimdi bu gitme işi de nereden çıktı? Yekta söyleyince inanmak istemedim, onun da çok canı sıkılmış tabii... Ama hayırlı olsun demekten başka çare yok, anlaşılan. Gidişiniz bizim bölüm için büyük kayıptır bence, ben böyle bilirim, böyle derim. Ama siz ODTÜ'ye geçmenin sizin için daha hayırlı olacağını düşünüyorsanız, size engel olmak da istemem elbet. Kendi geleceğiniz her şeyin üstünde gelir. Aslında gitmek istemekte bir bakıma haklısınız da, zira bu fakültenin tadı tuzu kalmadı artık. Hele o Profesörler Kurulu yok mu, illâllah. Hani benim bile imkânım olsa başka bir yere gitmek isterdim, inanın, ama bizden geçti artık ne yazık ki! Bu yaştan sonra nereye gidersin? ODTÜ çok güzelmiş, görenler anlata anlata bitiremiyorlar, ben de bir görmeyi çok istedim, ama kısmet olmadı bugüne kadar. Artık inşallah siz gittikten sonra bir ziyaretinize gelirim sakıncası yoksa... ("Rica ederim hocam, sadece bizi sevindirmiş olursunuz, sakınca da ne demek?"). Demek öyle... şu işe bakın, kırk yıl düşünsem, bir gün bizi böyle öksüz bırakıp gideceğiniz aklıma gelmezdi. Kısmet, ne denir?"

Bu son sözleri söylerken Sacit beyin yüzü donuklaşmış gibiydi. Gerçi her zaman yaptığı gibi duygusallığını alaycı bir havayla kamufle etmeye çalışmıştı gene ('öksüz' sözcüğünü vurgulaması bunu gösteriyordu), ama sesinin kırıklığı bu defa onu iyice ele vermişti. Başkalarının duygulandığını görmek, beni daha da duygulandırır. Hele Sacit bey gibi duygulandığını öyle kolay kolay belli etmeyen bir kişinin karşımda, bir an için bile olsa, ağlamaklı bir hal alması bana bayağı dokunmuştu. Başımı utançla yere eğerek bir müddet sustum. Bugüne kadar bir dediğimi iki etmemiş, her zaman iyiliğimi düşünmüş, dostluğunu hiçbir zaman benden esirgememiş olan bu insana karşı ne kadar nankörlük ettiğimi şimdi daha iyi anlıyordum. Aslında Yekta beye karşı da nankörce davranmıştım, ama o ayrılma kararım karşısında Sacit bey kadar etkilenmiş görünmediği için bunu pek fark etmemiştim. Ve şimdi ben bu insanlardan öç alma peşindeydim. Bana ne kötülük etmişlerdi ki? Hiç... Bütün

suçları benim beğenmediğim bir kişiyi beğenmekten ibaretti. "Peki, senin beğenmediğini, onlar da beğenmemekle yükümlü mü? Hayır. O halde? Sen kendini beğenmiş ukalânın tekisin, anladın mı? Zaten bunu kabul etmek istemediğin için onu bunu suçlamaya kalkıyorsun. Bir de herkesi cezalandırmaya kalkman yok mu? Hani seni beğenmedikleri için kızsan onlara, anlarım gene... Yoo, o da değil. Asıl sen onları beğeniyorsun, gerçek bu! Peki, ama kızmaya ne hakkın var bu yüzden adamlara?"

Ben böyle utançla susarken Sacit bey, "Sizi buradan kaçırdığımıza göre, bizim de bir suçumuz olacak elbet" diye söze başladı tekrar. "Hatâ yapmayan insan var mı hayatta? Ama, ne yalan söyleyeyim, sizin gitmek isteyişiniz beni çok hayâl kırıklığına uğrattı. Çünkü sizden çok şeyler bekliyordum. Leon bey de geldikten sonra kadromuz bayağı zenginleşmişti. Bölüm artık iyice gelişti diye seviniyordum, ama siz böyle birdenbire gitmeye kalkışınca... Kısmet değilmiş demek... Hayat böyle, dostum, insan önce bir sürü düşler kuruyor, sonra bir bakıyorsunuz, her şey altüst olmuş... Niçin iyimser olmadığımı şimdi daha iyi anlıyorsunuz sanırım." (Sacit beyin kökte karamsar bir insan olduğunu o gün ilk defa öğreniyordum, dışarıdan bakanlar onun neşeli görünüşüne aldanıp iyimser bir insan olduğu sanısına kolaylıkla kapılabilirlerdi. Nitekim ben de o ana kadar Sacit beyi öyle bir insan sanmıştım). Karşımda teselliye muhtaç birisinin durduğunu görmek beni iyice şaşırtmıştı. Ancak bu durumda ne yapabileceğimi de pek bilmiyordum. "Haklısınız hocam" diye söze başladığım zaman, ağını gelişigüzel denize atmak zorunda kalmış bir balıkçı kadar çaresiz olduğumun farkındaydım. Ama duygular düşüncelere kolaylıkla kılavuzluk edebiliyor çoğu zaman. Hele iyi duygularla dolu olduğunuz zaman teselli edici sözler bulmakta güçlük çekmiyorsunuz. "Düş kurma konusunda söylediklerini̇z çok doğru. Hepimiz ister istemez kendimize göre düşler kuruyoruz ve bunların gerçekleşmediğini görünce de etrafta bir suçlu arıyoruz. Galiba yanıldığımız nokta da burası. Bütün sorun belki de kurduğumuz düşlerin örtüşmemesinden çıkıyor, ama biz bunu kabul etmek istemiyoruz nedense... Ben sizin düşlerinizi kırmış olduğuma gerçekten çok üzgünüm, hattâ sizden bu nedenle gerçekten çok özür dilerim, çünkü kurduğunuz düşlerde benim de bir payım olduğunu görmek bile benim için büyük bir şereftir... Ancak sizin de şüphesiz istemeyerek, benim bazı düşlerimi kırdığınızı söylemek zorundayım. Ne yazık ki, böylece ödeşmiş de olmuyoruz, ama dediğim gibi, bütün

sorun çok farklı düşler kurmamızdan doğuyor ve ne yapalım ki, bunları değiştirmek, hattâ bağdaştırmak elimizde değil. Onun için ben, ortak düşler kurabildiğimiz Leon beyle yeni bir denemeye girmeye karar verdim. Onunla yepyeni bir çevrede yeni bir Bölüm kurabilirsek, ne âlâ, kuramazsak, sizin gibi kısmet değilmiş demekten başka çare yok. ODTÜ'de düşlediğimiz Bölüm kurma şansımız buraya göre daha fazla. Bir de ne var biliyor musunuz: Bu fakültenin havası beni artık iyice sıkmaya başladı. Yeni bir hava almaya ihtiyacım var. Bilmem içinde bulunduğum ruh halini anlıyor musunuz?"

Sacit bey, düşünceli ve üzgün, "Anlamaz olur muyum, dostum, anlamaz olur muyum" diye söze başladı. "Fakültenin havası iyice kokuşmuş durumda artık... Daha önce de dediğim gibi, keşke ben de gidebilsem buradan, ama nereye? Ne mutlu size ki, çekip gidebiliyorsunuz... Sonra profesör olmak gibi problemleriniz de yok. Gerçi gittiğinize bir yandan da üzülüyorum, ama kalacaksınız da ne olacak? Şu Necmi bile bazan iyice çekilmez oluyor. Bir siz vardınız, oturup adam gibi konuşacak, siz de bırakıp gidiyorsunuz. Ama gidin dostum, siz gene kendi rahatınıza bakın. Başkalarını fazla da düşünmeye değmez, inanın bana. Zaten düşünüyorsunuz da ne oluyor sonunda? Herkes size müteşekkir mi oluyor? Yoo, onun için gidiyoruz diye üzülmeye bile değmez, bana samimî kanaatimi sorarsanız.."

Sacit beyin bu son sözleri beni teselli amacıyla söylemiş olması da mümkündü, ama onun iç dünyasında bu derece karamsar olduğunu görmek bana bayağı dokunmuştu. Zavallı Sacit bey, neşeli ve alaycı bir görünüm altında aslında buruk bir kalp taşıdığını bugüne kadar gizleyebilmişti demek. Üstelik kalbini kıranlar arasında ben de vardım. İbrahim bey hakkındaki eleştirilerimle onu belki de en çok ben yaralamıştım, ama bu son ayrılık konuşmasında bile o yarayı hatırlatmamak inceliğini göstermişti! "O yazıyı inşallah baştan sona kadar okumamıştır" diye teselli bulmaya çalışmıştım. Ama bu suçluluk duygusundan kurtulmam için yetmiyordu, zira artık hangi nedenle olursa olsun, kalp kırmanın en büyük suç olduğunu anlar gibi olmuştum. İnsan kalbi de ne kadar kolay kırılıyordu? Sacit beyden ayrılırken içimden, bundan böyle kimsenin kalbini kırmayacağıma söz verdiğimi hatırlıyorum. Dudaklarımın kıpırdamasından bir şey söylemek istediğimi sanarak yüzüme soru dolu gözlerle bakan Sacit bey bir müddet bekledikten sonra elimi sıkarken, "Aldırmayın

dostum" demişti. "Bunlar da geçer, tek dileğim ODTÜ'de aradığınızı bulmanız. Gerisi boş!"

Sacit beyle konuşmamızı Leon beye anlattığımda, onun da yüzü donuklaştı. Bir müddet ikimiz de suçlu suçlu sustuktan sonra, Leon bey, "Şu Necmi bey biraz karakter sahibi olsaydı, belki bütün bunlara hiç gerek kalmayacaktı" diye söze başladı. "Ama, siz de isteseydiniz, biraz taviz verebilirdiniz, Hüseyin bey. Ne olurdu yani, onun dediğini kabul etseydiniz? İçlerinde tek kafa denginiz o, bunu siz de biliyorsunuz. Kaprisli maprisli, ama isteseydiniz pek âlâ onu da idare edebilirdiniz, ama siz istemediniz. Oysa bizimle çalışmaya ne kadar can atıyordu. Varsın kürsünün başına geçsin, ne olurdu sanki? Sizin de, benim de başa geçmeye hevesimiz olmadığına göre, o hem böylece kendini tatmin etmiş olur, hem biz rahat ederdik, fena mı? Ama inat ettiniz, bir türlü yanaşmak istemediniz nedense... Bence bu bir hâtâ idi ama, artık olan oldu, geri dönemeyiz şimdi. Çünkü ODTÜ'dekilere söz vermiş bulunuyoruz. Neyse, inşallah pişman olmayız." Her zaman olduğu gibi Leon bey bu defa da haklıydı. Gerçekten Necmi'nin kürsü kurma fikrini o zaman kabul etseydim, belki hepimiz için uzun vadede daha hayırlı olurdu, ama o günkü ruh hali içinde böyle bir şeyi kabul etmem mümkün değildi. Kaldı ki, soğukkanlı ve ütilitarist bir hesapla bile böyle bir işbirliğinin mutlu bir sonuç vereceği çok şüpheli idi. Her halükârda ODTÜ'ye gitmemiz artık kaçınılmaz olmuşu. Yeni umutlar vaadeden bir serüvene atılmaya değerdi de...

ODTÜ SERÜVENİ BAŞLIYOR

Leon beyle sınava girmek için Ankara'ya yaptığımız tren yolculuğunu hiç unutmam. ODTÜ, yeni aldığı öğretim üyelerinin İngilizce ders verebilecek kadar dil bilip bilmediklerini anlamak için sınavdan geçiriyordu. Ben böylece 45 yaşımda hayatımın son sınavını verecektim. Gerçi bu durum bana biraz komik, hattâ küçültücü görünüyordu, ama ODTÜ'de kendileri doğru dürüst İngilizce bilmedikleri halde İngilizce ders veren, bu yüzden de öğrencilerin alay konusu olan hocalar olduğunu duyduktan sonra (demek adam kayırma bu işlere kadar girmişti) bu zorunluluğu anlayış ile karşılamıştım. Bu konuda herhangi bir kaygım da olmadığı için pek aldırış etmiyordum. Ancak Leon bey hayatında o zamana dek hiç İngilizce konuşmamış olduğu için kalacağından korkuyordu. Zaten bildiği yabancı dilleri hep kitaptan öğrenmişti, arada bir annesiyle Almanca ve Fransızca konuştuğundan bu dillerdeki pratiği fena sayılmazdı, ancak Almancayı Fransız aksanıyla, Fransızcayı Türk aksanıyla, Türkçeyi ise Alman aksanıyla konuşuyordu. Ya İngilizceyi? Bunu o gün yolda öğrenecektim. Daha önce pek az İngilizce konuşma fırsatı bulmuş olmasına rağmen, İngilizcesi fena sayılmazdı. Kısa zamanda onun daha çok Fransız aksanıyla konuşma eğiliminde olduğunu fark ettim ve onun bu kusurunu düzeltmeye çalıştım. "Russell" adını "Rössel" diye telâffuz etmekten onu vazgeçirmek kolay olmadıysa da, Leon bey o gün sekiz dokuz saat içinde kendisini bile şaşırtan gelişmeler kaydetti. Gene de sınavı başarabilecek kadar İngilizce bildiğinden emin değildi. Ve ikide bir,

"İster misiniz, şimdi İngilizceden kalayım?" deyip durdu. ODTÜ'ye geçişimizin böyle beklenmedik bir engelle karşılaşabileceği düşüncesi onu ciddî biçimde tedirgin ediyor olmalıydı. Kaygılarının boş olduğunu anlaması için ertesi günü beklememiz gerekecekti.

Her serüven heyecan vericidir.

O güzel, güneşli bahar sabahı, otobüsle anayoldan sola kıvrılıp ODTÜ kampüsünden içeri girerken, içimde hayatımın çok önemli bir dönemecini dönmekte olduğum duygusu uyandığında, bayağı heyecanlıydım. Yolun her iki yanını da örten genç çam ağaçlarının iç açan görünüşü duyduğum heyecana çok ince estetik bir haz katıyordu. Burada benim için yeni bir hayat başlıyor gibiydi. Her şeyin yeni, genç ve canlı bir görünümü vardı. Otobüs Üniversiteye yaklaştıkça bir bir yeşilliklerin arasından başkaldıran modern binaların "Hoş geldiniz. Hoş geldiniz" der gibi bir halleri vardı; neredeyse bize gülümsüyorlardı. Bu manzara karşısında yanı başımda düşüncelere dalmış olan Leon beyin somurtkan yüzü tam bir tezat oluşturuyordu. Zavallıcık hâlâ İngilizceden geçip geçmeyeceğini düşünüyor olmalıydı. Uzaktan dev bir çimeni andıran genç çam ormanı da, bu yeşillik arasında ustaca serpiştirilmiş modern binaları da görmediği belliydi. Rektörlük önünde otobüsten inip, Fen-Edebiyat Fakültesi dekanlığı olduğunu söyledikleri binaya doğru ilerlerken de bir uykuda gezer gibi yürüyordu. Kolundan dürtüp, "Gene İngilizceyi düşünüyorsunuz galiba?" diye takıldığımda, bir an durup uykudan uyanır gibi, "Biz şimdi neredeyiz, Hüseyin bey?" diye sormuştu.

Sahi biz neredeydik? ODTÜ'de idik şüphesiz, ama burada ne işimiz vardı? Leon beyin sorusu beni de bir an şaşırtmış olmalı, zira önünde durakladığımız binaya hem biraz hayranlık, hem de biraz hayretle baktığımı hatırlıyorum. Mimarlık bakımından hayranlığımı uyandıran bu binanın Kütüphane olduğunu öğrenmiştim daha otobüsten inmeden. Burada kim bilir ne zevkle çalışılırdı? Yalnız bu kadar güzel bir manzaraya insan nasıl arkasını dönebilirdi? Aa, o sol taraftaki çimlerle örtülü küçük tepenin ortasındaki heykel ne öyle? Sakın bu bizim Şadi'nin yaptığı heykel olmasın? Evet, evet, galiba o... Çok da güzel bir şeye benziyor. "Aferin be Şadi, doğrusu senden bu kadarını beklemezdim. Nasıl da düşünmüşsün böyle bir şey yapmayı!" Leon bey kaygılı kaygılı bakarak benden hâlâ bir cevap bekliyor. Ona tümsekteki heykeli göstererek, "Bakın, Leon bey" diyorum. "Bu heykeli benim liseden arkadaşım Şadi yapmış." Leon bey başını o yana çeviriyor, ama hiçbir şey görmediği belli. Burası da kütüphane imiş, ne güzel değil mi?" Leon bey, bir otomat gibi, "Evet,

evet çok güzel" diyor ama kütüphaneyi de görmediğinden eminim. Zira Leon bey ilgisini çekmeyen nesneleri hiç görmez. (Evimize iki yıldan fazla gelip gittiği halde, bana bir gün ne sorsa beğenirsiniz: "Sizin evde piyano var mıydı?" İki yıl boyunca oturma odamızda burnunun dibinde duran koskoca piyanoyu görmemiş!). En iyisi gidip bir an önce Erdal beyi görmek, çünkü şu İngilizce sınavı bitmeden bizim Leon beyin kendine geleceği yok anlaşılan. Önümüzdeki binaya doğru yollandığımda, Leon bey de tıpış tıpış arkamdan geliyor.

Erdal bey bizi eski bir dost gibi, candan ve yapmacıksız karşılayınca, Leon bey biraz rahatlıyor. O zaman Leon beyin İngilizce konusundaki kaygılarını ona aktarıyorum. Erdal beyin zeki gözleri muzip bir çocuk gülümsemesiyle parlıyor: "Yok canım, büyütülecek bir şey yok bunda. Aslına bakılırsa bu basit bir formaliteden ibaret. Eskiden hiç yapılmazdı. Bence şimdi de yapılmasa olur, ama ne olur ne olmaz diye yapılıyor gene de. Ama, dediğim gibi, korkulacak bir şey yok, bu bakımdan müsterih olabilirsiniz.." deyince, Leon bey daha da rahatlamış görünüyor. Biraz ahbaplık ettikten sonra kendi binamızı aramak üzere Erdal beyden ayrılıyoruz. Leon bey daha kapıdan bir iki adım uzaklaşmadan, "Gördünüz mü, Hüseyin bey" diye yüksek sesle konuşmaya başlıyor. "Ne nazik, ne alçakgönüllü adam! Ne kadar da güler yüzlü değil mi?" Leon beyin kolunu çekerek, "Biraz yavaş konuşun" diye uyarıyorum kendisini, ama o beni duymamış gibi, arkamdan yetişmeye çalışarak, "Çok hoşuma gitti doğrusu, çok sevdim Erdal beyi" diye anlatmaya devam ediyor. "Bizimkiler olsa... Neyse o konuyu açmayalım artık. İngilizce için dedikleri doğru muydu sizce, yoksa..." Erdal beyin duyma sınırının dışına çıktığımızdan artık emin olduğum an, biraz rahatlayarak Leon beye çıkışıyorum: "Konuşurken çok bağırıyorsunuz, Leon bey, sesinizi ayarlamayı öğrenseniz iyi olur artık."

Leon beye birçok kusurlarını, bu arada örneğin yemek yerken ağzını şapırdatmasını, yeni tanıdığı kendinden yaşlı kişilerin karşısında yerlere kadar eğilmesini düzeltmeyi öğretebilecektim, ama bağırarak konuşma alışkanlığından onu hiçbir zaman vazgeçiremeyecektim. Nitekim o gün İngilizce sınavının yapıldığı odada da öylesine bağırıyordu ki, dörtgen biçimindeki koridor boyunca sıralanmış odalardan öğretim üyeleri bir bir başlarını uzatıp, "ne oluyor" diye sormak zorunda kalıyorlardı. Ben ondan önce sınava girmiştim, karşılaştığım tatsız bir davranıştan ötürü sinirli, hattâ öfkeli idim. Zira sınavı yapan İngilizce okutmanlarından biri Cassiner'in bir metnini okuttuktan sonra, ne anladığımı sorma-

ya kalkmıştı. 15, 20 dakika İngilizce konuştuktan sonra böyle aptalca bir soru ile karşılaşmak tepemi attırmıştı. Yani şimdi bir okutman kaç yıllık bir doçentin, hem de profesörlüğü elinin tersiyle iten ve üç yabancı dili anadili gibi bilen bir doçentin anlama yeteneğini mi sınıyordu? Yarab, şu dünyada ne kendini bilmez, ne hödük insanlar vardı! Ben odamda (şimdiden hepimize birer oda ayrılmıştı) yeni tanıştığım bir meslektaşımla biraz önce karşılaştığım bu hödükten dert yanmakta iken, bizim Leon bey içerde bülbül gibi şakımaya başlamıştı. Hem de ister inanın, ister inanmayın, İngilizce! Allah, Allah, daha dün trende benimle ilk İngilizce konuşma denemelerini yapan ve beş dakika öncesine kadar da bu sınavdan ödü kopan adam mıydı şimdi içerde şakır şakır İngilizce konuşan? Bu kadar bağırarak konuştuğuna göre başka kim olabilirdi? Çok şükür, demek işler yolunda gidiyordu. Yarım saat kadar sonra Bölüm Başkanı-'nın kapısı açılıp Yuluğ bey Leon beyin koluna girmiş bir durumda sınav yapan okutmanlarla birlikte koridora çıktıklarında, Leon bey de dahil hepsi neşeyle gülüyorlardı. Anlaşılan Leon bey onları da kısa zamanda fethetmişti. Yuluğ bey gevrek gevrek gülerek bana, "Emin olun Hüseyin bey, hayatımda hiç bu kadar zevkli bir sınav görmedim" diyordu. "Leon bey gerçekten de çok ilginç bir adam. Humor duygusuna da diyecek yok. Hepimizi kırdı geçirdi gülmekten... tabii yanlış telâffuz ettiği kelimeler yok değil, ama İngilizcesi de fena sayılmaz. Arkadaşlarla biz size on, ona dokuz vermeyi kararlaştırdık. Tebrik ederiz!" Sonra ötekiler de birer birer tebrik ettiler. O hödük de benden yanlış bir anlama olduğu için özür diledi. Leon bey bu beklemediği başarısına durmadan gülüyordu. "Ne oldu, biliyor musunuz, Hüseyin bey" dedi, bir yandan da gülerek. "Hani ben o kadar korkuyordum ya başta. Sınav başladıktan sonra unutuvermişim her şeyi, bir de ne göreyim, aa, ben bayağı İngilizce biliyormuşum meğerse! Sonunda bunlara bir iki fıkra anlatayım dedim, ama 'alligator' kelimesi bir türlü gelmez aklıma. Onun yerine "crocodile" deyince, katıldılar gülmekten, üstelik "krokodayl" diyeceğime, Fransızlar gibi "krokodil" demişim, en çok da ona güldüler! Neyse, bu iş de bitti sayılır.." Evet, gerçekten de biz artık ODTÜ'lü olmuştuk ve hayatımızda yepyeni, umut dolu bir sayfa açılıyordu.

Evet, her serüven gerçekten de heyecan verici.

Ama her serüvenin de bir sonu oluyor. Benim çok iyimser bir hava içinde başlayan ODTÜ serüvenim yavaş yavaş artan bir karamsarlıkla on üç yıl kadar sürecekti. İlk yıllarda yeni bir şevk ve heyecanla işe koyulduğumu hatırlıyorum. Her bakımdan insana çalışma azmi veren bir

çevreye gelmiştik. Kentin gürültü patırtısından uzak, her tarafı yeşilliklerle çevrilmiş, yeni, modern, sonra birbirinin hava ve güneşine göz dikmeyen ferah, temiz, zevkle döşeli binalarda çalışmak, ders vermek, insana ayrı bir şevk ve güç veriyordu. Gür ve bakımlı çimler, zamanla yarışırcasına hızla büyüyen kavaklar arasında yürüyüp bir binadan bir başkasına gitmek bile göz için gerçek bir ziyafet oluyordu. Kütüphane binasıyla kafeteryanın görkemli güzelliği, Anadolu doğasının o gösterişsiz, ama cana yakın havasıyla ne de uyumlu bir birlik sağlamıştı. Yepyeni binaları ve bakımlı çevresiyle kampüs, 1964'te Leon beyle gittiğimiz Kudüs Üniversitesi'nin yeni kampüsüne ne kadar da benziyordu. Gerçi her ikisinde de "Amerikan" havasının varlığı seziliyordu, ama olsun, her şeyde göze çarpan bolluk ve zenginlik bugünün Türkiye'sinin maddî olanaklarını biraz zorlamış olsa bile, hepimizin özlediği bir Türkiye'yi haber veriyor gibiydi. Yurdun dört bir köşesinde buna benzer yeni üniversitelerin kurulacağı gün pek uzak değildi belki. Belki de ODTÜ onlara bir örnek olsun diye kurulmuştu. Ama Leon beyi ve beni bundan da çok etkileyen, Üniversitenin mânevî havası olmuştu. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu doktoralarını dışarıda yapmış olduklarından mıdır nedir, burada İstanbul'da alışık olduğumuz entrika havasından en küçük bir belirtiye rastlayamıyorduk. Yılda bir yapılan Fakülte Kurulu'na zaten isteksiz gelen öğretim üyelerinin bütün hal ve tavırlarından bilim dışında bir kaygıları olmadığı anlaşılıyordu. Bu dedikodu ve çekememezlikten uzak atmosfer içerisinde teneffüs etmek bile insana mutluluk veriyordu. Ne iyi edip de İstanbul'dan ayrılmıştık. Çok beklenmedik bir şey olmadıkça oraya dönmeyeceğimiz de kesindi. Yeni düş kırıklıklarına uğrama kaygısı bile buraya geleli benden uzaklaşmıştı. Kolları sıvayıp, düşlediğim çalışmalara başlayabilirdim artık... Başlamalıydım da, çünkü o güne kadar fazlasıyla zaman kaybetmiştim.

Burada inşallah istediğimiz gibi bir Bölüm de kurabilecektik. Yalnız bir şey daha ilk günden midemizi bulandırmıştı. Bizden bir süre önce Bölüm'e girmiş olan C.Y. adlı bir arkadaş bir gün Leon beyi öğrencilerini ayartmakla suçlayarak çok tatsız bir olay çıkarttı. Daha önce de belirttiğim gibi, biz bölümümüzde seçmeli dersler veriyorduk. Ancak kimin hangi dersi seçeceği büsbütün öğrencilerin isteğine bırakılmış değildi. Bu konuda asıl bölümlerindeki "adsivor"ları (danışman) öğrencilere tavsiyelerde bulunuyorlarmış. İşte güya bizim Leon bey bazı bölümlerin "adsivor"larına gidip kendi vereceği dersi överek eskiden C. beyin dersini alan bazı öğrencileri kandırmışmış! Bu akıl almaz olduğu kadar, bek-

lenmedik suçlama karşısında kendimi tutamayarak C . beyi biraz haşladığımı hatırlıyorum. Bu adamın baştan beri bizim gelmemizden hoşlanmadığını sezmiştik, bu da bir hayli canımızı sıkmıştı, zira burada tam bir huzur içinde çalışmayı düşlüyorduk. C. beyin bizden hoşlanmamasının bir nedeni olmalıydı. Sonradan öğrendiğimize göre, bizden önce Bölüm-'de bir başka felsefeci varmış, biz gelince onun işine son vermişler. O zaman ODTÜ'ye sözleşme ile giriliyordu, dolayısıyla Üniversite beğenmediği öğretim üyesinin işine kolaylıkla son verebiliyordu. C. bey öğrencisi azalırsa kendisinin de atılacağından korkuyor olmalıydı. Onun bu kaygısını artıran bir nokta da, kendisinin aslında eğitimci olduğu halde, mantık dersleri vermek üzere Bölüm'e alınmış olmasıydı. Nedense Eğitim Bölümü'ne girememiş ve adam kıtlığında bir yolunu bulup Beşeri İlimler Bölümü'ne kapağı atmıştı. Şimdi Bölüm'e dışarıdan iki profesyonel felsefeci gelince onun pabucu dama atılabilirdi. Bizim hiç de böyle bir niyetimiz olmadığını ne bilsin, bu yüzden de Leon beye takmıştı kancayı. Ve bizim sonradan kendisine bu konuda güven verme yolunda harcadığımız bütün çabalara rağmen C. beyin ikimize daha baştan duyduğu antipati zamanla gerçek bir düşmanlığa dönüşecek, her geçen gün daha da virülan bir hal alacaktı. ODTÜ'de uğradığımız ilk düş kırıklığı bu oldu. Anlaşılan hevesle işe başladığımız bu yeni çevrede de istediğimiz huzura kavuşamayacaktık ve bu düşünce bizi daha baştan rahatsız etmeye başlamıştı...

"Tilki:
—Senin yıldızında tavuk var mı?
Küçük Prens:
—Var.
Tilki:
—Ya avcılar?
Küçük Prens:
—Avcılar da var.
Tilki:
—Kusursuz şey yok ki."

(*Antoine de Saint Exupéry*)

Yepyeni, üstelik mimarlık zevkimi okşayan modern, rahat, aydınlık binaları ve Orta Anadolu bozkırına meydan okurcasına yeşil ve bakımlı çevresiyle kısa bir süre önce geldiğimiz bu güzelim Üniversitede de ha-

vamızı bozan C.Y. gibi birinin bulunması büyük şanssızlıktı. Bir çeşit akademik sonradan görme diyebileceğim bu adam, yeri gelince bir Şerafettin bey kadar kinci, Necmi kadar alıngan, İbrahim bey kadar dalâvereci olduğunu kanıtlayarak bize zaman zaman Edebiyat Fakültesi'ni bile aratacaktı.

ODTÜ'deki ilk yılımızın, C. beyin varlığına rağmen, akademik hayatımın en mutlu ve en umutlu yılı olduğunu söyleyebilirim. Gerçi artık Leon beyle ortak ders ve seminerler yapamıyorduk İstanbul'da olduğu gibi, ama o da, ben de hayatımızdan memnunduk. Öğrencilerin ortalama düzeyi, Edebiyat Fakültesi'ndekilerle kıyaslanamayacak kadar yüksekti. Özellikle orada rastladığımız genel çalışma havası bizi de çok olumlu etkilemişti. Derslerimizi yazıyor, sekretere daktilo ettiriyor, sonra da çoğaltıp öğrencilere dağıtıyorduk. Sömestr boyunca sık sık sınav yapma zorunluluğu öğrenciyi de sürekli olarak istim üstünde tutmaya yardım ediyor, böylece öğrenciler bitirme sınavlarına hazırlıklı olarak girdiklerinden, çok iyi bir ortalama tutturabiliyorlardı. Bazan 100 üzerinden 98 alan bir öğrencinin notuna itiraz ettiğine tanık olmak bizim için gerçekten sevindirici bir olaydı. 60'dan aşağı bir notla geçilmemesi ise burada uygulanan sistemin klasik üniversitelere göre ne kadar sağlıklı olduğunu gösteriyordu. Hele Edebiyat Fakültesi'ndeyken, birçok öğrencilerimizi 10 üzerinden 4,5'la mezun ettiğimizi hatırlayınca, bunu daha iyi anlıyorduk. Orada geçer not almak bu kadar kolay olduğu halde öğrencinin çok az bir kısmı geçerdi. Oysa burada elli kişilik bir sınıfta 60'ın altında not alan dört beş kişiye ancak rastlanıyordu. Bu da uygulanmakta olan Amerikan sisteminin gerçekten de başarılı olduğunu gösteriyordu.

Ancak, şartlar ne kadar değişik, uygulanan sistem ne kadar başarılı olursa olsun, burada da "Şarklı"lığımızdan büsbütün sıyrılmış sayılmazdık. Ne gezer? Şarklı kurnazlığı daha dersleri seçerken başlıyordu. Genel amaç kazasız belâsız bir diploma almak değil miydi? O halde akıllı bir öğrencinin kendi uzmanlık alanı dışında herhangi bir kültür dersi seçerken göz önünde bulunduracağı temel ilke şu olmalıydı: En kolaylıkla yapabileceğim ve en bol not alabileceğim seçmeli dersler hangileridir? Bu bakımdan öğrencilerin antenleri çok duyarlı olmalıydı, zira daha ikinci sömestrde benim verdiğim "Introduction to Analytic Philosophy" dersini alan öğrenci sayısında o zaman açıklamada güçlük çektiğim ânî bir düşme olmuştu. Bu sayı her sömestr daha da azalacak, sonunda üç ilâ beşe kadar düşecekti. Zira dersim pek kolay olmadığı gibi, notum da birçoklarınınkine kıyasla pek bol sayılmazdı. Öğrencinin benden kaçma-

sının bir nedeni de sınavlarda kimseye göz açtırmayışım olmalıydı, zira kopya çekme hastalığı Amerikan sistemine göre kurulmuş olan bu genç Üniversiteye de bulaşmıştı. Sınavlarda (bütün sınavlar yazılıydı) bir kartal gibi gözlerinizi öğrencilere dikmediğiniz veya kazara bir başka tarafa çevirdiğiniz taktirde, çok akıllı ve çalışkan öğrenciler dışında hemen hepsinin kopya çekmeye yelteneceğinden emin olabilirdiniz. Bunu daha ilk sınavda büyük bir üzüntüyle fark etmiş olduğumdan gözümü dört açıyordum, dolayısıyla da kimse benden hak etmediği bir not alamıyordu. Bir öğretim üyesinin kötü şöhreti ne de çabuk duyuluyor... Kopya çekme alışkanlığı bakımından ODTÜ'nün öğrencileriyle klasik üniversitelerde okuyanlarınki arasında bir fark yoktu, ancak Şarklı kurnazlığı bakımından buradaki öğretim üyelerinin bazılarının da öğrencilerden geri kalmadığı anlaşılıyordu. Öğrencilerin benim dersimden kaçışlarının nedenlerini düşünüp dururken, Bölüm'de seçmeli ders veren öteki arkadaşlardan hiçbirinin aynı durumla karşılaşmadıkları dikkatimi çekti. Bazılarının sömestr sonunda kapılarına astıkları not listelerinde "geçmez" not alan pek yok gibiydi. Üstelik çoğunluk da hep yüksek notlar almıştı. Peki, bütün zeki öğrenciler onlara mı gidiyordu? Hem bu kadar zeki öğrenci nasıl bir araya gelebilirdi? Bu işte mutlaka bir bit yeniği olmalıydı. Ya bu arkadaşların dersleri fazla kolaydı, ya da... Ya da? İnsan yakın meslektaşları hakkında kötü şeyler düşünmek istemiyor, ama ortada anormal bir durum olduğu da şüphe götürmezdi. Bazı konuşmalardan, öğretim üyelerinin birçoğunun C. bey gibi öğrencisiz kalmaktan korktuklarını sezer gibi olmuştum. Öğrenciye bol not vererek bu tehlikeyi uzaklaştırmaya çalıştıkları anlaşılıyordu. Zira sık sık duyduğum bir deyimle, "işlerine şıp diye son verilebilirdi". Türkçede, "koyun can derdinde, kasap et derdinde" diye bir söz vardır, bunun, "öğrenci not derdinde, öğretmen ücret derdinde" biçimine de sokmak mümkündü. Sizin anlayacağınız, bizim eli açık öğretmen arkadaşlar herkese bol bol not dağıtarak geçimlerini garanti altına almış oluyorlardı. Böylece Şarklı kurnazlığı sâyesinde öğrenci de öğretmen de mutlu bir çözüm şekli bulmuşlardı.

Peki ama, Leon beye ne demeli? Onun en azından kendim kadar dürüst ve ödün vermez bir insan olduğunu biliyordum. Ama gariptir, benimkinin tersine, onun öğrenci sayısı durmadan artıyordu. Hattâ kısa bir zaman sonra dersine talep o kadar artmıştı ki, aynı dersi birkaç gruba birden vermek zorunda kalmıştı. Leon bey bu duruma çok seviniyordu, zira onun hayattaki biricik ideali elden geldiğince çok insana mantık öğretmekti. Gerçi mantıklı bir insan olmak için mantıkçı olmanın yetmedi-

ğini o da biliyordu, hattâ ona göre bu gerekli bile değildi, ama bir oyun gibi bile olsa ona mantık öğretmek büyük bir zevk veriyordu. Leon beyin öğrencileriyle ilgili olarak kuşkumu uyandıran bir nokta onun öğrencilerinin de çoğunlukla hep yüksek not almalarıydı. Öğrenci sayısı ile yüksek not oranı arasındaki korelasyonu görmemek artık mümkün değildi. Bayağı çıkar hesapları yapmayacak kadar dürüst, dersinin seviyesini düşüremeyecek kadar kaliteli bir bilim adamı olan Leon beyin dersine rağbetin, görebildiğim kadarıyla, bir tek akla yakın açıklaması olabilirdi: Öğrenciler onun sınavlarında hiç çaktırmadan kopya çekiyorlardı. Nitekim bu hipotezimi kısa zamanda belgelemek fırsatını bulacaktım. Gözcü olarak görevlendirildiğim bir sınavında, on'dan fazla öğrenciyi kopyaya teşebbüs suçundan kapı dışarı ettiğimi görünce, Leon bey de kendi öğrencilerinin o güne kadar niye hep yüksek notlar aldığını anlar gibi olmuştu.

Sınav esnasındaki tutumundan ötürü Leon beye çok sinirlenmiştim. Zavallı sınav kâğıtlarını dağıttıktan sonra, "başlayabilirsiniz çocuklar" deyip başını önünde duran bir kitap veya yazıya eğiyor, bir daha da ancak öğrencilerden biri sınavla ilgili bir soru sorarsa kaldırıyordu. Daha o başını önüne eğmeden öğrenciler arasında başlayan bilgi alışverişinin farkında bile olmadığı her halinden belliydi. Bu yaşa gelmiş koskoca adamları kontrol edecek değildi ya! Hem bunların çoğu akıllı çocuklardı. O ilk gözcülük ettiğim sınavında bile kendisini ne zaman uyarsam, bir ara yerinden kalkıp öğrencilerin arasında dolaşıyor, hattâ başlarında durup ne yazdıklarına bakıyor, ama bir müddet sonra gene sınavda olduğunu unutup kendi düşünce âlemine dalıyordu. İki yıl boyunca sık sık geldiği evimdeki koca piyanoyu bile görmemiş olan birinin, öğrencilerin kopya çektiğini görmesi mümkün müydü? Böyle bir şeyi düşünemezdi ki, görebilsin. Bu nedenle her kopya çekerken yakalayıp dışarı attığım öğrencinin arkasından şaşkınlıkla bakıp kalıyor, sonra süt dökmüş kedi suskunluğuyla başını önüne eğiyordu. Demek o zamana kadar öğrencileri, bu saf yürekli, bu hâlis bilim adamını hep böyle atlatmışlardı. Onun kampüste neden bu kadar popüler olduğunu şimdi daha iyi anlıyordum. Başka hocalar için kıçlarını bile kıpırdatmayan öğrencilerin, otobüste ona hemen yer vermeleri garibime gitmişti. Tevekkeli değil, yanımızdan geçen öğrenciler ona manâlı manâlı gülümseyerek selâm veriyorlardı. "Sizi utanmazlar, ben size gösteririm bu kadar iyi kalpli bir hocanın iyi niyetini kötüye kullanmak nasıl oluyormuş..."

O sınavdan sonra Leon beyi iyice bir fırçalamış, onu ayrıca böyle

sorumsuzca davranmakla C. beyin eline bir sürü koz vermekle suçlamıştım. Bundan sonra olsun bu rezalete son vermeliydi. Leon bey, dediklerimi suçlu suçlu dinledikten sonra, benden kopya çekilmesini önlemek için ne yapabileceğini sordu. Sınavları her türlü kopyayı önleyecek biçimde hazırlamaktan başka çare olmadığını söyledim. Leon bey çok sayıda soru sorduğu için sınavlarını test biçiminde yapıyordu. Yani öğrenciler beş alternatif cevap arasından doğru olanı işaretlemekle yükümlüydüler. Bu ise kopyayı çok kolaylaştırıyordu. Dolayısıyla ya az soru sorup her öğrenciden bütün işlemleri kâğıtta göstermesi istenebilirdi, ya da örneğin yirmi beş soru sorulmuşsa, soruların sayfalardaki sıraları değiştirilerek beş ayrı takım hazırlamak gerekiyordu. Kâğıt okumak Leon beyi çok sıktığı için bu ikinci yolu tercih ettiğini söyledi. Böylece beş ayrı takım hazırlamak külfeti daha çok sekreter Melda hanıma, sonuçları değerlendirmek zahmeti de, her zaman olduğu gibi Raşel hanıma düşecekti. Soruları hazırlamak için bazan günlerce uğraşmak zorunda kalan Leon beyin bir de kâğıt okuması pratikte mümkün değildi. Bu çözüm Leon beyi çok memnun etmişti, ama bakalım istenilen sonuç elde edilecek miydi? Bizim akılları her şeyden çok kurnazlığa çalıştıran öğrencilerimiz manzarayı çakar çakmaz muhakkak yeni taktikler arayacaklardı, çok geçmeden bulacakları da şüphe götürmezdi. O zaman bizim de daha değişik bir taktik uygulamamız gerekecekti.

Üniversite hocalığım esnasında öğretme hevesimi en çok kaçıran şey, öğrencilerin ilgisizliği ve kalitesizliği olmuştur; midemi en çok bulandıran da, sınavlarda kopya çekmelerini önlemek için durmadan yeni çareler aramak zorunda kalmam. İçinde hiçbir şey öğrenme arzusu duymayan insanlara bir şeyler öğretmeye çalışmak, aslında yalnız öğretmenler için değil, öğrenciler için de bir işkencedir. Hadi ilkokul herkes için zorunlu diyelim, zira bir insan okuma yazma bilmezse otobüse bile binemez. Ama herkesin ille de üniversiteyi, hattâ liseyi bitirmesi şart mı? Okumasın efendim, canı istemiyorsa. Ama okumaya niyetli olan da adam gibi okusun. Üniversiteye kadar gelmiş eşek kadar insanların kopya çekmesi de ne demek? Hem de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde? Öğretim üyelerinin bir kısmı "aman, atarlar" korkusuyla öğrenciye hoş görünmeye tenezzül eden, bir iki istisnayla, öğrencileri ilk fırsatta kopya çekmeye tevessül eden bir memleketten ne hayır gelir? Bunca milyonlar bu üçkâğıtçılar rahat etsin diye mi dökülmüştü Anadolu bozkırının ortasına?

Ben böyle kızıp dururken her milletin lâyık olduğunu bulduğu ger-

çeğini neredeyse unutuyordum. Çıkarcı öğretmenler de, üçkâğıtçı öğrenciler de hep bu milletin çocukları değil miydi? Biz de Anadolu bozkırlarında M.İ.T. örneği bir teknik üniversite kurmaya özenmiştik, bu konuda Amerikalı'lardan teşvik ve yardım da görmüştük. M.İ.T.' yi örnek alırken güya tek yanlı kuru mühendis yetiştirmeyecek, çok yanlı, yani meslekî bilgi ve becerileri yanında, sosyal problemler üzerinde düşünebilecek, genel kültürü ve geniş bir görüş ufku olan aydın kişiler yetiştirecektik. Gerçi özlemler de başka ülkelerden kolaylıkla yurda sokulabiliyor, ama bu yurdun insanının kendi içinde duymadığı özlemler kendi iklim şartlarımıza uymayan bitkiler gibi, kültürce kıraç olan bu topraklarda boy atamıyor bir türlü. Bunu anlar gibi olmam kızmamı engellemiyordu gene de, bizlere kıyasla çok daha şanslı olan yeni bir kuşaktan biraz daha çaba bekliyorum. Boş yere elbet... Daha tuvalete gitmesini bilmeyen (bütün erkek tuvaletlerinin kapaklarını kırmışlardı), dergilerin içinden yazıları, fotoğrafları kesen, kitapları tükenmezle çizen, çok lâzım olanları kitaplıktan aşıran, yepyeni otobüslerin koltuklarını bıçaklarla delik deşik etmekten sadistçe bir zevk alan bu hoyrat gençlerin umurundaydı genel kültür. Biz ODTÜ'ye ilk gittiğimiz yıl her yer yemyeşil çimdi ve bunlara muntazaman bakılıyordu, ama aradan bir iki yıl geçmeden bu çimler de kuruyacaktı. Hele Kurdaş gittikten sonra kampüs büsbütün bakımsız bir hal alacaktı.

'Kurdaş' dedim de aklıma geldi. Zavallı Kurdaş! ODTÜ'nün kuruluşunda ve gelişmesinde bunca emeği geçmiş olan bu çalışkan adam, Anadolu bozkırının ortasına milyonlarca ağaç, yüze yakın bina dikmeyi başardıktan sonra, neredeyse sille tokat üniversiteden atılacaktı. Büyük bir düş uğruna harcadığı onca emekten sonra, yeni bitmiş olan pırıl pırıl rektörlük binasının ön cephesine militan öğrencilerin kırmızı boyayla yazdıkları o muazzam "Satılmış Kurdaş" yazısı, görevinden ayrılmadan önce aldığı son kadirşinaslık nişanı olmuştu. Ömründe tek bir fidan dikmemiş, yerden tek bir çöp kaldırmamış olan yeni bir gençlik, Amerikalı'lardan yardım aldı diye onu "Amerikan uşağı" olmakla suçlarken, hazırlop kafalarına yerleştirdikleri yabancı bir ideolojinin tutsağı olduklarının farkında bile değillerdi. Müttefikimiz olan bir başka ülkeden maddî yardım görmek uşaklığı kabul etmekti, buna karşılık düşman bir ülkeden ideoloji ithal etmek "vatan kurtaran aslanlık"tı. Oysa zavallı Kurdaş, gençlerin, içlerindeki idealist eğilimleri ucuz ideolojilerin büyüsüne kolaylıkla kaptırabildiklerini görmüş olmalı ki, bu tehlikeyi önlemek için kampüsü yalnız güzel binalar ve genç ağaçlarla süslemekle kalmamış, üniversite içinde

özgür bir tartışma havasının oluşmasını da bilerek yüreklendirmişti. Biz Leon beyle Üniversiteye ilk geldiğimizde çeşit çeşit fikir kulüplerinin her yerde boy attığını biraz hayret, biraz da gıpta ile görmüştük. Gerçi açılış töreninde Öğrenci Birliği Başkanı'nın, Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, törene katılan devlet adamlarının gözlerine baka baka yaptığı konuşma fazla slogan kokuyordu, ama düşüncelerin özgürce tartışıldığı bir ortamda bu gibi gençlik hastalıkları kısa zamanda geçiştirilebilirdi. Oysa birer düşünme laboratuarı sandığımız bu Fikir Kulüpleri'nin kısa zamanda birer slogan üretme atölyesine dönüştüğünü acıyla görecektik. Fikir Kulüpleri kurmak düşüncesi de Batı'dan, ama daha çok gene Amerika'dan getirdiğimiz bir düşünce olmalıydı. Ne var ki, bu düşüncenin temelinde yatan ana tavrı bir türlü benimseyemediğimiz için, Fikir Kulüpleri kısa zamanda birer ideolojik savaş plânı hazırlama karargâhına dönüşecekti. Nitekim biz ODTÜ'ye geldiğimizde öğrenciler arasında içten içe bir ideoloji savaşı başlamış bulunuyordu. Öğrenci Derneği Başkanlığı seçimlerinde daha da kızışan bu savaş, dünyanın dört bir yanında öğrenci olaylarının patlak verdiği 1968 yılında iyice su yüzüne çıkacaktı... ODTÜ'yü Batı anlamında özgür bir bilimsel araştırma yuvası olarak geliştirmeyi düşlemiş olan Kurdaş, ne yazık ki önlemeye çalıştığı ideolojik bağnazlığın ilk kurbanlarından biri oldu. Aynı bağnazlık sonradan hepimizi tehdit etmeye başlayacaktı.

ODTÜ'deki ilk iki yılımız henüz bu tehdidin gölgesine girmemişti ve Leon beyle ben bambaşka düşler peşindeydik. Kurdaş'la ilk resmî görüşmemiz de bunlardan birinin ODTÜ'de bir "Bilim Felsefesi ve Mantık" Bölümü kurma hayâlimizin dürtüsüyle olmuştu. Kurdaş'a giderken çocuklar gibi heyecanlıydık. Kurdaş bizi acaba nasıl karşılayacaktı? Kendisiyle daha önce dışarıda birkaç defa karşılaşmıştık, gözlüklerinin arkasından kurnaz kurnaz bakan gözlerine rağmen, sempatik bir görünümü vardı. Kasılmaktan dikkatle kaçınması da yaklaşılmaz bir adam olmadığını gösteriyordu. Yalnız öğrencilere gereğinden fazla yakınlık göstermesi pek hoşuma gitmemişti. İstanbul Üniversitesinden ODTÜ'yü ziyarete gelmiş bir iki profesör arkadaşa kampüsü gezdirirken Kurdaş'a rastlayınca gelenleri ona tanıştırmam gerekmişti. Kurdaş kendileriyle ayak üstü sohbet ederken yanımızdan iki öğrenci geçti. Bunları gören Kurdaş, bizim misafir profesörlerden hemen izin isteyip gitti, o iki öğrencinin koluna girdi. Meğer bunlar Öğrenci Derneği Başkanı ile yardımcısı imiş. Bir rektörün, kim olursa olsun öğrencilerle bu derece senli benli olmasını o zaman bir hayli yadırgadığımı hatırlıyorum. Bu davranış nedense bana

kasılmak kadar inestetik görünmüştü. Bu inestetik davranışın ahlâkî bakımdan da onaylayamayacağım bazı nedenleri olmalıydı. Bunu o zaman Kurdaş'ın bazı oportünist hesaplar yapmasına vermiştim. Ne yazık ki Kurdaş, yukarıda da belirttiğim gibi, öğrencilere yaranılamayacağını düşünememişti.

Öğrencilere hoş görünmekten fayda uman Kurdaş'ın, öğretim üyelerine yaranmaya ihtiyacı olmasa gerekti, zira o gün Leon beyle beni Rektörlük makamına kabul ettiği zaman masasının başında buz gibi bir suratla, küçük dağları ben yarattım der gibi kurulmuş bekliyordu. Ben önde, Leon bey arkamda, biz daha bu manzarayı görünce içimden, "Bu iş yattı arkadaş" dedim. Kurdaş oturduğu yerde bir heykel gibi kıpırdamadan bir müddet bize, ama daha çok neredeyse arkama gizlenmiş olan Leon beye baktı. Sonra sağ elinin belirsiz bir hareketiyle oturmamızı işaret etti. Aaa, o iki öğrencinin arkasından koşup kollarına giren babacan adamla, karşımızda bir heykel cansızlığıyla bizi süzen adam aynı kişi miydi? Leon beyle gizli bir bakış teatisinden sonra gösterilen yerlere iliştik. Ben patavatsızın biriyimdir, o anda da içimden, Kurdaş'a kendisi hakkında düşündüklerimi söylemek geldi, ama kendimi tuttum. Ona, "Seni gidi yağcı, seni. İşine gelince Öğrenci Birliği Başkanı'nın önünde takla atarsın, ama bize gelince... Herhalde anladın senden bir şey istemeye geldiğimizi, aklınca bizi Medusa'nın başı gibi dondurup daha ağzımızı açmadan susturacaksın, değil mi? Senin kurnaz tilki seni!.. Ama dur.." demeye kalmadan Kurdaş bakışı kadar soğuk bir sesle, "Evet, sizi dinliyorum" dedi. Sfenks nihayet konuşmuştu. Ama yüzündeki ifadeden de, sesinin soğukluğundan da, "Hadi, ne söyleyecekseniz söyleyin de, bir an önce defolup gidin, yapacak bir sürü işim var" dediğini anlamamak için her türlü psikolojik derinlikten yoksun olmak gerekirdi. Sandalyesinin ucunda daha da küçülmüş gibi görünen Leon bey bir şey söyleyecek oldu, ama benim daha kıdemli olduğumu hatırlayarak vazgeçti. Bunun üzerine Kurdaş'ın biçim değiştirme (metamorfoz) yeteneğinin etkisinden kendimi kurtarmaya çalışarak, maksadı ziyaretimizi anlatmaya başladım. Ben konuştukça, Kurdaş'ın yüzündeki buzlar yavaş yavaş çözülüyor, tilkisel bakışları daha evcil bir hal alıyordu. Derken Leon bey de söze karışma cesaretini kendinde bularak heyecanla anlatmaya başladı. Doğuştan diplomat bir insan olduğu için, amacımızı Kurdaş'ın gururunu okşayacak övgülerle süslemeyi de ihmal etmiyordu. Kurdaş sorular sordu, biz cevabını verdik, derken Kurdaş zile bastı ve güzel sekreteri kapıda görününce, bize "Hocam, ne içersiniz, çay mı kahve mi?" diye sordu.

Leon bey her zamanki nezaketiyle, "Çok teşekkür ederim efendim, ben hiçbir şey içemiyorum" dedi. Ben de kendisini zaten daha fazla rahatsız etmek istemediğimizi söyleyerek özür diledim. Kurdaş, "Bir çay için canım, hem dokunmaz" dedikten sonra sekreterine, "Kızım, bize lütfen üç çay" diye seslendi. Bu tersine biçim değiştirme, beni en az birincisi kadar etkilemişti. Sonra idarecilerde bu yeteneğin önemli bir rolü olması gerektiğini düşünmeye ve karşımdaki adama yeniden sempati duymaya başladım. Onu zaten ortaya koyduğu eserden dolayı takdir ediyordum, bence ODTÜ'nün kapısına heykeli dikilecek adamdı. Yalnız bu, güler yüzlü, bakışları düşler kuran bir insanın heykeli olmalıydı.

Çaylar geldikten sonra, konuşmamız daha dostça, daha samimî bir havaya girmiş bulunuyordu. Geldiğimiz üniversite ile ODTÜ arasında yaptığımız kıyaslamalar Kurdaş'ın da gururunu okşamış olmalıydı, zira biz bunları söylerken, yüzünde, iyi bir iş yapmış insanların utansak mutluluğu okunuyordu. Ancak kurmayı düşündüğümüz Bölüm konusunda bize fazla ümit vermemeye dikkat ettiği de gözümden kaçmamıştı. Kurdaş'ın, usta bir satranççı gibi heyecana ve telâşa kapılmadan oynadığı belliydi. Ölçülülüğün başarının en büyük sırrı olduğunu anlamış olmalıydı. Ama öylesine dostça bir sohbetten sonra bizi büsbütün eli boş gönderecek kadar da akılsız değildi. Nitekim sıcak bir el sıkışmasından sonra odasından ayrılırken bir iki umut verici sözle gönlümüzü almayı ihmal etmedi. Bu kadarı bile bizi çocuklar kadar sevindirmeye yetmişti. Artık yavaş yavaş Bölüm kurma hazırlıklarına başlayabilirdik. Ne yazık ki, Bölüm kurma hevesimiz, Kurdaş engelini aştıktan sonra daha beklenmedik ve sinsi engellere çarpacaktı.

Yeni Bölüm kurulabilmesi için önce yeterli elemana ihtiyaç vardı. Bölüm'de Leon beyle benden başka felsefeci olarak bir C. bey vardı, bir de İstanbul'dan öğrencimiz Suvar'ı almayı düşünüyorduk. Böylece dört kişi olabilecektik, bu da fena sayılmazdı, ama C. bey bakalım bizimle işbirliği etmeye yanaşacak mıydı? Aslında kuracağımız bölümde onun bulunmasını istemezdik, zira her zaman mesele çıkaracağını biliyorduk, ama onu almazsak, Suvar'ın alınmasını da engellemeye kalkabilirdi, dolayısıyla her şey suya düşebilirdi. Ne yapıp yapıp onu da dâvâmıza kazanmalıydık. Bunun kaçınılmazlığını anlayınca, C. beyin iyi yönlerini bulup çıkarmaya daha çok çaba harcadığımızı hatırlıyorum. Gerçi geçimsiz, huysuz, nobran, muhteris herifin biriydi, ama iyi kötü kendini yetiştirmişti, çalışkandı da. İdare edilirse, pekâla geçinilebilirdi onunla da. Hem böyle kompleksli insanlara biraz daha anlayış göstermeliydi. Özellikle

hep aşağıdan almak gerekiyordu. Nitekim ona bir fırsatını bulup projemizi açtıktan sonra, kendisini birçok bakımlardan takdir ettiğimizi, onun da bize katılmak isteyeceğini umduğumuzu söylediğimiz zaman hayır diyememişti. Biraz çekingen davranışı, bize büsbütün angaje olmanın kendine ileride bir zarar getirebileceği kaygısından kaynaklanıyor olmalıydı, zira onu Bölüme almış olan o zamanki bölüm başkanımız Y.K.'nın bunu hoş karşılamayacağını biliyordu.

Y.K.'nın hayatımda rastladığım en diplomat insan olduğunu bilmem daha önce söylemiş miydim? Y.K. bizim ODTÜ'ye ne niyetle geldiğimizi baştan beri biliyordu ve bu niyetimizden hiç de hoşlanmadığını, bütün diplomatlığına rağmen gizleyemiyordu. Zira onun da amacı, vaktiyle tek başına kurmuş olduğu Beşeri İlimler Bölümünün büyüdüğünü görmekti. Dolayısıyla bizim düşümüzün gerçekleşmesi, onun düşlerinin kırılmasına yol açacaktı. Çıkar hesaplarını en ince ayrıntısına kadar yapmasını bilen Y.K. amacımız uğruna C.Y.' yi ayartmamıza mutlaka engel olmak isteyecekti. Bu nedenle bu işe başlamak için onun zayıf bir anını beklemek gerekiyordu. Bu konuda şans bize yardımcı oldu. Y.K.'nın bir yıllık izin alarak Amerika'ya gideceği tuttu. Biz de bunu fırsat bilerek C. beyi sıkıştırmaya başladık. Yalnız Y.K. giderken C. beyi yerine vekil olarak bıraktığı için C.Y. de ne yapacağını pek bilmiyordu. O sırada bizim Bahattin'in dekan olması işimizi bir hayli kolaylaştırdı. Çünkü C. beyin asaletini onaylamak onun elindeydi, oysa C. bey bize hayır derse asaletinin onaylanması tehlikeye, hattâ suya düşebilirdi. C. beyin benim bu konuda Bahattin'in dostluğundan faydalanmak isteyeceğimi düşünmesi saçmaydı, çünkü hiçbir zaman, hiçbir konuda, hiçbir dostuma ya da tanıdığıma müdanae etmemişimdir, ama böyle düşünmesi işimize de gelmiyor değildi. Sözü uzatmayayım, sonunda C. bey de teklifimize olumlu cevap verdi ve biz hemen gerekli formalitelere giriştik.

Bunun için ayrıntılı ve gerekçeli bir rapor hazırlayıp, resmen Bölüm Başkanlığına başvurmak gerekiyordu. Bu rapor önce Bölüm Kurulunda onaylandıktan sonra Fakülte dekanlıklarına gönderilecek, dekanlıklar görüşlerini Rektörlüğe bildirdikten sonra konu, Rektör uygun görürse, Senatoda konuşulacaktı. Uzun bir serüvenden sonra bizim rapor da sonunda Senato'ya geldi. Bu arada Kurdaş rektörlükten ayrılmak zorunda kalmış, onun yerine İnönü Rektörlüğe getirilmişti. Üniversite solcu militanların eline geçtiği için, bütün kurullarda öğrenci temsilcileri de bulunuyordu. Bunlar Erdal İnönü'nün toleransından yüz bularak Senatoya kadar girmeyi başarmışlardı. Ve beni Senato'daki profesörlerden çok, bu

öğrenci temsilcileri sigaya çekecekti. Küstahlığı gözü peklik sanan Öğrenci Derneği Başkanı bana yukarıdan bakan bir edâyla, "Kokuşmuş burjuva felsefesini mi okutacaksınız yoksa?" diye sormuştu. Şeytan şöyle elinin tersiyle bir tokat indir şu soytarının suratına diyor, ama güçlükle de olsa gene kendimi tutuyorum, şimdi bu serserilere uymanın sırası değil diyorum kendi kendime. Asıl kabahat onu buralara kadar sokan rektörde zaten. Erdal bey, o akıllı adam, nasıl yapar böyle bir şeyi, şaşıyorum Vallahi. Ben böyle düşünürken, tam karşımda oturan Erdal bey de içimden geçenleri anlamış olmalı ki, gene zeki zeki gülümseyerek bana, 'Boş ver, değmez!' der gibi bakıyor. Yoksa Erhan denilen soytarıya dönüp, "Yok aslanım, sen hiç merak etme, derslerde hep Marks'ı okutacağız" mı desem? Yok, yok, en iyisi susmak. Tam bu sırada Erdal bey görüşmenin bittiğini imâ etmek için, "Başka söz alacak yok anlaşılan, o halde oylamaya geçebiliriz" diyor. Ve ben "çok şükür bu iş de bitti" demeye kalmadan birisi parmağını kaldırıyor. Ne diyecek acaba? Bu, Bahattin beyden sonra dekan olan Sedat bey. Parmağını kaldırırken bile nedense başını önüne eğmiş. "Hüseyin beyin açıklamalarını dinledik efendim" diyor. "Kendisine teşekkür ederiz. Ama gördüğüm kadarıyla rapora, verecekleri derslerin ad ve saat sayısını yazmışlar, ama Erhan beyin de işaret ettiği gibi ders muhtevalarını ayrıntılı bir biçimde belirten bir yazı eklememişler. O yazıyı da bize göndersinler, oylamayı ondan sonra yapmamız form bakımından daha doğru olur. Gerçi burada konuşan arkadaşların oylarını olumlu yönde verecekleri zaten belli oluyor, ama bir vis dö form yapmayalım derim". Ömrüm boyunca bu "vis dö form" düşkünlerine karşı içimde bir nefret duymuşumdur, bunlar dikkatlerini bir işin muhtevasına değil de kalıbına çevirdikleri için çok tutulurum böylelerine. Ama Sedat beye kızışımın asıl nedeni o değil, ona salt, Erhan denen soytarıdan korktuğu için böyle davrandığını düşündüğümden dolayı kızıyorum. Çünkü bir Bölüm Kurulu toplantısında da Erhan denen bücür beni onun önünde azarlamıştı da, dekan olacak bu Sedat bey korkağı ağzını açıp tek kelime söylememişti.

Bizim Bölüm kurma önerimiz o gün bu nedenle Senato'da karara bağlanamayacak, hele birkaç gün geçmeden araya giren 12 Mart olaylarından sonra bir daha Senato gündemine giremeyecekti.

O zamanlar öğrenci olayları denen ideolojik azgınlık 5 Mart 1971 günü jandarma ile öğrenciler arasında çıkan savaş ile birlikte —hiç değilse bizim kampüste— en yüksek noktasına varacak ve bu yüzden Üniversite uzun bir süre için kapatılacaktı. Üniversiteye ilk geldiğimiz gün-

lerde midemi bulandıran ideolojik kıpırdanmalar, zamanla beni iyice sinirlendirmeye başlamıştı. Daha sabah Üniversiteye gelirken, "Acaba bugün ne gibi bir densizlikle karşılaşacağım?" diye kaygılanmamam mümkün değildi. O gün neler olabileceği bazan daha otobüs durağına yaklaşırken belli oluyordu. Durakta öğrencilerin gruplar halinde bekleştiklerini uzaktan gördüğünüz an o gün gene Üniversitede boykot olacağını anlayabilirdiniz. Aslında boykot, ideolojik savaşın en masum denebilecek taktiği idi. Ama ben, derslerin ikide bir boykot edilmesini bile bu fakir milletin ödeyemeyeceği bir şımarıklık saydığım için sinirleniyordum. Boykot yapılacak günlerin gayet ustaca seçildiği dikkatimden kaçmamıştı, bunlar daha çok sınavların yaklaştığı günlere veya sınav aralarına getiriliyor, böylece militan olmayan öğrencilerin de boykota katılması sağlanıyordu. Ben kendi derslerim için boykota karşı aklımca tedbir almıştım. Boykot günleri kaynayan ders saatlerini, program dışı —fazladan— ders vererek kapatacaktım. Bu kararımı da sömestr başında öğrencilerime açıkça ilân etmiştim. "Bakın çocuklar, sonra bana demedi demeyin. Hesap ettim, bu millet bana ders saati başına tam beşyüz lira (bu o zaman için çok yüksek olan rakamı, bir yılda aldığım ücreti verdiğim ders saatlerine bölerek elde etmiştim) ödüyor. Benim de bu fakir millete borcumu kuruşu kuruşuna ödemem gerektiğini siz de takdir edersiniz, umarım. Bu nedenle ben boykot moykot anlamam, isteyen derse gelir, isteyen gelmez, ben dersimi yaparım. Ancak hiç kimse derse gelmezse o gün boşa geçen saati, hafta içinde başka bir gün mutlaka yaparım. Bu derse de gelmezseniz, o dersi yapılmış kabul eder, yeni bir konuya geçerim. Hiç lâmı cimi yok, boykota katılıp katılmamak sizin bileceğiniz bir iş, ama ben dersimi mutlaka yaparım, ona göre". İlginçtir, öğrencilerin arasındaki militanlar bile bu ültimatomum karşısında seslerini çıkaramamışlardı, belki de sınavlarda canlarına okuyabileceğimden korkuyorlardı. Bir de sanırım aksi bir adam olduğumu biliyorlardı.

Bu benim Don Kişot'ça kafa tutmalarıma rağmen, bu boykotlar çok sinir yıpratıcı idi, ama gene de en çok benim sinirlerimi yıpratıyordu. Zira öğrencilerin büyük çoğunluğu boykot olduğu günlerde düğün bayram ederken, öğretim üyelerinin de bir kısmı, "Duydunuz mu, gene boykot varmış" deyip geçiyorlardı. Belki başlangıçta onlar da benim gibi tedirgin olmuşlardı, ama zamanla bu duruma alışmış, hattâ bu durumu kanıksamış görünüyorlardı. Leon bey bile asık bir yüzle de olsa, hiçbir şey olmamış gibi odasına kapanıp çalışabiliyordu. Bana gelince, ne başkaları gibi bu duruma alışabiliyor, ne de Leon bey gibi çalışabiliyordum. Genel-

likle Melda hanımın odasına gidip, sanki Üniversitede boykot olayı ilk defa oluyormuş gibi, bir iki militanın arkasından koyun sürüsü gibi giden bu korkak ve çıkarcı güruha veryansın ediyordum. Bölüm sekreteri olan Melda hanım da benim gibi boykotlardan ve genellikle ideolojik çalkantılardan çok rahatsız olduğu için, onu bir çeşit dert ortağım gibi görüyordum.

Gene boykot olan bir gün bir grup öğrenci kapıyı tutmuş, beni bile içeri sokmak istememişlerdi. Kapının önüne koyduğu bir sandalyeye küstahça kurulmuş olan militan öğrenci bana yol vermemekte ayak diretince, sandalyeyle birlikte onu yere devirmek zorunda kalmış ve zaptettiği bir kentin kale kapısından azametle geçen muzaffer bir komutan edâsıyla bizim binaya girmiştim. Ben bu soytarılara pabuç bırakacak adam mıydım? Serseriler, ne sanıyorlardı sanki kendilerini? Ben kapıdan içeri dalarken yere devirdiğim serseri arkamdan gelmek istemiş olmalı ki, arkadaşlarının onu tutup, "Öğretim üyelerine engel olmayacağız demiştik, duymadın mı?" diye azarladıklarını duydum. Ama arkama bile bakmadan yürüdüm. Melda hanım beni birden karşısında görünce neredeyse korkarak, "Siz nereden girdiniz Hüseyin bey? Öğrenciler odacılarla sekreterlerden başka kimseyi içeri sokmuyorlarmış" diye sordu. Ona biraz önceki kahramanlığımı anlatırken, kalbimin hâlâ küt küt attığını duyuyordum, ama Melda hanımın bunu fark etmemesi için heyecansız görünmeye çalışmam gerekiyordu. Melda hanım belki gene durumu çakmıştı, ama bunu belli etmeyecek kadar kibar bir insandı. Onun karşısındaki koltuğa yerleşirken, bana, "Aman Hüseyin bey, bu gibilere uyulmaz, sakın bir daha öyle bir şey yapmayın, bakarsınız onlar da karşılık vermeye kalkarlar, nenize lâzım.." diye öğüt veriyordu. İyi kalpli Melda hanım, huyumu bildiği için bana gerçekten de bir şey olmasından korkuyordu. Ve bu korkusunu birçok defa bu tür öğütlerle dile getirmişti. Ama çocukluğumdan beri kavgacı bir insan olan ben, bu huyumdan öyle kolay kolay vazgeçemezdim. Nitekim, öğrencilerin bu defa sınavları boykot ettikleri bir gün, Mücahit adlı bir öğrenciyle koca sınıfta tek başıma sınav yapma cesaretini gösterebilecektim. O gün militanlar kurt sürüleri gibi kampüste grup grup dolaşıyorlar ve sınava katılmak isteyen öğrencilere engel oluyorlardı. Öğrencilerimden üç dört kişi yan kapıdan gizlice girip sınav yapacağım sınıfa kadar gelmeyi başarmışlardı. "Hocam, sınav yapacak mısınız?" diye sorarken bile gözleri dışarıdaydı. Zira dışarıda dolaşanlardan birinin kendilerini görüp mimlemelerinden ödleri kopuyor olmalıydı. "Elbette yapacağım, niye yapmayacakmışım? Yoksa şu

dışarıda dolaşan soytarılardan mı korkuyorsunuz?" diye cevap verince, "Ne olur hocam, yapmayın" diye yalvarmaya başlamışlardı. "Sınava girdiğimizi duyarlarsa bizi bu üniversitede yaşatmazlar. Siz belki işin içinde değilsiniz de, bilmiyorsunuz. Hele bizler yurtlarda kaldığımız için durumumuz daha da tehlikeli. İnanın hocam, yapmadıklarını bırakmıyorlar sonra. Dövüyorlar, eşyalarımızı dışarı atıyorlar, kitaplarımızı yırtıyorlar, hülâsa.." O zaman durumun sandığımdan da ciddî olduğunu anlamıştım. Ama işin bu raddeye varmasında onların da büyük suçu olduğuna inanıyordum. "Bakın çocuklar" dedim. "Dediklerıniz belki doğru, ama bugüne kadar bu soytarıların yaptıklarına hiç ses çıkarmamakla onları azdıran gene siz değil misiniz? Boykot dediler mi hemen kuzu kuzu evinize döndünüz, çünkü bu sizin de işinize geliyordu. Arkadaşlarınızı dövüyorlarmış. Kaç kişi bunlar? Topu topu yüz, bilemediniz iki yüz kişi. On bin kişilik bir kampüste siz iki yüz kişilik bir güruha karşı koyamıyor musunuz? İsterseniz bunları bir gün içinde etkisiz duruma getirebilirsiniz, ama dediğim gibi işinize gelmiyor. Onun için şimdi şikâyete hakkınız yok. Sizin en büyük kusurunuz kişilik sahibi olmayışınız, bu nedenle haklarınızı korumayı da bilmiyorsunuz. Ve işte böyle üç beş soytarı sizi burnunuzdan tutup istediği yere sürükleyebiliyor. Onun için, her şeyden önce haklarınızı korumayı öğrenmelisiniz. Bu da cesaret ister elbet biraz, ama siz her şeyi hazırlop bulmaya alışkın olduğunuz için en küçük bir tehlikeyi bile göze alamıyorsunuz. *'Qui ne risque rien n'a rien'* Bu Fransız atasözüne göre, hiçbir tehlikeyi göze alamayan hiçbir şey elde edemez. Sizin durumunuz da öyle bence. Tekrar ediyorum: Ben bugün buraya sınav yapmak için geldim, dolayısıyla sınavımı yapacağım, isteyen girer, isteyen girmez. Rektörlüğün bu konudaki bildirisini de okumuş olacaksınız: Sınava katılmayanlar 'F' almış olacak! Ona göre kararınızı verin."

Şaşkın şaşkın yüzüme bakan üç beş öğrenci bir müddet kararsız sustular, derken dışarıda küçük bir kurt sürüsü peydah oldu, bunlar bizi görünce içlerinden biri (sürünün şefi olmalıydı), "Hey çocuklar, burada sınav yapanlar var" diye bağırdı. Ben pencereye çıkıp onlara, "Var ya, sıkıysa gelin de engel olun bakalım" diye cevap verince, bunlar herhalde daha büyük bir sürü çağırıp gelmek üzere başka bir yana doğru koşmaya başladılar. Pencereyi kapayıp öğrencilere döndüğümde sınıfta yalnız bir öğrenci kaldığını görmeyeyim mi? Oysa ben, biraz önceki söylevimle onları bundan böyle haklarını koruma cesareti göstermeye ikna etmiş olduğumu sanıyordum! Ne gezer, arkamı döner dönmez onlar da sıvışmıştı. İçerde kalmak cesaretini göstermiş olan Mücahit adındaki çocuk

da korkmuştu, ama kararlı bir yüzle bir sırada oturmuş bana bakıyordu. Ona, "Sen niye kaldın Mücahit?" diye sordum. "Sana bir şey yapmalarından korkmuyor musun?" Mücahit, "Zaten bugüne kadar kaç defa dayak yedim onlardan, hocam" diye konuşmaya başladı. "Hattâ bir defasında biri kafama bu kadar bir taş fırlattı, başımı zamanında kaçırmasaydım, gittiydim. Ama artık alıştım hocam, ne yaparlarsa yapsınlar sınava gireceğim. Beş küçük kardeşimle dul anam evde benim bir an önce mezun olmamı bekliyor. Zaten bir sömestrim kaldı, bir de bunu atlatırsam". Yüreğim parçalanmıştı. Demek bir bu fakir çocuk, o da eline bakan dul anasıyla beş kardeşine bakmak sorumluluğunu şimdiden yüklenmiş bulunduğu için, sınavda kalmak cesaretini gösterebilmişti. Öteki oportünistler, bu sınavlar nasıl olsa geçerli sayılmaz düşüncesiyle tehlikeden kaçmayı yeğlemişlerdi. Ben o gün koskoca binada tek başıma tek bir öğrencinin sınavını yapacaktım. Deminki sürü nedense bir daha görünmemişti, kampüste kol gezen jandarmalarla gereksiz bir çatışmaya girmekten kaçınmış olmalıydılar. Amaçlarına nasıl olsa ulaşmış bulunuyorlardı, zira sonradan öğrendiğime göre, o gün koca Üniversitede ancak yüz otuz öğrenci sınava girmek cesaretini göstermişti. Bunlar derhal mimlenecek, ayrıca sağcı diye damgalanarak teşhir edilecek ve sonunda gerçekten de Üniversitede yaşatılmayacaklardı. Nitekim, boykot bitip de derslere yeniden başlanınca, bunların sille tokat derslere girmelerine engel olunacak, yurtlarda kalanlar oradan sürülecekler ve bir daha hiçbir sınava sokulmayacaklardı. Daha da acısı, rektörlük bu zavallı çocuklara aman vermeyen militanlarla başa çıkamayacağını anlayınca, onları Gaziantep Kampüsü'ne göndermeye karar verecekti. Ben o sınavdan sonra Mücahit'i ne yazık ki bir daha görmedim, ne olduğunu bugün de bilmiyorum. Sonunda Üniversiteyi bitirip dul anasına ve babasız kardeşlerine bakma fırsatını bulabildi mi, yoksa başka yüzlercesi gibi bu çılgın hengâmede onun da geleceği güme mi gitti, bilemiyorum, ama o zavallı çocuğun o günkü boynu bükük, ama kararlı duruşu hiç gözümün önünden gitmez.

Militan öğrencilerin küstahlaşmasında üniversite yönetimiyle öğretim üyelerinin de büyük suçu olduğunu düşünüyorum. Rektörlük bu militanlara fazla taviz vermişti. Örneğin daha çok bazı Amerikan üniversitelerindeki gelişmelere bakarak, Erdal bey öğrencinin yönetime katılması yolunda —yürürlükteki yönetmelikleri de çiğneme pahasına— onlara gereğinden fazla taviz vermişe benziyordu. Öğrenciye tanınan bu yeni haklar, normal şartlar altında belki faydalı sonuçlar verebilirdi, an-

cak son derece kurnaz ve içten pazarlıklı militan grubun üniversiteyi haraca kestiği bir ortamda öğrencileri Bölüm ve Fakülte kurullarına, hattâ Senato'ya kadar sokmak, onların ellerine son derece tehlikeli bir takım kozlar vermeyi göze almak demekti. Gerçi öğrenci temsilcileri gene öğrenciler tarafından seçilecekti, ama militan gruplar her çareye başvurarak seçimlere hakim olmayı, dolayısıyla sonuçta kendi adaylarını seçtirmeyi mutlaka başarıyorlardı. Nitekim, bütün kurullara en militanlarını gönderdiklerini biz saf öğretim üyeleri onların katıldığı ilk toplantılarda hayretle görecektik. Bunlar kurullarda dediklerini kabul ettirmek için tam bir sindirme taktiği uyguluyorlar, bu da yetmiyormuş gibi, her fırsatta ideolojilerinin propagandasını yapıyorlardı. Konuşmalarındaki ilkellik, davranışlarındaki kabalık ve küstahlıktan aşağı kalmıyordu. Yönetime katılma konusundaki sözüm ona masum arzularının kısa zamanda ders programlarını istedikleri gibi düzenlemek, hattâ soruların nasıl sorulacağını bizlere dikte etmek hevesine düştüğü de gözümüzden kaçmamıştı. Neredeyse sınav kâğıtlarını değerlendirme işini de kendilerine devretmemizi isteyeceklerdi. Demokratik yönetim sloganlarıyla başlatılan bir eylem tam bir öğrenci despotizmine düşmek üzereydi. Aksi gibi ben o ara C. beyin yerine Bölüm Başkanı olmuştum ve bölüm toplantılarında militan öğrencilere fazla yüz vermediğim için bir numaralı "öğrenci düşmanı" sayılmaya başlamıştım. İngilizce okutmanlarından altı yedi kişilik bir grup da bu öğrencilerin dümen suyuna gidiyor olmalıydılar, zira her konuda onları destekliyor, dolayısıyla bana karşı cephe alıyorlardı. Leon Mafyan adlı çok sempatik ve akıllı bir delikanlının önderlik ettiği bu grup zamanla işi azıtacak ve demokratik özgürlüklerin Üniversiteye iyice yerleşmesini sağlamak amacıyla öğrencilerin İngilizce sınavlarını boykota çağıracaktı, hem de Üniversitenin kâğıtlarına gene Bölüm'ün çoğaltma makinelerinde bastıkları yazılı bildirilerle... Bölümdeki İngilizce okutmanlarının çoğunluğu maocu dedikleri bu militan gruba karşı oldukları için sömestre-yarısı İngilizce sınavlarının mutlaka yapılmasını istiyorlardı. Zira soruların hazırlanması için birçok okutman günlerce çalışmış, bunların daktilo edilip basılması için de dünyanın emeği harcanmıştı. Ancak iyi örgütlenmiş ve kararlı militan azınlıklar iyi kenetlenememiş bir kalabalığı, sayıca ne kadar üstün olurlarsa olsunlar, her zaman alt etmeyi başarabilmişlerdir. Nitekim bu defa da öyle olmuştu. Militanlar İngilizce sınavını engellemek için öğrencileri daha otobüs duraklarında yıldırmaya başlıyorlar, başka araçlarla Üniversiteye gelmiş olanlarla yurtlarda kalanları ise binalara yaklaştırmıyorlar, kazara sınıflara kadar gelebilmiş olanları ise, teh-

ditle kaçıramadıkları zaman, sille tokat uzaklaştırıyorlardı. Yalnız bu defa jandarmanın yardımı istenmiş olduğu için bu işi elden geldiğince görünmeden yapmak gerekiyordu. Leon Mafyan önderliğindeki okutman grubu o gün militan öğrencilere bile taş çıkartan bir eylem birliği içindeydiler. Sınav kâğıtlarıyla birlikte sınıflara doğru gelen satılmış bir başka okutman gördüler mi, bunu hemen (telefonla veya başka bir yoldan) Öğrenci Birliği karargâhına haber veriyorlar, oradan gönderilecek bir "team" de sınavı engellemek için gerekeni yapıyordu. Leon Mafyan bu vesile ile büyük bir leader olduğunu kanıtlamıştı, onu militan grubun öteki üyelerine emirler yağdırırken görmüş olan arkadaşlar onu bir komutana benzetmişlerdi. Sonradan duyduğuma göre, bu Mafyan Mao'nun bazı yazılarını Türkçeye çevirip çoğaltırmış, adamları da onun bu yazılarını kampüste gizli gizli dağıtmasına yardım edermiş. "Adamları" dedim de aklıma geldi, Leon Mafyan'ın yoldaşları hep kadındı. Bölüm içinde de olmadık şirretliklere başvuran bu altı militan hanımı, Leon Mafyan'la birlikte, 12 Mart olaylarından sonra Şefik Erensü'nün rektörlüğü zamanında Üniversiteden güçlükle uzaklaştırabilecektim. Zira çoğunluğu hanım olan bir öğretim üyesi grubunun kendi öğrencileriyle el ele verip bu tür densizliklere kalkabileceklerini eskiden bir general olan Şefik Erensü'nün bile aklı almıyordu. Oysa ideolojik bağnazlık insanoğluna bazan ne olmayacak şeyler yaptırabiliyor, bunu ileriki yıllarda hepimiz en trajik örnekleriyle yakından görecektik. İşin bir gün bu derece korkunç boyutlara varacağını o zamanlar belki rüyamızda görsek inanmazdık. Ancak, özellikle o yedi öğretim üyesinin davranışı beni daha o zaman çok tedirgin etmişti, bunda yaklaşan fırtınanın ilk esintilerini görür gibi olmuştum.

Adımın faşiste çıkmasında bu anlattığım olaydaki tutumumun önemli bir etkisi olmuş olsa gerek. Erensü'nün istifasından sonra kendisini Üniversiteye rektör seçtirmeyi başarmış olan Tarık Somer ile takışmam, solcu militanlar nezdindeki ünümü daha da artırmış olabilir. Üniversitede sağcı diye bilinen Somer, benim gözümde tipik bir oportünistten başka bir şey değildi. Kendisini Öğretim Üyeleri Derneği Başkanlığım sırasında biraz yakından tanımak fırsatını bulmuştum. Kişisel çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen kurnaz tiplerden oldum olası hoşlanmam. Ama Somer'e karşı zamanla antipatiye benzer bir şeyler duymamın nedeni, bu zatın Rektör Yardımcılığı sırasındaki bir davranışı olmuştu. Ben de o zaman Bölüm Başkanı idim. Bir gün Melda hanım, Somer'in aradığını haber verdi: "Alo, günaydın Hüseyin bey, ("günaydın") nasılsınız bakalım, çoktandır görüşemedik (evet öyle oldu!"), iyisinizdir inşallah? (Hamd

olsun, sağlığınıza duacıyız!"), Hüseyin bey, bakın ne diyecektim, ("Söyleyin bakalım") hani bizim Metin Tamkoç var ya, ("Ee, var"), ha, işte onun yeğeni Amerika'da Edebiyat dalında doktorasını yapıyormuş, ("çok iyi"), çok iyi yetişmiş, üstelik pek sempatik bir hanım, ("yaa?") tanıyınca, eminim siz de çok beğeneceksiniz ("Ona ne şüphe, sempatik bir hanımı kim beğenmez?"), bu arkadaşı bölümünüze alabilirseniz, iyi bir eleman kazanmış olursunuz diye düşündüm ("Çok iyi düşünmüşsün, dostum!"). Elbet gene karar sizindir, ama bir ilgilenseniz, iyi olur ("Hemen"). Bunu söyleyecektim Hüseyinciğim, siz bir araştırın bakalım, daha olmazsa öteki arkadaşların da bir fikrini öğrenmeye çalışın, bakalım onlar ne düşünüyorlar bu konuda?.. Yalnız, özellikle rica edeceğim, elden geldiğince çabuk bir şeyler ayarlamaya çalışın, zira Metin'in bana yazdığına göre, yeğeni üç ay kadar sonra Türkiye'ye dönmüş olacakmış".

Somer'in işi bu biçimde ele alışı aslında canımı sıkıyor, ama ona bunu belli etmemeye çalışarak, hattâ biraz da gereğinden fazla dostça bir üslup kullanarak ona, "değerli elemanlara Bölüm'ün kapılarının her zaman açık olduğunu, dolayısıyla Metin beyin yeğeni olmasa bile iyi yetişmiş birini Bölüm'e kazandırmaktan zevk duyacağımı" söylüyorum. Tarık bey, "Metin beyin yeğeni olmasa bile" sözündeki imâyı sezecek kadar zeki bir adam şüphesiz, onun bundan alınmasına fırsat vermemek için, "Ben hemen adayınıza bir 'application form'u göndertirim, gelir gelmez işe başlarız, siz orasını hiç merak etmeyin" deyip telefonu kapatıyorum. Aradan birkaç ay geçiyor, bu defa sayın *Rektör* Tarık Somer'i telefonla aramam gerektiğini haber veriyor Melda hanım. Sayın Rektör bu defa selâm sabah demeden, soğuk ve azarlayıcı bir sesle konuşuyor nedense: "Ee, Hüseyin bey, ne oldu bizim Metin Tamkoç'un yeğeninin işi, hani sizden bir ricada bulunmuştum?" Belli ki adam bize çok içerlemiş. "Evet efendim, hatırladığıma göre 'application form'u geldi bize, ama henüz doktorasını bitirmemiş. Biz de kendisine doktorasını bitirip yurda dönünce Bölüm'e başvurmasını bildirdik. Zaten sömestr ortasında atama yapılamıyor, bildiğiniz gibi". Sayın Rektör kızgınlığını güçlükle saklayan bir sesle, "Siz ne yazdınız ona, bir görebilir miyim?" diye soruyor. "Elbet, size, kendisine yazdığımız mektubun bir kopyasını göndereyim hemen, istiyorsanız". Sayın rektör, "Evet, mümkünse hemen gönderin" diyerek telefonu kaparken, ben onun o anda ne görünümde olduğunu gözümün önünde canlandırmaya çalışıyorum. Ahizeyi mutlaka hışımla, vurur gibi kapatmıştır o şimdi, sonra sinirle yerinde doğrularak,

belki de yüksek sesle, "Ne adam yahu" diye söylenmiştir. "Kırk yılın başında bir ricada bulunduk heriften, bana nelerden dem vuruyor... yok daha doktorasını bitirmemiş de, yok bilmem neymiş! Sen ne diye doktorayı filân karıştırıyorsun şimdi?... Çattık desene". Melda hanıma yazdığım mektubun bir kopyasını çıkartıp acele Rektörlüğe gönderdikten sonra, aradan daha on dakika geçmeden tekrar telefon çalıyor. "Gene Rektör bey arıyor, Hüseyin bey" derken Melda hanımın sesindeki uyarma edâsı dikkatimden kaçmıyor. Melda hanımın uyarısında ne kadar haklı olduğunu Sayın Rektörün bu defa iyice buzlaşmış ses tonundan anlıyorum. Somer bu defa her türlü nezaket kurallarını unutmuş görünerek, "Yahu üstat, o ne biçim mektup öyle?" diye azarlayarak giriyor söze. ("Nasıl ne biçim mektup?") O ne soğuk mektup kardeşim, hiç öyle mektup yazılır mı? ("Nasıl soğuk yani? Bu aşk mektubu değil, iş mektubu" demek geçiyor içimden). Hayır, bari insan bir şeyler yazar, biraz ümit verir, ne bileyim... Bilmem anlatabiliyor muyum, ne demek istediğimi? ("Anlamaz olur muyum, elbet anlıyorum: 'yeriniz hazır!' dememi istiyorsun, ama öyle yağma yok dostum!"). Oysa sen tutmuş (Şimdi de 'sen' olduk) soğuk mu soğuk bir iş mektubu yazmışsın kızcağıza, olur mu böyle şey kardeşim?" Müthiş bir öfke dalgasının göğsümden kafama doğru yükselişini hissediyorum, ama soğukkanlılığı elden bırakmamaya kararlıyım nedense, belki de soğukkanlı görünmemin onu daha çok küplere bindireceğine inandığımdan, kendimi tutuyorum. Sayın Rektör, benden ses çıkmadığını görünce, "Alo, alo" diye sesleniyor. ("Sizi dinliyorum efendim"). "Ha, ben de ses kesildi sandım. Şimdi bak, Hüseyinciğim, ben ne diyorum, biliyor musun? (Tehdit ettiği sökmedi anlaşılan, şimdi gene yılışma stratejisi uygulanıyor). Gel, sen bu hanıma bir mektup daha yaz ve ona de ki.." Yoo, bu kadarı da fazla artık, kendini ne sanıyor bu sersem? Ben öyle rektörden mektörden emir alacak değilim, Bölüm Başkanlığında da gözüm yok, onun için isterse görevime hemen son versin, umurumda bile değil. Hem bu herif başımızda kaldıkça kim bilir neler istemeye kalkar, iyisi mi, şimdiden ağzının payını vereyim de, görsün). "Bakın Tarık bey" diye sözünü kesiyorum. "Ben kimseye yeniden mektup falan yazmam, onun için hiç boş yere ısrar etmeyin, lütfen... Ben görevimin ne olduğunu biliyorum. Tavsiye ettiğiniz hanımın 'application form'u önümde şu anda. Qualification'ları hiç de fenaya benzemiyor. Doktorasını bitirip bizim Bölüme girmek isterse, jüriyi toplar, gerekeni yaparım. Arkadaşlar kendisinin Bölüme alınmasını uygun bulurlarsa, ne alâ, hemen almaya çalışırım. Yalnız yönetmelikler ne yapılmasını gerekti-

riyorsa, hepsi harfiyen yerine getirilecek, ona göre... Siz istiyorsanız, arkadaşınız Metin Tamkoç'a durumu mektupla da bildirebilirsiniz, ama ben oturup tanımadığım bir hanıma ikinci bir mektup yazmam, 'yazamam' anlaşıldı mı?" Somer'in telefonun öteki ucunda öfkeli öfkeli soluduğunu duyar gibiyim. Kısa bir susuştan sonra tekrar söze başlıyor: "Demek, sen o mektubu soğuk bulmuyorsun, öyle mi? ("Hayır bulmuyorum"). Telâkki meselesi... (Evet, sayın Somer, "telâkki meselesi"). Kırk yılın başında bir şey rica edelim dedik... Sizlerle de konuşulmuyor ki." Ve "Allahaısmarladık" filân demeden Rektör telefonu kapıyor...

Melda hanım içeride bu konuşmayı dinledi mi, bilmiyorum, ama benim söylediklerimi duymuş olduğu muhakkak. Arka kapıda yüzünde anlamlı bir gülümseme olduğu halde görününce, gene beni teselliye geldiğini anlayarak ona içimi döküyorum. Benim iyi yürekli "sırdaşım" Melda hanım, dertli olduğum anlarda hep o tatlı gülümseyişiyle yüzüme bakarak içimi dökmemi bekler. Bölüm başkanlığını bırakmayı ciddî biçimde düşündüğüm çok olmuştur, ama başka özgeci düşüncelerin yanında Melda hanımı korumasız bırakmayı göze alamayışım beni bundan vazgeçirmiştir. Ben ayrılırsam gene C. beyin bölüm başkanı olma tehlikesi vardı, o başa geçerse yapabileceği diğer kötülükler yanında Melda hanıma mânevî işkence edeceği de muhakkak gibiydi. C. beyin bölüm başkanlığı sırasında onu kaç defa ağlarken bulmuştum. Genellikle suratsız bir insan olan C. bey, hele bölüm başkanı olduktan sonra daha da abuslaşmış, koridorda rastladığı birçok meslektaşına selâm vermez olmuştu. Olur olmaz her şey için Melda hanımı haşlamayı da bir üstünlük belirtisi sayıyor olmalıydı. Onu ne zaman ağlar görsem, teselli edici bir iki söz söylemeye çalışırdım. Ben bölüm başkanı olduktan sonra kızcağız bayağı rahat etmişti. Gerçi bazı günler işe saatinden biraz geç geliyordu, ama üniversite sekreterlerinden kaç tanesi zamanında geliyordu ki? "Full-time" sistemine göre, öğretim üyeleri de dahil herkesin göreve zamanında gelip zamanında gitmesi gerekiyordu, ama —odacılar dışında— bu kurala kulak asan yok gibiydi. Özellikle öğretim üyeleri bu konuda büsbütün özgür davranıyorlardı. Melda hanım —evde bir de çocuğu olduğu için— saat dokuzdan önce gelemiyordu, ama zamanından önce gittiği de pek olmuyordu. Ben bölüm başkanı olduktan sonra sabah saat sekiz buçukta masanın başında bulunmayı, akşam beş buçuktan önce de bir yere ayrılmamayı bir görev borcu bildiğim için, saat dörtten sonra çoğu zaman koca binada Melda hanımla benden başka —bir de odacı— kimsecikler kalmıyordu. Kışın ânî elektrik kesilmeleri olunca hemen ona

telefonu açıp yapayalnız olmadığını hatırlatarak cesaret veriyordum, zira karanlıkta yalnız kalmak onu korkutuyordu. Demek istediğim, Melda hanımla aramızda gerçek bir dostluk ilişkisi bulunduğundan onu yüzüstü bırakıp gitmem mümkün değildi. O gün Rektör ile yaptığım tartışmalı konuşmadan sonra her zamanki sevimli gülümsemesiyle kapıda görünmesinin bir nedeni de, benim gene kötü bir niyetim olup olmadığını anlamak arzusu olmalıydı. Hayır, şimdilik böyle bir niyetim yoktu. Tam tersine, Üniversiteyi böyle üçkâğıtçıların eline bırakmak büyük hatâ olurdu.

Rektör Somer ile çok daha büyük bir tartışmaya Bölüm başkanlarının da çağrıldığı bir Senato toplantısında girecektim. Üniversite o sıralarda en kritik dönemini yaşıyordu. Ecevit'in Erbakan ile koalisyon yaptığı iktidar döneminde —12 Mart'ı izleyen cunta döneminde bir müddet sinmiş olan— solcu militanlar gene ortalığı kasıp kavurmaya başlamışlardı. Hele sağcı diye bilinen Tarık Somer rektör olduktan sonra işi iyice azıtmışlardı. Başlattıkları en son boykota —aradan aylar geçmiş olmasına rağmen— son vermeye bir türlü yanaşmıyorlardı. Bu defa iler tutar bir gerekçeleri de olmadığı için, öğretim üyelerinin ezici çoğunluğu bu boykota pabuç bırakmama kararında idi. Ben de Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı olarak bu soytarılara hiçbir şekilde ödün verilmemesi gerektiğini savunuyordum. Nitekim aradan sekiz ay geçmesine rağmen boykot kalkmayınca, bölüm başkanı olarak benim de çağrıldığım bir Senato toplantısında bu yolda kesin bir karar alındı, sonra bu karar Bölüm ve Fakülte kurullarınca da onaylanarak öğrencilere bildirildi. Buna göre sınavlar, dersler yapılmış kabul edilerek, zamanında yapılacak ve not verirken de kimsenin gözünün yaşına bakılmayacaktı. Sınav günü otobüs durakları ve kampüs bir jandarma alayının denetimine girdi, ama katılanların sayısı gene de iki yüzü geçmedi. Bu durum Üniversiteyi çözümü son derece güç bir sorunla karşı karşıya bırakıyordu, zira binlerce öğrenci velisi, korktukları için çocuklarının sınava giremediklerini iddia ederek, sınavların yenilenmesini istiyor, bazı öğretim üyeleri de yapılmamış bir sınav için idareye "F" notu vereceklerini söylüyorlardı. Üniversite o sırada tam bir curcuna içinde idi. İşte Rektör Somer bizi bu defa bu güç sorunu bir çözüme bağlamak için Senato toplantısına çağırmıştı. Durumu uzun bir konuşma ile açıkladıktan sonra ilk kararda ısrar etmenin çıkar bir yol olmadığını vurguladı ve yeni bir çözüm yolu bulmamızı önerdi. Yapılacak tek bir şey kalıyordu: Daha önceki sınavı geçersiz sayıp, sınavı yinelemek. Bu ise militan öğrencilere teslim olduğumuzu kabul etmek demekti. Mâdem kararımızdan dönecektik, sekiz buçuk ay neden bekle-

miştik? Bu Somer denen haris adam, Rektörlükten zamanında istifa etseydi, belki bütün bunlar olmayacaktı, ama bir defa ele geçirdiği makamı öyle kolay kolay bırakacak kişilerden olmadığı için, koskoca üniversiteyi sekiz buçuk ay işlevsiz bırakma pahasına da olsa, yerinden kıpırdamaya yanaşmamıştı. Şimdi de kalkmış bize, memleketin yüksek menfaatlerinden dem vuruyordu. Kişisel çıkarlarını bize memleketin yüksek menfaatleri diye yutturmaya kalkan bu Kayseriliye ağzının payını vermeliydim. Zira Metin Tamkoç olayından sonra ona iyice diş bilemeye başlamış bulunuyordum. "Söz isteyen var mı?" diye etrafına bakındığı sırada benim parmak kaldırmış olduğumu görmek canını çıkmış olmalıydı, zira yüzümdeki ifadeden bile onu desteklemeyeceğim açıkça anlaşılıyordu. Gerçekten de onun bu defa canına okumaya kararlıydım. Bütün retorik gücümü seferber etmeliydim bu amaç uğruna.

"Sayın Rektör, sayın arkadaşlar, en nefret ettiğim insanlar 'Ben tükürdüğümü yalamam' diyenlerdir. (Somer'in yüzü bir an umutla aydınlanır gibi oluyor). İnsan gerektiğinde tükürdüğünü yalayabilmelidir ve bence asıl cesaret yeri gelince tükürdüğünü yalayabilmektir. Ama, dediğim gibi, 'yeri gelince' (Rektörün yüzü gene kararıyor). Şimdi biraz düşünelim: Aylar önce bizler burada bugünkü gibi toplandık, boykot konusunu uzun boylu tartıştık. Sayın Rektörümüz de çok iyi hatırlayacaklardır, kendilerinin de büyük bir heyecanla savundukları bir fikri destekleyerek, bundan böyle her ne pahasına olursa olsun öğrencilere taviz vermemeyi kararlaştırdık. Öyle değil mi, sayın Rektör? (Somer neredeyse çarpılmış bir yüzle bana bakıp susuyor). Şimdi ise kendileri bize bin dereden su getirerek yüz seksen derecelik bir dönüş yapmamızı tavsiye ediyorlar. Öne sürdükleri gerekçelerin büyük bir bölümünün geçerli olduğunu ben de kabul ediyorum. Gerçekten de, buyurdukları gibi, Üniversite bir çıkmazdadır. Bu nedenle en az öğrenciler ve velileri kadar biz öğretim üyeleri de huzursuzuz. Ancak bu çıkmazdan nasıl kurtulabiliriz? Sayın Rektörümüzün tavsiyesine uyarak mı? Bana sorarsanız, kesinlikle hayır. Bizim sonunda böyle bir çıkmaza sürüklenişimizin asıl nedeni de bugüne kadar hep kaypak davranmış olmamızdır. Şunu huzurunuzda itiraf etmeliyim ki, öğrenciler bizlerden çok daha akıllı, zira onlar bizim baskılara dayanamayıp sonunda pes edeceğimizi biliyorlar ve bütün stratejilerini buna göre hazırlıyorlar. Sorarım size, bugüne kadar öğrenciler ne zaman bir şey istediler de elde edemediler? Bunda bugüne kadar bizim kendi aramızda birlik ve beraberlik kuramayışımızın da büyük rolü oldu şüphesiz. İlk defa bu son boykot vesilesiyle bir birlik sağlamış bu-

lunuyorduk ve taviz vermeme kararımızı bugüne kadar yürüttük. Arkadaşlar, bu karardan da dönersek, bundan sonra öğrenciyi durduramayız artık. Bizi bu defa da pes ettirdiklerini görerek daha da azacaklar ve olmadık isteklerle çıkacaklardır karşımıza. Onun için, gelin bu kararımızdan dönmeyelim, bir defa olsun onlara ciddî olduğumuzu gösterelim, bir defacık olsun blöf yapan kumarbazların durumuna düşmeyelim. Yoksa bugüne kadar yaptığımız da bir blöf müydü, sayın Rektör?" (Genel susuş. Rektör yiyecekmiş gibi yüzüme bakıyor. İçinden, "Seni buraya çağırmakla hatâ ettim" dediğini duyar gibiyim).

Ben yerime oturur oturmaz yüzü kül gibi olmuş olan Somer öfkesini güçlükle zaptederek, alçak bir sesle konuşmaya başlıyor. Önce duyulmayacak kadar alçak bir sesle konuşmaya başlayan Somer'in konuştukça sesi yükseliyor, sonunda gene büyük bir yaramazlık yapmış olan haşarı oğlunu azarlayan öfkeli bir babanın bağırmasına dönüşüyor. Azarlanan da benim elbet. Suçum da sorumsuzca lâflar etmiş olmam. Yani şu "blöf" meselesi. Milletvekilleri, bakanlar, generaller durmadan telefon edip soruyorlarmış, bu durumda elinden başka ne gelirmiş? Bu son söz üzerine dayanamayıp, "İstifa etmek sayın Rektör, istifa etmek" diye bağırıyorum, oturduğum yerden. Bu hiç beklenmedik çıkış karşısında Somer bir tokat yemiş gibi şaşırıyor ve ben bundan yararlanarak kurul üyelerine dönüyorum: "Sayın Kurul üyeleri sonunda neye karar verdiler bilmiyorum, ama eğer mutlaka tükürdüğümüzü yalamamız gerekiyorsa, her şeyden önce sayın Rektörün görevinden istifa etmesi gerekir kanısındayım. Zira aksi halde öğrencilerin idare mekanizmasına bundan böyle hiç saygıları kalmaz. İstifa etmediği takdirde sayın Rektörün kamuoyu karşısında da güç duruma düşeceği muhakkaktır, zira bizim bugüne kadar sürdürdüğümüz direnişe kendilerinin ön ayak olduğunu herkes biliyor. Bu nedenle dönüş kararı verilecekse, bu kararın bundan sonra gelecek rektör tarafından verilmesi gerekir bence. En basit centilmenlik kuralları da bunu gerektirir, öyle değil mi, sayın Rektör?"

Sol tarafımda oturan Bahattin, aferin dercesine baldırımı sıkıyor, keyfinden ağzı kulaklarına varmış neredeyse. Somer'i hiç sevmediğini biliyordum, hele rektörlüğü elinden kapmış olmasını bir türlü hazmedemediği için ona duyduğu antipati gerçek bir hınca dönüşmüşe benziyordu. Erdal beyin her şeyi yüzüne gözüne bulaştırıp ayrılmasından sonra rektörlüğün ona verilmesi gerekmez miydi? Mütevelli Heyeti'nin bu defa işi ona teklif edeceklerinden emin gibiydi, bu nedenle günlerce onlardan haber beklemişti. Bu kurnaz Kayserilinin dâvet mâvet beklemeden adam-

ların ağızlarından girip, burunlarından çıkarak işi kapacağını nereden bilebilirdi?

Daha ben bu düşüncelerle Bahattin'in keyifli keyifli sırıtmasına şeytanca bir gülümsemeyle karşılık verirken, Somer'in ânî bir karşı saldırıya geçtiğini duyarak yüzümü düzeltmek zorunda kalmıştım. Somer bu defa iyice küplere binmişti. "Sayın Batuhan, burada bana centilmenlik dersi vereceklerine, önce kendileri en basit nezaket kurallarını öğrenseler, iyi ederler! ("Doğru söze ne denir? Adam haklı!"). Söz almadan, üstelik ben daha sözümü bitirmeden, oturdukları yerden ahkâm kesmeleri hangi nezaket kurallarına sığar, orasını sizin takdirinize bırakıyorum. ("Ulan herif sandığımdan da hazır cevapmış be. Aldın mı ağzının payını."). Rektörlük'ten istifa etmem gerektiğine ben karar veririm, bunun için de kimseden fetvâ almaya ihtiyacım yok! ("Aferin be Kayserili, iyi konuşuyorsun!"). Hem sayın Batuhan, benim Rektörlüğe pek hevesli olduğum için bu işte kaldığımı sanıyorlarsa, çok yanılıyorlar ("Ulan Kayserili, başlama gene"). Ben bu göreve ne kendi isteğimle geldim, ne de Rektörlük koltuğunu bırakamadığım için kalıyorum. Çok ısrar ettiler ("Kimler?"), sırf şu zor günlerde Üniversiteye bir hayrım dokunur diye kabul etmek zorunda kaldım. ("Bunları sen başkalarına anlat, aslanım"). Sonra en az üç defa istifa ettim, inanmayan varsa çeşitli tarihlerde verdiğim dilekçeleri gelip görebilir. Aman, biraz daha dişinizi sıkın diye rica üstüne rica ettiler, ben de onları kıramadım. Ya, sayın Batuhan, hiç de sizin bildiğiniz gibi değil işin iç yüzü. Ben bugün Bölüm Başkanları'nı sırf Üniversitenin bu güç gününde belki Rektörlük'e yardımcı olurlar diye çağırdım. Yoksa yönetmelik gereğince sizin şu toplantıda olmamanız gerekirdi aslında. Ama siz bize yardımcı olacak yerde, karşımıza geçmiş, değil bir rektöre, insanın bir meslektaşına bile söylemeye cesaret edemeyeceği bir takım sözlerle neredeyse hakaret ediyorsunuz. Böyle şey olmaz arkadaşlar, bu Üniversitenin Mütevelli Heyeti'nin resmen seçmiş olduğu bir Rektör olarak bu derece küstahlığa göz yumamam, müsaadenizle."

Somer başlangıçta iyi gidiyordu, akıllı uslu sözlerle beni neredeyse iyice mat etmiş durumdaydı. Ama bir yerden sonra, hınç ve gururuna karşı koyamayıp kendini kaybetmişti. Somer'in bu son çıkışı Kuruldaki havayı yeniden benim lehime çevirmeye yetmişti. Üyelerin bana bakışlarından bu haddini bilmez adama son bir ders vermemden memnun olacaklarını sezerek, karşı saldırıya geçmeye hazırlandım. Çok kısa konuşmalı, sözlerimi de dikkatle seçmeliydim. "Sayın Rektörün bu derece alın-

gan olduğunu bilmiyordum" diye söze başladım. "Bu derece öfkelenmelerine neden olabilecek bir şey söylediğimi de sanmıyorum, ama gene de kendilerinden özür dilerim! Kendileri, biz Bölüm Başkanları'nı bugün buraya Üniversiteye yardımcı olmamız için çağırdıklarını söylediler. Bizi çağırmış olmaları bile büyük lütuf olsa gerek. Bu nedenle bütün Bölüm Başkanı arkadaşlarım adına kendilerine teşekkür etmek isterim. Ancak son sözlerinden anladığıma göre, sayın Rektör, bizi buraya yardım için değil, kendilerine suç ortağı olmamız için çağırmışlar... Bu nedenle bu toplantıda daha fazla kalmaya gerek görmüyorum. Müsaadenizle." Ve derin bir sessizlik içinde yerimden kalkıp kapıya yollanıyorum.

Ben görkemli Kurul Odası'ndan ayrılırken geride kalanlar arkamdan kim bilir neler düşünmüşlerdi? İçlerinde beni "Günün Kahramanı" sayanlar olduğu gibi, "gereksiz bir Don Kişot" gibi görenler de olduğu muhakkaktı. Birinciler arasında, başta Bahattin olmak üzere, daha çok Somer'i sevmeyenler, ikinciler arasında ise başta Metin Tokay olmak üzere, Somer'i sevsinler sevmesinler, her şeyden önce kendi çıkarlarını düşünenler yer alıyor olmalıydı. Gerçi Bahattin, çıkarcılıkta kimseden geri kalmazdı, bu nedenle benim o günkü davranışımı "Don Kişot'ça" bulmuş olabilirdi. Ama Somer'e diş bilediği için benim onu herkesin önünde istifaya dâvet etmiş olmam da çok hoşuna gitmişti. Nitekim, ben Kuruldan çıktıktan sonra "Acaba iyi mi ettim, kötü mü" diye düşünerek lojmanlara doğru yürürken arabasıyla arkamdan gelmiş, arabasını durdurup beni uzun uzun tebrik ettikten sonra, beni şehirde bir yerde yemeğe dâvet etmişti. Oysa ben hem yorgun, hem de olup bitenlere "pişman" gibiydim. Biraz önce savunmuş olduğum görüşlerin doğruluğuna hâlâ inanıyordum belki, ama Somer'e karşı davranışımda öç alma arzusunun da küçümsenemeyecek bir rol almış olduğunu sezmem beni tedirgin etmeye başlamıştı. Demek ben hâlâ anamın, "Kavga nerede, Hüseyin orada" sözünün dile getirdiği hayvanî dürtülerin etkisinden kurtaramamıştım kendimi. Hem kavgacılığımın kime ne yararı oluyordu? Rektörlük makamına kadar yükselmiş bir adamı herkesin önünde küçük düşürmekle ne elde etmiştim? Onun gururunu kırma pahasına, kendi gururumu tatmin etmiştim belki, bir de Bahattin gibileri sevindirmiştim şüphesiz, ama bunun dışında yararlı ve kalıcı bir iş yapmış mıydım? Yoo... O halde bütün bu kavgalara değer miydi? Bahattin beni tebrik ederken bile bu düşüncelerin etkisinden kurtulamamış olduğum için yorgunluğumu bahane ederek teklifini geri çevirdiğimi hatırlıyorum. Bahattin'in bir yemek ısmarlayarak beni ödüllendirmeye kalkması da canımı sıkmıştı ayrı-

ca. Benim kimsenin bahşişine ihtiyacım yoktu. Kaldı ki, ödüllendirilmeye değer bir iş de yapmamıştım; tam tersine, ortalığı büsbütün karıştırıp aradan çekilmiştim. Evet, evet, Somer'in o aptalca çıkışını fırsat bilip sorumluluklarımdan kaçmıştım ben aslında, ama bunu soylu bir davranış gibi göstermeyi de marifet saymıştım. Ah şu insan ruhu, ne karanlık, ne içine girilmesi zor bir mağara bazan. Ne utanç verici duygular, ne akıl almaz düşünceler cirit atıyor bazan o karanlık dehlizlerde. "Hayır dostum, bugün çok yorgunum" diye özür diliyorum Bahattin'den. "Hadi ulan, sen Somer'den çok mu matahsın sanki? Onun yerinde olsan, kim bilir sen daha başka ne dümenler çevirirdin. Rektörlüğü elinden kaptı diye içerlediğini bilmiyor muyum sanki ona?" demem en azından daha adilâne olurdu. En iyisi mi, sen şimdi güzelce Bahattin'i evine çaya çağır, biraz konuşur dertleşirsiniz, sonra da... Bahattin de çay dâvetine hayır demiyor, hattâ yüzündeki alaylı tebessüm bu dâvete sevindiğini gösterir gibi.

Rektör ile o günkü kapışmamın hikâyesi kısa zamanda kampüste duyulmuş olmalıydı, zira ertesi gün kime rastlasam bana, "Rektörü istifaya dâvet etmişsin, doğru mu?" diye soruyordu. Çoğunluğun bu davranışımdan memnun olduğu anlaşılıyordu. Ben ise daha çok solcu militanların ne gibi bir tepki göstereceklerini merak ediyordum. Oraya buraya "Faşist Rektör, istifa!" yazıları yazan bu militanlar bakalım benim bu davranışımı nasıl karşılayacaklardı? Gerçi ben de bu davranışımla Faşist Rektöre başkaldırmıştım, ama Rektörü istifaya dâvet edişimin gerekçeleri onlarınkinden büsbütün farklı olduğu için, bu onları daha çok kızdırmış olabilirdi. Nitekim aradan çok geçmeden kıçıma yediğim bir tekme, yalnız faşist Rektörü değil, solcu militanları da karşıma aldığımı kanıtlayacaktı.

Bir cumartesi akşamı kentten yiyecek bir şeyler almış, kampüsteki lojmana dönmek üzere otobüse binmiştim. O gün otobüse benden başka da binen olmamıştı, Üniversite zaten aylardır boykotta idi, lojmanlarda oturan öteki arkadaşların ise hepsinin arabaları vardı. Ancak, otobüs Sıhhiye'deki duraktan kalktıktan biraz sonra, yirmi kişilik kadar bir öğrenci grubu koşarak otobüsü durdurup bindiler. Bunların bir militan grubu olduğu her hallerinden belliydi. Bağrışıp çağrışarak koltuklara çöktüler ve hemen arkasından şarkı söylemeye başladılar. Söyledikleri şarkıların da ideolojik içerikli olduğu hemen anlaşılıyordu. İçimden kızmaya başlamıştım, ama belli etmemeye, hattâ gülümser bir yüz ifadesi takınmaya çalışıyordum, bir çıngar çıkarmalarına imkân vermemeliydim. Hattâ bir

an oturduğum koltuktan arkama dönüp bu kadar düzenli ve kusursuz şarkı söyleyebildikleri için kendilerini kutlamak geçti içimden, ama bunun bile bana sataşmalarına vesile olabileceğini düşünerek vazgeçtim. Ama bu derece disiplinli şarkı söyleyebilmeleri gene de takdire değerdi; demek istersek doğru dürüst şarkı söyleyebiliyorduk. Otobüs kampüse yaklaştı. Şarkının biri bitiyor, hemen arkasından bir yenisi başlıyor, güftelerde "kan", "savaş", "sömürü", "zafer", "faşist" gibi sözcüklerin bol bol geçişi sinirime dokunuyor, ama bestelerin dinlenebilir oluşunu düşünerek avunmaya çalışıyorum. Aaa, otobüs giriş kapısının önünde durduğu, jandarma paso kontrolü yapmak için içeri girdiği halde, bunlar şarkılarına devam ediyorlar. Söyledikleri de sanırım "Enternasyonal". Ama bizim cahil jandarma erleri ne bilir "Enternasyonal"i? Onun için kontrollerini yapıp iniyorlar. Otobüs kalkınca bizim "Enternasyonal"ciler iyice coşuyorlar. Sinirlerim iyice gerilmiş olmasına rağmen, "Neyse, şunu bir kazasız belâsız atlatsam, gene iyi" diye düşünerek, duygularımı belli etmemeye çalışıyorum. Sonunda otobüs Rektörlük önündeki durağa yaklaşıyor, derken öğrenciler arkamdan, "Faşist Batuhan" diye tempo tutmaya başlamazlar mı? "Al başına belâyı!" Otobüste şoförle benden başka kimse de yok o militan güruhun dışında. Şoför bile, "Bak ağzını bile açamadı adam korkudan" demez mi? Ben mi korkacağım bu soytarılardan? Ben ha? Otobüs durdu nasıl olsa, bırak gitsinler. Onlar yirmi kişi, ben bir kişi. Uyma âlemin itlerine, hem evde Turan şimdi seni çaya bekliyordur, hadi boş ver... Önce koltuğumda geri dönüp bu it sürüsüne bakıyorum, içlerinde beş altı kız da var. Yılışık yılışık yüzüme bakıp "Faşist Batuhan" diye tempo tutmaya devam etmiyorlar mı hâlâ? O zaman kendimi tutamayıp, "Erkek olan çıkıp tek başına söylesin" diye kabarıyorum. Bu sözüm üzerine bir an duraksıyorlar, ama koro gene başlıyor. Çok eğlendikleri belli. "Hadi gene sesimi çıkarmayayım" diyorum. "Ciddîye almaya bile değmez bu serserileri. Zaten işte artık defolup gidiyorlar nasıl olsa?" Ancak tam kavgadan vazgeçmeye karar verdiğim sırada itlerden biri yanımdan geçip otobüsten inerken galiz bir küfür savuruyor önüne bakarak. Otobüs kalkmak üzereyken, aşağıya atlamamla yakasına yapışmam bir oluyor. "Sen kime söyledin ulan o sözü?" dememle kıçıma şiddetli bir tekme yiyip yere düşüyorum.

O militan öğrencilerin bana "faşist" demelerine neden o kadar kızdığımı sonradan sık sık sormuşumdur kendi kendime. Komünistlerin kendilerinden olmayan herkese faşist damgası vurarak onları aşağılamak istediklerini, bunun ise son derece bayağı bir taktik olduğunu biliyor-

dum. Aynı taktiğe aslında sağcı denilen kişiler de başvurmuyorlar mıydı? "Bırak şu komünisti" sözü, "Bırak şu vatan hainini" sözüyle eş anlamda kullanılmıyor muydu? O halde al birini vur öbürüne! Ben ne faşistim, ne komünist. Bu sözcüklerin kullanılmasından bile nefret ederim, zira politik inançlarından ötürü herhangi bir kimseyi suçlamak, hattâ küçümsemek, kendini ondan üstün görmek demekti ve işte benim asıl hazmedemediğim de bu tutumdu. Bir insanın kendi yaşama felsefesini başkalarına zorla kabul ettirmek istemesi kadar korkunç bir kendini beğenmişlik olamazdı. Hele o felsefeyi benimsemeyenleri suçlamaya kalkması bence daha da akıl almaz bir küstahlıktı ve böyle bir tutumun temelinde hep insanlığın en tehlikeli hastalığı olarak gördüğüm üstünlük duygusu yatıyordu. Oysa ne demişti Aristoteles: "Herkes mutluluğun peşindedir, ancak herkes mutluluktan başka bir şey anlar". Aradan neredeyse 2.400 yıl geçtiği halde Yunanlı bilgenin dile getirdiği bu yalınkat gerçeği kendilerini akıllı sanan bu insanların anlamaması anlaşılır gibi değildi.

Neden ille de, "Herkes benim istediğim gibi yaşayacak" diye tutturmuşlardı? Oysa herkesin istediği gibi yaşamasını sağlayan ve adına "demokrasi" denilen bir yaşama biçimi çoktan geliştirilmiş ve birçok yerde başarıyla denenmiş bulunuyordu. Gerçi bizim gibi bu düzeni daha yeni yeni deneyen toplumlarda bu yaşama biçiminin cenneti yeryüzüne hemen getirdiği söylenemezdi, yani mutsuz insanlar demokrasilerde de vardı, ama mutsuzluk dünyada ne zaman eksik olmuştu? Saint Exupéry'nin tilkisi ne demişti Küçük Prens'e: "Kusursuz şey yok ki zaten." Galiba temel yanılgı herkesin mutlu olduğu bir yaşama düzeninin gerçekleşebileceği inancında gizliydi. Bu, herkesin sağlıklı, herkesin akıllı, herkesin yaratıcı olduğu bir toplum yaşamı düşlemek kadar saçmaydı belki, ama evrensel ve ebedî mutluluk formülünü bulduklarını sanan bazı kendini beğenmişler, bu düşün büyüsüne kapılarak hayatı başkalarına zindan etmeyi başarabiliyorlardı. En sağlam, en şüphe götürmez bilimsel doğruyu bile başkalarına kabul ettirebilmeniz için yeterince belgeler göstermek zorundaydınız, ama bazıları onu gene de kabul etmeyebilirdi. Ve siz böyle bir dünyada kendi yaşama zevkinizi başkalarına zorla kabul ettirmeye kalkabiliyor, üstelik kabul etmeyenleri alçaklık, satılmışlık, hattâ vatan hainliği ile suçlayabiliyordunuz.

Beni en çok şaşırtan ve sinirlendiren bir şey de, bu ilkel düşünce tarzına ve onun doğal bir sonucu olan kendini beğenmiş tutuma yalnız cahil ve kafasız öğrencilerde değil, yaşını başını almış bazı öğretim üyelerinde de rastlanması idi. Bazı bölümlerde öğrencileri ideolojik olarak

destekleyen, hattâ onları kışkırtan öğretim üyeleri olduğunu söyledikleri zaman inanmak istememiştim. Ancak bunun boş bir dedikodudan ibaret olmadığını kendi Bölüm'ümde olup bitenlerden sonra anlayacaktım. Üniversitede bütün bu olaylarda parmağı olduğu söylenenlerden biri de İdarî İlimler Fakültesi doçentlerinden Yaşar Gürbüz idi. Benden bir hayli genç olan bu adamı yakından tanımamıştım, politik inançları konusunda da bir şey bilmiyordum, ancak hızlı bir solcu olduğu ısrarla söyleniyordu. İdeolojisinin ne olduğu beni ilgilendirmezdi, gerçi sağ ideolojileri antipatik bulduğum gibi, sol görüşleri de pek sempatik bulduğum söylenemezdi. Bana asıl antipatik görünen, bir ideolojinin sağa veya sola eğilimli olması değil, bu gibi ideolojileri benimseyenlerin onları başkalarına zorla kabul ettirme hakkını kendilerinde görmeleri idi. Örneğin Mete Tunçay'ın da solcu olduğunu biliyordum. Ama dünyada onun kadar sempatik adam az bulunurdu, zira kendi ideolojisinden olmayanlara yukarıdan bakmıyordu, kendisiyle saatlerce rahatça tartışabilirdiniz, her şeyin doğrusunu kendisinin bildiği varsayımından hareket etmediği için size meydan okuma hakkı tanıyabiliyordu. Bu Yaşar Gürbüz de bu tür bir solcu olabilirdi, dolayısıyla işin aslını anlayıp dinlemeden ona kızmam doğru olmazdı.

Bu düşüncelerle, kendisiyle bu konuda temas kurmak için de dostum Arif Payaslıoğlu'nun arabuluculuğuna başvurmam iyi olacaktı. Payaslıoğlu hem onun dekanı, hem de yakın meslektaşı idi. Kendisiyle arada bir buluşur, kampüste ve çevresindeki çam ormanında yürüyerek çeşitli konularda uzun uzun konuşur, bazan de dertleşirdik. Dostluk denen ve dikkatli bir bakım isteyen o nazik bitki de en çok bu dertleşmelerle sulanır, serpilirdi. Çok yönlü, benim gibi her gün yeni bir şeyler öğrenme hevesiyle durmadan okuyan, bu arada çok esprili İngilizce şiirler yazan Payaslıoğlu'nu düşünceye saygısından ötürü ayrıca takdir ediyor ve seviyordum. Bağnazlığa yer vermeyen kafa yapısı ve ince şair ruhuyla Payaslıoğlu bana kampüste —Leon bey dışında— en sempatik kişi gibi görünüyordu. Gürbüz ile ne amaçla görüşmek istediğimi kendisine açıkladıktan sonra bana, şüpheci bir gülümsemeyle "Valla dostum" demişti. "Ben arzunuzu tabii iletirim kendisine, ama kabul edeceğinden pek emin değilim, size şimdiden haber vereyim."

Aradan günler geçecek ve Yaşar Gürbüz bana cevap vermeye bile tenezzül etmeyecekti. Bu arada ona yolda birkaç kez rastlamıştım. Ama ne o, ne de hep birlikte kafeteryaya gidip geldikleri yandaşları yolda dönüp yüzüme bakmamışlar, bana selâm vermekten bile kaçınmışlardı. Pa-

yaslıoğlu beni boşuna uyarmamıştı demek. Benden kaçtıklarına göre, bu adamların militan öğrencilerle ilişkileri benim sandığımdan, daha doğrusu inanmak istemediğimden de sıkı olmalıydı. Mübeccel Kıray hakkında da buna benzer dedikodular çalınmıştı kulağıma. Onun da öğrencileri zehirlediği söyleniyordu, ama bunu daha çok sağcı diye tanınan öğretim üyelerinden duyduğum için pek inanmak istemiyordum. Birkaç konferansını dinlemiş olduğum bu güleç yüzlü, babacan tavırlı, zeki bakışlı hanım, hiç de fanatik bir tipe benzemiyordu. Esprili ve şakacı bir insanın, hele hanımsa, hele hele Mübeccel hanım kadar şişmansa, fanatik olması düşünülemezdi. Zira böyle tipler, benim bildiğim, hemen hemen sadece zayıf, hattâ biraz kuru, ama mutlaka suratsız denecek kadar abus yüzlü insanlar arasından çıkar, Yaşar Gürbüz gibi. Mübeccel hanım belki dedikleri gibi müseccel bir komünistti, ama ya bu eskiden böyleydi, ya da Mete Tunçay türünden solcuydu. İyi güzel de, acaba öğrencilerine derste solcu fikirler aşılıyor muydu, aşılamıyor muydu? Aşılıyor idiyse, bu doğru muydu? Kısaca, "Bir öğretim üyesinin kendi ideolojisini öğrencilerine aşılamaya hakkı var mıydı?" Beni o sıralarda en çok rahatsız eden soru da buydu!

Bu soruyu da gene en çok Leon beyle tartıştığımı hatırlıyorum. Ben bir öğretim üyesinin öğrencilerine sadece bilimsel doğruları öğretmekle yükümlü olduğuna, iş ideolojik inançlara gelince, burada kesinlikle yan tutmaması gerektiğine inanıyordum. Politik, ekonomik, dinî, ahlâkî doktrinleri savunanların eleştirilerini sergileyerek, aynı soruya nasıl çeşitli açılardan bakılabileceğini göstererek, öğrencileri çok yönlü ve esnek bir düşünme stiline alıştırmaları, onları böylece bağnaz ve dogmatik bir düşünme alışkanlığına kapılmaktan kurtarmalıydı. Bir öğretmenin belli bir ideolojiyi açıkça savunması, hele o ideolojiye yapılabilecek eleştirileri sükût geçip hep iyi yönlerini vurgulaması, bence, en azından bir fikir namussuzluğu idi. Öğrencileri kendi ideolojisi doğrultusunda eyleme kışkırtmak ise hiçbir şekilde bağışlanamaz bir suçtu ve bu suçu işlediği sabit olan öğretim üyeleri, benim de yaptığım gibi, görevden uzaklaştırılmalı idi. Zira bunlar kendi kişisel çıkarları uğruna kendilerine emanet edilen öğretme ve eğitme görevini soysuzlaştırıp, fikir aşılama ve eyleme kışkırtmaya dönüştürmüş oluyorlardı.

Kendisine bu görüşlerimi ilk defa açmak ihtiyacını duyduğumda Leon bey, düşünceli ve biraz da kaygılı bir yüzle beni dinledikten sonra şöyle demişti: "Bana kalırsa, sizin yanıldığınız nokta bilimle ideoloji arasında kesin bir sınır çizgisi olduğunu sanmanız. Daha önce de birçok

konuşmamızdan bunu çıkarmış ve ne yalan söyleyeyim, nasıl olup da böyle düşünebildiğinize şaşmıştım. En basit örnek olarak Marks'ı alalım: Herhalde Marks'ın kendisinin sosyal doktrininin bilimsel bir teori olduğuna inandığını da inkâr edemezsiniz, değil mi? ("Edemem"). O halde, koyu Marksçı bir öğretim üyesinin de aynı şekilde düşünmesini doğal karşılamalı bence. Dolayısıyla bu öğretim üyesi Marks'ı öğretirken ister istemez bilimsel bir teoriyi anlattığı kanısıyla hareket edecektir."

Leon beyin çok önemli bir noktaya parmak bastığını görmemem mümkün değildi. Ben Marks'ın doktrini okutulmasın, öğretilmesin demiyorum. Ancak bir öğretmen Marks'ı da öteki düşünürler gibi yan tutmadan, pek hoşlanmadığım bir deyimle, objektif bir biçimde okutsun. Yani püf noktalarını gizlemeden, özellikle başka düşünürlerin bugüne kadar ona yöneltmiş oldukları eleştirileri de bir bir gözden geçirerek. Leon bey "Ah, Hüseyin bey, ah, siz kendiniz Marksçı olmadığınız için bunu kolay bir şey zannediyorsunuz""diye devam ediyor. "Hattâ sanırım sizin böyle düşünmeniz, Batılı anlamda demokrasinin en iyi yaşama biçimi olduğuna inanmanızdan ileri geliyor. Ama bir an için inançlı bir Marksçı olduğunuzu düşünün, lütfen. O zaman haysiyet sahibi bir fikir adamı olarak dersinizde siz de öteki düşünürlere yer verirsiniz elbet, ama onları Marks'tan daha şiddetle eleştireceğiniz de şüphe götürmez, öyle değil mi? Buna karşılık, Marks'ın düşüncelerini elinizden geldiği kadar savunmaya çalışmak yalnız sizin hakkınız değil, görevinizdir de, zira *ex hypothesi* Marks'ın gerçekleri dile getirdiğine inanıyorsunuz. Şimdi biz böyle bir öğretim üyesini, fikir aşılamak, yok beyin yıkamakla nasıl suçlayabiliriz? Unutmayın, adam doğruyu, yalnız doğruyu ve bütün doğruyu söylediğine inanıyor! Onu yalancılık ve ikiyüzlülükle de suçlayamazsınız bu durumda, öyle değil mi? ("Evet, öyle gibi"). Bakın, sanırım sizin buradaki yanılmanız bugün artık yanlışlığı anlaşılmış bulunan oldukça eski bir varsayımdan kaynaklanıyor: Bir zamanlar Max Weber gibi bazı düşünürler değer yargılarından büsbütün arınmış bir sosyal bilimin mümkün olabileceğine inanıyorlardı, sizin de hâlâ bu inançta olduğunuz anlaşılıyor. Oysa semantikteki çalışmalarınızın da, son zamanlardaki okumalarınızın da sizi bu inançtan döndürmesi gerekirdi bence. Daha geçenlerde Gunnar Myrdal'ın bir kitabı vardı elinizde, yanlış hatırlamıyorsam. Gördüğüm kadarıyla, bugün sosyal teorilerde değer yargılarından kurtulmanın mümkün olmadığı hemen herkesçe benimsenmiş gibi. Belki bu nedenle sosyal bilimler hiçbir zaman exact bilim olamayacak. Fakat bence işin asıl ilginç yönü, fizik gibi sözüm ona exact bilimlerde bile ideolojik denebilecek

tercihlerden bilim adamlarının büsbütün kaçınamadıklarının anlaşılmış olması. Thomas Kuhn'un kitabını siz de okudunuz. Adamın bilimde *devrimlerden* söz edişi çok anlamlı bence. Kuhn'un kitabına Bilimsel Devrimlerin Yapısı adını vermiş olması, ilk bakışta sanılabileceği gibi, retorik bir amaca yönelik olmasa gerek, zira adam kitabında çığır açıcı bilimsel teorilerin dünyaya devrimsel denebilecek yepyeni bir bakış açısından kaynaklandığını kanıtlamaya çalışıyor. Bu kitabın felsefeciler arasında bu derece ciddîye alınıp tartışılması, bu konuda durmadan bir sürü kitap ve makale yazılması da boşuna olmasa gerek. Başta ben bile Kuhn'un tezini yadırgamıştım, ama konunun üzerinde durup düşündükçe hiç de yabana atılır bir tez olmadığını anlar gibiyim.

Hüseyin bey, biliyorsunuz, biz eskiden beri insanın yaratma alanları arasında hep kesin sınırlar olduğu veya olması gerektiği varsayımından hareket etmişizdir. Her yerde dikotomiler arayıp durmuşuzdur nedense. Bir zamanlar analitik-sentetik ayrımına inanırdık. Quine'lar, White'lar bu inancımızı yıktılar, biz de rahat ettik. Şimdi de değer yargıları-gerçeklik yargıları dikotomisi yıkılmak üzere ve bence bu ikinci sınırın kalkması bazılarını daha da bir telâşa vermişe benziyor. "İdeoloji-Bilim zıtlığının ortadan kalkmasında büyük bir tehlike seziyor nedense birçok düşünür. Max Weber'in objektif sosyal bilim düşünün yıkılması onlara hazmedilmesi güç bir fikir gibi görünüyor. Bundan beş on yıl önce Amerika'da *The End of Ideology* diye bir kitap yayınlanmıştı, biliyorsunuz. Ben kitabın kendisini okumak fırsatını bulamadım, ama hakkında yazılan eleştirilerden yazarların Max Weber'in idealini kolay kolay bırakmak istemedikleri anlaşılıyor. Ama, ne yalan söyleyeyim, Kuhn'un kitabını okuduktan sonra bu tür hayâllere kapılmanın bilimsel çalışmalara bile pek yarar sağlayacağını sanmıyorum. Fizik gibi exact bilimlerin artık en ileri aşaması olduğu kabul edilen bir alanda bile ideolojiye yer verilirse, insan özlemlerinin bilinçli ya da bilinçsiz sızmalarına engel olunması pratikte imkânsız olan sosyal bilimler alanında neler olabileceğini siz düşünün artık. Daniel Bell gibi yazarların ideolojinin sonunu müjdelemeleri bile onların bilinçaltı bir demokratik ideolojinin etkisi altında olmalarının sonucu olabilir. Bu nedenle sosyal bilim dersleri veren öğretim üyelerinin de ne zaman bilim yaptıklarını, ne zaman belli bir ideolojinin propagandasını yaptıklarını saptamak imkânsız bence".

Bilimle ideolojiyi kesinlikle ayırt edememe düşüncesi beni son derece tedirgin ediyordu, ama gerek son yıllarda kendi okumalarım, gerekse Leon beyin söyledikleri bu konudaki kuşkumu iyice artırmıştı. Ben yakın

zamana kadar Marks gibi bir adamın ana düşüncelerinin bal gibi ideoloji olduğuna inanıyordum, belki sosyal değişmenin bilimsel bir teorisi de ortaya konmamıştı ve belki hiçbir zaman da konmayacaktı, ama Marksçılığı bilimsel teori diye yutturmaya kalkanları da bir türlü aklım almıyordu. Marks'ın özellikle messiyanik görüşleri (örneğin proletaryanın kapitalizm üzerindeki zaferinden sonra devlet denen canavarı ortadan kaldıracağı inancı) bana özlemsel düşünüşün en tipik örneği gibi görünüyordu. Marks kendince ideal bir toplum düzeni özlemiş ve bu özlemini geleceğin gerçeği diye göstermeye kalkmıştı. Bu bakımdan Marks'ın tutumu, yağmurun yağmasını özleyen bir çiftçinin yakında yağmur yağacağına inanmasından farksızdı. Yani inançları gerçekler değil, özlemler biçimlendiriyordu, dolayısıyla sosyal bilimin yerini ideoloji alıyordu. Bu arada inançların doğmasına yol açan faktörlerin inançların doğru olup olmamasıyla bir ilişkisi olamayacağını unutuyordum. Örneğin yarın yağmur yağacağına inanan bir çiftçinin bu inancının doğru veya yanlış çıkması çiftçinin özlemlerinden bağımsızdı. Aynı şekilde Marks'ın gelecekle ilgili düşleri de, onun özlemleri ne olursa olsun, doğru veya yanlış çıkabilirdi. Dolayısıyla Marks'ı, kendisini bu tür özlemlere kaptırdığı için suçlamanın da bir anlamı yoktu. Önemli olan, insanın kendisini gerçekleşmesi imkânsız olan düşlere kaptırmaması idi. Ama bir insan kendini bir düşe kaptırabiliyorsa, onun gerçekleşeceğine de inanıyor demekti.

"Bir öğretim üyesinin kendi ideolojisini öğrencilere aşılamaya hakkı var mıdır?" sorusu bakın beni nerelere götürdü. Kendilerini büyük düşlere kaptıranların, çevrelerinde aynı düşü paylaşacak insanlar araması kaçınılmazdı. Leon beyle bu konuda yaptığım uzun konuşma ve tartışmalardan sonra, bu gibilerin düşüncelerini başkalarına aşılama hakkına sahip olduklarını da anlar gibi olmuştum. Doğrusu bu sonuç hiç de hoşuma gitmemişti, zira böylece en nefret ettiğim totaliter ideolojilere bile herhangi bir ambargo konulamayacağı ortaya çıkmış oluyordu. Ancak, fikir dürüstlüğü bana bu duruma katlanma sorumluluğu yüklediği için, nefret ettiğim ideolojilerin kolay yayılmasını önleyecek başka yollar aramam gerekirdi. Burada "nefret" deyimini kullanmış olmam da ne kadar anlamlı, değil mi? Demek ben de ideolojiler arasında seçim yapıyor, dolayısıyla yan tutuyordum. Yalnız belli bir ideolojiden yana olmam bile bana, karşı olduğum ideolojilerin serbestçe yayılmasını yasaklama hakkını vermezdi, olsa olsa onların yayılmasını önlemeye çalışabilirdim. İnsanların yaşayış biçimlerini belirlemede özgür oldukları inancının mantıksal bir sonucu olarak, kimsenin kendi ideolojisini başkalarına *zorla*

kabul ettiremeyeceğini düşündüğümden, bu önleme işinin bile açıkça ve uygarca yürütülmesi gerektiği kanısındaydım. Dolayısıyla asıl önemli olan insanlara iyi bir seçim yapmalarını sağlayacak özgür düşünme alışkanlığı kazandırabilmekti. Uyuşturucu kullanma alışkanlığı gibi, bazı çekici ideolojilerin de neyi seçeceğini bilmeyen donatımsız kafalarca kolaylıkla özümsendiğini görüyor ve biliyordum. Ancak uyuşturucu satımını yasaklar gibi, bu ideolojilerin propagandasını yasaklamaya kalkmak hem temel eşitlik ilkesine aykırıydı, hem de araştırma ruhunu engellemek gibi bir sakıncası vardı. Bu ideolojilerin yayılması bazan bir bulaşıcı hastalık salgınını hatırlatıyordu, nitekim son yıllarda bizde böyle olmuştu, ama ideolojik bulaşmanın da mikrobik hastalıklar gibi karantina yöntemiyle önlenebileceğini sanmak, ancak kafa yapıları acıdıkları ideoloji kurbanlarınınki kadar donatımsız insanların düşebileceği bir hatâ idi. İnsanların kendisinin paylaşmadığı bir ideolojiyi yanlış sanması ne kadar yanlış ise, beğenmediği bir ideolojiyi zararlı sayması da bence o kadar yanlış ve haksız bir tutumdur. Her insan ancak doğru sandığı bir ideolojiye bağlanır. Dolayısıyla bir insanı inandığı düşüncelerden vazgeçirmenin tek yolu, o düşüncelerin doğru olmadığını kanıtlamaktadır. Aynı şekilde, bir insana bağlandığı ideolojinin gerçekten de zararlı olduğunu göstermedikçe, onu bu ideolojiden koparmanız mümkün değildir. Amaç insanları zor kullanarak susturmak değilse, geriye yapılacak tek bir şey kalıyor: Onların kafalarını doğru düşünmeye alıştırmak, iyi bir seçim yapmalarını sağlayacak bilgilerle donatmak.

Gençleri doğru düşünmeye alıştırmak tutkusu bende son yıllardaki ideolojik çalkantılarla birlikte neredeyse bir saplantı halini almıştı. Herhangi bir pozitif bilim dalında yetişmemiş olduğum için, bu alanda yeni bir buluş yapman söz konusu olamazdı. Filozofların bugüne kadar geliştirilmiş oldukları çeşitli teorilerin labirentlerinde bir hayli dolaştıktan sonra, orijinal bir görüş ortaya atabileceğim de bana şüpheli görünüyordu. Böyle bir şeyi başarabileceğime inandığım anlar da olmamış değildi, ama yeni bir teorinin pek bir işe yarayacağını sanmıyordum. O halde benim düşünce hayatımıza katkım ne olabilirdi? Özellikle Leon beyi tanıdıktan sonra mantığın önemini daha iyi anlar olmuştum. İnsanların inançlarını devşirirken gösterdikleri sorumsuzluk bazan neredeyse akıl almaz boyutlara ulaşıyordu. Manavdan meyve veya sebze, kasaptan et, kunduracıdan ayakkabı alırken gösterdikleri titizliğin yüzde birini bile tükettikleri çeşitli fikir ve öğretiler karşısında göstermeyişleri anlaşılır gibi değildi. Bazan en akıl almaz dedikodular haber diye ağızdan ağza aktarılıyor. Bir

ilkokul öğrencisinin bile iltifat etmemesi gereken abuk sabuk iddialar bilimsel teori diye aklı başında olması gereken üniversite görmüş yaşlı başlı kimseler tarafından tüketiliyordu. Bunun en tipik örneği Erick von Däniken adındaki şarlatan bir otelcinin Türkçeye çevrilmiş olan "Tanrıların Arabaları" adlı kitabının milyonlarca satmış olması idi. Aman Allahım, Däniken neler saçmalıyordu. Ben biraz da bu adam yüzünden 1993 yılında "Bilim ve Şarlatanlık" başlıklı bir kitap yayımlayacaktım. Beni düşündüren şuydu: Değil en ilkel fizik ve astronomi bilgisinden, en basit mantıktan bile yoksun olan bu şarlatanın kitabı nasıl olup da yirmi milyon satabilmişti? İnsanlar artık bu derece mi mantıktan, hattâ sağduyudan yoksundular? Bu derece saçma iddiaların bu kadar çok müşteri bulabilmesi, bazı ideolojilerin bu derece çabuk yayılmasındaki sırrı da bir derece aydınlatmış oluyordu. Gerçekten de, uzay adamlarının bir ara dünyamızı ziyaret edip etmedikleri konusu belki fazla önemli değildi, dolayısıyla Däniken'in iddialarına inanıp inanmamak da önemli sonuçlar doğurmayabilirdi, ama insanlara bir yeryüzü cenneti vaat eden Marks'ın düşüncelerini paylaşmak insana çok büyük faydalar sağlayabilirdi. İdeolojik doktrinlerin bu derece çekici olmalarının hikmeti de bu olsa gerekti. Uyandırdıkları özlemler insana gerçeğin, bu arada aklın ve mantığın gereklerini kolaylıkla unutturabiliyor, bu nedenle de onları bazan tehlikeli serüvenlere sürükleyebiliyordu. Son yıllarda toplum düzenini allak bullak eden ideolojik çılgınlıkların da baş nedeni, insanların, özellikle de gençlerin, nelerin inanılmaya değer olduğu konusunda bir düşünme disiplininden geçmemiş olmalarıydı. Dolayısıyla bu eksiklik giderilmedikçe bu türlü düşünme çarpıklıklarının önlenmesi de mümkün olamazdı.

Hiç değilse liselerde okuyan gençlerin mantıksal düşünme yeteneklerini geliştirmek için mutlaka bir şeyler yapmak gerektiğine kesinlikle inanıyordum. Bunun için de ilk pratik çare olarak akla liselerdeki mantık ve felsefe derslerini yeniden düzenlemek, her iki dersi de genç kafaların uyuklayan araştırma arzularını uyandıracak ve eleştirme yeteneklerini geliştirecek biçimde okutmak gerekiyordu. Halen liselerde okutulmakta olan mantık ve felsefe dersleri —hemen bütün dersler gibi— her iki konuda da işin ruhunu hiç anlamamış, zavallı denecek kadar bilgisiz kişilerin yazmış olduğu derme çatma kitaplardan okutuluyordu. İşin daha acı yönü, okuyanlar gibi okutanların da bu derslerden bir şey anlamadıkları idi. Çeşitli vesilelerle bu derslerde bulunduğum için, Batı'nın yüzyıllar boyunca ne büyük zahmetlerle ürettiği bazı bilgi ve teorilerin bizde ne acemice, hattâ ne aptalca tüketildiğini içim sızlayarak görmüştüm. İnce-

lediğim birkaç ders kitabı gerçekten de yürekler acısıydı. Bunlarla gençlere yeni bir şeyler öğretmek kesinlikle mümkün değildi. Bu kitaplar çocukların kafalarını karıştırmaktan başka bir işe yaramazdı. Girdiğim derslerde durum daha da feciydi. Eğer felsefe öğretmeni biraz da yeteneksiz biriyse, mantık ve felsefe dersleri öğrenci için tam bir düşünme işkencesi halini alabiliyordu. Oldukça yetenekli öğretmenlerin tek yapabildikleri şey, seçmiş oldukları kitabın içeriğini iyi kötü öğrencilere belletmek idi. Ancak genellikle okutulan kitaplar anlaşılmaz olduğu için, öğrenci için de öğretmen için de kitapta yazılı olanları ezberlemekten başka yapacak bir iş kalmıyordu.

Bu durumun nedenleri üzerinde çok düşünmüşümdür. Her iki dersin de bu derece kötü okutulmasının bence baş nedeni, bu bilgilerin ne gibi düşünce ihtiyaçlarından doğduğunun hemen hemen hiç anlaşılmamış olmasıdır. Bir başka deyimle, onların ne amaçla üretilmiş olduklarını anlamadığımız için, nasıl tüketileceklerini de bilmiyorduk. Eldeki kitaplar Batı kafasının bu konularda ürettiği bazı bilgileri yarım yamalak, üstelik belki onuncu elden aktarıyordu. Ama bu bilgileri tüketme durumunda olanlar onların ne gibi bir düşünme sıkıntısından kaynaklandığını bilmedikleri için, bir fikir özümsemesi olması gereken öğrenme olayı soysuzlaşıp, ezberleme denilen beslenme bozukluğuna dönüşüyordu. Hadi diyelim felsefe zaten karışık ve öğretilmesi güç bir konuydu, ama mantığa ne demeli? Asıl görevi insana fikir üretme ve değerlendirme yollarını göstermek olan bu bilgi dalının bile bizde ezberleme konusu olduğunu görmek, gerçekten de umut kırıcı bir durumdu. Mantık kitaplarında, dolayısıyla mantık derslerinde mantık yapacak, dolayısıyla iş başında mantığın neye yaradığını gösterecek yerde, mantık üzerinde konuşulması da bu dersin özünün anlaşılmadığını gösteriyordu. Aslında bütün derslerde göze çarpan bu tutum, bilgi üretme sürecine hiç katılmamış, yani şimdiye kadar bu konularda yaratıcı bir çaba göstermemiş olmamızdan kaynaklanıyor olmalıydı. Bu nedenle, şimdiye kadar üretilmiş bilgileri adam gibi tüketebilmemiz için bile bu bilgilerin kaynağına inmemiz, yani onların üretilmesini gerekli kılan düşünme süreçlerini öğrencilerin anlayabileceği basit örneklerle yeniden canlandırmamız gerekirdi. Örneğin mantık derslerinde çocuklara aynılık, çelişmezlik, üçüncü halin olmazlığı ilkelerinden söz ediliyor, ayrıca onlara sözüm ona bu ilkelerin tanımları öğretiliyor, ama günlük hayattan veya bilimden basit bir iki örnek vererek bu ilkelerin uygulanması yapılmıyor, daha da kötüsü, bu ilkelerin neye yaradığı, niçin kondukları veya kabul edildikleri, yani ne gibi bir düşünme ve

bildirişme ihtiyacından doğdukları, dolayısıyla insanların neden bu kurallara uymak ihtiyacını duydukları sükût geçiliyordu. Çünkü kitapların yazarları da, dersi okutanlar da bu gerçeklerin farkında değillerdi. Yapısı ve işleyişi hakkında pek az kişinin yeterli teknolojik bilgisi olduğu televizyon gibi bir aygıtı bugün en cahil insanlar bile iyi kötü kullanmasını bilirler, zira modern teknoloji bir iki düğmeyi açıp kapamakla bu âletten beklediğiniz ürünü almanızı sağlamıştır. Ancak bozulduğu zaman onu uzman bir kişiye götürmeniz gerekecektir. Mantık denilen düşünme aygıtı için bu böyle değildir. İnsanın kendisi her an bir takım fikirler üretmek (iddialar öne sürmek), sonra başkalarının ürettikleri fikirleri (dolayısıyla öne sürdükleri iddiaları) değerlendirmek durumunda kaldığı için, sürekli olarak kendisini mantığının denetimi altında tutmak zorundadır. Yoksa yanlış fikirler üretmek veya başkalarının ürettiği yanlış fikirleri özümsemek gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilir. Bu nedenle, düşünme sorumluluğu olan her aydın kişi mantık kurallarını uygulamasını öğrenmek zorundadır. Oysa bizim liselerimizde okutulduğu biçimde mantık, bunu öğretecek yerde, anlamı bile pek anlaşılmayan tanımlarla, neye yaradığı bile belli olmayan bir takım çıkarım klişelerini gençlere ezberletmekle vakit geçiriyordu. Gençlerin düşünme yeteneklerini büsbütün dumura uğratan bu ezberciliğe mutlaka bir son verilmeliydi.

Tahmin edilebileceği gibi, bizde okutulduğu biçimiyle felsefe dersinin durumu, biraz da konunun yapısı gereği, daha da feci idi. Sonradan öğrendiğime göre, liselerimize bu dersin konması yetmiş seksen yıl öncesine kadar gidiyormuş. Hiçbir düşünme geleneği olmayan bir ülkede felsefe dersini lise programlarına almayı düşünen kişi çok iyi niyetli biri olabilir belki, ama işin başından beri bu konudaki genel tutum da gençlere felsefe öğretme merakımızın bir *özentiden* öteye gitmediğini gösteriyor. Batı'nın birçok yönlerine özendiğimiz gibi, felsefesine de özenmiş ve Batı liselerinde okutulan bir iki felsefe el kitabını iyi kötü Türkçeye çevirerek, gençlerimize felsefe öğretebileceğimizi sanmışız. Bütün yanılgı hazırlopçuluğumuzdan kaynaklanıyor burada da. Hazırlopçular genellikle işin zorluklarını göremedikleri için, bizde felsefe okutulmasına ilk karar verenler de Batı'da (daha doğrusu Fransa'da) okutulan bir iki ders kitabını çevirdik mi işin tamam olacağını sanmışlar. Oysa ne büyük yanılgı! Batı'da (ama özellikle Fransa'da) bile iyi denebilecek felsefe kitapları çok azdır. Ama buna karşılık, onlarda çok bilgili ve yetenekli felsefe öğretmenleri vardır. Sonra, örneğin Fransa'da, felsefe derslerine bol zaman ayrılırmış, ayrıca gençlere ders dışı birçok felsefe metinleri okutu-

lurmuş. Zaten çok eskilere giden köklü bir felsefî düşünüş geleneği olan, dolayısıyla birçok serpintileri edebiyata, hattâ günlük gazete sayfalarına kadar yayılan Batı ülkelerinde, liselerde felsefe dersinin de okutulması normal karşılanabilir, ama bizim gibi bu alanda hemen hiç donatımı olmayan bir ülkede, gençlerimiz felsefe de öğreneceklerdir sloganıyla yola çıkılınca, sonucun bir "özenti" olmaktan öteye geçememesine şaşmamak gerekir.

Gördüğüm ve anladığım kadarıyla, bizim liselerimizde felsefe öğretiminin de durumu yürekler acısıydı. İşin ilginç yönü, aradan yetmiş seksen yıl geçmiş olmasına rağmen, öğrenimin kalitesinde hiçbir gelişme olmamış, tam tersine, kalite günden düne düşmeye başlamıştı. Daha önce de değindiğim gibi, yazılan yeni kitapların kalitesi gibi, yeni yetişen öğretmenlerinki de gerçekten acınacak gibiydi. Bu nedenle bize, yani Leon beyle bana çok büyük bir görev düşüyordu: Lise felsefe öğreniminde çok köklü bir reform yapmalıydık. Ankara'ya gitmeden bu konuyu Leon beyle uzun uzun konuşmuş ve bir karara bağlamıştık. Bir yandan ODTÜ'de geleceğin kaliteli lise öğretmenlerini yetiştirirken, bir yandan da M.E.B. ile işbirliği yapıp reform için gerekli girişimlerde bulunacaktık. Leon bey bu konuda benden bile hevesli, heyecanlı ve kararlı görünüyordu. İstanbul'a geldiği bir ara reform projemizi kendisine açtığımız o zamanki Bakanlık Müsteşarı Hüsnü Cırıtlı bizi yüreklendirmiş olduğu için, ODTÜ'ye geçtikten sonra ilk işimiz onu makamında ziyaret etmek olmuştu. Cırıtlı böylesine önemli bir konuda kendilerine yardımcı olmak isteyişimizi büyük bir memnunluk ve sevinçle karşıladığını belirtmiş ve bütün çabalarımızda bizi desteklemeye hazır olduğunu tekrar etmişti. Böylesine anlayışlı ve yardımsever bir müsteşarla karşılaşmamız bizim için büyük bir şans olmuştu. Nitekim, Cırıtlı'nın yaktığı yeşil ışıkla birlikte hemen reform çalışmalarına başlayacaktık. İlkin yeni bir mantık ders kitabı hazırlamamız gerekiyordu. Kitabın adı "Modern Mantık" olacaktı. Gerçi "modern" sözcüğünün retorik bir etkisi de vardı, ama bizim asıl maksadımız, mantık alanında son yüzyılda gerçekleşmiş olan gelişmelere hakkını veren, gerçek anlamda modern bir mantık kitabı yazmaktı. Bu kitap öğretim ideallerimize uygun olacak, ama özellikle her türlü ezberciliği önleyecekti. Gençlerin düşünme yeteneklerini geliştirme idealimizi bu kitapta gerçekleştirmeye çalışacaktık.

Ancak kitap yazmakla iş bitmiyordu. Bu dersi yetkiyle verecek öğretmenleri de yetiştirmemiz gerekiyordu. Bu da ancak yaz kursları yapmakla sağlanabilirdi. Kursa ne kadar fazla sayıda öğretmen alabilirsek,

reform çabalarımız da o kadar kısa zamanda meyvelerini verirdi. Ancak burada karşımıza iki engel çıkacaktı: Birincisi, Bakanlığın kurs ödenekleri için ayırdığı para kısıtlıydı, bu nedenle iki yıl ancak kırk öğretmeni kurstan geçirebilecektik. İkincisi daha da aşılması güç bir engeldi: Modern mantık da modern matematik gibi henüz deneme aşamasında olduğundan, başarılı kurs öğretmenleri arasından ancak bir bölümüne modern mantık okutma yetkisi verilebilirmiş. O zamanki T.T.H. Başkanı Zekâi Baloğlu ile bunun pazarlığını yaparken, bize on yıla yakındır denenmekte olan modern matematiğin bile henüz yedi lisede okutulmakta olduğunu söylemişti. Biz de bunun üzerine modern mantığın da en az yedi lisede okutulmasına razı olmuştuk. Ama bu da küçümsenmeyecek bir başarı sayılmalıydı. Zira kurs hem büyük bir ilgi görmüş, hem de başarıyla sonuçlanmıştı. Bazı kurs öğretmenleri —her yenilikte olduğu gibi— başlangıçta modern mantığa karşı olumsuz bir tavır içinde olduklarını belli etmişler, ama ders ilerledikçe sevmeye başlamışlar, kursun bitiminde ise modern mantığın en ateşli savunucuları olmuşlardı. Hemen hepsinin bundan böyle bu dersi okutmak istediklerini bildirmeleri sevindirici, bazılarının da "Şimdi mantığın ne olduğunu anlıyorum, demek biz bugüne kadar mantığın ne olduğunu anlamadan okutmuşuz" demeleri gurur okşayıcı idi. Sonuç bizim için bile hoş bir şaşırtmaca olmuştu. Bundan sonra bu işin daha kolay yürüyeceği de anlaşılıyordu. O yıl Leon beyle kurs bitiminde çok iyi bir iş başarmış olmanın ilk sevincini tatmış ve geleceğe daha bir iyimser gözle bakmaya başlamıştık. İşler tahmin ettiğimizden de çabuk ve kolay olmuştu.

Ne var ki, çok geçmeden reform çabalarımız sinsi bir direnmeyle karşı karşıya gelecekti. Daha ikinci kurstan sonra Zekâi Baloğlu modern mantık okutulan lise sayısını şimdilik artıramayacaklarını söyleyerek keyfimizi kaçırmaya başlamıştı. Biz ise bu sayının bir an önce artmasını istiyorduk. Kursa katılan öğretmenler açısından da bunda bir çeşit psikolojik zaruret vardı. Zira kurstan geçen her öğretmen hemen klasik mantıktan soğuyor, dolayısıyla modern mantık okutmak istiyordu. Bunda öğrendikleri yeni mantığın onlara gerçekten de daha çekici gelmesinin yanında, modern mantık okutmanın onlara öteki meslektaşlarına karşı bir çeşit üstünlük sağlayacağına inanmalarının da bir rolü olabilirdi. Şu veya bu biçimde prestij kazanmayı kim istemez? Ama bizi en çok düşündüren, lise sayısının dondurulabileceği ihtimali idi. Öğretmenler bunu duyarlarsa kursa katılmak bile istemeyebilirlerdi. Nitekim yaz tatillerini —neredeyse hiç dinlenmeden— kursta harcamış olanlar, haklı olarak

bunun kendilerine bir fayda sağlamış olduğunu görmek istiyorlardı. Kursta ne kadar yorulduklarını biz de yakından görmüştük. Her gün beş saat arka arkaya yaptığımız derlerden başka, öğleden sonraları da genel olarak isteyenlere iki üç saat fazla ders yaptığımız da oluyordu. Bu dersler için aralarından en yetenekli olanlarını seçmemiz öğretmenler arasında o zamandan bir yarışmanın başlamasına yol açmıştı. İçlerinden en iyilerini daha sonraki kurslarda öğretim üyesi olarak görevlendirebileceğimizi söylememiz de onlarda yeni bir heves uyanmasına yol açmıştı. Sözün kısası, lise sayısının sınırlandırılması her bakımdan kötü olacaktı. Ne yapıp yapıp bu tehlikeyi uzaklaştırmalıydık.

Büyük bir şans eseri, kursa katılanlar arasında M. E. Bakanının kızı da bulunuyordu. Hemen hemen kursiyerlerimizin en iyisi olan Alev hanımı Zekâi Baloğlu'na karşı koz olarak kullanabilirdik, zira sayının donduruluması halinde o da modern mantık okutmayacaktı. Zekâi Baloğlu'nun inadı karşısında gidip Alev hanımı bulduk, ona durumu anlattık ve babasına dâvâmızı iletmek konusunda bize yardımcı olmasını, hattâ mümkünse babasından bizim için bir randevu almasını rica ettik. O bu ricamızı severek kabul etti ve gerçekten de hep birlikte babasını makamında ziyaret ettik. Eksik olmasın, Bakan bey de bize büyük yakınlık ve ilgi gösterdi. Kaygılarımızı uzun uzun kendisine anlatıp Zekâi beyin tutumunu da söyledikten sonra, bize "Hiç olur mu öyle şey?" dedi. "Durmak gerilemektir bence. Onun için ben şimdi Zekâi beye gerekeni söylerim." Ve hemen bizim yanımızda Zekâi beyi arayıp ona da aynı şeyi söyledikten sonra, "Deneme lisesi sayısını artırmanız şart bence," dedi. "Şimdi ben sayın profesörleri size gönderiyorum, aranızda konuşup makul bir sayı üzerinde anlaşırsınız artık, olmaz mı?" Telefonu kapatıp bize döndüğü zaman bizim yüzümüzdeki memnuniyetten o da mutlu görünüyordu. "Aferin, demek böyle ileri görüşlü bakanlar da varmış" diye düşünerek kendisine birkaç defa teşekkür ettiğimi hatırlıyorum. Leon bey teşekkür faslını benden de fazla uzatmayı ihmal etmemişti. Bunun üzerine Bakan, "Rica ederim efendim, vazifemiz," demişti. "Hem asıl biz sizlere teşekkür borçluyuz. Kıymetli zamanlarınızı böyle önemli bir millî dâvâ uğruna esirgemediğiniz için. Siz hiç merak etmeyin, ben meselenin peşindeyim, lise sayısı mutlaka artırılacaktır. Hiç şevkiniz kırılmasın, inşallah dâvânız kısa zamanda başarıya ulaşır."

Artık nezaket gereği mi böyle konuşmuştu, bilmiyorum. Ama millî dâvâ sözü neredeyse Leon beyin gözünü yaşartmıştı. Dışarı çıktığımızda Alev hanıma babasının ne mükemmel bir adam olduğunu anlata anlata

bitiremiyordu. Sonra bana dönüp "Ne kadar da sempatik, değil mi?" diye sormuştu. Gerçekten de İlhami Ertem bana da çok sempatik görünmüştü. Çok doğal, içten ve yapmacıksız davranışı, hele hiç kasılmamış olması ikimizi de iyice etkilemişti. Leon bey, Zekâi beyle görüşmeye giderken ikide bir, "Bakın Bakan bey ne dedi: 'durmak gerilemektir!' dedi, öyle demedi mi?" deyip, biraz sonra başlayacak olan pazarlık için mânevî güç topluyor gibiydi. Bakalım Zekâi beyden sonunda kaç yeni lise koparabilecektik? Daha odasının kapısından girerken Zekâi beyin anlamlı anlamlı gülümsemesi iyiye alâmetti. "Demek Bakan beyi de kandırdınız ha?" derken bayağı keyifli görünmesi umudumuzu daha da artırmıştı. Ama masasının önündeki sandalyelere oturup da asıl pazarlığa başlayınca, hayretten neredeyse küçük dilimizi yutacaktık. Aaa, Zekâi bey sanki bu arada hiçbir şey olmamış gibi gene yedi sayısından dem vurmuyor muydu? Peki, bizim yanımızda Bakan'ın telefonda kendisine söyledikleri ne oluyordu? Yoksa bir rüya mı görüyorduk? Zekâi bey hep alaylı gülümsemesiyle bana, "Yahu, Hüseyinciğim, yoksa siz de Bakan'ın dediklerine kandınız mı hemen?" diye sordu. "Sen bakma onun dediklerine, o bakan ne de olsa. Bu işlerden anlamadığı için hemen 'olur' der sana, ama hiç olur mu dostum, bir düşünsenize. Biz modern matematiği bile neredeyse on yıldır deniyoruz, ama lise sayısını hep aynı tutuyoruz. Buna mecburuz da, çünkü yeni bir program önce bir yıl, üç yıl, gerekirse on yıl deneme mahiyetinde okutulur. Her yıl sonunda bir genel değerlendirme yapılır, ancak daha iyi olduğu kesinlikle saptandıktan sonra yaygınlaştırılır. Yoksa öyle anlayıp dinlemeden lise sayısını artırmaya kalkışırsak, başımıza sizin hiç tahmin edemeyeceğiniz dertler açabiliriz. Onun için, siz şimdi gelin ısrar etmekten vazgeçin, uygulama daha bir müddet böyle gitsin. Baktık ki, iş artık kıvamına geldi, o zaman on liseye, yirmi liseye değil, yüz liseye, hattâ gerekirse bütün liselere yayarız, siz beni dinleyin. Nitekim modern matematiği önümüzdeki yıl iki yüz lisede birden okutmaya kararlıyız. Siz de biraz sabırlı olun, lütfen."

Bir saate yakın süren bu tartışmadan sonra Zekâi beyi ikna edemeyeceğimizi anlamıştık. Leon bey anasını kaybetmiş kadar mutsuz, hattâ çâresiz görünüyordu. Ona kalkmamızı işaret ettikten sonra ayağa kalkıp Zekâi beye elimi uzattım. O elimi sıkarken, "İstediğinizi yapamadığım için cidden üzgünüm," dedi. "Ama biraz düşününce sizin de bana hak vereceğinizden eminim." Leon bey belki de hayatında ilk defa olarak o gün ayrıldığı kimsenin sadece elini sıkmakla yetiniyordu. Bakanın açık emrine rağmen, Zekâi beyin inat etmesine o derece şaşırmıştı ki, bütün

kibarlığına rağmen karşısındakine iltifatkâr bir şeyler söylemeye dili varmamıştı. Dışarı çıktığımızda öfkesinin hayâl kırıklığından da büyük olduğunu açığa vuran bir ifade yüzünde donmuş gibiydi. Kulağına eğilerek, "Takmayın kafanıza, Leon bey. Biz bu işi gene Alev hamın aracılığıyla hallederiz" dediğimde biraz kendine gelir gibi olduysa da, gene bir müddet konuşamadı. Omuzları çökmüş ve daha da küçülmüş gibiydi. Zavallı Leon bey, oysa bakanla görüşmemizden sonra nè hayâllere kapılmıştı! Bundan sonra belki kısa zamanda felsefe reformu işine de başlayabilecektik, oysa T.T. Başkanı daha şimdiden mantık reformunu sınırlandırmaya kalkmıştı... Bir süre sustuktan sonra Leon bey, "Evet, galiba haklısınız Hüseyin bey," diye konuşmaya başladı. "En iyisi bu işi Alev hanım aracılığıyla yürütmeye çalışmak. Hiç sanmam ki bakan, Zekâi beyi dinleyip, uygulamayı genişletmekten vazgeçsin. Ama bizim durumu tekrar Alev hanıma anlatmamız ve babasıyla bir daha bu konuyu konuşmasını rica etmemiz gerekecek. Ben eminim, Alev hanım bu ricamızı geri çevirmeyecektir. İnşallah babasını ikna etmeyi başarır, elimizden başka ne gelir?"

Gerçekten de Alev hanımın ikinci bir başarılı aracılığından sonra modern mantık okutulan lise sayısı ikinci yıl on beşe, üçüncü yıl yetmişe çıkarılacaktı. Bu arada bakan değiştiği halde, mantık kurslarında yetişenlerin sayısı arttıkça lise sayısı da belli bir ölçüde artırılıyordu. Yoksa her yıl yüz binlerce lira masraf edip bir sürü lise öğretimini yaz tatillerinden yoksun bırakma pahasına modern mantık eğitimini yaygınlaştırmamak çok garip kaçacaktı. Reform düşüncesine başta en çok karşı çıkar gibi olan Bakanlık yetkilileri bile bu garipliği artık sezmiş olmalılardı. Yaz kurslarında gösterdiğimiz çaba ve aldığımız sonuç da onları etkilemiş olmalıydı. Hepimiz çok çalışıyor ve çok yoruluyorduk. İçimizde en çok yorulan şüphesiz Leon beydi. O bazan sabahtan gecenin on ikilerine kadar kursiyerlerle beraber oluyordu. Korkunç bilgisi, sınırsız tutkusu ve en çok da az rastlanılan alçakgönüllülüğüyle daha ilk gün kursa gelenlerin kalbini fethediyor ve başta en yeteneksiz gibi görünenlere bile kısa zamanda en güç konuları öğretebileceğini kanıtlamak suretiyle modern mantığa kısa zamanda herkesin ilgi ve sevgiyle bağlanmasını sağlıyordu. Bu kurslara katılan Bakanlık müfettişlerinden bazıları bize hayatlarında bu derece ciddî bir kurs görmemiş olduklarını bildirmek ihtiyacını duymuşlardı. Bizim bu işi pir aşkına yaptığımız da gözlerinden kaçmamış olmalıydı, zira bazan nefes alınmaz bir hal alan o yaz günlerinde Bakanlığın bize saat başına yirmi iki lira ödediğini biliyorlardı. Kurs sonlarında kur-

siyerlerin doldurduğu değerlendirme formları da kurslar hakkında olumlu bir izlenim doğmasına katkıda bulunmuş olmalılardı. Sözün kısası, Bakanlık bu nedenlerle kurs tahsisatını neredeyse iki misline çıkararak, kursa katılma oranını da durmadan yükseltti. Son iki yıl kurslara yüz yirmi öğretmen katılmıştı ve biz bunları Bakanlığa yapılan 300, 400 başvuru arasından seçmek zorunda kalıyorduk. Daha önce kursa katılmış olanlardan bile yeniden katılmak isteyenler çıkıyordu.

Son söylediklerimden işlerin bir yerden sonra hep tıkırında gittiği sonucu çıkarılabilir. Oysa biz modern mantığı yayma çabamızda durmadan çeşitli direnmeler, hattâ bazan düpedüz ayak oyunları ile karşılaşıyorduk. Kurs ve uygulama işi bir hale yola konduktan sonra, ele alınması gereken en önemli konu kitap işi idi. İlk iki yıl gerek kurs, gerekse liselerde okutulan dersler bizim ders notlarımızın çoğaltılmasıyla yürütülmüştü. Öğrenci sayısı artık bu notlarla kaldırılamaz bir hal alınca bu notların kitap halinde basılması gerekti. İşte bu kitap işi T.T.'deki yetkilileri, daha doğrusu bu dairede bize muhatap olan görevliyi son derece tedirgin ediyordu, zira Leon bey de ben de öztürkçeci idik. Oysa Bakanlıkta modern mantık işini "tedvir" eden Rıza bey Öztürkçeciliğe düşmandı. O zamanlar Bakanlıkta birçok yüksek görevli de aynı tutumda olduğu için, Rıza Kardaş bize istediği gibi baskı yapabiliyordu. Benden sonra bizim Felsefe Bölümünden mezun olduğunu öğrendiğim bu arkadaş mantık reformunu destekler gibi görünüyorsa da, dilimiz yüzünden hep bize karşı çıkıyor, bir lise ders kitabında uydurma kelimelere göz yumulamayacağını açıkça söylüyordu. Ona göre hele 'sel', 'sal' eklerine kesinlikle müsaade edilemezdi. Kullandığımız daha bir sürü sözcüğe müdahale ediyordu ya, bu sonuncuları hiç mi hiç bağışlamıyordu. Aslında onun Bakanlık adına konuşmaya hakkı yoktu, ama Bakanlıkta birçok kişinin onun gibi düşündüğünü biliyorduk, dolayısıyla bu dil sorununa herkesi memnun edecek bir çözüm yolu bulmamız gerekecekti. En iyisi dil konusunda son kararı Bakanlığın toplayacağı felsefecilerden kurulu bir komisyona bırakmaktı. Ankara üniversitelerindeki belli başlı felsefe profesörleriyle, Ankara liselerinde modern mantık okutmakta olan bir iki öğretmen bu komisyonda yer almalıydı. Biz yazarlar, kitabımızda geçen belli başlı terimlerin bir listesini çıkarıp onlara dağıtacaktık. Sonra haftanın bir iki günü Bakanlıkta toplanarak bu terimleri bir bir gözden geçirecek, çoğunluğun uygun bulmadıklarını teklif edebilecek olan daha uygunlarıyla değiştirecektik. Bu teklifimi Rıza bey olumlu karşıladı, belki de daha iyi bir çözüm teklif edemediği için kabul etmek zorunda kaldı. Komisyona çağ-

rılacaklar arasında kendi görüşünde olduğuna inandığı Prof. H. Ziya Ülken ile Prof. N. Akter de olduğu için, teklifime itiraz edecek pek hali yoktu. Buna karşılık Prof. N. Hızır'ın bizden yana olduğunu da biliyordu. Ama lise öğretmenlerinden de birini kendi tarafına çekerse bu işin istediği gibi hallolabileceğine aklı yatmış olmalıydı, yoksa ne yapar yapar oyunu bozardı. Sonunda komisyon toplandı, biz gerçekten de terimleri tek tek gözden geçirdik ve çok ustaca bir taktik kullanarak, hemen hemen bütün kullandığımız sözcükleri komisyondan geçirmeyi başardık. Rahmetli H.Z. Ülken bir 'kelime' yerine 'sözcük' denmesini kabul etmemişti, bizde ona severek 'sözcük' kelimesini feda etmiştik. Ama uzun uzun açıklamalarımız üzerine, 'sel' 'sal' eklerini kullanmamıza N. Akter gibi dilde gericiliği ile tanınmış bir adam bile itiraz etmekten vazgeçmişti. Akter'in bize karşı anlayışlı davranmasının bir nedeni de N. Hızır emekli olduktan sonra Leon beyle benim Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde ders vermeyi kabul etmiş olmamızdı. Fakülteye derse gittiğimiz günler onun odasında kalıyorduk, bu vesile ile de kendisiyle dost olmuştuk. Felsefe anlayışlarımız arasında bir yakınlık olduğu da bu vesile ile ortaya çıkmış bulunuyordu. Ama sanırım hepsinden önemlisi, Leon bey de ben de kendisine karşı son derece efendice ve saygılı davranıyorduk. Beş kuruş bile almadan tâ ODTÜ'den gelip bölümünde ders vermemiz de onun bize karşı sempatisini artırmış olmalıydı. Hiç sevmediği N. Hızır'dan kalan boşluğu doldurduğumuz yolundaki inancı aramızdaki dostluğu daha da güçlendirmiş olabilirdi. Bunları anlatışımın sebebi, dostluk ilişkilerinin bazan ideolojik buzları bile nasıl eritebileceğini belirtmek istememdir. İşin içine N. Akter girince dil sorununun kendi lehine çözümleneceğinden emin olan Rıza beyin nasıl düş kırıklığına uğramış olacağını tahmin edebilirsiniz. Hilmi Ziya Ülken'in de onu ortada bırakmış olmasına çok içerliyor olmalıydı, oysa ona çeşitli vesilelerle az mı yardımı dokunmuştu. Umduğunun aksine lise öğretmenlerinden de hiçbiri ondan yana çıkmamış, dolayısıyla komisyon çalışması kendi açısından tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştı.

Leon bey de, ben de dil engelini bu derece kolaylıkla aşabileceğimizi hiç sanmıyorduk. Böylece kitabımızın basılması için hiçbir engel kalmamış oluyordu. Rıza beyin yenilgiyi böyle kolay kolay kabul edecek tiplerden olmadığını kısa zaman sonra öğrenecektik. Komisyon çalışmaları bittikten sonra Rıza bey tam bir suskunluğa bürünmüş, kitaptan hiç söz etmez olmuştu. Biz neredeyse her gün Bakanlık merdivenlerini aşındırıyor ve onu bu konuda sıkıştırıyorduk. Liselerde derslerin başlaması-

na birkaç ay kaldığı halde, o her gün yeni bir bahane uydurarak bizi atlatmaya çalışıyordu. Bir gün kafam iyice kızıp kendisine verip veriştirmek zorunda kaldım, zira o gün bize söz arasında, kurulmuş olan komisyonun resmî bir sıfatı olmadığını, bu nedenle Bakanlığı bağlamayacağını söylemiş, daha doğrusu ağzından kaçırmıştı. O zaman ona, "Demek Bakanlığın kurduğu bir komisyon sizin işinize gelmeyen bir karar alınca geçerli olmuyor, öyle mi?" diye sorduktan sonra ağzıma geleni söylemiştim. Rıza bey öyle kolay kolay bu işin arkasını bırakmayacağımızı anlamış olmalı ki, birtakım lâflar ettikten sonra susmuştu. Onun söylediklerini anlamak bazan gerçekten güçtü, ama kafasından geçenleri anlamak daha da güçtü. Onunla ilk tanıştığımız günden beri gerçek tavrının ne olduğunu bir türlü çıkaramamıştık. Modern mantıktan yana mıydı, değil miydi? Bu konuda hiçbir zaman da bizden yana tavır almamıştı. Yalnız dil konusunda bize karşı olduğunu biliyorduk, o kadar. Belki aslında yapmak istediğimiz reforma da karşıydı, ama Bakan'ın, müsteşarın, hattâ T.T. Başkanı'nın bu konudaki kesin tutumlarının ne olduğunu bilmediği için kaypak davranmayı taktik bir kurnazlık sayıyordu. Bir de bu işte bize zamanın müsteşarı Cırıtlı'nın yeşil ışık yaktığını bildiği için ondan çekiniyor olabilirdi. T.T. Başkanı Baloğlu'na kızdığını bir ara onun reformcu görünme numaralarından söz ederek belli etmişti.

Bu sözden genellikle reformdan yana olmadığı sonucu çıkarılabilirdi, ancak her yaz kursunda bir açış konuşması yaparak kursun patronluğunu yüklenmeyi de ihmal etmiyordu. Sözüm ona eğitim sistemimizdeki gelişmeleri anlatan ve her defasında aynı şeyleri tekrarlayan bu son derece yavan, uzun, dolayısıyla can sıkıcı konuşma onu bilmem kaçıncı defa dinleyen bizler için gerçek bir Çin işkencesi idi. Ama bu konuşmayı yapmazsa Rıza beyin kurs yolluğu ve gündeliği alması mümkün olmadığı için, Leon bey de, ben de bu işkenceye katlanmaya mecburduk. Ne var ki, çok değerli bir kurs saati bu yüzden güme gidiyordu. Rıza bey hafta sonu değerlendirmeleriyle son değerlendirmede de kendisini görevli göstererek, çoluk çocuğuyla geldiği İstanbul'da devletin parasıyla tatilini geçirmeyi garantilemiş oluyordu. Gerçi onun aldığı para da bizimkisi gibi önemsiz bir meblağdı, ama gene de hiç yoktan iyiydi. Onun bu kurslara salt bu küçük hesap yüzünden ses çıkarmamış olması bile mümkündü. İçime ne zaman bir kuşku girse, anamın, "İnsanoğlu çiğ süt emmiştir, oğlum" sözünü hatırlayarak, başka birisi için böyle şeyler düşünebildiğim için kendimi azarlardım. Kaldı ki, fakir bir devlet memurunun böyle ufak tefek kaçamaklarına da göz yummak gerekirdi. Onun Bakanlıkta

nasıl çalıştığını görüyorduk. O da çalışmalarının bu kadarcık olsun karşılığını görmeliydi.

Hayır, ama bizi asıl kızdıran bütün bunlar değildi şüphesiz. Özellikle beni en çok sinirlendiren Rıza beyin durmadan kaçak dövüşmesiydi. Ben de, huyum kurusun, açık dövüşmekten hoşlanıyordum. Kitap konusunda Rıza beyin ayak oyunlarından gına gelince, gidip Cırıtlı'ya durumu anlatmaya karar verdik. Cırıtlı bizi her zamanki gibi dostça karşıladı ve şikâyetlerimizi dostça dinledikten sonra, "Ben gerekenleri Rıza'ya söylerim, siz hiç merak etmeyin" dedi. O gün gene işlerin yolunda gideceği umuduyla Cırıtlı'nın yanından ayrıldık. Ama çilemizin öyle kolay bitmeyeceğini yakında anlayacaktık. Artık kitabımızın basılacağı umuduyla tekrar Rıza beyi görmeye gittiğimizde bizi son derece karanlık bir yüzle karşılamasına önce bir anlam veremedik, sonra öğrendik ki, birileri bizi başbakana (Demirel) kadar şikâyet etmişmiş. Ee, neden, ne gibi bir suç işlemişiz? "Efendim, kitabımızda, 'Komünist', 'Komprador' kelimeleri gibi daha bir sürü bir lise kitabında yer almaması gereken kelimeler varmış.("Eee?..."). Bu gibi kelimeleri mutlaka çıkarmalıymışız ("Yaaa!."), yoksa kitabımız sittin sene basılamazmış ("Vay canına!"). Rıza bey bunları söyledikten sonra, bana dönerek, "Ah, Hüseyin bey, ah," diyerek yakınmaya başladı. "Ben sizi bu konuda kaç defa uyardım. Gelin, bu gibi kelimeleri kullanmayın dedim. Ama siz hiç oralı olmadınız. Bakın, adamlar işi gücü bırakıp, sırf bunun için başbakana kadar çıkmışlar. Ben de çok güç durumda kaldım sizin bu gereksiz inadınız yüzünden. 'Komünist'miş, yok 'komprador'muş... Bu kelimeleri kullanmak çok mu lâzım sanki? Millet gölgesinden korkuyor neredeyse, siz de kalkıp... İş bununla bitse, gene iyi. Başbakana ilettikleri şikâyet de ne, biliyor musunuz? Hani bir de Schopenhauer'ın bir sözünü anıyorsunuz ya, hani şu geniş kalçalı kadınlardan söz ettiği pasaj. Başbakan'a gammazlayanlar adama, "Kitap bu ve bunun gibi müstehcen cümlelerle dolu" demişler. Sen şimdi gel de ayıkla pirincin taşını! Başbakan ne anlar yok felsefeden, yok Schopenhauer'dan? Ama bir de Anadolu Liselerinde okuyan öğrencileri düşünün, onların cahil babalarını düşünün. Bunlar çocuklarına okutulan kitaplarda daha 'komünist' kelimesini gördükleri an, işin aslını faslını öğrenmeden başlayacaklardır yaygarayı basmaya! Ondan sonra sen gör artık, Bakanlığa şikâyete gelen gelene. Onun için bu kelimeleri çıkartmamız bence de şart. Kaldı ki, Başbakan'a şikâyete gidenler artık kolay kolay bırakmayacaklardır bu işin peşini, bundan adım kadar eminim. Çünkü Bakanlıktakilerin de ne mal olduğunu hep biliyoruz. Bu nedenle

mantık reformunun tümüyle tehlikeye girmesini istemiyorsanız, gelin bu kelimeleri ve Schopenhauer'ın lâflarını metinden çıkarın da, bu iş bitsin."

Rıza bey bu defa bizi iyice köşeye sıkıştırmıştı. Gerçi konu bu defa farklıydı, ama Rıza beyin bu durumdan faydalanarak, öztürkçe bazı sözcükler konusunda da bizden bazı ödünler koparmaya kalkması beklenebilirdi. Oysa ben ne bu sonuncular, ne de 'komünist', 'komprador' gibi sözcükler konusunda ödün vermeye niyetliydim. Her kim tarafından yapılmışsa, Başbakan'a iletilmiş olan her iki şikâyet de saçma ve gülünçtü. Sözcüklerin duygusal gücünü anlatmak için tipik birer örnek olarak seçtiğim bu iki sözcüğü kullanmıyor, anıyordum. Dolayısıyla bundan gocunması için bir insanın düpedüz geri zekâlı olması gerekirdi. Koskoca M. E. Bakanlığının ise, geri zekâlıların tepkisini hesap ederek bir kitapta geçen sözcüklere müdahale etmeye kalkışması düşünülemezdi şüphesiz. Schopenhauer'ın sözü müstehcen olmadığı gibi, kitapta buna benzer ikinci bir örnek de yoktu. Salt işgüzarlık olsun diye başbakana kadar çıkmış olan kişi de bir geri zekâlı olmalıydı ve bu adamın kim olduğunu mutlaka öğrenecektim. "Gerekirse kendim başbakana çıkıp durumu ona anlatacağım," deyince Rıza bey yelkenleri suya indirmişe benziyordu. "Yahu, Hüseyin bey, değer mi? Kalkıp başbakana çıkacaksınız, hem adamın boş yere zamanını almış olacaksınız, hem kendiniz durup dururken boş yere yorulacaksınız. Gelin, en iyisi çıkarın şu bir iki kelimeyi, olsun bitsin. Yani 'komünist' sözcüğünü kullanmanız ille de şart mı? ('Komünist' sözcüğünü ben kullanmıyorum, "anıyorum", Rıza bey!") Ha anmışsınız, ha kullanmışsınız, ne fark eder? Hem bizde bu farkı anlayacak adam nerede? Gelin de, inat etmeyin artık."

Daha başbakana şikâyet konusunu duyar duymaz Leon bey de pirelenmiş, Rıza beyin imâ ettiği gibi, reformun tümüyle güme gidebileceği korkusuyla o da beni sıkıştırmaya başlamıştı. Gerçekten de 'komünist' sözcüğünü anmam şart mıydı? Onun yerine okuyanları daha az gocunduracak bir başka sözcük bulamaz mıydım yani? Ona karşı o zaman kendimi şöyle savunduğumu hatırlıyorum: "Ama Leon bey, siz bu arada en önemli noktayı unutmuş görünüyorsunuz. Bizim mantık reformu yapmaktaki bir amacımız da bu çocukların özgür olarak düşünmeye alışmalarını sağlamak değil mi? Bunun için de sözcüklerin duygusal etkisinden kurtulmaya çalışmaları gerektiğine inanıyor musunuz, inanmıyor musunuz? Ee, biz kendimiz kitabımızda bazı sözcükleri bile anmaktan korkarsak, çocuklara özgür düşünme yollarını nasıl öğretebiliriz? Bence

bu çocuklara her şeyden önce hiçbir şeyden, hiçbir düşünceden korkmamalarını öğretmeliyiz. Bizde ben bildim bileli bir takım tabu konular vardır ve bu konulara kitaplarda hiç değinilmez, çünkü değinilirse bazı tehlikeli fikirlerin mikroplar gibi üreyeceğinden korkulur. Onun için de ne oluyor? Çocuk okulda değinilmesi bile yasaklanmış olan konulara ait bir kitap buldu mu, mal bulmuş Mağribi gibi bu kitaba sarılıyor. Sonuç meydanda. Gençlerin düşünme açlığını bugün kaldırımların beslemesinin suçu bence Bakanlığa aittir. Anılan bir sözcükten bile korkan bu kafa işbaşında kaldıkça biz iflâh olamayız. Onun için, ben o sözcükleri metinden çıkarmamakta kesin kararlıyım. Belki siz bunun formel mantıkla pek bir ilişiği olmadığını düşündüğünüz için benim bu davranışımı her zamanki inatçılığıma veriyorsunuzdur, Leon bey. Olabilir, ama ben özgürce düşünmenin en azından formel bakımdan doğru düşünme kadar önemli olduğuna inanıyorum. Belki bir yerde, birincisi ikincisinden de önemli. Onun için bu konuda ısrarlıyım. Ama siz benim gibi düşünmek zorunda değilsiniz elbet. O zaman ben bu işte yokum, arkadaşım. İsterseniz bu semantik kısmını tümüyle kitaptan çıkarırım. Siz reforma bundan böyle tek başınıza devam edersiniz, o da olur, neden olmasın? Göbeklerimiz birbirine bağlı değil ya, sonuç olarak..."

Bu çıkışım karşısında Leon bey Rıza beye çaresizlik belli eden bir bakış fırlatıp susmuştu. Aslında benim bu boşanmam Leon beyle aramızdaki derin bir görüş ayrılığını su yüzüne çıkarıyordu. Daha önceki birçok konuşmamızın da belgelediği gibi, Leon bey mantığın sırf formel yönüyle ilgileniyordu. Formel mantık da ancak matematikle elektrik mühendisliği, "computer" teknolojisi gibi alanlara uygulanabilirdi. Formelleşmemiş düşünme alanlarında ise bu mantıktan yararlanılamazdı. Matematik dışında kalan bilim alanlarının ise formelleşmesi hemen hemen imkânsızdı. Ben ise karşıt tezi savunuyordum. Asıl amaç yavaş yavaş bütün düşünme alanlarını, dolaysıyla günlük dili formelleştirmeye çalışmak olmalıydı. Vaktiyle Leibniz'in düşlediği *Mathesis Üniversalis*'in bir gün gerçekleşebileceğine —bilinçli bilinçsiz— inanıyor olmalıydım. Gerçi herhangi bir konuyu tartışacak yerde, "Durun, hesaplayalım" ("Calculemus") diyebileceğimiz günler çok uzaktaydı, ama işe bir ucundan başlamak gerekirdi. Leon bey benim bu konudaki iyimserliğimi bilgisizliğime veriyor olmalıydı. Çok muhtemelen haklıydı da. Çünkü onun hiçbir zaman haksız çıktığı olmamıştı, ama ben de nasıl olduysa mantık alanında kendime göre bir ideoloji tutturmuş gidiyordum. Doğru veya yanlış, tutturduğum yoldan da kolay kolay dönmeye niyetli değildim.

Leon bey ne kadar inatçı bir adam olduğumu, o aşamada reform çalışmalarını tek başına yürütemeyeceğini bildiği için, işi oluruna bırakmaktan başka çare olmadığını düşünmüş olmalı ki, bir süre suskun suskun oturduktan sonra, "Peki, ne yapalım, hayırlısı olsun," diyerek işi geçiştirmişti. "Dua edelim de, Demirel işi büyütmeye kalkmasın. Elden başka ne gelir?" Sonra Rıza beye dönüp âdeta yalvarmıştı: "Siz de bu işi büyütmeyin artık, ne olur Rıza beyciğim. Bakın sizin de yardımınızla, eksik olmayın, size bu konuda çok şeyler borçluyuz ("Gene yağcılığa başladınız Leon bey!"), bu işi buraya kadar getirdik. Şimdi bir iki sözcük yüzünden her şeyin yarıda kalmasına gönlünüz razı olmaz elbet. Lütfen, siz münasip bir dille ilgililere durumu anlatmaya çalışın. Çünkü olsa olsa bir siz onları ikna edebilirsiniz, bundan eminim. ("Ah Leon bey ah, nasıl da bilirsiniz adam tavlamasını!") Bu kitap işi daha fazla gecikmesin artık. Öğretmenler de 'Kitap ne zaman çıkacak?' diye durmadan bizi sıkıştırıyorlar, çok güç durumda kalıyoruz biz de bu yüzden. Lütfen bizden bu iyiliği de esirgemeyin, olmaz mı?"

Bunları dinlerken Rıza bey karşımda kara kara düşünerek somurtuyordu ve ben bir yandan Leon beyin karşısındakini tavlama taktiklerine içimden gülerken, bir yandan da karşımda duran şu karanlık adamın aklından geçenleri okumaya çalışıyordum. Kafasında bir takım hesaplar yaptığı belli idi, ama neye karar vereceğini bilmiyor olmalıydı. O anda aklıma parlak bir fikir geldi. Rıza beye dönerek "Hem kuzum, ne diye sorumluluğu siz yükleniyormuşsunuz?" diye söze başladım. "Gelin, hep birlikte Cırıtlı'ya gidelim, durumu ona da anlatalım. Bakalım o ne diyecek? Sonunda onun da bana hak vereceğinden eminim. Böylece siz de büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş olursunuz, fena mı?" Rıza beyin bu teklifime can simidi gibi sarıldığını hatırlıyorum. "Öyle ya, ne diye bütün şimşekleri kendi üstüne çekiyordu, koskoca müsteşar dururken ortada?" Sonra hep birlikte Cırıtlı'ya çıktık. Ben durumu bütün ayrıntılarıyla müsteşara anlatırken, kendi savunmamı yapmayı da ihmal etmiyor, hattâ savunduğum fikirleri onun da doğal olarak paylaştığı izlenimini uyandırmaya dikkat ediyordum. Cırıtlı beni dinledikten sonra ayağa kalktı. "Çok haklısınız, Hüseyin bey," dedi. "Başbakana kimlerin sizi gammazlamış olabileceğini bilmiyorum, ama kim yapmışsa en azından ayıp etmiş. Üzerinde bile durulmaya değmez bir konuda sizleri boş yere tedirgin etmişler, bu nedenle sizlerden çok özür dilerim. Hiçbir maddî karşılık beklemeden bizlere bu kadar yardımcı oluyorsunuz, bazıları da tutmuş, başka hiçbir işleri yokmuş gibi, sizin kullandığınız bir iki kelimeye takmışlar

kafalarını, akıllarınca bir iş yaptıklarını sanıyorlar. Rıza beyciğim, sizden de ricam, sayın hocaların kitabını bir an önce matbaaya göndermeniz. Telif hakkı hesabını da yaptırın hemen, biraz para verelim kendilerine. Hep bedava çalışacak değiller ya! Hem Cemal beye söyleyin, telif hakkını verilebilecek en yüksek ücret üzerinden hesap etsinler. En önemlisi de, kitabın bir an önce basılıp okullara dağıtılmasını saplamak. Zaten bir hayli geç kalındığı anlaşılıyor bu işte. Yok kitapta 'komünist' sözcüğü geçiyormuş, yok bilmem neymiş, bu gibi saçmalıklarla daha fazla vakit kaybetmeyelim, lütfen."

Böyle bir sonuç alabileceğimizi ben de beklemiyordum. Leon bey sevincinden neredeyse uçacaktı. Bir yandan, "Çok iyi konuştunuz, Hüseyin bey," diye beni överken, bir yandan da Cırıtlı'nın centilmence davranışını göklere çıkarıyordu. Rıza beyin başı önüne eğik yürümesinden, bu işe pek memnun olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündü, ama merdivenlerden inip koridora vardığımızda bir an duraklayıp, "Neyse, bundan sonra bu işi kurcalayan olmaz inşallah" demesinden, içindeki kuşkuların hâlâ kaybolmamış olduğu anlaşılıyordu. Daha doğrusu, müsteşarın bütün sorumluluğu şimdi kendi üzerine almış olduğunu düşünüyor olmalıydı. Bir kitapta neler yazılı olduğundan da koca müsteşar sorumlu tutulamazdı ya. O gün Rıza bey bize, "Neyse, yakında görüşürüz," deyip ayrıldıktan sonra, koridorda omuzları düşmüş, başı önde odasına giderken büyük bir savaş kaybetmiş bir komutan kadar yıkılmış görünüyordu. Belki de bize öyle gelmişti! Oysa Rıza beyin bir tuttuğunu öyle kolay kolay salıveren tiplerden olmadığını gelişen olaylar bize kısa zamanda kanıtlayacaktı. Bu anlatacağım olaylarda onun ne derece dahli vardı, belki hiçbir zaman öğrenemeyeceğim, ama o güne kadar ki davranışlarından onun büsbütün de suçsuz olamayacağı sonucunu çıkarmakta haklı olduğumuza inanıyorduk. Ama kimsenin günâhını da almak istemem doğrusu, belki de bizim kuşkumuzu uyandıran onun sadece içi görülmez, kapalı veya karanlık bir insan olmasıydı.

Rıza bey bize kitabımızın ilk provalarının geldiği haberini verdiği zaman çok sevinmiştik. İstenince işler ne kadar da hızlı yürüyormuş meğer! Provalar İstanbul'dan bu kadar çabuk gelirse, kitabın basılması bir ay bile sürmezdi, dolayısıyla gene halimize şükretmeliydik. Leon beyle provalar geldiği gün gerekli düzeltmeleri yapıp hemen geri vermeyi kararlaştırdık. Böylece bizim tarafımızdan gelebilecek herhangi bir gecikmeyi önleyecektik. Gerçekten de öyle yaptık ve ikinci fasikülün gelmesini beklemeye başladık. Provaların İstanbul'a her gün giden bir kuryeyle

gönderildiğini bildiğimiz için, ikinci fasikülün de birkaç gün içinde gelmesi gerekirdi. Zira İstanbul'daki basımevine kitabın geciktirilmeden basılması için yazı gönderilmişti. Biz ilk fasikülün heyecanıyla ikincisinin de birkaç gün sonra geleceğini bekleyeduralım, aradan birkaç hafta geçtiği halde Rıza beyden ses çıkmamıştı. Acaba kitabımız gene nerede takılmış olabilirdi? Rıza beye her gün telefon edip soruyoruz, o da, "Daha gelmedi, gelse ben size hemen haber veririm, biliyorsunuz," diyor. Hadi bir iki gün daha bekleyelim diyoruz, ama gene bir ses yok. Leon bey de, ben de iyice kuşkulanmaya başlıyoruz. Bu işin içinde bir iş var, ama bakalım ne? Aaa, ama tahammül edilir gibi değil, okulların açılma zamanı günden güne yaklaşıyor ve biz hâlâ ikinci fasikülün provalarını bekliyoruz. Bakanlığa gidip işin aslını araştırmaktan başka yapılacak şey yok anlaşılan. Biz de Leon beyle tekrar Bakanlığın yolunu tutuyoruz. Rıza bey bizi karşısında görmekten rahatsız, iki kolunu yana kaldırarak, "Vallahi kardeşim, ben de bu işten bir şey anlamıyorum, inanın" diyor. Peki ikinci fasikülden vazgeçtik, ilk provalara ne oldu? Bari onlar geri gelseydi, onlardan da hiçbir haber yok. Lise sayısı tam otuza çıkarılmışken, ister misin bu defa da kitap yetişmesin? Şimdiye kadar, durumu çoğaltılmış notlarla iyi kötü idare etmiştik, ama şimdi nasıl olsa kitap basılacak diye çoğaltma da yapılmadığına göre, binlerce öğrenci ne okuyacaktı? Bu soru bizden başka kimseyi pek fazla rahatsız etmiyor olmalıydı, zira bu sıkıntımızı kendilerine açtığımız T.T. Kurulu üyesi bazı tanıdıklarımız bu gibi şeylerin Bakanlıkta çok olağan sayıldığını, bizimkinden çok daha acı örnekler vererek anlatmışlardı. Bizi teselli edecek yerde, "Daha buna benzer nelere rastlayacaksınız, durun bakalım, siz henüz işin başındasınız..." demeleri keyfimizi daha da kaçırmıştı. Biraz hınk mınk ettikten sonra Rıza bey, provalarla ilgili sorumuz üzerine, "Siz isterseniz Yayımlar Genel Müdürlüğüne kadar bir gidin, bakalım orası ne diyor? Zaten bizde basımla ilgili her şey Yayımlar Genel Müdürlüğünden geçer, biliyorsunuz. Provalar da hep onların kanalıyla gelir. Onun için bir de Enver Esenkova'yı gidip görmeniz iyi olur bence..." dedi.

Rıza beyin dilinin altında bir şeyler olduğunu sezer gibi olmuştum; bu işe onların engel olabileceğini mi imâ etmek istemişti? Olur mu olur, gidip bir anlamakta fayda olsa gerek. Sözü uzatmayayım, biz ertesi gün ilk fırsatta Leon beyle Y.G.M.'nin yolunu tuttuk. Allahtan bu Esenkova'yı çok eskiden tanıyordum. Herhalde görünce o da beni hatırlayacaktır, zira aşağı yukarı aynı yıllarda asistan olmuştuk. O, o zamanlar Fransız Filolojisinde asistandı ve arada bir görüşüp konuştuğumuz da oluyordu.

Hatırladığıma göre, çok kibar ve efendi biriydi. Şimdi belki değişmiştir, insan bu, belli olmaz, ama aramızda hiçbir kötü olay geçmemiş olduğuna göre, beni böyle birdenbire karşısında görmek herhalde onu sevindirirdi. Sekreterine kim olduğumu haber verdikten kısa bir zaman sonra odasından çıkarak, bana nedense yapmacık gibi gelen bir gülümsemeyle yanımıza geldi ve bir iki dakika bekletmek zorunda kaldığından ötürü uzun uzun özür dileyerek bizi odasına buyur etti. İçerde de bize biraz fazla iltifatkâr davranıyor gibiydi, eski bir meslektaşı olmama rağmen biraz da fazla hürmetkâr! Çay filân ikram ettikten sonra daha biz sebebi ziyaretimizi anlatmadan, konuyu o açtı. Demek her şeyi biliyordu. Fakat, "Provalar zamanında elinize geçiyordur umarım," derken yüzündeki gülümseme yalan söylediğini açığa vuruyor gibi geldi bana. Ben mi çok vesveseli olmuştum, yoksa karşımdaki adam mı oyununu başarıyla oynayamıyordu, bilemeyeceğim, ama, "Bize gelen provaları bir saat bile burada tutmayız, zira her şeyden önce bu bizim prensibimize aykırıdır" dediği zaman da ona inanmamıştım. Bu adam gözümüzün içine baka baka bize yalan söylüyor olmalıydı. Rıza bey de bu derece yalancı olamazdı ya. Hem o zaman bizi buraya gönderir miydi? Elbet kimin yalan söylediği er geç meydana çıkacaktı, ama Y.G.M.'nin T.T. Dairesinin hem de "çok acele" kaydıyla basılmasını istediği bir kitabın basımını engellemekte ne gibi bir çıkarı olabilirdi?

Esenkova ikimizi de kapıya kadar geçirip uğurladıktan sonra, Leon beyle ben bütün yol boyunca bu "sır"rı çözmeye çalışacaktık. Adamla aramızda kişisel bir problem olmadığına göre, yoksa onu da başka birileri mi idare ediyordu? Bunlar kim olabilirdi? Aklımıza bir ara bizim Şerafettin beyin bu işte bir parmağı olabileceği ihtimali geldi, zira Leon beyle benim modern mantığı liselere kadar yaymakta olduğumuzu duyar duymaz bu sayın profesör işi gücü bırakmış, asistanlarına da imzalattığı bir raporu gizlice T.T.H. Başkanlığına göndermişti. Rıza beyin sanırım boş bulunduğu bir sırada, ama belki de kendisini güvenceye almak amacıyla okumamıza izin verdiği bu uzun rapor insan düşmanlığının nerelere kadar uzanabildiğini göstermesi bakımından gerçekten ibret verici idi. Biz de raporu okuduktan sonra daha da uzun bir cevap yazarak Rıza beye vermiştik. Bakanlık bu raporları ciddîye almadığı için muameleye koymamıştı, ama ilerde bir Bakan değişikliği filân olur da işi yeniden kurcalayan çıkarsa, Rıza beyin elinin altında hazır bir cevap bulunması iyi olacaktı. Şerafettin bey gerçek bir modern mantık düşmanıydı. Bu düşmanlık ona Baron Bruno von Freitag Löringhoff adındaki bir Alman mes-

lektaşından geçmiş olmalıydı, zira Şerafettin beyin kendisi mantıktan benim teorik fizikten anladığım kadar bile anlamıyordu. Ancak insanın anlamadığı bir şeye düşman kesilmesi çok daha kolay oluyordu nedense. Şerafettin bey dekanken bu sayın profesörü bizim Fakülteye misafir profesör olarak dâvet etmiş, ona burada klâsik mantık dersleri verdirtmişti. İşin kötüsü, bu dersleri çevirmek görevi de bana düşmüştü. Ben o zamanlar modern mantık hakkında pek az şey biliyordum ve daha çok şey öğrenemediğim için hayıflanıp duruyordum. Şerafettin bey de bula bula bu modern mantık düşmanını bulup getirtmişti, üstelik de bu çekilmez herifin derslerini benim çevirmemi istemişti. Modern mantıktan fazla anlamıyordum, ama onun bu mantığa düşmanlığını hiç mi hiç anlamıyordum. Nasıl olur da bir felsefeci mantığa düşman olabilirdi? Felsefenin tek olumlu başarısı mantık değil miydi? Evet öyleydi, ama sayın Barona göre modern mantık değil, kendisinin (hocası Yacobi'yi izleyerek) "Felsefî mantık" dediği mantık. "Modern mantık" denen mantık ise mantık değil, matematikti, dolayısıyla da felsefe ile uzaktan yakından bir ilişkisi olamazdı. Aslında bu mantık matematik bile değildi, ona göre, sadece matematikçilerin uydurduğu bir semboller oyunundan ibaretti. Şerafettin bey de bir gün ne demişti: "Ben sembolik membolik mantık bilmem; mantık dediğin, klâsik Aristoteles mantığıdır." Çok bilmiş Baronun modern mantık düşmanlığının psikolojik nedenlerini bilemem, ama Şerafettin beyinkini anlamak zor olmasa gerek. Bu yeni sembolik dil ona anlaşılması güç geliyor olmalıydı. Aslında Aristoteles mantığından da bir şey anladığı yoktu ya, belki biraz gayret etse bir şeyler öğrenebilirdi, oysa modern mantığın kapıları ona ebediyen kapalı olacaktı. Hem bütün bu sembol membollerin felsefe ile ne ilgisi olabilirdi? Ben de son zamanlarda mantık denilen bu zırvaları liselere kadar sokmaya kalkmıştım. Sıkılmadan asistanlarına da imzalatarak Bakanlığa kadar gönderdiği raporda neredeyse bizleri "ihbar" eden bir hava vardı. Aklınca Bakanlığı bizden gelecek tehlikelere karşı uyarıyordu. Bizi Bakanlığa bu şekilde jurnal eden birinin kitabımızın basılmasını engellemek için dolaplar çevirmemesi için de bir neden yoktu. Yapar mı yapardı.

Y.G.M.'den Bakanlığa dönüp durumu Rıza beye anlatınca, o bir an ne diyeceğini bilemedi. Hep yukarı tükürsem bıyığım, aşağı tükürsem sakalım hikâyesi. Başını sinirli sinirli sağa sola salladıktan sonra, "Hem kendileri pisletirler ortalığı, hem de sizin temizlemenizi isterler" dedi. "Provaları dakkasında göndermişlermiş, nerede öyleyse provalar? Akşam akşam söyletmesinler beni şimdi..." Evet, evet, Rıza bey mutlaka bir şeyler

biliyordu, ama bize açıklamaya bir türlü cesaret edemiyordu. Belki onunkiler de tahminden ibaretti, ama gene de bize kıyasla çok şeyler bildiği şüphe götürmezdi. Kendisini biraz daha sıkıştırınca, "Bakanlıkta bu işi engellemeye çalışan çok sayıda insan var. Size ancak bu kadarını söyleyebilirim," dedi. "Siz belki bu işleri benim karıştırdığımdan şüpheleniyorsunuzdur, ama ben kimlerle, nelerle mücadele ediyorum, bir bilseniz!" Zavallı Rıza bey, yoksa gerçekten de günâhına mı girmiştik? Son cümleyi söylerken neredeyse yüzü donuklaşmıştı. Şerafettin beyin bu işte bir parmağı olup olmayacağını sorayım dedim. Gene ağlamaklı bir edâyla, "Vallahi ben ne bileyim, Hüseyin bey," dedi. "Size olabilir desem de yalan, olamaz desem de yalan. Ama işin hiç sandığınız kadar basit olmadığını da bilmenizde yarar var herhalde. Bu devirde zaten kimseye güvenmeyeceksin dostum, babana bile, zira hiç beklemediğin biri bile yüzüne gülüp arkandan hançeri saplayabilir..."

Acaba bu son sözüyle kimi imâ etmişti? Baloğlu'nu mu, yoksa Cırıtlı'yı mı? Baloğlu'nu bilemem, ama Cırıtlı'nın yüzümüze gülüp arkamızdan hançer saplaması mümkün değildi. Herhalde Rıza bey bu lâfı daha çok şüpheleri üzerinden uzaklaştırmak için söylemiş olmalıydı. Akova'nın söyledikleri daha çok onu ilzam ediyor gibiydi çünkü. O gün Rıza beyle Bakanlıktaki odasında geç saatlere kadar dertleştikten sonra evlerimize dönerken ikimiz de içimizden onu suçlamış olmanın utancıyla susuyorduk. Sonunda Leon bey dayanamayarak, "Belki Rıza bey haklı," diye söze başladı. "Biz karşımızda sadece onu görüyoruz, dolayısıyla her şeyden onu sorumlu tutmak istiyoruz. Ama bu işin bir de gerisi var ve o plânda bizim aklımızdan bile geçirmediğimiz bir şeyler dönüyor anlaşılan. Belki kitapçılar bile Bakanlığa baskı yapıyorlardır bu konuda, kim bilir? Kitapçılar dedim de aklıma geldi: Sakın bu Esenkova denen zatın bu adamlarla bir ilişkisi olmasın? Olur mu, olur... Artık her şey geliyor insanın aklına."

O zaman aklımıza gelmeyen, ancak yavaş yavaş, o da şundan bundan duyduklarımızla öğreneceğimiz bir gerçek Bakanlığın "sağcı" denilen bir klik tarafından idare edilmekte olduğu idi. Bunlar kilit noktalarına hep kendi adamlarını yerleştiriyorlarmış. Eğer önemli bir mevkide kazara bir Halk Partili bulunuyorsa, bir sürü ayak oyuklarıyla onun icraatini baltalamaya çalışıyorlarmış. Bu nedenle Bakanlık içinde sinsi bir iktidar mücadelesi sürüp gidiyormuş. Bizim kitabın çıkmasını engellemeye çalışan adamın gerçekten de Akova denen adam olduğunu, ama onun bile dışarıdaki bir takım adamlar (bu arada özellikle Adnan Ötüken'in adın-

dan sık sık söz edildiğini duyuyorduk) tarafından yönetildiğini neden sonra öğrenecektik. Bu Akova'nın sağcıların kuklası olduğu anlaşılıyordu. Kendisi de vaktiyle bizim gibi öztürkçeci, hattâ T.D.K. üyesi olduğu halde, sonradan politik mülâhazalarla sağcıların, yani özleştirme düşmanlarının safına katılmış. Herkesin inançlarına, ideallerine saygı duyarım, ama bu adamın kendi dil dâvâsını savunmada tuttuğu yol en hafif deyimiyle iğrençti. Biz kitabımızı Bakanlığın kurduğu bir komisyonun da onayladığı bir dille yazmıştık, dolayısıyla asıl görevi sadece kitap basmak ve dağıtmak olan bir genel müdürlüğün başına getirilmiş olan bir adam nasıl olur da, T.T. Dairesi gibi Bakanlığın eğitim siyasetini yöneten bir ana kuruluşun kararlarını hiçe sayarak, hem de gizliden gizliye, binlerce öğrencinin beklediği bir kitabın basımını engellemeye kalkardı? Bu akıl alacak bir şey değildi. Bu yüzden Leon beyle Bakanlık koridorlarında günlerce derdimize bir çare bulunması için oradan oraya seğirttiğimizi hatırlıyorum. T.T. Dairesinde çok aklı başında üyeler vardı. Bunlar şikâyetlerimizi üzüntüyle dinliyorlar, ama her şey gizlilik içinde olup bittiği için bize ne gibi bir tavsiyede bulunacaklarını bilemiyorlardı. Provaların gelip gitmesi artık iyice seyrekleşmişti. Aradan üç ay geçtiği, hattâ okullar açılalı bir ay olduğu halde, bizim kitap hâlâ basılamamıştı.Arada Akova'ya bir defa daha gidelim dedik. Ama yerinde olmadığını söyleterek bizi atlattı. Durumu yardımcısına anlattık, adam neredeyse bizim halimize acıdı. Basımevi'nin fazla yüklü olmasından kitabımızın gecikmiş olabileceğini, Bakanlıkta bunun neredeyse kronik bir durum olduğunu, dolayısıyla biraz daha sabretmemiz gerekeceğini söyleyerek bizi teselli etmeye çalıştı. O gün tekrar Rıza beye gidip girişimimizin sonucunu ona ilettik. Rıza bey bizi dinledikten sonra, "Yok matbaa yüklüymüş de, yok bilmem neymiş! İsteseler bir günde çıkarırlar, inanın bana. Zaten nesi kaldı ki? Bir kapak basılacak o kadar, değil mi? (Gerçekten de kitap bu aşamaya kadar gelmişti, ama o bir kapak basma işi daha iki ayımızı alacaktı.) Bakın, gene siz benden duymuş olmayın, ama galiba bazıları size takdir edilen telif hakkına takılıyorlarmış" dedi.

Hoppala. Bu da nereden çıktı şimdi?

Gerçi Cırıtlı, iki üç yıl hiç telif hakkı vermeden ders notlarımızı kullandıkları için kitabımıza en yüksek tarifeden telif hakkı ödenmesini istemişti, ama bu öyle üzerinde durulacak kadar yüksek bir rakam değildi, üstelik o sıralarda yayınlanmaya başlamış olan "1000 Temel Eser" serisinde çıkan eserlere de —bunlar daha önce yayınlanmış oldukları halde— aynı tarife üzerinden para ödeniyordu. Rıza beyin bu sözü gene de

öylesine midemizi bulandırdı ki, Leon beye derhal T.T. Başkanını görmeye gitmemiz gerektiğini söyleyerek dışarı fırladım. Rıza bey, telâşa kapılmış, arkamdan bağırarak beni çağırıyordu, ama hemen Başkanı bulup paraları yüzüne çarpmalıydım. Biz neyin peşindeydik, âlem nelerle uğraşıyordu? Baloğlu'nun sekreterine Başkanın yerinde olup olmadığını sordum, kızcağız kaygıyla yüzüme bakarak, "Yerindeler efendim, ama bazı üyelerle bir konuyu konuşuyorlar," dedi. "Ama gene de isterseniz bir sorayım?" O daha telefonu kaldırırken ben kapıyı açmış bulunuyordum. Zekâi beyin üç üyeyle rahat rahat sohbet ettiğini görünce kapıdan, "Bir iki dakikanızı alabilir miyim? Belki rahatsız ediyorum ama, sizinle mutlaka konuşmam gerek" dedim. Bu arada Leon bey de yanımda bitivermişti. Zekâi bey, "A, tabii, buyurun," dedikten sonra bize oturacak bir yer gösterdi. Sonra bizi üyelere takdim ederek, "Efendim, Hüseyin bey ve Leon bey, eksik olmasınlar, bizim modern mantık programını yürüten çok değerli iki arkadaşımız," diye söze başladı. Öbür üyeler daha önceden tanıştığımızı söyleyince, "Öyle mi, çok iyi," dedikten sonra bize döndü: "Ee, ne var ne yok bakalım? Ne oldu, kitap bitti mi nihayet?" Bu 'nihayet' sözü onun da bu konuda bir şeyler bildiğini ortaya koyuyordu. Öylesine kızgındım ki, selâm sabah demeden, bütün nezaket kurallarını unutarak başladım veriştirmeye: "Çok affedersiniz, ama burası Millî Eğitim Bakanlığı mı, yoksa Millî Eğitim Bataklığı mı? (Bu sözüm üzerine Baloğlu kahkahayı basarak oradaki üyelere "Bu Hüseyin beyi fena kızdırmış olacaklar"dedi). Yok ama artık buramıza geldi, Zekâi bey! Sizin açık emrinize rağmen, aynı bakanlığın bir genel müdürü nasıl olur da bir kitabın basılmasını engellemeye kalkar? Bunu benim aklım almıyor. Provalar gelir, günlerce çekmecesinde saklar. Biz arkasından koşarız, aradan 15 gün geçer, gene aynı oyun. İllâllah yani. Şimdi her şey bitti, iş kapağın basılmasına geldi, neredeyse iki ay olacak, bir türlü bastırmıyor. Hayır, mesele nedir, biz de bir anlayabilsek? Biraz önce duydum, eğer doğruysa, pes. Bakın Leon bey de işte burada, eğer sırf telif hakkı yüzünden bu iş geciktiriliyorsa, buradaki üye arkadaşların da huzurunda biz bir yazıyla telif hakkından vazgeçtiğimizi bildirmeye hazırız, yeter ki kitap bir an önce basılsın. Öğretmenlere bile ne cevap vereceğimizi bilemiyoruz artık. Sizin sözünüze güvenerek onlara kitabın dersler başlamadan hazır olacağını bildirmiştik. Oysa gördüğünüz gibi hâlâ kitabın kapağı basılacak. Bu nasıl bakanlık anlamadık gitti... Bakanlık değil, gerçekten bataklık..."

Zekâi bey hep gülerek içimi iyice boşaltmamı bekledikten sonra,

"Söyle dostum, ne istersen söyle," dedi. "Çünkü ne desen yeridir. Bakanlık mı, bataklık mı biz de anlayamadık gitti zaten. Ama bir batanın bir daha da çıkamadığı bir gerçek. Siz gene halinize şükredin, ODTÜ'de, oh, öğrencilerinizle baş başa dersinizi verip evinize dönüyorsunuz. Oysa biz burada nelerle uğraşıyoruz, bir bilseniz! Siz bir kitabınız basılmadı diye bu kadar şikâyet ediyorsunuz. Ya biz ne yapalım? Kime dert anlatalım ve asıl fecisi, kimi kime şikâyet edelim? Ya dostum, işin iç yüzünü bir bilseniz, eminim yangın var diye avazınız çıktığı kadar bağırırsınız. Demin siz gelmeden arkadaşlarla onu konuşuyorduk aramızda, bu işin sonu nereye varacak diye? Her kafadan bir ses çıkar, herkes bir tarafa çeker, biz de şaşırdık ne yapacağımızı. Onun için öyle büyütmeyin gözünüzde bu kitap işini. Bir gün o da basılır, telif hakkınızı da alırsınız güzel güzel... Hem başkaları hak etmedikleri paraları alıyorlar da, siz niye almayacakmışsınız? O para sizin hakkınız, adı da üzerinde, telif hakkı. Biz asıl size daha fazlasını veremediğimiz için sizden özür dilemeliyiz. Bunca zamanınızı bu işe harcadınız, üstelik bir an önce basılsın diye aylardır arkasından koşturuyorsunuz. Ama, gel gelelim, makina işlemiyor bir türlü. Ya işletecek adam bulamıyorsunuz, ya da sizin durumunuzda olduğu gibi, biri çıkıyor bir çomak sokuyor araya. Şikâyet etseniz, dinleyen kim? Fazla üzerine gitseniz, yerinizden oluyorsunuz. Onun için biz de, gördüğünüz gibi, bir gün belki her şey düzelir umuduyla durumu idare etmeye çalışıyoruz. Etme istersen, karşınızdakiler de zaten bunu bekliyor. Ama biliyorsunuz ki, siz giderseniz her şey daha da beter olacaktır. Mecburen susuyorsunuz. Bu konuda söylenecek çok söz var, ama ne demişler, 'Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.' Onun için, bak şimdi sen beni dinle, Hüseyinciğim. Sen bir defa o telif hakkı hikâyesini unut. Hem böyle dedikodulara da fazla kulak asma. Bu bir. İkincisi, sen bir atlayıp İstanbul'a kadar gidebilir misin? (Başımla "Evet" diye onaylıyorum) Çok iyi öyleyse. Bir bizim basımevine kadar git bakalım. Orada bizim Sepetçioğlu'nu gör, benim selâmımı söyle kendisine, bir de Modern Mantık kitabının bir an önce bitirilip dağıtıma geçilmesini rica ettiğimi söyle. Gerçi olmazsa ben aynen buradan da telefon ederim ya, senin gitmen daha iyi olur. Bakarsın gene bir mazeret bulup işi sallamaya kalkarlar. Şu sırada milyonlarca ilkokul okuma kitabı bastırıyor Bakanlık, biliyorsun. Elleri dolu da olabilir, ama iş bir kapağın basılmasına kaldığına göre, nasıl olsa bu iş fazla vakitlerini almaz. Anlaştık mı?"

Evet anlaşmıştık. Ne yapıp yapıp bir an önce bu işi bitirmeliydik. İlk fırsatta Dekanlıktan izin alarak İstanbul'a gidecek, orada Millî Eğitim

Basımevi Müdürü Sepetçioğlu'nu görecek, Zekâi beyin ricalarını ona aktararak kitabın bir an önce basılıp piyasaya çıkarılmasını sağlayacaktım. Sepetçioğlu'nun da sağcı kliğin adamı olduğu söyleniyordu, bu nedenle engelleme işinde onun da bir rolü olması ihtimali vardı. Durumu kendisine bütün ayrıntılarıyla anlattıktan sonra, bu kuşkumu da dolaylı bir biçimde açığa vurmak ihtiyacını duyduğumu hatırlıyorum. Amacım ona biraz da gözdağı vermekti. Sepetçioğlu niyetimi anladığını belli eden bir gülümsemeyle gitti, bir dolaptan bir dosya çıkardı ve "Bakın, Hüseyin bey," dedi. "Sizin kitapla ilgili Bakanlıkla olan bütün yazışmalar bu dosyada. Önce bize Y.G.M.'den kitabınızın acele basılmasını isteyen bir yazı gelmiş ve biz hemen dizime geçmişiz. Zaten biz basılacak kitapları bir sıraya sokarız ve müstaceliyet sırasına göre dizmeye başlarız. Dizim bir başladı mı —provaların elimize geçmesinde bir gecikme olmamak şartıyla tabii— bizde işler çok çabuk yürür. Sizinki gibi iki yüz sayfalık bir kitabı biz en fazla bir hafta içinde dizer, 15 gün içinde de basarız. Provalarınız başta muntazaman gelmiş, biz de hemen düzeltip size geri göndermişiz. Bakın burada hepsi kayıtlı. Sonra ne olduysa olmuş ve provaların arası uzamaya başlamış. Nihayet biz tam bütün kitabı dizdiğimiz sırada, bize yukarıdan bir yazı gelmiş, basımı durdurmamız için... İşte yazı da burada. Y.G.M.'den geliyor, ama basımı neden durdurmamız gerektiği nedense açıklanmıyor. Sonra tekrar bir yazı gelmiş, devam edin diye. Ama o gün bugündür bize kitabın kapak provasını göndermedikleri için basıma geçemedik biz de... İşte kısaca durum bu merkezde! Ama bütün bunları gene de siz benden duymamış olun, lütfen."

Esenkova denen herifi yesem doymazdım. Demek bütün çektiklerimiz bu içten pazarlıklı, ikiyüzlü herifin yüzündendi. İleride, bir iktidar değişikliğinin arkasından bu bayağı adam G.M.'den alınıp Sepetçioğlu'nun yanına müşavir olarak verildiği zaman bu utanç verici görevi de kabul edecekti. Böyle herifleri nereden de bulup M.E.B. gibi bir bakanlıkta genel müdürlüğe getirebildiklerine o gün çok şaşmıştım. Ama zamanla ondan çok daha beterlerinin, daha da önemli görevlere getirildiklerini görecektim. Hattâ Bakanlığın başına bile işten anlamaz birini getirmeyecekler miydi? Ve o bakan sonunda bizim Rıza beyi T.T.K.'nın başkanlık koltuğuna oturtmayacak mıydı? Dahası var: Bu yüzden Leon beyle aramıza karakedi girmeyecek miydi?

Ama hikâyemin daha o aşamasına gelmedim.

Bizim kitap sonunda basıldı. Liselere dağıtıldı, Modern Mantık dersinin okutulduğu lise sayısı artırılmaya başlandı. Her yıl kitabın yeniden

basılması ve zamanında çocukların eline geçmesi konusundaki didinmelerimiz hiçbir zaman tam başarıya ulaşamadıysa da, zamanla reform çalışmalarımız rayına oturur gibi oldu. Derken... Bakanlığa o sözünü ettiğim adam atandı, çok geçmeden de bizim Rıza'nın T.T.K. Başkanı olduğunu öğrendik. Bu sonuncu habere inanmakta güçlük çekiyordum, zira onun böylesine önemli ve kilit bir mevkie getirilmesi, gerçekleştirmek için bunca yıl emek verdiğimiz reformun sonu olabilirdi. O zamanlar bunun Leon beyle olan dostluğumuzun da sonu olabileceğini aklımın ucundan bile geçiremezdim elbet. Hayatta bazan insanın başına kırk yıl düşünse bulamayacağı şeyler de geliyormuş meğer. Rıza bey Başkan olduğunda şefi olan Bakan tek kitap uygulamasına karar vermiş bulunuyordu. Bu kararda Rıza beyin de bir dahli olmuş muydu, orasını pek bilemeyeceğim, ancak bu düşüncenin hararetli bir savunucusu ve uygulayıcısı olduğunu kısa zamanda kanıtlayacaktı. Daha Ecevit'in politik acemiliği yüzünden iktidara yeniden ünlü M.C. Hükümeti geçince Leon beyde şafak atmıştı. Ona göre bu herifler mutlaka Mantık Reformu'nu baltalamak isteyeceklerdi. Örneğin Şerafettin bey Bakan'a yeni bir mektup göndererek bir Yahudi'nin Millî Eğitimi'mizi kundaklamaya çalıştığını ihbar edebilir, Bakan da adı sanı olan bir profesörden aldığı bu ihbar üzerine, tek kitap uygulamasını da bahane ederek, modern mantığın kaldırılmasını emredebilirdi. Leon bey bu kuşkularında büsbütün haksız sayılmazdı, zira bundan önce karşılaştığımız ayak oyunlarından sonra artık kimseye güvenmemek gerektiğini öğrenmiş bulunuyorduk. Hele doçentlik sınavı vesilesiyle Leon beyin Şerafettin beyden gördüğü muamele bu küçük adamın ondan intikam alabilmek için her çareye başvurabileceği konusundaki inancını daha da pekiştirmiş bulunuyordu. Belki de salt onun doçent olmasını engellemek için tâ İstanbul'lardan kalkıp Ankara'ya kadar geldiği halde, bu emeline şimdilik ulaşamamıştı. Bu ona olan hıncını büsbütün kamçılamış olmalıydı, bir gün mutlaka ondan öcünü almak isteyeceği şüphe götürmezdi. Mantık reformunu daha önce de baltalamak istemiş, başaramamıştı. Ama bu defa eline eşsiz bir fırsat geçiyordu, onu can evinden vurabilirdi. Şerafettin beyin vaktiyle dekanken ağabeyimi fakülte sekreterliğinden attırabilmek için ne sinsice oyunlar çevirdiğini yakından bildiğim için, Leon beyin bu kuşkularına katılmamak elde değildi. Hem ağabeyim hem de Leon beyle olan yakın dostluğum nedeniyle bana da diş biliyor olmalıydı. Bu nedenle peşimizi bırakmayacağından ben de emindim. Ama bence en büyük tehlikeyi gene Rıza beyden beklememiz gerekirdi. Çünkü o hiçbir zaman modern mantıktan yana

görünmemişti, çok muhtemelen de ona karşıydı. Ama o zamana kadar elinde fazla bir güç olmadığı için açıkça karşı çıkamamıştı. Şimdi T.T.K. Başkanı olduğuna göre, isterse uygulamaya hemen son verebilir, suçu da —gerekirse— bakanın üstüne atabilirdi.

Bütün bu nedenlerle Leon bey, Rıza beyi tebrike gitmemizi teklif ettiği zaman hemen reddettim. Leon beye göre nezaketen olsun gidip onu tebrik etmemiz gerekirdi, kaldı ki... Bana göre ise, en azından iki nedenle onu tebrike gitmem mümkün değildi: Bir, onu bu mevkiye lâyık görmüyordum, dolayısıyla gidip onu tebrik etmem en azından riyakârlık olurdu. İki, onu uzun zamandır aramamıştım, şimdi tebrike gidersem bunu bir çıkar hesabıyla yaptığımı düşünebilirdi. Hiç kimsenin hakkımda böyle bir şey düşünmesine razı olamazdım. Hem hiç işim kalmamıştı da, şimdi gidip Rıza beye dalkavukluk mu edecektim bu yaştan sonra? Leon bey bu konuda fazla ısrar etmenin bir fayda vermeyeceğini bildiği için kara kara somurtmaktan başka bir şey yapmamıştı. Biraz da onu böyle çaresiz bir durumda görmeye katlanamadığım için, "Ama siz gidebilirsiniz, Leon bey" demiştim. "Ben size ille de gitmeyeceksiniz demem. Biliyorsunuz, bu bir karakter meselesi. Her şeyden önce ben mağrur herifin biriyim, hattâ bana kendini beğenmiş de diyebilirsiniz. Ama, inanın, değil mantık reformu, yarın dünya yıkılacak deseler ben gidip Rıza beyi tebrik edemem, elimde değil. Buna karşılık siz yaradılıştan nazik ve kibar bir insansınız, üstelik nezâket ve kibarlığın insana daima yarar sağladığını da biliyorsunuz. Bu nedenle siz Rıza beyi rahatlıkla tebrik edebilecek durumdasınız. Bu davranışınız mantık reformu açısından bir fayda sağlar mı, orasını bilemem, ama gene de denemeye değer bence".

Leon bey somurtmasına bir süre daha devam ettikten sonra, "Ama Hüseyin bey," diye söze başlamıştı, "benim kendi çıkarımı düşündüğüm için böyle davranmadığımı siz de biliyorsunuzdur herhalde, yoksa benim de Rıza beyi tebrike gitmem bir riyakârlık olurdu. Eh, adamdan bugüne kadar da bir fenalık görmediğimize göre, ne olur tebrik edersem? Bu basit bir nezaket gereği bence. Hem insan her şeyde o kadar katı olmamalı sizin gibi, yoksa insanlarla bir arada yaşamak bir işkence halini alır." Leon bey bunda da haklıydı. Aklımla ona hak veriyordum, ama gene de karakterimin buyruklarına uymayı, aklımın tavsiyelerini dinlemeye tercih ediyor, üstelik bunu da bir marifet sayıyordum. Ah, şu insan denen kendini beğenmiş yaratık. "Rıza bey de kim oluyormuş? T.T.K. Başkanı oldu diye gidip o sünepe herifi tebrik edeceğim ha? Ben, Hüseyin Batuhan! Geç aslanım, geç... Değil başkan, isterse cumhurbaşkanı olsun,

semtine uğrarsam, bana da Hüseyin Batuhan demesinler! Aferin sana, Hüseyin Batuhan, ha, şöyle, göster herkese kim olduğunu. Aslan Hüseyin Batuhan..."

İnsan yalnız kendini beğenmekle yetinse gene iyi, her kendini beğenme, başka birini de küçümsemeyi beraberinde getiriyor ne yazık ki. Nitekim Leon beye, Rıza beye yalnız başına gidebileceğini söylerken, içimden de onu küçümsediğimin farkındaydım. Leon bey de bunu hemen sezmişti elbet, yoksa kendini savunmak ihtiyacını duymazdı. Ama o kendini savunurken bile ben onun Rıza beyi tebrik edişini gözümde canlandırarak kendi üstünlüğümün gururuyla mest oluyordum. O şimdi Rıza beyin kapısından girmeden yüzüne yapmacık bir gülümseme konduracak, sonra hızlı adımlarla masasına yaklaşarak elini ona uzatacak, Rıza beyin elini her zamankinden daha kuvvetle, daha uzun süre sıkmaya özen gösterecek, belki bu arada, "Sizi yürekten tebrik ederim Rıza bey, haberi duyunca ne kadar sevindiğimizi tasavvur edemezsiniz. Bu zaten sizin ne zamandır hakkınızdı, inşallah bu yeni görevinizde Türk eğitimi için daha faydalı ve başarılı işler yaparsınız. Hepimiz için hayırlı olsun" gibi sözler edecekti. Rıza beyin alınmaması için benim adıma bir mazeret bile uydurması mümkündü, zira Rıza beye genellikle hep birlikte gidiyorduk. Bu defa Leon beyin yanında olmayışımdan bir anlam çıkarabilirdi. Gerçi ne kadar akılsız olursa olsun, Rıza bey, Leon beyin kendisini tebrike gelişindeki ince mânayı nasıl olsa sezecekti, ama hiçbir şey anlamamış gibi görünüp, Leon beyin bu içten tebriklerine gene aynı içtenlikle cevap vereceği şüphe götürmezdi. Onu mutlaka karşısında oturtup —eskisinden de alçakgönüllü görünmeye çalışarak— "Sonunda bu işi de onun başına yıktıklarından" şikâyetle söze başlayacak, bu arada hal hatır sorduktan sonra, "Şu mantık programını da bir hale yola koysak" türünden kaypak lâflarla ziyaretçinin ağzına bir parmak bal çalmayı deneyecekti.

Rıza beyi tebrike gittiği zaman aralarında neler geçtiğini Leon beye sormadım, o da bana bir şey söylemedi. Ben bu ziyareti bir türlü hazmedemediğim için ona bir şey sormamıştım, Leon bey de bunu biliyor olmalıydı. Susuşunun nedeni gerçekten bu muydu, yoksa orada benim hoşlanmayacağım bir konuşma mı olmuştu, bilmiyorum ve belki hiçbir zaman bilemeyeceğim. Ancak bir gün Leon bey odama gelip bana kendince şu sevindirici haberi verecekti: "Modern Mantığın kaldırılmayacağı artık belli oldu, Hüseyin bey! Oysa ben tek kitap uygulamasını bahane ederek, modern mantığı kaldıracaklarından emin gibiydim. Çok şükür

bu tehlikeyi atlatmış olduğumuz anlaşılıyor. Aferin şu Rıza beye, siz bu adama hiç güvenmiyordunuz ama, o kadar da kötü bir adam değilmiş gene de. O olmasaydı eminim şimdi modern mantığın yerinde yeller esiyordu. Evet, modern mantığı kaldırmıyorlarmış, ama Rıza bey gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemek için, kitapta klâsik mantığa da yer verilmesini istiyormuş ve bu konuda bizimle işbirliği yapması için Prof. N. Öner'i göndermiş. Öner şimdi içerde, benim odamda, lütfen siz de gelin de bu işi nasıl yapabileceğimizi hep birlikte görüşelim! Lütfen, adam içerde bekliyor."

Leon beyin gene yangından mal kaçırır gibi telâş içinde olduğu açıkça belli oluyordu. Oysa benim daha N. Öner adını duymam bile midemi bulandırmaya yetmişti. Çok efendi bir adam olarak tanıdığım, hattâ uzaktan sempati duyduğum bu adamın işe karıştırılmış olmasında çok sinsice plânlanmış bir tuzağın varlığını sezdiğim için. Aslında Rıza bey sandığımızdan da kurnaz bir olmalıydı. Neredeyse yüze yakın lisede okutulmakta olan bir dersin bugünden yarına programdan kaldırılmayacağını bilecek kadar "tecrübeli" olduğu muhakkaktı. Ama şu veya bu nedenle modern mantığa karşı olan çevreleri de memnun etmesi gerekiyordu. Bu durumda tutulacak en akıllıca yol "ne şiş yansın ne kebap" yolu olabilirdi. Milliyetçi diye bilinen bir İlâhiyat Fakültesi profesörünü işin içine soktunuz mu, bütün kuşkuların dağılacağından emin olabilirdiniz. Bu şekilde Rıza bey hem reformist, yani ilerici bir Başkan görünümünü koruyacak, hem de milliyetçi M.C. çevrelerine hoş görünmeyi başarmış olacaktı. ("Aferin Rıza bey, sen sandığımdan da akıllı bir herifmişsin meğer").

"Çok özür dilerim Leon bey, ama şimdi N. Öner'le konuşacak durumda değilim. Onun için, kusura bakmayın, kendisini göremeyeceğim", dediğim zaman Leon beyin yüzünde düş kırıklığından çok, kızgınlığa benzer bir ifade belirmişti. Ama o her zamanki diplomatlığıyla bu ifadeyi örtebileceğini sanarak, hemen konuşmaya başladı: "Ama gelmezseniz çok ayıp olur, Hüseyin bey. Adamcağız kalkıp sırf bu işi görüşmek için ayağımıza kadar gelmiş, yanına gitmezseniz ne der şimdi, bir düşünsenize? Hadi, çok rica ediyorum, bunca yıllık dostluğumuzun hatırı için olsun beni kırmayın lütfen... Sonra bu sadece bir ilk konuşma olacak, öyle ayrıntılara filân girecek değiliz nasıl olsa. Hattâ bir şey söylemeseniz de olur, şöyle bir 'hoş geldiniz' deseniz bile yeter bence. Bana karşı bir parçacık sevgi varsa içinizde, kırmayın hatırımı. Hadi, lütfen Hüseyin bey, çok rica ediyorum..."

Leon bey bana neredeyse babasından bir oyuncak almasını isteyen

bir çocuk gibi yalvardığı halde, ben onun bu yalvarmalarını dinlemeyecek ve hemen bitişiğimizdeki odanın kapısını açıp N. Öner'e bir "hoş geldiniz" bile demeyecektim. Bunun ne derece kaba, hattâ çirkin bir davranış olduğunu kendim de biliyordum, ama o gün aksiliğim mi iyice üzerimdeydi, bir "günaydın" demenin bile beni hoşlanmadığım bir serüvene sürüklemesinden mi çekiniyordum, yoksa salt Rıza beye kızgınlığımdan mı böyle yapıyordum... ama Leon beyin dostluğunu kaybetme pahasına da olsa, o gün N. Öner'le konuşamayacağımı anlamıştım. Bu davranışımın, sonunda Leon beyle dostluğumuzun yıkılmasına yol açacağını o anda belki düşünemezdim, ancak yalvarmalarının para etmediğini anlayınca Leon beyin öfkesinin isyan boyutlarına ulaştığı da, ânî bir hareketle bana arkasını dönüp odamdan koşar gibi çıkmasından belliydi. Ama şu gurur denen duygunun doymazlığına bakın ki, onun bu başkaldırma hareketi beni dostluğumuzun geleceği hakkında kaygılandıracağına, içimde ona karşı büyük bir öfkenin kabarmasına yol açmıştı. Ona karşı bir defa daha buna benzer bir öfke duyduğumu hatırlıyorum: Onu uzman olarak fakülteye aldırdığımın ilk aylarında idi, bir gün öğle yemeğinde Profesörler Evine gitmemekte ısrar etmem üzerine, aynen bugünkü gibi öfkeyle arkasını dönüp benden uzaklaşmıştı. "Seni gidi pis Yahudi seni!.." diye söylenmiştim o gün içimden. "Menfaatinizi biraz çiğnediler mi, hemen arkanızı dönüverirsiniz insana. Tevekkeli değil, Hitler ırkınızın kökünе kibrit suyu ekmeye kalkmamış. Ama dur, ben sana gösteririm bir gün." Şu gurur denen kör olası şey neler söyletmiyor insana. Gerçi Leon beyin arkasından bu kez düşündüklerim, ilk söylediklerim kadar çiğ ve bayağı değildi, zira onu artık tanıyordum, ama oportünist bir insan gibi davranması gene zaman zaman sinirime dokunuyordu. Bu defa da mal bulmuş mağribi gibi şu N. Öner denen adama sarılması bayağı canımı sıkmıştı. Belki canımı bundan da çok sıkan bir şey Rıza beyin modern mantığın kaderini bu adamın ellerine teslim etmiş olması idi. Eğer mantık dersine mutlaka klâsik mantığı da katmak gerekliyse, bunu biz de yapabilirdik. Hattâ kitabımızda klâsik mantıkla ilgili bir bölüm de vardı, ne var ki Leon bey o bölümü bile daha modern bir yöntemle işlemişti, hepsi o kadar. O halde Rıza beyin bu işi yürütme sorumluluğunu N. Öner'e vermesinde bambaşka bir maksat saklı olmalıydı. Bu da olsa olsa sağcılara yaranmak olabilirdi. Ve Leon bey bütün bunları bildiği halde, bu adamlarla işbirliğine hazırdı...

Leon bey hışımla odamdan çıkınca ilk işim N. Öner'in doçentlik tezi olan ve vaktiyle bana da hediye etmiş olduğu "Klâsik Mantık" adlı

kitabı tozlu raflardan alıp karıştırmak oldu. Vaktiyle bu kitaba şöyle bir göz atmış, ama hiç mi hiç hoşlanmamıştım. Bu defa kitabı karıştırırken, o zaman yazdığım kenar notlarının yer yer alay, yer yer öfke belirtileri taşıdığı dikkatimi çekince bir iki yeri daha bir alıcı gözle okuyayım dedim: Aman Allahım, olur şey değil! Bu adam, bu kitapla mı doçent olmuş? Ah, H. Ziya bey ah, nereden de bulursun bu adamları? (H. Ziya'nın İlâhiyat fakültesindeki hocalığı sırasında onun doçent olduğunu duymuştum). Al bu N. Öner'i, vur bizim İbrahim Varnalı'ya. Yarabbi neler de saçmalamamış! Şimdi demek Rıza bey bizim bu adamla oturup bir kitap yazmamızı emrediyormuş, öyle mi? Ben bu zavallı ile kitap yazacağım ha? Ben? Tanrı korusun! Hem adamdaki kurnazlığa bak sen: Bu N. Öner önce bana da gelmiyor, Leon beye gidiyor, biliyor çünkü benim böyle bir şeye yanaşmayacağımı.

Ben böyle kendi kendime kızıp dururken, Leon bey pat diye içeri girmez mi? Deminki davranışından biraz utanmış gibi, önce özür diledikten sonra gene konuya giriyor: "Gene çok efendi adammış doğrusu! Ne olurdu yani beş dakika için yanına gelseydiniz? Ben olsaydım çok kızardım, ama o gene hiç sesini çıkarmadı, hattâ giderken size selâm bile söyledi. Vallahi ben utandım sizin yaptığınızdan. Bazan o kadar kabalaşıyorsunuz ki..." Bir süre alaylı bir yüzle Leon beye baktıktan sonra ona, "Ben de sizin benim odamın kapısından çıkıp iki metre ötedeki kendi odanıza gidinceye kadar yüzünüzdeki ifadeyi nasıl bu kadar çabuk değiştirebildiğinize şaşırıyorum" dedim. "Demin buradan öyle bir hışımla çıktınız ki, artık Leon bey bir daha semtime uğramaz diyordum.." Leon bey bu sözlerimden hiç etkilenmemişe benziyordu. "Siz hâlâ işin ciddîyetini anlamamış görünüyorsunuz, Hüseyin bey" diye söze başladı. "Bunca yıllık uğraşmalarımızın sizin bir kaprisiniz yüzünden bir anda yok olup gitmesine gönlünüz nasıl razı oluyor, anlamıyorum. Çünkü eğer biz N. Öner'le işbirliği yapmazsak, neler olacağını adım gibi biliyorum. Zaten bahane arıyorlar, şimdi biz dediklerini yapmazsak modern mantığı kaldıracakları muhakkak. Onun için ne kurtarabilirsek kârdır..." Burada Leon beyin sözünü keserek, "Siz bu adamın mantık kitabını okudunuz mu?" diye sordum. Leon bey başıyla okumadığını belirtince de, "O halde önce bir okuyun, ondan sonra konuşalım sizinle. Hem kitabını bile okumadığınız bir adamla, üstelik modern mantıkla uzaktan yakından bir ilişkisi olmayan bir adamla ortaklaşa bir kitap yazmayı nasıl kabul edebiliyorsunuz kuzum? Ben bu kitabı vaktiyle gözden geçirmiştim, demin de baş tarafını okuyayım dedim: Bu düpedüz bir rezalet." Leon bey sinirli

sinirli başını sallayarak, "Hüseyin bey, siz hâlâ durumun fecaatini görmek istemiyorsunuz bir türlü" dedi. "Şimdi bizim N. Öner'in kitabı iyi mi, kötü mü, bunları tartışacak vaktimiz yok, biz modern mantığı kurtarmak için neler yapabiliriz, onu düşünmeliyiz. Yazdığı kitap umurumda bile değil benim şimdi. Bakanlık kitapta klâsik mantıkla ilgili bir bölüm olsun istiyormuş ve Rıza bey de bu bölümü yazma işini her nedense N. Öner'e vermiş, hepsi bu. Ne var bunda bu kadar mesele çıkaracak? Biz gene kendimize ait kısmı bildiğimiz gibi yazarız, olur biter. Dil konusunu da konuştuk bu arada onunla, bizim dilimize hiçbir şekilde karışmayacağına da teminat verdi. Kitabın sadece üçte birinin klâsik mantığa ayrılmasını istiyor, hepsi o kadar. Daha ne istiyoruz? Bence bizim bu kadarına bile şükretmemiz gerek. Yoksa isteselerdi, tümüyle de kaldırabilirlerdi modern mantığı. Demek ki Rıza bey sandığınız kadar kötü bir adam değilmiş..."

Leon beyin bu oportünist yaklaşımı iyice sinirime dokunmaya başlamıştı artık, ama dilimin ucuna gelenleri de hemen söylememeye kararlıydım. "Bakın Leon bey," diye elimden geldiğince sakin bir ses tonuyla söze başladım. "Galiba aramızdaki anlaşmazlık çok önemli bir karakter farkından doğuyor. Siz sorunlara daha çok pragmatist bir açıdan yaklaşıyorsunuz, bense galiba biraz fazla Kantçıyım bu konuda. Ama ben haklıyım, sen haksızsın filân diye de düşündüğümü sanmanızı istemem. Siz gene bildiğiniz gibi davranın, ben size karışmam. Yalnız bana biraz gereksiz yere telâşa kapılıyorsunuz gibi geliyor. Modern mantığı kaldıracaklar diye ödünüz patlıyor neredeyse. Bir kere sizin sandığınız gibi öyle ha deyince kaldıramazlar onu. Bunu Rıza bey de çok iyi biliyor ve eminim bunu bildiği için araya N. Öner'i koymuş. Reform çabalarımızı yavaş yavaş sulandırarak yok etmek amacında olsa gerek. Belki yanılıyorum, ama bana kalırsa gerçek durum bu. Hem diyelim ki, modern mantığı tümüyle programdan kaldırdı. Ne olur kaldırırsa, kıyamet mi kopar? Ne çıkar yani Türkiye'de bir iki sene modern mantık okutulmayıverse? Eskiden beri hep okutuluyor muydu? Hayır. Şimdi bütün liselerde okutuluyor mu? O da hayır. O halde, bütün bu telâş niye?"

Leon bey konuşmamın bu noktasında, "İyi dediniz ya, Hüseyin bey" diye heyecanla tezini savunmaya başladı. "Siz de kendi ağzınızla söylediniz. Bugün bile bütün liselerde okutulmuyor. Oysa Rıza beyin dediğini yapacak olursak, bütün liselerde okutulacak. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş oluyoruz, fena mı? Hem böyle bir fırsat bir daha ne zaman ele geçer?" Karşımdaki bu fırsat düşkünü küçük adama içimden gene bazı

ağır sözler söylemek geçiyor, ama onun kişisel çıkar düşüncesiyle hareket etmediğini hatırlayarak kendime hâkim oluyorum. Gene de hoşuma gitmiyor onun bu tutumu nedense. Sözüme, biraz güçlükle de olsa başladığım tonda devam ediyorum: "Dedim ya, önemli bir karakter ayrımı olduğu anlaşılıyor aramızda. Ama gene de size unutmuş gibi göründüğünüz bir iki önemli noktayı hatırlatmadan geçemeyeceğim. Bir: Ben bu tek tip kitap uygulamasına karşıyım, biliyorsunuz. Çünkü bunda sinsice ve tehlikeli bir tekelcilik kokusu seziyorum. Nitekim bu Rıza beyin felsefe kitabını yazma işini Mübahat Küyel'e vermiş olduğunu duyduğumuz zaman, siz de, ben de çok kızmıştık, hatırlayacaksınız. Oysa biz vaktiyle felsefe reformu konusundaki düşüncelerimizi bildirmek ve bu konuda hazırladığımız raporu sunmak üzere görmeye gittiğimiz eski Bakanlık Müsteşarı F. Saner'le birlikte yazdığımız protokolde neleri kararlaştırmıştık: Kitap yazma işi herkese açık bir yarışmaya konulacak, bunların arasında seçilen üç tanesi çoğaltılarak bütün öğretmenlere dağıtılacak. Bunlar bu üç eser arasından beğendiklerini bir yıl için liselerde deneme mahiyetinde okutacaklar, sonra öğretmenler arasında yapılacak bir anket sonucunda hangi kitabın resmî ders kitabı olarak seçildiği kararlaştırılacaktı. Hatırlarsanız, tek kitap olarak seçilen eser bile en çok üç yıl okutulacaktı. Yoksa bütün bunlar şimdi unutuldu mu? (Burada Leon bey itiraz etmek istemiş, ama sözümü bitirmediğimi işaret ederek onu durdurmuştum). Bu bir. Bu işin daha çok ahlâkî yönü. İşin pratik yönüne gelince. Bence bu belki daha da önemli, zira yazacağımız kitap artık tek kitap olacağına göre bütün liselerde mecburen okutulacak demektir. Peki, öğretmenlerin üçte ikisi kurstan geçmediğine göre nasıl okutacaklar bunu? Yoksa binden fazla öğretmeni birden kurstan geçirmeyi mi düşünüyorsunuz? Olacak iş değil elbet. Bütün bu nedenlerle ben bu işte yokum, dostum. Ama siz gene de 'hayır, olur' diyorsanız, orasını bilemem.."

Leon bey bazı kaygılarıma aynen katıldığını belirttikten sonra, içinde bulunduğumuz şartlarda Rıza beyin teklif ettiği çözümün gene de en ehveni şer olduğunu bana kabul ettirebilmek için az dil dökmedi. Ancak benim yumuşamaya hiç niyetim olmadığı anlaşıyordu. Baştan beri antipatik bulduğum bu çözüm üzerinde düşündükçe antipatim daha da artıyordu. Hem Leon beyi bir çeşit gümrükten mal kaçırma telâşı içinde görmek de sinirime dokunmuştu. "Yoksa?.. Hayır, hayır, çocuğun günahını almayayım şimdi durup dururken... Modern mantığı kaldıracaklar diye ödü kopuyor muhakkak. Hani üstüne para bile vermeye hazırdır,

eminim, sırf kaldırmasınlar diye..." Leon bey aklımdan geçenleri okumuş gibi, "Bakın Hüseyin bey," dedi. "Belki aklınızdan bu işi para veya şöhret için yaptığım yolunda kötü ihtimaller geçiyordur. Size söz veriyorum, bu kitaptan tek kuruş telif hakkı almayacağım, tamam mı?"

İnsanoğlu kendi kendine haklılığını kanıtlamak için bazan en yakın, en güvendiği dostuna bile ne olmayacak şeyler yakıştırabiliyor. Şöhret değilse bile, Leon beyin küçük bir "ölümsüzlük" peşinde olduğu muhakkaktı. O bu ölümsüzlüğü modern mantığı bütün Türkiye'ye yaymakla sağlayabileceğine inanıyordu. Bir çeşit varolma nedeni haline gelmiş olan bu dâvâ uğruna her ödünü vermeğe hazır görünmesi de bundan olmalıydı. Oysa ben hayatta hiç kimseye, hiçbir şey için ödün vermemeyi neredeyse varolma nedenim yapmış gibiydim. Mezar taşıma bile şu kısa cümlenin yazılmasını vasiyet etmeyi düşünmemiş miydim: "Ödün vermedi."

O yıllarda Türkiye'nin durumu beni gerçekten de iyiden iyiye karamsar yapmıştı, dolayısıyla liselerde klâsik mantık yerine modern mantık okutmanın pek fazla bir şeyi değiştirebileceğine artık inanmıyordum. Bu arada bir eğitim sisteminin bir bütün olduğunu, dolayısıyla yalnız bir veya iki derste yapılacak bir reformla fazla bir şey elde edilemeyeceğini anlar gibi olmuştum. Aslında biz işin başından beri felsefe dersinde de köklü bir yenilik yapmak istiyorduk, bu konuda bazı hazırlıklarımız da olmuştu, hattâ bir ara gidip zamanın müsteşarı F. Saner'le konuyu tartışmış ve bazı önerilerde bulunmuştuk. Ancak kendimiz de felsefede yapılacak yeniliğin ilkeleri üzerinde tam bir aydınlığa kavuşamadığımız için, bu alanda yapmayı düşündüğümüz reform girişimlerini mantık reformundan sonraya bırakmayı kararlaştırmıştık. Bu arada gene de Leon beyle sık sık neler yapabileceğimizi konuşuyor, tartışıyorduk. Ancak işin felsefe reformuyla da bitmeyeceği anlaşılıyordu, aslında tarihten matematiğe bütün dersleri yepyeni bir yaklaşımla ele almak gerekirdi. Neydi o tarih derslerinin hali? Biyoloji bile ne kadar kötü okutuluyordu? Matematik dersinde bile çocuklara bizim Cahit Arf'ın deyimiyle işin sadece "tenekecilik" yanı öğretiliyor, bir teorinin kanıtlanmasının ne olduğu es geçiliyordu. Fizik, kimya derslerinde ise tarih boyunca bu bilgilerin elde edilmesinde insanların ne zahmetler çektiğinin hiç belli edilmemesi bence çok büyük hatâydı. Çocuklara bu yüzden hep hazırlop bilgiler veriliyor, onlar da bunları bellemekle bir şeyler öğrendiklerini sanıyorlardı. Her şeyden önce derslerde bu "tüketici" yaklaşıma son verilmeli, çocuklara basit örnekler üzerinde bilginin nasıl "üretildiği" gösterilmeli, en önemlisi de onlara bilgi üretiminin ne kadar zor ve meşakkatli bir iş olduğu anla-

tılmalıydı. "Kuduz aşısını kim buldu? Pasteur, efendim. Güney Kutbu'nu kim keşfetti? Amundsen, efendim. Aferin çocuğum: on!" Ezbercilikten öteye geçmeyen bu tüketici eğitime bir son vermeden felsefe okutmanın hiç mi hiçbir anlamı yoktu. "Kant'a göre kaç tür önerme vardır çocuğum?" "Analitik önermeler, sentetik önermeler, bir de... bir de... "sentetik a priori önermeler, değil mi?" "Evet hocam, bir de sentetik a priori önermeler." "Otur çocuğum, yedi." Felsefe adına işlenen bu tür cinayetlerin önlenebilmesi için, çocukların önce bilim adı verilen bilgi edinme yol ve yöntemlerini anlaması, burada insanın karşılaştığı bin bir güçlüğü ve tuzağı tanıması gerekiyordu. Bu nedenle felsefe reformunun bir hayli gecikeceğini anlamış bulunuyordum.

Aynı düşünceler mantık reformuna bağladığım umutları da bir hayli zayıflatmıştı. En iyi biçimde okutulsa bile, modern mantığın tek başına çocukların düşünme yeteneklerini geliştirmede fazla bir fayda sağlamayacağını düşünüyordum. Oysa bu dersi okutan felsefe öğretmenlerinin seviyesinin de bir hayli düşük olduğunu biliyordum. Sonunda bunlar modern mantığı da yüzlerine gözlerine bulaştırmanın bir yolunu bulacaklardı, nasıl olsa. Leon beyin teklifini kabul etmem, durumun daha da kötüleşmesine göz yummam demekti. Zira kitaba ne idüğü belirsiz bir klâsik mantık bölümü eklemekle yalnız modern mantığın ruhuna aykırı davranmakla kalmayacak, üstelik kitabın anlaşılmasını, dolayısıyla okutulmasını güçleştirecektik. Kaldı ki, beni asıl düşündüren öğretmenleri yetiştirme sorunu idi. Yüzlerce öğretmen, nasıl, ne zaman kurstan geçirilecekti? Son tartışmamızda Leon bey kendisine bu noktayı bir defa daha hatırlattığımda, önce suçlu suçlu yüzüme bakmış, sonra da, "Duyduğuma göre, Bakanlık gerekirse sömestr tatilinde bütün lise hocalarını Ankara'da düzenleyeceği bir kursa çağıracakmış" diyerek konuyu kapatmaya çalışmıştı. İlk defa Leon beyi son derece sorumsuzca bulduğum bir tutum içine girmiş görüyordum. "Duyduğuma göre... Bakanlık, gerekirse..." falan filân. Lâfa bak! Bütün bunlar olacak işler değildi. Nitekim olmayacaktı, ama nedense Leon bey bu son derece önemli konuyu önemsemez gözüküyordu. İnsanoğlu kendini bir düşe kaptırmaya görsün, en aşılmaz dağları bile kolaylıkla aşabilirim sanıyor, anlaşılan. Leon bey de "Şu tehlikeyi bir atlatalım, gerisini sonra düşünürüz" diye düşünüyor olmalıydı. Ancak ben, herhalde onun düşünü paylaşmadığımdan olacak, asıl tehlikenin bundan sonra, yani uygulamayla birlikte başlayacağını düşünüyordum. Bu düşüncemin, daha doğrusu kuşkumun doğru çıktığını görmek de, Leon beyle aramızın iyice açılmasına neden

olacaktı.

Ne var ki, Leon bey bütün uyarılarıma rağmen, dostluğumuzun tehlikeye düşmesi pahasına da olsa, N. Öner'le birlikte kitap yazma kararından dönmedi. Önceleri bunu o kadar önemsememiştim, ama gün geçtikçe Leon beyin tutumu bana dokunmaya başladı. Aslında ben Leon beyin benim inadım karşısında bu işten vazgeçeceğini umuyordum, dolayısıyla bu umudumun boşa çıktığını görmek bende büyük bir düş kırıklığı yaratmıştı. Ancak aynı düşleri paylaşmamın suçunu ona yüklemem de doğru olmaz diye düşünerek kendimi avutmaya çalışıyordum. Bana bu kadar kolaylıkla sırt çevirebileceğini görmek beni gene de yaralamıştı, kendimi biraz da ihanete uğramış gibi görüyordum. Bu duygunun gelişmesinde A. Onart'ın da büyük payı olduğunu sanıyorum. O, Suvar'ın tavsiyesiyle bir iki yıl önce Bölüme aldığımız genç ve yetenekli bir felsefeciydi. Mezun olduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, sırf Sacit beyin damadı olduğu için, kendisine bir asistanlığı çok görmüşlerdi. Suvar gibi üstün yetenekli bir genci bile ellerinden kaçıran bizim eski bölümün aptallığından yararlanarak, ODTÜ'deki kadromuzu zenginleştirme imkânı bulduğumuz için, Leon bey de, ben de çok sevinmiştik. Gerçi A. O. Suvar gibi yaradılıştan dâhi değildi, ama çok zeki ve çalışkan bir gence benziyordu. Üstelik Suvar gibi kendisini dağıtmıyor, amacına doğru sebat ve azimle şaşmadan yürüyordu. Leon beyin de ilhamı ve yardımı sâyesinde kısa zamanda çok şeyler öğrenmiş, bu arada modern mantık alanındaki bilgilerini hızla artırmıştı. Son yıllarda kurslarda da öğretmenlik yaptığı için işin pratik yönünü de iyice kavramış bulunuyordu. Etrafında daima kendisiyle konuşacak, tartışacak adam aramış olan Leon bey için, A. O'nun aramıza katılmış olması yeni bir canlılık ve mutluluk kaynağı olmuştu. Suvar'ın daima kendisinden kaçmış olması, benim de Bölüm Başkanlığı görevim nedeniyle onunla eskisi kadar sık temasım olmaması nedeniyle, Leon bey son zamanlarda A. Onart'a neredeyse bir can simidine sarılır gibi sarılmıştı. Artık her şeyini onunla paylaşıyordu. Ona bağlılığının, hattâ düşkünlüğünün o sıralarda yayınladığı bir kitaba A. Onart'ın da adını koymakta ısrar etmeye kadar varışını biraz yadırgamıştım. Ama Leon bey minnettarlığını göstermek için her türlü fedakârlığa hazır bir insandı. Bu nedenle bazı davranışlarını yadırgasam bile, onu kınamak hakkını kendimde göremiyordum. Nitekim, hiçbir katkısı olmadığını A. Onart'ın da itiraf ettiği bir kitaba, yalnız onun adını koymakla yetinmediğini, üstelik telif hakkının da yarısını ona verdiğini öğrendiğim zaman çok hayret etmiş, ama bu çocukça davranışından

dolayı Leon beyi azarlamakla yetinmiştim.

Yalnız Leon beyin bu cömertliği karşısında, A. Onart'ın tutumu hiç de hoşuma gitmemişti, zira bana Leon beyin iyi yürekliliğini kötüye kullanıyor gibi geliyordu. Kendi kendime, "Bu A. bey iyi hoş, ama çıkarcının birine benziyor, biraz da içten pazarlıklı gibi..." diyordum. Aslında belki Leon beyin yaptığı fedakârlıklar da çok ince bir çıkar hesabına dayanıyordu, ama öyle bile olsa, A. beyin ondan bu tür hediyeler kabul etmemesi gerekirdi bence. A. bey, Leon beyin kendisine böyle davranmasının onu iyice kendine bağlamak amacına yönelik olduğunu anlayacak kadar zeki bir insandı, dolayısıyla böyle davranmasında ahlâkî bir sakınca olmadığı sonucuna varmış olmalıydı. "Veren de memnun, alan da. Sana ne oluyor?" diyerek vicdanımın bazı itiraz girişimlerini susturduğumu hatırlıyorum. Ancak her iki tarafın davranışında da inestetik bir yan bulduğumu söylemeliyim. Dediğim gibi, galiba ben tedavi olmaz bir kantçıyım, ama nedense bunu pek de kabullenmek istemiyorum.

A. beyin bu fırsat düşkünlüğünün gerisinde oldukça güçlü bir ihtirasın yattığı da gözümden kaçmamıştı. İnsan bazı şeyleri başkalarından ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın, küçük bir gülümseme bile insanın asıl karakterini ele vermeye yetiyor bazan. Onart'ın ilk gülümsemesine Erenköy Kız Lisesi'nde yaptığımız ilk kursta tanık olmuştum. Dördümüz aramızda hafta sonu yapacağımız değerlendirme sınavının sorularını tartışıyorduk. Ben kendi verdiğim sembolleştirme dersinin sorularına formel bölümle eşit ağırlıkta yer verilmesinden yanaydım. Leon beyle Suvar ve Adnan ise karşı tezi savunuyorlardı. Onların sembolleştirme dersini küçümsedikleri başka vesilelerle de gözümden kaçmamıştı. Demek Leon bey, iki genç yardımcımızı da kendi görüşüne kazanmıştı. Bense, "Olabilir," diyordum. "Belki günlük dili tümüyle sembolleştirmek pratikte mümkün değildir. Ama biz mantığı sadece matematikte kullanmadığımıza göre, eğer mantık eğitiminden pratik bir fayda bekliyorsak, günlük dili elimizden geldiğince sembolleştirmeye çalışmalıyız. Ben mantığı satranç oyunu gibi, salt sembollerle oynanan bir oyun gibi görmüyorum. Kaldı ki, mâdemki bu derste sembolleştirmeye bu kadar yer ayırmışız, sınavda da ayırmamız gerekir. Gene de olmaz derseniz, ben bu kurstan çeker giderim. Siz o zaman aranızda kursu istediğiniz gibi yürütürsünüz, tamam mı?.."

Bu derece sinirlenmem aslında uzun süren bir birikimin patlak vermesinin ürünüydü. Kurstan ayrılma tehdidimi duyunca, Leon bey "çattık" der gibi gözünün ucuyla önce Suvar'a, sonra Adnan beye bakmış,

sonra da "ne yapalım" der gibi başını önüne eğmişti. Ötekilerin yüzünde de alaylı bir gülümsemenin yanıp söndüğü gözümden kaçmamıştı. Hele Adnan beyinki çok daha mânidar idi. Aralarında bu konuyu daha önce uzun uzun konuşup bir karara varmış oldukları anlaşılıyordu. Adnan beyin gülümsemesinden benden bu tepkinin geleceğini bekledikleri anlamını çıkarmıştım. Kim bilir ben yokken arkamdan neler konuşmuşlardı? Yalnız ne konuşmuşlardı değil, nasıl alay etmişlerdi? O gün bana karşı bir komplo kurmuş olduklarını düşünmem basit bir alınganlık ürünü de olamazdı. Adnan'la dost olalı beri Leon beyin beni eskisi kadar iplemediğini daha önce de çeşitli vesilelerle sezer gibi olmuştum ve bu benim içten içe canımı sıkmaya başlamıştı. Adnan beye hafiften içerliyordum artık.

Adnan beyin ikinci anlamlı gülümsemesine de bir iki ay sonra tanık olacaktım. Erenköy'deki yaz kursundan sonra Leon bey bu kursta uyguladığımız ve ağaç metodu dediğimiz yeni denetleme yöntemine uygun bir kitap yazmamızı önerdi. Bu defa kitabın yazılmasına A. O. da katılmalıydı. Severek kabul ettim. Kitap yazıldı, çoğaltıldı, derken iş kapağın düzenlenmesine geldi. Bir gün Leon bey heyecanla odama gelip, kapağın da hazır olduğunu, ancak basılmadan bir de benim görmemi istediğini söyledi. Kapakta benim adım sol başta, Leon beyinki onun sağında, A. O.'nunki ise ikisinin ortasında alt sırada idi. İlk ortaklaşa kitabımızda olduğu gibi Leon bey şeref mevkiini gene bana bırakmıştı, ama bunu iki nedenle kabul edemezdim: Artık Leon bey de benim gibi doçent unvanını taşıyordu, bu bir. Ayrıca kitaba katkısı benimkinin en azından iki katıydı, etti iki. Bu nedenle böyle bir şerefi kabul edemezdim. O da fazla ısrar etmedi. Derken o sırada A. O. da odama girdi ve tartışmamızın son aşamasına tanık oldu. Ben bu defa Leon beyin bana yapmak istediğini A. beye yapmaya kalktım. Katkılarının daha fazla olduğunu bahane ederek (gerçekte bunun böyle olmadığına inanıyordum) A. beyin adının üste sağ tarafa, benimkinin ise alta ortaya alınması gerektiğini söyledim. Önce her ikisi de itiraz ettiler. Leon beyin itirazı bana "içten" görünüyordu, "Olmaz öyle saçma şey" derken de, bunu kesinlikle kabul etmeyeceğini belli eden bir hali vardı. Ancak A. beyin yüzündeki ifadeden inşallah kabul eder der gibi bir anlam çıkarmıştım. Biraz merak, biraz da "bak, ne alçakgönüllü adam" desinler diye blöfümde ısrar ettim. Sen misin eden? Biraz sonra Leon bey, "Eh, siz bilirsiniz öyleyse" demez mi? İşte o anda A. beyin yüzünde beliren gülümsemeyi hayatım boyunca unutmayacağım. Aslında büyük bir özlemle beklediği oyuncağına kavuşmuş bir ço-

cuğun mâsum gülümsemesiydi, ama nedense o gün Adnan beyin yüzünde çiçeklenen gülümseme bana onun karakterinin karanlık dehlizlerini örten bir maske gibi görünmüştü. İçimden geçenleri saklamak için o anda ben de yüzüme yapmacık bir sırıtma oturttuğumu hatırlıyorum. Bu küçük olay beni neredeyse âllak bullak etmişti. Leon beyin o centilmence davranışını fırsat bilmiş olmasına bayağı içerlemiştim. A. bey için yapmayacağı fedakârlık olmadığı anlaşılıyordu. Ama beni asıl üzen, bu arada beni ikinci plâna itmiş olması idi. Duyduğum sıradan bir kıskançlık duygusu olamazdı herhalde, buna vefâsızlığın doğurduğu düş kırıklığı demek daha doğru olur sanırım. Ama ben gene de sonradan Leon beyin, bunun en azından affedilmez bir patavatsızlık olacağını düşünerek, adımı sağ tarafa bile olsa, birinci sırada yazdıracağına hemen hemen emindim. Ama hayır, yanılmışım, kapak sayfası benim istediğim, daha doğrusu ister göründüğüm biçimde basılacaktı. Adımın bir sığıntı gibi onlarınınkinin alt tarafında garip garip bana baktığını görünce bir tuhaf olmuştum. Adımın alaşağı edildiği yetmiyormuş gibi, kendisininkiyle birlikte benim doçentlik unvanımı da kaldırmış olmasına ne demeliydi? Belki aklınca adımın, bir "instructor"un adının altında görünmesini önlemiş oluyordu böylece. Oysa unvanlarımızı silmekle A.O.'yu da bizim seviyemize çıkarttığı meydandaydı. Bu inceliğin farkına varmayacağımı mı sanıyordu yoksa? Hem insanları kırmamak için son derece titizlik gösteren Leon bey, benim böyle bir şeyden alınabileceğimi nasıl düşünmemişti?

Bu soruyu daha sonraları da kendime sık sık sorduğum olmuştur. Belki başlangıçta bunu kabul etmek istemediğim için kendime itiraf edemiyordum, ama gün geçtikçe daha iyi anlamaya başladım ki, Leon bey o sıralar A.O. ile ikinci düşünsel aşkını yaşıyordu. Böyle bir şey olur mu demeyin, olur. Ben bunu gözlerimle görmesem, daha doğrusu yaşamamış olsam, kendim de böyle bir şeyin olabileceğine ihtimal vermezdim. Ama insanlar arasında düşünme alanında da aşka benzer duygusal bağlar kurulabileceğine artık kesinlikle inanıyorum. Arayınca, tarihte de bunun sayısız örnekleri bulunabilir. Leon bey o sıralar bu yeni aşkın heyecanıyla öylesine büyülenmiş gibiydi ki, mantık kitabı nedeniyle aramıza giren soğukluktan sonra benimle ilişkilerini neredeyse büsbütün kesecek, kendini tümüyle A. beyle olan dostluğuna ve işbirliğine verecekti. Kitabı bir ay gibi kısa bir zamanda bitirmek için, harıl harıl çalışıyorlardı. Bu nedenle ikisinin de gözleri başka bir şey görmüyor gibiydi. Bu arada ben Bölüm Başkanlığı'ndan istifa edip, odamda inzivaya çekilmiştim. Artık ne biri kapımı çalıyordu, ne öteki. Ne vesile ile olduğunu şimdi pek hatırla-

mıyorum, bu arada Leon beyle aramda çok şiddetli bir tartışma da geçmişti. Bu tartışmadan sonra Leon bey benimle selâmı sabahı da kesecek, koridorda her karşılaştığımızda neredeyse nefret dolu bir yüzle başını başka tarafa çevirecekti. Onu bu kadar kızdıracak ne yapmıştım, bilemiyorum, ama artık bana karşı isyan bayrağını çekmiş olduğunu her haliyle belli etmekten çekinmiyordu. Eşi Madam Raşel bile onun bu haline bir anlam veremiyor olmalıydı ki, bir gün bana bu durumdan duyduğu üzüntüyü belirtmek için, "Yahu ne oluyor böyle buna, manyak mıdır nedir?" demek ihtiyacını duymuştu. Vaktiyle beni neredeyse taparcasına seven bir insanın, birden bire bana düşmanca bir tavır almasının nedenlerini ben de bir türlü anlayamıyordum. Bazan onunla çok ağır konuştuğum olmuyor değildi. Ama dostluğumuzun sarsılmazlığına güvendiğim için bunda bir sakınca görmüyordum. Kitap konusunda da onu bu sevdâdan vazgeçirebilirim ümidiyle bazı sert sözler söylemiş olabilirdim, ama bütün bunlar Leon beyin düşmanca tavrını açıklamaya yetmiyordu.

Bu arada A. beyin tutumu da çok ilginçti. N. Öner'le işbirliğine hemen olumlu cevap vermiş, hattâ bir iki defa bu konuda beni iknaya çalışmıştı, ama çok fazla ısrar etmeye nedense lüzum görmemişti. Oysa, gene de Leon beyle aramızın bozulmaya başladığını görünce aramızı bulmaya çalışması gerekmez miydi? Ya önem vermediği, ya da nasıl olsa kendi kendine düzelir diye düşündüğü için pek oralı görünmüyordu. Oysa şu kapak düzeni konusundaki tutumu yüzünden ona numaramı vermiştim. Ama gene de Leon beyle ilişkilerimin düzelmesinde yardımcı olacağını umuyordum. Ne yazık ki, bu umudum da boşa çıkacak, A. bey bizi barıştırmaya çalışmak şöyle dursun, o da Leon bey gibi semtime uğramaz olacaktı. Bana en çok dokunan da buydu. Bölüm Başkanlığım süresince her gün, ama her gün, koridorda odasının önünden geçerken mutlaka kapısını vurup "Günaydın Adnan bey" demeden geçmediğim adam, yazdıkları kitap bitene kadar bir gün olsun kapımdan içeri başını uzatıp, "Günaydın, Hüseyin bey, nasılsınız?" demeyecekti. Bundan duyduğum üzüntüyü, kendi kendime, "Ee, oğlum, artık Bölüm Başkanı değilsin nasıl olsa, eh artık kimsenin sana ihtiyacı kalmadı" diyerek yatıştırmaya çalıştığım oluyordu, ama bu derece nankörlük demesem bile, bu kadar düşüncesizlik de olamazdı artık! O sırada odamda hayatımın en yapayalnız ve en karamsar günlerini yaşıyordum. Beni arayıp soran, derdime ortak olan bir Pınar hanım vardı, bir de Melda hanım. Bu sonuncusu başkanlıktan ayrılmama çok üzülmüştü, ama benim karakterimde bir insanın artık Tarık Somer gibi bir rektörle çalışamayacağını o da anlamış

ve kaderine razı olmuştu.

Leon beyle aramıza kara kedi girmiş olmasına en çok üzülen ve bu olaya bir türlü anlam veremeyen Pınar hanımdı. O da A. beyin davranışını çok kınıyordu, ama biraz da —daha o zamandan bende filizlenmeye başlamış olan— emekli olma düşüncesini kafamdan uzaklaştırmak için sık sık ziyaretime gelip beni teselliye çalışıyordu. Demek dünyada iyilik bilir insanlar da vardı. Belki bir gün Leon bey de, A. bey de yaptıklarına pişman olurlar düşüncesiyle, daha bir süre öğretim üyeliğine devam edecektim, ama gönülsüz ve kırgın. Sanki içimde beni o güne kadar ayakta tutan ana mil kırılmıştı.

Adnan beyin beni tekrar araması için kitabın yazılıp bitmesini beklemem gerekecekti. Önce, "içine girdikleri yoğun çalışmadan ötürü şimdiye kadar beni arayamadığı için" özür diledi. Sanki kapımı açıp, "Günaydın" demek çok vaktini alırmış gibi. Neyse geçelim. Sonra benim bu arada nelerle uğraştığımı sordu. "Bölüm Başkanlığı yükünü sırtımdan attıktan sonra istediğim gibi çalışabiliyor muydum?" Hem de ne demezsin... Ona hiç alınmamış görünmek için yazmakta olduğum "Logic and Symbolization" adlı kitabın el yazmasını gösterdim. "Bravo, siz de boş durmamışsınız" diye beni övmeye yeltendi. "Sen şimdi bunları geç de, asıl niye geldin, onu söyle bakalım" der gibi yüzüne bakınca, sanki aklımdan geçenleri anlamış gibi, "Bu arada size bizim Ülker'in işini soracaktım efendim," demez mi? "Ulan, sen Ülker'in işi olmasa gene beni kolay kolay aramazdın" demek geldi o an dilimin ucuna, ama bu tür küçüklüklere düşmemeliydim. Hem papaza kızıp aptes bozmanın da anlamı yoktu. "Ülker'in işi mi dediniz? Ha, evet..."

Sacit beyin kızı Ülker, Adnan beyin eşi oluyordu. İstanbul'da Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra Humboldt bursuyla Almanya'ya gidip bir buçuk yıl kadar orada kalmışlardı. Döndüklerinde —kadro olmaması nedeniyle— İstanbul'daki Bölümde ne birine, ne de ötekine asistanlık verilebilmişti. Biz bunu Suvar'dan öğrenince Adnan beyi ODTÜ'ye çağırmış, açtığımız sınavda çok başarılı olduğunu görünce de onu hemen "instructor" kadrosuna almıştık. Aslında benim o zaman niyetim eşi Ülker'i de Bölüm'e almaktı, zira Semiha bana bir ara Ülker'in en az Adnan kadar akıllı olduğunu söylemişti. Ancak o zaman nedense Ülker bize gelmek istemedi, Dil Kurumu'nda çalışmayı tercih etti. İstanbul'da Sacit beyin kızı olduğu için aleyhinde çıkarılan dedikodular mı midesini bulandırmıştı, yoksa benim bilmediğim başka nedenler de mi vardı işin içinde, orasını bugün bile öğrenmiş değilim, ama her ne idiyse, o zaman Ülker'i

bize asistan olmaya bir türlü ikna edememiştim. Aradan yıllar geçti, Ülker gene bilmediğim nedenlerle, bizim Bölüm'e gelmeye razı olur göründü, hattâ açacağımız sınava katılmayı kabul etti, derken o arada benim bölüm başkanlığından ayrılmam gerekti. Ancak bunun Ülker'in işini engellemesi için ortada herhangi bir neden görmüyordum. Nitekim benden sonra bölüm başkanı olan Sabahat hanıma durumu anlattım, o da sınavın açılmasına ilkece itirazı olmadığını belirttikten sonra, "Ben gene de bir felsefe asistanına ihtiyacımız olup olmadığını Bölüm Kurulunu toplayıp sorsam iyi olur" dedi. Kurulu topladı, sordu, sorusuna olumlu cevap alınca sınavın yapılmasına karar verdi, sınav günü ilân edildi, sınava Ülker'den başka İstanbul'dan mezun bir başka kişi daha katıldı. Lâfı uzatmayayım, sonunda Ülker sınavı kazandı.

Ama hikâye aslında bu kadar basit değil.

Nitekim araya C.Y.'nin girmesiyle işler hiç tasavvur edilemeyecek kadar karışık, hattâ içinden çıkılmaz bir hal alacaktı. Bunda benim de küçük bir kusurum oldu sanıyorum. Benden sonra bölüm başkanı olan Sabahat hanım beni çağırıp jüriye kimleri seçmemiz gerektiğini sorduğu zaman, kendimi ve Leon beyi asil üyeliğe aday göstermiştim. Bölüm başkanı yönetmelik gereği jüri başkanı olduğu için başka adaya da gerek kalmıyordu. O zaman Sabahat hanım, "C. beyin de aday gösterilmesi gerekmez mi?" diye sormuş, ben C. beyin "sabbatical" iznini almış olduğunu, dolayısıyla sınav sırasında nasıl olsa burada bulunmayacağını öne sürerek buna gerek olmadığını söylemiştim. Sabahat hanım, "Gene de nezaket icabı aday gösterilse iyi olur," demiş, ama daha fazla ısrar etmemişti. C. bey tehlikesini bu şekilde uzaklaştırmış olduğumuza seviniyordum, zira bizim Sacit beyin dostu olduğumuzu biliyordu, sınava onun kızının da girdiğini duyarsa, onu ne yapıp yapıp kazandıracağımızı düşünerek buna engel olmak isteyebilirdi. Ama, dediğim gibi, onu jüriye aday göstermenin hiçbir pratik faydası yoktu. Hattâ bunun bize ileride büyük bir zararı bile olabilirdi, zira C. bey aday gösterilip de sınava katılamazsa, durumu bir yazıyla Dekanlığa bildirmek gerekiyordu. Dekanlık Rektörlüğe yazı yazıp yeni bir jürinin onayını alıncaya kadar aradan haftalar, hattâ bazan aylar geçebilirdi. Üstelik Rektörlüğün yeniden bir sürü para harcayıp gazetelere ilân vermesi gerekiyordu. Bu gerekçeler karşısında Sabahat hanım da sonradan vazgeçmiş olmalıydı.

Sınav günü geldi, sabahleyin ilkin yabancı dil sınavı yapılacaktı. Sabahat hanımı bekleriz, ortalıklarda yok. Saat on olunca biz Leon beyle İngilizce bir metin seçip bunu Türkçeye çevirmeleri gerektiğini adaylara

söyledik. Neden sonra Sabahat hanım da geldi, durumu kendisine anlattık, bir şey demedi. Sonra üçümüz birlikte kâğıtları okuyup değerlendirdik. Ülker galiba on üzerinden dokuz, öteki delikanlı da altı veya yedi almıştı, dolayısıyla her ikisi de öğleden sonraki sözlü sınava girmeye hak kazanmıştı. İşler gayet normal gidiyordu. Ülker'in İngilizce bilgisi bakımından öteki adaya kıyasla avantajlı bir durumda olduğunu görmek Leon beyi de, beni de çok sevindirmişti. İnşallah Ülker bu üstünlüğünü öğleden sonraki sınavda da sürdürürdü.

Ne yazık ki, bizi öğleden sonra kötü bir sürpriz bekliyordu. Tam Bölüm Başkanlığı odasının yanındaki salonda toplanıp üçümüz adaylara ilk sorumuzu yöneltmiştik ki, kapı birden gürültüyle açıldı (gene öğrenciler mi sınavı bastı diye korktuk hepimiz o an), C. bey hiddetten titreyen bir ses ve kül gibi beyaz bir yüzle bize şöyle bağırmaya başladı: "Bu imtihan tamamen usulsüzdür, derhal durdurun, yoksa şimdi Rektörlüğe gidip iptal edilmesi için gerekeni yapacağım, bunu böyle bilesiniz! (Sabahat hanıma) Siz nasıl olur da Bölümde benim gibi bir profesör varken, beni jüriye seçmezsiniz, bunun da hesabını sizden soracağım, görürsünüz bakın, alavereyle dalâvereyle jüri kurup sınav yapmak nasıl oluyormuş, hepinize göstereceğim. Hadi, derhal sınavı durdurun, yoksa siz bilirsiniz..."

Bu yalnız beklenmedik değil, hiçbir üniversitede şimdiye kadar duyulmamış bir olaydı. İstanbul Edebiyat Fakültesinde Profesörler Kurulunda çok çirkin sahnelere tanık olmuştum, ama orada bile böylesine küstahça bir davranışa rastlamamıştım. İlk anın şoku geçtikten sonra, C. beye oldukça sakin bir ses tonuyla, "Eğer bir şikâyetiniz varsa, hemen koşun Rektörlüğe haber verin, ama biz, zatı âliniz emrediyor diye sınavı durduracak filân değiliz. Şimdi lütfen kapıyı kapayıp buradan çekilin bakalım, zira sınavın sükûnetini ihlâl etmeye hakkınız yok..." dedim. Sakin görünmem onu da etkilemiş olmalı ki, daha fazla bir şey söylemeden çekip gitti. Hayret doğrusu, bu kadar soğukkanlı olduğumu bilmezdim. Ben bunları düşünürken, Sabahat hanım kızgın kızgın, "Benim dediğimi yapsaydınız bütün bunlar olmazdı" der gibi yüzüme bakıyordu. Leon bey ise sol tarafımda, "Gene bu Allahın belâsı nereden çıktı karşımıza" der gibi somurtmaktaydı. Bunun üzerine Sabahat hanıma dönüp sert bir biçimde şöyle dediğimi hatırlıyorum: "Bakın Sabahat hanım, ne yaptığını siz de gözlerinizle gördünüz. Bu çocuklar da tanık. Şimdi sınav biter bitmez bir tutanak hazırlamanızı istiyorum. Bu adamı disiplin kuruluna vermek şart. Başta biz olmak üzere bir öğretim üyesinin gelip yasalara

uygun bir sınavı bu şekilde ihlâl etmeye ne hakkı var? Jüriye üye seçilmemişmiş. Biz ne bilelim onun hâlâ buralarda olduğunu? Belki üç ay önce sabbaticalını almadı mı bu adam? Eee, ne arıyor öyleyse burada? Hem izinli bile olmasa, siz onu jüriye almakla mükellef misiniz? Yoo, o halde?.."

Hepimizin siniri iyice bozulmuştu. Zavallı Ülker bir ara sınavı bırakıp gitmeye bile kalkmıştı, ama ben gene onu yerine oturttum ve sinirlerimiz yatışınca gene sınava devam ettik. İstanbul'dan gelen öteki çocuk, bir müddet İngiltere'de kaldığını, orada Wittgenstein üzerinde master çalışmaları yaptığını söylediği için ona Wittgenstein'in felsefesi hakkında bir iki soru sorayım dedim, ama kırık dökük İngilizcesiyle mânasız bir takım lâflar etmekten öteye ağzından bir şey almam mümkün değildi. Son derece karışık kafalı biri olduğunu daha baştan anlamıştım, ama Sabahat hanım gibi felsefeci olmayan birinin aramızda bulunması nedeniyle, onunla neredeyse bir saat boyunca cebelleştiğimi hatırlıyorum. Akılsız insanlara karşı antipati duymamak elimde değil, onun için bu delikanlı da iyice sinirime dokunmaya başlamıştı. Bir şey bilmediği, hattâ hiçbir şey anlamadığı halde, bir ara kendisinin Wittgenstein uzmanı olduğunu iddia etmeye kalkmaz mı? İyice tepem atmıştı, "Âyinesi iştir kişinin, lâfa bakılmaz," deyip ona artık gidebileceğini söylemek zorunda kaldım. Bu defa da "Biraz daha sorun efendim, belki cevap verebilirim," diye tutturdu. En zıttıma giden şey de bir öğrencinin sınavda bu şekilde davranmasıdır. Ancak bu gibi tiplerin sonradan öğretmenleri suçladığını bildiğim için "Ya sabır" deyip içeride yarım saat daha kalmasına göz yumdum. "Vermeyince mâbut, neylesin Mahmut?" Bizim Wittgenstein uzmanının tek bir aklı başında cümle söylemesi mümkün değildi. Sonunda baktı ki, olacak gibi değil, kızgın ve biraz da tehditkâr bir tavırla salondan çıktı. Sınavların bir işkence halini aldığı zamanlar bundan önce de olmuştu, ama böylesine ilk defa rastlıyordum. C. Y. beyin o beklenmedik davranışından sonra asistan olmak isteyen bu zavallının sınavdaki durumu içimizi iyice karartmıştı. Ama onun sınavdan çıkar çıkmaz gidip C. Y. beyi bulacağını, ona, sınavda kendisine haksızlık ettiğimizi söyleyeceğini kırk yıl düşünsem bulamazdım. C. Y. beyin kışkırtmasıyla doğrudan doğruya dekanlığa yazacağı şikâyet dilekçesinde benim kendisine baskı yaptığımı, hattâ hakaret ettiğimi yazdıktan sonra, bunları salt hocam Sacit beyin kızını almak amacıyla yaptığımı da imâ ediyordu.

Bu son fikri de ona C. bey vermiş olmalıydı. Herhalde sınavı iptal ettiremeyeceğini anlayınca bu yolu denemek istemişti. Bölüm'de kıdemli

bir profesör varken biz nasıl kalkıp kendi başımıza sınav yapabilirmişiz? Bu onu neredeyse kudurtmuştu. Ben ondan çok daha kıdemli idim, bir. Üstelik eğer ben olmasaydım, o değil profesör, doçent bile zor olurdu, ama bundan onun haberi bile yoktu. Kabahat gene bendeydi. Bahattin onu kaç defa Bölüm'den atmak istemişti de, ben hep "uğraşma değmez, hem günâhtır," diyerek onu vazgeçirmiştim. Bahattin bu adamı hiç mi hiç sevmiyordu. Onun Bölüm'e nasıl alındığını da bildiği için, istese işine kolaylıkla son verebilirdi. Ama kötü karakterli, çekilmez bir insan olduğunu bildiğim halde, gayretli ve çalışkan oluşunu öne sürerek hep onu korumuştum. Yalnız doçentlik jürisine beni koydurtmadığını öğrendiğim gün tepem atmıştı, zira bu hem yönetmeliğe kesinlikle aykırı bir davranıştı, hem de benden herhangi bir kötülük beklemiş olması ağırıma gitmişti. Ben kendimi bildim bileli hiçbir dost, arkadaş veya yakınıma iltimas yapmamış, hiçbir kimsenin de sırf sevmediğim için meslekî liyâkati konusunda olumsuz bir tavır almamıştım. Hayatta belki en övünebileceğim yanım buydu. İnsanları değerlendirirken haksızlık yapmaktan ödüm kopardı. Bu nedenle özellikle meslekî değerlendirmelere sempati ve antipatilerimi karıştırmamaya ayrı bir özen gösterirdim. Sevdiklerime karşı bu konuda belki biraz daha haşin davranabilirdim, ama bunun tersi hiçbir şekilde söz konusu değildi. Nitekim o gün Bahattin'i görmeye gittiğimde niyetim bu herifin doçentliğine engel olmak değil, içimi dökmekti. Bahattin benim herhangi bir şikâyette bulunmayacağımı anlayınca, bana bayağı kızmış ve dekanlık koltuğunda iyice arkaya kaykılarak şöyle demişti: "Bak sonra beni uyarmadı deme. Sen bunların ne mikrop olduğunu bilmezsin. Şimdi sesini çıkarmıyorsun, ama bu herif sizlere hiçbir zaman rahat vermeyecektir, görürsün bak. Hattâ o Bölüm'de size hayatı zehir etmek için elinden geleni yapacaktır, bana dedi dersin."

Ne yazık ki, Bahattin'in bu kehâneti fazlasıyla haklı çıkacaktı ve şimdi ben dizimi ne kadar dövsem azdı. Bu son olaydan sonra ikinci bir Don Kişot'luğumu hatırlayarak kendime iyice kızıyordum. Sanki ne diye ona profesörlüğü konusunda da gizlice hâmilik etmiştim? Yok mu ya, ondan nefret etmeme rağmen, gerektiğinde duygularımı işe karıştırmadığımı kendime ispat edecektim. Çok mârifet sanki. Hem ben hangi dünyada yaşıyordum? Bir gün lojmanların önünde bizim Cahit Arf'a rastlamıştım, ayaküstü biraz hoşbeş ettikten sonra, bana, "Şu sizin C. Y. bey nasıl bir adam kuzum?" diye sormuştu. Ben de alaylı bir ifadeyle "Karakterini soruyorsanız, 'c'est un sal type'" deyince, "Hayır, yani kafa bakımından nasıl bir şey?" diye sormuştu. Bu sorunun gerisindeki niyeti

hemen sezmiştim, zira C. beyin profesörlüğü ile ilgili bazı dedikodular benim de kulağıma çalınmıştı, ama bu gibi sorunlar beni ilgilendirmediği için üzerinde durmaya bile lüzum görmemiştim. Duyduğum kadarıyla C. beyin jürisindeki bazı üyeler adamın işini uzatıp duruyorlarmış, o da bu yüzden Rektörlüğe şikâyette filân bulunmuş. C. Arf'ın işini engelleyenlerin başında olduğu dedikodusu da bu arada kulağıma çalınmış olduğu için, onun yukarıdaki soruyla neyi amaçladığını anlamıştım. Şimdi elime bu yılanın başını ezmek için çok iyi bir fırsat geçmiş oluyordu, zira C. Y.'nin bilimsel yetenekleri hakkında ne düşündüğümüzü (bu arada Leon bey adına da konuşabilirdim) söylersem, Cahit Arf'ın isterse öteki jüri üyelerini de olumsuz yönde etkilemesi kuvvetle muhtemeldi. Bir an içimden bir ses, "Ulan, söyle şuna düşündüklerini" der gibi geldi bana. Ama hayır, bunu yapamazdım, zira o zaman ben de C. bey gibi küçük adamlar safına katılmış olurdum. Oysa ben başka bir adamdım. C. Arf, "Herif tutmuş, koca bir Bilim Felsefesi kitabı yazmış, ama belli ki, bilimden hiçbir şey anladığı yok, çok tutulurum böylelerine" diyerek beni de aleyhinde konuşmaya yüreklendirdi, ama ben adamı karalamamaya kararlıydım. C. beyin benim gibi her türlü sağlam bilim eğitiminden yoksun olduğunu ben de biliyordum. Bu durumda bir insanın, "Science: Its Meaning and Function" gibi, üstelik iddialı bir başlık taşıyan bir kitap yazmaya kalkması en azından haddini bilmezlikti. Ancak kültür hayatımızda buna benzer daha ne haddini bilmezlere rastlamıştım. C. bey belki bilimden anlamıyordu, ama "bilim felsefesi" konusunda yazılmış bazı popüler kitapları iyi kötü anlayıp Türkçeye kazandırabiliyordu. Bu arada göze batacak kadar büyük yanlışlar yapmaması bile takdire değerdi bence. Çalışkan ve gayretli bir insan olması da onun lehinde olumlu bir puandı. Gerçi bir müddet önce bir felsefe kongresine katılmak üzere hazırladığı "tebliğ" gülünç bir iddiayla başlıyor ve akıl almaz saçmalıklarla devam ediyordu. (Leon bey de ben de bu yazıyı okuduğumuzda neredeyse şaşkınlıktan donakalmıştık!) Ama onun bir defa nasılsa yeteneklerini unutup "orijinal" olma hevesine kapılmasını bağışlamak gerekirdi. Bunun dışında çizmeden fazla yukarı çıkmadan iyi kötü bir şeyler yapıyordu. Cahit Arf'a o gün söylediğim kısaca şu oldu: "Siz C.Y.'nin profesörlüğü hakkında karar verirken, onun gerçekten de profesör olmaya lâyık olup olmadığını değil, bizim memleketteki standartlara göre bu unvanı hak edip etmediğine bakmalısınız. Bana sorarsanız, C.Y. bizde felsefe profesörü olmuş kişilerin birçoğundan daha kalitelidir, dolayısıyla bu durumda onu profesör yapmamak büyük bir haksızlık olur bence! Ama bana siz

kendiniz profesör olmaya lâyık mısınız diye sorsaydınız, hayır derdim, çünkü ben kendime Batı'nın standartlarını uyguluyorum. Onun için de yirmi yıldır hep doçentim. Ama C.Y. öyle değil ki; adam bir kere kendini profesörlüğe lâyık görüyor, kaldı ki dediğim gibi, etrafındaki birçok profesöre bakınca, bunu fazlasıyla hak ettiğini de düşünüyor. Ee? Bana sorarsanız, bu durumda C.Y.'yi kısa zamanda profesör yapın derim!" Cahit Arf gene o hep alaylı gülümsemesiyle yüzüme bakıp," Demek öyle, peki bir düşünelim bakalım," deyip ayrılmıştı. C.Y.'nin kısa zaman sonra profesör olduğunu duyduğumda, ondan intikamımı bu şekilde aldığımdan apayrı bir gurur duymuştum. Benim C. Arf ile o günkü konuşmamın bunda önemli bir payı olduğundan emindim, ama C.Y. bunu hiçbir zaman bilmeyecek ve Leon beyle bana karşı melânetlerine daha da büyük bir hınçla devam edecekti. Profesör de olunca, unvanca hepimizin önüne geçmiş oluyordu, artık hiçbir güç onu engelleyemezdi, hiç değilse anlaşılan kendisi öyle düşünüyordu. O günkü rezaleti de artık "ne önemli adam" olduğunu herkese göstermek için tezgâhlamış olmalıydı. Yoksa profesörlük titri peşinde onca zaman boşuna mı koşmuştu?

Hayatta pek az kimseden gerçek anlamda nefret etmişimdir, bunlardan biri de C.Y.'dir. (Hani bir ikincisini, hattâ üçüncüsünü arasam da pek bulacağımı sanmıyorum!) Ancak ona karşı bile "kin" duyduğumu hiç sanmam. Oysa C.Y. içi kin dolu bir insandı ve sanırım ondan nefret etmemin de asıl nedeni buydu. Nefret ettiğim insanların sayısı ne kadar az ise, "kızdığım" insanların sayısı da o derece kabarıktır. Çünkü ben olur olmaz her şeye kızarım. Bunda güç beğenir oluşumdan gelen eleştirici tutumumun önemli bir payı olduğunu sanıyorum. İbrahim beye kızışımın da hiç şüphesiz nedeni buydu, kafasızlığına olduğu kadar, ikiyüzlülüğüne kızıyordum, tıpkı Necmi'nin korkaklığına ve çıkarcılığına kızdığım gibi. Ama onlara karşı duyduğum bu kızgınlık hiçbir zaman nefrete dönüşmemiştir, zira bir insandan nefret etmek için onun her şeyine kızmak, dolayısıyla o insanı tümüyle gözden çıkarmak gerekir. İbrahim beye kızıyordum, ama bu "insan canlısı," kibar ve çelebi bir insan olarak onu takdir etmeme engel değildi. Her insan gibi onun da bir takım kusurları vardı, ama nihayet o da insandı. Necmi için, hattâ Şerafettin bey için de aynı şeyleri söyleyebilirdim. Ne var ki, bu ikisi İbrahim beyden farklı olarak üstelik "kinci" idiler. Tıpkı bu C.Y. gibi. Aslında insanlara kızmanın bile bir anlamı yoktu (doktorlar hastalarına kızıyorlar mıydı?); olduklarından başka olamadıklarına göre, onları oldukları gibi kabul etmek gerekirdi. Ama, ah şu insanoğlunun kendini beğenmişliği yok mu? Kendi

kusurlarımı görüp, başkalarına Stoacı bir yüce ruhlulukla bakamadığımdan olacak, gene de birçoklarına kızmaktan kendimi alamıyordum. Küçük adamlar durmadan başkalarında kusur ararlar zaten, bu kusur arama bir de sevgisizlikle birleşti mi, kolaylıkla nefrete dönüşüverir. Aslında C.Y.'e karşı duyduğum kızgınlığın nefrete dönüşmesi çok uzun sürmüştü. Daha önce de dediğim gibi, onun kusurlarının üzerinde fazla durmadan hep iyi yanlarını görmeye çalışmıştım, ama bu çabalarım hep boşa çıkmıştı. Bazı insanların "yaradılıştan" kötü olabileceği inancı o zaman bende iyiden iyiye yer etmeye başlamıştı. ("Kötü" de ne demek? Herhalde bu sözcüğe "hiç hoşlanmadığınız biçimde davranan"dan başka bir anlam vermek mümkün değil.) Ama ona karşı nefrete benzer bir şeyler duyduğum zamanlar bile, bunun "kin"e dönüşmesine hiçbir zaman izin vermemişimdir. Nefret, bir insanla artık hiçbir zaman hiçbir şekilde dostluk kurulamayacağının kabulü demektir. Kin ise nefretin düşmanlığa dönüşmesiyle başlar. Kin duyduğunuz insan, artık sizin için ilk fırsatta yok edilmesi gereken bir insan olmuştur. İşte C. Y. birçok insana karşı kinle doluydu, en çok da Leon beyle bana karşı.

Bize karşı neden bu kadar kin duyduğunu kendi kendime çok sormuşumdur. Ona şimdiye kadar herhangi bir kötülükte bulunmadığımız gibi, onu dost edinmeye az uğraşmamıştık. Ama, dediğim gibi, bizi kendisine rakip görüyor olmalıydı. Ulaşmak istediği bazı hedeflere varmasına engel olmak isteyebilirdik. Böyle bir ihtimali düşünmesi bile onu çileden çıkarmaya yetiyordu. Bahattin'in onu atıp, yerine beni Bölüm Başkanı yapması kuşkularına kesinlik kazandırmış olmalıydı. Zaten o günden sonra yıldızlarımız bir daha barışmayacaktı. Şimdi daha iyi anlıyorum ki, her şey sonunda bir yaradılış meselesi. C.Y. da örneğin Şerafettin bey gibi "kinci" yaratılmıştı ve onu bu konuda"yumuşatmak" bile mümkün olamazdı. Keman çalma, şiir yazma, matematik problemi çözme yeteneği gibi, sevme, nefret etme, kin duyma yeteneği de her insana doğuştan belli oranlarda veriliyor olmalı. Tanrı C.Y.'den "sevme" yeteneğini esirgediği ölçüde ona bol bol "nefret etme" yeteneği vermişti. Nefretini kine dönüştürmek için de onun en küçük bir isteğini yerine getirmemiş olmak yetiyordu. Bahattin'e karşı duyduğu nefretle kini bir dereceye kadar anlamak mümkündü, ama Erdal bey gibi her bakımdan mükemmel bir adamı bile ikide bir nefretle anışına ne demeliydi? Bunun nedenini yıllarca sonra bizimle "samimî" olduğu bir anda ağzından kaçıracaktı. Efendim, bu ODTÜ'ye geldiği zaman M.E.B.'ye olan mecburi hizmet yükümlülüğünü bitirmemiş olduğu için, Bakanlığa bilmem kaç

bin lira tazminat ödemesi gerekiyormuş. Erdal bey bu parayı üniversite bütçesinden ödeyebileceği halde buna yanaşmamış, o da bu yüzden parayı taksit taksit aylığından ödemek zorunda kalmışmış! Bencilliğin bu derecesi beni o zaman neredeyse ürkütmüştü. Amerika'da eğitim doktorası yapmış koskoca bir adam karşıma geçmiş, bana Erdal beyin kendisine "özel bir işlem" yapmamış olmasını affedilmez bir suç olarak göstermeye çalışıyordu. Benim de en nefret ettiğim insan tipi bu C.Y. gibileridir. Yani kendi bayağılıklarını başkalarına suç olarak yüklemeye çalışanlar! Bu gibilerin en sinirlendiğim yanları da istedikleri her şeyin "hak"ları olduğuna inanmalarıdır. Bu yüzden de C. bey denilen bu kendini bilmez, bencil herifle bir sürü sürtüşmelerimiz olmuştu. Bir defasında ders notları için gelip benden mumlu kâğıt istemişti, mumlu kağıdı büsbütün başka bir maksatla istediğini bildiğim için "ders notları"nı sekreter Melda hanıma vermesini, o daktilo ettikten sonra bizim çoğaltabileceğimizi, bu şekilde kendisinin de zahmetten kurtulacağını söyleyince küplere binmiş, "Ne yani, bana itimat etmiyor musunuz?" diye çıkışmıştı. Gerçekten de ona güvenmiyordum, zira istediği mumlu kâğıtları profesörlük tezi için kullanacağından yüzde yüz emindim. Onun kitaplarını hep Bölüm'ün kağıdına ve Bölüm'ün sekreterine yazdırdığını bilmeyen yoktu. Bu gibi şeylere tek kuruş harcamaktan ödü kopardı. Bu defa yakayı ele vermiş olmayı da kendisine yedirememiş olmalı ki, o gün saldırıya geçip "Leon beyle benim her işimizi Bölüm'e yaptırdığımız" yolunda ileri geri suçlamalarla beni yıldırabileceğini sanmıştı. Ama onun bu tehditlerine pabuç bırakmayacaktım, dolayısıyla bana karşı kin ve nefretini büsbütün kamçılayacaktım.

C. beyin nefret ettiğim bir yanı da, bütün doğuştan kinci insanlar gibi, herhangi bir kişiye karşı duyduğu kin ve nefreti, herhangi bir suçları olsun olmasın, hemen onun dost ve yakınlarına da yayması idi. Bu nedenle Leon beyle bana olan düşmanlığını çevremizdeki bütün öteki dostlarımıza da otomatikman teşmil etmiş bulunuyordu. Nitekim o gün sınav kapısında o rezaleti çıkardıktan sonra, sadece sınavda dönen genci aleyhimize dilekçe yazmaya kışkırtmakla kalmayıp, kendisi de Rektörlüğe aleyhimize iftiralarla dolu bir rapor göndermişti. Bu raporda kendinden gizli olarak açılan sınavın yakın bir tanıdığımızın kızını almaya yönelik bir "tertip" olduğu belirtildikten sonra, benim zaten Bölüm Başkanı oldum olalı, kendi "dost ve tanıdıklarımı" alavere dalâvere Bölüm'e doldurduğumu iddia ediyordu. "Artık bu ahlâksızlıklara bir son verilmeliydi!" Bu sonuncu sınav da "gümrükten mal kaçırma" konusunda çevirdi-

ğim "dolaplar"ın "fütursuzca" örneklerinden biriydi. "Ah Hüseyin, ah! Bahattin seni o kadar uyardı o zaman, ama oralı olmadın! Gerçekten de onun sözünü dinleseydin o zaman, bu belâyı sarmazdın başına! Ama dinlemedin ve dinlemezsin, bilirim seni! Peki şimdi ne olacak? Adamı koridorda yakalayıp, 'Gel bakalım ulan buraya! Seninle hesaplaşmak sırası geldi!' mi diyeceksin? Hadi esaslı bir dayak attın diyelim herife, sonra ne olacak? Yola gelecek mi? Hayır! O halde? Geç kaldın dostum, sen en iyisi vaktiyle Bahattin'in dediğini dinleyecektin, şimdi çok geç artık. Ne demişler: Demir tavında dövülmeli!"

Ne diyordum? Hayatta kızdığım adam saymakla bitmez. Bunlar arasında dövmek istediklerimin sayısı da az olmasa gerek. Necmi'yi bile dövmeyi geçirdiğim olmuştur aklımdan, ama sanırım dövmeyi en çok istediğim adam gene C.Y. olmuştur. Bunu birçok defa düşünmüşümdür, ama son davranışı üzerine, hele Rektörlüğe o kin kusan raporu gönderdikten sonra, bu düşünce bende ciddî bir obsession halini almaya başlamıştı. Öfkemi büsbütün artıran bir şey de, C.Y.'nin bu raporun bir kopyasını çoğaltıp Bölüm'deki öğretim üyelerine dağıtmış olmasıydı. Gerçi herkes benim de onun da ne olduğunu biliyordu, ama gene de bu küstah herife bir ders vermek gerekiyordu. Gidip onu bir çeşit düelloya dâvet eder gibi "resmen" döğüşe dâvet edecektim. Aşağı tarafımızda bir kavak ormanı vardı, ağaçlar arasında kimseler görmezdi. Son derece öfkeli olduğum için, ona esaslı bir dayak atacağımdan emindim. Gerçi onun gücü kuvveti hakkında bir şey bilmiyordum, ama ondan daha atik ve çevik davranacağımdan, dolayısıyla da onu haklayacağımdan emindim. Ona istediğim dayağı atamasam bile, hıncımı alacağım şüphe götürmezdi. Hıncımı başka türlü de çıkaramayacağıma göre, bu döğüş bana kaçınılmaz görünüyordu. Ne yapıp yapıp ağzını burnunu kanatmalıydım. Onu böyle kan revan içinde görenler kim bilir ne diyeceklerdi? Ama bakalım o böyle bir düelloya yanaşır mıydı? Hiç sanmam. Benim niyetimin bozuk olduğunu anlayınca mutlaka bir kaçma yolu arayacaktı. (Korkak, alçak herif! Bu alçaklar hep böyledir zaten; tehlikeyi gördüler mi, hemen kaçacak delik ararlar!)

Adnan bey, "Soruma cevap vermediniz, Hüseyin bey, yoksa bu arada benim bilmediğim bir şey mi oldu?" deyince daldığım rüyadan uyanır gibi oldum. "Ha, evet, Ülker'in işini soruyordunuz, değil mi?" (Seni çıkarcı seni. Sen bunca zamandır hiç arayıp sorma, ama Ülker'in işine gelince, sanki hiçbir şey olmamış gibi... Bir de bu arada bilmediği bir şey mi olmuş diye soruyor utanmadan. Senin bilmediğin daha neler

var, aslanım! Sen karşındakini hiçbir şey anlamaz biri sanıyorsan, çok aldanıyorsun! Ben her şeyin farkındayım. Senin aylarca semtime uğramayışının da nedenlerini biliyorum, şimdi gelmenin de... Ama her şeyi yuttuğumu sanman da sinirime dokunuyor ha, bunu böyle bilesin!) Adnan bey biraz da kaygılanmış gibi yüzüme bakıp benden hâlâ cevap bekliyor. (Yoksa içimden geçenleri anladı mı? Yok canım nereden anlayacak! Neyse, yiğitlik gene sende kalsın, şimdi tatsız bir şeyler söyleyip de çocuğun kalbini kırmanın sırası değil. Hem olan oldu zaten, kalp kıracaksın da ne olacak?)

İçimde kabaran öfke dalgalarını belli etmemeye çalışarak, Adnan beye Ülker'le ilgili son gelişmeleri anlatıyorum: "Belki siz de duymuşsunuzdur, C. bey benim aleyhime Rektörlüğe bir rapor göndermiş. Bu rapordaki iftiralar o kadar çirkin ki, aklı başında hiç kimsenin bunlara iltifat edeceğini sanmam. Zaten şimdiki dekan da bunun ne mal olduğunu biliyor. Geçen gün kendisiyle bu konuyu görüşmeye gittiğimde, bana, 'Hiç uğraşmaya değmez, Hüseyin bey,' diye dert yandı. Meğer onun da içi doluymuş. Profesörlüğümü bilerek baltalıyor diye onu da Rektörlüğe jurnal etmiş meğerse! Oysa adam, değil onun işini baltalamak, profesörlük işinin bir an önce geçmesini sağlamak için nasıl çırpınmış, anlata anlata bitiremiyordu. İstanbul'dan gelecek jüri üyeleri ile buradakileri aynı günde bir araya getirmek için telgraflar mı çekmemiş, telefonlar mı etmemiş, ama ne yaptıysa bizimkine yaranamamış bir türlü. Adamcağız bana, "Düşünebiliyor musunuz, Hüseyin bey, yalnız bu iş için Fakülte telefon parası olarak beş bin lira ödedi! Ama nankör herif, kafasına koymuş bir defa, beni profesör yapmak istemiyorlar diye, inandırabilirsen inandır. Bence bu adam tipik bir ruh hastası, onun için size de tavsiyem, dediklerini, yazdıklarını duymamazlıktan, görmemezlikten gelmeniz. Deli ile deli olacak değilsiniz ya!" Bunlar bizim dekanın söyledikleri. Bu nedenle ben de bu adamın üstüne gitmemeye karar verdim. Ama beni şimdi asıl düşündüren bizim yeni Bölüm Başkanı'nın tutumu. Öbürü hadi deli, ama bu hanımın da ondan pek geri kalır yeri yok. O gün birlikte sınavı yaptık, notlarımızı verdik. Sonra rapor yazması işini benden rica etti. Ben oturdum raporu yazdım. Rapora her birimizin sınav değerlendirmelerini de ekledik. Küçük bir iki değişiklikle raporu kabul etti, sonra hepimiz imzaladık. Biz herhalde birkaç gün sonra, bilemedin en geç bir hafta içinde raporu bir yazıyla dekanlığa göndermiştir diye beklerken bir de ne duyalım Melda hanımdan, kadın hâlâ göndermemiş! Allah Allah, bu da nesi şimdi? Melda hanıma sebebini soruyoruz, "Vallahi ben de

anlayamadım, Hüseyin bey," diyor. "Bana durmadan Bölüm'ün eski kararlarını çıkartırıp duruyor. Bölüm vaktiyle bir felsefe asistanı almak için karar almış mıymış, almamış mıymış? Ona böyle bir karar alındığına dair bir tutanak gösteriyorum, bu defa o toplantıda C. bey var mıymış yok muymuş, onu soruyor. Ben de şaşırdım ne diyeceğimi. Anladığıma göre, bu işi karıştırıp duran o C. bey denen adam. Aman Allahım, bu adamdan kurtulamadık gitti bir türlü. Baksanıza, Sabbatical'ını aldığı halde gene buralarda dolaşıp duruyor. İnanın yüzünü göreceğim diye ödüm kopuyor!" Ama bütün bunlara rağmen, nihayet yazıyı yazıp raporla birlikte dekanlığa göndermiş, duyduğuma göre. İnşallah bundan sonra bir aksilik çıkmaz. Ülker de çok üzülüyor bu duruma, farkındayım, ama elden ne gelir? Bu defa da başımıza Sabahat hanım denen bu manyak kadın çıktı. Nereden de seçtiniz bu kadını Bölüm Başkanlığına, başka adam mı kalmadıydı? Ama bütün bunlar hep Leon beyin işi!"

Gerçekten de Leon bey, benim Bölüm Başkanlığı'ndan ayrılmaya kararlı olduğumu anlar anlamaz, Bölüm'de "uygun" bir aday bulmak üzere hemen kulis yapmaya başlamıştı. Ben aslında Bölüm Başkanlığı görevini onun almasını istiyordum, ama o böyle bir angaryayı yüklenmeyecek kadar "akıllı" olduğu için, kendine "uygun" bir başkasını aramaya başlamıştı. Aradığı kişide başlıca şu iki özellik olmalıydı: Bu kişi C. beyin adamı olmamalıydı, bir. Kendisine sempatisi olan, dolayısıyla istediğini yaptırabileceği biri olmalıydı, etti iki. Her iki niteliği de en iyi biçimde A.O.'da bulmuş olmalıydı ki, onun Bölüm Başkanlığı'na getirilmesi için yoğun bir kulis çalışmasına başlamış bulunuyordu. Bu fikrini bir ara bana da açmıştı, ama onu ciddîye almadığım için, üzerinde fazla durmamıştım. Leon beyin işi sandığımdan da çok ciddîye aldığını görünce, buna karşı çıkmış, ortada bir sürü yaşlı başlı kişi ve kıdemli öğretim üyesi dururken, Bölüm'ün en genç öğretim üyesinin başkanlığa getirilmesinin en azından yakışık almayacağını öne sürerek, onu bu sevdâdan vazgeçirmeye çalışmıştım. Ama Leon bey kafasına koyduğu bir şeyden öyle kolay kolay vazgeçecek tiplerden değildi. Kaldı ki, Leon bey bu dâhiyane çözümden birçok fayda sağlayabileceğine inanıyordu. Böylece sadece C. bey tehlikesini bir defa daha uzaklaştırmakla kalmayacak, bugüne kadar çeşitli ödünlerle kendine bağlamaya çalıştığı bir insanı artık "ayrılmaz" bir biçimde kendine bağlamış olacaktı. Ona göre A.O. genç, dinç, çalışkan ve dinamik bir insandı, dolayısıyla Bölüm'e de birçok yarar sağlaması beklenebilirdi. Söyledikleri belki bir bakıma doğruydu, ama bu çözümün en çok kendisine yarar sağlayacağı da şüphe götürmezdi.

En azından rahat edecekti! Ben ise Bölüm Başkanlığı'nda beş yıldan fazla kaldığım için, idarî görevlerin insana akademik yetişmesi açısından ne büyük zararlar verdiğini yakından biliyordum. A.O. gibi akademik kariyere daha yeni atılmış bir gencin, zamanını bu şekilde çarçur etmesine razı değildim. Biraz da bu nedenle onun adaylığına karşıydım.

İşin en ilginç yönü, Leon beyin teklifini A.O.'nın da büyük bir hevesle kabul etmiş olması ve onun adaylığını desteklemesi yolundaki girişimlerini canı gönülden onaylaması idi. Bu tutumunda o zaman estetik duygularımı incitmiş olduğunu itiraf etmek isterim. A. Onart gibi aklı başında birinin daha bu yaşta bir şeyler olma sevdâsına kendini bu kadar kolaylıkla kaptırabilmiş olması yalnız garibime gitmekle kalmamış, beni iyiden iyiye "tedirgin" de etmişti. Demek bu delikanlı, bizlere kıyasla çok kolay elde etmiş olduğuna inandığım bir takım akademik nimetlerle de yetinmemiş, birçok kimsenin ancak çok ilerde elde etmeyi düşünebileceği bir takım mevkilere ve unvanlara daha şimdiden göz dikmişti. İnsanların üstünlük heveslerini bu derece çiğ bir biçimde sergileyebildiklerini görmek bayağı midemi bulandırmıştı. Leon beyin çıkar hesaplarının sarhoşluğu içinde bu durumun çirkinliğini görmemesi de canımı sıkıyordu. Evet, C. Y. bey gibi nefret ettiğim birinin Bölüm Başkanı olmasını ben de istemiyordum, ama onu yapmayacağız diye tutup dünkü çocuğu bu işe heveslendirmek ve yüreklendirmek de bana son derece ters geliyordu. Leon bey de sonunda bu sevdâdan vazgeçmek zorunda kalacaktı, ama benim öne sürdüğüm motiflerden ötürü filân değil; ne gezer, yaptığı sondajlar sonunda çok sevgili adayının seçilme şansının olmadığını anladığı için! Nitekim sonunda da bu Sabahat hanım denilen "manyak kadın" seçilecekti.

Leon beyle aramızdaki karakter ayrımı, bu vesile ile bir defa daha su yüzüne çıkmış bulunuyordu. Onun A. beyi Bölüm Başkanı yapmak için çırpınışları sırasında gene kendimi tutamayıp "tedavi kabul etmez" machiavelliciliğini yüzüne vurduğumu hatırlıyorum. Bu arada sanırım, A. beyle aralarındaki karakter benzerliğini vurgulamak için "tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş" türünden bir söz de etmiştim. Leon bey en ağır, neredeyse hakarete varan eleştirilerime bile hiç kızmadan, hattâ biraz da şakayla karşılık verirdi. Bu da belki bir dereceye kadar onun machiavelliciliğinin bir gereği olabilirdi. Ama onun bu yumuşak başlığının asıl nedeni aramızdaki bağın karşılıklı sevgiye dayanması idi. İki insan birbirlerini seviyorlarsa, eleştiriler de sadece iyi niyetle yapılmış olabilirdi. Ama arada sevgi yoksa, en küçük bir eleştiriyi bile insan kötü niyete

yormak eğilimindedir. Aramızdan bir süre önce büyük bir soğukluk geçmiş olmasına rağmen, machiavelliciliğini yüzüne vurduğum o gün Leon bey bana gene kızmadı, ancak bu defa nedense kendini savunmak ihtiyacını duydu. "Sizi bir türlü anlayamıyorum, Hüseyin bey," dedi. "Bir insanın her şeyden önce kendi çıkarlarını düşünmesinden daha doğal ne olabilir? Bence her insan önce kendi mutluluğundan sorumludur. Ancak ondan sonra başkalarının mutluluğunu düşünebilir, hattâ düşünmelidir. ("Öyle, yoksa kendi karını bile tam bir esir gibi kullanır mıydın?") Sizin bu tutumu bencillik diye küçümsediğinizi biliyorum, ama sorarım size, bana etrafınızda, kendiniz dışında, bencil olmayan tek bir kişi gösterebilir misiniz? Gösteremezsiniz, değil mi? ("Dünyada tek enayi benim anlaşılan!") İçinizden geçenleri anlıyorum, hayır sandığınız gibi sizin "ahlâksız" olduğunuzu söylemek istemiyorum. Ama izin verirseniz, eski deyimle sizin biraz fazla "hayâlperest" olduğunuzu söyleyeceğim. Belki sık sık tekrar ettiğiniz gibi, uzun vâdede "en büyük akılsızlık bencilliktir,"ama siz hep "ideal" bir dünyada yaşıyormuş gibi davranıyorsunuz. Oysa etrafınıza şöyle bir bakın lütfen: C. beyler, Y. beyler, Faruk beyler, daha buna benzer bir sürü çıkarcı, aç kurtlar gibi gözlerini açmış, hep üzerine atılacak bir fırsat gözlüyorlar. Herhalde benim "onlar türünden" bir çıkarcı olmadığımı siz de biliyorsunuz. Ama biz çoğunluğunu bu tür insanların oluşturduğu bir dünyada yaşıyoruz, bunu görmemezlikten gelemeyiz. Bu şartlar altında ben de kendi mutluluğumu, sizin deyiminizle kendi "çıkarlarımı" korumak zorundayım. Adnan'ı Bölüm Başkanı yapmak istememe o zaman kızmış, hattâ beni bu yüzden neredeyse azarlamıştınız. Ama ne yapmamı istiyordunuz, yoksa en kıdemli profesör diye C.Y.'i seçmemi mi? Daha Bölüm Başkanı olmadan bize neler yaptığını gördünüz işte... Adnan'a gelince, bence her şeye rağmen onun Bölüm Başkanı olması çok daha iyi olurdu, ama ne yazık ki olmadı. Soğukkanlı düşünürseniz, mevcutlar içinde gene en iyisinin Adnan olduğunu siz de kabul edersiniz. Ama neymiş, yok daha çok gençmiş, yok Bölüm'de profesörler, doçentler dururken bir "instructor"un Başkan olması "yakışık almazmış!" Sabahat hanımı seçtik de ne oldu? Bir deliden kurtulalım derken, bir manyağa çattık! Ama nasıl olduysa o zaman ondan daha iyisini de düşünemedik. Oysa Adnan'ı Başkan yapsaydık bütün bunlar olmayacaktı. Biraz da sizin inadınız yüzünden hepimizin huzuru kaçtı. Böylesi daha mı iyi oldu sanki?"

Galiba Leon bey bu defa da haklıydı. Ama gerçekten de hiçbirimiz Sabahat hanımın bu derece dengesiz bir insan olabileceğini düşünme-

miştik. Bize ağırbaşlı, çalışkan, İngilizce hocalarını da biraz disiplin altına alabilecek otoriter bir kişi gibi görünmüştü. Onun için de Hazırlık Okulu'ndan bizim Bölüm'e geçmesini vaktiyle ben sağlamıştım. Son yıllarda Linguistik üzerinde çalıştığı için "dil felsefesi"ne yakından ilgi duyuyordu. Bu nedenle aramızda bir tür profesyonel yakınlık da kurulmuş gibiydi. Leon bey ve çevresiyle çok dostça ilişkiler kurmuş göründüğü için bize karşı tavır alması beklenemezdi. Uzun yıllar Hazırlık Okulu Müdürlüğü'nde de bulunmuş olması nedeniyle, yöneticilik deneyimi de epeyce sağlam olmalıydı. Bölüm'de İngilizcecilerle "seçmeli ders" veren öğretim üyeleri arasında "uzlaştırıcı" bir rol de oynayabileceğini düşünerek, Leon bey de, ben de onu desteklemiştik. Ne yazık ki, umut bağladığımız dağlara kar yağdığını kısa zamanda üzüntüyle izleyecektik. Bu hanımın aşırı derecede "vesveseli" olduğu anlaşılıyordu. Ülker'in raporunu günlerce geciktirmiş olmasını başka türlü açıklamak —o zaman için— mümkün değildi. Belki biraz da C. beyden korkuyordu, zira Başkan olarak herhangi bir açık verdiğini görürse, ondan öç almaya kalkabilirdi. (Kendisi dururken Başkanlığa onun getirilmiş olmasından dolayı Semiha hanıma da diş biledığinden şüphemiz yoktu.) Bütün bunları düşünerek Sabahat hanımın Ülker konusundaki davranışını kendi aramızda gene "anlayışla" karşılamaya hazırdık. Ama bir müddet sonra ne duyuyoruz: Bizim sayın Bölüm Başkanı dekanlığa "ivedi" kaydıyla ikinci bir yazı yazıp Ülker'le ilgili işlemin durdurulmasını talep etmemiş mi? Sebep? "Efendim, Bölüm'ün bir felsefe asistanına şimdilik ihtiyacı yokmuş!" Artık gene ne entrikalar dönmüştü, işin o yönü hakkında bir şey bilmiyorduk, belki hiçbir zaman da öğrenemeyecektik, ama ister inanın ister inanmayın, bu Sabahat hanım denen "manyak" sonunda gene Ülker'in işine engel olmaya karar vermişti. C. beyin o günkü müdahalesi görülmemiş bir skandaldı şüphesiz, ama bir bölüm başkanının bu akıl almaz davranışını nasıl yorumlayacağımızı Leon bey de ben de bilemiyorduk. Bu arada neler olmuştu, araya kimler karışmış, daha doğrusu işleri kimler karıştırmış olabilirdi? C. beyin bu işte bir parmağı olduğu açıktı, ama peki dekanın davranışına ne demeliydi? Bu adamın bir "deli" olduğunu bana kendisi söylememiş miydi? Yoksa işleri geriden, hiç belli etmeden Y.K. mı karıştırıyordu? Onun C.Y.'i hiç sevmese bile, onunla bugüne kadar kader birliği etmiş olduğu gözümüzden kaçmamıştı. C. bey onu araya sokup dekanı kışkırtmış olabilirdi, zira dekanın da Y.K. gibi "sağcı" olduğunu, üstelik ailece tanıştıklarını duymuştuk. Dekan, Tarık Somer'e kızdığımdan Bölüm Başkanlığı'ndan ayrıldığımı da bildiği için, be-

nim "karşı kamptan" olduğumu düşünmüş, dolayısıyla benim adayım olan birisinin asistan olmasını engellemeye yatkınlık kazanmış olabilirdi. Belki bütün bunlar o andaki kızgınlığımın kafamda yaratmış olduğu "vehim"lerden ibaretti, ama daha akla yakın bir açıklama da düşünemediğimi itiraf etmeliyim. Aklımın almadığı bir şey de gazetelere ilânlar verildikten, jüriler kurulup sınavlar yapıldıktan, olumlu yazılar yazılıp dekanlığa gönderildikten, hattâ dekanlık bizim raporumuz üzerine Rektörlüğe Ülker'in asistanlığa alınması için yazı yazdıkta sonra, bütün bunların bir çırpıda geri alınabilmesiydi! İşleri kim karıştırmışsa karıştırmıştı, ama aklı başında biri diye bildiğim dekanın Bölüm Başkanı'nın ikinci yazısı üzerine onu çağırıp en azından, "Bu ne perhiz, ne lâhana turşusu?" diye sorması gerekmez miydi? (İlerde bir gün kendisine bu soruyu sorduğumda, "Vallahi ben ne bilirim, Hüseyin beyciğim," diyecekti. "Ben böyle bir yazı gelince, demek ki artık felsefe asistanına ihtiyaçları kalmamış diye düşündüm, üzerinde de fazla durmadım. Ben ne bilirim işleri bu C. bey denilen herifin karıştırdığını? Sonra ben o zamanlar Sabahat hanımı da aklı başında biri sanıyordum, ne bilirim onun da C. bey gibi bir manyak olduğunu? Sizin bölümde de doğru dürüst bir adam yok ki birader! Biri gelir böyle der, bu ne biçim Bölüm ben de anlayamadım gitti Vallahi kardeşim!") Ne yazık ki, sayın dekanımız onu çağırıp hesap sormadığı gibi, eski Bölüm Başkanı olarak beni çağırıp bilgi almak ihtiyacını da duymamış ve Bölüm'ün isteğini aynen rektörlüğe iletmişti. Peki, hiç değilse rektörün bu işte bir bit yeniği olmasından kuşkulanıp, Bölüm Başkanı'nı sorguya çekmesi gerekmez miydi? Yoksa bu işler çocuk oyuncağı mı idi? Ama dediğim gibi, işin içinde neler döndüğünü bilmiyorduk ve öğrenmemiz de kolay değildi. O günlerde Üniversite çok daha ciddî sorunların çalkantısı içindeydi ve kimsenin basit bir asistanlık sorununun ayrıntıları üzerinde duracak hali yoktu.

Ülker'in başına gelenler son derece canımı sıkmıştı. Herhalde o sıralar ben de savaşma gücümü bir hayli yitirmiş olmalıyım ki, bunu kendi dâvâm yapıp hemen ortaya atılmamıştım. Mantık kitabı nedeniyle Leon beyle aramızda geçenler beni iyice karamsar yapmıştı. A. beyin fırsatçılığı ise başkaları için savaşma gücümü daha da yıpratmış olmalıydı. Bu nedenle o gün A. beye olup bitenleri anlattıktan sonra, bu işin peşini bırakmamalarını, daha olmazsa Üniversite aleyhine Danıştay'da dâvâ açmalarını salık vermekle yetinmiştim. Bu sözüm üzerine A. bey bir süre umutsuzca susmuş, sonra yerinde doğrularak, "Anladığıma göre, bize bu Üniversitede de yer yok" demişti. Oysa onun bu derece

karamsar olması için vakit çok erkendi. Onun bana bir "karamsarlık belirtisi" gibi gelen sözünün gerisinde başka bir niyetin yattığını aradan birkaç gün geçtikten sonra anlayacaktım. A. bey tekrar bir von Humboldt bursu bulup Almanya'ya gitmeyi plânlıyordu. Bunun için de benden bir "reference" mektubu istemeye gelecekti! Ülkenin bu karanlık günlerinde kendilerini dışarı atabilme umudu ona da, belli bir ölçüde Ülker'e de asistanlık işinin böyle beklenmedik bir biçimde suya düşmesinin yarattığı düş kırıklığını unutturacaktı. Yeni düşler eski düş kırıklıklarını bazan unutturabiliyor, ama kalp kırıklığına yol açan düş kırıklığını unutmak çok kolay değil. Nitekim Adnan'la Ülker von Humboldt bursunu alıp Almanya'ya gitmeye hazırlanırken beni bu sonuncu türden yeni bir düş kırıklığı bekliyordu.

Mantık kitabı yüzünden Leon beyin kalbimde açmış olduğu yara, aradan geçen üç dört ay içinde kabuk tutar gibi olmuştu, ama büsbütün kapanmamıştı. Kitabın yayınlanmasıyla bu yara yeniden açılacak ve daha da fazla kanayacaktı. Belki bu arada söylemeyi unuttum: İçimde Leon beyi "bağışlamak" için yaptığım bütün çabalara rağmen, onu büsbütün "suçsuz" bulamıyordum. Bir yol davranışı dostluğa sığmazdı, ayrıca yaptığı işin mantık reformunun "ruhuna" aykırı olduğuna inanıyordum. Kitabın çıkmasıyla birlikte bu kuşkumun salt bir "kuruntu"dan ibaret olmadığını görmek yaralarımın yeniden depreşmesine yol açacaktı. Kitap çıkana kadar kendimi "belki ben yanılıyorum" diye avutmaya çalıştığım da çok olmuştu. Hattâ çok değer verdiğine emin olduğum dostluğumuz pahasına da olsa salt reformun tehlikeye düşmemesi için böyle davranmış olabilirdi. Bu nedenle bazan yaptığım gibi, onu "nankörlük," hele "ihanet"le suçlamam hiç doğru olmazdı. Nitekim kitap yüzünden aramızda ilk şiddetli tartışmanın geçtiği gün, bir ara tekrar odama gelmiş, masamın önündeki sandalyeye oturup neredeyse ağlamaklı bir yüz ve heyecandan titreyen bir sesle bana şunları söylemişti: "Bakın, Hüseyin bey, belki artık yollarımız ayrılıyor, ama bir şeyi bilmenizi isterim: Ben her şeyimi, ama her şeyimi size borçluyum! Sakın istediğinizi yapmadım diye bunu unuttuğumu veya size arka çevirdiğimi sanmayın. Beni bugüne kadar tanıdıysanız, tanıdınız. Size olan borcumu hiçbir zaman unutmama imkân yok. Doğrusunu isterseniz, ben hayatımı da size borçluyum, çünkü siz olmasıydınız şimdi ben yoktum. Belki bugüne kadar size söylemedim, inanın ben sizi tanıdığım sıralarda ciddî bir şekilde intiharı düşünüyordum. Babam yeni ölmüştü, bütün aile sorumluluğu benim üstüme yıkılıvermişti. Hasta annem, üç yaramaz ve lâftan anlamaz çocu-

ğum ve karımla ortada kalıvermiştim. Siz de hatırlayacaksınız, babamın iki ortağı bir sürü borç bırakıp İsrail'e kaçmışlardı. Atölyede işlere devam eden iki üç usta da işler kesat diye bize doğru dürüst para vermiyorlardı. Ben sizi tanıdığım sırada bir ithalat firmasının yazışma işlerini yürütüyor ve bu işten ayda bana verdikleri 500 lira aylıkla apartman kirasını zor karşılıyordum. Bütün bunları size daha önce de anlatmıştım, biliyorsunuz. Onun için yeniden başınızı ağrıtmayayım, ama o sıralarda öylesine karamsarlık ve umutsuzluk içindeydim ki, intihar etmekten başka çıkar yol göremiyordum. Bu şartlarda yaşamaya devam etmenin benim için hiçbir anlamı kalmamıştı. Derken tesadüf sizi benim karşıma çıkardı. Benim elimden tuttunuz, üniversiteye aldınız. Sâyenizde uzman, asistan ve nihayet doçent oldum. Oysa ben ilerde bir gün üniversite hocası olmayı düşlemeye bile cesaret edemezdim. Sizin sâyenizde ben yeniden hayata doğdum. "Estağfurullah" demeyin, ben bunu lâf olsun diye veya salt gönlünüzü almak için söylüyor da değilim. Gerçek bu. Siz beni yeniden yarattınız, Hüseyin bey, lütfen söylediklerimi alaya almayın öyle! Hem mânen yeniden yarattınız, hem maddeten. Sâyenizde şimdi maddî durumumuz da düzeldi, bildiğiniz gibi. Otomobile kadar her şeyimiz var, hamd olsun. Ha, az kalsın unutuyordum, İstanbul'daki daireleri bile size borçlu sayılırız, zira Erenköy'de arsa alma fikrini de kafama sokan sizsiniz. Yoksa ben nereden düşünebilirdim öyle bir şeyi? Tekrar ediyorum, bugün neyim varsa hepsini, ama hepsini size borçluyum. Kariyerimi de, hattâ dediğim gibi, hayatımı da. Siz olmasaydınız, siz dost elinizi bana uzatmasaydınız, şimdi Leon Blumberg diye birisi yoktu, inanın!"

Leon bey bana olan şükran borcunu o gün ilk defa dile getiriyor değildi, ama bu defaki her zamankinden daha törensel, dolayısıyla daha dokunaklı bir tonda yapılmıştı. Yalnız Leon beyin bu defaki "öğleden sonrası itirafları"nın bir özür dileme, yani bir gönül alma amacına mı, yoksa "hesap kesme," yani "elveda" deme amacına mı yönelik olduğunu pek çıkaramamıştım. Gerçi Leon beyin bu fazla "cömert" bulduğum sözleri beni de bir hayli duygulandırmıştı, ama bütün bunlar yerine benden son davranışı nedeniyle kısaca özür dilemiş olmasını tercih ederdim. Oysa Leon bey ne o gün, ne de ondan sonra benden hiçbir şekilde özür dilemeyecekti. Benim de en çok ağırıma giden buydu. Ama dediğim gibi, belki de o haklıydı, dolayısıyla özür dilemesi için ortada bir neden yoktu. Hele şu kitap bir çıksın, gerçek durum asıl o zaman meydana çıkacaktı.

Sonunda biraz da kaygıyla beklediğim kitap çıktı ve kitapla birlikte gerçek durum da meydana çıktı. Ne yazık ki, bu kitap bütün kaygılarımı,

hattâ bütün korkularımı da aşacak derecede korkunçtu!

Yukarıda "biraz kaygıyla beklediğim" deyimini kullandım. Aslında kaygımın birbirine zıt iki yönü vardı! Kitap beklediğim kadar kötü çıkmazsa ben "haksız" çıkacaktım, ona canım sıkılıyordu. Yok, kitap beklediğim gibi kötü çıkarsa, Leon bey mantık reformunu tehlikeye atmış olacaktı. Birinci ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, hiç değilse dostluğumuz kurtulmuş olacaktı, dolayısıyla tercih edilebilirdi. Ama ikinci ihtimalin gerçekleşmesi hem dostluğumuzu, hem de reformu baltalayabilirdi, dolayısıyla inşallah gerçekleşmezdi. Ne yazık ki gerçekleşti. Evet, kitap gerçekten de "korkunç"tu.

İlkin, "Acaba önyargı ile mi hareket ediyorum?" diye düşündüm. İnsanın haklı çıkma amacıyla, bilinçli veya bilinçsiz nelere başvurabileceğini çok iyi biliyordum. Derslerimde üzerinde en çok durduğum konulardan biri de buydu. En aklı başında filozofların, hattâ bilim adamlarının bile, psikolojik kökleri kendini beğenme, kendini başkalarından üstün görme eğilimine kadar giden bu "haklı çıkma" tutkusundan kendilerini kurtaramadıklarını unutmuş değildim. N. Öner denilen adamın "Klasik Mantık" kitabını hiç beğenmemiş, dolayısıyla böyle birinden "hayır gelmeyeceği" sonucunu çıkarmamış mıydım? Bu adamın Leon beyle yazacağı kitaptan da "hayır gelmez"di! Aaa, ne görüyorum? Adam zaten yeni bir şey yazmamış ki, eskiden yazdığı "Klasik Mantık" kitabının bazı paragraflarını, aralarından ayrıntı saydığı kısımları çıkararak, olduğu gibi aktarmış, hepsi bu! "Acaba yanılıyor muyum? Bu kadarı da olmaz canım! Dur bakayım, şöyle bir karıştırayım önce..." Hayır yanılmamışım, satır be satır, aynı manâsı anlaşılmaz lâflar, aynı formel yanlışlar! Ay, deli olacağım! Demek adam oturmuş, eline makası alıp, eski kitabından bazı kısımları kesip kesip yan yana yapıştırmış, sonra bunları götürüp utanmadan Bakanlığa vermiş! En çok neye kızmalı, karar veremiyordum! Profesör unvanını taşıyan bir adamın kırk elli bin lira almak için başvurduğu bu aşağılık hileye mi, sözüm ona doçentlik tezi olarak yazılmış bir kitabın birbiriyle ilişkisiz paragraflarını bir lise kitabının ilk bölümü olarak sunmanın sorumsuzluğuna mı, yoksa Leon bey gibi kılı kırk yaran ve en küçük bir hatâyı gözden kaçırmayan son derece ağırbaşlı bir bilim adamının, böyle bir bölümün kitabın başına konmasına göz yummuş olmasına mı? Bence asıl suçlu şüphesiz Leon beydi. Zira o bu işbirliğine razı olmasaydı (ki bence razı olmamalıydı), böylesine rezil bir kitap hiçbir zaman yayınlanamazdı. Ancak Leon beyin bunu bile bile yapmış olmasını da bir türlü aklım almıyordu. Zira bir insanın böyle biriyle bile bile bir işbirliğine girmesi, bana 15 yaşındaki bir erkek çocuğun 75 ya-

şındaki bir kadınla evlenmesi kadar iğrenç, hattâ müstehcen geliyordu. (Nedense bu kitabı okurken o günlerde gazetelerde çıkan buna benzer bir evlenme haberini hatırlamıştım.) Hayır, Leon bey bu bölümü daha önce okumuş olamazdı, belki onu hiç görmemişti bile. "Klasik Mantık" kitabını da daha önce okumamış olduğu için N. Öner'in bu derece kötü bir şey yazabileceğini düşünememiş olmalıydı. Ama bu da elbet onu sorumluluktan kurtarmıyordu. "Reformdan ne kurtarırsak kârdır" düşüncesiyle hareket etmiş olsa bile, adamın yazdıklarını basılmadan önce okuması gerekmez miydi? Hem bu bölümü kitabın baş tarafına koymanın anlamı neydi? Bunu akıllarınca bazı kişileri gocundurmamak için yapmış olmalılardı, ama gene de insan bunları hiç değilse okur değil mi?

Hayır, Leon bey "Klasik Mantık" bölümünü okumamıştı!

Yalnız kitap basılmadan önce değil, basıldıktan sonra da okumamıştı! Pes doğrusu, pes! "Peki, neden ama?" Efendim, kitap çıkmadan vakti olmamışmış okumaya, çünkü kendileri de o sırada modern mantık kısmını yazmakla meşgullermiş! Kitap çıktıktan sonra da okumaya lüzum görmemişmiş, zira nasıl olsa bu bir şeyi değiştirmezmiş! Leon beyin bu tavrı beni iyice sinirlendirmişti. Böyle bir şey dünyada eminim ilk defa oluyordu ve Leon beyin bundan pek de rahatsız olmadığı anlaşılıyordu. Kızgınlığımı saklamaya çalışarak kendisine sorumluluklarını hatırlattığım zaman bana ne dese beğenirsiniz? "Aman, Hüseyin bey, siz de N. Öner'i dilinize dolamışsınız, hep onu eleştiriyorsunuz. Ya liselerde okutulan öteki kitaplardan haberiniz var mı? Klasik mantık adı altında okutulmakta olan öteki kitapları bir görseniz! Niye onlara sesinizi çıkarmıyorsunuz da, hep..." Dediğim gibi, insan bir yol "haklı" olduğuna karar vermeye görsün, ne yapsanız onu haksızlığına ikna etmeniz mümkün değil. "Leon bey, belli ki siz N. Öner'in yazdıklarını okumadığınız için böyle söylüyorsunuz. Ben de lisede klasik mantık okudum, bizim okuduğumuz klasik mantık iyi idi, kötü idi, orası tartışılabilir belki, ama hiç değilse "anlaşılabilir"di, oysa senin sayın profesörün yazdıklarından hiçbir şey anlamak mümkün değil. Zavallı belli ki kendi anlamamış mantığı. Üstelik klasik mantığın tümünü 49 sayfaya sığdıracağın derken konuyu büsbütün içinden çıkılmaz bir hale sokmuş. Size ne diyorum, eski kitabından bazı paragrafları makasla keserek bir araya getirmiş bu bölümü. Hiç böyle şey olur mu? Öteki mantık kitapları hiç değilse yüz elli, iki yüz sayfalık, bununki komprime bile değil. Onlarda da aslına bakarsan iş yok, ama iyi kötü anlaşılıyor. Bunun yazdıklarını anlayana aşkolsun. Ben bile az çok bu konuları bilmeme rağmen, okuduklarımdan hiçbir şey anlamıyorum da, bizim zavallı lise öğretmenleri ne anlayacak? Öğrenci-

lerin ise ne anlayacaklarını düşünün artık... Demek istediğim, bu bölümün modern mantığın ruhuna aykırı olması bir yana, klasik mantık hakkında da doğru dürüst bir şey öğretmesi mümkün değil, onun için..."

Leon bey burada, "Daha iyi ya, Hüseyin bey," diye sözümü kesti. "Bu kısmın anlaşılmaz oluşu da aslında bizim lehimize, zira ben eminim, birçok öğretmen zaten klasik mantıktan hoşlanmadığı için, anlamada da güçlük çekince bu kısmı atlamak isteyeceklerdir. Daha ne istiyorsunuz? Sizin anlayacağınız, kitaba bu bölümün konmuş olması sonucu pek fazla değiştirmeyecektir. Siz ne düşünürsünüz, bilemem, ama ben bu kanıdayım. Zaten Ankara'da tanıdığımız bir kaç öğretmene sordum, onlar da aynı şeyi söylediler. Dolayısıyla gördüğünüz gibi, öyle fazla telâş edecek bir durum yok. Ama bu arada bir iki öğretmen de sadece klasik bölümü okutmak isteyebilir, eh, o kadarına da göz yummak gerek artık!"

Leon beyin oportünizmi böylece bir defa daha su yüzüne çıkmış oluyordu. Ve ben bu tutumuna iyice sinirlenmeye başlamıştım. Gizli kapaklı, dalâvere kokan işlerden oldum olası nefret etmişimdir, bence her iş açıkça ve dürüstçe yürütülmeliydi. Leon bey ise bir takım karanlık hesaplar içinde görünüyordu. Sırf kendi istediğim olacak diye bir insanın bu tür yollara başvurmasını (o iflâh olmaz kantçılığımdan olacak) bir türlü hazmedemiyordum. En kutsal dâvâ bile insanın kişiliğinden fedakârlık etmesine değmezdi bence. Kitabı okuduktan sonra takıldığım bir nokta da, Leon beyle A. beyin modern mantığı bu arada üçüncü defa modernize etmiş olmalarıydı. İlkece buna bir şey denemezdi, ancak sanırım iki nedenle bu iş de hoşuma gitmemişti: Böylece üçümüzün bir arada yazdığı metinden bir hayli uzaklaşarak, bana her hangi bir borçları kalmamış oluyordu, bu bir. Bir de yeniden telif hakkı alabilmek için bir pürüz çıkmamasını hesap etmiş olabilirlerdi. Her iki kuşkumun da bir "kuruntu"dan ibaret olması mümkün. Bu gibi şeyler hiç değilse Leon beyin aklından geçmemiştir belki, ama onun bile bilinçaltının böyle bir hesap yapması da mümkün bence. Gerçeğin ne olduğunu gene Tanrı bilir. Ama neden sonra Leon beyin —daha önce "telif hakkı almayacağım" diye böbürlenmesine rağmen— bu kitaptan oldukça hatırı sayılır bir telif hakkı almış olduğunu kendisinden öğrenince bu kuşkumda da bir derece haklı olabileceğimi düşünmüşümdür. Gene de "Tanrı günahlarını bağışlasın" derim, belki de çocuğa karşı haksızlık ediyorum. Leon bey kitabın üstüne adını yazdırmayacağını da söylemişti ya o gün, belki bunu söylediği an çok samimî idi, ama bu adını yazdırmama arzusunda bile taktik bir amaç güttüğünü düşünmüştüm. Musevi asıllı olduğu için, iktidarda da sağcı ve milliyetçi bir hükümet bulunduğu için adının kapak-

ta görünmesinin sakıncalı olabileceğini düşünmüş olsa gerekti. Belki de bunu ona Bakanlıkta o zaman Rıza bey imâ etmişti, orasını da gene Tanrı bilir. Ama iç sayfalarda —galiba önsözde— kitabı yazan heyet üyelerinin adları bir bir yer alıyor, hattâ kendilerine ayrı ayrı teşekkür ediliyordu. "Görünüşler kurtarılmıştı" ya, siz ona bakın! Her ne ise, benim asıl demek istediğim bunlar da değil zaten. Sözü asıl şuraya getirmek istiyorum: Leon beyle Adnan beyin son yazdıkları "Modern Mantık" bölümü de çok kondanse, dolayısıyla çok zor anlaşılır bir hal almıştı. Değil hiç kurs görmemiş öğretmenlerin, iki defa kurs görmüş olanların bile bu bölümü anlamaları kolay olmayacaktı. Sonuç: Leon bey mantık reformunu kurtarayım derken, her şeyi berbat etmişti: Hiç değilse benim o zamanki kanım buydu.

Ama Leon beyin beni asıl düş kırıklığına uğratan davranışına henüz gelmiş değilim. Leon beyin yukarıda anlatmaya çalıştığım tutumu son derece canımı sıkmıştı, ama onun da bir gün gözlerinin açılacağını, dolayısıyla benim gibi gerçeği görmeye başlayacağını umuyordum. Kitap liselerde yeni yeni okutulmaya başlanmıştı, ne sonuç vereceği şimdiden bilinemezdi. Kaldı ki, bakarsınız yarın iktidar değişiverir, Ecevit başa geçer, o zaman klasik mantık bölümü de bir çırpıda kitaptan çıkarılıverir, dolayısıyla mantık reformu gene eski rayına otururdu. "Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı demeli"ydi. Gerçekten de hepimizin beklediği bu durum kısa zaman sonra gerçekleşecek, felsefe konusundaki düşünceleri Leon beyi de büyük umutlara sürükleyen Ecevit iktidara gelecekti. Ecevit'in bir süre önce muhalefetteyken "felsefe"nin önemi konusunda Hacettepe Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmayı dinlemiş olan Leon bey, kampüse döndüğüne sevincinden neredeyse uçuyordu. "Ah, Hüseyin bey, siz de olacaktınız da orada, dediklerini dinleyecektiniz. Hârika bir adam, üstelik felsefe hakkında tıpkı bizim gibi düşünüyor. Onunla mutlaka bir yolunu bulup işbirliği yapmalıyız. Eminim, bütün hayâllerimizi gerçekleştirebiliriz Ecevit iktidarda iken. Ha, ne dersiniz, Hüseyin bey, kendisiyle bir temasa geçmeyi düşünmez misiniz?" "Vade, Satan" sözü geldi o an nedense aklıma, ama Leon beye sadece alaylı bir bakıştan sonra, "gene, avanti soldato, değil mi?" demekle yetindim. Leon bey bu sözümden pek alınmış görünmedi. "Bakın, Hüseyin bey," diye devam etti. "Hatırlayacağınız gibi, bizim asıl niyetimiz felsefe dersini yeni baştan düzenlemekti, ama bugüne kadar bu hayâlimizi gerçekleştirmeye bir türlü fırsat bulamadık. Hava da pek elverişli değildi buna. Mantık için bile ne güçlükler çıkardıklarını biliyorsunuz. Şimdi bu işi ele almanın tam sırasıdır. Mübahat hanıma yazdırdıkları felsefe kitabının ne rezil bir şey

olduğunu siz kendiniz söylüyorsunuz. Düşünün, bugün bütün liselerde bu hanımın kitabı okutuluyor. Şimdi faaliyete geçmenin tam sırasıdır. Çocukça inatları bırakın da, gelin Ecevit'le temasa geçmenin bir yolunu arayalım. Hattâ isterseniz siz yalnız gidin, ama mutlaka bir görüşün kendisiyle. Sizin de onu çok beğeneceğinizden eminim. Felsefe hakkında düşündükleri tıpı tıpına sizinkiyle aynı. Siz de hep bu dersin çocukların özgün ve eleştirici düşünme yeteneklerini geliştirecek biçimde okutulmasını istemiyor muydunuz? Onun için bu işe başkaları el atmadan..."

Soğuk kanlı düşünülürse, Leon beyin dedikleri gene doğru idi. Gerçekten de felsefe dersiyle ilgili düşlerimizi gerçekleştirmemiz için bundan iyi "fırsat" ele geçmezdi. Ancak, ben o sıralarda "soğuk kanlı" düşünebilecek halde değildim. Leon beyle aramızda geçen olaydan sonra artık hiç kimseye güvenilemeyeceğini anlamıştım. Üstelik o günler öylesine "istikrarsız" günlerdi ki, reform gibi uzun vadeli işlere girmenin bir fayda sağlayacağı çok şüpheliydi. Ecevit bugün iktidara geçmişti, ama kaç gün dayanabileceğini Allah bilirdi. Kaldı ki, iktidara geliş biçimi de hiç hoşuma gitmemişti. Sen tut, ne idüğü belirsiz on bir adama bakanlık koltuğu vaat et, böylece onları ayartıp iktidar koltuğuna kurul. Bu benim karakterime bütünüyle aykırı bir davranıştı. Bunu Ecevit'in de karakterine yakıştıramamış olduğum için, ondan bayağı soğumuştum. Sonra daha iktidara geçmeden bir iki günde anarşiye son vereceğini iddia etmiş olması bu adamın —ne kadar iyi niyetli olursa olsun— çok "acemi" olduğunu gösteriyordu. Türkeş'ten ödü kopan Leon bey, Ecevit'in iktidara geçtiğini öğrenince düğün bayram etmiş ve bana, "Bakın, göreceksiniz, Hüseyin bey" demişti, "dediğini de yapacak, bir kaç günde değilse bile, çok kısa bir zamanda anarşiye son verecektir. Çünkü bütün felâket polisin tarafsız davranmamasından ileri geliyor. Polis sadece solculara yükleniyor, sağcılara ses çıkarmıyor, hattâ onlara arka çıkıyordu. Şimdi Ecevit bu duruma son verir vermez her şey yoluna girecektir, bakın görürsünüz." Dedim ya, "özlemsel düşünüş" bazan en aklı başında insanların bile kafasını çarpıtabiliyor. Leon bey hayatta tanıdığım en üstün yetenekli mantıkçıydı, bilimsel ve felsefî konularda bu mantığın gösterdiği inanılmaz virtüyözlük karşısında hayranlık duymamak elde değildi. Amma velâkin bir iki konu vardı ki, orada Leon beyin mantığı birden özlemsel düşünün emrine giriveriyordu. Bunlardan biri de Ecevit'in her şeyi bugünden yarına düzeltebileceğine inanmasıydı. Bu konuda ondan çok daha soğukkanlı düşünebildiğime inandığım için, daha Ecevit iktidara gelmeden Leon beye, "Anarşinin teşhisi konusunda sanırım Demirel daha gerçekçi," demiştim. "Bu öyle polisin tarafsızlaştırılmasıyla filân bir iki

günde çözülecek bir sorun değil. Hem bak göreceksiniz, Ecevit iktidara gelince anarşi daha da artacaktır, çünkü ona hem aşırı sol, hem aşırı sağ düşman. Ayrıca, ben Ecevit'in enflâsyonu da durdurabileceği kanısında değilim. Demirel iktisadî sorunları çok daha iyi bildiği halde enflâsyonla baş edemedi, o mu edecek? Sözün kısası, Ecevit iktidara geçerse hem anarşi, hem enflâsyon çok daha büyük boyutlara ulaşacaktır, benim kanım bu merkezde. Keşke sizin sandığınız, daha doğrusu umduğunuz gibi, anarşi yok edilebilse, ama ne yazık ki, bu onun üstesinden gelebileceği bir iş değil. Anarşinin bu boyutlara ulaşmasından da bence büyük ölçüde kendisi sorumlu zaten. Demirel'in sık sık tekrarladığı gibi, 1974'de hapishanelerdeki solcuları salıvermeyecekti. Hele DGM'lere karşı çıkışı, onun enternasyonal komünizmin oyunları hakkında hiçbir şey bilmediğini gösteriyor. Yani boş yere fazla umuda kapılmayın, Leon bey. İleride Türkiye iktisadî yönden Allende'nin Şili'sine dönerse, hiç şaşmam. Anarşiyle baş edemeyeceğinden ise adım gibi eminim."

Ne yazık ki, bütün bu "kehânet"lerim benim bile tahmin edemeyeceğim ölçüde gerçekleşti. Ancak Leon bey bana felsefe reformu için Ecevit'le görüşmemi teklif ettiği zaman Ecevit iktidara yeni gelmişti, dolayısıyla daha şimdiden fazla bir şey söylenemezdi. Aslında memleketin geleceği hakkında genellikle karamsar olduğum için, yeni reform serüvenlerine atılmaya pek niyetim yoktu, ama bir de Leon beyin bundan sonra mantık reformuyla ilgili tutumunun ne olacağını merak ediyordum.

Daha Ecevit iktidara gelmeden tek kitap uygulaması kamuoyunda birçok şiddetli tepkilere yol açmış, hele Mübahat hanımın "Felsefe" kitabındaki bir pasaj yüzünden kıyametler kopmuştu. Bir ara iş o kadar büyümüştü ki, bazı "milliyetçi" milletvekilleri Meclis'te hâmâsi nutuklar çekerek herkesi galeyana getirmeye kalkmışlar, hattâ yanlarında getirdikleri bir ders kitabını meslektaşlarının gözü önünde yırtarak duydukları infialin şiddetini dile getirmeye çalışmışlardı. Gazetelerde her gün bu konuda bir suçlama demeci çıkıyordu. Halk Partililer de bu fırsatı ganimet bilip iktidarın M.E.B.'na veryansın ediyorlardı. Bu gülünç koroya bir ara sayın Ecevit de katılacak ve gazetelerden kesip Leon beye göstermek için uzun müddet cebimde taşıyacağım bir demeç verecekti. Bu demeç değil Ecevit'e, Demirel'e bile yakıştıramadığım çok ilkel bir fırsatçılığın izlerini taşıyordu. Onu Leon beye gösterip, "Göklere çıkardığınız adam bu mu?" diye soracaktım. "Bu derece samimiyetsizliği politik machiavellicilik bile mazur gösteremez!" Leon bey de Ecevit'in bu demecini daha önce okumuş olmalı ki, gene suçlu suçlu başını önüne eğip sus-

muştu.

Felsefeye bu derece değer veren "aydın" ve "kültürlü" bir muhalefet liderinin salt politik hesaplarla zavallı bir felsefe profesörünün haksız yere teşhir edilmesi pahasına iktidara yüklenmeye kalkması bana bağışlanamaz bir küçüklük gibi gelmişti. Ben beklerdim ki, Ecevit, birkaç ahmak iktidar milletvekilinin başlattığı bir yaygarayı Demirel'e karşı bir silâh olarak kullanacak yerde, "bilim ve düşünce özgürlüğü adına" asıl bu şamatacı milletvekillerine karşı sesini yükseltsin! En basit fikir dürüstlüğü bunu gerektirirdi, değil mi? Ama hayır, o da fırsatı ganimet bilip iktidara çullanma yolunu tutmuştu. Yok mu ya, aklınca iktidarı yıpratacaktı. Demirel'e çatmak için "demirelvâri" taktikler kullanması bayağı sinirime dokunuyordu. Aynı taktiklerle on bir milletvekilini ayartıp iktidara gelmesini ise hiç bağışlayamıyordum. Bence, ne kadar süflî bir uğraş olursa olsun, politika oyunu da "centilmence" oynanmalıydı. Hele Ecevit gibi Batılı bir insana bu tür ayak oyunlarını hiç yakıştıramıyordum.

Mübahat hanımın kitabındaki bir pasaj yüzünden her iki tarafın kopardığı gürültüyü "bir bardak suda fırtına yaratmak" mı, yoksa "pireyi deve yapmak" diye mi nitelendirmeliydi, bilemiyorum. Bunu belki "pirelenmek" için fırsat kollayan bazı işgüzar milletvekillerinin "hamâkatına" vermek daha doğru olur. Daha çok bu gürültünün nedenlerini öğrenmek için, merak edip kitabı ben de okudum. (Keşke okumaz olsaydım. Nedenini ilerde anlatacağım.) Mübahat hanımın bütün "suçu," bilmem kaçıncı yüzyılda yaşamış olan ve bugün bile adı anılmayan bir İslâm tarikatının bazı dinî inanç ve pratiklerini kitabında "anması" idi. "Seni bozguncu hain seni, sen felsefe maskesi altında gizli gizli bölücülük yaparsın ha? Vurun kahpeye!" Bu yüzden zavallı Mübahat hanım, yalnız akıl almaz suçlamalara muhatap olmayacak, bu nedenle savcılık tarafından aleyhinde dâvâ açılacak, hattâ ben de bu dâvâda bilirkişi seçilecektim! "Zavallı Mübahat hanım," diyorum, çünkü gerçekten de karşılaştığı muamele, ancak Ortaçağ'ın en karanlık dönemlerinde rastlanabilecek türdendi. Böyle bir olayın modern Türkiye Cumhuriyeti'nde, üstelik 20. yüzyılın son çeyreğinde geçmesi akıl alır gibi değildi. İşin en acıklı yönü de, bu zavallı kadını savunacak hiç kimsenin ortalıkta görünmemesi idi! Ecevit de dahil olmak üzere, Halk Parti'lilerin de iktidarı yıpratmak için ona çullanmış olması beni iyice öfkelendirmişti. Hiç değilse "düşünce özgürlüğü" adına bu haksızlığa karşı bayrak açmalıydım. Nitekim oturup "Türkiye'de Felsefenin Sefâleti" başlıklı bir yazı yazacak, politik çıkarlar yüzünden ülkemizde hortlatılmış olan "Ortaçağ bağnazlığına" karşı veryansın edecek-

tim. Ama, heyhat, "Milliyet" gibi ileri görüşlü ve özgürlükçü demokrasiden yana bir gazete bile —polemiğe yol açabileceği gerekçesiyle— benim bu yazımı basmayacaktı. (Belki rahmetli İpekçi okumuş olsaydı, yazım basılırdı, ama ne yazık ki, o zamanlar bu konudaki kararları Ali Gevgilili veriyordu.)

Mübahat hanım olayı ülkenin geleceği ile ilgili karamsarlığımı büsbütün artırmış olduğu için, felsefe reformu ile ilgili düşüncelerim bana artık gerçekleşmesi imkânsız bir düş gibi görünüyordu. Bu nedenle Ecevit'in iktidarından da fazla bir şey beklemiyordum. Ama onlar başka hiçbir şey yapmayıp, sadece tek kitap uygulamasını bile kaldırsalardı, gene çok olumlu bir iş yapmış olurlardı. Zira biraz da Rıza beyin kafasının arkasından çıkmış olabileceğini düşündüğüm bu uygulama, bir çeşit "düşünme tekelciliği"ne yol açarak, zaten özgürce düşünmeye alıştırılmamış beyinleri büsbütün bağnaz yapabilirdi. Bu uygulama ile akıllarınca "milliyetçi" (yani kendileri gibi düşünen) bir gençlik yetiştireceklerdi. Böylece onları "zararlı" ideolojilerin etkisinden, ülkeyi de "komünizm tehlikesi"nden kurtarmış olacaklardı! Bu bence gülünç denecek kadar "çocukça," ama o derecede de tehlikeli bir düşünüştü. Bu nedenle uygulamaya engel olmak için benim de bir şeyler yapmam gerekirdi. Nitekim, bir defa da bu amaçla kaleme sarılacaktım. Ve işte beni hayatta en büyük düş kırıklığına uğratan olay da bu vesile ile meydana gelecekti.

O sıralarda bizim Üniversite daha önce sözünü ettiğim uzun boykottan henüz çıkmamış olduğu için, bu işlere ayrılabilecek biraz zamanım da vardı. Hiç değilse öğleden sonralarımın bir kısmını yeni çıkan felsefe grubu ders kitaplarını inceleyip eleştirmeye ayırabilirdim. Bu niyetimi Leon beye ilk açtığımda ne kadar "pirelenmiş" olduğunu gizleyememiş, hattâ "Bizim kitabı da eleştirecek misiniz?" diye sormuştu. Ben de yarı alaylı, "Hem de nasıl?" demiştim. "Canınıza okuyacağım, bundan hiç şüpheniz olmasın!" Şakam olmadığını bildiği için bu sözüm onu iyice telâşlandırmış olmalı ki, "Vallahi siz bilirsiniz, ama bize hiç dokunmasanız daha iyi olur. Gene kendiniz bilirsiniz, benden söylemesi" demez mi? Vay canına, şuna bakındı hele! Neredeyse bana göz dağı veriyordu! Gene alaylı bir tavırla, "Yavaş olun, Leon bey," demiştim o zaman, "hem sizi eleştireceğimi nereden çıkardınız? Herhalde eleştirilerim daha çok kitabın klasik mantık bölümüne yönelik olacak. O kısım hakkında ne düşündüğümü zaten biliyorsunuz. Onun için hemen telâşlanmanıza gerek yok. Öyle tehditkâr bir tonda konuşmanız ise size hiç yakışmıyor!" Fakat ben bu sözlerimin onu yatıştırmış olacağını beklerken, Leon bey daha da hırçınlaşarak, "Bizim de susacağımızı sanıyorsanız, çok yanılı-

yorsunuz, Hüseyin bey" diye dikleşmez mi? Aaa, küçük dilimi yutacağım, şimdi buna ne oluyor böyle? İyice kızmaya başladım, ama gene renk vermemeye çalışıyorum. İçimden, "Herif anlaşılan bu mantık kitabıyla iyice bozmuş" derken, dışımdan, "Vallahi siz bilirsiniz Leon bey," diyorum. "Burada 'biz' sözüyle kimi kastettiğinizi pek anlayamadım, ama elinizden geleni arkanıza koymayın. Sizin cevap verme hakkınızı elinizden alacak değilim elbet. Kaldı ki, yanlış bir şey yazarsam, onu düzeltmek yalnız hakkınız değil, görevinizdir de. Biz şimdiye kadar yüzlerce defa tartışmadık mı aramızda? Tartıştık ve ben kendi hesabıma bu tartışmalardan çok şeyler öğrendim. Ancak bu defa bana karşı daha eleştirilerimi bile görmeden tehditkâr bir tavır takınmanızın nedenini anlayamadığımı söylemek zorundayım. Arkadaşımsınız diye, başka biriyle yazdığınız bir kitabı eleştiremez miyim yani?" Leon bey hep somurtkan ve kızgın bir ifadeyle, "Eleştirmesine eleştirirsiniz elbet," diye çıkışıyor bana. "Ama ben sizin bu defa maksadınızın ne olduğunu biliyorum... (Neymiş maksadım?) Zaten Mübahat hanımın kitabı yüzünden ortalık karışmış durumda, şimdi siz de bizim kitabı eleştirmeye kalktınız mı, tamamdır artık." Nasıl Mübahat hanım yüzünden Rıza beyi işten attılar. Şimdi bunu duyunca, "Getirin bakalım şu mantık kitabını" diyecektir Bakan efendi, eminim bundan. Kim yazmış bunu? Bir de Leon Blumberg diye bir Musevi mi varmış yazarlar arasında, "derhal kaldırın bu kitabı piyasadan" diye bağıracaklardır benim adımı görünce... Ondan sonra ayıkla pirincin taşını!. Sizin bütün bunlar belki umurunuzda olmayabilir, ama benim umurumda. Bu nedenle mantık reformunu baltalamanıza engel olmak için elimden ne gelirse yapacağım, bunu böyle bilin!" Aaa, adam neredeyse beni dövecek!

Leon beyi ilk defa bu derece kızgın görüyordum. Kendini kaybetmiş gibiydi. Bu alınganlıktan, telâşlanmaktan da öte bir şeydi. Tanrım, tutku bazan insanı ne gülünç durumlara sokabiliyor! Nitekim bunca yıldır bana bağlı kalmış olan en iyi dostumun "mantık elden gidiyor" korkusuyla beni açıkça tehdit edebilecek duruma gelebilmiş olması da ancak böyle anlaşılmaz bir tutkunun ürünü olabilirdi. Belki aslında ona acımam daha doğru olurdu, ama bu kadarı da fazlaydı. Beni "düşman" görecek kadar ileri gitmesi büsbütün tepemi attırmıştı. Elimde olmayarak ona kapıyı gösterirken şöyle dediğimi hatırlıyorum: "Şimdi odamdan edebinizle çıkar mısınız lütfen! Bir daha da gözüm görmesin sizi! Sonra öyle ileri geri konuşmayın, kafam fazla kızarsa..." O bu tehdidim karşısında bir an ne yapacağını bilemedi, sonra birden yanıma gelip elime sarıldı ve biraz önceki sertliğiyle tam tezat teşkil eden bir tavırla bana yalvarmaya

başladı: "Hüseyin bey, deminki davranışımdan ötürü lütfen beni affedin. Bir an kendimi kaybettim galiba, ne dediğimi bilmiyorum. Rica ederim kusura bakmayın, bir an öyle bir paniğe kapıldım ki! Siz benim ağabeyim sayılırsınız, hattâ bunca yıl bana babalık ettiniz. Böyle saçma bir tartışma yüzünden dostluğumuza halel gelmesini siz de istemezsiniz herhalde? Bakın, sizden tekrar özür diliyorum. Hadi affedin lütfen! Affettiniz mi? Bana darılmayacağınızı biliyordum zaten, ama gene de bir an için çok korktum." Ve arkasından Leon bey ânî bir hareketle sarılıp beni yanaklarımdan öpmez mi?

Hem çok şaşırmış, hem de gene çok duygulanmıştım. Tam o sırada kapı açıldı, telâşla Raşel hanım içeri girdi. Daha girerken "Leon neredeydin, yemeğin soğuyor" diye bağırıyordu. Herhalde Leon beyin "mamasını" hazırlamış, onun gittiği yerden gelmediğini görünce benim odama aramaya gelmişti. Raşel hanım Leon beyi görünce, "Hem yemeğimi ısıt diyorsun, hem de ortadan kayboluyorsun, sonra yemeği tekrar ısıt, tekrar kaldır. Bıktım artık senin arkandan koşmaktan" diye her zamanki şikâyetlerini sıralamaya başladı. "Ama siz hak verin, Hüseyin bey, doğru söylemiyor muyum?" diyerek bana içini dökmeye başlayınca Raşel hanıma "İyi ki zamanında geldiniz," dedim. "Biraz daha gecikseydiniz, bu sefer benden dayağı yiyordu!" Raşel hanım, "Ah, keşke öyle bir şey yapsaydınız," diye iç geçirdi. "Ama bu gidişle bu işi galiba ben yapacağım. Vallahi bıktım usandım canımdan! İnanın ayakta duracak halim yok artık oraya buraya koşuşturmaktan. Yok suyumu getir, yok yemeğimi ısıt, yok çoraplarımı giydir, ben neyim, orta hizmetçisi mi, çocuk dadısı mı, hasta bakıcı mı, yoksa özel sekreter mi? Ha, haberiniz var mı bilmem, beyefendi artık bütün yazılarını da bana yazdırıyor. Vallahi bir gün hepsini bırakıp gideceğim, dayanamayacağım artık, burama geldi! Bana da yazık canım!" Leon bey, Raşel hanımın ağlamaya başladığını görünce, bir an suçlu suçlu yüzüme baktıktan sonra, gidip onun kolundan hafifçe tutarak, "Hadi Raşel, başlama gene," diyerek onu kapıya doğru yürütmeye başladı. "Hem ayıp, Hüseyin bey de bir şey var sanacak. Hadi sen şimdi git, ben şimdi geliyorum!" Raşel hanım, "Artık dayanamayacağım" diye diye odadan çıkarken ben gözlerimi her zaman yaptığım gibi suçlayan bir bakışla Leon beye dikmiş duruyordum. "Nedir sizden çektiğimiz kuzum?" diye söylenmeye başladığım zaman bile onun başka şeyler düşündüğü, bu arada Raşel hanımı büsbütün unutmuş olduğu her halinden belli oluyordu. Bir konuşmayı kaldığı yerden devam ettiriyormuş gibi, "Bakın, Hüseyin bey, sizden bilhassa rica ediyorum," dedi. "Şu yazıyı yazmaktan vazgeçin, ne olur? Benim hatırım için, bunca

yıllık dostluğumuzun hatırı için, beni kırmayın, ne olur? Hem yazacaksınız da ne olacak? Belki sadece bir iki düşmanımızı sevindirmiş olacaksınız, o kadar. Hadi, bana yazmayacağınıza söz verin, lütfen..." "Ah seni kurnaz seni, nasıl da bilirsin adam tavlamasını" diyen bakışlarımdan cesaret almış olmalı ki, tekrar elimi sıkarak (elleri de sanki mengene mübareğin!) "beni kırmayacağınızı biliyordum," diye teşekkür etmek istedi, ama bu defa beni o kadar kolaylıkla tavlayamayacaktı. Elimi elinin mengenesinden kurtardıktan sonra, "Bakın, Leon bey," diye sakin bir tonda söze başladım. "Darılmayın, gücenmeyin, ama öteki felsefe kitaplarıyla birlikte sizinkini de eleştirmek zorundayım. Birini eleştir, birini eleştirme, bu olmaz. Hem o zaman el âlem ne der? Herhalde böyle bir şeyi siz de kabul etmezsiniz sanırım. Amà korkmanız, telâşlanmanız için de bir neden görmüyorum ben. Hattâ salt içinizin rahat etmesi için size şu kadarı için söz verebilirim: Size okutmadan eleştirilerimi yayınlamayacağım! Önce siz okursunuz, yazdıklarımda bir yanlışlık bulursanız, bana söylersiniz. Ben de gereken yanlışları düzeltir, hattâ aşırılıkları törpüler, ondan sonra yayınlarım, tamam mı? Benden bundan fazlasını istemeye kalkmayın lütfen, anlaştık mı?"

Leon beyin aslında bu çözümden pek fazla memnun kalmamış olduğu belliydi, ama benim de ne kadar inatçı olduğumu bildiği için, "Peki öyleyse," dedi. "Ama mutlaka yazdıklarınızı bana göstereceksiniz, ona göre!" Raşel hanımın tekrar hışımla kapıda görünüp, "Leon, artık geliyor musun, gelmiyor musun" diye çıkışmasından sonra koşar adım odamdan çıktı. Bu defaki sürtüşme beni bayağı yormuştu. Hele Leon beyin yeri gelince bana kafa tutmaya bile kalkışabildiğini görmek canımı iyice sıkmıştı. Ama "gülü seven dikenine katlanır" derler, ben de Raşel hanım gibi bu dehânın bazı kaprislerine katlanmalıydım. Hele o zavallı kadınınkiler yanında benim Leon beyden çektiklerim bayağı önemsiz kalıyordu. Üstelik ben istediğim an onun kıçına bir tekme vurup başımın çaresine bakabilirdim. Ona karşı büyük bir hayranlık duyuyordum, bu doğruydu, özünde çok iyi ve dürüst bir insan olduğu için de dostluğumuzun yıkılmasına gönlüm kolay kolay razı olmazdı, ama sonuç olarak göbeklerimiz birbirine bağlı değildi ya. Daha olmazsa çeker giderdim. Ama ya Raşel hanım, o ne yapabilirdi? "Artık dayanamayacağım, kaçacağım, hepsini bırakıp gideceğim" dediği çok oluyordu, ama hiçbir yere gidemeyeceğini kendisi de çok iyi biliyordu. Bir kere nereye gidecekti? İhtiyar, hasta, bakıma muhtaç annesinin yanına mı? Annesi de öteki kızının evinde bir sığıntı gibi oturmuyor muydu? Sonra bunca yıldır bin bir sıkıntılarını çektikten sonra, tam büyüyüp uslanır gibi oldukları sırada üç çocuğunu

bırakıp nasıl gidebilirdi? Üstelik onları çok da seviyordu... Öte yandan ise Leon beye dayanılır gibi değildi. Çünkü bu küçük adamın bütün istek, arzu ve kaprislerini yerine getirebilmek için en azından bir düzine kadına ihtiyaç vardı. Bunun Leon bey de farkındaydı ve kendisini Raşel hanıma affettirmek amacıyla bir defa şakadan şöyle demişti: "Biliyor musunuz, Hüseyin bey, Atatürk'ün çok evliliği yasaklaması çok kötü oldu, yoksa ben şimdi beş altı hanım alır rahatıma bakardım. Öyle ya, biri ev işlerimizi, biri çarşı pazar işlerimizi, biri çocukların dadılığını, dördüncüsü sekreterliği, beşincisi de beni oraya buraya getirip götürme işini, altıncısı da... dur bakayım, daha ne kaldı geriye?.." Burada araya ben girip, "Anladım, anladım, söylemeye hacet yok," deyince, Raşel hanım kendisini tutamayıp, "Aman, hele bir de öylesini bulsa, ne kadar sevinirdim. Çünkü yatakta da rahat yok insana" diye içini boşaltma fırsatını bulmuştu.

Efendim, daha önce de galiba sözünü etmiştim; Leon bey bir hastalık hastasıydı, bütün sorun da buradan doğuyor ya... Ama, gene de kimsenin günahına girmek istemem: Galiba oldukça ciddî bir "tachicardie"si olmasının da bunda büyük payı vardı. Sizin anlayacağınız, Leon bey "her an ölebileceği" inancındaydı. Aslında hepimiz her an ölebiliriz, ama bir insanın cüzdanında para taşır gibi her an ölümü de yanında taşıdığını düşünmesi ne de olsa başka. Oysa Leon bey erken ölmek istemiyordu, nasıl olsa bir gün (inşallah yakında) ölüme de çare bulunacağına inandığı için, bu arada bir kazaya uğrayabileceği düşüncesi onun bir an peşini bırakmıyordu. Dediğim gibi, Raşel hanım onun can simidiydi. Eğer kazara beklenmedik bir kriz gelirse onu kurtarabilirdi, hattâ kurtarmalıydı! Onun için Raşel hanım, belki bir ders dışında, hiçbir zaman yanından ayrılmamaya büyük özen gösteriyordu. Sınavlarda bile Raşel hanım mutlaka yanında olduğu için, öğrenciler ona da "Hoca hanım" demek inceliğini gösteriyorlardı.

Galiba bazı bağlılıklar birden çok duygudan oluşuyor, onun için burada da bir veya iki neden aramak yanlış olsa gerek... Hem neden Raşel hanıma kadar gidiyordum? Asıl beni bu küçük, çelimsiz adama bağlayan bağların yumağını çözmeye çalışmam daha doğru olmaz mı? Olur olmasına, ama bu da çok güç ve nazik bir iş. Ben iyisi mi, gene daha sonraki görüşmelerimizden söz edeyim. Sözüm ona bizim şu ünlü düş kırıklığını anlatacaktım, ama ne olduysa oldu ve bir türlü konuya giremedim.

Ben o gün Leon beyi yatıştırdıktan sonra, "felsefe" grubuna giren lise ders kitaplarını ciddîyetle incelemeye başladım. Bu kitapların ortak bir özelliği olduğu hemen dikkatimi çekmişti: Hepsi profesör unvanını taşıyan kişiler tarafımdan yazılmıştı. Rıza bey tek kitap uygulamasının

doğuracağı tepkileri de hesap ederek kendini güvene almak istemiş olmalıydı. Öyle ya, bu konuda herhangi bir itiraz gelecek olursa, "İyi ama, biz bu kitapları memleketin en büyük otoritelerine yazdırdık" diye böbürlenebilirdi. Ayrıca, Bakanlık böylece bu kitap işini ne kadar ciddîye aldığını da kanıtlamış olmuyor muydu? O zamana kadar önüne gelen lise hocası bir iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra hemen kitap yazmaya kalkışmış olduğu için, ders kitabından geçilmiyordu. Bu durum hem büyük bir kargaşa yaratıyor, hem de durmadan Bakanlığın başını ağrıtıyordu. Zavallı Rıza beyin bu yüzden kitap okuyup rapor yazmaktan iflâhı kesiliyordu. Bu işi profesörlere devrederse bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı. Hem yıllardır taşıdığı bu ağır yükten kurtulmuş olacak, hem de (şüphesiz Rıza bey sadece bu soylu amaçla hareket ediyordu!) liselerin kültür seviyesini yükseltmiş olacaktı. Öyle ya, bir lise hocasının kitap yazmasıyla koca bir profesörün kitap yazması aynı şey miydi? Profesör bu, boru mu? Rıza beyin samimî düşüncesi bu muydu, bilemem, zira o da benim gibi nice kof profesörler tanımıştı yakından, ama "başkalarının" böyle düşünmediğini biliyordu, dolayısıyla başta kendi Bakan'ı olmak üzere, daha pek çok önemli zevatın onu bu dâhiyane fikrinden ötürü tebrik edeceklerinden de emin olabilirdi. Mutlaka herkes kitap yazma işini lise öğretmenlerinin elinden alıp sayın "profesörler"e vermekle, Bakanlığın çok olumlu, hattâ çok "ileri" bir adım attığını düşünecekti. Hem ne idi o eski lise kitaplarının hali öyle?

Ama biz gene asıl konumuza dönelim.

İlk gözden geçirdiğim sosyoloji dersi kitabı "Kâmuran Kurtkan" adlı İstanbul'lu bir profesör tarafından "kaleme alınmış"tı. Burada bilerek "kaleme alınmış" deyimini kullanıyorum, zira sonradan kadın olduğunu öğrendiğim bu pek sayın profesörün yaşından beklenmeyecek kadar eski (neredeyse "köhne") bir dil kullandığı hemen göze çarpıyordu. ("Ulan Rıza, nereden bulursun böylelerini?"). Dili yüzünden bu kitabın basında (elbet sol basında!) şiddetli eleştirilere uğradığını daha önce de duymuş, hattâ bu eleştirilerden bir kısmını kendim de okumuştum. Kimsenin diline karışmak doğru olmaz, evet anladık, ama sayın profesör, hangi ülkede yaşıyorsun ve senin bu kitabın kimlere hitap ediyor, bir düşünsene! İnsan bir lise kitabında artık bugünkü kuşakların hiç duymadıkları Osmanlıca sözcükleri kullanır mı? Siz özel olarak yayınlayacağınız kitaplarınızda hangi dili kullanırsanız kullanın, orası yalnız sizi ilgilendirir, ama bütün Türkiye liselerinde yalnız sizin kitabınızın okutulacağını bile bile, böylesine "eskimiş" bir dili nasıl kullanırsınız? (Ah, Rıza bey ah, bütün bunlar sizin başınızın altından çıkmış olmalı. Ama bize fazla "Öz-

türkçe" sözcükler kullanıyorsunuz diye az mı kan kusturmuştunuz. Oysa biz hiç değilse "anlaşılmaz" sözcükler kullanmıyorduk. Siz milliyetçi geçinenler, yok musunuz?...) Bir zamanlar rahmetli Z.F. Fındıkoğlu hocam bana ne demişti: "Öztürkçe adı altında yeni bir Osmanlıca yaratıyorlar, ben buna tutuluyorum. Yoksa Türkçenin sadeleşmesine karşı değilim." Peki, bu eski Osmanlıca'ya ne demeliydi? Fındıkoğlu'nun yetiştirmesi olduğu anlaşılan bu sayın bayan profesörün dil konusunda hocasından da "geri" kalmış olduğu anlaşılıyordu.

Ancak bu dil konusunun ne kadar tartışma götürür olduğunu bildiğim için, kitabın diline kızıp içeriğini dövmem de doğru olmazdı, dolayısıyla kitabı bilimsel ve pedagojik yönden, elimden geldiğince objektif (lâfa bak, lâfa!) bir biçimde eleştirmeliydim. "Bu dili kullanan bir yazardan hayır gelmez," türünden önyargıları da mutlaka bir yana bırakmalıydım.

Kâmuran Kurtkan kitabında daha çok tanım (tarif) komprimeleriyle konuya giriyordu. A be kadın, çocuklara böyle komprimeleri yutturmaya kalkacağına, herhangi bir sosyal olayı (En basitini canım, öyle fazla karmaşık olanlarına da gitmeye gerek yok!) ele alıp, gene basit bazı sorular sorarak, bunun nasıl incelenebileceğini göstermeye çalışsan, daha iyi olmaz mı? Hayır, ille işe "tanım" komprimeleriyle başlanacak, tanım haplarıyla devam edilecek! Hep tanım, tanım, tanım! (Sayın profesör 'tarif' diyorlar ama ben gene müsaadeleriyle "tanım" diyeceğim. Ama dikkatli ol, sayın Batuhan! Gene kızmış görünüyorsunuz! Evet, doğru, kızmamam gerek, az kalsın unutuyordum.) Seri çocuklara örnekler vererek "sosyal olay" nedir, önce onu anlat, ondan sonra gene örnekler yardımıyla bir sosyal olayı anlatmak veya açıklamak ne demektir, onu anlatmaya çalış çocuklara, ancak en sonunda, o da mutlaka gerekli ise, tanımlara geç. Hem tanımlara ne gerek var? Bir gerek olsa bile, çocuk bunu sonunda kendisi bulup çıkarabilmeli, öyle değil mi? Hem daha sosyolojinin uğraştığı sosyal sorunların ne türden sorunlar olabileceğini çocuk canlı örnekler üzerinde anlayıp dinlemeden "Sosyoloji nedir?" diye sormanın bir âlemi var mı? Arkasından da hemen hazırlop cevaplar, yani komprime tanımlar!

Bu komprine yutturma yönteminin, yani bugüne kadar eğitim sistemimizde "ezbercilik" denilen müzmin hastalığın genç beyinleri körleştirdiğini bu sayın profesör de hiç anlamamış görünüyordu, dolayısıyla yazdığı kitabın "bilimsel içeriği" ne kadar sağlam olursa olsun, pedagojik bakımdan beş para etmezdi. Yazdığım eleştiride de en çok bu nokta üzerinde duracaktım. Şimdiye kadar gördüğüm bütün kitaplar aynı hastalık-

la "mâlûl"dü. Bunlar Batı'da üretilmiş bilgileri —üstelik çoğu zaman da beceriksiz bir biçimde— komprime halinde aktarmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bu yüzden bize sunulan ders kitaplarında çocuklar için her bilgi biraz "ilâç" kokuyor, dolayısıyla genç beyinlerde genellikle ilâçlara duyulan tepkinin aynısının doğmasına yol açıyordu. Genellikle bir ilâç herhangi bir hastalığın tedavisi için kullanılır, ilâcı alan da bu umutla ilâcın acılarına katlanır. Ancak bizim çocuklara sunulan bilgi komprimeleri onların bilgi açlıklarını gidermek şöyle dursun, düşünme sağlıklarını bile bozabilirdi. Ne yazık ki, elimdeki sosyoloji kitabı da bu tür komprimelerden oluşuyordu, hem de bir kısmı güçlükle yutulabilir türünden komprimeler...

Prof. K. Kurtkan'ın kitabı sınavı başarıyla verememişti. Sıra bizim Belma ile Sabri Özbaydar'ın yazdığı psikoloji kitabına gelmişti. Yazarların ikisi de çok yakından tanıdığım ve sevdiğim insanlar olduğu için, "bilimsel objektiflik" (her ne demekse) daha da güç olacaktı. Sayın Kurtkan'ı tanımıyordum, ne görmüşlüğüm, ne duymuşluğum vardı. Dolayısıyla gerektiğinde ona istediğim gibi verip veriştirebilirdim, ama Belma ile Sabri'ye bunu nasıl yapabilirdim? Onlarla yalnız tanışmıyor, üstelik de çok sık görüşüyordum. Yazın İstanbul'a gidince onların mutlaka Burgaz'daki evlerinde arar, bulurdum. Denize bakan taraçada oturur, tatlı tatlı sohbet ederdik. Belma öğrencim bile sayılırdı, Sabri ise kaç yıllık arkadaşımdı. Şimdi ister misin bunlar da Kurtkan'ınki gibi bir kitap yazmış olsunlar? Olur mu olur. Peki, ben ne halt ederim o zaman? Düşündüklerimi yazsam bir türlü, yazmasam bir türlü. (Ulan Rıza, Allahından bul e mi? Nedir bu senin yüzünden çektiklerim? Bakanlıkta artık yüzünü görmekten kurtulmuştum, ama işte gene çıktın karşıma!) Sabri, Rıza beyin de çok samimî arkadaşıydı ve işini de bildiği için Ankara'ya her gittiğinde onu makamında ziyaret etmeden geçmezdi. Herhalde Rıza bey hem yakın arkadaşı olduğu, hem de dil konusunda onu kendi paralelinde gördüğü için psikoloji kitabını yazma işini ona vermişti. Her ne hal ise, bu kitabı eleştirmek işi de şimdi bana düşüyordu. Ne yapsam, ne etsem bilmem ki? Uzunca bir tereddütten sonra, "Bismillâh" deyip kitabı okumaya başlıyorum. Aaa, hayret doğrusu, hiç de fenaya benzemiyor. Biraz daha okuyorum. "Aferin Sabri, beni mahcup etmeyeceksin galiba!" Kitabın dili de pek fena sayılmaz. Gerçi pedagojik bakımdan benim idealle-rime tam cevap verdiği söylenemez, ama Kurtkan'ın sosyolojisini okuduktan sonra bu onun yanında zemzemle yıkanmış sayılır. Çok şükür dostlarımı yerin dibine batırmam gerekmiyor ya, bu bile yeterli bence. Bu badireyi de böylece atlatmış olduğuma sevinerek, "Felsefe'ye Giriş"

kitabına geçiyorum.

Daha kitabı açmadan içimde bir sıkıntının kıpırdamaya başladığının farkındayım. Karmakarışık duygular içindeyim. Bir yandan bu kendini beğenmiş hanıma kızıyorum, bir yandan da acıyorum. Kızmamın birçok sebebi var: Leon bey de, ben de onun hocalık ettiği Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde tam yedi yıl —bedavadan— hocalık ettiğimiz halde bir gün olsun kapımızı çalıp da, "Nasılsınız, ne âlemdesiniz?" diye sormaya tenezzül etmemişti. Oysa ilk geldiğimiz gün bizim için ne kadar tezahüratta bulunmuştu! Demek ki yapmacıkmış. Bu bir. Sonra Suvar gibi bir dehâyı, devlet doktora yapmak üzere yabancı ülkelere göndereceği öğrenciler için açtığı sınavda "yeterince başarılı" bulmamıştı, etti iki. Ayrıca Fakültedeki öğrencilerine karşı çok haşin davrandığını, sınavlarda derste söylediklerini aynen tekrarlamayan öğrencilerini hemen "çaktırdığı"nı duymuştum. Hele çocuklara ders notlarını çoğaltıp dağıtmamış olmasını hiç affedemiyordum, etti üç. Daha? Ha, yıllarca öğrencilerini notsuz bırakan bu hanım şimdi Bakanlıktan (yani gene bizim Rıza beyden) teklif alınca, hemen kolları sıvayıp birkaç ay gibi çok kısa bir zaman içinde bir lise felsefe kitabı yazıvermişti. (Meğer bu lise kitabı da onun D. T. C. Fakültesi'nde verdiği derslerin notlarından derlenmişmiş, ama ben işin bu yönünü neden sonra öğrenecektim. Ben de bu kadar kısa bir zamanda koca bir lise ders kitabı nasıl yazılır diye şaşıyordum. Meğer işin içinde iş varmış!) Bu davranışını da hoş karşılamamıştım, zira bu işte de bir fırsat düşkünlüğü kokusu seziliyordu. Bence akademik haysiyet sahibi bir kimse kendisine gizlice yapılmış olan böyle bir teklifi kabul etmemeliydi, kaldı ki ağır başlı bir bilim adamının bu kadar kısa sürede bir kitap yazması düşünülemezdi. Etti dört. Mübahat hanıma kızmamın motifleri arasında belki aransa başkaları da bulunabilir, ama bu kadarı da yeterlidir sanırım.

Belma ile Sabri konusunda olduğu gibi, bu yeni durumda da "eleştiricinin dilemması" ile karşı karşıyaydım. Kızdığım, hattâ sinirlendiğim bu hanımın kitabını eleştirirken bilimsel yan tutmazlık ejderhasıyla nasıl baş edecektim? İşin kötüsü, daha kitabı elime alıp incelemeye başlamadan, "İnşallah sandığımdan da kötüdür" demeye başlamıştım ve kitapta bulmayı umduğum her yanlışın üstüne aç bir kaplan gibi atılmaya, elime geçirebildiğim her kusuru sadistçe bir haz duyarak teşhir etmeye hazırlanıyordum. Onu didik didik etmeli, iler tutar yanını bırakmamalıydım. Tam ben içimden geçen yamyamca duygulardan habersiz, önümde duran "şikâr"ın üzerine atılmak üzereyken, Leon bey kapıda göründü. Yüzümdeki garip, hattâ belki de korkunç ifadeden o da bir an telâşa kapılmış olmalı ki, hızla masama yaklaşıp önümde duran kitabın ne kitabı

olduğunu anlamak istedi. Bunun mantık kitabı olmadığını görünce de rahatladı ve biraz da suç ortaklığı kokan bir ses tonuyla, "Çok mu kötü?" diye sordu. "Daha okumaya fırsat bulamadım, neden sordunuz?" "Hiç, içeri girdiğimde çok kızgın görünüyordunuz da... Acaba dedim..." Leon bey o ilk tartışmamızdan sonra sık sık odama gelip durumu öğrenmeden edemiyordu. Aklı kendi kitapları konusunda neler yazacağıma takılmış gibiydi, zira ne zaman bir şey yazdığımı görse hemen eğilip bakıyor, kendilerinden bahsetmediğimi anlayınca düş kırıklığına uğramış bir halde yanımdan ayrılıyor, ama aradan iki üç saat geçmeden tekrar geliyordu. Onun bu hali başta biraz sinirime de dokunmuştu, ama zamanla bu gidip gelmelere alışmış, hattâ onların kitabını en sona bırakarak ona biraz da işkence ettiğimi görerek bu oyundan hoşlanmaya başlamıştım. Leon beyin ikide bir odama girip çıktığını görenler, onun çok sevdiği hasta çocuğunu ameliyattan önce sık sık hastanede ziyarete giden çaresiz bir babaya benzetebilirlerdi. Leon beyin bu hali bana hem biraz komik, hem de biraz dokunaklı görünüyordu. Sizin anlayacağınız, Leon bey "trajikomik" bir durumdaydı. Bu defa da karşımda süklüm püklüm durduğunu görünce, "O demin yüzümde gördüğünüz ifade Mübahat hanıma karşı olan önyargılarımı yansıtıyordu," diye söze başladım. "Hep size sormak istiyordum, ama nedense her defasında unutuyorum: Siz bu hanımın kitabını okudunuz mu? Sizin bu konuda ne düşündüğünüzü çok bilmek isterdim, çünkü ona haksızlık etmekten korkuyorum. Bana biraz yardımcı olamaz mısınız? Hem bu kitap yalnız beni değil, sizi de ilgilendiriyor, öyle değil mi?" Leon bey bir an düşündü, sonra hoşnutsuzluk belirten bir yüz ifadesiyle, "Korkarım, bu kadın, bizim sandığımızdan da beter bir megaloman," diye söze başladı. "Ben kitabını okumadım. Biliyorsunuz, benim böyle şeylerle uğraşmaya vaktim yok. (Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!) Ama geçen gün bizim Davit, bana bir yerini gösterip, 'Baba bundan sen ne anlıyorsun?' diye sordu. Biliyorsun, bizim Davit artık lise son sınıfta. Bir defa okudum, iki defa okudum, ama bir şey anlayabilene aşk olsun. Davit'e de ne diyeceğimi şaşırdım. İşte durum bu merkezde. Bakalım, merak ediyorum, siz bir şey anlayabilecek misiniz?"

Hayır, ne yazık ki anlayamayacaktım. (Hem anlasam da ne çıkardı?) Sözüm ona bir lise ders kitabı olarak yazılmış olan bu "Felsefe'ye Giriş" adlı eserde büyük bir Bölüm nedense "İslâm Felsefesi"ne ayrılmıştı. (Bunun nedenini, dediğim gibi, daha sonra öğrenecektim.) Ama bu alanda uzman olduğu söylenen bu sayın profesör bu işi bile yüzüne gözüne bulaştırmışa benziyordu. Bu haliyle bu kitap çocukların felsefeye

"girmeleri"ne yardımcı olmak şöyle dursun, onları her türlü felsefeden bucak bucak kaçmaya itmekten başka bir işe yaramazdı. Aman Allahım, bu kitapta da nelerden söz edilmiyordu! Ama hep Hamlet'in dediği gibi, "Sözler, sözler, sözler." Bu sözlerin gerisindeki manâyı anlamak, daha doğrusu, bu sözlerin ne maksatla söylenmiş olabileceğini anlamak, değil lisedeki öğrencinin, biraz felsefe kültürü almış yaşlı başlı kimselerin bile harcı değildi. Böyle bir kitabı ne felsefe öğrencisi anlayabilirdi, ne de felsefe öğretmeni. (Nitekim bir gün yolda rastladığım eskin bir öğrencim, "Hocam, inanın, bu derse girerken sinir krizleri geçiriyorum" diyecekti.) Hele bir Kant bölümü vardı, akıllara seza! Zavallı çocuklar ve zavallı öğretmenler bu "mânevî işkence"ye nasıl katlanacaklardı kim bilir? (Gene Allahından bul, e mi Rıza! Öbür dünyada iki elim yakanda olacak, bunu böyle bil!) Üstelik kitapta bir profesöre yakıştırılamayacak küçüklü büyüklü bir takım "maddî" hatâ da göze çarpıyordu.

Kitabı daha incelemeye başlamadan, "İnşallah, tahmin ettiğimden de kötüdür" diye geçirmiştim ya aklımdan, kitap bunu düşünürken aklımdan geçenlerden de daha kötüydü. Başta yazarına karşı duyduğum antipati, sonunda gerçek bir öfkeye, daha doğrusu bir "infial"e dönüşmüş bulunuyordu. Bir yol bu kadar kötü bir kitap yazmış olduğu için kızıyordum yazara. Üstelik tek kitap yazma konusunda göstermiş olduğu "fırsat düşkünlüğü" de kızdırmıştı beni. Ama en çok öfke ve gazabımı üstüne çeken, yazarın bu kitapta kullanmış olduğu "dil"oldu. Benim bildiğim, sayın profesör yazılarında şimdiye kadar benimkinden de "arı," dolayısıyla "aşırı" Türkçe kullanırdı. Ama bu kitabın dili tam da Rıza beyin özlemini çektiği, üstelik stilsiz bir Osmanlıca idi. Belki yazar kendi metnini eskisi gibi Öztürkçe yazmıştı, ama onu Rıza beyin Osmanlıcalaştırmasına müsaade etmiş olmalıydı. (Boynun kopsun, e mi Rıza!) Sizin anlayacağınız, yazar dilini satmıştı! Bir kadının —yaşam savaşında— iffetini satmasını bile anlayabilirdim, ama bir insanın dilini sattığına ilk defa tanık oluyordum. Bu benim gözümde inanılmaz olduğu kadar bağışlanamaz bir davranıştı da, zira bir insanın kullandığı dilin, onun kişiliğinin en ayrılmaz parçası olduğuna inanıyordum.

Nasıl eleştiri arzusunun uyanmasında antipatinin önemli bir payı varsa, anlaşılan öfke de eleştiri neşterini biliyor, infial ise onu acımasız yapıyor. Yok bilimsel objektiflikmiş, yok efendim yan tutmazlıkmış, onların hepsi lâf, işin aslına bakarsanız. İnsan şu veya bu nedenle bir yazara kızmaya görsün, artık yazarın iyi yönlerini görmesi mümkün değil. Bu görevin yazarı sempatik bulanlara düşmesi de doğal bence. Sonuç olarak okuyucu çeşitli eleştirmenlerin yargılarını kendi izlenimlerinin süzge-

cinden geçirerek kendine göre bir değerlendirme yapacaktır. Sözü şuraya getirmek istiyorum: Ben sayın profesörün kitabında övgüye değer hiçbir şey bulamamış olduğumu itiraf etmek zorundayım. Ama, dediğim gibi, yazdıklarının övgüye değer yanlarını "arayamazdım" ki, "bulabileyim". İş sonunda galiba hep sempatilere ve antipatilere dayanıyor. Daha ilk bakışta sempatik veya antipatik bulduğunuz insanlar olduğu gibi, daha ilk okuyuşta övgüye veya yergiye değer bulduğunuz yazarlar da oluyor. Ama galiba ilk sempatiler ve antipatiler gene de çok önemli, zira sempatinin sonradan antipatiye dönüştüğü haller çok az oluyor, hele antipatinin sempatiye dönüştüğü haller daha da az olsa gerek. Bu da, sanırım, insandaki negatif duyguların pozitif duygulardan çok daha güçlü olmasından ileri geliyor. Onun için, biliyorum, yan tutmazlık adına ne kadar zorlanırsam zorlanayım, "Felsefe'ye Giriş" adlı kitapta "sevimli" bir yan bulmam mümkün değildi. Belki başta yazarını sevimsiz bulduğum için kitabını da sevmemiştim, ama kitabını inceledikten sonra yazarı bana daha da sevimiz görünmeye başlamıştı. Hattâ, ne yalan söyleyeyim, başta yazara karşı duyduğum belli belirsiz antipati sonunda neredeyse bir nefrete dönüşmüş gibiydi. Keşke hiç okumasaydım kitabını, nereden de okudum! (Ah, Rıza Ah, akılsızlığın yüzünden o zavallı kadına da ne kötülükler ettiğinin farkında mısın bilmem?)

Ders kitapları hakkında yazdıklarımın her biri bittikçe Melda hanıma daktilo ettiriyor, sonra da bir kopyasını Leon beye verip okutuyordum. "Sosyoloji" ile "Psikoloji" hakkındaki eleştirilerim üzerinde pek fazla bir yorum yapmamış olan Leon bey, "Felsefe'ye Giriş" hakkında yazdıklarımı okuduktan sonra ilk beni görmeye geldiğinde nedense biraz "durgun" görünüyordu. Kendine verdiğim kopyayı bana uzatırken, "Doğrusu yazdıklarınızı okurken, içimden 'Oh olsun' demek geçti," diye söze başladı. "Zira bu hanıma ben de son zamanlarda iyice içerlemeye başlamıştım, ama insan biraz düşününce gene de acıyor. Bu kitap yüzünden başı zaten dertte, biliyorsunuz. Sonra ailevî bir takım problemleri varmış, duyduğuma göre. Kocasından da mı ayrılıyormuş ne? Sözün kısası, çok güç bir durumda olduğu anlaşılıyor. Şimdi sizin bu eleştirileri de okuyunca ne hale gelecek kim bilir? Sonra çok ağır bazı şeyler de söylemişsiniz, hani şu "dilini satma" filân gibi... Bu hanım gerçekten de eskiden Öztürkçeci miymiş? Eski yazılarından bazılarını okumayı çok isterdim. Sizde varsa alabilir miyim? (Leon beye yazarın masamın üstünde duran bir ayrı-baskısını uzatıyorum, o buna bir süre göz attıktan sonra konuşmasını sürdürüyor.) İnanılır şey değil, gerçekten de sizin dediğiniz gibi, burada "aşırı" denebilecek kadar arı bir dil kullanılmış. Ama gene de

o "dilini satma" şeklindeki suçlamanız çok ağır gibi geldi bana. Büsbütün kaldırın demiyorum, ama biraz yumuşatabilirsiniz. Ne bileyim, aynı şeyi daha kibar bir biçimde dile getirebilirsiniz, isterseniz..." (Nasıl yani? 'Herif' demem gereken birine 'adam' dememi, veya 'orospu' denilmesi gereken bir kadına 'hayat kadını' dememi mi istiyorsunuz? Ama o zaman gerçeği çarpıtmış olmaz mıyım? ") "Hayır, onu demek istemiyorum..."("Ya ne demek istiyorsunuz? Bir insanın dil anlayışı zamanla değişebilir, dolayısıyla o insan zamanla dilini de değiştirebilir. Bunda da kınanacak bir yan görmem. Ben bile artık on yıl önce kullandığım dili kullanmıyorum. Ama bir insan başkasının isteğiyle veya maddî çıkar uğruna, bugünden yarına dilini değiştirir veya başkalarının değiştirmesine göz yumarsa, buna "dilini satma"dan başka ad vermem. Bilmem, ne demek istediğimi anlatabiliyor muyum?") "Anlıyorum anlamasına, ama bu hanım gene de bizim bir "kolleg"imiz sayılır, bu denenle..."

Leon bey benim sert, kaba ve haşin yaratılışta bir insan olduğumu bildiği için hep sertliklerimi yumuşatmaya, kabalıklarımı inceltmeye, haşinliğimi centilmenleştirmeye çalışıp durmuştur. Benim gibi "tolerans" hakkında kitap yazmış birinin bu derece hoşgörüsüz olmasını bir türlü anlayamaz ve beni hep daha insancıl, daha hoşgörülü olmaya itelerdi. Dediğim gibi, Leon bey bana göre daha gerçekçi idi ve toplumsal yaşayışın hoşgörüsüz yürüyemeyeceğini de çok iyi biliyordu. Zaten benim yaptığım gibi herkesi kırıp geçirmekle fazla bir şey de elde edilemezdi. Bu sözü bana Mübahat hanım vesilesiyle bir defa daha tekrarlayınca, "Ne o, gene sizin kitaba da fazla yükleneceğimden mi korkuyorsunuz yoksa?" diye alay etmiştim. "Bakın dostum, ben öyle kolleg molleg filân dinlemem, anlaşıldı mı? Açıkça konuşmam gerekirse, şimdi sıra geldi sizin şu meşhur kitaba. Dediğim gibi, canınıza okuyacağım, bundan hiç şüpheniz olmasın! Ama sizin de eliniz armut toplamıyor elbet. Cevap verin. Hodri meydan! Yoksa ötekileri eleştirip de sizinkine dokunmayacağımı mı sandınız? Yağma yok öyle, gülü seven dikenine katlanır! Evet, şimdi beni rahat bırakır mısınız lütfen!" Leon bey, önce bir şey söylemeye niyetlendi, sonra vazgeçti nedense. Benim bu işte şaka yapmadığımı sonunda anlamış olmalıydı. Son derece öfkeli ve bozuk bir yüzle bana arkasını dönerek —Allahaısmarladık bile demeden— hızla odamdan çıktı. Yürüyüşünün hızında ve omuzlarının duruşunda "dövüşe karar vermiş gibi bir hal" vardı.

Onun bu hali bana hele arkadan bakınca hem komik, hem de sinir bozucu gelmişti. Komiklik aslında onun her zamanki haliydi, ama boyuna bosuna bakmadan, o şıpıdak adımlarıyla kabaran bir horoz gibi sıska-

cık omuzlarını kaldırarak yürümesi onu daha da komik yapıyordu. Sinirlenmemin nedenine gelince: Hadi diyelim salt mantık reformunu kurtarmak için normal şartlar altında işbirliği yapmayı hiçbir zaman düşünemeyeceği biriyle ortaklaşa bir kitap yazmıştı. Ama kitabın kendisine ait olmayan bir bölümünü eleştireceğim diye bana, "hayatta her şeyini borçlu olduğunu" söylediği birine savaş açar gibi davranması da ne oluyordu? Beni asıl sinirlendiren, o güne kadar hâlâ okumamış olduğundan emin olduğum bir bölümü —üstelik kırk yıllık arkadaşı olan bana karşı— savunmayı üzerine almış olması idi. Sonra o bölümün yazarı dururken ona ne oluyordu? Bir insanın gözü nasıl bu derece bağlanabilirdi?

Şimdi artık beni o büyük düş kırıklığına uğratan olaya geliyorum. Her insanın hayatında unutamayacağı birkaç sahne vardır şüphesiz. Benim hayatta unutamayacağım sahneler dördü, bilemediniz beşi geçmez. Bunlardan en sonuncusunu da Leon beyle yaşadığımı söylemeliyim. Unutulmayan sahneler ya insana büyük bir korku, ya da büyük bir acı veren sahnelerdir genellikle; bunlar nadiren insanda büyük bir coşku uyandıran sahneler de olabilir bazan. Benimkisi bu kategorilerden hiçbirine girmiyor. O anda duyduklarımı bugün bile belli bir kategoriye sokmakta güçlük çektiğimi itiraf etmek zorundayım. En iyisi olup biteni anlatmak. Aslında öyle önemli bir şey de olmuş değil, ama nedense ben bu sahnenin etkisinden uzunca bir süre kurtulamamışımdır.

Şu anda o gün Leon beyin kapıyı vurmadan odama girişini tekrar görür gibiyim: Yüzünde korkunç bir ifade olduğu halde tıpkı bir uyur gezer gibi yürüyerek masama yaklaşıyor ve elinde tuttuğu kâğıtları usulca masamın üzerine bırakıyor. Bunların mantık kitabına ait eleştirilerimin daktilosu olduğunu görünce tekrar yüzüne bakıyorum. Ancak Leon bey yüzünde o deminki korkunç ifade donmuş olduğu halde susuyor. Böyle bir ifadeyi şimdiye kadar hiçbir insan yüzünde görmediğim için, bunun ne tür duyguların yansıması olabileceğini çıkarmaya çalışıyorum. Herhalde yazdıklarıma çok kızmış olmalı, ama bunu gizlemeye çalıştığı da belli. Kızgınlığını kamufle etmek için gülümser gibi bir hali var, ama yüzünde güçlükle tutunan bu gülümseme bir ölü sırıtmasına dönüşmüş sanki. "Ne oldu Leon bey, niçin öyle mezar kaçkını gibi yüzüme bakıp duruyorsunuz?" diyerek işi şakaya vurmak istiyorum, ama o yüzündeki korkunç maske bundan pek etkilenmişe benzemiyor. Bir an içimden gülmek geliyor nedense. Galiba biraz önce kullandığım 'mezar kaçkını' deyimi buna neden oluyor. Ben hayatımda hiç mezar kaçkını görmüş değilim. O halde bu deyimi kullanmam yersiz. Ama gene de bana öyle geliyor ki, bir mezar kaçkınının yüzünde de Leon beyinkine benzer bir ifade

olmalı! "Şu halinizle gerçekten de tam bir mezar kaçkınına benziyorsunuz, Leon bey," diye sürdürüyorum alayı. "Ah, bir ayna olsaydı yanımda, bu suratı sizin de görmenizi çok isterdim. Sakın siz gerçek bir mezar kaçkını olmayasınız?" O gene bir uykuda gezer gibi susuyor. "Allah Allah, ne oldu bu adama böyle?"

Daha önce de bir ara değindiğim gibi, Leon beyin yüzü tam bir eleştiri barometresidir. Bu barometre özellikle anlamsız, yanlış ve saçma sözlere karşı çok duyarlıdır. Çok iyi hazmedilmemiş bir düşünce karşısında bile bu barometrenin ibresi hemen "fırtına"yı gösterir. Bu nedenle ben herhangi bir iddiada bulunduğum zaman, ilkin Leon beyin yüzüne bakarım: Yüzü bozulur gibi olduysa, gene bir şeyler saçmaladım demektir. Onun için, ders ve seminerlerimde konuşurken de Leon beyin barometresini sürekli olarak izlemeyi bir çeşit "kendimi denetleme" aracı edinmişimdir. Öte yandan bilirim ki, Leon bey "sözlü" değerlendirmelerinde daima kibar, ölçülü, hattâ fazla övücüdür. Dolayısıyla onun gerçek düşüncelerini öğrenmek için asıl yüz barometresine bakmak gerekir, zira hiçbir sosyal kaygı bu barometreyi etkileyemez. Peki, ama şimdi yüzünde gördüğüm bu korkunç ifade neye "delâlet" ediyor? Bir fırtınaya mı, bir su baskınına mı, yoksa daha büyük doğal bir âfete, örneğin bir depreme mi?

Leon bey, "Eee, akşama kadar böyle mi duracaksınız yoksa?" diye sormam üzerine ağzını açıyor ve konuşmaya başlamasıyla birlikte yüzündeki o korkunç maske kayboluyor. Çok şükür! "Eleştirilerinizi biraz önce okudum," diye başlıyor söze. N. Öner'e yönelttiğiniz eleştirilerin çoğu haksız bence. Örneğin şu "kavram" ile ilgili paragrafa takılıyorsunuz, oysa birçok mantıkla ilgili klâsik el kitabında buna benzer tanımlamalara sık sık rastlarsınız. Goblot'da bile. Sanırım Öner de bunları böyle bir kitaptan aktarmış olacak. Kendisi uydurmadı ya elbet. Her neyse, demek istediğim, asıl eleştirilmesi gereken bu gibi mantık el kitapları, yoksa N. Öner'in kendi kusuru yok bunda, öyle değil mi?" Belki Leon bey bir bakıma haklı, ama sadece "bir bakıma," zira N. Öner, benim kanıma göre, hem bazı şeyleri iyi anlamadan aktarmış, hem de çok az sayfaya pek çok şey sığdırmaya kalktığı için birçok kavram hiç anlaşılmaz hale gelmiş. Leon beye pek çok kaliteli klâsik mantık kitabını örnek verdikten sonra, kitabın ilk paragrafını bir defa daha okuyup bundan kendisinin ne anladığını, öğrencilerden geçtim, öğretmenlerin ne anlayabileceğini soruyorum. Leon bey bir an susuyor, ben de bundan yararlanarak onu iknaya çalışıyorum. "Leon bey, hatırlayacağınız gibi, bizim mantık reformuna başlamamızın ana hedefi, ezberciliği ortadan kaldırmak-

tı, öyle değil mi? Oysa bu kitabın anlaşılır bir yanı olmadığına göre, öğrenciler de, öğretmenler de bir takım lâfları ezberlemeye kalkacaklar gene. Siz nasıl olur da bunu görmezden gelebilirsiniz? Kaldı ki, sayın yazar bağışlanamaz bazı yanlışlar da yapmış. Örneğin şu "kavram"ın tanımına bakın. Sözüm ona bunu Boole'dan almışmış. Oysa ben Boole'un kitabını aradım taradım, böyle bir tanıma rastlamadım. Artık hangi el kitabından aktarmış bunu, Allah bilir!" Bu sözüm üzerine Leon bey bir şey demeden gene hızlı adımlarla odamdan çıkıyor ve birkaç saat sonra dönüyor. Elinde de Boole'un "Investigation of the Laws of Thought" adlı ünlü kitabı. O günlerde çok önemli bir buluş üzerinde çalışmakta olduğunu bildiğim Leon beyin, işi gücü bırakıp salt Öner'i bana (yani kırk yıllık arkadaşına) karşı haklı çıkarmak için gösterdiği bu aşırı çaba bile canımı sıkıyor, ama olsun, bir yanlışlık yapmışsam, yazım yayınlanmadan bunu görmemde fayda var. Leon bey bana Boole'un kitabında bulduğu bazı pasajları okuyarak, N. Öner'in iddiasını haklı gösterecek yorumlar yapıyor, ama Öner'in söyledikleriyle Boole'un fikirleri arasında herhangi bir yakınlık bulabilmek için çok uzaklara gitmek gerek. Leon bey beni ikna edemediğini görünce, tekrar odasına dönüyor ve birkaç saat sonra yeni bir maden bulmuş olmanın heyecanı içinde yeniden beni iknaya kalkışıyor. Ancak bu yeni denemeler de boşa gidiyor, zira ben Leon beyin yorumlarının iler tutar yanı olmadığından kesinlikle eminim, onun bunları bana "kanıt" diye göstermesine de şaşıyorum.

Hem şaşıyorum, hem de kızıyorum. Şaşmamın nedeni, Leon beyin bu derece "apaçık" bir yanlışı göremeyişi, kızmamın nedeni ise, bana karşı "yabancı" sayılabilecek birisini savunmaya, üstelik beni neredeyse gözü kararmışlıkla suçlamaya kalkması. Yani ben sanki salt Öner'e kızdığım için onu eleştiriyormuşum... Oysa benim bu karakterde bir insan olmadığımı, hiç tanımadığım, üstelik sempatik bulduğum Öner'e kızmam için bir neden bulunmadığını en çok onun bilmesi gerekirdi. Ben Öner'e kızdığım için onu eleştirmiyor, tam tersine, onda eleştirilecek pek çok şey bulduğum için ona kızıyordum. Leon beyin çok iyi bilmesi gereken bir şey daha vardı: Ben o zamana kadar kendisiyle yaptığım tartışmaların hemen hepsinde ona hak vermiştim. Sanırım belki bir veya ikisi dışında, tartışmalarda bên yenilgiyi seve seve kabul etmiştim. Benim salt "haklı çıkmak" amacıyla tartışmaya girişen insanlardan olmadığımı da biliyordu. Bütün bunları bildiği halde, bu son tartışmada benim başka motiflerle davranmış olabileceğimi nasıl düşünebilirdi? Gerçi bana hiçbir zaman açıkça böyle bir suçlamada bulunmamıştı, ama o yüz yok mu, o yüz, özellikle tartışmanın şiddetlendiği zamanlar öyle ifadelere bü-

rünüyordu ki, bana en ağır küfürleri etse o kadar alınmazdım. Leon beyin bu işi gereğinden fazla uzatması, ikide bir odama dalıp kaldığımız yerden gene tartışmaya devam etmesi iyice sinirime dokunmaya başlamıştı. Leon bey bana neredeyse bir gerilla savaşı açmış gibiydi, beni ikna edemese bile bezdirerek bu sevdâdan vazgeçirmeye azmetmiş gibi bir hali vardı. Bu savaş iki haftaya yakın sürdü sanırım. Helâk olmuştum, ama pes dememiştim, zira kesinlikle haklı olduğuma inanıyordum.

Herhalde bu inancın da etkisiyle Leon beye tartışmamızda Mantıkta "argumentum ad hominem" denilen bir iddiayla karşı çıktığımı hatırlıyorum: "Bakın Leon bey, bu tartışma artık iyice kabak tadı vermeye başladı. Sizin yüzünüzden bir şey yazamaz, okuyamaz oldum neredeyse. Zırt kapı aklınıza estiği an odama dalıyorsunuz. Anlaşıldığına göre, ne siz beni ikna edebileceksiniz, ne ben sizi, iyisi mi bu işi artık burada keselim. Ben şimdi kitabınız hakkında düşündüklerimi aynen gazeteye gönderiyorum. Eleştirilerimi beğenmiyorsanız, siz de aynı gazetede cevap verebilirsiniz, anlaşıldı mı? Hem bir türlü anlayamadığım bir nokta daha var: Bir başkasının yazdıklarını savunma konusunda gösterdiğiniz bu aşırı işgüzarlığın hikmeti ne? O, kendini savunmaktan âciz mi yoksa? Üstelik bir soruma hâlâ cevap vermiş değilsiniz: Siz bu adamın yazdığı bölümü başından sonuna kadar bir defa olsun oturup okudunuz mu? Okumadınız, değil mi? Daha yazdıklarını bile doğru dürüst okumadığınız bir adamı savunmaya kalkmanız biraz garip değil mi? Sonra siz böyle bir tutumu fikir dürüstlüğü ile nasıl bağdaştırabiliyorsunuz, anlamıyorum!"

Bu sözüm üzerine Leon bey, benim kararımdan dönmeyeceğimi artık anlamış olmalı ki, eski tehdidini bir defa daha tekrar ederek odamdan çıktı. Gerçi giderken sadece "Vallahi siz bilirsiniz" demekle yetinmişti, bunu sırf blöf olsun diye de söylemiş olabilirdi, ama son haftalar boyunca bana karşı davranışlarından ötürü çok kırılmış olduğumu acıyla fark ediyorum. Ben tümüyle haksız bile olsam, Leon beyin bana öyle davranmaması gerektiğine inanıyorum. Salt "her şeyini bana borçlu olduğu" için değil, hayır, böyle bir davranışı dostluğa sığdıramadığım için. Evet, galiba bu son gerilla savaşı dostluğumuzu iyice hırpalamıştı. Bunu artık ona karşı içimde eski sevgiye benzer duygular duymaz olmamdan anlıyordum. Bir yandan onu anlamaya, dolayısıyla bağışlamaya çalışıyordum, ama bu arzu hiçbir zaman Leon beyin son günlerde kalbimde açmış olduğu yaraları unutturamıyordu.

Bazı şeyler aradan zaman geçince insana daha da koyuyor galiba. Leon beyle aramızda geçen o uzun savaştan sonra, oldukça soğuk bir "mütâreke" dönemi başladı. Leon bey o son konuşmamdan da biraz

alınmış olmalı ki, artık yanıma pek uğramıyordu. Karşılaştığımız zamanlar da kısa bir sohbetten sonra odasına çekilip kendi yazılarıyla uğraşıyordu. Eleştirilerimin yayınlanması biraz gecikince, "Ne oldu, sizin yazılar hâlâ yayınlanmadı?" diye sormaktan kendini alamamıştı, ama bu konuyu unutmuş gibi görünmeye çalıştığı da gözümden kaçmamıştı. Belki de sonradan yazıları yayınlatmaktan vazgeçmiş olabilirim diye düşünüyordu. Bense bunu anladığım gün ona, "Hiç boşuna umuda kapılmayın, dostum," diye takılacaktım, "yazılar bugün yarın çıkar." Gerçekten de bir müddet sonra bizim eleştiriler bir bir Milliyet'te çıkmaya başladı. Leon bey çok telâşlanmış olmalıydı, ancak bunu pek belli etmemeye çalışıyor, hattâ bana ilk çıkan yazıları öven sözler bile söylüyordu. Bu arada mantık kitabıyla ilgili eleştirilerimin tümünü gazeteye göndermemiş olduğum umudunu da taşıdığını imâ eder gibi olmuştu. Yazı çıkınca ne kadar canı sıkılacaktı kim bilir? Zira ben ilk eleştirimi olduğu (yani Leon beyin okuduğu) gibi gazeteye göndermiştim.

Ben Leon beyin yazımı okuyunca ne kadar şaşıracağını düşüne durayım, yazının çıkacağı gün Leon bey sabah erkenden odama damlayıp bana teşekkür etmez mi? Yalnız teşekkür etmekle kalmamış, eski dostluk günlerimizde olduğu gibi küçücük eliyle yakaladığı elimi koparırcasına sıkmıştı. Ben daha ne oluyor demeye kalmadan Leon bey, "Ben zaten sizin o kısımları yazıdan çıkaracağınızdan emindim, Hüseyin bey, ama gene de ne olur ne olmaz diye korkuyordum" demez mi? Şaşırma sırası bana gelmişti. Aaa, dur bakayım, yoksa bunlar bizim yazıyı kuşa çevirmiş olmasınlar? Leon beyin elinden Milliyet gazetesini kapıp yazımın çıktığı sayfayı açıyorum. Evet, evet, dediğim gibi, yazının büyük bir bölümünü makaslamışlar, geriye bir, o da daha çok dille ilgili, genel eleştiriler kalmış, şu işe bakın! Yoksa "şu Leon beyin şansına bakın" mı demeliyim? Yazımı alelâcele gözden geçirip sonra Leon beyin yüzüne bakıyorum: O halinden çok memnun görünüyor besbelli! O hâlâ yazıyı benim kısalttığım kanısında olmalı ki, "İnanın bana, böyle davranmakla çok iyi ettiniz. Yoksa hem o zavallı adamı çok üzmüş, hem de beni çok gücendirmiş olacaktınız, öyle değil mi?" diyor. Güler misin, ağlar mısın? Sen bu yazı yüzünden en iyi dostunla günlerce didiş, neredeyse kanlı bıçaklı ol, ondan sonra da gazetede seni hiç tanımayan biri, bütün bunlardan habersiz, yazdıklarını makaslayıversin. Olacak iş mi bu? Olacak iş değil, ama olmuş bir kere. Şimdi ne kadar kızsan, ne kadar bağırsan bir faydası yok. Gazete kendi açısından haklı belki de, bir kitapla ilgili bilimsel ayrıntılar sıradan okuyucuyu neden ilgilendirsin?

Leon beye böyle istemeyerek bir iyilik yapmış olmama sevinmeli

miydim, yoksa kızmalı mıydım? Buna başlangıçta karar verememiştim. Kaderin bu garip cilvesi dostluğumuzun tümüyle yıkılmasını önlemiş olabilirdi, dolayısıyla bu bakımdan sevinmem gerekirdi belki, ancak dostluğumuzun devamını bu tür tesadüflere borçlu olmayı da pek kendime yediremiyordum. Eleştirilerim olduğu gibi yayımlanmış olsaydı, Leon bey aramızdaki anlaşmazlığı büsbütün derinleştirme pahasına da olsa onlara resmen cevap vermeye kalkar mıydı acaba? Pek sanmıyorum, ama bu herhalde ilişkilerimizi daha da bozabilirdi. Sonuç olarak, eleştirilerimin herhangi bir "olumlu" etkisi olmayacağı şüphe götürmezdi. Nitekim kısa zaman sonra Ecevit tekrar iktidara gelecek, daha önce yazdırılmış olan tek kitapların büyük çoğunluğu kaldırılacak, ama bizim Leon beyin mantık kitabına —ne hikmetse— dokunulmayacaktı. Bunu sağlamak için Leon beyin Bakanlıkta ne gibi girişimlerde bulunduğunu (az kalsın "ne gibi dümenler çevirdiğini" diyecektim ama, gene zavallının günâhını almayayım) bilmiyorum, hiçbir zaman da sorup öğrenmek niyetinde değilim. Ama Ecevit'ten sonra Demirel başa geçtiği, arkasından da M.G.K. hükümeti memleketin kaderini eline almış olduğu halde bu kitaba dokunulmamış olmasını salt "tesadüf"lerle açıklamak bir hayli zor... Anlaşılan Leon bey bugün bile bu işin peşini bırakmış değil. Aferin, dâvâsına sonuna kadar bağlı çocukmuş! Ama hâlâ anlayamadığım bir nokta var: Ecevit iktidara geldikten sonra bile Leon beyin kitaptan "klâsik mantık" bölümünün çıkarılması için herhangi bir girişimde bulunmamış olmasını nasıl yorumlamalı? Acaba bu işi kurcalamanın tehlikeli olabileceğini mi düşünüyor, yoksa mantık reformunu o da mı unuttu? Bunları bugüne kadar ne ben kendisine sorabildim, ne de o bana kendiliğinden bir açıklamada bulunmak ihtiyacını duymuşa benziyor. Neden acaba? Belki bir gün açıklar. Bakalım...

SON YILLAR

Ben buraya kadarki kısmı 1980 yılında yazmışım, ondan sonra da yirmi yıldan fazla bu esere el sürmemişim. Bu biçimiyle eser yarım kalmış durumda. O gün bugün aradan 21 yıla yakın zaman geçti, bu da en azından hayatımın dörtte biri eder. Eğer ömrümün bu son çeyreğine aynı nispette yer verecek olursam, bu kitap okunmaz hale gelir. Bu nedenle bu son yirmi küsur yılı elden geldiğince kısa kesmem gerekiyor.

Yazılmış bölümü bunca zaman bastırmamamın baş nedeni bu eserde yer alanların, bu arada en çok da hocalarımla meslektaşlarımın yazdıklarımdan alınacakları kaygısı idi. Nasıl bir düğüne, törene veya konsere giderken en iyi elbiselerimizi giyer, hattâ süslenir püslenirsek, herhangi bir kitapta da hep en iyi yanlarımızın anılmasını isteriz. Eleştirilmekten hoşlanmadığımız gibi, yazarın bizi anlamadığını, bilerek bizi küçük düşürmek istediğini, çekemediğini, hattâ bazan düpedüz iftira ettiğini düşünürüz. Ben hayatımda Leon beyden başkasını övmedim; çevremdekiler bunu da hazmedemediler, zira bu türlü övgüleri onlardan esirgemiştim. Oysa insanoğlu herkesten övgü bekliyor. Dünyanın belki en zor işi, kendini ve başkalarını değerlendirirken "objektif" olabilmektir. Ben bu konuda en azından "ölçülü" olmaya çalıştım, ama gene de kitabı okuyan meslektaşlarım yan tuttuğumu, özellikle kendimi övdüğümü düşüneceklerdir. Necmi ile Semiha'nın böyle düşüneceklerinden eminim, ama dürüst olma içgüdüsü beni "doğruyu, sadece doğruyu, bütün doğruyu" söylemeye iteledi. Elbet burada "doğru bildiğimi" gibi bir terim

kullanmam daha uygun olurdu, zira bizim doğru dediğimiz genellikle doğru sandığımızdır. Sonuç olarak, dürüst olma tutkusu da doğru sandığımızı söylemekten öteye geçmiyor. Bu nedenle Leon beyin bile beni anlayışsızlıkla suçlaması mümkün. Ne yazık ki, bu duruma katlanmak zorundayım.

Meslektaşlarım arasında Leon beyin benden sevgisini hiçbir zaman esirgememiş, hele benim ona olan yardımımı hiç unutmamış olması hayatımın en büyük teselli kaynağıdır. Bu vesile ile şu noktayı ilgililere hatırlatmayı bir görev sayıyorum: Bir insana kızıp ona ağır sözler söylemek onu gene de sevmemize engel değildir, dolayısıyla olumsuz eleştiriyi bir çeşit düşmanlık gibi yorumlamamak gerekir. Ben hayatta sadece iki insandan nefret ettiğimi sanıyorum: Bunlardan biri C.Y. ise ikincisi İbrahim Varnalı'dır, ama onların bile iyi yanlarını övmüşümdür. Bu nefretin de kaynağı sanırım doğuştan kötü karakterli olmaları. Örneğin, karakterinin bazı yönlerini beğenmediğim, hattâ bazan acımasızca eleştirdiğim Necmi bugün en iyi dostlarım arasında yer alır. Nitekim, birlikte kürsü kurma düşünü çiğnediğim, üstelik Leon beyi de alıp ODTÜ'ye naklettiğim için 13 yıl benimle ilişkiyi kesmiş olan Necmi ile daha İstanbul'a döner dönmez barışma yollarını aramış, onun her gün öğle üzeri Kalamış parkında yürüyüş yaptığını duyunca, hemen oraya gitmiş, "*Ave Caesar, morituri te salutant*"* diyerek iki yanağından öpmüştüm.

Necmi çabuk darılan fakat aynı zamanda da çabuk barışan bir yaradılışta olduğu için, beni kucaklamış, "Yahu Hüseyin, kaç yıldır nerelerdesin?" diyerek en sıcak tavrını takınmıştı. Şimdi o benim en iyi dostum. Gerçi artık Heybeli'de oturduğum için onunla sık sık buluşamıyoruz. Ama ne bende, ne de onda o eski hırçınlıktan eser yok. Bunda ikimizin de emekli olmamızın etkisi olsa gerek. Ne yazık ki, Necmi de neredeyse Leon bey kadar hipokondriyak, yani hastalık hastası. Ne zaman telefonu açsam daha günaydın demeden başlıyor başından geçenleri anlatmaya. Resmen ölümden korkuyor diye ona kızabilir miyim? Hangimiz korkmuyor ki?

Ben de bu arada —yaşım gereği— biraz bilgelik kazanmış olsam gerek. Bunu insanların zaaflarına karşı daha bir hoşgörülü olmamdan

* "Günaydın Sezar, ölülerin sana selâmı var!"

çıkarıyorum. İnsan ölüme yaklaştıkça dünyalık arzu ve hüsranlardan ister istemez sıyrılıyor. Demek ki bunları kışkırtan daha çok hayata bağlılık. Gerçekten de en hırslı insanlar gene hiç ölmeyecekmiş gibi yaşıyorlar.

Aradan geçen zaman içinde bizim "mantık reformu" ne oldu? Bu konuda hiçbir bilgim yok. Ne ben Leon beye sordum, ne de o söyledi. Belki de hâlâ yazdıkları kitap okutuluyordur, Leon bey de her yıl telif hakkını alıp cebe indiriyordur. Artık günahı boynuna. Yalnız arada bir Ankara'dan telefon edip her seferinde bana bağlılığını teyit ediyor. O da şimdi 74 yaşında bir emekli, ama gene ders veriyormuş, zira Leon bey için ders vermemek ölüm demek. Bu arada üç ciltlik bütün mantık türlerini içine alan Türkçe bir eserle, iki ciltlik İngilizce bir eser yazmış. Birincisini bana da gönderdi, ama sadece bir göz gezdirdim, ileride okuyabileceğimi de sanmıyorum, zira eser baştan aşağı sembollerle dolu. Okuyup anlamam da zor, zira ben o gün bugün o konuya hiç el atmadım, atmama da imkân yok, aksi takdirde rahmetli eşim Turan'ın biyografisini bitiremem, oysa ömrüm vefâ ederse onu bitirmek istiyorum. Daha ilk iki cildini yazabildim. Şimdi kendi biyografim sayılabilecek olan bu eseri bitirmeye çalışıyorum. Leon bey gelecek kuşaklara da kalacak eserler üretiyor. Benim yazdıklarım belki birkaç yıl sonra unutulacak, ama onunkilerin daha yıllarca yaşayacağından eminim. O gerçek bir dehâ, ben ise sıradan bir insan sayılırım.

Şimdi asıl konuma dönebilirim, sanıyorum.

Hatırladığım kadarıyla, Ecevit başbakan olunca Leon bey onunla görüşmem için çok ısrar etmiş, ama ben oralı olmamıştım. Bunda üniversiteden ayrılmaya karar verişimin de önemli bir payı olsa gerek. Bu kararımda iki önemli nedenin rolü olduğunu düşünüyorum: Bir, lojmanlardan çıkarılmamız, iki, Leon beyin davranışlarından ve ODTÜ'deki durumdan iyice tedirgin olmam. Eğitimden iyice sıtkım sıyrılmıştı. Bu memlekette herhangi bir alanda ciddî bir reform yapılabileceğinden büsbütün umudumu kesmiştim; en iyisi insanın sadece *kendi* mutluluğunu düşünmesi olacaktı. İstanbul'a döner dönmez bizim Heybeliada'daki evle uğraşmaya başlamamın nedeni de buydu. Gelin görün ki, Sabri'nin bana ballandıra ballandıra övdüğü müteahhit bile sonunda bir üçkâğıtçı çıkacaktı. Galiba buradan devam etmek en iyisi.

Sabri ve Belma ile birlikte Hasan Biçer'i tongaya bastırdıktan sonra olanları pek hatırlamıyorum. Aklımda kalan sonunda onu mahkemeye vermek zorunda kalışım. Bundan o gün bize verdiği sözü tutmamış olduğu sonucunu çıkarıyorum. Sözünü tutmamak bizim milletin en fazla şikâyet

edilen huyu olsa gerek. Aslında bu bence yaşam şartlarının doğurduğu bir durum; en çok da müesseseleşmemekten kaynaklanıyor. Lorch'da Ilse'lerin eski evinin çatısını bir günde aktarıp bitirmiş olan Alman işçileri ahlâkî yönden bizimkilerden daha mı iyiydi? Yoo, sadece çatı aktarma işinde uzmanlaşmış bir müesseseye bağlıydılar, hepsi bu. Müesseseyi kurmuş olanlar ise aldıkları işleri sıraya koymuş mühendis veya mimarlardı, dolayısıyla verdikleri sözü tutmamaları mümkün değildi. Ya bizim Hasan Biçer? Hamallıktan yetişmiş olan bu kişi şüphesiz iyi bir mimar tutacak kadar akıllı idi, ama pek çok işi birden yüklenince pusulayı şaşırabiliyordu.

Neyse lâfı daha fazla uzatmama gerek yok. Onun mahkemede yalana tevessül etmesi hayatımın en büyük hayâl kırıklıklarından birine yol açacaktı. Hatırlanacağı gibi, son defa Meban'dan 450 bin lira alarak ona olan borcumu neredeyse tümüyle ödemiş oluyordum. Herhalde avukatının tavsiyesine uyarak, bazı işlerin yarım kalmasını benden para alamamasına bağlamış, bunu ispat için de Meban'dan aldığı parayı inkâr etmişti, hem de yemin ederek! Sabri'nin "son derece dürüst bir adam" dediği bu sayın müteahhit biraz sıkıştırılınca yalan yere yemin edebilen biriydi ve eğer —avukatımın uyarması sâyesinde— gereken tedbiri almasaydım Hasan Biçer'e borçlu durumuna düşecek, dolayısıyla mahvolacaktım, zira param olmadığı için bizim evi de bitiremeyecektim. Biçer'in yalan yere yemin ettiğini neredeyse son dakikada, Meban'dan aldığı parayı oradaki en yakın bankaya yatırmış olduğunu tespit etmemiz sâyesinde kanıtlayabildik.

Bu vartayı böylece atlattıktan sonra kaç yıl avukatlık yapmış olan ağabeyime *yalan yere* yemin etmek suç değil midir? diye sorduğumda "Hayır" demişti, "kişi savunma amacıyla yalan yere yemin edebilir!" Bulvardaki dairemizin sahibesi olan o "Müslüman" kadın bile yalan yere yemin edebildiğine göre, dinî inançları da olmayan Hasan Biçer cahili niçin etmesin? Anamın dediği çok doğruymuş: "İnsan haram süt emmiştir, oğlum, icabında babana bile güvenmeyeceksin."

Bundan sonra evimi bitirinceye kadar neler çektiğimi anlatarak okuyucumun sabrını tüketmek istemiyorum. Yalnız evi iyi kötü bitirip bahçe çitlerini yaptığımız bir sırada bir orman memurunun gelip evi "orman arazisi" içinde yaptığımı, bu nedenden ötürü hakkımda ceza dâvâsı açılmış olduğunu söylemesi bardağı taşıran son damla oldu. Ben bu evi —en küçük ayrıntılarına kadar— "usulüne uygun" yaptırdığıma inanıyordum, oysa ben inşaata başlamadan buradan bir kamulaştırma heyeti geçmiş ve bizim arsayı da —orman yanında olması nedeniyle—

kamulaştırmış imiş. Elbet benim bütün bunlardan hiç haberim yok. Yalnız benim değil, arazisi, hattâ evi kamulaştırılanlardan hiçbirinin haberi yok, çünkü belediyelerde 15 gün asılan kağıtlardan hiç kimse haberdar olmamış, haberdar olmayınca da kimse bu karara verilen bir yıllık süre içinde itiraz etmemiş. Bunu gören o zamanın Orman Genel Müdürü Cumhuriyet gazetesine yarım sayfalık bir ilân veriyor ve arazilerine el konulanların adını, adresini, vs. belirterek haklarını aramalarına imkân sağlıyor. Yalnız, gelin görün ki, bizim çok akıllı ve de çok dürüst hâkimlerimiz bu tür bir uygulamanın yasalara aykırı olduğunu belirterek bu türlü itirazların geçersiz olduğuna karar veriyorlar.

Hikâyenin bundan sonrasını anlatmayacağım, zira tek başına bu konu en az iki cilt tutar. Yalnız ben tam on yıl Büyükada'ya salt ceza dâvâsı için gidip geldiğimi, iyi bir hâkimin anlayışlı oluşu sâyesinde hapse atılmaktan kurtulduğumu belirtmekle yetineceğim. Elbet vatandaşların ayyuka çıkan şikâyetleri üzerine, daha sonra gelen orman bakanlarının uğraşmaları sonucu bizim arsa da orman alanı olmaktan çıkarılmış, ama ben dâvâ açmadığım için evimin statüsünün ne olduğunu bilmiyorum, belki de bir gün orman idaresi buraya el koyacak, ama artık 80 yaşında olduğum için buna da aldırış ettiğim yok. Semra'ya bir problem bıraktığımın farkındayım, ama elimden ne gelir? En iyisi şimdiden bu işi kurcalamamak. İleride bu evi "Turan ve Hüseyin Batuhan Arşivi" yapma hülyâlarım da suya düşebilir, ama öldükten sonra dünya işlerine karışılmadığını bildiğim için bu konu üzerinde hiç durmamayı tercih ediyorum.

Bu kitaba niçin "İspanya'da Bir Şato" adını vermiş olduğum şimdi biraz daha anlaşılır hale gelmiş olsa gerek. Bu ülkede yaşayan her insan kafasına şunu koymalıdır: Daha bir hülyâ kurarken, onun büyük bir ihtimalle hiç gerçekleşmeyeceğini, gerçekleşse de bunun insana pek pahalıya mal olacağını unutmamak gerekir. Ben insanların belki de en şanslısıyım, zira şimdiye kadar hemen hiçbir *zor* durumla karşılaşmadım, diyebilirim: Ne bir borca girdim, ne de dayanılamayacak bir trajedi yaşadım. Hayatımın en büyük acısı eşim Turan'ı kaybetmemdir, ama 57 yıl birlikte yaşadığım bu insanla "mutlu" sayılabilecek bir hayatım oldu; hattâ belki de bizimki kadar mutlu bir birliktelik dünyada pek az görülmüştür. Ben her bakımdan şanslı bir insanım; Türkiye gibi her an çalkantılı bir toplumda doğup büyümüş olmama rağmen. "Şato"mu yaptırırken bazan çok zor günler geçirdim, ama bütün bunlar zamanla unutulduğu gibi, evim belki dünyanın en güzel yerlerinden birinde: Sol

ve arka tarafımız çam ormanı, ön tarafımız (yarım) deniz; ana yoldan en az 15 metre uzaktayız. Kentin merkezine, daha doğrusu, iskeleye 15 dakikada yürünebildiği için gidiş geliş küçük bir gezinti oluyor. Sonra evim Turan'ın da yattığı mezarlığa 20 dakika mesafede; orman içinde bazan hiç kimseye rastlamadan onun mezarını ziyaret edebiliyorum. Belki yazları, o da 2-3 ay kadar, plajdan ve Su Sporları Kulübü'nden tam tam sesleri geliyor, ama bunun dışında evimin bulunduğu yer sessiz sayılır. Sizin anlayacağınız, burada kafamı dinliyorum. Görenler ve gelenler evimi güzel buluyorlar, bu da benim için bir neşe ve böbürlenme kaynağı oluyor ister istemez: Evimin mimarı olduğum için elbet! Gerçi emekli maaşım öteki üniversitelerden emekli olanlarınkine kısayla çok düşük, ama Feneryolu'ndaki dairenin satışından elde ettiğimiz parayı bankaya yatırmıştım, ondan gelen faizle bugüne kadar iyi kötü geçindiğim gibi, bugünkü rayiçle 100 milyar lira kadar yardım yapabilmişim! Daha çok "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ne ve Vakfına yaptığım bu yardım birçok gence burs vermeme de imkân sağladı. Buna bir de şimdiye kadar vücudumda hiçbir ağrı ve sızı duymamış olmamı katarsanız, bana rahatlıkla çok mutlu bir adam gözüyle bakabilirsiniz. Az kalsın çok önemli iki noktayı unutuyordum: Bana bakan, yani yazma dışında her işimi gören bir kızım, ayrıca çok iyi dostlarım var; üstelik beni seven ve takdir edenlerin sayısı her geçen gün artıyor. Hele Turan'ın biyografisinin birinci cildi çıktıktan sonra bir deyimle aranır bir insan oldum; sizin anlayacağınız, beni şu veya bu nedenle arayanların sayısı gün geçtikçe artıyor. "Ünlüler" arasına katıldığımı görmekten hoşlanıyor gibiyim, ama Turan beni bu konuda çok sık uyarmış olduğu için, bu durumu *alayla* karşılamaya çalışıyorum. Ünün birkaç yıldan fazla sürmeyeceğinin farkındayım, bu nedenle kendimi gurura, hele beğenmişliğe kaptırmıyorum. Gene de çok mutlu bir insan olduğumu sanıyorum. Yöremde sevmediğim insanların olmaması da önemli. Az kalsın unutuyordum: Ben iki yıldan fazladır gazete okumadığım gibi, Türk televizyon kanallarını da hiç seyretmiyorum, dolayısıyla bir bakıma Türkiye'de yaşamıyorum. Hele Turan'ın biyografisine başlayalı beri geçmişte yaşadığımı söyleyebilirim.

Evim 1980'de bitti ve biz ilk defa o yıl —yazları— Heybeliada'da oturmaya başladık. 1987'ye kadar bu böyle devam etti. Yaz gelince hemen sadece giyeceklerimizi alıp "şato"muza geliyor, genellikle ekim sonunda gene Feneryolu'ndaki küçük dairemize dönüyorduk. Yalnız bu gelgitler Turan'ı bir hayli yormuş olmalı ki, onu yerinden kıpırdatmak gittikçe zorlaşıyordu. Herhalde bu durumun da etkisiyle olacak, bir müteahhit

bizim apartmanı yıkıp yerine çok daha büyüğünü yapmayı teklif edince, bütün malikler bunu kabul ettik. Adam her birimize inşaat bitinceye kadar kiraya çıkabilmemiz için ayda altmış bin lira verecekti, oysa biz kiraya çıkmayıp adadaki evimizde oturacağımıza göre, bu parayı başka ihtiyaçlarımız için harcayabilirdik. Kaldı ki böylece Heybeliada'da kışı geçirmenin nasıl bir şey olduğunu yakından görecektik. Feneryolu'ndaki eşyalarımızın bir bölümünü kardeşlerime vererek, bir bölümünü ağabeyimin gene Feneryolu'ndaki dairesinin boş bir odasına yığarak, kitaplarımızı da onun Polonez köydeki evine taşıyarak, kışı Heybeli'deki evimizde geçirmeye karar verdik.

Bütün bunların sanıldığı kadar kolay olmadığını okuyucularımın da tahmin ettiğini sanıyorum. Ancak bize en büyük zorluk ısınma sorununda çıkacaktı, zira Almanya'dan döneli beri hep kaloriferli bir evde oturmuştuk, oysa şimdi odun ve kömürle ısınmamız gerekecekti. O zamanlar kayınbiraderim Kemal henüz sağlıklı ve istekli olduğu için, bu görevi büyük ölçüde onun sırtına yükleyecek, biz ise soba ile ısınmanın keyfini sürecektik. Bu da oldukça zahmetli, üstelik de oldukça pis bir işti, ama böylece kışın olsun Kemal'e yapacak bir iş çıkmış oluyordu. Onun bir işe yaramaktan zevk duyması işin cabası. Sözü oraya getirmek istiyorum: Heybeliada'da kışı geçirmek yalnız Kemal'e değil, Turan'a da büyük bir zevk vermeye başladı, o kadar ki kentin o amorf kalabalığından hoşlanan Turan bile hiç Feneryolu'nu aramaz oldu, yılda bir defa olsa bile, taşınma külfetinden kurtulmuş olması onu büsbütün sevindiriyordu. Feneryolu'ndaki inşaat bitince eski hissedarların hepsi gene oraya taşındılar, ama biz artık iyice alıştığımız için Heybeli'deki evden ayrılmak istemedik, dolayısıyla Feneryolu'ndaki evi ya kiraya verecektik ya da satacaktık. Bir süre düşündükten sonra satmanın en iyi çözüm olduğuna karar verdik; vaktiyle Turan'ın babasının yaptığı gibi, "Adalı" olduk.

Yazık ki Turan bu mutluluktan ancak 1987'den 1996'ya kadar, yani on yıl kadar pay alabildi. Bu süre içinde birçok yeni dostlar edindik, birçok yeni insanlar tanıdık. Turan artık ayağındaki nasırlardan ötürü Kemal'le birlikte bakkala, ondan sonra da aşağıdaki gazeteciye gidemeyinceye kadar bu böyle devam etti, sonra da evden çıkmaz oldu, ama Amerikalı dostlarımız Douglas Huff ve Heidelberg'teki rahip Däublin'in kızı Melly Däublin ziyaretimize geldiler. Bu arada Nancy ve Craig'i tanıdık ve bahçemizin yanından geçen birçok kişiyi içeri çağırıp dostluk kurduk. Özetle Turan neredeyse hiçbir zaman yüzünden o "Mona Lisa" gülümsemesini eksik etmedi; kulağı iyice ağırlaştığı halde onlardan

dostluğunu esirgemedi. Kiminle birlikte çay içsek, benden yedi yaş büyük olduğunu söylemeden edemez, ayrıca o ünlü dörtlüğünü okumadan yapamazdı:

"Gözler seçmez oldu,
Kulaklar duymaz.
Eller tutmaz oldu,
Azrail hâlâ gelmez!"

Buradaki ilk üç satır bu sempatik ihtiyarın şikâyetlerini yansıttığı için doğal karşılanır, ancak, Turan'ın biraz durakladıktan sonra eklediği son satır genellikle protestolara yol açardı. Bizim insanımız genellikle *yufka* yüreklidir, dolayısıyla bir insanın ölümü beklemesini aklı almaz.

"Azrail hâlâ gelmez!" cümlesini okuduktan sonra genel protestoya kendisi de katılıyormuş gibi gülen Turan gerçekten de yıllardır ölümü bekliyor gibiydi. Ondaki bu karamsarlığa belki de farkına varmadan ben sebep oluyordum, ama onu gidermek için de kılını kıpırdatmamıştım. Bir şey daha var; yukarıdaki dörtlüğü hiç kimsenin bir "şiir" gibi almadığı apaçıktı. Oysa, bana sorarsanız, bu satırlarda büyük bir karamsarlığın izleri en kısa, en doğal biçimde dile gelmektedir. Elbet burada "şiir nedir, ne değildir?" sorusunu tartışacak değilim, böyle bir tartışmanın yararına da inanmıyorum, ama Turan'ın bıraktığı Günlükleri okuduktan sonra onun birinci sınıf bir şair olduğunu anladım. Ne var ki, bu şiirlerin baş özelliği içten geldiği gibi yazılmış olmalarıdır. Turan şüphesiz onları başkalarına beğendirmek için yazmamış (bu üzerinde en küçük bir rötuş yapmamış olmasından anlaşılıyor) ama yazmak ihtiyacını duymuş. Zaten bu Günlüklerin ileride başkaları tarafından okunabileceğini bile düşünmemiş. Yazmış geçmiş, muhtemelen kendisi de bir daha okumamış. Ancak ben okudum, okumaya da devam ediyorum ve diyorum ki, ileride bu yazdıkları "doğal şiir"in en tipik örnekleri olarak gösterilecektir.

Bütün bu söylediklerim, İspanya'da kurduğu şato yetmiyormuş dibi, yeni hayâller peşinde koşan bir ihtiyarın hezeyanları olabilir. Bunun farkındayım. Ancak insanoğlu hülyâ kurmadan edemeyen bir yaratık, mutluluğun da büyük bir bölümü böyle olmasından kaynaklanıyor. Turan ise son derece gerçekçi bir insandı, bu nedenle o mutluluğu hep alçak gönüllü olmada ve başka insanları mutlu etmede görürdü.

Adaya sadece yazları geldiğimiz yıllarda ben marangozluk hobim dolayısıyla eve pek çok tahta eşya yaptığımı hatırlıyorum; divanlar, orta masaları, kitaplıklar, abajurlar, daha bunlar gibi şeyler. Atölyem de balkondu. Bilmem daha önce balkonu genişletmek için bulduğum dâhiyane

çözümden söz ettim mi? Projeye göre, ancak 1,5 metre eninde bir balkon yapabiliyordum. Buraya sandalye, masa gibi eşyalar da konulunca balkonun kımıldanmayacak hâle geleceğini siz de tahmin edebilirsiniz, oysa sıkışıklık benim için tahammül edilmez bir şeydir. Burada çok eskiden bazı Amerikan dergilerinde gördüğümü sandığım bir çözüm aklıma geldi: Balkonun geniş olan ön tarafını dışarı doğru taşıracak, böylece hem en az on iki kişinin rahatça oturabileceği bir alan, hem de on çiçek kutusunu asabilecek arkalıklar elde edebilecektim. Mimar olmadığım için bu kısmı çizmek bana bir hayli güçlük çıkardı, ama aklımı kullanarak çizdiğim bu kısım hem faydalı, hem de çok güzel oldu. Oturma izni vermek için gelen memurlar buradaki kurnazlığı fark ettiler mi bilmiyorum, ama hiç ses çıkarmadılar. Zaten evimi bilerek yoldan 14 metre geri çekmiştim, dolayısıyla kimseyi rahatsız etmiyordum.

İşte balkonun bu kısmı aynı zamanda bana atölyelik edecekti, zira iki çıkıntı arasına attığım 20 cm. genişliğindeki bir kalas, tam 72 cm. yükseklikte olduğundan, mükemmel bir tezgâh işi görüyordu. Burada tahtalarınızı koyacağınız geniş bir alan bulunması, rende tozu gibi sorunlarınız olmaması, üstelik çalışırken güzel bir manzaradan yararlanmanız marangozluğu tadına doyulmaz bir hobiye dönüştürüyordu. Zaten ben her iş için en çok dört âlet kullanıyordum: Testere, rende, delik açma âleti ve tornavida. Bunlardan sadece delik açma âleti elektrikle çalışıyordu, geri kalan işleri kol gücüne dayanarak yapıyordum. Tutkal kullandığımı hiç hatırlamıyorum. Âletlerim bari bir şeye benzese; hepsi kalubelâdan kalma uyduruk şeylerdi, ama ben gene de ziyaretçilerimizin hayranlığını uyandıran bazı şeyler yapabiliyordum, bu da bana büyük bir gurur veriyordu. Hiçbir şeyle bu hobimle olduğu kadar övünmemişimdir. Doğrusu hobi marangozluğum mimarlığım kadar başarılıydı.

Eve her türlü oturma yeri, divan, kitaplık ve sandalye yaptıktan sonra yapacak bir şey kalmadı; dostlarımdan bir ikisine de bazı şeyler yaptım, ama artık gücüm yok, bu nedenle kendimi okuyup yazmaya verdim. İlk büyük eserim "Bilim ve Şarlatanlık" (1993) tam altı defa basıldı, ancak toplamı 7.500 adet tutuyor. Bir bilimsel eser için bu bile bizde hatırı sayılır bir rakammış. Bence bu Türkiye'nin kültürel sefâletini açıkça ortaya koyuyor, ama kimin umurunda! Sonra birçok makalemi bir araya toplayıp "Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler" (1997, 2. Basım 1998) adı altında bastırdım. Bu da 3.500 adet satmış olabilir. *Bulut Yayınları* da "Uğur Felsefe Öğreniyor" adlı kitabımı iki defa (1998 ve 1999) bastı, ama hepsi 2.500 adet. Şimdi 65 milyon nüfuslu bir ülkede

bu rakamların ne ifade ettiğini varın siz düşünün! Son olarak İş Bankası Yayınlarından eşimin biyografisinin birinci cildi çıktı (545 sayfa, birinci basım 4.000 adet). Eserin tümü en az üç cilt olacak. İki cildi hazır, şimdi üçüncü cilde hazırlanıyorum, ama ömrümün bu işe vefâ edip etmeyeceği belli değil. Sizin anlayacağınız, "Batı'da Tolerans Fikrinin Gelişmesi" adlı yarıda kalmış doçentlik tezimle Leon Blumberg'le "Modern Mantık'ı da sayarsak benim bugüne kadar yazdığım kitaplar beşi geçmiyor. Az kalsın unutuyordum. Şu anda bitirmeye çalıştığım "İspanya'da Bir Şato"yu da sayarsak, ben bütün ömrüm boyunca hepsi yedi kitap yazmış oluyorum. 80 yıllık bir ömür ve yedi kitap: Bilmem, ne kadar "kısır" olduğumu anlıyor musunuz?

Eşim Turan, sanırım, hiçbir kitabımı okumamıştır. Bunu kınamak için söylemiyorum. Benim yazdığım türden kitaplar onu pek ilgilendirmiyordu. Burada benim ateist olmamın büyük etkisi olabilir, ama asıl neden büsbütün *ayrı* dünyalarda yaşamamız olsa gerek. O son zamanlarda Fransız romancısı Gilbert Cesbron'la Amerikalı kadın yazar Taylor Caldwell'in eserlerini okuyordu, ama bir süre sonra onları da bırakıp sadece bulmaca çözmeye başladı. Her dilden bilmece kitabını (ki yüz kadar bilmece içeriyordu) bir günde bitirdiğine göre, istese "Dünya Bilmece Şampiyonu" bile olabilirdi. Ama hiçbir "dünyalık" başarıya önem vermediği için, bu tür yarışmalara girmesi imkânsızdı. Galiba 1985'ten sonra Günlük de tutmaz oldu: Bunda benim neredeyse her an evde olmamın etkisi olabilir. Her gün aldığımız iki gazeteyi karıştırır ve yurdun siyaseti üzerinde fikir yürütürdü. Herhalde entelektüel yetenekleri de zayıflamış olmalıydı. Bu yıllar onun "Azrail'i beklediği" yıllardı. Gene de hayattan büsbütün kopmamış olduğu beyazlı sarılı kır papatyalarının açmasına sevinmesinden anlaşılıyordu. Bir de yağmur yağınca ormandaki ağaçların koyu bir renk almasına anlam veremiyordu. Bunu kendisine dilim döndüğü kadar açıklamaya çalıştımsa da, renk olayının *fiziksel* mekanizmasını anlamadığı için her defasında bana aynı soruyu soruyordu. Hans Reichenbach'ın en iyi "öğrencisi"nin entelektüel yetenekleri iyice dumura uğramış gibiydi.

Fransızlar bunama için yanılmıyorsam, "retomber en enfance"* deyimini kullanırlar.

* "Tekrar çocuklaşmak."

75 yaşına vardığında Turan da *çocuklaşmıştı*, ama onun bunadığını söylemek imkânsızdı, çünkü hiçbir zaman saçma sapan konuştuğunu hatırlamıyorum; tam tersine, son derece zengin bir hayâl gücü olmasına rağmen gerçekçiliğini hiç yitirmemişti. Gelen misafirlerle çok az konuşur (zira kulağı artık iyice ağırlaşmıştı), ama gene öz konuşurdu. Belki de sözleri pek duymadığı için televizyon da seyretmez, saat 11'e doğru yatmaya giderdi. Ancak aklının normal çalıştığını şuradan da anlayabilirsiniz: Kardeşi Kemal'i bakkala gönderirken alınacak şeyleri küçük bir kâğıda yazar, bunların yanına fiyatlarını eklemeyi ihmal etmez, bakkal hesapta küçük bir yanlışlık yapacak olsa, hesap bakkalın aleyhine ise, kalan borcu hemen Kemal'e verip yeniden bakkala gönderirdi. Ben bu düzeltmeyi ertesi sabah da yapabileceğini ne zaman hatırlatsam, beni dinlemezdi, zira borç ona göre hemen ödenmeliydi. Aramızdaki en önemli anlaşmazlık konusu buydu, ama hiçbir zaman onu bu huyundan vaz geçiremedim, zira bakkal durumun farkına varırsa bizi ahlâksızlıkla suçlayabilirdi. Kaldı ki, Turan için mutlak dürüstlükten hiçbir şekilde vaz geçilemezdi.

Turan'ın son zamanlarda beni en çok sinirlendiren bir huyu da yatmaya giderken akşam yıkanan bulaşıkları (ki bu da Kemal'in göreviydi) bir bezle kurulayıp kaldırmaktı. Kulağı pek iyi duymadığı için, bunu yaparken ister istemez benim o sırada bir şey okumamı veya televizyon seyretmemi kesintiye uğratan bazı sesler çıkartıyordu. Aslında bu kurutma işi tamamen gereksizdi, zira bulaşıklar nasıl olsa kendi kendilerine kuruyordu; ama ben Turan'ı bundan da vaz geçiremedim, zira evde yatağını yapmaktan başka iş göremez hale geldiği için, hiçbir şey yapmamayı gururuna yediremiyordu. Uzun süre çamaşırları elle yıkamasını ancak ona haber vermeden bir tam otomatik çamaşır makinesi alarak önleyebilmiştim. Elimizde bir hizmetçi tutacak kadar para olduğu halde, parayla insan çalıştırmayı o insanlara karşı işlenmiş bir "suç" saydığı için bu teklifime hiç yanaşmadı. Bu şekilde bir iş için can atan pek çok kadın olduğu halde bu gibilerinden hiç değilse bir tanesine yardımcı olacağımızı düşünemiyordu. Kendi işimizi gene kendimiz görmeliydik. Turan çocukluk ve gençliğinde iki hizmetçiyle büyümüş olduğunu tümüyle unutmuş gibiydi.

Evimize Türk ve yabancı pek çok insan geliyordu. İster tanıdık olsun, ister olmasın, Turan'ın onları hep yüzünde Mona Lisa gülümsemesiyle karşıladığını ve uğurladığını hatırlıyorum. Sanatoryoma kaldırılmadan sanırım bir gün önce çaya şimdiye kadar hiç görmemiş

olduğu insanlar gelmişti; bunlar arasında bir ressam Tiraje hanımı tanıyordu, ama ne Korhan beyi, ne İngiliz eşi bayan Angela'yı, ne de belki Prof. Zafer hanımı görmüştü; on gün sonra vefat ettiği için de bir daha göremeyecekti. O zaman Turan 82 yaşındaydı, ama Zafer hanım herhalde nurlu ve kırışıksız bir yüzü olduğundan bana "Ne güzel eşiniz var!" demişti. Evet, on gün geçmeden eşim sanatoryomda dünyaya ve hayata veda edecekti. Bunun hikâyesini Turan'ın biyografisinde anlattığım için, burada tekrarlamayacağım, sadece şunu belirtmekle yetineceğim: Gerçi Turan'ın Günlüklerinde bazan mutsuz, daha doğrusu karamsar olduğunu dile getiren satırlar var, ama gene de onun bilgeliği sâyesinde genellikle mutlu bir yaşam sürdürmüş olduğu söylenebilir. Mutsuz olduğu anlarını benim dengesizliğime verebilirsiniz. Daha bütün Günlüklerini okuyabilmiş değilim, yalnız anlayabildiğim kadarıyla ihtiyarlık yıllarında gittikçe daha karamsar bir havaya girdiği kesin. Herhalde "ölümü bekleyiş" bu ruh halinin dışa vurumu idi. Onun gibi bir insanın bu dünyada, hele Türkiye'de mutlu olması zaten düşünülemezdi.

Bu arada iki büyük insan tanıdığımı belirtmek istiyorum: Bunlardan biri Prof. Türkân Saylan, öteki de bizim Semra. Sanırım Türkân hanım ile ilk tanışmam 1990 yılında oldu; ben o zamana kadar ne onun adını duymuştum, ne de kurmuş olduğu "ÇYDD"den haberim vardı. Herhalde Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir iki yazımdan adımı duymuştu, bu nedenle Taksim'deki bir otelde benim bir konuşma yapmamı istiyordu. Kabul ettim. Otelin alt katındaki konferans salonuna inerken çok güzel bir hanımla karşılaştım. O da benim H. Batuhan olduğumu tahmin etmiş olmalı ki tebessüm ederek yanıma geldi ve sonra birlikte konferans salonuna indik. Burası tıklım tıklım "hanım" doluydu; belki benden başka iki erkek daha vardı. Bu durumun sırrını hâlâ çözebilmiş değilim. Neyse Türkân hanımın takdiminden sonra konferansımı verdim. Anlaşılan çok başarılı bir konferans olmuştu, zira neredeyse bütün hanım dinleyicilerim elimi sıkarak beni tebrik etti. İşte Türkân hanımı ilkin öyle tanıdım.

Sonra onunla daha yakın bir dostluk kurduk, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin çeşitli faaliyetlerinden söz etti. Onda tam bir *misyoner* havası vardı. Dostluğumuz biraz daha artınca onu bir "azize" (sainte) ilân ettim. Böyle bir insanın Türkler arasından çıkmasını bir türlü aklım almıyordu. Ne bileyim, Atatürk gibi bir adam da Anadolu'nun bir kasabasından çıkamazdı. Bu düşüncemi kendisine açıkladığım zaman bana annesinin İsviçreli olduğunu söyledi. Nasıl da bilmişim! Daha Turan'ın sağlığında 32 öğrenciye burs vermeyi üstlendim; daha sonra Şişhane'de

satın aldıkları binanın yarı parasını verdim, orada 18 kişilik bir öğrenci yurdu yaptırdım; derneğin oturma odasını döşedim, vs. Ben hayatımda maaşım dışında tek kuruş kazanmamışımdır, bu nedenle yardım paralarını Feneryolu'ndaki dairemizin satışından elde ettiğimiz parayı bankaya yatırdığım için verebilmiştim. Ama bundan sonra bu tür yardımları yapamayacağım, zira bankadaki para suyunu çekmiş durumda. Türkân Saylan'ın bu millete çeşitli yardımları ise artarak devam ediyor. Bu yüzden onu da sık sık göremez oldum. Onun büyüklüğü yalnız Lepra hastanemizi dünya çapında bir müessese haline getirmesinden değil, başkalarını mutlu etmek istemesinden geliyor. Anlayamadığım bir şey var; bu kadar işe nasıl yetişiyor?

Gelelim bizim Semra'ya:

İnsanlara karşı ana tavrı bakımından o da, Türkân Saylan gibi, elden geldiği kadar fazla insanı mutlu etme peşinde, ama ne yazık ki eğitimi ve genel kültürü bu arzusunun çok daha sınırlı kalmasına yol açıyor. Ben çok mutlu, yani çok şanslı bir insan sayılırım. En büyük şansım da, şüphesiz Turan'ın ölümünden sonra Semra'nın hayatıma girmesi, zira dürüstlük ve sevecenlik bakımından bir eşi olmayan bu insan aynı zamanda çok yetenekli. Hani "her parmağında bir marifet" diye bir deyim var ya Türkçede, Semra için "her parmağında iki marifet" demek daha doğru olur, zira onun bilmediği, daha doğrusu yapamayacağı hiçbir şey yok gibi. Şimdiye kadar hiç yapmadığı şeyleri de eski bir "usta" gibi yapabilir. Nitekim, bizim iyice eskimiş koltukların yüzlerini bir iki günde değiştiriverdi!

En iyisi işe baştan başlamak. Semra ile Barbaros'u Kadıköy Evlendirme Dairesinde ben evlendirmişim, ama ben bu olayı tümüyle unutmuşum. Herhalde Turan'ın ölümünden az önce bizi ziyarete gelmiş oldukları için, Turan'ın sanatoryomdaki son günlerinde Semra'yı çağırmayı akıl etmişim. Semra'ya o günler "Semra hanım" diye hitap ediyordum. Telefon eder etmez geldi, daha doğrusu geldiler, zira o sıralarda Barbaros da işsizdi. Yalnız ona bir org almıştım, bununla arada bir evlerine yakın bir düğün salonunda müzik yaparak birkaç kuruş kazanıyordu. Lâfı uzatmayayım: Semra ile Barbaros Turan'a tam dört gün, dört gece baktılar, sonra da emekli bir başhemşire olan Yıldız hanım işi devraldı; Turan ondan sonra zaten iki gün komada kaldı ve...

Turan'ın biyografisinin başında anlattığım acı dakikaları burada tekrar anmak istemiyorum. Turan gidince, dünyada "yapayalnız" kalmıştım: 75 yaşında olduğum, üstelik özel bir bakım isteyen bir başkası, Kemal de

olduğu için, ikimize bakacak birini bulmam gerekiyordu. Nedense, bu işi Semra'ya teklif etmek aklıma geldi. Herhalde onların da muhtaç durumda olduklarını düşünüyordum. Semra teklifimi kabul etti. Galiba 20 milyon lira ücret alacak, üç günde bir gelip yemeğimizi yapacak, evi silip süpürecek, filân. İki yıl kadar ben sadece Semra'nın elini sıktım ve yaptığı masrafları kuruşu kuruşuna hesap ederek ödedim. Elbet her yıl maaşını artırıyordum. İnsan zamanla birbirine alışıyor. Semra'nın mutlak dürüstlüğünü gördükten sonra onu her geldiğinde yanaklarından öpmeye ve maaş verecek yerde, bankadaki hesabımdan istediği kadar para çekmeye izin veren bir vekâletname verdim. Semra ile baba kız olmuştuk. O hiçbir zaman benim kendisine olan itimadımı sarsacak herhangi bir davranışta bulunmadı. Onu "mânevî kızım" yapma yolu böylece açılmış oldu. Meğer Semra daha ilk tanıştığım günlerde "Onlara yardımcı olmayı ne kadar isterdim" diye düşler kurarmış. İnsanı en çok mutlu eden şey de, biliyorsunuz, kurduğu düşlerden birinin gerçekleşmesidir. Hele yarınından emin olmayan bir insanın güvenceli bir yaşama kavuşması bunların başında gelir. Semra'nın ailesini ne zaman tanıdım, pek hatırlamıyorum, ama başta annesi olmak üzere, bu ailenin bütün fertlerinin hem sevecen, hem de son derece mazbut kişiler olması beni çok duygulandırmıştır. Annesi sekiz büyük ameliyat geçirmiş olmasına rağmen son derece esprili bir kadın. Belki okuması yazması bile yok (bu yüzden kendi annemi hatırlatıyor) ama son derece akıllı, üstelik insanlarımızda az rastlanan bir sorumluluk duygusu var. Semra ne zaman onu görmeye gitse, daha selâm sabah demeden "O adama gittin mi? Nasıl, iyi mi? Bana hiç gelmesen de olur, o adama iyi bak, anladın mı?" dermiş. Büyük ablası Gülseren hanım da (ikide bir midesinden rahatsızlanmasına rağmen) güler yüzlü, sevecen bir insan. Eşi İnan ise dünya tatlısı bir kişi; hiçbir yanı Türk erkeğini hatırlatmıyor. Bazan 12 saat direksiyon salladığı halde, işi bitip eve dönünce kolları sıvayıp mutfağa giriyor, sofrayı kuruyor, salata filân yapıyormuş. Ondan birkaç yaş küçük kızkardeşi Tülin hanımdan Semra eskiden pek söz etmezdi, ama kardeşlerin en güzeli olduğu anlaşılan bu ablası da bir zamandır Semra'lardan ayrılmıyor. Okul çocuklarını taşıyan üç minibüsü olan eşini de son zamanlarda tanıdım, biraz tutumlu olmasına rağmen hiç de fena bir insana benzemiyor. En çok gördüğüm kız kardeşi Gülen; Koç'un bankalarından birinde oldukça yüksek bir konumda; ama zavallı gece yarısından önce eve gelemiyor. İşte Kemal'e bizi arabayla götüren bu fedakâr hanım bana 50 yaş biçmiş; bu yüzden onu daha şevkle öpüyorum. Semra'nın ağabeyi (ki ailenin en

büyüğü) bir genç kız kadar utangaç; hele yüzündeki gülümseme onun bütün saflığını ve temiz kalpliliğini ortaya koyuyor. Ama galiba en zekisi ve yeteneklisi gene bizim Semra; bütün ailenin her derdine koştuğu gibi, kendi oğluna da bakıyor. Adına bir felsefe kitabı yazdığım Uğur şimdi 21 yaşında bir üniversite öğrencisi; tıbbî cihazlar konusunda bazan haftada 40 saat ders görüyormuş. Son derece duygusal bir çocuk olduğu için onu idare etmek başlı başına bir iş.

Söylemeyi unuttum: Semra şiddetli geçimsizlik nedeniyle eşi Barbaros'tan bir yıl kadar önce ayrıldı. Artık büyük ölçüde bağımsız olduğu için Semra mutlu, ama Uğur bu yeni duruma henüz tam anlamıyla ayak uydurabilmiş değil. Sizin anlayacağınız, bütün yük gene Semra'nın sırtında. Barbaros kendi eşyasını yeni evine taşıdıktan sonra hemen tümüyle boşalan evi Gülen'le Semra'nın "Florance Nightingale"de kalp uzmanı olarak çalışan arkadaşı Dr. Gülhan donattığı için, Semra çok mutlu. Yalnız böyle bir arkadaşlık dünyada az görülmüştür. Dr. Gülhan'ın Semra'ya yaptıklarını kardeş kardeşe yapmaz. Zaten Semra'yı tanıyıp da onu aşk derecesinde sevmeyen yok. İş Bankası'ndaki hanım memurlar, bu arada özellikle küçük Mürüvvet Semra'yı ele geçirdiler mi, bırakmak istemiyorlar. Bir insanın kendini çevresindekilere bu kadar sevdirebilmesinin sırrını çözebilmiş değilim. Herhalde "sevgi" denen duygu başlı başına bir muamma. (Turan beni neden bu kadar sevmişti, bunun sırrını bugün de çözebilmiş değilim).

Semra'yı tümüyle anlatmaya kalksam salt onun için ayrı bir kitap yazmam gerekir. Şimdi Kemal'in vasiliğini de onun sırtına yıktım. Bu yüzden de zavallı altından kalkılamaz bir yükün altına girdi. Bazan Hâkime hanıma da akıl vermek zorunda kalıyor. Şu sırada İzmir'deki bir arsanın satışıyla ortaya çıkan pürüzleri temizlemek için oradan oraya koşup duruyor. Gene de hayatından şikâyetçi olmayışı şaşılacak şey.

Az kalsın önemli bir noktayı unutuyordum. Turan'ın biyografisini yazmaya başladığımda, "Galiba benim bir sekretere ihtiyacım olacak" demiştim; Semra hemen "Ben on parmak daktilo yazmasını bilirim" demez mi? Meğer evlenmeden önce PTT'de çalışırken öğrenmişmiş! Buna ne kadar sevindiğimi tahmin edemezsiniz. Tam bu sırada arkadaşı Dr. Gülhan ona eski bilgisayarını (elbet parasız) vermez mi? Sizin anlayacağınız, Semra kısa sürede bilgisayarın daktilo gibi nasıl kullanılacağını öğrendi ve benim yazdıklarımı bilgisayara geçirdi. Gerek Turan'ın biyografisi, gerekse bütün öteki yazılar böyle çıktı. Sizin anlayacağınız, benim şimdi güvenilir bir sekreterim de var. Niye bu kadar mutlu, yani *şanslı* bir

insan olduğumu anlıyorsunuz değil mi? Artık Semra sâyesinde yazmaktan başka bir iş yaptığım yok. Çoğu zaman, eğilmeyeyim diye çoraplarımı, ayakkabılarımı bile o giydiriyor. Bir yere gidersem bana destek olması da cabası. Nereye gitsem yanımda onu da götürüyorum. Semra benim onsuz olunamaz bir parçam gibi.

Artık biraz da başka dostlarımdan kısaca bahsetmemin zamanı geldi. Bunlardan Prof. Orhan Şener'i sokakta tanıdığımı söyleyebilirim. Bisikletli bir beyi birkaç defa pazarda görmüştüm; benimle tanışmak ister bir hali vardı, ama nasıl tanıştığımızı şimdi hatırlamıyorum. Yalnız evime geldiği zaman "Bizim fakültede belki yüze yakın doçent ve profesör var, ama hiçbiriyle konuşmak mümkün değil demişti, zira paradan başka düşündükleri bir şey yok gibi." İki kız yeğeni de onunla birlikte çarşıdaki evinde, yani çatı katındaki dairesinde oturuyorlar. Tülây ve Emine adındaki bu kızlar son derece sempatik. Bir defa da anneleriyle Tümay adındaki ortanca yeğeni evime geldiler. Tümay bayağı güzel bir kızdı; Foça Lisesine hoca olarak tayin olduğundan onları sadece bir defa gördüm. Orhan beyin bir âdeti ziyaretime gelirken çarşıdan bir sürü meyve alıp getirmesiydi; benim yazı yazmaktan başımı kaldıramadığımı biliyordu.

Böyle dost olduğum (veya olduğumuz) birçok kişi var, ama hepsinden bahsetmeye kalkarsam... Ancak bunlar arasında iki hanımla bir erkekten bahsetmeden geçemeyeceğim.

Birincisi Turan'ı da çok eskiden beri tanıyan B.Ö. hanım. Ben bir ara oldukça yakınımızdaki İstanbul Fen Lisesini merak etmiş, oranın müdürü ve bazı öğretmenleriyle tanışmış, bu arada B.Ö. ile bir anket düzenlemiştim.*

Demek, B.Ö.'yü 1986'dan beri tanıyorduk. Turan'ın ölümünden az önce B.Ö. evimize gelmiş, ayrılırken Turan'ı kucaklamış, bundan duygulanan Turan ona "B.'im" demişti. Turan'ın buna benzer bir davranışına hiç rastlamamıştım. B. hanım Turan ölünce onun mezarına çiçek getiren tek kişi oldu. O zaman B. hanım İzzet beyle evli idi. Ben hiçbir "sahibi olan" kadına başka gözle bakmamışımdır. O beni arabasıyla birçok yere götürmüştür, ama kocası yaşadığı sürece ona karşı tavrımı değiştirmemişimdir.

* "Bk.: "Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler", sayfa. 32-35

Bir defasında eşiyle birlikte Geyve'deki Hacılar köyüne gitmiştik; onlar oradan bir arsa satın almak istiyorlardı, bense oradaki okula para yardımında bulunmuştum, bu paranın nasıl kullanılmış olduğunu görmek istiyordum. Onlar gerçekten de bir arsa satın aldılar, neşeyle İstanbul'a döndük.

Turan'ın ve İzzet beyin beklenmedik ölümünden sonra ise B. hanıma karşı duygularımda önemli bir değişiklik olduğunu fark ettim. Sanırım Turan'ın ölümünün ardından üç yıl geçmişti, ama onu unutmama imkân yoktu. Neredeyse her an onun hâtırasıyla dolu olduğum halde, B. hanıma karşı da ilgi duyuyordum. O zamanlar B. hanım sanırım 56 yaşında güzel ve alımlı bir kadındı ve 78 yaşında olmama rağmen onunla evlenebileceğimi bile düşünmeye başladım. İki yıl kadar önce Semra ile birlikte Küçükkuyu'daki evine gittiğimizde bize karşı çok iyi davranması bu umudumu güçlendirmişti. Söylemeyi unuttum: Onun ağaçtan evini de baştan aşağı ben çizmiştim, bir kral gibi ağırlandığım bu evde 3-4 gün oturmak beni iyice mutlu etmişti. Semra'nın anlattığına göre, orada B. hanımın bana gösterdiği yakınlık onu bayağı şaşırtmıştı. Son akşamki davranışı onu büsbütün şaşırtacaktı.

Ertesi gün İstanbul'dan öğrencim İbrahim Işık'ın bir hayli Güney'deki evine gidecektik. Elbet B. hanımın arabasıyla. Orada bize Dikili'de oturmakta olan Hamza bey de katılacaktı. Onu İstanbul Fen Lisesi'nde gördüğümü hatırlıyorum. B. hanımın da ondan övgüyle bahsettiğini. Bir akşam önce B. hanım onu telefonla aramış, eşinin ölümü üzerine ondan bir başsağlığı bile alamadığından yakınmış, sonunda ağlamaya başlamıştı. Hamza beyin bundan haberi olmadığı anlaşılıyor, eğer olsaymış... Neyse, gene lâfı uzatmayayım; biz ertesi gün İbrahim Işık'ın evine vardıktan biraz sonra, Mercedes arabasıyla Hamza bey de Dikili'den geldi. İbrahim'in eşi Neclâ hanım Hamza beyin kızkardeşi oluyor, dolayısıyla bütün bu olan bitenlerde hiç de şaşılacak bir şey yoktu. Ancak daha B. hanım telefonda ağlamaya başlar başlamaz bizim Semra işin içinde iş olduğunu hemen anlamış ve B. hanımın bütün davranışlarını izlemeye başlamış. Ben ise, saf yürekli Hüseyin Batuhan, İbrahim'in bahçesinde uyuklamakla meşgulmüşüm. O gün gene B. hanımın evine döndüğümüzde Semra bana herşeyi anlattı. *Scientific American* dergisinde okuduğum bir makale gri ağaç kurbağalarının erkek eşlerini nasıl seçtiklerini anlatıyordu. Makalenin üç araştırmacısı bu olayı şöyle açıklıyorlardı: Dişi kurbağalar çevrelerinde bir koro oluşturan erkek kurbağaların sesi en gür olanlarının kucağına atlıyorlarmış. Herhalde bizim B. hanım da o

zaman 78 yaşında olan benim yerime, vaktiyle Fen Lisesinde âşık olduğu Hamza beyi seçmişti. Ben bunu ancak B. hanımın bize geldiği bir gün anlayabilmiştim.

Birkaç gün önce bana telefonda "Hamza beyi de getirebilir miyim?" diye sorması şüphemi uyandırmamıştı. Ben ona neredeyse hergün telefon ediyor ve her telefonun sonunda da "I love you!" demeyi ihmal etmiyordum. Yalnız o gün geldiğinde soğuk durması, hele eskisi gibi beni öpmemesi tuhafıma gitmişti. Bundan önceki gelişinde başını göğsüme dayayıp on dakika kadar durmuş, sonra da biraz garibime giden sözler söylemişti. Ben o gün siestamı yapmak üzere yatağa uzanıp yattığımda yanıma gelip dizleri üzerinde bana "Ben de sizi seviyorum, ama bu sizin benden beklediğiniz türden bir sevgi değil, daha çok yeteneklerinize karşı duyduğum bir hayranlık" demişti. Ben o zaman bu tutumunu anlayışla karşıladığımı hatırlıyorum. Belki bana karşı duyduğu bu hayranlık bir gün aşka dönüşebilirdi. Hamza beye aşık olduğunu nereden bilebilirdim? Bir de şu var: Ben rahmi alınan bir kadının artık cinsel bir arzu duymayacağını sanırdım, bu benim de işime geliyordu. Oysa bunda yanılmışım, meğer, dediğine göre, "her şey normal"miş. Bunu duymak beni sevindirmemişti, zira İzzet beyle aynı yatakta yatmadığına göre, demek Hamza beye âşık olalı onu bu yanlış fikirle kandırmıştı. Sanırım, İzzet beyin alkolik olmasında bu aldatmanın payı vardı. Yalnız B. hanımın bunca yıl eşinden ayrılmamasına bugün bile bir anlam verebilmiş değilim. Acaba buna Hamza beyin kendi karısından resmen ayrılmaması mı neden olmuştu? Oysa şimdi kendi kocası ölmüş, Hamza beyin de karısından resmen ayrılması neredeyse kesinlik kazanmıştı. O sırada Hamza bey, İstanbul'dan ayrılmış, Dikili'de almış olduğu evde oturuyordu.

Ne diyordum? B. hanımın son gelişinde bana bir "mesaj" vermek istediğini anlamakta gecikmedim, zira Hamza beyin yanında tıpkı "karısı imiş gibi" davranıyordu. Nihayet birçok söz ve davranışı arasındaki nedensellik bağlarını görebilecek duruma gelmiştim. "Aklınla bin yaşa, e mi, Hüseyin Batuhan" demenin sırasıydı, ama, gariptir, bu yeni durumu fazla garipsemedim, fazla paniğe kapılmadım, sadece "Bundan sonra fotoğraf albümlerimizi değiş tokuş ederek birbirimizi daha iyi tanımaya çalışırız" gibi saçma sapan bir lâf ettiğimi hatırlıyorum. Durumu bu derece anlayışla karşılamam B. hanımı da rahat ettirmiş gibiydi. Onlara evlerine dönmek üzere erken bir vapuru tavsiye ettim. Sevinerek ayrıldılar ve ben ondan sonra bir daha B. hanımı görmedim.

Gerçi burada "onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine" demek

geliyor içimden, ama B. hanımın bundan sonraki tutumu bir hayli tuhaf. Önce Semra ile —neredeyse bir saat— çok dostça konuşuyor telefonda, hattâ sık sık kendisini aramasını rica ediyor, ama aradan 15 gün bile geçmeden Semra'ya akıl almaz bir yüz gösteriyor. Ben bunun üzerine oturup kendisine uzun ve olumlu bir mektup yazıp "dostluğumuza kıymamasını" rica ettim. Gelin görün ki, benim bu uygarca arzumu yerine getirmek şöyle dursun, bana hışımla "Ne dostluğu? Dostluk mu kaldı?" deyip telefonu kapadı. Sanırım, benim vaktiyle sevdiğim bir insandan gördüğüm en "kırıcı" muamele budur. Ondan sonra da bana bir daha telefon etmedi. Semra'nın anlattığına göre, Hamza bey ona "Bir daha bu aileyle görüşmeyeceksin" demişmiş. Biraz kişilik sahibi bir insanın, kadın da olsa, böyle bir "emri" dinlememesi gerekir, ama anlaşılan Hamza beyle mutlu ve bu mutluluğa zarar verebilecek her davranıştan kaçınıyor. Bence kişilik sahibi bir insanın mutluluğuna mal olabileceğini bilse bile bu türlü bir zilleti kabul etmemesi gerekirdi, ama ben sadece bildiğim, daha doğrusu, bildiğimi sandığım olaylara dayanarak böyle konuşuyorum. Ya işin içinde benim bilmediğim şeyler varsa? B. hanım eskiden çok saygı duyduğum bir kadındı, ama onun son davranışları beni iyice ondan soğuttu.

Bunun bir nedeni de Hamza beyi pek sempatik bulmamam olsa gerek. Bir kere kendini beğenmiş, hattâ kendini üstün gören bir hali var, üstelik rahatlıkla yalan söyleyebiliyor. "Bilim ve Şarlatanlık" adlı eserim ilk çıktığında ona da imzalı bir nüshasını vermiştim. Son defa B. hanımla evime geldiğinde, ona sormuşum gibi, "Sizin kitabı birisi almıştı, bir daha da getirmedi" dedi. Bunun kuyruklu bir yalan olduğunu bildiğim halde, ona son çıkan bir baskısından gene imzalı bir kopya vermiş olmama ne buyurulur? Hele pek sempati duymadığım bir insana? Onun bunu da okumayacağından eminim. Ama insan kendine verilen her kitabı okumaya mecbur olmadığına göre... Şimdi B. hanım bu sayın kocasıyla benim çizdiğim bir evde oturuyor. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine: Bu benim hayatta rastladığım en büyük hayâl kırıklığıdır! Bu yüzden de "İnşallah mutlu olamazlar!" dediğim de olmuştur. En iyisi B. hanımı unutmaya çalışmak. Unutuyorum da...

B. hanım doğanın sesine uyup beni bu şekilde terk edince aklıma birden M.G. geldi. Bu hanım yalnız güzel değil, üstelik B. hanımdan farklı olarak "işveli" idi. Eşi F.G. bir kalp ameliyatı esnasında masada kalalı beri M.G. kendini üniversiteye geçme düşüne kaptırarak acısını unutmaya çalışmış, bu arada on iki yıl kadar önce Heybeli'ye ziyaretimize

gelmişti. Yemek masasında onun kapıya geldiğini gören Turan bana "Bak, güzel bir hanım seni görmeye geldi, kalk kapıyı aç" demişti. Ben M.G. hanımı Modern Mantık kurslarından tanıyordum. Akıllı ve yetenekli bir kız olduğu için ikinci yıl onu öğretmen kadrosuna almıştık. O zaman eşi hayatta olduğu için ona "çamurlu" bir gözle bakmamıştım. Oysa ben o sıralar bir bekâr hayatı yaşıyordum, zira menopozdan sonra Turan benimle her türlü cinsel ilişkiyi kesmişti. Turan son derece dürüst bir insan olduğu için en mahrem düşüncelerini açığa vurmaktan çekinmezdi. Anladığım kadarıyla rahminin cidarı çok inceldiği için bu ona ağrı veriyordu; kaldı ki derin bir aşka dayanmayan, dolayısıyla bir alışkanlık haline gelen bu tür bir ilişki onun gözünde fahişelikten farklı değildi. Nitekim, evliliklerin de daha çok cinsel arzuyu tatmin için uydurulmuş bir kuruluş olduğunu söylemiyor muydu?

Mutlu bir evliliğin cinsel arzuların rahatça tatminiyle mümkün olduğu tezini kabul edecek olursak, sıradan bir adam olduğumu bilen Turan bu ifşasıyla beni bu konuda serbest bırakmak istemiş olabilir. Ama ben her şeye rağmen bugüne kadar Turan'dan başka bir hanım tanımış değilim. Gerçi arada bir güzel hanımlarla flört ediyordum, ama Turan'ı kırabilecek bir davranıştan dikkatle kaçınmışımdır, hele onu boşayıp yeni birisiyle evlenmek aklımın ucundan geçmemiştir.

Gelelim M.G.'ye: O gün evimize gelen M. hanımın güzelliği göz kamaştırıcı idi. Ama Turan yaşadıkça ondan hoşlandığımı imâ edecek herhangi bir davranışta bulunmadım. Turan'ın bunu fark etmemesi imkânsızdı, ama gene de ona karşı kızıymış gibi davranmaktan geri kalmadı. Ben Turan'ın ölümünden altı ay sonraya kadar, çoğu zaman ağlayarak, mezarına gidip geldim; bu arada cinsel arzularımı düşünecek halim yoktu, aradan iki yıl geçinceye kadar da olmadı. Ama bir insanı ne kadar severseniz sevin, sonunda onun da unutulduğu demeyeceğim, "tarihi bir varlık" haline geldiği bir gün gelip çatıyor. Benim Turan'ı unutmam mümkün değil, zira o varlığımın her zerresine işlemiş gibi, sonra her yanım onun fotoğraflarıyla dolu, nereye baksam hep onu görüyorum. Belki flört ettiğim kadınlar buna şaşacaklar, ama benim bu konuda "iflâh" olmam mümkün değil; hele onun biyografisini yazarken hiç değil.

Gene M.G.'ye dönsem iyi olacak. Az kalsın unutuyordum: Bir insan aynı zamanda birden çok insanla flört edebiliyor. B. hanımla evlenmeyi düşlediğim sırada bile M.G. hanımı unutmuş değildim, hattâ onunla — telefonda olsun— flört ediyordum. M. hanım her düşündüğünü açıkça

söylemekten çekinmeyen dobra dobra bir insan. Son telefonlaşmamızda bana "Sizi seviyorum" demeye başlayınca benimle evlenmek istediğini düşünerek ondan bir randevu istedim. Beni yeni aldığı Golf marka otomobiliyle önce Boğaz'daki üniversite lokantasına götürdü; orada kendisi bir sürü pahalı yemek yedi, benim de yememi istedi. 15-20 milyon arasında bir para ödediğini sanıyorum. M. hanım pahalı şeyler yemekten ve giymekten ayrı bir zevk alıyor olmalıydı. Üstelik benim ona buna para yardımı yapmamdan şikâyetçiydi. Hele Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ne milyarlarca lira yardım etmemi aklı almıyordu. Paramı bu şekilde "çarçur" etmeme son derece tutulduğunu açığa vuran sözlerini kahkahayla karşılamama da enikonu kızıyordu.

Her şeye rağmen düşündüklerini olduğu gibi dile getirmesi hoşuma gidiyordu. Lâfı uzatmayayım: Yemekten sonra beni yukarıdaki lüks kafeye götürdü. Buradaki masrafları benim ödememe izin vermesini rica ettikten sonra yürüyerek kuytu bir yere çıktık. Buradan Boğaz manzarası hârikaydı. Kendisine son günlerdeki telefon konuşmalarımızı hatırlatarak, beni gerçekten de sevip sevmediğini sordum. Fakat, ne de olsa akıllı kız, "Yoksa birilerinden yüz bulamadınız mı?" diye sordu. B. hanımı kastediyordu. Bir an bu sorusuna cevap veremedim. Bana o zaman ne dese beğenirsiniz: "Kırk yıllık hocam olur mu kocam?" Çok şaşırmıştım, ama belli etmemeye çalıştım: Öyle ya, ben 79 yaşında içi geçmiş bir ihtiyar, utanmadan 55 yaşındaki güzel bir hanımla evlenmek istiyordum. Şimdi olacak iş mi bu? Belki de M. hanım param için benimle evlenebilir, hattâ birkaç yıl sonra nasıl olsa öleceğimi düşünerek bu tür bir evliliğe yanaşabilirdi, ama benim muhtaçlara yardım etmekten vazgeçmeyeceğimi anlayınca bu düşünceden vazgeçmiş olmalıydı. Yoksa İtalya'da âşık olduğu, hattâ günlerce arayıp da bulamadığı adamın adını evindeki kediye veren bu hanım, aradan yıllar geçtikten sonra benimle de evlenebilirdi, neden olmasın?

M. hanım sonradan bu cevabından pişman olmuş olmalı, zira bir defasında evime küçük kız kardeşini de getirdi ve benim evlenmeye değer bir insan olup olmadığım konusunda bir karar vermesini istedi. Kız kardeşinin hakkımda olumlu bir kanıya vardığı anlaşılıyor, ama ondan çok hoşlanmama rağmen, huylarımızın hemen hiç uyuşmaması nedeniyle onunla evleneceğimi düşünmüyorum. Hem bu yaştan sonra evleneceğim de ne olacak? Bir defa beni sevdiğini ispatlaması için ondan beni dudaklarımdan öpmesini istemiştim; gerçi kahkaha atarak bu arzumu yerine getirdi, ama ben bu öpücükten hiçbir şey anlamadım desem yeridir.

Bu yaz başında arkadaşım Necip Posacı'nın ısrarlı dâveti üzerine Kuşadası'na gittiğimde M. hanımın Doğancılar'daki yazlığında da bir gece kaldım. Bana kendi yatağını verdi, ama yanıma gelmedi; bundan da benimle evlenmekten vazgeçmiş olduğunu çıkarıyorum. Her şeye rağmen dürüst, hattâ utangaç bir kadın olsa gerek. Bazı dostlarının ona açıkça metresi olmasını teklif etmelerini kabul etmediği gibi, evlilik dışı bir ilişkiye yanaşmıyor. Doğrusu bu ya, ben de bu türlü bir ilişki istemem; bu nedenle Turan'ın biyografisini bitirmeme engel olur korkusuyla M.'ye evlenme teklifinde bulunamıyorum. Şimdi o A.B.D.'de, Türk işçileriyle mülâkatlar yapıyor. Gitti gideli bir buçuk aydan fazla olduğu halde bana ne mektup yazdı, ne de bir kart. Belki yazdı da benim elime geçmedi. Oysa giderken ona para yardımında da bulunmuştum. Yoksa hastalandı veya orada bir Amerikalı ile evlendi de benim haberim mi yok? Ama A.B.D.'den dönünce gene flörte devam edeceğim, bu kesin, flört cinsel tatminin yerine geçiyor ne de olsa.

Bu işin hayatta tanıdığım en büyük ustası ODTÜ'de tanıdığım B.Ö. hanımdı şüphesiz. Oldukça güzel bir hanım olan B.Ö. bizim bölümdeki İngiliz ve Amerikan edebiyatı dersleri veren bir asistan profesördü. Vakit buldukça onun odasına girer ve flörte başlardım. Bir gün odaya eşi H.Ö. gelmez mi? Bu sportif bir tipti, fakat çok sigara içtiği için genç yaşta ölecekti. H. bey içeri girince, "Tam B. hanımla flört ediyordum ki, siz geldiniz" diyecek oldum, o hiç oralı olmadı veya güldüğüm için bunu şaka sandı. Benim gibi ciddî bir adamdan böyle bir şey beklemiyor da olabilirdi. Neyse, gene lâfı uzatmayayım, sonunda bu hanım Avrupa'da gittiği bir kongrede tanıdığı bir Amerikalı profesörle evlendi. Adam ondan bir hayli yaşlı olduğu için, korkarım fırsat buldukça birileriyle kırıştırıyordur. B. hanım yaradılışı gereği erkekleri avlamaktan zevk alıyor gibiydi.

Bunları daha Turan yaşarken nasıl bir adam olduğumu anlatmak için yazıyorum. Bir de doğanın içimize yerleştirdiği bir mekanizmadan ötürü hayvanlıktan kurtulmanın mümkün olmadığını belirtmek için. Bunun belki tek istisnası Turan'dır, ama Turan bile bu ayrıcalığa Tanrı'ya inanması ve bu inancını hiçbir zaman yitirmemesi sâyesinde ulaşmıştır. Gerçi M.G. hanım hiç de benim sanıldığı gibi ideal bir erkek olmadığım kanısındadır ve bazan beni bu sırrımı herkese yaymakla tehdit etmiştir, ama ben sıradan bir adam olduğumu gizlemediğime göre... Yalnız, tekrar ediyorum, ben bugüne kadar Turan'ı güç durumda bırakacak bir davranışta bulunmadım, hâtırasına bile saygılı davrandım. Bir erkekten bundan daha

fazlasını beklemek bence haksızlık olur.

Turan'ın ölümünden sonra da pek çok dost edindim, ama kimseyi aldatmadım, bu benim tabiatıma aykırı bir şey; ama, korkarım, bir tek insan benim gerçek niyetlerimi anlamadı, bu yüzden beni kırdı ve çekip gitti. Amerikalı bir kızdan, daha doğrusu kocasından boşanmış genç bir kadından söz etmek istiyorum. Adı N.R. olan bu genç kadını, Turan'ın sağlığında, İngiliz rahip İsaya ile birlikte evimize geldiklerinde tanımıştık. Sessiz, daha çok dinleyen bir insandı, o zamanlar C.K. adında bir Amerikalı gençle evli idi ve ben 1994'te onun bir ev almasına yardımcı olacaktım. Ona bu evi bulan emlâkçı H. Kaya benim hatırımı sayarak sadece evin fiyatının yüzde biri kadar bir para alacaktı. Sonra N.R. gene eşini de getirip bizimle tanıştırdı, yalnız o da Rus tarihi üzerine bir doktora tezi hazırladığı için birkaç yıl Moskova'da kaldılar. Buradaki evlerine ancak yazları gelebiliyorlardı.

Yalnız bir defasında N.R. Rusya'dan tek başına gelip de, asık bir suratla yanımdan selâm bile vermeden geçince, bu davranışını beni bilerek görmezden gelmesine yormuş, o sırada Turan da vefat etmiş olduğu için ona içerlemiştim. İşin daha da acı yanı, o güzelim kız gitmiş, yerine durgun, suratsız, antipatik biri gelmişti. İnsanoğlu her şeyi bildiği veya bildiğini sandığı verilere göre yorumluyor. Ertesi gün onu evimin kapısı önünde zoraki bir gülümseme ile durur görünce, "Dün neden beni görmezden geldiğinize bir anlam veremedim. Ben size ne yaptım kuzum?" diyecek oldum; o ciddîleşerek, "Sizi gerçekten görmedim. Size kızmam için hiçbir neden yok ki" dedi. Bunun üzerine onu içeri aldım, önce Turan'ı kaybettiğimi söyledim, ondan sonra da niye böyle perişan bir durumda olduğunu sordum. Meğer eşinden ayrılmış zavallı. Lâfı uzatmayayım: İkimizin de başından bir trajedi geçmişti. Bir başka deyimle ikimiz de kaderin sillesini yemiştik.

Bu durum bizi birbirimize yakınlaştırmış olmalıydı. N.R. daha sık evime gelmeye başladı, sonunda eski neşesine kavuştu. Sık sık İstanbul'a gidiyor, sinema izliyor, Amerikalı arkadaşlarıyla buluşuyor, az kalsın unutuyordum, Başbakanlık arşivinde doktora tezine çalışıyordu. "Mavro Kordatos" adlı bir Rum ailesinin 18. yüzyıl sonlarında Babıâli'de oynadığı siyasal rolü vurgulamaya çalışan bu tezi ben de en az yarısına kadar okudum, ama bu konu hakkında hiçbir bilgim olmadığı için herhangi bir değerlendirme yapmam söz konusu değildi. Yalnız Princeton'daki bir Türk profesör, 60 sayfalık bir eleştiri yazarak, tezinin bu şekliyle kabul edilemeyeceğini belirtiyordu. Buna benzer bir başka eleştiri de Amerikalı

bir profesörden geldiği için tez "reddedilmiş" bulunuyordu.

N.R.'nin tezi üzerinde ne kadar çalıştığını bilmiyorum, ancak sözlerinden bunun çok uzun bir zaman aldığı anlaşılıyordu. Hocalarının daha önceki uyarılarına uyarak tezinde birçok değişiklik yapmıştı, ama bu bayların isteklerinin bir türlü sona ermeyişi sinirlerini iyice yıpratmış olduğu anlaşılıyor, zira tez dışı bir profesör olan Michael Cain'e yazdığı son mektupta tez profesörlerine verip veriştiriyor, onların cahil, yeteneksiz ve kıskanç olduklarını vurguluyordu. Son derece kibar bir insan olan Michael Cain bu mektuba cevap vermeyecekti; bundan o da N.R.'nin aklından zoru olduğunu çıkarmış olmalıydı. O sırada evime sık sık gelen N.R.'ye söylediğim bir söz bardağı taşıran son damla oldu. Ona "Seni seviyorum" demiş, ama kendisini sessizce seveceğimi belirtmeyi ihmal etmemiştim. N.'nin uzun süre sustuğunu hatırlıyorum. Çok kızmış olmalıydı. Nasıl olur da bu 78 yaşındaki adam onun gibi 34 yaşındaki bir kıza âşık olmuştu? Bunun son derece "grotesk", Türkçe söylersek yakışıksız olduğu meydanda idi. Ben aynı yaşta 18 yaşındaki bir kıza âşık olduğu, hattâ —yanılmıyorsam— evlenme teklif ettiği için Goethe'ye son derece kızdığımı hatırlıyorum. Böyle bir şeyin kendi başıma geleceğini nereden bilebilirdim? Yalnız benim o zamanki duygularıma cinselliğin karıştığını sanmıyorum. Sanki şeytan beni dürtmüş gibiydi. N.'den birkaç gün ses çıkmayınca telefon açmış, "Sizi sevmek günah mı?" diye sormuştum. O bu soruma cevap verecek yerde susmuş, birkaç gün sonra da ona okuması için verdiğim bütün kitapları geri getirmişti, ama o geldiğinde evde olmadığım için onu görememiştim. Şimdi düşünüyorum da, belki onun aklını oynatmasına tezinin reddinden çok benim bu anlamsız çıkışım neden olmuştu.

N. o günden sonra benimle, Semra ve Handan'la olan ilişkilerini tümüyle kesti, hattâ —bakkal da dahil— kimseyle konuşmaz oldu. Onun bu hali sonunda evindeki bütün eşyanın üzerine "isteyen alabilir" diye bir yazı yapıştırıp dışarı atmasına, elektrik tesisatını bozmasına, pencere kaldıraçlarını, evdeki bütün fayansları, muslukları, banyo küvetini, klozeti, sözün kısası eşinin gördüğü ve elini değdirdiği ne varsa, hepsini söküp veya söktürüp atmasına neden olacaktı. Sizin anlayacağınız, o güzelim evde sadece dört duvar kalmıştı, merdiven boşluğundaki korkuluğa varıncaya kadar herşeyi yok etmişti.

Derken bir akşam dostum ve de mimarım Polat bey akşam saat 10.30'a doğru telefon edip N.'nin evini yakmak istediğini, bu nedenle bütün mahallelinin evi etrafında toplandığını, bu arada N.'nin de polis

karakoluna götürüldüğünü haber verdi. Beni son derece heyecanlandıran bu haber üzerine önce evinin olduğu yere, sonra karakola koştum. N. başına gelenleri anlamamış gibi susuyordu. Yalnız "Ben ne evimi yakmak istedim, ne de herhangi bir kimseye zarar verdim, neden böyle telâşlandıklarını anlamıyorum" dedi. Çok aklı başında görünüyordu. Yalnız görünüşe aldanmamalı. Başkomiserin yanında duran bir doktor, ikide bir 'depresyon' yerine 'deprasyon' diyerek ruh hastalıkları konusunda ne kadar bilgili olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. N.'yi eskiden beri tanıdığım ve ODTÜ'den emekli olduğum için Başkomiser benim söylediklerime daha çok önem veriyor olmalıydı. Görevinin gereği olarak N.'yi Bakırköy'deki (eski adıyla) Tımarhaneye göndereceğini söyleyince, "Aman komiser bey, sakın oraya göndermeyin, eğer mutlaka gerekliyse, Şişli'deki La Paix'ye gönderin" dedim. "Yalnız orası paralıdır, bu parayı kim ödeyecek?" diye sorunca, "Ben her türlü masrafını ödemeye hazırım" dedim. Bunun üzerine Başkomiser N.'ye "Kızım yarın sabah gel, seni polis refakatinde o Fransız hastanesine göndereceğim, tamam mı?" dedi. N. olur anlamında başını sallayınca karakoldan çıktık.

Bu bence beklenmedik bir trajediydi. Yolda bir süre hiç konuşmadan yürüdük. Bir sokağın başına gelince, N.'ye "Galiba siz bu sokağın sonunda bir yerde oturuyorsunuz?" diyecek oldum, N. "Hayır ben hep evimde oturdum" diye cevap verdi. Bu imkânsızdı, zira eşyasız, üstelik sobasız ve ışıksız bir evde bir insanın bu kış kıyamette oturması düşünülemezdi. Fakat N. iddiasında ısrar etti ve benden ayrılıp evine doğru yollandı, onu eve girerken gördüm, ama gene de orada oturduğuna inanmadım. Ertesi gün karakola geldiğinde üstünün başının toz içinde olmasından o gece —ama sadece o gece— bir köşeye kıvrılıp geceyi geçirmiş olduğu anlaşılmıştı. Uyumuş olabileceğini hiç sanmıyorum. Bütün bu başına gelenleri, belki de bütün hayatını gözden geçirmişti. Onu öyle perişan halde görünce, Moskova'da Nataşa'larla fink atan eşine lânetler yağdırdığımı hatırlıyorum. Acaba yolda polisten kaçar mı diye kaygılanmadım değil, ama kaderine boyun eğmiş bir halde o polisle iskeleye doğru giderken göz yaşlarımı tutamadım. Vaktiyle sevmiş olduğum genç ve güzel bir kız ne hâle gelmişti.

Allahtan N.'nin hikâyesi burada bitmiyor.

Onun yakın dostları olan bayan Vassiliki ve eşi Nikiferos'la on beş gün sonra N.'yi La Paix hastanesinde ziyarete gittik. Yanımızda yiyecek bir şeyler, daha çok meyveler götürmeyi de ihmal etmemiştik. Bir süre bekledikten sonra N. göründü; üzerinde o hastaneye götürülürken giydiği

elbise vardı, ama buna karşılık yüzündeki ifade tümüyle normal bir insanın ifadesiydi; onun on beş gün gibi kısa bir sürede tekrar eski ben'ine kavuşmuş olduğunu görmek gerçekten mutluluk vericiydi. İçimizden "Keşke çok daha önce onu buraya gönderselerdi" gibi bir pişmanlık geçtiğini hatırlıyorum. Tek şikâyeti, değiştirecek bir elbisesi olmamasıymış, zira on beş gün boyunca hep aynı elbiseyi giymek zorunda kalmış. Neyse o gün oradan büyük bir sevinçle ayrıldık, o da bir hafta sonra taburcu oldu. Artık Vassiliki'lerin evinde yatıp kalkacak, yalnız akşam yemeklerini bende yiyecekti. A.B.D.'ye giden uçaklardan birinde bir yer bulması sanırım bir buçuk ay sürdü, giderken de, artık sonbahara girdiğimiz için, bizim Semra ona en yeni kışlık elbisesi ile ayakkabılarını verdi. Böylece N. Amerika'ya, annesinin yanına gitti. Gitmeden Turan'ın küçük yeğeni Boğaziçi Üniversitesi profesörlerinden Şevket Pamuk'a N.'in başından geçenleri anlatmıştık; o Princeton'da N.'nin doktora hocası olan M. Şükrü Hanioğlu'na durumu bildirdi, böylece belki N.'nin doktorasını bitirme azmini de bir parça desteklemiş olduk.

Burada "Onlar ermiş muradına..." tekerlemesini tekrarlamayı çok isterdim, ama galiba —istemeyerek— işleri karıştırdığım için biraz daha devam etmem gerekiyor.

N. ile aramız bir buçuk ay kadar iyi gitti. Daha ilk günler öpüşmekten hoşlanmadığını söylemişti; ben de bunu bildiğim için buluştuğumuzda ve ayrılırken sadece elini sıkıyordum. Yalnız N. çok çekici bir kız olduğu için sık sık onun güzelliğini övmekten geri kalmıyordum; o ise bu övgülerimi "Çok naziksiniz" diyerek geçiştiriyordu. Unutmadan: Benim bazı isteklerimi yerine getiremeyeceğini bildirmiş bulunuyordu. Ben ondan belki bir tek şey isteyebilirdim: Son derece güzel olan dudaklarından öpmek! Ancak 80 yaşında bir insan olduğumdan bu isteğimi de geri çevireceğinden emindim. Onun bana büyük bir mutluluk veren güzelliğini seyretmekle yetinmeliydim.

Ben bu kararı aldığım sırada N.'de hiç beklemediğim bir değişiklik oldu: Küçük bir yürüyüş olur diye akşam yemeğinden sonra ona evine kadar yoldaşlık ediyordum. Daha önce iyi bir konuşmacı olmadığını söyleyerek benden özür dilemişti, ama gene de bu küçük yürüyüşlerde bir iki lâf ediyorduk. Ama son üç gün ağzını açmaz oldu. Her nedense bana kızmış olmalıydı. Bir cumartesi günü gene Macit beyin eşi Zahide hanımın ziyaretine gidip gitmeyeceğini sorduğumda, her akşam yemeğe gelmesini istemekle bile kendisine baskı yaptığımı, buna daha fazla dayanamayacağını söylemez mi? Oysa ben onu yemeğe çağırmakla

kendisini büyük bir külfetten kurtardığımı sanıyordum. Bu şekilde hem arşivden döndüğünde yemek pişirme derdinden kurtuluyor, hem de ayrıca bir masraf yapmamış oluyordu.

N. bir süre akşam yemeğine gelmedi, bu davranışı beni üzdüyse de "kızgınlığı geçince gelir" diye düşünerek teselli bulmaya çalıştım. Ona hiçbir zaman kendisini sevdiğimi söylememiştim, zira birkaç yıl önceki denemeden onun bundan hoşlanmayacağını biliyordum. Ama annesinden bir mektup gelince, bunu fırsat bilerek mektubu almaya gelmesini bildirdim. O sırada evimde felsefe öğrencisi Ece'yi misafir ediyordum. N. geldi, ama her halinden öfkeli olduğu belliydi. Onu içeri buyur edince daha da uzaklaşarak, "Siz bana âşıksınız, benim size veremeyeceğim bir şeyi benden istemeye utanmıyor musunuz?" gibi bir şeyler söyleyerek, hışımla uzaklaştı. Annesinin mektubunu bile almadan... Ece dediklerinden bir şey anladı mı, bilmiyorum, ama N.'nin beni bir suçla itham ettiğini anlamaması imkânsızdı. Donup kalmıştım, zira beni en çok korkutan hastalığının nüksetmesi idi. Aramızda bu öfkesini açıklamaya yetecek bir şey geçmediği için bu ihtimalden başka bir şey düşünemiyordum. Bir süre bu ihtimal beni çok tedirgin etti: Durup dururken N.'nin eski hastalığının nüksetmesine neden olmuştum. Yalnız bakkal Mustafa'nın eşinden N.'nin her zamankinden daha sağlıklı olduğunu öğrenince huzura kavuştum. Ondan sonra N.'yi bir daha görmeyecektim. Ben ağustosun sonunda A.B.D.'ye döneceğini biliyordum, zira dönüş biletini daha Amerika'dayken almıştı. Gene de gitmeden bana uğrayacağını, en azından evine koyduğumuz eşyayı geri getireceğini umuyordum. Oysa o hiç kimseye haber vermeden, daha ağustosun 28'sinde çekip gitmişti. Birkaç gün sonra Semra ile evine girdiğimizde her tarafın tertemiz olduğunu, ama burada bir kısım eşyasıyla bazı kitaplarını bıraktığını görünce, daha önce yaptığı gibi, vizesini yenilemek için Yunanistan'a geçmiş olabileceğini, dolayısıyla dönüp daha bir süre Devlet Arşivinde çalışacağını düşündük. Aradan bir haftadan fazla vakit geçtiği halde dönmediğini görünce yurduna döndüğü yolundaki kanımız kesinlik kazandı. Bazı elbiselerini ve kitaplarını bırakması ise ilerde bir gün dönme ihtimalini gündeme getiriyor. Herhalde bir gün mektup yazıp gerçek durumu açıklayacaktı.

Takvime baktım: N. Amerika'ya döneli aradan en fazla 10 gün geçmiş; ancak ben onu çok zamandır görmediğim için bu bana çok daha uzun bir zamanmış gibi geldi. N. muammasını çözmek için kurduğum senaryolardan akla en yakın olanı galiba şu: Ben herkese karşı eli açık bir

insanım, N. ise son derece cimri bir kadın. Bunu aylarca evlerinde kaldığı ve yemeklerini yediği Vassiliki'lerden birkaç kilo domates parasını istemiş olmasından da çıkarabilirsiniz. Öyle sanıyorum ki, N. bugüne kadar hiç kimseye bir kuruş bile vermemiştir. Ben kendi hesabıma onun elinden bir bardak su içmiş değilim. Sonra akşam yemeğine gelirken —bir defa olsun— bana yarım kilo üzüm getirebilirdi, değil mi? Veya beni kendi evine yemeğe dâvet edebilirdi. Sözün kısası, N.'nin son derece *pinti* bir insan olduğu anlaşılıyor. Yaradılışı gereği hep "alıcı" bir insan. Onun pintiliğiyle son davranışı üzerine kurduğum senaryo bana akla yakın görünüyor. N. benim herkese yaptığım çeşitli yardımlardan haberdar mı, bilmiyorum, ama bir insanın herhangi bir karşılık beklemeden *iyilik yapamayacağını* kafasına koymuş bir kere. O gün, Ece'nin önünde ondan veremeyeceği bir şeyi isteyemeyeceğimi söylemesi de bundan olsa gerek. Sizin anlayacağınız, N.'yi ele veren asıl kendi pintiliği! Daha kötü yürekli bir yorumla, bu şekilde bana olan bütün borcundan kurtulduğunu düşünmüş olabilir. Beni terk ettikten sonra daha sağlıklı ve mutlu görünmesi de bu yorumu destekliyor. Onun evini adam etmek için Semra da ben de az emek harcamadık. Her şeyi çok ucuza satın aldığımız gibi, çok iyi ustalar bulup çalıştırdık. Ona kalsa, bizim harcadığımız paranın iki mislini harcasa bile, evi bu hale getiremezdi. Sonra üşenmedik, evimdeki eşyayı, kap kaçağı, daha birçok şeyi onun rahatı için oraya taşıdık, yaptığımız bazı masrafları da ondan istemedik. Bilmiyorum bir insana daha başka nasıl yardım edilir? Ama, N. bana güzelliğini seyretmekten başka bir şey vermeyecek ve günün birinde olmayacak bir şeyi bahane ederek bana arkasını dönecekti. B. hanımdan sonra, beni en çok mutsuz eden N.'nin bu nankörlüğü oldu, ama biliyorum, her insan karakterini icra etmek zorundadır, bu nedenle şimdi ne kadar dövünsem boş.

Galiba benim en büyük hatâm, Turan'dan başkasıyla da "mutlu" olabileceğimi düşünmem. Hele her an onu düşündüğüm halde, onsuz da mutlu olabileceğimi vehmetmem. Gerçi artık bunun mümkün olmadığını anlamış bulunuyorum, ama iş işten geçtikten sonra. Orman kenarında güzel bir evin, çok iyi dostların, inanılmaz derecede dürüst, yetenekli, her işe koşan, her işini kusursuz yapan bir kızın var, daha ne istiyorsun? Sen gene de dünyanın en mutlu, en şanslı insanı sayılırsın, daha fazlasını istemek de ne oluyor? Yoksa kız kardeşin Fevziye bir ara "Seni güzel bir hanımla evlendirelim" dedi diye mi böyle davranıyorsun? Yaşın geçmiş işin bitmiş, sen ne yapsan Turan gibi birini bulamazsın, onun için otur oturduğun yerde. Bak, B. hanım da, N. de seni reddetti, anlasana artık

bu arayışın boş ve saçma olduğunu!...

Ben sık sık kendime böyle söyleniyorum, ama gene de... Çevrem beni akıllı, nazik, hattâ diş doktorumun deyimiyle, "nur yüzlü" biri diye biliyor. Evde şimdi bir de kuşum var; bir Avustralya papağanı, konuşmuyor, ama şarkı söylüyor. Sabah kalkmadan ötmeye başlıyor, yataktan kalkıp da onu sevmeye geldiğimi görünce de deliler gibi sevinip parmağımı gagalıyor. Aslında beni öpmek istiyor, ama ağız yerine gagası olduğu için... Bazan gagasıyla canımı acıttığının farkında, ama o zaman da gagasını parmağıma daha yumuşak kondurmaya çalışıyor. Kuş aklıyla bunu düşünebilmesi bile şaşılacak bir şey. N.'nin davranışı ne kadar daha sert ve acımasızca! (İnsanoğlu zaten bazan en vahşi hayvandan bile daha acımasız değil mi?). En iyisi, sen bu yoldaşınla idare etmeye bak. İnsanlardan fazla bir şey bekleme. Onlarla elinden geldiği kadar dost olmaya bak, fakat "aşk" gibi ilişkilere girmeye kalkma! Zaten şurada ne kadar ömrün kaldı ki? İnsan garip bir hayvandır, sağı solu belli olmaz, seni hayâl kırıklığına uğratır. En iyisi sağlam bir dostluktur. B.'yi, N.'yi sevdin de ne oldu? Birincisi sana, ona ödünç verdiğin kitapları ve bağışlamak istediğin parayı iade edip antipatik, ama genç olan bir adamı tercih etmedi mi? N.'nin sana karşı davranışı belki daha kurnazca değil mi: Hem hâlâ senin eşyanı kullanıyor, hem de sana haber vermeye bile gerek görmeden çekip gidiyor! Daha ne umuyorsun?

Uzunca bir bekleyişten sonra İş Bankası Kültür Yayınları Genel Müdürü Mürşit Balabanlılar Turan'ın biyografisinin birinci cildini bastırmış. Bu benim için gerçek bir sürpriz oldu. Kitap çok da güzel basılmış, üstelik 4.000 nüsha. Şimdiye kadar okuyanlar kitabı öve öve bitiremiyorlar. Dergilerden ve televizyon kanallarından da söyleşi dâvetleri aldığıma göre, kitap iyi bir ilgi görüyor gibi. Doğrusu sevinilecek bir durum. Öte yandan, bazı eski tanıdıklarım beni Almanya'ya çağırıyor. Bunun kitapla bir ilişkisi yok, ama bu insanlarla son bir defa görüşmek, onları bizdeki deyimle, "dünya gözüyle görmek" beni mutlu edeceğe benzer. Kitabın çıkmış olması da bu bakımdan iyi oldu; gözüm arkada kalmayacak. Doğrusu burada da şansım yardımcı oldu. Ben çok şanslı bir adamım! Bu sözüm 14 yaşındaki felsefe öğrenmek isteyen bir kızla annesini çok etkilemiş. Oysa ben bu sözde insanı etkileyecek bir yan görmüyorum. Bununla hayatta hiçbir konuda güçlük ve yoklukla karşılaşmamış olduğumu dile getirmek istemiştim, hepsi bu. Ama çok şanslı olmak pek az insana nasip olan bir ayrıcalık. Gerçi son yıllarda iki hanım bana mutsuzluk getirdi, ama bu da benim olmayacak heveslere

kapılmamdan kaynaklanıyor. Herhalde şimdi "İnsan kaderini zorlamamalı" gibi bir lâf etmeliyim, ama olan oldu bir kere, şimdi ne desem boş.

Almanya'dan, Fransa'dan, İngiltere'den ve hattâ Amerika'dan beni çağıran çok iyi dostlarım var. Kaç tanesini ziyaret edebileceğimi bilmiyorsam da, küçük bir seyahat yapmaya niyetliyim. Şu Alman vizesini bir aldım mı, pırr, ver elini Stuttgart. Ondan sonra, her birinin evinde birkaç gün kalarak, oraları dolaşacağım, onları son bir defa göreceğim. Seyahate çıkmayalı 13 yıl oldu, bu arada 13 yıl önceki yolculuğumda ziyaret ettiğim dostlarımdan bir çoğu öldü, dolayısıyla onları bir daha göremeyeceğim. Buna ne kadar üzülsem boş, zira hepimiz sonunda ölümü tadacağız. Bari ölmeden geri kalanları bir görsem diyorum. Böylece B.'yi de, N.'yi de unutacağımı sanıyorum. İyi ki N.'yi bir daha görmedim, aramız bozulmasaydı belki onu da özleyecektim. Önümde kalan günleri daha mutlu bir biçimde geçirmeye özen göstermeliyim. Sanırım, bu küçük yolculuk bu bakımdan da iyi olacak. Şu Alman vizesi işi bitse de yola çıksam, kışa kıyamete kalmasam. Giderken yanıma oradaki dostlarımın gönderdiği fotoğrafları da almak istiyorum; zira ben öldükten sonra, Semra bu fotoğrafların sahiplerini tanımadığı için, işine yaramazlar, bu nedenle en iyisi onları sahiplerine iade etmek; onlar da kendi çocuklarına, hattâ torunlarına verirler, böylece... Aslında bunlar biraz karamsar düşünceler, ama ne yapabilirsiniz ki hayat böyle, gerçekçi olmak gene en iyisi. Öldükten sonra başkalarına kapanmamış hesap bırakmamak şart. Doğruyu söylemiyor muyum?

Belki ben de romantik yaradılışlı bir insanım, ama ağlamaklı romantizmden hoşlanmam. Bu nedenle ölüme de cesaretle bakmak istiyorum. Bir ara:

"Neden bütün fotoğraflar
Biraz da ölüm kokar?"

diye bir şiir yazmıştım. Birçok defa sevdiklerimin ölümüne yakından tanık oldum. Bunlardan sonuncusunu da iki ay kadar önce yaşadım. Ankara'dan, daha doğrusu ODTÜ'den dostum Arif Payaslıoğlu'nun öldüğünü eşi Gülseren hanım haber verdiğinde inanamadım; tanımadığım bir mezarlıkta toprağa verildiğini gözlerimle gördüğüm halde gene öldüğüne inanamadım. Çok sevdiğimiz insanların öldüğünü biliriz, ama inanmak istemeyiz, zira onların ölmemesi gerektiğini düşünürüz. Oysa bizim bu konudaki duygularımızın Doğa için hiçbir kıymeti harbiyesi olmadığı gibi, "Bir insan

niçin ölür?" diye sormanın, "O şöyleydi, böyleydi" diye zırlamanın da bir anlamı yok, zira Aristoteles de öldü, Praxiteles de; Newton da öldü, Einstein da... Galaksiler bile yok oluyor, bir insanın yaşamı ne ki? Dünya'da, pardon evrende ölümsüz hiçbir şey yoktur, bunu biliyorum, ama Payaslıoğlu'nun ölümünü hâlâ aklım almıyor. Bir insanı ne kadar severseniz, onun ölümüne inanmanız o kadar güçleşir. Sevgili dostum Payaslıoğlu, sen benden gençtin, yakışıklıydın, çok esprili şiirler yazardın, yazınca da bir nüshasını bana göndermeyi ihmal etmezdin, ama sevgili dostum, işte sen de dünyamızı terk ediverdin.*

Şimdi eski fotoğrafları, ne kadar ölüm kokarsa koksunlar, neden sahiplerine geri vermeyi istediğimi anlamış olmalısınız. Öyle ya, bir fotoğrafın sizde en azından bir hâtıra uyandırması şart. Nitekim Isolde'nin bana gönderdiği fotoğrafta bir ikimiz hayatta kalmışız: Ağabeyisi Hans intihar etmiş, babası ile amcası ecelleriyle ölmüşler, ama o da, ben de bu insanları tanıdık, dolayısıyla hepsi hakkında birçok hâtıramız var, bu nedenle hafızamızda yaşamaya devam ediyorlar. En fazla "ölüm kokan" fotoğrafların bile yaşayan bir yanı var. İşte bu bakımdan Semra'nın hiç tanımamış olduğu insanların fotoğraflarını hayatta kalan yakınlarına iade etmek istiyorum. Herhalde bu davranışım onları yırtıp atmaktan çok daha anlamlı.

Eski dost ve tanıdıklarımı ölmeden bir defa daha görme düşüncesi bana garip bir haz veriyor. Bu arada onların hiç görmediğim çocuk ve torunlarını da görmüş olacağım, ayrıca ana babalarının hâlâ mektuplaştığı bu Türk amcalarını görmek onları da sevindirebilir. Sözün kısası, bu yolculuk her bakımdan yararlı olacak gibi görünüyor. Gene de hayâl kırıklığına uğrama ihtimalini unutmamak gerek. Ancak ziyaret edeceklerimin çoğu benim gibi emekli, dolayısıyla onları biraz olsun sevindireceğimi sanıyorum. İçlerinde normal yaşayışlarını sekteye uğrattım diye üzülenler olursa... Eh, bu kadar kusur kadı kızında da olur deyip... Zaten bunu hissettiğim an oradan hemen ayrılmak isteyeceğim kesin. Dolayısıyla...

Seyahat şüphesiz güzel bir serüven, ama ona da iyi hazırlanmak gerek. Sonbaharda oraların havası nasıl olur, bunun için en azından iki

---

* Ömrüm vefâ ederse, "Sevgili Ölülerim" başlıklı bir kitap yazmayı düşünüyorum. Orada Arif Payaslıoğlu dostuma çok daha geniş bir yer vereceğimden emin olabilirsiniz. Ömrümün vefâ etmesi ise tamamen şansa bağlı, bunu da biliyorum.

takım elbise götürmek şart. Ancak bu gibi ayrıntılarla kafanızı daha fazla şişirmek istemiyorum. En iyisi "Hayırlısı" deyip yola çıkmak, yoksa bütün tesadüflere karşı tedbir almak mümkün mü? Bindiğim uçak düşebilir veya çok kötü bir havada meydana inmek zorunda kalabilir, bu nedenle bütün bu ihtimaller üzerine kafa yormak anlamsız. Yalnız beni en çok düşündüren bir şey de, Semra'nın buradaki işleri nasıl yürüteceği. Gerçi o çok akıllı ve cerbezeli bir kız, en zor işi bile bana mısın demeden yürütür, ama ne de olsa insanın aklı arkada kalıyor. Sözün kısası, bütün hoş olmayan yanlarına rağmen bu yolculuğa çıkmaya değer. Bir hava değişimine de ihtiyacım var, hele N.'nin son davranışından sonra onu tümüyle unutabilmem gerek. İnsanı en çok üzen de ne, biliyor musunuz: Haksız bir muameleye maruz kalmanız. Elbet o kendini haklı görüyor, ama haksız... Bunu ona şu veya bu şekilde kanıtlamam gerek, oysa bu tür bir girişimde bulunacağımı sanmıyorum. Turan'ın biyografisi beni bir hayli yordu; bundan sonra daha da yoracağa benzer, enerji toplamak için yeni bir havaya ihtiyacım var. Bu yolculukta bu havayı bulursam, ne mutlu bana.

Gene görüşmek umuduyla, hoşça kalın!

–EK–

*HÜRRİYET Gazetesinde Çıkan Eleştirilere Cevabım**

Bugüne kadar HÜRRİYET gazetesinde benimle ilgili 3 yazı çıkmış. Bunların ilki "Bu Anılar Olay Yaratacak" başlığını taşıyor. Yazarı da İhsan Yılmaz. Ben sadece bu yazıyı okumuş, son derece üzülmüş, fakat bu konuda bir "açıklama" yapmağa vakit bulamadan Almanya'ya gitmiştim. Bu yazıda adı geçen meslektaşlarımın telefon edip "Hüseyin, sen aleyhimizde atıp tutmuşsun, bunlar doğru mu?" diye sormamaları üzerine, ben her zamanki saflığımla, "Herhalde HÜRRİYET'i okumamış olacaklar! Ne iyi!" diye sevinerek seyahate çıkmıştım. Yalnız Macit bey'in eşi Zahide hanım hemen telefon ederek Macit beyin köpürmesinden söz ettiğim için çok üzüldüğünü bildirmişti. Bu nedenle evime kadar gelen Doğan Hızlan'la yardımcısı İhsan Yılmaz'a bazı itiraflarda bulunmuş olduğum için kendime çok kızdım. Hele onlara şimdi size anlatacaklarımdan söz etmeği unuttuğum için kendimi affedemiyorum.

Gerçek durum şöyle:

Ben 1980 yılında, Heybeliada'da yaptırmak hevesine kapıldığım evim yüzünden o kadar sıkıntı çektim ki, bütün başıma gelen olayları anlatarak

* Almanya dönüşü yazdığım ve basılmak üzere HÜRRİYET gazetesine gönderdiğim bu yazı nedense yayımlanmamıştır. Bu nedenle onu kitabımın sonuna koymayı uygun gördüm.

içimde biriken zehri boşaltmayı düşündüm. Yazacağım kitabın adı da "İspanya'da bir Şato" olacaktı. Fransızlar gerçekleşmesi nerdeyse imkânsız düşler kurmaya "construire des chateaux en Espagne" derler. Ben de yıllarca çizip bozduğum, bunu yaparken de pek çok düş kurdığım küçük evimi yaptırmaya kalktığımda karşılaştığım çeşitli güçlükleri, duyduğum pişmanlıkları anlatan bir kitap yazarak hiç değilse mânen rahatlayacağımı düşündüm. Derken bütün hayatımı, ama özellikle akademik yaşamımı anlatmanın da -gelecek kuşaklar belki benim denemelerimden yararlanırlar umuduyla- yararlı olabileceği geldi aklıma. Elbet bu da boş bir düş, ama bunu çok geç anladım. (İnsan çoğu zaman kendini bu tür düşlere kaptırıyor. Biz buna felsefede "wishful thinking", özlemsel düşünüş diyoruz.)

Şimdi önemli bir noktaya geliyorum. Ben "İspanya'da bir Şato"yu 1980 de aşağı yukarı bitirdim, ama orada hâlâ yaşamakta olan insanlardan, özellikle "meslektaş"larımdan söz ettiğim için *bütün adları değiştirdim*, öyle ki herkes ancak kendisini tanıyabilirdi. Bu kitabı yazmaktan amacım insanları *teşhir* etmek değil, içinde bulunduğum toplum kesitine *tanıklık* etmekti. Dolayısıyla bu kitabı okuyan hiçbir kimse yakın bir tanıdığı bile olsa, kitabımda andığım kişileri teşhis edemezdi.

Aynı derecede önemli olan bir nokta daha var: Ben 1980 de yazdığım bu kitabı *yaşarken* yayınlamağı hiç düşünmedim, zira orada (takma) adını andığım meslektaşlarımın kendilerini tanıyıp üzülmelerini istemiyordum. Sözün kısası, bu "posthume" bir eser olacaktı!

Ama, gördüğünüz gibi, evdeki pazar her zaman çarşıya uymuyor. Doğan Hızlan yardımcısıyla beni görmeğe geldiğinde onunla sadece "Bir Zamanlar bir Turan vardı" üzerinde konuşacağımızı sanıyordum. Oysa söz nasılsa kendi biyografim diyebileceğim "İspanya'da bir Şato"ya geldi. Bu sayın Hızlan'ın daha çok dikkat ve ilgisini çekti. Bu arada ona -elbet asıl adlarını kullanarak- meslektaşlarımın bazı anekdotlarını anlattım ve bunu yaparken de "İspanya'da bir Şato"da *kişileri takma adlarla andığımı söylemeyi unuttum.* Bu benim işlediğim çok büyük bir hatâ, şu anda yazmakta olduğum yazı da -sözüm ona- bu hatâyı düzeltmeye yönelik. Yalnız bu artık mümkün olmadığına göre, ancak meslektaşlarımdan özür dileyebilirim.

Ne var ki, bu yazıya tepkilerinden eski dostlarımın beni affetmeyeceklerini çıkarıyorum. Nitekim "Felsefe Dünyası Karıştı" başlığını taşıyan 22.9.2001 tarihli yazıda meslektaşlarımın dile getirdikleri tepkiler beni çok üzdü ise de, fazla şaşırtmadı. Şark ülkelerinde bir insan ne

kadar kusurlu olursa olsun, kusurunun yüzüne vurulmasından hoşlanmaz, hele bunun eleştiri biçiminde yayınlanmasına katlanamaz. Her zaman insan kendi gözünde kusursuzdur, dolayısıyla bir başkasının kendinde kusur bulmasını kıskançlığa, çekemezliğe, en azından aptallığa yorar. Bu nedenle eleştiri eleştirilende tepkiye yol açar, zira *başkalarını beğenmemek*, en azından "ayıp" tır. Bu nedenle eleştiri insanların arkalarından yapılır, bu bazan da "iftira" boyutlarına varır.

Gazetelerde çıkan yazılara gelince: Burada Sayın Hızlan'ın bir görüşüne katılmadığımı belirtmek ihtiyacını duyuyorum. Bir gazete her şeyden önce "para kazanma"ya yönelik bir kuruluştur, dolayısıyla "haber" adı altında en çok para getiren konulara önem verir. Bu nedenle, Sayın Hızlan'ın "Bozkurt Güvenç Hoca aradı" (26.9.2001) başlıklı yazısında öne sürdüğü bazı görüşlere katılmayacağım. Örneğin, "*Hürriyet*'in *tarafsızlığını*, her fikre karşı eşit mesafede ve eşit adalet anlayışında durduğunu" söylemesi bence "inanılır" olmaktan çok uzak. Hiç kimse "tarafsız" değildir, olamaz da. Bu gazeteler için haydi haydi geçerli, zira gazeteleri de insanlar çıkarır; insanlar tarafsız olamayacağına göre... Öte yandan yazarlarına direktif veren, yazarlarının belli bir davranışını beğenmeyip onu işinden atan *gazete patronları* olduğunu da biliyoruz. Bence bu da normal, zira ticaret hayatı acımasızdır.

Bu ara-açıklamadan sonra arkadaşım Bedia Akarsu'nun tepkisine dönüyorum. Bedia beni *"söylediklerimin tümünün yanlış, uydurma, iftira dolu"* olmakla suçluyor. Beni yakından tanıyanlar şu özelliklerimi de bilirler: 1) Ben kendi gözlerimle görmediğim, kendi kulaklarımla duymadığım hiçbir olayı olmuş gibi göstermem; 2) Hiçbir şeyi ne büyütürüm, ne de küçültürüm; 3) Hiçbir zaman çıkar hesaplarıyla başkalarını yermem veya övmem; 4) Ancak doğru bildiğimi ve sadece doğru bildiğimi, yani doğruluğuna içtenlikle inandığım şeyleri söyler ve yazarım; 5) Hele başkasına *iftira etmek* benim karakterime tümüyle aykırıdır.

Burada bir nokta üzerinde önemle durmam gerekiyor:

Dediğim gibi "sıradan insanlar" eleştirilmek şöyle dursun, hep övgüyle anılmak isterler. Ben ise övgüye lâyık görmediğim bir insanı, ne kadar dostum, akrabam veya yakınım olursa olsun, övemem, kendimi övmek gibi bir âdetim de yoktur. Tam tersine, tanıdıklarım hep kendimi olduğumdan küçük gördüğümden yakınırlar. Bunun en açık örneği, meslek hayatımın sonuna kadar, "profesör" olmayı kabul etmemiş olmamdır. Bu yüzden başta hocalarımı, sonra dostlarımı, hattâ tanıdıklarımı kırmışımdır. Kendini "beğenen" bir insan böyle davranır mı? Belki bazı bakım-

lardan (örneğin yabancı diller açısından) yetenekliyimdir, ama Harvard veya Cambridge gibi Üniversitelerde değil profesör, doçent bile olamayacağımı bildiğim için profesörlük tekliflerini geri çevirmiş, bu yüzden pek çok mânevî, hattâ maddî kaybı göze almışımdır. (Hocam Macit Gökberk bu davranışımdan dolayı bana "Sizin bu yaptığınıza *densizlik* denir" demişti.)

Dürüstlük, doğallık ve içtenlik (samimiyet) gibi erdemleri büyük ölçüde rahmetli eşim Turan'dan almış olabilirim, zira o bu erdemlerin prototipiydi. Bu yüzden hiç kimseyi eleştirmezdi, çünkü eleştiride hep bir *kendini beğenmişlik* sezerdi. Yalnız Sayın Profesör Güvenç'in iddia ettiği gibi, "toleransın" sınırlarını aştığım, hele kitaplarımda övdüğüm bu erdemi günlük yaşamda inkâr ettiğim doğru değil. Nermi Uygur'a – sırası gelince– "Sen dünyanın en alçak adamısın" dedim. Ancak bunun kitapta uzun bir açıklaması vardır, oysa HÜRRİYET bu sözümü hangi konteks içinde söylediğimi belirtmediği için, ben kaba saba, hattâ haşin bir insan durumuna düşüyorum.

Olay kısaca şöyle: Bir gün Fakülte genel kurulunda Teo Grünberg'in "Anlam Kavramı" adlı tezi tartışılacaktı. Genellikle Kurul bu gibi tezler üzerinde durmaz, raporlar okunduktan sonra oylamaya geçilir ve hatırladığım bir tek istisna ile, kabul edilir. O gün Takiyettin Mengüşoğlu – kendi asistanı Johanna Kuçuradi'den boşalan yere Grünberg atandığı için– hiç tanımadığı bu "Yahudi"yi vurmak amacıyla tezi hiddet ve şiddetle eleştirmeğe başladı. Bu sağ cephede büyük bir memnunluk uyandırdı. O gün Grünberg'i bir tek ben savundum ve bu savunmam sayesinde Grünberg'in tezi Kurulda kazaya uğramaktan kurtuldu. Yalnız olduğumuz zamanlar Teo bey'i göklere çıkaran Uygur onu savunmak için ağzını bile açmadı. Bu beni Takiyettin beyin saldırılarından da fazla öfkelendirdi ve sırf bu öfkemi açığa vurmak için Nermi'ye o sözü söyledim. Nermi, dostluğumuza dayanarak, kendini şöyle savundu: "Yahu, Hüseyin, sen deli misin, ben nasıl Teo'yu savunurdum, biraz sonra benim profesörlüğüm tartışılacaktı!"

Nermi "akıllı" bir çocuktur, özellikle kendi çıkarlarını savunmasını çok iyi bilir. Asıl "anormal" olan, olur olmaz yerde Donkişot'luk eden bendim. Yalnız burada da Nermi'nin hakkını yemeyeyim: Benim "profesör" olmak gibi bir kaygım olmadığı için istediğim kadar Don Kişot'luk edebilirdim. Bu nedenle o gün Nermi'nin *benim istediğim* gibi davranmamış olmasını *anlayış*'la (tolerans'la) karşılıyorum. Yoksa onunla ilgimi keser, dolayısıyla onun "en iyi dostum" olmasına göz yummazdım.

N. Uygur'un HÜRRİYET'te çıkan yazı karşısındaki tepkisini "Şaşırıp kaldım!" sözleriyle açığa vurmasını da anlayışla karşılıyorum. "Başta hepimizin hocası olan Macit Gökberk ile *arkadaşlarım* için söylediklerini hiç mi hiç onaylamıyorum" demesini de ben onaylamıyorum, zira kanımca daha önce anlattığım gerçek durumu yansıtması çok daha doğru olurdu, ama HÜRRİYET'in boş bulunup *sebep olduğum* iddiaları karşısında kendisini "toplu savunma" içgüdüsüne kaptırmış olabilir, dolayısıyla bu davranışını da anlayışla karşılıyorum. Yalnız burada Macit Gökberk'in hiçbir zaman "hocam" olmadığını, Uygur'un da "arkadaşlarım" dediği kişilere karşı en küçük bir sempati duymadığını belirtmek zorundayım. Macit bey hocam olmadı, ama ona hayatının sonuna kadar pek az öğrencisinin gösterdiğini sandığım bir sevgi ve saygıyla bağlı olduğumu herkes bilir. İnsan olarak Macit bey benim gözümde daima "sevilmeye lâyık" bir kişiydi. Ona kırıldığım veya karar ve davranışlarını onaylamadığım zamanlar da oldu, ama ben gene ona bunları ne açıkça söyledim, ne de imâ ettim. Sadece bir defa "Beni İ. Tunalı ile aynı arabaya koştuğunuz için size teessüf ederim!" demişimdir, hepsi o kadar. Yalnız Macit beye değil, eşi Zahide hanıma, hattâ kızı Ülker'e karşı daima içimde derin bir sevgi duymuşumdur. Beni tanıyanlar bunu da çok iyi bilirler.

Bedia'ya karşı da negatif bir tavır almış değilim. Onun bana karşı söylediği sözler çok ağır, ama ben gene de bu sözleri HÜRRİYET'te yazılanları kendi reklâmımı yapmaya yönelik bir davranış gibi algılamış olduğuna yoruyorum. Meslektaşlarım arasında sadece entelektüel yetenekleri açısından değil, özellikle karakteri açısından da beğenmediğim, dolayısıyla sevmediğim tek insan İ. Tunalı'dır. Bunu da her fırsatta belli etmişimdir. Bildiğim kadarıyla onu meslektaşları da sevmez, ama bana karşı düşmanlık onları aynı cephede birleştirmişe benzer. Bunda benim suçum çok, ama gene da bana danışıp işin aslını araştırmış olmaları gerektiğine inanıyorum. Dediğim gibi, ben "İspanya'da bir Şato" adlı kitabımda andığım kişileri hep *takma adla* çağırmıştım. Ayrıca kitabın *posthume* bir eser olacağını düşünerek ona 21 yıl boyunca el sürmedim. Ama bugün gerçek durumun anlaşılması için onu ölmeden yayınlamak zorundayım. Yalnız, sayın meslektaşlarım, bunu hiç dert edinmesinler, zira onlar kendilerini tanısalar bile, başka hiç kimse onları tanımayacak.

Sözlerimi dostlarıma bir "nasihat" vererek bitirmek istiyorum:

Şunu hiçbir zaman unutmamalıyız: Ne kadar uzun yaşarsak yaşayalım, hepimiz "ölümlüyüz." İşin daha da acısı, öldükten kısa bir süre sonra "unutulacağız." Yıldızlar, hattâ galaksiler yok olup gidiyor; bizim

ölümümüzden birkaç yıl sonra ne adımız kalacak, ne sanımız. Kemiklerimiz bile eriyip kaybolacak. Bu nedenle ebediyen yaşayacakmış gibi davranmamız bence büyük bir yanılgı. Bir hiç yüzünden türdeşlerimizin kalbini kırmamız da... Rahmetli eşim Turan "Bizim dünyadaki tek onurlu görevimiz çevremizdeki insanları elimizden geldiği kadar mutlu etmektir" derdi. Yalnız kendi mutluluğunu düşünen bencil insan hiçbir zaman mutluluğa kavuşamayacaktır. Bu nedenle gene elimi eski dostlarıma uzatıyorum. Bu eli sıkmayanların zaten hiçbir zaman dostum olmadığını düşüneceğim. Oysa bu benim için çok büyük bir üzüntü *kaynağı* olacak. İyi bir felsefeci olmasam da, küçük bir *"bilgelik"* kazanmış olmam tek tesellim.

Gerçekleşmesi çok güç, bazan da imkânsız düşler kurmağa Fransızlar "construire des chateaux en Espagne" (İspanya'da şato kurmak) derler. Ben de bundan 21 yıl önce Heybeliada'da küçük bir ev yaptırma hevesine kapıldığımda öylesine akılalmaz güçlüklerle karşılaştım ki, bu evin hikâyesini anlatarak birazcık rahatlayacağımı düşündüm. Sonra akademik yaşamımda da benzer güçlüklerle karşılaşmış olduğumu hatırladım. Demek ben bütün hayatımda gerçekleşmesi imkânsız düşler kurmakla vakit geçirmişim. Bu bakımdan bu kitap bir bakıma bütün hayatımın bir hikayesi sayılabilir.

Kitap ODTÜ'den emekli olduğum 1980 yılında yazıldı. Bazı meslektaşlarımın alınabileceklerini düşünerek onların adlarını takma adlarla değiştirdim. Amacım, "doğruyu, yalnız doğruyu, bütün doğruyu" söylemekti. Beni biraz tanıyanlar, kendi gözlerimle görmediğim, kendi kulaklarımla duymadığım şeylerden söz etmediğimi bilirler. Ancak gene de yazdıklarımdan alınacaklar olabilir diye kitabın ölümümden sonra (posthume) basılmasına karar vermiştim. HÜRRİYET gazetesinin beni büyük bir yeise boğan yayınları olmasaydı, bu kararımdan dönmezdim, ama şimdi buna mecburum, zira ancak kitabın tümünü okuyanlar tanıdıklarımı korumak için nasıl tedbir aldığımı göreceklerdir. Aslında kitabın sonuna koyduğum yazıyı okuyarak da bunu anlayabilirler.

